

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการเวทีเสวนากำหนดโจทย์ประเทศไทยในบริบทโลกใหม่

TSRI Research and Policy Dialogue

สัญญาเลขที่ ORG66U1004

โดย

บริษัท วันโอวัน พับลิโก้ จำกัด

เสนอต่อ

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกว.)

สิงหาคม 2567

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการเวทีเสวนากำหนดโจทย์ประเทศไทยในบริบทโลกใหม่

TSRI Research and Policy Dialogue

โดย

บริษัท วันโอวัน พับลิโก้ จำกัด

เสนอต่อ

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.)

สิงหาคม 2567

โครงการเวทีเสวนากำหนดโจทย์ประเทศไทยในบริบทโลกใหม่
TSRI Research and Policy Dialogue

โดย

บริษัท วันโอวัน พับลิโก้ จำกัด

1. ผศ. ปกป้อง	จันวิทย์	ที่ปรึกษาโครงการ
2. นายฉัตร	คำแสง	หัวหน้าโครงการวิจัย
3. นายสมคิด	พุทธศรี	ผู้จัดการฝ่ายวิชาการ
4. นายวิโรจน์	สุขพิศาล	ผู้จัดการโครงการ
5. นายวรธร	เลิศรัตน์	เจ้าหน้าที่วิชาการ
6. นายสรรัช	สินธุประมา	เจ้าหน้าที่วิชาการ
7. นายสรวิศ	มา	เจ้าหน้าที่วิชาการ
8. นางสาววนา	ภูษิตาศัย	เจ้าหน้าที่ศิลปกรรม
9. นางสาวภิญทิลา	ทองนพ	ผู้ประสานงานโครงการ
10. นางสาวสุภาวดี	กลิ่นความดี	เจ้าหน้าที่ธุรการและการเงิน

บทสรุปผู้บริหาร

คณะทำงานภายใต้โครงการ ‘เวทีเสวนากำหนดโจทย์ประเทศไทยในบริบทใหม่ TSRI Research and Policy Dialogue’ ได้ดำเนินงานและบรรลุเป้าหมายในการเป็น “แพลตฟอร์ม” สำหรับการเปิดบทสนทนา และข้อถกเถียงสาธารณะที่จะมีส่วนกำหนดโจทย์ประเทศไทยและโจทย์ของระบบวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (ววน.) ที่สอดคล้องกับ ‘บริบทโลกใหม่’ นำอภิปรายโดยกลุ่มคนที่มีประสบการณ์ในหัวข้อที่หลากหลาย และมาจากหลายวงการ ทั้งนักวิชาการ ผู้กำหนดนโยบาย คนทำงานในระดับปฏิบัติการ ภาคธุรกิจ และภาคประชาสังคม และร่วมแลกเปลี่ยนโดยผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและผู้เกี่ยวข้องในการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม และชุมชนความรู้ เวทีเสวนาถูกจัดขึ้นใน 10 ประเด็นสำคัญ 10 ครั้ง ตามที่ได้ตกลงร่วมกันกับสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) ดังต่อไปนี้

ครั้งที่ 1 โฉมหน้าใหม่ของความเหลื่อมล้ำ ทำความเข้าใจความเหลื่อมล้ำหลากหลายมิติ อัพเดทสถานการณ์ทั่วโลก ย้อนกลับมาดูรูปธรรมของปัญหาความเหลื่อมล้ำของไทย วิเคราะห์โฉมหน้าของการผูกขาดแบบใหม่ ตั้งโจทย์เพื่อให้ได้ข้อถกเถียงใหม่ ที่จะตอบอนาคตการวางยุทธศาสตร์แก้ไขในระยะสั้นและระยะยาว

ครั้งที่ 2 ที่ทางไทยในโลกท้าทาย ทบทวนนโยบายและโจทย์วิจัยของประเทศไทยในบริบทโลกใหม่ ประเมินความท้าทายทางเศรษฐกิจ-สังคม-การเมืองจากพลวัตโลก ตั้งหลักจัดวางตำแหน่งแห่งที่ใหม่ของประเทศ และร่วมหาคำตอบเพื่อการปรับตัวสู่อนาคตของภาครัฐ ภาคธุรกิจ ภาควิชาการ และประชาชน

ครั้งที่ 3 ความ(ไม่)มั่นคงในโลกใหม่ ทบทวนและหาคำนิยามใหม่ของ ‘ความมั่นคง’ ที่สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของโลก เพื่อหาคำตอบว่า อะไรคือความมั่นคงและความเสี่ยงของไทยในบริบทโลกใหม่ และเราควรมียุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงอย่างไรที่จะนำไปสู่การป้องกันภัยคุกคาม จัดการความเสี่ยง และเก็บเกี่ยวโอกาสแห่งอนาคต

ครั้งที่ 4 ประเทศไทยในโลกเดือด (Global Boiling) สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศจาก “โลกร้อน” “โลกรวน” สู่ “โลกเดือด” เข้าใจความเสี่ยงและผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศสุดขีดที่มีต่อไทยและโลกอย่างรอบด้าน ประเมินความพร้อมของยุทธศาสตร์และนโยบายที่มีในการรับมือ มองหาโอกาสและทางรอดที่เท่าทันต่อภาวะวิกฤต

ครั้งที่ 5 เมืองที่ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง ‘ตั้ง’ โจทย์วิจัยเพื่อ ‘ตอบ’ อนาคตนโยบายการพัฒนาเมืองที่ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง กระจายโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างทั่วถึง โอบรับความหลากหลาย มีทิศทางการพัฒนาที่เหมาะสมกับบริบทและภูมินิเวศอย่างยั่งยืนในทุกมิติ

ครั้งที่ 6 เทคโนโลยีใหม่ประเทศไทยเปลี่ยน ‘ตั้ง’ โจทย์วิจัย เพื่อ ‘ตอบ’ อนาคตภายใต้โลกใหม่ที่เทคโนโลยีเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และมองหายุทธศาสตร์ที่ ‘ใช่’ สำหรับการพัฒนาเทคโนโลยีของไทย ทั้งในแง่เศรษฐกิจ ความมั่นคง และคุณภาพชีวิตของผู้คน

ครั้งที่ 7 รัฐบาล ปรับใหญ่ ปฏิรูปราชการไทยสู่อนาคต ตั้งโจทย์ใหม่ ตั้งโจทย์ใหญ่ปฏิรูปภาครัฐ จากหลักการและทฤษฎีสู่วิธีการปฏิบัติจริง เพื่อให้ภาครัฐทำงานตอบสนองการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเท่าทัน และมีความสามารถในการรับมือความเสี่ยงเชิงระบบที่ประเทศไทยกำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบันและในอนาคตอย่างมีประสิทธิภาพ

ครั้งที่ 8 ถอดรหัสอนาคตแรงงานไทย ถอดรหัส ทำความเข้าใจปัญหาและความท้าทายของ ‘แรงงาน’ ในบริบทโลกใหม่ เพื่อหาแนวทางการปรับตัวให้กับทั้งแรงงาน นายจ้าง ภาครัฐ รวมไปถึงสถาบันการศึกษาและสถาบันวิชาชีพ เพื่อให้ ‘ตลาดแรงงาน’ สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ยืดหยุ่น และรองรับความเปลี่ยนแปลงได้

ครั้งที่ 9 โอกาสและชีวิตในเศรษฐกิจแพลตฟอร์ม ความท้าทายจากการขยายตัวอย่างรวดเร็วของเศรษฐกิจแพลตฟอร์มก็คือ ‘คุณภาพชีวิตของแรงงาน’ อิทธิพลของธุรกิจแพลตฟอร์มกำลังเปลี่ยนแปลงรูปแบบการทำงานและการใช้ชีวิตของแรงงานและผู้ประกอบการจำนวนมาก สร้างความไม่มั่นคงและช่องโหว่มากมายที่ยังไม่ได้มีการออกแบบนโยบายเพื่อรองรับ

ครั้งที่ 10 คน ชุมชน ท้องถิ่นในกระแสเปลี่ยนผ่าน ชวนสำรวจปัญหาและผลกระทบของนโยบายรัฐต่อทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ตลอดจนชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน ชุมชน และท้องถิ่น ตั้งคำถามเรื่องยุทธศาสตร์การพัฒนา ทบทวนการบริหารจัดการโครงการขนาดใหญ่ของรัฐ เพื่อจัดวางบทบาทและแนวทางการพัฒนาในกระแสเปลี่ยนผ่าน

การจัดเวทีเสวนาสาธารณะทั้ง 10 ครั้งมีผู้เข้าร่วมฟังและแลกเปลี่ยนในงาน (on-site) รวมทั้งหมด 434 คน โดยมีผู้เข้าร่วมจากหน่วยงานภาครัฐ ภาคธุรกิจ และภาคประชาสังคม ตลอดจนนักเรียนนักศึกษาจากสถาบันการศึกษาต่างๆ รวมไม่น้อยกว่า 30 หน่วยงาน

การเผยแพร่สาธารณะช่องทางออนไลน์มีผู้เข้าร่วมรับชมการถ่ายทอดสด รวมทุกช่องทาง 39,884 คน และมีผู้อ่านสรุปเนื้อหาวงเสวนาที่เผยแพร่ทางเว็บไซต์รวม 9,270 ครั้ง เนื้อหาทั้งหมดมีการปรากฏ (reach/impression) ต่อผู้ใช้งานสื่อสังคม (social media) และผู้ใช้เครื่องมือค้นหา (search engine) รวมทุกช่องทางไม่น้อยกว่า 494,558 ครั้ง มีผู้ใช้สื่อสังคมร่วมปฏิสัมพันธ์ (engagement) อย่างน้อย 2,249 ครั้ง นับตั้งแต่เริ่มเผยแพร่จนถึงวันสิ้นสุดโครงการ

การจัดเวทีเสวนาสาธารณะทั้ง 10 ครั้ง สามารถสรุปประเด็นสำคัญจากเวทีสนทนาและข้อถกเถียงสาธารณะได้ดังนี้

สถานการณ์เศรษฐกิจการเมืองโลกเผชิญความไม่แน่นอนมากขึ้น การแข่งขันทางเศรษฐกิจและการเมืองของประเทศมหาอำนาจทำให้เกิดบริบทโลกที่อึมครึมและเปราะบาง รวมถึงยังทำให้เกิดการแบ่งขั้ว (decoupling) ที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น พื้นที่สำคัญที่กำลังชิงกันคือ ความก้าวหน้าของโลกเทคโนโลยีและดิจิทัลที่รวดเร็ว ซึ่งยังไม่มีใครเป็นผู้วางแนวทางการกำกับดูแลระดับโลก ทำให้เกิดค่ายการพัฒนาเทคโนโลยีที่แบ่งไปตามภูมิรัฐศาสตร์และอุดมการณ์ทางการเมือง นอกจากประเด็นเทคโนโลยีแล้ว ปัญหาสถานะภูมิอากาศหรือ “โลกเดือด” ก็ขยายใหญ่กลายเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อทั่วโลก โดยเริ่มเห็นผลกระทบสำคัญที่ส่งผลต่อทั้งต่อทั้งเศรษฐกิจมหภาคและจุลภาค ปัญหาสำคัญที่ตามมาคือ แนวโน้มเหล่านี้จะสร้างผลกระทบกับแต่ละคนไม่เท่ากัน และยิ่งตอกย้ำปัญหาความเหลื่อมล้ำที่มีอยู่เดิมทั้งในระดับโลกและระดับประเทศ สถานการณ์ปัญหาเหล่านี้จึงส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของผู้คนในหลายมิติเกิดช่องว่างในการพัฒนาทั้งงานวิจัยและนโยบายอยู่มาก

เมื่อหันมามองที่ประเทศไทย ไทยเป็นระบบเศรษฐกิจเปิดขนาดเล็กที่มีกำลังการผลิตค่อนข้างจำกัด มีข้อเสียเปรียบใหญ่ในด้านเทคโนโลยี เพราะมีแนวโน้มเป็นผู้ใช้มากกว่าผู้สร้าง ซึ่งกระทบกับชีวิตของคนไทยในหลายมิติโดยที่อาจมีส่วนร่วมในการกำหนดเทคโนโลยีได้น้อย แต่จำต้องวางบทบาทให้เหมาะสมท่ามกลางโลกที่แบ่งขั้ว ในประเด็นความมั่นคง ปัญหาใหญ่ที่พบคือการนิยามและให้ความหมายในเรื่อง “ผลประโยชน์ของชาติ” ที่ไม่ได้ครอบคลุมเพียงความมั่นคงทางการทหารเท่านั้นแต่ครอบคลุมถึงความมั่นคงมนุษย์ ทำให้กองทัพต้องทำงานเกินความมั่นคงทางการทหาร หลายโครงการของกองทัพขาดประสิทธิภาพเนื่องจากขาดความรู้ความเข้าใจในปัญหาและความไม่พร้อมของการจัดสรรงบประมาณ

วิกฤตทางด้านสิ่งแวดล้อมและการรับมือกับภาวะโลกเดือดที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบต่อสังคมไทยในหลายภาคส่วน ทว่ายังไม่มียานศึกษาที่กล่าวถึงนโยบายเพื่อรับมือกับปัญหาดังกล่าว อีกหนึ่งประเด็นที่สำคัญของความไม่พร้อมในบริบทท้องถิ่นยังไม่สามารถตอบโจทย์ปัญหาของพื้นที่ เนื่องจากส่วนกลางยังคงพัฒนาเมืองแบบเหมารวม ไม่เหมาะสมกับบริบทหรือปัญหาแต่ละพื้นที่ บทบาทของท้องถิ่นจึงจำเป็นต้องการพัฒนาเมืองให้ตอบโจทย์คนทุกกลุ่ม ท้องถิ่นไม่สามารถพัฒนาเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะต้องเผชิญกับข้อจำกัดของกฎหมายที่มากควบคุมการดำเนินนโยบายของท้องถิ่น การกระจายอำนาจจะช่วยให้ท้องถิ่นแต่ละแห่งเกิดการแข่งขันกันเพื่อพัฒนาเมืองของตนให้ตอบโจทย์คนที่อาศัยในเมืองได้มากขึ้น

ประเทศไทยยังไม่อาจแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำได้หากยังตั้งโจทย์ไม่ถูก นโยบายลดความเหลื่อมล้ำไทยยังเน้นช่วยเหลือเหยื่อแบบเฉพาะหน้า ไม่แก้ปัญหาเชิงโครงสร้างอย่างเป็นระบบ ไทยขาดนโยบายสร้าง “ภูมิคุ้มกันความเหลื่อมล้ำ” ทุนผูกขาดเป็นอีกหนึ่งปัญหาสำคัญของไทย โดยทุนผูกขาดควบคุมและร่วมมือกับระบอบการเมือง-ราชการ ใช้อำนาจรัฐรักษาและเสริมสร้างความมั่งคั่งของตน โดยไม่เคารพผลประโยชน์และเจตจำนงของคนส่วนใหญ่ แต่สามารถปรับตัวอยู่เสมอ จึงสามารถกดขี่ชุดรีดเอาส่วนเกินทางเศรษฐกิจไปจากคนส่วนใหญ่ได้ตลอดมา

ปัญหาสำคัญเบื้องหลังที่ทำให้ไม่จัดการกับปัญหาความเหลื่อมล้ำอย่างจริงจังคือ ปัจจัยเชิงวัฒนธรรม วาทกรรม และระบอบสังคม-การเมืองไทยสร้างความชอบธรรมให้การกดขี่ขูดรีดของชนชั้นนำ รักษาความเหลื่อมล้ำให้คงอยู่ได้ตลอดมา โดยที่แก่นหลักของวัฒนธรรมไทยคือวัฒนธรรมความสัมพันธ์แบบลำดับชั้น-ไม่เท่าเทียม ขณะเดียวกันระบอบการเมืองที่ถูกควบคุมและร่วมมือกับทุนใหญ่ ปลูกฝังความกลัวและกดปราบมิให้คนส่วนมากกล้าตั้งคำถามและท้าทายโครงสร้างเศรษฐกิจการเมืองอันเหลื่อมล้ำ

จากสถานการณ์โลกและไทยข้างต้น เมื่อกลับมามองการพัฒนางานวิจัยและนโยบายเพื่อตอบโจทย์ดังกล่าว ในภาพรวม ประเทศไทยยังมีการวิจัยที่แคบและตื้นเกินไป การสะสมทุนความรู้ต้องอาศัยระยะเวลาและความต่อเนื่องเฉพาะทางของนักวิจัยแต่ละคนจึงเกิดน้อย ทำให้ขาดทุนความรู้สำหรับการพัฒนาและต่อยอดในปลายน้ำตามมาด้วย แม้ว่าประเทศต้องการการวิจัยที่ยืดหยุ่นและสอดคล้องกับประเด็นของยุคสมัย แต่การวิจัยพื้นฐาน (Basic Research) ยังมีความจำเป็น และต้องสร้างระบบวิจัยที่มีความหลากหลายโดยไม่จำเป็นต้องเลือกอย่างใดอย่างหนึ่ง สอดคล้องกับทิศทางการทำงานความรู้ของโลกที่เน้นทำความเข้าใจอย่างไม่เหมารวม เปิดพื้นที่ทำงานเชิงลึกในหลากหลายด้าน โดยเฉพาะการเข้าใจระบบคิดและปฏิสัมพันธ์ของคนจากหลากหลายเลนส์ โจทย์ที่ตั้งและกระบวนการที่ควรจะแยกย่อยมากขึ้น (Micro) ตรงเป้าหมายมากขึ้น (Target) ไม่มีคำตอบแบบเสื้อโหล (One Size Fits All)

จากแนวทางการพัฒนางานวิจัยและนโยบายสู่การขับเคลื่อนผ่านแผนด้านวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมของประเทศ (แผน ววน.) พ.ศ. 2566 – 2570 พบว่า ในเบื้องต้น แผน ววน. มีความครอบคลุมและมุ่งสร้างผลผลิตในเชิงนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจ แต่ยังสามารถเพิ่มเติมมิติความเชื่อมโยงของนวัตกรรมต่างๆ ต่อสังคมได้มากยิ่งขึ้น นอกจากนั้นแม้ว่ายุทธศาสตร์และแผนงานจะมีหัวข้อที่ครอบคลุม แต่ต้องพิจารณาในรายละเอียดการดำเนินงานว่ามีความครบถ้วนหลากหลายเพียงพอให้เกิดการนำไปใช้ประโยชน์ได้แล้วหรือไม่

ในด้านระบบการให้ทุนวิจัย ควรปรับแรงจูงใจ (Incentive) ให้นักวิจัยทำงานได้อย่างอิสระและยืดหยุ่น ระบบในปัจจุบันยังเอื้อต่อการให้ทุนวิจัยอาจารย์ในมหาวิทยาลัย ควรให้ออกาสกับนักวิจัยในสถาบันวิจัยมากขึ้น และหน่วยงานต้นสังกัดต้องไม่กดดันนักวิจัยของตัวเอง นอกจากนั้น องค์กรจัดสรรทุนและจัดการงานวิจัยควรเป็นองค์กรอิสระ ปราศจากการแทรกแซงของรัฐบาล รวมถึงเปลี่ยนการจัดสรรทุนจาก “แบบรายโครงการสั้น (project-based)” เป็น “แบบไว้วางใจ-ต่อเนื่อง (trust-based)” เพื่อป้องกันการลิดรอนความเป็นอิสระในการกำหนดโจทย์

บทคัดย่อ

‘บริบทโลกใหม่’ เช่น ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี สังคมสูงวัย การขยายตัวของความเป็นเมือง ความเหลื่อมล้ำ ความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมและทรัพยากร ความขัดแย้งด้านภูมิรัฐศาสตร์ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และวิกฤตโรคระบาด เป็นความเสี่ยงที่หน่วยทางสังคมขนาดเล็ก (ปัจเจกบุคคล ครอบครัว หรือชุมชน) ไม่สามารถรับมือได้โดยลำพัง รัฐจึงจำเป็นต้องมีบทบาทสำคัญในการจัดการความเสี่ยงผ่านการกำหนดกฎระเบียบ และนโยบายสาธารณะที่เหมาะสม โครงการ ‘เวทีเสวนากำหนดโจทย์ประเทศไทยในบริบทใหม่ TSRI Research and Policy Dialogue’ จึงสร้าง “แพลตฟอร์ม” ในการร่วมเปิดบทสนทนาและข้อถกเถียงสาธารณะใน 10 ประเด็นดังกล่าว ชวนกันร่วมตั้งโจทย์วิจัยที่ให้เห็นถึงปัญหา แลกเปลี่ยนความรู้เพื่อตอบโจทย์ และร่วมกำหนดแนวทางนโยบายในอนาคต โดยกลุ่มคนที่มีประสบการณ์ในหัวข้อที่หลากหลายทั้งกลุ่มนักวิชาการ ผู้กำหนดนโยบาย คนทำงานในระดับปฏิบัติการ ภาคประชาสังคม ภาคธุรกิจ สื่อ และตัวแทนประชาชน มีตัวแทนผู้เข้าร่วมฟังและแลกเปลี่ยนไม่น้อยกว่า 30 หน่วยงาน ผลผลิตของงานเสวนานำเสนอในรูปแบบของวิดีโอที่สามารถรับชมย้อนหลังและเรียบเรียงในรูปแบบของบทความมีผู้เข้าค้นหาพร้อมทุกช่องทางไม่น้อยกว่า 494,558 ครั้ง องค์กรความรู้ ชุดข้อมูลที่ได้จากการเสวนาทั้ง 10 ครั้งจะเป็นประโยชน์ต่อการใช้เป็นฐานข้อมูลในการเข้าใจสถานการณ์และปัญหาของโลกและไทยและช่วยตั้งโจทย์วิจัยใหม่และออกแบบนโยบายเพื่อเตรียมรับมือกับความเปลี่ยนแปลงได้อย่างเท่าทันทั้งในปัจจุบันและอนาคต

Abstract

The ‘new global context’ encompasses risks such as technological advancements, an aging society, non-inclusive urban expansion, inequality, geopolitical conflicts, climate change, and pandemics, which each social unit (individuals, families, or communities) alone cannot manage. This calls for the state to play a crucial role in establishing appropriate regulations and public policy. The project ‘Thailand in the New Global Context: TSRI Research and Policy Dialogue’ has created a platform for public discussion and debate on ten critical issues. This initiative invites collaboration to set research agendas that address these problems, exchange knowledge to provide solutions, and co-develop future policy directions through public forums with a diverse group of participants, including scholars, policymakers, practitioners, civil society members, businesses, media, and representatives of the public. Over the course of ten discussion forums, there were contributions from no fewer than 30 participating organizations. The outputs of these forums are available in online video format and in online written summaries, which have been accessed a total of at least 494,558 times across all channels. The knowledge and data obtained from these ten discussions will serve as a valuable resource for understanding global and Thai situations and issues. This information will aid in setting new research questions and designing policies to effectively address and adapt to changes both in the present and future.

บทที่ 1 บทนำ

1. ที่มาและความสำคัญ

ประเทศไทยกำลังเผชิญกับ ‘ความเสี่ยงเชิงระบบ’ ซึ่งมีสาเหตุมาจาก (1) การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม การเมือง และวัฒนธรรม ที่ไม่สมดุลและสอดคล้องกันทั้งในระดับประเทศ และระดับโลก ซึ่งสะท้อนออกมาใน ‘บริบทโลกใหม่’ เช่น ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี สังคมสูงวัย การขยายตัวของความเป็นเมือง ความเหลื่อมล้ำ ความเชื่อมโยงของสิ่งแวดล้อมและทรัพยากร ความขัดแย้งด้านภูมิรัฐศาสตร์ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และวิกฤตโรคระบาด (2) การไม่สามารถยกระดับขีดความสามารถและปรับตัวได้ทันกับการเปลี่ยนแปลง นอกจากนี้ ‘ความเสี่ยงเชิงระบบ’ ยังเป็นความเสี่ยงที่หน่วยงานสังคมขนาดเล็ก (ปัจเจกบุคคล ครอบครัว หรือชุมชน) ไม่สามารถรับมือได้โดยลำพัง รัฐจึงจำเป็นต้องมีบทบาทสำคัญในการจัดการความเสี่ยงผ่านการกำหนดกฎระเบียบ และนโยบายสาธารณะที่เหมาะสม เพื่อให้ประเทศไทยเดินหน้าไปสู่อนาคตที่พึงประสงค์

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) มีพันธกิจหลักในการกำหนดและจัดทำแผนด้านวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (ววน.) ของประเทศ เพื่อกำหนดทิศทางและจัดลำดับความสำคัญของการลงทุนและการขับเคลื่อนระบบ ววน. ที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ นโยบายของประเทศ และตอบโจทย์การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ในการบรรลุซึ่งเป้าหมายนี้ สกสว. มีอำนาจหน้าที่ในการศึกษาวิเคราะห์สถานการณ์ภาพรวมในด้าน ววน. ในระดับชาติและนานาชาติ เพื่อนำไปจัดทำนโยบาย แผนยุทธศาสตร์ และกรอบงบประมาณต่อไป

การกำหนดโจทย์ของประเทศไทย และโจทย์ของระบบ ววน. เพื่อรับมือกับ ‘ความเสี่ยงเชิงระบบ’ ใน ‘บริบทโลกใหม่’ เรียกร้องการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้าง ต้องการความรู้ ทักษะ พลังสร้างสรรค์ การมีส่วนร่วมที่หลากหลาย ครอบคลุม เพื่อให้ได้ข้อเสนอแนะนโยบายสาธารณะ แบบใหม่ที่สามารถรับมือความเสี่ยงเชิงระบบและตอบสนองการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเท่าทันทั้งในปัจจุบันและอนาคต

โครงการ TSRI Research and Policy Dialogue เวทีเสวนากำหนดโจทย์ประเทศไทยในบริบทโลกใหม่ มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้าง ‘แพลตฟอร์ม’ ความรู้และนโยบายใหม่สำหรับเปิดบทสนทนาและข้อถกเถียงสาธารณะที่จะมีส่วนกำหนดโจทย์ประเทศไทยและโจทย์ของระบบ ววน. ที่สอดคล้องกับ ‘บริบทโลกใหม่’ ใน 10 หัวข้อสำคัญสำหรับการรับมือความเสี่ยงและการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ

การเปิดเวทีสนทนาทั้ง 10 หัวข้อดังกล่าวมีกลุ่มคนที่มีประสบการณ์มาอย่างยาวนานในแต่ละหัวข้อที่หลากหลายทั้งนักวิชาการ ผู้กำหนดนโยบาย คนทำงานในระดับปฏิบัติการ ภาคประชาสังคม ภาคธุรกิจ สื่อ และตัวแทนประชาชน เป็นผู้นำการอภิปราย ร่วมด้วยผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและผู้เกี่ยวข้องที่หลากหลายจากแวดวงการศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม และชุมชนความรู้อื่นในประเทศไทย ร่วมแลกเปลี่ยนสนทนา ทั้งนี้ การสนทนาจะมีการกำหนดโจทย์ให้ผู้เข้าร่วมสนทนาทำการบ้านมาก่อนเพื่อให้เนื้อหาเป็นไปอย่างครอบคลุม รอบด้าน และลึกซึ้ง เพียงพอให้สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) สามารถนำไปใช้ในการต่อยอด ปรับปรุงและจัดทำแผนด้านวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรมของประเทศต่อไป

2. วัตถุประสงค์

2.1 เพื่อเปิดเวทีสร้างบทสนทนาและข้อถกเถียงสาธารณะ TSRI Research and Policy Dialogue กำหนดโจทย์ประเทศไทย และโจทย์ของระบบวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรมที่สอดคล้องกับ บริบทโลกใหม่

2.2 เพื่อจัดทำข้อมูลจาก TSRI Research and Policy Dialogue เสนอต่อ สกสว. สำหรับประกอบการปรับปรุงและจัดทำแผนด้านวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรมของประเทศ

2.3 เพื่อสื่อสารและเผยแพร่บทสรุปโจทย์ประเทศไทย และโจทย์ของระบบวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรมต่อสาธารณะ

3. กรอบการดำเนินงาน

1. รูปแบบ เป็นการจัดซีรีส์เวทีระดมสมอง 10 ครั้ง โดยเชิญผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมาร่วมคิด ร่วมถก ร่วมกำหนดโจทย์ของประเทศไทยภายใต้บริบทโลกใหม่ โดยมีผู้เข้าร่วมเวทีละ 30 คน ประกอบด้วย
 - ผู้นำอภิปราย ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญในแต่ละประเด็น 4-5 คน
 - ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องกับประเด็นนั้นๆ โดยตรง เพื่อให้ได้รับความคิดเห็นอย่างครอบคลุม รอบด้าน
 - ผู้สนใจทั่วไป
2. วิธีดำเนินการ
 - 1) กำหนดประเด็นสำคัญที่เป็นความท้าทายของประเทศและของระบบวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม โดยการทบทวนวรรณกรรมทั้งจากงานวิจัย บทความความเคลื่อนไหวและ

ความก้าวหน้าด้านต่างๆ ที่เกิดขึ้นในแวดวงต่างๆ ทั้งในและต่างประเทศ เพื่อเป็นกรอบในการสร้างบทสนทนาและข้อถกเถียงสาธารณะ

- 2) กำหนดผู้เข้าร่วมที่สอดคล้องกับแต่ละประเด็นโดยเฉพาะผู้เชี่ยวชาญที่จะเป็นผู้นำอภิปรายและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อให้สามารถรวบรวมความคิดเห็นจากผู้เกี่ยวข้องได้ครอบคลุม รอบด้าน ลึกซึ้ง สามารถมองโจทย์อนาคตของแต่ละประเด็นได้อย่างเชื่อมโยงและเป็นระบบ โดยมีการกำหนดโจทย์ให้ผู้เข้าร่วมสนทนาทำการบ้านมาก่อนเพื่อให้เนื้อหาเป็นไปอย่างครอบคลุม รอบด้าน และลึกซึ้งมากขึ้น
- 3) จัดซีรีส์เวทีสนทนาและข้อถกเถียงสาธารณะ TSRI Research and Policy Dialogue 10 ครั้ง โดยเชิญผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมาร่วมคิด ร่วมถก ร่วมกำหนดโจทย์ของประเทศไทยภายใต้บริบทโลกใหม่
- 4) จัดทำสรุปข้อมูลและบันทึกเทปการเสวนาเสนอต่อ สกสว. สำหรับประกอบการปรับปรุงและจัดทำแผนด้านวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรมของประเทศ
- 5) จัดทำบทความเพื่อสื่อสารและเผยแพร่สรุปผลโจทย์ประเทศไทย และโจทย์ของระบบวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรมต่อสาธารณะ ผ่าน The101.world, 101 PUB และ สกสว.

4. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

ช่วงเวลา	กิจกรรม (activities)	ผลที่คาดว่าจะได้รับ (outputs)
6 เดือนที่ 1	<ul style="list-style-type: none"> - จัดเวทีสนทนาและข้อถกเถียงสาธารณะ TSRI Research and Policy Dialogue 5 ครั้ง - จัดทำบทความเผยแพร่สรุปผลโจทย์ประเทศไทย และโจทย์ของระบบวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรมต่อสาธารณะ จำนวน 5 ชิ้น ผ่าน The101.world, 101 PUB และ สกสว. 	<ul style="list-style-type: none"> - รายงานสรุปข้อมูลจาก TSRI Research and Policy Dialogue จากการจัดเวที 5 ครั้ง - บทความเผยแพร่สรุปผลโจทย์ประเทศไทย และโจทย์ของระบบวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรมต่อสาธารณะ จำนวน 5 ชิ้น - เทปบันทึกงานเสวนาจำนวน 5 คลิป
6 เดือนที่ 2	<ul style="list-style-type: none"> - จัดเวทีสนทนาและข้อถกเถียงสาธารณะ TSRI Research and Policy Dialogue 5 ครั้ง - จัดทำบทความเผยแพร่สรุปผลโจทย์ประเทศไทย และโจทย์ของระบบวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรมต่อสาธารณะ จำนวน 5 ชิ้น ผ่าน The101.world, 101 PUB และ สกสว. 	<ul style="list-style-type: none"> - รายงานสรุปข้อมูลจาก TSRI Research and Policy Dialogue จากการจัดเวที 5 ครั้ง - บทความเผยแพร่สรุปผลโจทย์ประเทศไทย และโจทย์ของระบบวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรมต่อสาธารณะ จำนวน 5 ชิ้น - เทปบันทึกงานเสวนาจำนวน 5 คลิป

ผลที่คาดว่าจะได้รับเมื่อสิ้นสุดการวิจัย

1. Output

- 1) รายงานสรุปข้อมูลจาก TSRI Research and Policy Dialogue จำนวน 1 ฉบับ
- 2) บทความเผยแพร่สรุปผลวิจัยประเทศไทย และโจทย์ของระบบวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรมต่อสาธารณะ จำนวน 10 ชิ้น ผ่าน The101.world 101 PUB และ สกสว.
- 3) เทปบันทึกงานเสวนาจำนวน 10 คลิป

2. Outcome

- 1) สกสว. มีข้อมูลโจทย์ประเทศไทยที่เป็นปัจจุบัน และสามารถชี้ทิศทางในอนาคต สำหรับประกอบการปรับปรุงและจัดทำแผนด้านวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรมของประเทศ
- 2) สกสว. เป็นที่รู้จักมากขึ้น ในบทบาทของหน่วยงานขับเคลื่อนการใช้วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาประเทศ และกระจายการรับรู้เรื่องบริบทโลกใหม่ต่อประชาชนหลากหลายภาคส่วน

3. Impact

สังคมไทยมีข้อเสนอนโยบายสาธารณะ และนโยบายด้านวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม ที่สอดคล้องกับความท้าทายในบริบทโลกใหม่ สามารถรับมือความเสี่ยงเชิงระบบและตอบสนองการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเท่าทันทั้งในปัจจุบันและอนาคต

กระบวนการผลักดันผลงานออกสู่การใช้ประโยชน์

- 1) จัดทำบทความเผยแพร่สรุปผลวิจัยประเทศไทย และโจทย์ของระบบวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรมต่อสาธารณะ ผ่าน 101.world, 101 PUB และเว็บไซต์ สกสว.
- 2) สกสว. ใช้ข้อมูลความท้าทายในบริบทโลกใหม่ รวมถึงข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะต่อโจทย์ประเทศไทย และโจทย์ของระบบวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรมจากเวทีเสวนา TSRI Research and Policy Dialogue สำหรับประกอบการปรับปรุงและจัดทำแผนด้านวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรมของประเทศ เพื่อให้สามารถรับมือความเสี่ยงเชิงระบบและตอบสนองการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเท่าทันทั้งในปัจจุบันและอนาคต
- 3) สกสว. ร่วมกับ PMU และหน่วยงานวิจัยในระบบวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม ใช้ข้อมูลจากเวทีเสวนา TSRI Research and Policy Dialogue สำหรับกำหนดโจทย์วิจัยที่สอดคล้องและเท่าทันกับบริบทการเปลี่ยนแปลง และตอบสนองความต้องการที่หลากหลายของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้ดียิ่งขึ้น

บทที่ 2 ผลการดำเนินงาน

โครงการเวทีเสวนากำหนดโจทย์ประเทศไทยในบริบทโลกใหม่

โครงการเวทีเสวนากำหนดโจทย์ประเทศไทยในบริบทโลกใหม่ได้ดำเนินงานมาเป็นระยะเวลา 12 เดือน ตั้งแต่วันที่ 1 สิงหาคม 2566 – 31 กรกฎาคม 2567 ซึ่งโครงการฯ ได้บรรลุกิจกรรมตามที่ได้เสนอไว้ครบทุกข้อ และได้มีการจัดเวทีสนทนาและข้อถกเถียงสาธารณะดังตารางสรุป

**ตารางสรุปความก้าวหน้า Output โครงการ
“เวทีเสวนากำหนดโจทย์ประเทศไทยในบริบทโลกใหม่”
ตั้งแต่วันที่ 1 สิงหาคม 2566 – 31 กรกฎาคม 2567**

กิจกรรมตามข้อเสนอโครงการ	ผลสำเร็จ (%)
1. จัดเวทีสนทนาและข้อถกเถียงสาธารณะ TSRI Research and Policy Dialogue 10 ครั้ง	100%
2. เทปบันทึกงานเสวนาจำนวน 10 คลิป	100%
3. รายงานสรุปข้อมูลจาก TSRI Research and Policy Dialogue จากการจัดเวที 10 ครั้ง	100%
4. จัดทำบทความเผยแพร่สรุปโจทย์ประเทศไทยและโจทย์ของระบบวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรมต่อสาธารณะจำนวน 10 ชิ้นผ่าน The 101 world, 101 PUB และ สกสว.	100%

การจัดเวทีสนทนาและข้อถกเถียงสาธารณะที่จัดขึ้น 10 ครั้ง มีกรอบการเสวนาของผู้ร่วมเสวนาหลักดังนี้

1. โฉมหน้าใหม่ของความเหลื่อมล้ำ

จัดเมื่อวันที่ 18 กันยายน 2566

กรอบประเด็นเสวนา

Part 1: ตั้งโจทย์

- วิเคราะห์สถานการณ์ความเหลื่อมล้ำในปัจจุบันในมุมมองของผู้นำการอภิปรายแต่ละท่าน
- ประเมินการทำงานวิชาการและงานวิจัยเรื่องความเหลื่อมล้ำในช่วงที่ผ่านมาในอดีตและปัจจุบัน ข้อสังเกตเกี่ยวกับงานวิจัยความเหลื่อมล้ำ

- ช่องว่างความรู้ และช่องว่างทางนโยบายเรื่องความเหลื่อมล้ำ

Part 2: ตอบอนาคต

- ชวนคุยข้อถกเถียงถึงทางออกของปัญหาความเหลื่อมล้ำ และนวัตกรรมเชิงนโยบายที่ควรจะมีในอนาคต
- โจทย์วิจัยแห่งอนาคตเพื่อลดปัญหาความเหลื่อมล้ำที่ประเทศต้องมี และที่ สกว. ควรจะสนับสนุน

ผู้ร่วมเสวนาหลัก

1. คุณธนศักดิ์ เจนมานะ

อาจารย์ประจำคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

- สถานการณ์ความเหลื่อมล้ำของโลกและของไทย
- โลกของการทำวิจัยเรื่องความเหลื่อมล้ำตอนนี้ให้ความสนใจประเด็นอะไร

2. คุณวิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ

เลขาธิการมูลนิธิชีววิถี

- ความเหลื่อมล้ำในมุมมองนักพัฒนาเอกชน ตีแผ่ปัญหาความเหลื่อมล้ำในมิติเชิงโครงสร้าง เช่น การผูกขาด

3. คุณสมบัติ บุญงามอนงค์

อดีตประธานกรรมการมูลนิธิกระจกเงา

- แชนจ์ประสบการณ์ และรูปธรรมปัญหาความเหลื่อมล้ำในบริบทประเทศไทย

4. นายแพทย์สมศักดิ์ ชุณหรัศมิ์

ประธานกรรมการมูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ

- มุมมองต่อนโยบายสาธารณะไทยในการแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำ
- มุมมองต่อบทบาทระบบวิจัยในการแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำ

5. ศ.ดร.อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์

อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

- อดีต ปัจจุบัน และอนาคตของปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคมไทย
- ช่องว่างความรู้ ความเข้าใจ ที่จำเป็นต่อการแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำ

บทความเผยแพร่สรุปประเด็นงานเสวนา :

<https://www.the101.world/research-and-policy-dialogue-1-inequality/>

2. ที่ทางไทยในโลกท้าทาย

จัดเมื่อวันที่ 9 ตุลาคม 2566

กรอบประเด็นเสวนา

Part 1: ตั้งโจทย์

- วิเคราะห์บริบทโลกใหม่ในปัจจุบันในมุมมองของผู้ประกอบการอภิปรายแต่ละท่าน
- สสำรวจโจทย์วิจัยและนโยบายของประเทศไทยในบริบทโลกใหม่ ประเมินการทำงานวิชาการและงานวิจัยของประเทศไทยที่ผ่านมา
- ช่องว่างความรู้ และช่องว่างทางนโยบายของประเทศไทยต่อการรับมือความเปลี่ยนแปลงและความท้าทายในระดับโลกและในประเทศไทย

Part 2: ตอบอนาคต

- ในบริบทของประเทศไทยที่ความเหลื่อมล้ำสูง ความขัดแย้งสูง งานวิจัยจะมีบทบาทในการปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมเพื่อรับมือบริบทโลกใหม่ได้อย่างไร
- ชุมชนความรู้และนักวิจัยไทยควรต้องปรับตัวเพื่อรับมือกับโลกใหม่อย่างไร
- โจทย์วิจัยแห่งอนาคตที่ประเทศต้องมี และที่ สกว. ควรจะสนับสนุน

ผู้ร่วมเสวนาหลัก

1. รศ.ดร.กฤษณ์เลิศ สัมพันธ์รักษ์

ศาสตราจารย์ด้านเศรษฐศาสตร์ University of California San Diego

- สถานการณ์เศรษฐกิจโลกและเศรษฐกิจของประเทศไทย
- ความท้าทายของเศรษฐกิจประเทศไทยในระยะยาว
- ประเมินความสามารถในการรับมือกับผลกระทบต่าง ๆ ของเศรษฐกิจประเทศไทย

2. ผศ.ดร.จันจิรา สมบัติพูนศิริ

นักวิชาการจากสถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และ German Institute of Global and Area Studies

- สถานการณ์ประชาธิปไตยโลกและประเทศไทย geopolitics และการปรับตัวของประเทศไทย
- ความท้าทายในระยะเป็ยบการเมืองระหว่างประเทศที่จะส่งผลกระทบต่อทิศทางการวิจัยในอนาคต

- จุดแข็งและจุดอ่อนของ ‘ระบบนิเวศการผลิตความรู้’ ของประเทศไทย ในสายตาของนักวิจัยไทยที่ทำงานในต่างประเทศ

3. คุณไผท ผดุงถิ่น

CEO & Co-Founder Bulk One Group

- โอกาสใหม่ๆ ของภาคธุรกิจ และการปรับตัวจากเทคโนโลยี
- บทบาทของงานวิจัยในโลกของการทำธุรกิจ/สตาร์ทอัพแบบไทยๆ
- โจทย์วิจัยและลักษณะงานวิจัยที่สำคัญและน่าสนใจในสายตาของภาคธุรกิจ

4. รศ.ดร.พงศ์พันธ์ แก้วตาทิพย์

รองผู้อำนวยการ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.)

- ระบบวิจัยใหญ่ของประเทศ และความท้าทายของระบบ ววน.
- ระบบนิเวศของการทำวิจัยของประเทศไทยที่ควรเป็น จุดแข็ง และสิ่งที่ต้องปรับ
- การปรับตัวของชุมชนความรู้และนักวิจัยไทย ในโลกที่ความรู้เปลี่ยนแปลงเร็วมาก แต่งานวิจัยและการสร้างความรู้เป็นงานที่ต้องอาศัย ‘เวลา’ และ ‘ทรัพยากร’ มาก

5. ดร.อาร์ม ตั้งนิรันดร

อาจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- สถานการณ์การเมืองโลก และทิศทางไทยในสถานการณ์จีน-สหรัฐอเมริกา
- ความท้าทายที่จะส่งผลต่อทิศทางงานวิจัยในอนาคต

บทความเผยแพร่สรุปประเด็นงานเสวนา :

<https://www.the101.world/thailand-future-amid-global-challenges/>

3. ความ(ไม่)มั่นคงในโลกใหม่

จัดเมื่อวันที่ 16 ตุลาคม 2566

กรอบประเด็นเสวนา

Part 1: ตั้งโจทย์

- ทบทวนนิยาม ‘ความมั่นคง’ ที่สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของโลก
- วิเคราะห์สถานการณ์ความมั่นคงในปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต
- สสำรวจนโยบายความมั่นคงของประเทศไทย

- ช่องว่างความรู้ และช่องว่างทางนโยบายความมั่นคงของประเทศไทยต่อการรับมือความเปลี่ยนแปลงและความท้าทายในระดับโลกและในประเทศไทย

Part 2: ตอบอนาคต

- ความมั่นคงของประเทศไทยภายใต้บริบทโลกใหม่ ประเทศไทยควรลงทุนในความมั่นคงแบบไหนที่จะนำไปสู่การป้องกันภัยคุกคามและสร้างความมั่งคั่งแห่งอนาคต
- โจทย์วิจัย ‘ความมั่นคง’ แห่งอนาคตที่ประเทศต้องมี และที่ สกลส. ควรจะสนับสนุน

ผู้ร่วมเสวนาหลัก

1. รศ.ดร.จิตติภัทร พูนขำ

รองคณบดีและอาจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

- สถานการณ์ระเบียบโลกใหม่ ความตึงเครียดทางภูมิรัฐศาสตร์
- ความเสี่ยงด้านความมั่นคงที่อาจเกิดขึ้นจากพลวัตการเมืองโลก

2. คุณฐิติรัตน์ ทิพย์สัมฤทธิ์กุล

อาจารย์ประจำศูนย์กฎหมายระหว่างประเทศ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

- บทบาทของบริษัทเทคโนโลยีในกิจการความมั่นคง
- Digital sovereignty
- มุมมองความมั่นคงและสิทธิมนุษยชนในสายตาภาคประชาชน ในฐานะอดีตประธานแอมเนสตี้ ประเทศไทย

3. พล.ต.ประเทือง ปิยะกะโพธิ์

คณะที่ปรึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ

- กองทัพตีโจทย์ความมั่นคงทั้งภายในและภายนอกประเทศอย่างไร
- ภัยความมั่นคงแบบใหม่ และการเตรียมความพร้อมกับภัยความมั่นคงแบบใหม่

4. รศ.ดร.พวงทอง ภาวีครพันธ์

อาจารย์ประจำภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- ความมั่นคงของรัฐ vs. ความมั่นคงของประชาชน
- ข้อเสนอปฏิรูปกองทัพ

5. ผศ.ดร.ศรีสมภพ จิตรภิรมย์ศรี

ผู้อำนวยการศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้

- “ความมั่นคง” กับการพัฒนาพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

- การบริหารจัดการในพื้นที่ที่มีความขัดแย้งและความไม่สงบ

บทความเผยแพร่สรุปประเด็นงานเสวนา :

<https://www.the101.world/research-and-policy-dialogue-3-security/>

4. ประเทศไทยในโลกเดือด (Global Boiling)

จัดเมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน 2566

กรอบประเด็นเสวนา

Part 1: ตั้งโจทย์

- วิเคราะห์สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต
- ความท้าทาย ความเสี่ยงและผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศสุดขั้วที่มีต่อประเทศไทยและโลก
- สสำรวจนโยบายรับมือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของประเทศไทย
- ช่องว่างความรู้ และช่องว่างทางนโยบายของประเทศไทยต่อการรับมือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศจาก ‘โลกร้อน’ ‘โลกรวน’ สู่ ‘โลกเดือด’

Part 2: ตอบอนาคต

- ประเมินความพร้อมของยุทธศาสตร์และนโยบายที่มีในการรับมือ ‘โลกเดือด’
- โอกาสและทางรอดภายใต้การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศสุดขั้ว
- โจทย์วิจัยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในปัจจุบันเพื่อรับมืออนาคตที่ประเทศต้องมี และที่ สกสว. ควรจะสนับสนุน

ผู้ร่วมเสวนาหลัก

1. ดร.กรรณิการ์ ธรรมพานิชวงศ์

ที่ปรึกษาโครงการด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย

- ความเสี่ยงและผลกระทบต่อเศรษฐกิจในภาพรวม
- การออกแบบนโยบาย/มาตรการ/เครื่องมือที่จะช่วยรับมือผลกระทบและการปรับตัวระยะยาว เช่น Carbon credit

2. คุณจักรชัย โฉมทองดี

ผู้อำนวยการภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ Madre Brava

- ความเสี่ยงและผลกระทบต่อความมั่นคงด้านอาหาร

3. คุณธรรมา บัวคำศรี

ผู้อำนวยการ กรีนพีซ ประเทศไทย

- ความเสี่ยงและผลกระทบต่อความมั่นคงของมนุษย์ วิถีชีวิต และการทำมาหากินของผู้คน โดยเฉพาะกลุ่มเปราะบาง

4. ดร.เพชร มโนปวิตร

เลขาธิการมูลนิธิโลกสีเขียว

- ความเสี่ยงและผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศโดยรวม และความหลากหลายทางชีวภาพ

5. รศ.ดร.วิษณุ อรรถวานิช

อาจารย์ประจำภาควิชาเศรษฐศาสตร์ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

- ความเสี่ยง ผลกระทบ และทางรอดของภาคเกษตรไทย

บทความเผยแพร่สรุปประเด็นงานเสวนา :

<https://www.the101.world/research-and-policy-dialogue-4-global-boiling/>

5. เมืองที่ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง

จัดเมื่อวันที่ 20 ธันวาคม 2566

กรอบประเด็นเสวนา

Part 1: ตั้งโจทย์

- ประเมินภาพรวมสถานการณ์การกลายเป็นเมือง (urbanization) และการพัฒนาเมืองในอดีตและปัจจุบัน ปัญหา อุปสรรค ในมิติต่างๆ ทั้งการออกแบบเมือง สิ่งก่อสร้าง ระบบโลจิสติกส์ การบริหารจัดการบริการสาธารณะ และการตอบโจทย์การใช้ชีวิตด้านเศรษฐกิจและสังคมของผู้คน
- ประเมินการทำงานวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเมืองในช่วงที่ผ่านมา ข้อสังเกตเกี่ยวกับงานวิจัยทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ

- บทเรียนการขับเคลื่อนการพัฒนาเมืองจากอดีตและปัจจุบัน ความสำเร็จ ความล้มเหลว และสิ่งที่ต้องปรับปรุงแก้ไข เพื่อยกระดับการพัฒนาให้ดียิ่งขึ้นในอนาคต

Part 2: ตอบอนาคต

- การออกแบบนโยบาย/มาตรการ/เครื่องมือ เพื่อตอบอนาคตนโยบายการพัฒนาเมืองที่ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง กระจายโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างทั่วถึง โอบรับความหลากหลาย มีทิศทางการพัฒนาที่เหมาะสมกับบริบทและภูมิณีเวศอย่างยั่งยืนในทุกมิติ (Sustainable Urbanization)
- โจทย์วิจัยและนวัตกรรมเชิงนโยบายด้านการพัฒนาเมืองที่ควรจะมีในอนาคตแห่งอนาคตที่ประเทศต้องมี และที่ สกสว. ควรจะสนับสนุน

ผู้ร่วมเสวนาหลัก

1. รศ.ดร.อภิวัฒน์ รัตนวราหะ

รองศาสตราจารย์ ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- ภาพรวมและบริบทการพัฒนาเมือง

2. ศ.ดร.ชาติรี ประภิตนันทการ

ศาสตราจารย์ สาขาวิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

- การออกแบบสิ่งก่อสร้าง พื้นที่ การใช้ชีวิตทางเศรษฐกิจสังคมของผู้คน

3. ดร.สุเมธ องกิตติกุล

รองประธานสถาบัน และผู้อำนวยการวิจัย ด้านนโยบายการขนส่งและโลจิสติกส์ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย

- การพัฒนาระบบการขนส่งสาธารณะ การเคลื่อนที่เดินทางของผู้คน และการเชื่อมต่อพื้นที่

4. รศ.ดร.บุญเลิศ วิเศษปรีชา

รองศาสตราจารย์ คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

- กลุ่มผู้เปราะบางผู้ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาเมือง ปฏิสัมพันธ์และสังคมภายในเมือง

5. คุณพงษ์ศักดิ์ ยิ่งชนม์เจริญ

นายกเทศมนตรีนครยะลา จังหวัดยะลา

- รูปธรรมการพัฒนาเมืองจากพื้นที่ นวัตกรรมและอุปสรรคในการพัฒนาเมือง

บทความเผยแพร่สู่รูปประเด็นงานเสวนา :

<https://www.the101.world/city-design-for-a-sustainable-future/>

6. เทคโนโลยีใหม่ ประเทศไทยเปลี่ยน ?

จัดเมื่อวันที่ 16 มกราคม 2567

กรอบประเด็นเสวนา

Part 1: ตั้งโจทย์

- อับเขตพรมแดนงานวิจัย เทคโนโลยี และนวัตกรรมของโลกในมิติที่ท่านเชี่ยวชาญ นัยต่อ โจทย์นโยบายและโจทย์วิจัยของไทย
- โอกาสและข้อจำกัดของไทย ทั้งในแง่การพัฒนาความรู้ของไทยและการนำมาใช้งาน
- ตั้งโจทย์การสนับสนุนและการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยี เพื่อยกระดับการพัฒนา

Part 2: ตอบอนาคต เสนอมุมมอง

- ทิศทาง นโยบาย และเครื่องมือที่ประเทศต้องมีให้เหมาะสมกับการพัฒนาในบริบท ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีระดับโลก โดยอาจคำนึงถึงมิติทางสังคม-เศรษฐกิจ-การเมืองไทย
- งานวิจัยและระบบสนับสนุนงานวิจัยที่ควรต้องมีเพื่อตอบอนาคต และส่วนที่ สกสว. ควรจะสนับสนุน

ผู้ร่วมเสวนาหลัก

1. ดร.ณภัทร จาตุศรีพิทักษ์

กรรมการผู้จัดการ สถาบันอนาคตไทยศึกษา

- แนวโน้มเทคโนโลยีใหญ่ที่กระทบกับชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ ธุรกิจ และสังคม อาทิ BIG DATA, Web3, AI, วิทยาศาสตร์ข้อมูล, บล็อกเชน และโทเคน

2. คุณอรนุช เลิศสุวรรณกิจ

ประธานเจ้าหน้าที่บริหารและผู้ร่วมก่อตั้ง บริษัท เทคโนโลยี มีเดีย จำกัด

- การบุกเบิกระบบสตาร์ทอัพเทคโนโลยีในประเทศไทย
- ภาพรวม แนวโน้ม และเทรนด์ของเรื่องเทคโนโลยี ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่เกี่ยวข้องกับประเทศไทย

3. คุณพัทธ์ ภัทรนุชาพร

นักวิจัยและนักศึกษาปริญญาเอกที่ MIT Media Lab, Massachusetts Institute of Technology

- ปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และปัญญาประดิษฐ์ Biotechnology – เส้นทางแห่งอนาคตของวงการวิทยาศาสตร์โลก
- ระบบการสนับสนุนงานวิจัยในต่างประเทศที่ตอบโจทย์การพัฒนาเทคโนโลยี

4. ศ.นพ.มานพ พิทักษ์ภากร

หัวหน้าศูนย์วิจัยการแพทย์แม่นยำ คณะแพทยศาสตร์ ศิริราชพยาบาล

- นวัตกรรมทางด้านเทคโนโลยีกับสุขภาพ การพัฒนาเทคโนโลยีทางการแพทย์การถอดรหัสพันธุกรรมมนุษย์
- ระบบนิเวศการวิจัยด้านการแพทย์ของไทย และความเชื่อมโยงกับการวิจัยโลก

5. ดร.แบ็งค์ งามอรุณโชติ

ผู้อำนวยการสถาบันนโยบายวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี

- เทรนด์เทคโนโลยีกับการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ
- นโยบายรัฐกับการพัฒนานวัตกรรม

บทความเผยแพร่สรุปประเด็นงานเสวนา :

<https://www.the101.world/thailand-science-tech-innovation-policy/>

7. รัฐรัฐ ปรับใหญ่ ปฏิรูปราชการไทยสู่อนาคต

จัดเมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2567

กรอบประเด็นเสวนา

Part 1: ตั้งโจทย์

- ปัญหาเชิงโครงสร้างและความเสี่ยงเชิงระบบที่ทำลายรัฐราชการไทยในบริบทโลกยุคใหม่
- บทเรียนการปรับใช้นวัตกรรมการบริหารจัดการภาครัฐ
- ข้อจำกัดเชิงความรู้และงานวิจัย ที่มีความจำเป็นต่อการปฏิรูปราชการ

Part 2: ตอบอนาคต เสนอมุมมอง

- ทิศทาง นโยบาย และเครื่องมือในการปฏิรูปราชการไทยที่สอดคล้องกับโจทย์อนาคต
- งานวิจัยและระบบสนับสนุนงานวิจัยที่ควรต้องมีเพื่อตอบอนาคต และส่วนที่ สกว. ควรจะสนับสนุน

ผู้ร่วมเสวนาหลัก

1. ดร.นายแพทย์โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์

ผู้อำนวยการศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)

- องค์ความรู้งานวิจัยต่างประเทศและในประเทศไทยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานราชการ
- การพัฒนาระบบบริหารงานองค์กรโดยใช้เทคโนโลยีแพลตฟอร์ม PMOP ในการบริหารงาน

2. ผศ.ดร.ณัฐกร วิทิตานนท์

อาจารย์ประจำสำนักวิชาการเมืองและการปกครอง คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

- รากปัญหาระบบราชการไทย กฎเกณฑ์ที่ล้าสมัย
- พรหมแดนความรู้เรื่องการกระจายอำนาจ

3. คุณวิริยา เนตรน้อย

รองเลขาธิการสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ

- ความรู้ความเข้าใจต่อระบบราชการ รวมถึงเครื่องมือการบริหารจัดการกำลังคนและหน่วยงานเพื่อขับเคลื่อนภารกิจ
- พรหมแดนและข้อจำกัดในการยกระดับการบริหารจัดการภาครัฐ ที่ตอบโจทย์บริบทโลกใหม่

4. ดร.สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์

ประธานสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย

- ระบบนิเวศการวิจัยด้านการแพทย์ของไทย และความเชื่อมโยงกับการวิจัยโลก

5. ดร.สุพจน์ ธิยารุฒิ

อดีตผู้อำนวยการ สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล

- ศักยภาพ ข้อจำกัด และแนวทางการขับเคลื่อนการปฏิบัตินิติราชการทางอิเล็กทรอนิกส์และการนำเทคโนโลยีไปปรับใช้ในภาครัฐ

บทความเผยแพร่สรุปประเด็นงานเสวนา :

<https://www.the101.world/public-administration-reform/>

8. ถอดรหัสอนาคตแรงงานไทย

จัดเมื่อวันที่ 20 มีนาคม 2567

กรอบประเด็นเสวนา

Part 1: ตั้งโจทย์

- สถานการณ์และความท้าทายของตลาดแรงงานไทยในปัจจุบัน
- ปัญหาการผลิต การจัดสรร การขาดแคลนแรงงานจากมุมมองของภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง
- นัยยะของเทคโนโลยีและบริบทโลกที่ก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว

Part 2: ตอบอนาคต เสนอมุมมอง

- แนวทางการพัฒนาตลาดแรงงานไทยเพื่อแก้ไขปัญหาในอดีต และสอดคล้องกับบริบทโลกใหม่
- แนวทางการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์สำหรับอนาคต
- งานวิจัยและระบบสนับสนุนงานวิจัยที่ควรต้องมีเพื่อตอบอนาคต และส่วนที่ สกสว. ควรสนับสนุน

ผู้ร่วมเสวนาหลัก

1. คุณธนา เจียรอัจฉริยะ

ประธานกรรมการ บริษัท บลูบิค กรุ๊ป จำกัด (มหาชน)

- อนาคตของโลกการทำงาน ความคาดหวังและความเจ็บปวดในมุมแรงงานและธุรกิจ
- การปรับตัวขององค์กรและการปรับตัวของตลาดแรงงานไทย

2. ดร.วิโรจน์ จิรพัฒนกุล

กรรมการผู้จัดการและผู้ร่วมก่อตั้ง Skooldio

- ทักษะที่จำเป็นในการพัฒนาแรงงานยุคใหม่
- อนาคตของโลกการศึกษาและการเรียนรู้ และตลาดแพลตฟอร์มพัฒนาทักษะความรู้ออนไลน์ในประเทศไทย

3. รศ.ดร.ศศิวิมล วรณศิริ ปรีณวัฒน์

อาจารย์ประจำภาควิชาเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

- ความเหลื่อมล้ำในตลาดแรงงานไทยภายใต้แนวโน้มความเปลี่ยนแปลงการทำงานและเทคโนโลยี

4. คุณศักดินา ฉัตรกุล ณ อยุธยา

นักวิชาการแรงงาน

- สถานการณ์และแนวโน้มปัญหาแรงงาน เช่น ปัญหาการรองรับแรงงานในภาคส่วนต่างๆหรือ การนิยามความหมายของแรงงานที่เปลี่ยนไปในแต่ละยุคสมัย
- บทบาทขององค์กรแรงงานระหว่างประเทศ (ILO) กับสถานการณ์แรงงานไทยปัจจุบัน

5. รศ.ดร.อนุชาติ พวงสำลี

ประธานบริหาร โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

- ทักษะการศึกษาที่จำเป็นในภาคแรงงาน
- การปรับตัวของภาคการศึกษาเพื่อตอบโจทย์แรงงานไทยในโลกยุคใหม่

บทความเผยแพร่สรุปประเด็นงานเสวนา :

<https://www.the101.world/labour-issues-in-the-digital-economy/>

9. โอกาสและชีวิตในเศรษฐกิจแพลตฟอร์ม

จัดเมื่อวันที่ 9 เมษายน 2567

กรอบประเด็นเสวนา

Part 1: ตั้งโจทย์

- ทิศทางและรูปแบบที่เปลี่ยนแปลงไปของเศรษฐกิจแพลตฟอร์ม
- โอกาสและความท้าทายของเศรษฐกิจแพลตฟอร์มต่อขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศไทย
- การหาความสมดุลในการกำกับดูแลและการส่งเสริมและพัฒนาระบบเศรษฐกิจแพลตฟอร์ม
- ช่องว่างความรู้ที่สำคัญต่อการคว้าโอกาสและการกำกับดูแล

Part 2: ตอบอนาคต เสนอมุมมอง

- นโยบายภาครัฐที่เหมาะสม เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจแพลตฟอร์ม
- การกำกับดูแลเพื่อการแข่งขันที่เป็นธรรมของระบบเศรษฐกิจแพลตฟอร์ม
- งานวิจัยและระบบสนับสนุนงานวิจัยที่ควรต้องมีเพื่อตอบอนาคต และส่วนที่ สกสว.ควรสนับสนุน

ผู้ร่วมเสวนาหลัก

1. นพ.ประวิทย์ ลีสถาพรวงศา

ที่ปรึกษากรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ

- การวางเป้าหมายในการกำกับดูแลที่ควรเป็นในยุคแพลตฟอร์ม การหาสมดุลโจทย์เชิงเทคนิค และการปฏิบัติในโลกจริง ภายใต้บริบทขีดความสามารถรัฐไทย ที่อาจตามเทคโนโลยีไม่ทัน
- แนวนโยบายสำหรับส่งเสริมการแข่งขันที่เป็นธรรมในเศรษฐกิจแพลตฟอร์ม และการดูแลผู้มีส่วนได้เสียหลายฝ่ายในแพลตฟอร์ม (โดยอาจยังเน้นมุมมองด้านผู้บริโภค)

2. ดร.ณรรักษ์ โพธิ์พัฒนชัย

นักกฎหมายกฤษฎีกาชำนาญการ กองกฎหมายการเงินการคลังและกองพัฒนากฎหมาย

สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา

- นัยยะของเศรษฐกิจแพลตฟอร์มต่อนโยบายการกำกับดูแล
- กรอบกฎหมายเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจ กฎหมายธุรกรรมอิเล็กทรอนิกส์ กฎหมายกำกับดูแลแพลตฟอร์ม และกฎหมายตลาดดิจิทัล

3. ดร.สันติธาร เสถียรไทย

ที่ปรึกษาด้านเศรษฐกิจแห่งอนาคต TDRi

- ความก้าวหน้าของเศรษฐกิจแพลตฟอร์มระดับโลกและไทย
- โอกาสและความท้าทายของไทยในเศรษฐกิจแพลตฟอร์ม และปัจจัยสู่ความสำเร็จแนวนโยบายในระดับปัจเจกและนโยบายสาธารณะ
- ทิศทางงานวิจัย และระบบนิเวศงานวิจัยที่เหมาะสมกับบริบท

4. คุณอรุณรัฐ วันทนะสมบัติ

นักวิจัยสถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- ผลกระทบของแพลตฟอร์มต่อรูปแบบการจ้างงานและคุณภาพชีวิตของแรงงานแพลตฟอร์ม
- หลักประกันทางสังคม ผลกระทบต่อแรงงานภาคบริการในระบบเศรษฐกิจแพลตฟอร์ม
- พรมแดนความรู้เรื่องเศรษฐกิจแพลตฟอร์มในต่างประเทศ และช่องว่างของประเทศไทย

5. คุณอิสริยะ ไพรีพ่ายฤทธิ์

ผู้อำนวยการฝ่ายนโยบายสาธารณะและรัฐกิจสัมพันธ์ Line Man Wongnai

- แนวโน้มและทิศทางของระบบเศรษฐกิจแพลตฟอร์ม
- โอกาสใหม่ทางธุรกิจของไทย ในเศรษฐกิจแพลตฟอร์ม
- บทบาทของงานวิจัยในโลกธุรกิจ

บทความเผยแพร่สู่รูปประเด็นงานเสวนา :

<https://www.the101.world/thailand-platform-economy/>

10. คน ชุมชน ท้องถิ่นในกระแสเปลี่ยนผ่าน

จัดเมื่อวันที่ 29 เมษายน 2567

กรอบประเด็นเสวนา

Part 1: ตั้งโจทย์

- สถานการณ์ สิทธิในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนในปัจจุบัน
- พรมแผนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสิทธิชุมชน การพัฒนาท้องถิ่น
- ข้อจำกัดเชิงความรู้และงานวิจัยในการพัฒนาท้องถิ่น

Part 2: ตอบอนาคต เสนอมุมมอง

- ทิศทาง นโยบายสำคัญในการส่งเสริมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่เป็นรากฐานในการพัฒนาชุมชน
- งานวิจัยและระบบสนับสนุนงานวิจัยที่ควรต้องมีเพื่อตอบอนาคต และส่วนที่ สทสว. ควรจะสนับสนุน

ผู้ร่วมเสวนาหลัก

1. รศ.ดร.กนกวรรณ มะโนรมย์

อาจารย์ประจำสาขาสังคมศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

- ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา พลวัต และความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจสังคมในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษเป็นอย่างไร อะไรเป็นปรากฏการณ์ใหม่ที่คนไม่ค่อยรู้
- มีปัญหาสำคัญอะไรบ้าง ที่ถูกพูดถึงน้อยเกินไปในแวดวงวิชาการและนโยบาย
- อะไรคือโจทย์ นโยบาย และโจทย์วิจัยที่ยังเป็นช่องว่างและหน่วยงานให้ทุนควรต้องให้ความสนใจ

2. ดร.เดชรัต สุขกำเนิด

ผู้อำนวยการ Think Forward Center

- ในฐานะคนที่ต้องตีโจทย์วิชาการให้กลายเป็นนโยบายของพรรคการเมือง ตีโจทย์ชุมชน และการพัฒนาอย่างไร
- การเดินทางไปทั่วประเทศทำให้เป็นปัญหาร่วม หรือปัญหาเฉพาะของแต่ละพื้นที่

- อะไรคือโจทย์นโยบาย และโจทย์วิจัยที่ยังเป็นช่องว่างและหน่วยงานให้ทุนควรต้องให้ความสนใจ

3. รศ.ดร.ประภาส ปิ่นตบแต่ง

อดีตผู้อำนวยการสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- พลวัตทางความคิดของ “ภาคประชาชน” ในปัจจุบันเป็นอย่างไร โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากร อะไรคือปัญหา อะไรคือข้อเรียกร้องหลัก และสิ่งเหล่านี้เหมือนหรือต่างกันอย่างไรกับภาคประชาชนกระแสหลัก
- เราควรจัดวาง “ภาคประชาชน” ไว้ตรงไหนของการเมืองภาพใหญ่ ทำอย่างไรการเมืองภาคประชาชนยัง Relevant กับสังคมปัจจุบัน
- อะไรคือโจทย์นโยบายและโจทย์วิจัยที่ยังเป็นช่องว่าง และหน่วยงานให้ทุนควรต้องให้ความสนใจ

4. คุณเพชร คำชำนาญ

เจ้าหน้าที่รณรงค์สื่อสาร มูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ

- ประเด็นการต่อสู้ที่คนทำงานภาคประชาสังคมรุ่นใหม่ฯ สนใจมีอะไรบ้าง และอะไรเป็นเครื่องมือที่เราใช้ในการต่อสู้เพื่อสิทธิชุมชน และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรของคนในท้องถิ่น
- จากการทำงานที่ผ่านมา เห็นความเป็นไปได้ใหม่และข้อจำกัดอะไรบ้าง
- อะไรคือโจทย์นโยบาย และงานวิจัยที่คิดว่าหน่วยงานให้ทุนควรต้องให้ความสนใจ

5. นายแพทย์สุภัทร ฮาสุวรรณกิจ

ผู้อำนวยการโรงพยาบาลสบ้าย้อย จ.สงขลา

- หากถอดบทเรียนการต่อสู้ในฐานะภาคประชาชน ผ่านการต่อสู้และความขัดแย้งมาจนถึงตอนนี้คุณตกผลึกอะไรบ้าง
- มองเห็นข้อจำกัดของรัฐของประชาธิปไตยแบบฐานราก(ทำให้ชาวบ้านมีสิทธิและเสี่ยง)ในกระบวนการพัฒนาบ้างไหม และต้องปรับอย่างไรจึงจะทะลุข้อจำกัดนั้น
- อะไรคือโจทย์ และนโยบายวิจัยที่ยังเป็นช่องว่างและหน่วยงานให้ทุนควรต้องให้ความสนใจ

บทความเผยแพร่สรุปประเด็นงานเสวนา :

<https://www.the101.world/local-development-policy/>

ตารางสรุปลิงก์บันทึกเทปสำหรับเวทีสนทนาและข้อถกเถียงสาธารณะ 10 ครั้ง

เวทีสนทนา และ ข้อถกเถียงสาธารณะ	ลิงก์บันทึกเทป
1. โฉมหน้าใหม่ของ ความเหลื่อมล้ำ	<ul style="list-style-type: none"> ● YouTube The101world: https://www.youtube.com/watch?v=mzBkLVS4urE ● Facebook The101.world: https://web.facebook.com/the101.world/videos/1354659745458336 ● Facebook 101 PUB: https://www.facebook.com/101publicpolicythinktank/videos/5832883760147385
2. ที่ทางไทยใน โลกท้าทาย	<ul style="list-style-type: none"> ● YouTube The101world: https://www.youtube.com/watch?v=tCuGDowvH6E ● Facebook The101.world: https://web.facebook.com/the101.world/videos/815272853612549 ● Facebook 101 PUB: https://web.facebook.com/101publicpolicythinktank/videos/288653444064254
3. ความ(ไม่)มั่นคง ในโลกใหม่	<ul style="list-style-type: none"> ● YouTube The101world: https://www.youtube.com/watch?v=rwk0cry6nv4 ● Facebook The101.world: https://web.facebook.com/the101.world/videos/992509288712889 ● Facebook 101 PUB: https://web.facebook.com/101publicpolicythinktank/videos/2990576464410608
4. ประเทศไทย ในโลกเดือด	<ul style="list-style-type: none"> ● YouTube The101world: https://www.youtube.com/watch?v=HE_LirFo-Oc ● Facebook The101.world: https://web.facebook.com/the101.world/videos/817975603412294 ● Facebook 101 PUB: https://web.facebook.com/101publicpolicythinktank/videos/864466571843293

<p>เวทีสนทนา และ ข้อถกเถียงสาธารณะ</p>	<p>ลิงก์บันทึกเทป</p>
	<ul style="list-style-type: none"> ● Facebook สกสว.: https://web.facebook.com/ThailandScienceResearchandInnovation/videos/359320636619860
<p>5. เมืองที่ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● YouTube The101world: https://www.youtube.com/watch?v=NhTvt-BLUMs ● Facebook The101.world: https://web.facebook.com/the101.world/videos/916898509794310 ● Facebook 101 PUB: https://web.facebook.com/101publicpolicythinktank/videos/217476604733675 ● Facebook สกสว.: https://web.facebook.com/ThailandScienceResearchandInnovation/videos/1087472169043743
<p>6. เทคโนโลยีใหม่ประเทศไทยเปลี่ยน ?</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● YouTube The101world: https://www.youtube.com/watch?v=-YPu6s02KFQ ● Facebook The101.world: https://web.facebook.com/the101.world/videos/313105681731453 ● Facebook 101 PUB: https://web.facebook.com/101publicpolicythinktank/videos/1096197248483930 ● Facebook สกสว.: https://web.facebook.com/ThailandScienceResearchandInnovation/videos/672345638155166
<p>7. ไร้รัฐ ปรับใหญ่ ปฏิรูปราชการไทยสู่อนาคต</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● YouTube The101world: https://www.youtube.com/watch?v=GLoLRMowGBE ● Facebook The101.world: https://www.facebook.com/the101.world/videos/1592007574951298 ● Facebook 101 PUB: https://www.facebook.com/101publicpolicythinktank/videos/960387675437510

<p>เวทีสนทนา และ ข้อถกเถียงสาธารณะ</p>	<p>ลิงก์บันทึกเทป</p>
	<ul style="list-style-type: none"> ● Facebook สกสว.: https://www.facebook.com/ThailandScienceResearchandInnovation/videos/891998962676227
<p>8.ถอดรหัสอนาคต แรงงานไทย</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● YouTube The101world: https://www.youtube.com/watch?v=xY5sjmEgH4k ● Facebook The101.world: https://www.facebook.com/the101.world/videos/1539300643313689 ● Facebook 101 PUB: https://www.facebook.com/101publicpolicythinktank/videos/909797367604149 ● Facebook สกสว.: https://www.facebook.com/ThailandScienceResearchandInnovation/videos/1317516005594365
<p>9.โอกาสและชีวิตใน เศรษฐกิจแพลตฟอร์ม</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● YouTube The101world: https://www.youtube.com/watch?v=5wlqV7Tstfs ● Facebook The101.world: https://www.facebook.com/the101.world/videos/1893157124442089 ● Facebook 101 PUB: https://www.facebook.com/101publicpolicythinktank/videos/1208668750113646 ● Facebook สกสว.: https://www.facebook.com/ThailandScienceResearchandInnovation/videos/1080010043293604
<p>10.คน ชุมชน ท้องถิ่น ในกระแสเปลี่ยนผ่าน</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● YouTube The101world: https://www.youtube.com/watch?v=2d0uABmNRic

<p>เวทีสนทนา และ ข้อถกเถียงสาธารณะ</p>	<p>ลิงก์บันทึกเทป</p>
	<ul style="list-style-type: none"> ● Facebook The101.world: https://www.facebook.com/the101.world/videos/1418088868893416 ● Facebook 101 PUB: https://www.facebook.com/101publicpolicythinktank/videos/1426474311564423 ● Facebook สกสว.: https://www.facebook.com/ThailandScienceResearchandInnovation/videos/994015545695598

บทที่ 3 สรุปการเข้าร่วมงานและสถิติการเผยแพร่

เวทีเสวนาสาธารณะทั้ง 10 ครั้งมีผู้เข้าร่วมฟังและแลกเปลี่ยนในงาน (on-site) รวมทั้งหมด 434 คน โดยมีผู้เข้าร่วมจากหน่วยงานภาครัฐ ภาคธุรกิจ และภาคประชาสังคม ตลอดจนนักเรียนนักศึกษาจากสถาบันการศึกษาต่างๆ รวมไม่น้อยกว่า 30 หน่วยงาน

ช่องทางออนไลน์มีผู้เข้าร่วมรับชมการถ่ายทอดสด รวมทุกช่องทาง 39,884 คน และมีผู้อ่านสรุปเนื้อหาวงเสวนาที่เผยแพร่ทางเว็บไซต์รวม 9,270 ครั้ง เนื้อหาทั้งหมดมีการปรากฏ (reach/impression) ต่อผู้ใช้งานสื่อสังคม (social media) และผู้ใช้เครื่องมือค้นหา (search engine) รวมทุกช่องทางไม่น้อยกว่า 494,558 ครั้ง มีผู้ใช้สื่อสังคมร่วมปฏิสัมพันธ์ (engagement) อย่างน้อย 2,249 ครั้ง นับตั้งแต่เริ่มเผยแพร่จนถึงวันสิ้นสุดโครงการ

การเข้าร่วมงานเสวนา

นอกจากการเข้าร่วมในห้องประชุม เวทีเสวนาเปิดให้ผู้ที่สนใจเข้าร่วมรับชมผ่านช่องทางออนไลน์ ได้แก่ YouTube ซึ่งมีผู้เข้าชมรวม 13,897 คน และเพจ Facebook ของ The101world, 101 PUB และ สกสว. ซึ่งมีผู้เข้าชมรวม 25,987 คน ตามรายละเอียดดังนี้

ตารางสรุปการเข้าร่วมงานและสถิติการเผยแพร่บนช่องทางออนไลน์

เวทีเสวนาและข้อถกเถียงสาธารณะ	จำนวนผู้เข้าร่วมงาน	หน่วยงานที่เข้าร่วมงาน	จำนวนผู้รับชมออนไลน์
1. โฉมหน้าใหม่ของความเหลื่อมล้ำ 18 กันยายน 2566	55	1.สถาบันการจัดการเพื่อชนบทและสังคม 2.สำนักมาตรฐานการศึกษาและพัฒนาการเรียนรู้ 3.มูลนิธิเครือข่ายเพื่อสังคมเป็นธรรม 4.สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ 5.The Nation 6.สถาบันระหว่างประเทศเพื่อการค้าและพัฒนา (องค์การมหาชน) 7.มูลนิธิฟื้นฟูป่าฟื้นถิ่น 8.มูลนิธิเพื่อคนไทย 9.สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข 10.สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร	YouTube The101world: 2.7 K Facebook The101.world: 1.6 K Facebook 101 PUB: 1.5 K Facebook สกสว.: 1.5 K

เวทีสนทนาและข้อ ถกเถียงสาธารณะ	จำนวน ผู้เข้าร่วมงาน	หน่วยงานที่เข้าร่วมงาน	จำนวนผู้รับชมออนไลน์
		11.สำนักงานยุทธศาสตร์ตำรวจ 12.สำนักงานพัฒนาการวิจัยการเกษตร 13.สำนักงานสภานโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ	
2. ที่ทางไทยใน โลกท้าทาย 9 ตุลาคม 2566	59	1.Centennial College 2.สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข 3.กลุ่มงานวิจัยสำนักงานศาล รัฐธรรมนูญ 4.สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ 5.สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI) 6.กรมพัฒนาที่ดิน 7.สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยว และกีฬา 8.สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย 9.สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง 10.สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา 11.พรรคไทยสร้างไทย 12.บริษัท กรุงเทพประกันชีวิต จำกัด (มหาชน) 13.สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและ ปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ 14.สถาบันวิจัยและประเมินเทคโนโลยี ทางการแพทย์ กรมการแพทย์ 15.กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน 16.สมาคมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี อาหารแห่งประเทศไทย 17.กรมประมง 18.กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ 19.กรมวิทยาศาสตร์บริการ	YouTube The101world: 715 Facebook The101.world: 868 Facebook 101 PUB: 981 Facebook สกว.: 981

เวทีสนทนาและข้อ ถกเถียงสาธารณะ	จำนวน ผู้เข้าร่วมงาน	หน่วยงานที่เข้าร่วมงาน	จำนวนผู้รับชมออนไลน์
		20.สำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์ สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ 21.สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริม วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกว.)	
3. ความ(ไม่)มั่นคง ในโลกใหม่ 16 ตุลาคม 2566	43	1.พรรคไทยสร้างไทย 2.กรมพัฒนาที่ดิน 3.สถาบันนโยบายวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรม (STIPI) มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้า ธนบุรี 4.มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 5.สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ 6.สำนักนายกรัฐมนตรี 7.สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริม วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกว.) 8.สำนักงานปรมาณูเพื่อสันติ 9.สถาบันวิจัยแสงซินโครตรอน (องค์การมหาชน) 10.ศูนย์ฟิงใต้ OSCC.Consulting 11.สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ 12.องค์การพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์ แห่งชาติ 13.สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ 14.สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) 15.กรมวิชาการเกษตร	YouTube The101world: 1.7 K Facebook The101.world: 1.1 K Facebook 101 PUB: 1.1 K Facebook สกว.: 1 K
4. ประเทศไทย ในโลกเดือด 15 พฤศจิกายน 2566	42	1.มหาวิทยาลัยราชพฤกษ์ 2.สำนักงานอาหารและยา 3.สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การ มหาชน) 4.กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและ พันธุ์พืช	YouTube The101world: 666 Facebook The101.world: 359 Facebook 101 PUB: 431

เวทีสนทนาและข้อ ถกเถียงสาธารณะ	จำนวน ผู้เข้าร่วมงาน	หน่วยงานที่เข้าร่วมงาน	จำนวนผู้รับชมออนไลน์
		5.สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข 6.สำนักงานเศรษฐกิจและการคลัง 7.กรมวิชาการเกษตร 8.สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริม วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) 9.สำนักวิจัยและพัฒนาการอาชีวศึกษา 10.กรมพัฒนาที่ดิน 11.มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี 12.สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข 13.บริษัท กรุงเทพประกันชีวิต จำกัด (มหาชน) 14.สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำ (องค์การมหาชน) 15.สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา 16.องค์การพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์ แห่งชาติ 17.สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ 18.สำนักงานตำรวจแห่งชาติ 19.สำนักงานคณะกรรมการการ อาชีวศึกษา 20.สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข 21.สำนักروبู้สุขภาพจิต กรมสุขภาพจิต 22.กรมวิชาการเกษตร 23.สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง	Facebook สกสว.: 967
5. เมืองที่ไม่ทิ้งใคร ไว้ข้างหลัง 20 ธันวาคม 2566	46	1.กระทรวงพาณิชย์ (MOC) 2.กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์ พืช 3.สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย (TIJ) 4.สถาบันมาตรวิทยาแห่งชาติ 5.สำนักงานคณะกรรมการการ อาชีวศึกษา	YouTube The101world: 712 Facebook The101.world: 511 Facebook 101 PUB: 441 Facebook สกสว.: 1.1K

เวทีสนทนาและข้อ ถกเถียงสาธารณะ	จำนวน ผู้เข้าร่วมงาน	หน่วยงานที่เข้าร่วมงาน	จำนวนผู้รับชมออนไลน์
		6.กรมการข้าว 7.หน่วยบริการจัดการทุนด้านการพัฒนา ระดับพื้นที่ 8.บริษัทกรุงเทพประกันชีวิต (Bangkok Life) 10.กรมวิชาการเกษตร 11.กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม 12.สำนักวิชาการสาธารณสุข 13.สภาองค์กรของผู้บริโภค 14.กรมพัฒนาที่ดิน 15.มูลนิธิสืบนาคะเสถียร	
6. เทคโนโลยีใหม่ ประเทศไทยเปลี่ยน ? 16 มกราคม 2567	56	1.สถาบันอนาคตไทยศึกษา 2.บริษัท เทคซอส มีเดีย จำกัด 3.วิศวกรรมสถานแห่งประเทศไทย ใน พระบรมราชูปถัมภ์ (วสท.) 4.สถาบันนโยบายวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี และนวัตกรรม มจร. (STIPI) 5.สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การ มหาชน) 6.สำนักพิมพ์ซัพพลีคส์ 7.สำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์ สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ 8.สถาบันมาตรวิทยาแห่งชาติ 9.สำนักงานคณะกรรมการการ อาชีวศึกษา 10.คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 11.สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพ แห่งชาติ 12.กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม 13.กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง	YouTube The101world: 1.3 K Facebook The101.world: 2.9 K Facebook 101 PUB: 453 Facebook สทสว.: 4.4 K

เวทีสนทนาและข้อ ถกเถียงสาธารณะ	จำนวน ผู้เข้าร่วมงาน	หน่วยงานที่เข้าร่วมงาน	จำนวนผู้รับชมออนไลน์
		14.สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ 15.สำนักงานวิจัยและพัฒนาการ อาชีวศึกษา 16.กรมการข้าว (กองวิจัยและพัฒนา ข้าว) 17.สำนักพัฒนาระบบและรับรอง มาตรฐานสินค้าปศุสัตว์ กรมปศุสัตว์ 18.สำนักวิชาการสาธารณสุข สำนักงาน ปลัดกระทรวงสาธารณสุข 19.สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา 20.THE STANDARD 21.กรมสรรพากร 22.สถาบันต่างประเทศเพื่อการค้าและ การพัฒนา (องค์การมหาชน) 23.สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร 24.ศูนย์วิจัยและพัฒนานวัตกรรม ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ 25.กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม 26.สถาบันคุณวุฒิวิชาชีพ (องค์การ มหาชน) 27.สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ 28.สถาบันพระปกเกล้า 29.สำนักงานปรมาณูเพื่อสันติ	
7. ธีรรัฐ ปรับใหญ่ ปฏิรูปราชการไทยสู่ อนาคต 28 กุมภาพันธ์ 2567	52	1.คณะพยาบาลศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย 2.สำนักงานวิจัยและพัฒนาการทางทหาร กองทัพบก (สวพ.ทบ.) 3.กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข 4.สำนักงานคณะกรรมการการ อาชีวศึกษา	YouTube The101world: 3.6K Facebook The101.world: 681 Facebook 101 PUB: 294 Facebook สกสว.: 1.1K

เวทีสนทนาและข้อ ถกเถียงสาธารณะ	จำนวน ผู้เข้าร่วมงาน	หน่วยงานที่เข้าร่วมงาน	จำนวนผู้รับชมออนไลน์
		5.กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย	
8. ถอดรหัสอนาคต แรงงานไทย 20 มีนาคม 2567	27	1.TODAY BizView 2.สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ 3.สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน แห่งชาติ 4.สำนักนโยบายยุทธศาสตร์ ศป.ศธ. 5.สำนักงานสภานโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ (สอวช.) 6.กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ	YouTube The101world: 581 Facebook The101.world: 561 Facebook 101 PUB: 323 Facebook สทสว.: 1.2K
9. โอกาสและชีวิตใน เศรษฐกิจแพลตฟอร์ม 9 เมษายน 2567	22	1.สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี แห่งประเทศไทย 2.สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) 3.กรมการข้าว 4.สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ 5.สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา กองยุทธศาสตร์และแผนงาน 6.สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ 7.นักวิชาการเกษตร 8.ไรเดอร์	YouTube The101world: 518 Facebook The101.world: 300 Facebook 101 PUB: 143 Facebook สทสว.: 748
10. คน ชุมชน ท้องถิ่น ในกระแสเปลี่ยนผ่าน 29 เมษายน 2567	32	1.Rayong City Development (Social Enterprise) 2.กรมคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ 3.กระทรวงการอุดมศึกษา 4.สำนักงานคณะกรรมการการ อาชีวศึกษา 5.มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง 6.ภาควิชาวิศวกรรมแหล่งน้ำ คณะ วิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย	YouTube The101world: 951 Facebook The101.world: 904 Facebook 101 PUB: 161 Facebook สทสว.: 1.7K

เวทีเสวนาและข้อ ถกเถียงสาธารณะ	จำนวน ผู้เข้าร่วมงาน	หน่วยงานที่เข้าร่วมงาน	จำนวนผู้รับชมออนไลน์
		7.สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมิน คุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) 8.สถาบันพระปกเกล้า 9.กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ 10.Thailand International Cooperation Agency 11.สำนักนโยบายยุทธศาสตร์ สำนักงาน ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ 12.สำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมการ ศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม 13.สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ 14.สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย	

การเผยแพร่ออนไลน์

งานเสวนาสาธารณะทั้ง 10 ครั้งมีผู้เข้าชมออนไลน์เฉลี่ยครั้งละ 3,680 คน และบทสรุปความมีผู้อ่านเฉลี่ย 927 ครั้งต่อหัวข้อ การเผยแพร่ทั้งหมดปรากฏในสื่อสังคม (reach/impression) และผลการค้นหา (search result) เฉลี่ย 49,456 ครั้งต่อหัวข้อ และมีผู้ร่วมแสดงความเห็น กดไลค์ แชร์ (engagement) เฉลี่ย 225 ครั้งต่อหัวข้อ

การเข้าถึง

หัวข้อที่มีผู้รับชมออนไลน์สูงสุดได้แก่การเสวนาครั้งที่ 6 “เทคโนโลยีใหม่ ประเทศไทยเปลี่ยน?” จำนวน 9,173 คน หัวข้อที่มียอดอ่านบทสรุปความสูงสุดได้แก่การเสวนาครั้งแรก “โฉมหน้าใหม่ของความเหลื่อมล้ำ” จำนวน 2,864 ครั้ง และเป็นงานเสวนาที่เข้าถึงผู้ใช้อินเทอร์เน็ตสูงสุด รวบรวม 1 แสนคน และหัวข้อที่มีผู้ใช้สื่อสังคมเข้ามามีปฏิสัมพันธ์ (engagement) สูงสุดคืองานเสวนาครั้งที่ 7 “รู้รัฐ ปรึบใหญ่ ปฏิรูปรัฐราชการไทยสู่อนาคต” จำนวน 428 ครั้ง ตามรายละเอียดต่อไปนี้

ตารางสรุปสถิติการเผยแพร่ออนไลน์ (รวมทุกช่องทาง)

หัวข้อเสวนา	Video view	Website view	total reach	engagement
1. โฉมหน้าใหม่ของความเหลื่อมล้ำ	5,987	2,864	101,000	399
2. ที่ทางไทยในโลกท้าทาย	3,954	660	55,326	212
3. ความ(ไม่)มั่นคงในโลกใหม่	3,775	2,262	84,589	231

หัวข้อเสวนา	Video view	Website view	total reach	engagement
4. ประเทศไทยในโลกเดือด	1,547	747	48,779	118
5. เมืองที่ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง	2,549	789	31,901	120
6. เทคโนโลยีใหม่ ประเทศไทยเปลี่ยน?	9,173	285	36,703	425
7. รัฐใหญ่ ปฏิรูปราชการไทยสู่ออนาคต	2,663	1,055	72,177	428
8. ถอดรหัสอนาคตแรงงานไทย	2,634	249	19,889	113
9. โอกาสและชีวิตในเศรษฐกิจแพลตฟอร์ม	1,251	211	20,291	54
10. คน ชุมชน ท้องถิ่นในกระแสเปลี่ยนผ่าน	3,264	148	23,903	149
ค่าเฉลี่ย	3,680	927	49,456	225

หมายเหตุ: เพจ Facebook สกสว. ร่วมถ่ายทอดสดด้วยนับตั้งแต่จัดงานเสวนาครั้งที่ 6 เป็นต้นมา

ตารางสรุปสถิติสัดส่วนการเข้าชมและมีส่วนร่วมต่อการปรากฏให้เห็นทั้งหมด

หัวข้อเสวนา	video view/reach	Social media Engagement/view	Search Result Clicked
1. โฉมหน้าใหม่ของความเหลื่อมล้ำ	16.3%	4.6%	4.8%
2. ที่ทางไทยในโลกท้าทาย	7.4%	6.5%	4.6%
3. ความ(ไม่)มั่นคงในโลกใหม่	12.3%	3.7%	4.6%
4. ประเทศไทยในโลกเดือด	9.5%	5.0%	2.4%
5. เมืองที่ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง	9.7%	4.5%	6.7%
6. เทคโนโลยีใหม่ ประเทศไทยเปลี่ยน?	19.2%	8.5%	7.0%
7. รัฐใหญ่ ปฏิรูปราชการไทยสู่ออนาคต	11.0%	7.5%	11.0%
8. ถอดรหัสอนาคตแรงงานไทย	10.8%	6.6%	7.5%
9. โอกาสและชีวิตในเศรษฐกิจแพลตฟอร์ม	6.4%	4.6%	6.4%
10. คน ชุมชน ท้องถิ่นในกระแสเปลี่ยนผ่าน	18.0%	6.9%	1.8%
ค่าเฉลี่ย	12.0%	4.6%	5.7%

หมายเหตุ: สถิติการรับชมวิดีโอไม่รวมยอดจากเพจ Facebook ของ สกสว.

วิดีโอถ่ายทอดสดและบทสรุปความของหัวข้อลำดับต้นที่เผยแพร่ก่อน สามารถสะสมจำนวนผู้ชมและมีปฏิสัมพันธ์ได้มากกว่าหัวข้อที่เผยแพร่ภายหลัง ดังนั้นจึงควรพิจารณาสัดส่วนการเข้าชมและเข้าถึงต่อจำนวนครั้งที่ปรากฏให้เห็น (reach/impression) ร่วมด้วย

หากพิจารณาจากสัดส่วนดังกล่าว จะสามารถระบุได้ว่า (1) การเสวนาแต่ละหัวข้อมีผู้ตัดสินใจคลิกเข้ารับชมและมีปฏิสัมพันธ์มากน้อยเพียงใดเมื่อเทียบกับจำนวนครั้งที่มีการปรากฏให้เห็น (2) ผู้ชมในแต่ละหัวข้อสนใจมีส่วนร่วมและเผยแพร่ต่อมากน้อยเพียงใด และ (3) ผู้ใช้เครื่องมือค้นหา (search engine) ตัดสินใจคลิกอ่านบทสรุปความมากน้อยเพียงใด

- (1) งานเสวนาที่ดึงดูดให้ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตคลิกเข้ารับชมวิดีโอ คิดเป็นสัดส่วนมากที่สุด ได้แก่ งานเสวนาลำดับที่ 6 “เทคโนโลยีใหม่ ประเทศไทยเปลี่ยน?” (19.2%) รองลงมาคือ เสวนาลำดับที่ 10 “คน ชุมชน ท้องถิ่นในกระแสเปลี่ยนผ่าน” (18.0%) และเสวนาลำดับแรก “โฉมหน้าใหม่ของความเหลื่อมล้ำ” (16.3%)
- (2) ผู้ที่เข้าชมวิดีโอถ่ายทอดสดร่วมแสดงความคิดเห็น กดไลค์และแชร์ คิดเป็นสัดส่วนมากที่สุดในงานเสวนาลำดับที่ 6 “เทคโนโลยีใหม่ ประเทศไทยเปลี่ยน?” (8.5%) รองลงมาคือ เสวนาลำดับที่ 7 “รื้อรัฐ ปรับใหญ่ ปฏิรูปราชการไทยสู่อนาคต” (7.5%) และเสวนาลำดับที่ 10 “คน ชุมชน ท้องถิ่นในกระแสเปลี่ยนผ่าน” (6.9%)
- (3) ผู้ใช้เครื่องมือค้นหาตัดสินใจคลิกอ่านบทสรุปความจากหน้าผลการค้นหา คิดเป็นสัดส่วนสูงสุดในหัวข้อเสวนาลำดับที่ 7 “รื้อรัฐ ปรับใหญ่ ปฏิรูปราชการไทยสู่อนาคต” (11.0%) รองลงมาคือ เสวนาลำดับที่ 8 “ถอดรหัสอนาคตแรงงานไทย” (7.5%) และเสวนาลำดับที่ 6 “เทคโนโลยีใหม่ ประเทศไทยเปลี่ยน?” (7.0%)

ระยะเวลารับชม

ผู้ชมบนแพลตฟอร์ม YouTube มีแนวโน้มรับชมต่อเนื่องและยาวนานกว่า Facebook เนื่องจากเป็นแพลตฟอร์มวิดีโอโดยเฉพาะ และสามารถรับชมไปพร้อมๆ กับการใช้งานแอปพลิเคชันอื่น สถิติระยะเวลารับชมของทั้งสองแพลตฟอร์มจึงมีวิธีคำนวณที่แตกต่างกัน แยกรายงานเป็น 2 ตารางดังต่อไปนี้

ตารางสรุปสถิติระยะเวลารับชมวิดีโอบนแพลตฟอร์ม Facebook

หัวข้อเสวนา	reach	3-second views	1-minute views	1-minute views/ views
1. โฉมหน้าใหม่ของความเหลื่อมล้ำ	10,846	3,160	466	14.8%
2. ที่ทางไทยในโลกท้าทาย	7,566	1,871	239	12.8%
3. ความ(ไม่)มั่นคงในโลกใหม่	6,683	2,181	340	15.4%
4. ประเทศไทยในโลกเดือด	3,240	813	155	18.4%
5. เมืองที่ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง	4,352	1,027	135	13.2%
6. เทคโนโลยีใหม่ ประเทศไทยเปลี่ยน?	10,019	3,384	292	8.6%
7. รื้อรัฐ ปรับใหญ่ ปฏิรูปราชการไทยสู่อนาคต	3,327	987	199	20.4%
8. ถอดรหัสอนาคตแรงงานไทย	3,563	884	127	14.4%

หัวข้อเสวนา	reach	3-second views	1-minute views	1-minute views/ views
9. โอกาสและชีวิตในเศรษฐกิจแพลตฟอร์ม	1,631	443	81	18.3%
10. คน ชุมชน ท้องถิ่นในกระแสเปลี่ยนผ่าน	3,613	1,065	108	10.1%
ค่าเฉลี่ย	5,484	1,582	214	14.6%

การถ่ายทอดสดบนแพลตฟอร์ม Facebook เข้าถึงผู้ใช้งานเฉลี่ยครั้งละ 5,484 คน รับชมจนถึงวินาทีที่ 3 เฉลี่ย 1,582 คน และรับชมไม่น้อยกว่า 1 นาทีเฉลี่ย 214 คน สัดส่วนผู้ชมที่รับชมอย่างน้อย 1 นาทีเฉลี่ยอยู่ที่ร้อยละ 14.6 โดยหัวข้อที่ผู้ชมมีแนวโน้มรับชมนานไม่น้อยกว่า 1 นาทีมากที่สุดได้แก่ การเสวนาลำดับที่ 7 “รัฐรัฐ ปรับใหญ่ ปฏิรูปราชการไทยสู่อนาคต” (20.4%) ตามด้วยการเสวนาลำดับที่ 4 “ประเทศไทยในโลกเดือด” (18.4%) และ เสวนาลำดับที่ 9 “โอกาสและชีวิตในเศรษฐกิจแพลตฟอร์ม” (18.3%)

ตารางสรุปสถิติระยะเวลารับชมวิดีโอบนแพลตฟอร์ม Youtube

หัวข้อเสวนา	impression	views	Average Percentage viewed	Average view duration
1. โฉมหน้าใหม่ของความเหลื่อมล้ำ	25,281	2,724	7.8%	14:51
2. ที่ทางไทยในโลกท้าทาย	28,031	761	10.3%	19:59
3. ความ(ไม่)มั่นคงในโลกใหม่	25,758	1,773	11.5%	20:49
4. ประเทศไทยในโลกเดือด	13,608	760	9.4%	15:16
5. เมืองที่ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง	14,893	835	8.7%	13:21
6. เทคโนโลยีใหม่ ประเทศไทยเปลี่ยน?	14,619	1,353	9.8%	12:25
7. รัฐรัฐ ปรับใหญ่ ปฏิรูปราชการไทยสู่อนาคต	38,608	3,641	9.3%	15:15
8. ถอดรหัสอนาคตแรงงานไทย	10,048	581	9.2%	16:02
9. โอกาสและชีวิตในเศรษฐกิจแพลตฟอร์ม	13,456	518	5.9%	10:29
10. คน ชุมชน ท้องถิ่นในกระแสเปลี่ยนผ่าน	7,564	951	5.9%	9:41
ค่าเฉลี่ย	19,187	1,390	8.8%	15:13

การถ่ายทอดสดบนแพลตฟอร์ม YouTube เข้าถึงผู้ชมโดยเฉลี่ย 19,187 คน มีผู้เข้าชมเฉลี่ยครั้งละ 1,390 คน และรับชมเป็นระยะเวลาเฉลี่ยร้อยละ 8.8 ของความยาววิดีโอทั้งหมด หรือคิดเป็น 15:13 นาที การเสวนาที่ผู้ชมรับชมเป็นเวลานานที่สุดได้แก่ การเสวนาลำดับที่ 3 “ความ(ไม่)มั่นคงในโลกใหม่” เฉลี่ยร้อยละ 11.5 ของความยาวทั้งหมด (20:49 นาที) ตามด้วยการเสวนาลำดับที่ 2 “ที่ทางไทยในโลกท้าทาย” เฉลี่ย

ร้อยละ 10.3 ของความยาวทั้งหมด (19:59 นาที) และการเสวนาลำดับที่ 6 “เทคโนโลยีใหม่ ประเทศไทย เปลี่ยน?” เฉลี่ยร้อยละ 9.8 ของความยาวทั้งหมด (12:25)

อย่างไรก็ตาม การเข้าชมอาจมีหลายลักษณะด้วยกัน เช่น เข้าชมขณะถ่ายทอดสด เข้าชมภายหลัง เข้าชมซ้ำเป็นบางตอน ดังนั้นจึงควรพิจารณาการรับชมที่พุ่งสูงขึ้น (spike) ประกอบด้วย ซึ่งอาจแสดงให้เห็นว่ามีบางช่วงของการเสวนาได้รับความสนใจมากเป็นพิเศษ วิดีโอที่มีรูปแบบการรับชมที่พุ่งสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ได้แก่

เสวนาลำดับที่ 2 “ที่ทางไทยในโลกท้าทาย” นาทีที่ 1:00:44 ในช่วงที่คุณไมท์ ผดุงถิ่น พูดถึง อุปสรรคและความท้าทายในการส่งเสริมธุรกิจ Start Up ในประเทศไทย

เสวนาลำดับที่ 7 “รัฐปรับใหญ่ ปฏิรูปราชการไทยสู่อนาคต” นาทีที่ 0:14:04 ในช่วงที่ ดร. สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์ พูดถึงขีดความสามารถของภาครัฐไทยในด้านต่างๆ เปรียบเทียบกับต่างประเทศ

เสวนาลำดับที่ 9 “โอกาสและชีวิตในเศรษฐกิจแพลตฟอร์ม” นาทีที่ 2:44:10 ช่วงที่คุณอิสริยะ ไพรีพ่ายฤทธิ์ พูดถึงความเป็นไปได้ของการนำข้อมูลการให้บริการของแพลตฟอร์มไปใช้วิเคราะห์เชิงวิชาการและนโยบาย

ทั้งนี้ การประชาสัมพันธ์หลากหลายช่องทาง และขยายช่องทางการรับรู้ผ่านสื่อ Social Media เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สามารถเข้าถึงผู้ชมได้มากขึ้น อย่างไรก็ตาม การจัดงานเสวนาสาธารณะในบางครั้งอาจมีปัจจัยบางประการที่ทำให้เข้าถึงผู้ชมได้จำนวนน้อย เช่น การจัดงานเสวนาในช่วงก่อนหรือหลังวันหยุดยาว เทศกาล การจัดงานเสวนาแต่ละครั้งติดกันเกินไป การจัดงานเสวนาที่ตรงกับการจัดกิจกรรมของหน่วยงาน ราชการทำให้ข้าราชการหรือเจ้าหน้าที่ไม่สามารถมาร่วมงานได้ รวมไปถึงการจัดงานเสวนาในช่วงที่มีการจัดงานในลักษณะเดียวกันที่มีกลุ่มผู้ติดตามรับชมเป็นกลุ่มเดียวกัน เป็นต้น

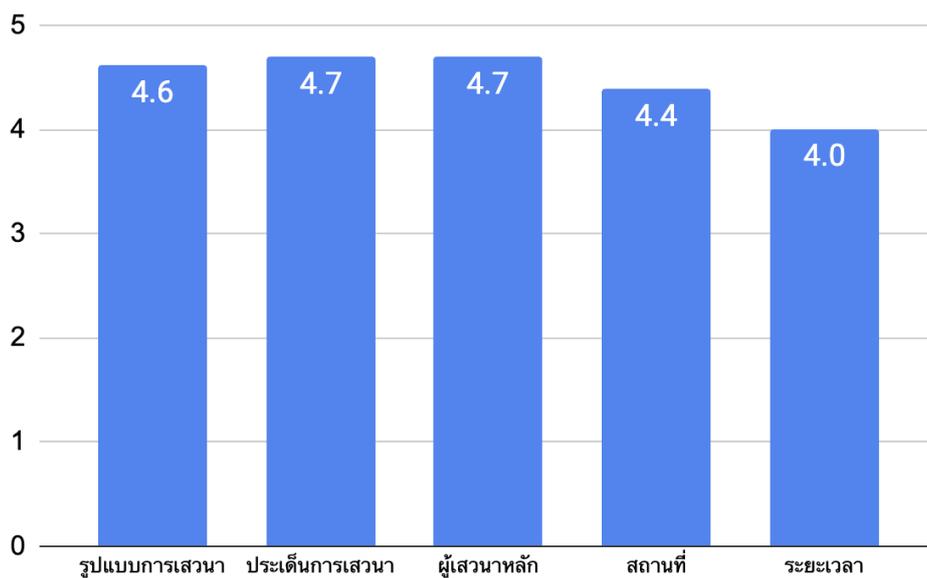
การประเมินผล

1. การรับรู้ช่องทางการเสวนา

แบบประเมินสอบถามการเข้าร่วมเสวนาสาธารณะพบว่าหน่วยงานที่เข้าร่วมรับรู้ช่องทางการเสวนา จากจากอีเมลเชิญหน่วยงานเชิญหน่วยงานคิดเป็นร้อยละ 46.2 รู้จักผ่านทางสื่อ Social Media Facebook The101.world/101 PUB/สกว. คิดเป็นร้อยละ 23.1 ช่องทางอื่นๆ การเข้าถึงจากหนังสือเชิญเข้าร่วมเสวนา และหนังสือเชิญของหน่วยงานราชการ

2. ความพึงพอใจต่อการจัดเสวนา

ผลจากการสำรวจพบว่าความพึงพอใจในภาพรวมในระดับดี – ดีมาก (4.5 เต็ม 5.0) รูปแบบของงานเสวนาได้คะแนนความพึงพอใจอยู่ที่ระดับ 4.6 ประเด็นที่นำมาใช้ในการตั้งโจทย์ถกเถียง แลกเปลี่ยน มุมมองเพื่อตอบโจทย์อนาคตคะแนนความพึงพอใจอยู่ที่ระดับ 4.7 ในประเด็นของผู้เสวนาหลักที่ร่วมอภิปราย มีคะแนนความพึงพอใจอยู่ที่ระดับ 4.7 ในส่วนของสถานที่จัดงานพบว่า การเดินทางสามารถเดินทางง่าย แต่เนื่องจากผู้เข้าร่วมบางท่านอยู่ต่างจังหวัดจึงไม่สามารถเข้าร่วมแบบ On-site ได้ ส่งผลให้คะแนนความพึงพอใจอยู่ในระดับ 4.4 และในส่วนของประเด็นระยะเวลาในการเสวนา คะแนนความพึงพอใจอยู่ในระดับ 4.0 เนื่องจากระยะเวลาในการแลกเปลี่ยนและสอบถามข้อสงสัยหรือแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมค่อนข้างมี ระยะเวลาที่จำกัด

3. ข้อเสนอแนะต่อการจัดงานเสวนา

จากการจัดเวทีเสวนาสาธารณะทั้งหมด 10 ครั้งซึ่งได้รับผลการตอบรับในทิศทางที่ดี มีการเข้าร่วม แลกเปลี่ยนมุมมองจากผู้สนใจเป็นจำนวนมาก และผู้เข้าร่วมเสวนาเสนอให้มีการจัดงานเสวนาอย่างต่อเนื่อง และหลากหลาย ควรเพิ่มช่วงเวลาในช่วงการถามตอบจากผู้เข้าร่วม และเพิ่มเติมการสรุปประเด็นของวิทยากร รายบุคคลก่อนมีการแลกเปลี่ยนและนำเสนอของวิทยากรท่านต่อไป ควรลดระยะเวลาของการเสวนา และเพิ่ม ช่วงถามตอบให้มากขึ้น

4. ข้อเสนอแนะต่อ สกสว. ในการต่อยอดงานวิจัย

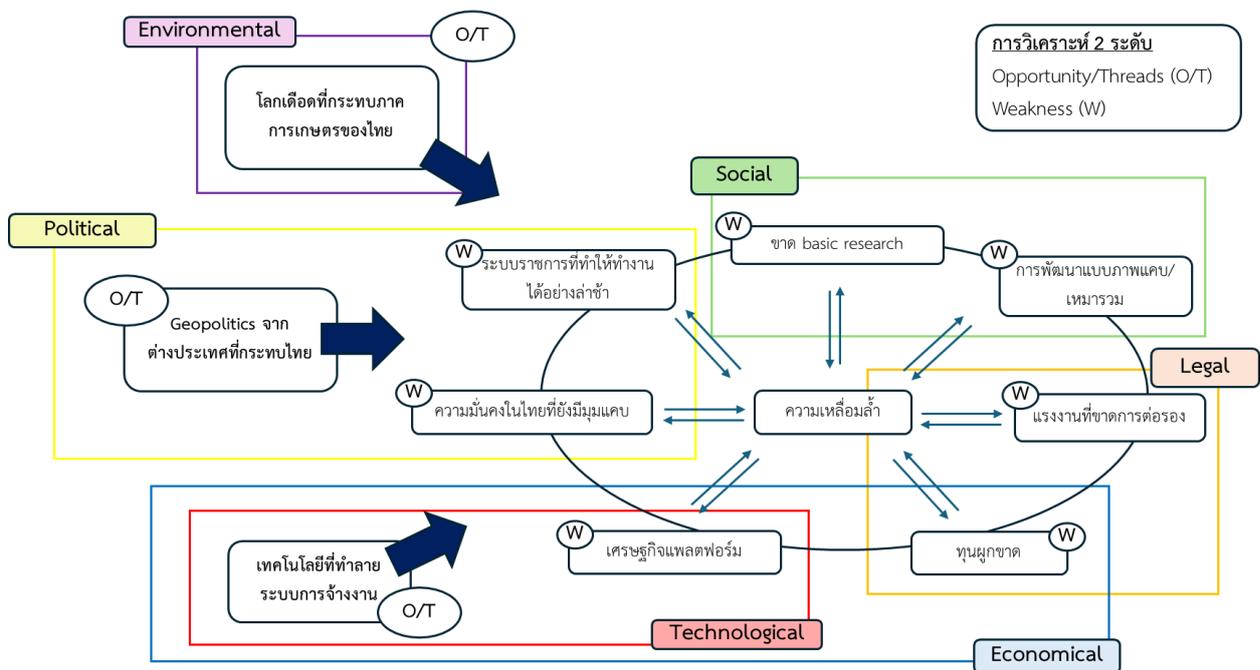
การต่อยอดงานวิจัยของ สกสว. ควรเพิ่มการการทำงานวิจัยแบบบูรณาการรอบด้านให้มากขึ้น นำ บริบทของสังคมไทยและสังคมโลกที่เป็นกระแสในปัจจุบันเข้ามาใช้ในการใช้ตีกรอบงานวิจัยเพื่อกำหนดโจทย์ ใหม่ๆ และในส่วนของจัดการบริหารจัดการ เสนอให้ทำให้การเข้าถึงแหล่งทุนมีความซับซ้อนน้อยลง

บทที่ 4 สรุปประเด็นสำคัญจากเวทีสนทนาและข้อถกเถียงสาธารณะ

แนวโน้มสถานการณ์และปัญหา

จากการจัดเวทีสนทนาและข้อถกเถียงสาธารณะทั้ง 10 ครั้ง เกี่ยวกับบริบทที่เปลี่ยนไปในหลากหลายด้าน ทำให้เห็นโอกาส ปัญหา และจุดอ่อนของประเทศไทยในหลายประเด็นที่ต้องเร่งแก้ไขเพื่อให้สามารถดำเนินนโยบายและงาน ววน. ให้ตอบโจทย์ไทยภายใต้บริบทใหม่นี้ ซึ่งสามารถแสดงได้ดังภาพ Diagram ที่แสดงถึงความเชื่อมโยงระหว่างปัจจัยภายนอกที่มีผลกระทบกับปัจจัยภายในของประเทศไทย

ปัจจัยภายนอกเรื่องโอกาสและปัญหา (Opportunities & Threads) ในสถานการณ์ปัจจุบันมีผลกระทบกับทั่วโลกโดยตรง ทั้งปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในระดับรุนแรงจนเป็นภาวะ ‘โลกเดือด’ ไปจนถึงภูมิรัฐศาสตร์ (Geopolitics) ที่มีแนวโน้มการแบ่งฝ่ายอย่างชัดเจนมากขึ้น หรือเทคโนโลยีในโลกปัจจุบันที่มีระบบ AI ที่กำลังทำลายสมดุลระบบการจ้างงาน

อย่างไรก็ตาม จุดอ่อน (Weakness) ของประเทศไทยยังมีหลายประเด็นที่ยังเป็นปัญหาใหญ่ ทั้งระบบราชการที่ทำงานแยกส่วน ช้าซ้อน และล่าช้า รวมถึงโครงสร้างและวัฒนธรรมที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนา ยึดโยงอยู่กับทุนผูกขาดที่เอื้อต่อพรรคพวกของตนเองเพียงฝ่ายเดียว จนส่งผลให้ขีดความสามารถของรัฐลดลง

อย่างต่อเนื่อง การพัฒนายังเกิดขึ้นแค่บางมิติ ละเอียดกลุ่มชนชั้นกลางและชนชั้นยากจน โดยเฉพาะกลุ่มแรงงานที่ไม่เอื้อให้เกิดการต่อยอดกับนายทุนในธุรกิจแพลตฟอร์มที่กำลังเติบโตมากขึ้นในปัจจุบัน อีกทั้งความมั่นคงในประเทศไทยที่ยังมีมุมมองและกระบวนทัศน์ที่จำกัด ไม่สอดคล้องกับความมั่นคงในระดับโลก ซึ่งที่ปัจจุบันนี้ประเทศไทยยังขาดการวิจัยพื้นฐาน (Basic Research) ที่ช่วยเติมมุมมองการแก้ปัญหาอย่างทันที่ที่ นักวิจัยยังขาดความอิสระและยืดหยุ่นในการทำวิจัย ขาดการทำงานร่วมกันกับภาคเอกชนและประชาสังคม ซึ่งทั้งหมดนี้ร้อยเรียงกันเป็นผลกระทบขนาดใหญ่ที่ส่งผลให้ประเทศไทยยังติดอยู่กับช่องว่างของ ‘ความเหลื่อมล้ำ’ จนถึงปัจจุบัน

สถานการณ์เศรษฐกิจการเมืองโลกเผชิญความไม่แน่นอนมากขึ้น การแข่งขันทางเศรษฐกิจและการเมืองของประเทศมหาอำนาจทำให้เกิดบริบทโลกที่อึมครึมและเปราะบาง รวมถึงยังทำให้เกิดการแบ่งขั้ว (decoupling) ที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น และอาจมีขั้วที่ 3 เข้ามาเพื่อสอดรับการสถานการณ์ดังกล่าว และด้วยความท้าทายใหญ่ของโลกและไทยมีความเชื่อมโยงกันซับซ้อน ประเทศต่างๆ และบริษัทที่มีอิทธิพลสูง มักมีแนวโน้มกระทำการผ่านการช่วงชิงการรับรู้ วิธีคิด และการตอบสนองของผู้คนและผู้มีส่วนได้เสียอย่างละเอียด

พื้นที่สำคัญที่กำลังช่วงชิงกันคือ ความก้าวหน้าของโลกเทคโนโลยีและดิจิทัลที่รวดเร็ว ซึ่งยังไม่มีใครเป็นผู้วางแนวทางการกำกับดูแลระดับโลก ทำให้เกิดค่ายการพัฒนาเทคโนโลยีที่แบ่งไปตามภูมิรัฐศาสตร์และอุดมการณ์ทางการเมือง อาทิ การแย่งชิงอุตสาหกรรมชิปเซมิคอนดักเตอร์ (semiconductor) การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อส่งเสริมเสรีภาพหรือสอดส่องควบคุมประชาชน ตลอดจนการยึดกุมข้อมูลข่าวสารที่ประชาชนรับรู้ผ่านสงครามข้อมูลข่าวสาร และ Generative AI

บริษัทเทคโนโลยีจึงมีบทบาทสำคัญในหลายด้าน ทั้งการพัฒนาเศรษฐกิจ ความมั่นคงระดับโลกและรัฐ ซึ่งกลับมาสรางผลกระทบต่อสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในแง่เศรษฐกิจเทคโนโลยีดิจิทัลมีลักษณะเป็นแพลตฟอร์ม ซึ่งเปรียบเสมือนแทนให้คนเหยียบและดูแลการส่งมอบคุณค่าให้ลูกค้าได้มากกว่า 1 กลุ่ม ธุรกิจแพลตฟอร์มที่เติบโตจากประเทศที่มีเศรษฐกิจขนาดใหญ่จะมีการประหยัดต่อขนาด (Economy of Scale) ทำให้สามารถขยายไปยังประเทศที่มีขนาดเศรษฐกิจเล็กกว่าได้ง่าย ผู้ใช้แพลตฟอร์มไม่มีสิทธิเลือกกว่าจะให้อัลกอริทึมเป็นอย่างไร อัลกอริทึมกำหนดการรับรู้ในสิ่งที่ผู้ใช้สนใจ แพลตฟอร์มส่วนมากเป็นระบบเปิดที่มีข้อเสนอแนะ (Recommendation) คัดเลือกข้อมูลที่คาดว่าผู้ใช้จะสนใจ และมุ่งหมายเปลี่ยนพฤติกรรมเก่าเป็นรูปแบบพฤติกรรมใหม่ที่อัลกอริทึมออกแบบไว้ รวมถึงยังพบการเลือกปฏิบัติ (Discrimination) ของแพลตฟอร์มตนเองกับคู่แข่ง ความโปร่งใส (Transparency) ของการแสดงเนื้อหาในแพลตฟอร์ม และการผูกขาดตลาดแนวตั้ง (Vertical Integration)

แรงงานในเศรษฐกิจแพลตฟอร์มยังขาดอำนาจในการต่อรองน้อยกว่าแรงงานทั่วไป เนื่องจากปัจจุบันธุรกิจแพลตฟอร์มเติบโตอย่างรวดเร็วในช่วงแรก และมีการแข่งขันในการให้บริการมากขึ้น แรงงานแพลตฟอร์มเพิ่มขึ้น แต่การกำกับดูแลกลับเป็นไปด้วยความล่าช้า เสี่ยงให้บริการนอกเหนือจากในสัญญา

รวมถึงการคุ้มครองแรงงานแพลตฟอร์มที่ต่างจากของแรงงานทั่วไป ทั้งนี้ การศึกษาประเทศไทยอาจไม่ตอบโจทย์ความต้องการของตลาดแรงงานปัจจุบันที่ต้องการแรงงานทักษะมากกว่าแรงงานที่มีวุฒิการศึกษา โดยหลักสูตรปัจจุบันมุ่งเน้นเนื้อหาเป็นตัวกำหนดผลลัพธ์การเรียนรู้ (Content-based) ทำให้การเรียนรู้ทักษะที่ตลาดแรงงานต้องการไม่เกิดขึ้น และแนวคิดเรื่องทักษะที่ทำให้เกิดการจ้างงานตลอดชีพ (lifetime employability) ไม่สอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาในปัจจุบันที่เน้นให้จบตามระยะเวลา และได้ทักษะที่อนาคตข้างหน้าอาจไม่เหมาะสมกับโลก

ภายใต้บริบทการแข่งขันกันสร้างระเบียบโลกแบบเสรีนิยม (Liberal International Order) นำโดยอเมริกาและชาติตะวันตก กับระเบียบโลกไม่เสรีและเน้นรักษาความมั่นคงของรัฐ (Illiberal International Order) นำโดยจีนและรัสเซีย ผนวกกับบทบาทของบริษัทเทคโนโลยีเช่นนี้ ทำให้มีการตีความอธิปไตยทางดิจิทัล (Digital Sovereignty) ตามวิธีการปกครอง ซึ่งมี 3 ความหมายสำคัญ

- “รัฐ” ต้องหลุดจากอำนาจของบริษัทเทคโนโลยี
- “ประชาชน” ต้องการอำนาจตัดสินใจในข้อมูลของตนเอง
- “รัฐ” ต้องการควบคุมบริษัทเทคโนโลยี เพื่อควบคุมประชาชน

ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับบริษัทเทคโนโลยีมี 3 รูปแบบสำคัญ คือ 1) รัฐกับบริษัทเทคโนโลยีร่วมมือกัน โดยรัฐปล่อยให้บริษัทเทคโนโลยีเติบโตและกลายเป็นบริษัทระดับโลก แลกกับรัฐมีเทคโนโลยีระดับโลกไว้ในมือ 2) รัฐกับบริษัทเทคโนโลยีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยรัฐมีสิทธิ์ขาดในการควบคุมเทคโนโลยี และ 3) รัฐกับบริษัทเทคโนโลยีแยกขาดจากกัน โดยรัฐมีมาตรการบางอย่างเพื่อป้องกันสิทธิ์ของประชาชนจากบริษัทเทคโนโลยี

ท่ามกลางสเปคตูลไลท์ที่ฉายไปยังประเด็นเทคโนโลยี ปัญหาสภาวะภูมิอากาศหรือ “โลกเดือด” ก็ขยายใหญ่กลายเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อทั่วโลก โดยเริ่มเห็นผลกระทบสำคัญ เช่น ระดับน้ำทะเลสูงขึ้นกว่าในอดีตถึง 3 เท่า โดยพบว่าอัตราการเพิ่มขึ้นของระดับน้ำทะเลใน 30 ปีที่ผ่านมา มีอัตราเร่งสูงขึ้น และระดับน้ำทะเลอาจเพิ่มสูงขึ้นถึง 2 เมตรในระยะเวลา 10 ปี และอาจสูงถึง 5 เมตร ในปี 2150 คลื่นความร้อนในมหาสมุทร (Marine heat wave) จะเกิดบ่อยขึ้น 4 เท่า ซึ่งจะเห็นได้จากสถานการณ์การฟอกขาวของแนวปะการัง Great Barrier Reef ที่เกิดการฟอกขาวไปแล้ว 3 ครั้งในรอบ 5-6 ปีที่ผ่านมา และทำให้ปะการังตายไปแล้วมากกว่า 80% เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมหลายอย่างไม่สามารถหยุดยั้งได้อีกแล้ว แม้ว่าจะมีการหยุดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกทั้งหมด แต่ก็ไม่สามารถหยุดผลกระทบที่จะเกิดขึ้นได้

การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศส่งผลต่อทั้งเศรษฐกิจมหภาคและจุลภาค ผลกระทบที่เกิดจากก๊าซเรือนกระจกต่อภาคเศรษฐกิจพบว่า ในปี 1991-2010 รายได้ต่อหัวของประชากรไทยลดลง 15.5% และอาจลดลงถึง 50% ในปี 2020 และยิ่งปรากฏว่าประเทศไทยอยู่ในกลุ่มประเทศเสี่ยงสูงมากต่อความเสียหายทางเศรษฐกิจจากปรากฏการณ์เอลนีโญ โดยเฉพาะภาคเกษตรที่ได้รับผลกระทบโดยตรง จากการเปลี่ยนแปลง

ของสภาพภูมิอากาศ เช่น ผลผลิตของพืช น้ำท่วม ภัยแล้ง เป็นต้น และยังได้รับผลกระทบทางอ้อมด้วย โดยจากการคาดการณ์พบว่าความเสียหายต่อภาคเกษตรในประเทศไทยตั้งแต่ปี 2011-2045 จะอยู่ที่ประมาณ 61-285 ล้านล้านบาท

สาเหตุหนึ่งของสภาวะโลกเดือดเป็นเรื่องของระบบอาหาร โดยเฉพาะในเรื่องของอุตสาหกรรมการผลิตโปรตีนจากเนื้อสัตว์ ซึ่งมีส่วนทำให้เกิดก๊าซเรือนกระจกกว่า 15% ของก๊าซเรือนกระจกทั้งหมด แต่การเปลี่ยนผ่านสู่ระบบอาหารที่มั่นคงยังเป็นไปได้ยาก พื้นที่การเกษตรของโลก 77% มีไว้เพื่อการผลิตโปรตีนจากสัตว์ แต่ให้พลังงานแก่มนุษย์ได้เพียง 18% และสร้างโปรตีนได้จริงเพียง 37% ปัจจุบัน พื้นที่การผลิตอาหารต่อประชากรโลกนั้นเกินขีดความสามารถในการรองรับ ทว่า ในปัจจุบันยังมีประชากรโลกกว่า 2 พันล้านคนที่ได้รับอาหารไม่เพียงพอและ 8 ร้อยล้านคนที่ขาดอาหารอย่างรุนแรง ซึ่งทำให้เห็นว่าการผลิตอาหารและการบริโภคอย่างในปัจจุบันไม่ตอบโจทย์กับสภาวะโลกรวน ซึ่งมีแนวโน้มว่าจะต้องปรับลดสัดส่วนการบริโภคอาหารหรือโปรตีนเป็นนโยบายที่สามารถดำเนินการได้ง่ายที่สุด ทั้งนี้ การลงทุนเพื่อลดคาร์บอนด้วยการเปลี่ยนผ่านสู่โปรตีนที่มาจากพืชให้ผลประโยชน์ต่อเม็ดเงินลงทุนสูงที่สุด

ปัญหาสำคัญที่ตามมาคือแนวโน้มเหล่านี้จะสร้างผลกระทบกับแต่ละคนไม่เท่ากัน และยิ่งตอกย้ำปัญหาความเหลื่อมล้ำที่มีอยู่เดิมทั้งในระดับโลกและระดับประเทศ ปัจจัยความเหลื่อมล้ำระหว่างชนชั้นในประเทศเดียวกันมีน้ำหนักในการอธิบายความเหลื่อมล้ำโลกมากขึ้นตั้งแต่ทศวรรษ 1980 โดยเปรียบเทียบกับปัจจัยความเหลื่อมล้ำระหว่างประเทศ สำหรับประเทศไทย ความเหลื่อมล้ำที่แท้จริงก็เพิ่มขึ้นไม่ได้ลดลงตามที่เชื่อกัน โดยมีสาเหตุสำคัญมาจากส่วนแบ่งรายได้ประชาชาติของแรงงานลดลง สวนทางกับส่วนแบ่งของทุนที่เพิ่มขึ้น หลังวิกฤตการเงินเอเชียช่วงปลายทศวรรษ 1990 และยิ่งรุนแรงขึ้นตั้งแต่ปี 2007 เป็นต้นมา

นอกจากจะทำให้ไทยเข้าสู่การแข่งขันด้านเทคโนโลยีด้วยความเหลื่อมล้ำไม่เท่ากันแล้วนั้น การเผชิญกับปัญหาโลกเดือด ก็ยังสร้างความไม่เป็นธรรมด้านสภาพภูมิอากาศ ซึ่งผู้ที่ยากจน เปรราะบางต้องเผชิญผลกระทบมากกว่ากลุ่มอื่นอีกด้วย ตลอดจนการพัฒนาเมืองในภาพใหญ่ยังไม่ตอบโจทย์ด้านความเป็นธรรม ซึ่งเกิดการดูดซับทรัพยากรจากพื้นที่อื่นเข้าสู่พื้นที่เมืองและให้ความสำคัญกับ “ประโยชน์ส่วนรวม” เป็นหลัก สะท้อนแนวคิดการพัฒนาเมืองแบบ “อรรถประโยชน์นิยม” หรือ Utilitarianism แต่ยังคงละเลยมิติของ “ความเป็นธรรม” ในการพัฒนาเมือง โดยเน้นรองรับชนชั้นกลางทางเศรษฐกิจเป็นหลัก และมอง “คน” ไม่มากพอในสมการของการพัฒนา

ระเบียบเศรษฐกิจการเมืองแบบทุนผูกขาด-อุปถัมภ์ของไทยสร้างความเหลื่อมล้ำรุนแรง คนส่วนใหญ่มีความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตที่ดีได้ยาก โดยทำให้คนส่วนใหญ่เข้าถึงทรัพยากรที่จำเป็นต่อการแข่งขัน ทั้งในฐานะแรงงานและผู้ประกอบการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรที่ดิน ความรู้ และทักษะ และการเงิน จำนวนมากจึงหมดกำลังที่จะดิ้นรนแข่งขันและต้องติดกับดักความเป็นอยู่ย่ำแย่ในระยะยาว ในด้านการผลิต ตลาดถูกผูกขาดโดยทุนใหญ่ ส่งผลให้ผู้ประกอบการรายย่อยหรือรายใหม่ไม่มีโอกาสแข่งขันอย่างเป็นธรรม อีกทั้ง

ขีดขวางการสร้างสรรค์นวัตกรรมและลดการจ้างงาน ซึ่งมีส่วนให้ประเทศไทยเป็นผู้ใช้เทคโนโลยี มากกว่าเป็นผู้สร้างเทคโนโลยี

ความ(ไม่)พร้อมของประเทศไทย

เศรษฐกิจไทยเป็นเศรษฐกิจเปิดขนาดเล็ก (Small Open Economy) โดยเติบโตจากการเป็นฐานการผลิตเพื่อส่งออก การจะเติบโตต่อไปในโลกที่ท้าทายต้องกำหนดเป้าหมายการพัฒนาใน 4 มิติ ทั้งฝั่ง Input และ Output ซึ่งสามารถทำได้พร้อมๆ กัน กล่าวคือ 1) ความรุ่งเรือง (Prosperity) จากการเพิ่มผลิตภาพ (Productivity) ของภาคธุรกิจแรงงาน และครัวเรือน โดยใช้เทคโนโลยีให้เกิดประสิทธิภาพ (Efficiency) โดยไม่ให้ทุนกระจุกตัวอยู่ในภาคส่วนที่ประสิทธิภาพต่ำ 2) ความยืดหยุ่น (Resiliency) เพื่อสร้าง Prosperity ให้มั่นคง จากการเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจในปัจจุบันที่พึ่งเศรษฐกิจภายนอกประเทศ 3) ความยั่งยืน (Sustainability) ทั้งด้านสิ่งแวดล้อม ทุนมนุษย์ และทุนทางการเงิน และ 4) ความครอบคลุม (Inclusivity) ที่ต้องต่อสู้กับแนวโน้มผลตอบแทนทางเศรษฐกิจที่ย้อนกลับมาให้ทุนสูงกว่าแรงงานในทิศทางที่ห่างกันเพิ่มขึ้น

นักเศรษฐศาสตร์และผู้กำหนดนโยบายต้องพิจารณาปัจจัยเชิงสถาบัน (Institutional Framework) โดยเฉพาะสถาบันทางการเมืองและกระบวนการนโยบายมากขึ้น และเปลี่ยนแนวคิดว่าต้องได้ First-best Solution ไปเป็นการยอมรับ Second-best Solution มากขึ้นจากข้อจำกัดที่มีอยู่ เพื่อให้นโยบายได้รับการผลักดันสู่การปฏิบัติ

ในด้านเทคโนโลยี ประเทศไทยมีข้อได้เปรียบด้านการให้ความร่วมมือของประชาชน ในสถานการณ์ที่ต้องเผชิญกับความท้าทายต่างๆ แต่มีข้อเสียเปรียบคือด้านเทคโนโลยี เพราะประเทศไทยเป็นผู้ใช้เทคโนโลยี มากกว่าเป็นผู้สร้างเทคโนโลยี ซึ่งจะต้องให้ความสำคัญกับการป้องกันการถูกโจมตีโครงสร้างพื้นฐานภายในประเทศ จัดการข้อมูลในโลกอินเทอร์เน็ตที่ถูกบิดเบือน และการถูกสอดแนมผ่านอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ หรือโครงสร้างพื้นฐานจากประเทศอื่น ประเทศไทยต้องหารูปแบบความสัมพันธ์รัฐ - บริษัทเทคโนโลยี ที่เหมาะสม เพราะปัจจุบันประเทศไทยเป็นผู้รับเทคโนโลยีทั้งจากสหรัฐอเมริกา จีน และรับวิธีการกำกับดูแลเทคโนโลยีจากสหภาพยุโรป แต่ยังไม่มีความชัดเจนว่าไทยจะยึดความสัมพันธ์รูปแบบไหนเป็นหลัก

มุมมองของกองทัพนั้นมองความมั่นคงในความหมายกว้างเพื่อปกป้อง “ผลประโยชน์ของชาติ” ทั้งมิติอธิปไตย ความมั่งคั่ง และศักดิ์ศรีของประเทศไทยต่อเวทีโลก กองทัพจะต้องมีวิธีการรักษาผลประโยชน์ของชาติ ปัจจัยที่ส่งผลต่อผลประโยชน์ของชาติจะเรียกรวมๆ ว่าเป็น “พลังอำนาจของชาติ” (National Power) ไม่ว่าจะเป็นการแข่งขันด้านการทหารของมหาอำนาจ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และโลกที่ไม่แน่นอน ผันผวน ซับซ้อน คลุมเครือ

อย่างไรก็ตาม ยังมีประเด็นที่เกิดข้อถกเถียงกันอยู่ในการดำเนินงานด้านความมั่นคงของกองทัพ เพราะแผนงานของกระทรวงกลาโหมไม่ได้ครอบคลุมเพียงความมั่นคงทางการทหารเท่านั้น แต่ครอบคลุมถึง

ความมั่นคงมนุษย์ ทำให้กองทัพต้องทำงานเกินความมั่นคงทางการทหาร หลายโครงการของกองทัพขาดประสิทธิภาพเนื่องจากขาดความรู้ความเข้าใจในปัญหา หน่วยงานอื่นที่มีความรู้ความเข้าใจในปัญหากลับได้รับงบประมาณน้อยกว่าที่ควรเป็น ขณะเดียวกันก็ยังไม่มียุทธศาสตร์ที่ชัดเจนในการ ป้องกันประเทศ เช่น กองทัพเรือยังมีศักยภาพในการป้องกันประเทศต่ำ แต่งบประมาณส่วนมากกลับถูกจัดสรรให้กองทัพบก

นอกจากนี้ กองทัพยังดำเนินการกิจความมั่นคงภายในอยู่มาก งบประมาณตั้งแต่ปีงบประมาณ พ.ศ. 2547 ถึง พ.ศ. 2566 ถูกจัดสรรเพื่อแก้ปัญหาในพื้นที่ทั้งหมด 513,284 ล้านบาท ส่วนมากคืองบประมาณเพื่อการทหาร เมื่อพิจารณารายปีจะพบว่าตั้งแต่ปีงบประมาณ พ.ศ. 2560 งบประมาณที่ถูกจัดสรรแต่ละปีเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ทั้งที่หลังเริ่มกระบวนการผลักดันสันติภาพในพื้นที่ชายแดนใต้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2556 จำนวนเหตุการณ์ความไม่สงบลดลงอย่างมีนัยยะสำคัญ แต่หลังจากปี พ.ศ. 2565 จำนวนเหตุการณ์ความไม่สงบกลับผันผวนมากขึ้น อาจมาจากการปิดล้อมตรวจค้นของเจ้าหน้าที่รัฐ

สำหรับการรับมือกับภาวะโลกเดือด การเปลี่ยนผ่านนโยบายในทางการเมืองและนโยบายอื่นๆ ไม่ได้ปรับตัวให้เร็วขึ้นตามการแก้ไขและปรับตัวที่นักวิทยาศาสตร์เร่งให้เกิดขึ้น ภาคอุตสาหกรรมและภาคธุรกิจหลายเจ้ามีการปรับตัวในเรื่องการบรรลุความเป็นกลางทางคาร์บอนได้ดี โดยเฉพาะภาคธุรกิจในตลาดหลักทรัพย์ อย่างไรก็ตาม การบรรลุความเป็นกลางทางคาร์บอนหรือการป้องกันผลกระทบอื่นๆ มักจะทำแบบชั่วคราว จึงควรส่งเสริมให้ภาคธุรกิจดำเนินการเรื่องการบรรลุความเป็นกลางทางคาร์บอนและการป้องกันผลกระทบอื่นอย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้ ภาคการบริการโดยเฉพาะการท่องเที่ยวจะถูกผลกระทบโดยตรงจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศ เนื่องจากธุรกิจการท่องเที่ยวในประเทศไทยส่วนมากยึดโยงกับธรรมชาติเป็นหลัก แต่ยังไม่มีการกล่าวถึงนโยบายเพื่อรับมือกับปัญหาดังกล่าวมากนัก

ภาคเกษตรของไทยกำลังต้องเผชิญภาวะโลกรวนด้วยความเปราะบาง ทั้งแนวโน้มเกษตรกรไทยต้องเผชิญกับปัญหาคนหนุ่มสาวออกนอกภาคเกษตร การเข้าถึงระบบชลประทานได้เพียง 26% จากครัวเรือนเกษตรกรทั้งหมด ทำให้ผลิตภาพภาคเกษตรย่ำแย่และจะยากต่อการปรับตัวรับมืออนาคต โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากเกิดกระแสการเปลี่ยนผ่านโปรตีนจากเนื้อสัตว์สู่พืช สาเหตุสำคัญอันหนึ่งคือการช่วยเหลือเยียวยาเกษตรกรไทยยังมีปัญหามาก เนื่องจากเป็นการช่วยเหลือแบบไม่มีเงื่อนไข ทำให้เกิดการปลูกพืชที่ไม่ตรงกับสภาพพื้นที่ ซึ่งในต่างประเทศมีการให้เงินช่วยเหลือเกษตรกรแบบมีเงื่อนไข เช่น หากปลูกพืชไม่ตรงกับสภาพพื้นที่ติดต่อกัน ก็จะไม่ได้รับเงินช่วยเหลือ เป็นต้น

การพัฒนาเมืองของไทยยังถูกครอบงำด้วยการพัฒนาแบบกระแสหลักที่อิงกับทุนนิยมโดยคาดหวังว่าผลของการพัฒนาจะไหลลงจากชนชั้นบนสู่ชนชั้นล่าง ทฤษฎีเมืองเชิงวิพากษ์ (Critical Urban Theory) จะมองเมืองในฐานะตัวขับเคลื่อนเศรษฐกิจ หรือ Growth of Engine ที่เห็นว่ารัฐกำลังซ้ำเติมปัญหาที่อยู่อาศัยด้วยนโยบายส่งเสริมภาคอสังหาริมทรัพย์โดยละเลยคนจนเมือง เช่น มาตรการลดหย่อนภาษี หรือมาตรการ

กระตุ้นภาคอสังหาริมทรัพย์ยามเศรษฐกิจซบเซา แม้นโยบายดังกล่าวจะส่งผลดีต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ แต่คนจนเมืองเป็นกลุ่มคนที่เข้าไม่ถึงอสังหาริมทรัพย์ตั้งแต่แรก จึงไม่ได้รับประโยชน์จากการดำเนินนโยบายเหล่านี้

เรื่องดังกล่าวยังสะท้อนในการพัฒนาภาคขนส่งของไทยที่พยายามตอบโจทย์รถยนต์ แต่ยังไม่ตอบโจทย์ผู้คน ส่งผลให้ประเทศไทยมีรถยนต์ส่วนบุคคลมากเกินความจำเป็น ประเทศไทยยังขาดนโยบายขนส่งมวลชนที่ดีในเชิงพื้นที่ ออกแบบระบบขนส่งมวลชนไม่ดี มีปัญหาเชิงบริหารจัดการ และแก้ปัญหาไม่ตรงจุด เกิดความไม่เท่าเทียมของผู้ใช้ขนส่งสาธารณะที่มีราคาแพง ผู้เดินทางบางกลุ่มใช้บริการได้ยาก สิ่งแวดล้อมแออัด และเกิดอุบัติเหตุมากขึ้น

นอกจากนี้ ท้องถิ่นยังไม่สามารถตอบโจทย์ปัญหาของพื้นที่ เนื่องจากส่วนกลางยังคงพัฒนาเมืองแบบเหมารวม ไม่เหมาะสมกับบริบทหรือปัญหาแต่ละพื้นที่ บทบาทของท้องถิ่นจึงจำเป็นต่อการพัฒนาเมืองให้ตอบโจทย์คนทุกกลุ่ม ท้องถิ่นไม่สามารถพัฒนาเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะต้องเผชิญกับข้อจำกัดของกฎหมายที่มาควบคุมการดำเนินนโยบายของท้องถิ่น การกระจายอำนาจจะช่วยให้ท้องถิ่นแต่ละแห่งเกิดการแข่งขันกันเพื่อพัฒนาเมืองของตนให้ตอบโจทย์คนที่อาศัยในเมืองได้มากขึ้น

ประเทศไทยยังไม่อาจแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำได้หากยังตั้งโจทย์ไม่ถูก นโยบายลดความเหลื่อมล้ำไทยยังเน้นช่วยเหลือแบบเฉพาะหน้า ไม่แก้ปัญหาเชิงโครงสร้างอย่างเป็นระบบ ไทยขาดนโยบายสร้าง “ภูมิคุ้มกันความเหลื่อมล้ำ” คือขาดการปฏิรูปกฎเกณฑ์ กลไก และบริการสาธารณะ ซึ่งทำให้ทุกคนมีโอกาสในชีวิตอย่างเสมอภาค ลดและป้องกันการกดขี่ขูดรีดกันในสังคม พร้อมทั้งเสริมศักยภาพให้แก่ผู้ถูกกดขี่ขูดรีดอย่างเป็นระบบ

ทุนผูกขาดควบคุมและร่วมมือกับระบอบการเมือง-ราชการ ใช้อำนาจรัฐรักษาและเสริมสร้างความมั่งคั่งของตน โดยไม่เคารพผลประโยชน์และเจตจำนงของคนส่วนใหญ่ แต่สามารถปรับตัวอยู่เสมอ จึงสามารถกดขี่ขูดรีดเอาส่วนเกินทางเศรษฐกิจไปจากคนส่วนใหญ่ได้ตลอดมา

การแข่งขันในทุกมิติที่มีน้อยเกินไปของไทย หากสามารถเพิ่มขึ้นได้จะเป็นทางแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำได้โดยไม่ต้องแลกการพัฒนาด้านความมั่งคั่งไป หน้าที่ของรัฐคือเป็นผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) ด้านการแข่งขันทั้งด้านเศรษฐกิจว่าทำอะไรจะมีการแข่งขันที่เป็นธรรม เพื่อบรรลุพันธกิจดังกล่าวภาครัฐต้องมีความกล้าทางจริยธรรมต่อสถานการณ์การขัดกันของผลประโยชน์ (Conflict of Interests) รวมไปถึงการแข่งขันทางการเมือง

ปัญหาสำคัญเบื้องหลังที่ทำให้ไม่จัดการกับปัญหาความเหลื่อมล้ำอย่างจริงจังคือปัจจัยเชิงวัฒนธรรม วาทกรรม และระบอบสังคม-การเมืองไทยสร้างความชอบธรรมให้การกดขี่ขูดรีดของชนชั้นนำ รักษาความเหลื่อมล้ำให้คงอยู่ได้ตลอดมา โดยที่แก่นหลักของวัฒนธรรมไทยคือวัฒนธรรมความสัมพันธ์แบบลำดับชั้น-ไม่เท่าเทียม ซึ่งถูกทำให้ไม่ชัดแจ้งรุนแรงโดยปลูกฝังความเห็นผิด (false consciousness) แก่คนส่วนใหญ่ การ

ปฏิรูปพระพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ก่อให้เกิดกระบวนการทำให้ปัญหาสังคมเป็นปัญหาของปัจเจกบุคคล (individualization of human destiny and social problem) หมายความว่า ปัญหาความยากจน-เหลื่อมล้ำเกิดจากปัจเจก ปัจเจกจึงต้องแก้ไขด้วยตนเองไม่ใช่ปัญหาเชิงโครงสร้างซึ่งเกิดและควรแก้โดยสังคมและรัฐ ขณะเดียวกันระบอบการเมืองที่ถูกควบคุมและร่วมมือกับทุนใหญ่ ปลูกฝังความกลัวและกดปราบมิให้คนส่วนมากกล้าตั้งคำถามและท้าทายโครงสร้างเศรษฐกิจการเมืองอันเหลื่อมล้ำ

ปัญหาอีกประการหนึ่งคือ ระบบราชการที่ลักษณะเป็นวัฒนธรรมที่มีการผลิตซ้ำในรูปแบบการทำงานจากบนลงล่าง กฎระเบียบที่มากมายแต่ยังไม่ทันโลกปัจจุบัน ทำให้คนในองค์กรมีวิถีปฏิบัติที่คล้ายคลึงกัน หากส่งผลให้องค์กรมีขีดความสามารถต่ำอาจส่งผลให้บุคลากรที่มีความสามารถกลับมีความสามารถลดลง ลดแรงจูงใจในการริเริ่มสิ่งใหม่ ผูกขาดการปฏิบัติงานเพียงแค่นหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง จึงทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมน้อย ส่งผลให้การดำเนินงานใดๆ ของระบบราชการไม่ตอบสนองต่อประชาชน

ทั้งนี้ จากปัญหาทั้งหมดทำให้เห็นมุมมองของผู้ที่ปฏิบัติงานจริง ภาคประชาสังคม และภาคเอกชน ซึ่งยังสามารถแลกเปลี่ยนในกลุ่มอื่น ๆ เพื่อเพิ่มมุมมองของปัญหาที่มีความสลับซับซ้อน และทำความเข้าใจปัญหาได้อย่างรอบด้าน ครอบคลุมบริบทมากขึ้น

ช่องว่างงานวิจัย และนัยต่อแผน ววน.

เมื่อพิจารณาแผนด้านวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมของประเทศ (แผน ววน.) พ.ศ. 2566 – 2570 ในเบื้องต้น แผน ววน. มีความครอบคลุมและมุ่งสร้างผลผลิตในเชิงนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจ แต่ยังสามารถเพิ่มเติมมิติความเชื่อมโยงประเด็นต่าง ๆ ในสังคมได้มากยิ่งขึ้น

สำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างคุณค่าและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ รวมถึงการวิจัยและพัฒนา นวัตกรรมที่ก้าวหน้า ล้ำยุคสู่อนาคตที่กำหนดไว้นี้ ควรจะมีทิศทางและรูปธรรมอย่างไรเพื่อให้ตอบโจทย์ประเทศไทยในฐานะข้อที่ 3 ในการแข่งขันด้านภูมิรัฐศาสตร์โลก ซึ่งการตัดสินใจผลิตสินค้าหรือบริการออกมาต้องคำนึงถึงว่าจะเชื่อมต่อกับห่วงโซ่ของโลกที่แบ่งขั้วออกจากกันตรงไหนอย่างไร รวมถึงว่าควรจะมีระบบนิเวศในการกำกับดูแลและส่งเสริมแบบใดที่จะเหมาะสมกับทิศทางการพัฒนาของประเทศมากที่สุด และในขณะเดียวกัน การเกิดขึ้นของนวัตกรรมเหล่านี้จะส่งผลต่อวิถีชีวิต สังคม และการเมืองอย่างไร ซึ่งจะส่งผลต่อการดำเนินงานในยุทธศาสตร์ที่ 2 ด้านการยกระดับสังคมและสิ่งแวดล้อม

เศรษฐกิจแพลตฟอร์มยังคงเป็นประเด็นใหม่ที่ยังมีการศึกษาเฉพาะแพลตฟอร์มบางประเภทหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียบางกลุ่ม ซึ่งยังสามารถขยายขอบเขตการศึกษาเพิ่มเติมได้ ทั้งการแข่งขันของแพลตฟอร์มในปัจจุบัน ยังคงสามารถศึกษาในภาพที่ใหญ่ขึ้น เช่น การประเมินภาพรวม ขอบเขตของตลาด อำนาจการผูกขาดสิทธิของเจ้าของข้อมูลส่วนบุคคล ฯลฯ เพื่อเพิ่มการสนับสนุนให้สอดคล้องกับผู้บริโภค ผู้ผลิต ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และแรงงาน

เวทีสนทนา และข้อถกเถียง สาธารณะ	ประเด็นสำคัญจากเวทีเสวนา และข้อถกเถียงสาธารณะ	ด้านที่สอดคล้องกับ แผนงาน (Plan) ววน. พ.ศ. 2566-2570
2. ที่ทางไทยใน โลกท้าทาย	<ul style="list-style-type: none"> - บริบทโลกที่ อีเอ็มคริมและเปราะบางในปัจจุบัน ภาพรวมเศรษฐกิจของมหาอำนาจอย่างจีน-สหรัฐอเมริกาอ่อนแอลง ถึงจะระหองระแหงกันแต่ยังคงว่าบาตรได้ยาก จึงกลายเป็นว่า 2 ขั้วอำนาจนี้ค่อยๆ แยกทางกัน - ธุรกิจแพลตฟอร์ม (Platform) มีบทบาทสำคัญในเศรษฐกิจดิจิทัล ทำให้สามารถขยายไปยังประเทศที่มีขนาดเศรษฐกิจเล็กกว่าได้ง่าย และยังมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวสำหรับธุรกิจแพลตฟอร์มที่เป็นสตาร์ทอัพให้ยังสามารถเติบโตได้ - หน้าที่ของรัฐคือเป็นผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) ด้านการแข่งขันทั้งด้านเศรษฐกิจว่าทำอย่างไรจะมีการแข่งขันที่เป็นธรรม และต้องอาศัยภาคเอกชนในด้านความร่วมมือในการศึกษาวิจัย 	<p>ยุทธศาสตร์ที่ 1 (S1) P5 และ P8 ด้านการใช้ธุรกิจแพลตฟอร์มด้านการเป็นเทคโนโลยีเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริการ</p> <p>นอกจากยังสามารถศึกษาเพิ่มเติมเรื่องภาครัฐในฐานะผู้อำนวยความสะดวกว่า จะมีหลักการและวิธีการใดบ้างที่สามารถนำมาปรับใช้กับบริบทประเทศไทยได้</p>
8. ถอดรหัส อนาคตแรงงาน ไทย	<ul style="list-style-type: none"> - การจ้างงานในปัจจุบันเน้นไปที่การจ้างตามทักษะ (skill-based) ในภาพกว้างของประเทศไทยยังมีปัญหามากเรื่องการขาดคนที่มีความสามารถ ทำให้ต้องพึ่งพาแรงงานตามคุณลักษณะนั้นๆ จากประเทศเพื่อนบ้าน - การศึกษาตามหลักสูตรในปัจจุบันอาจไม่ตอบโจทย์ต่อความต้องการของตลาดแรงงาน ที่ต้องการแรงงานที่มีทักษะมากกว่าแรงงานที่มีคุณวุฒิการศึกษา และระบบการศึกษามีความเหลื่อมล้ำสูง โรงเรียนขนาดเล็กจำนวนมากในประเทศไทยไม่มีความพร้อมในการสร้างบุคลากรที่มีคุณภาพ - ค่าจ้างแรงงานของไทยไม่ได้ขึ้นกับความสามารถของแรงงานหรือความสามารถในการจ่ายของนายจ้าง แต่ขึ้นอยู่กับความจำเป็นของนายจ้าง และ 	<p>ยุทธศาสตร์ที่ 2 (S2) P11 ด้านการลดความเหลื่อมล้ำด้วยการพัฒนาเศรษฐกิจสู่รากฐาน โดยเฉพาะด้านการศึกษา</p> <p>ยุทธศาสตร์ที่ 4 (S4) P21 P22 P23 ด้านการพัฒนากำลังคนให้เหมาะสมกับบริบทปัจจุบัน</p>

เวทีสนทนา และข้อถกเถียง สาธารณะ	ประเด็นสำคัญจากเวทีเสวนา และข้อถกเถียงสาธารณะ	ด้านที่สอดคล้องกับ แผนงาน (Plan) ววน. พ.ศ. 2566-2570
	<p>แรงงานไทยไม่มีอำนาจตัดสินใจ-ไม่ได้รับการคุ้มครอง</p> <ul style="list-style-type: none"> - การเข้ามาของแพลตฟอร์มดิจิทัลหลายอย่าง ทำให้ผู้ค้าในประเทศไม่สามารถสู้ราคาสินค้าจากต่างประเทศได้ จนทำให้ไม่มียอดขาย และเศรษฐกิจดิจิทัลอาจทำให้เม็ดเงินไหลออกนอกประเทศจากการดำเนินกิจกรรมบนแอปพลิเคชันต่างๆ แม้กระทั่งแอปพลิเคชันธนาคารที่เป็นของไทย ทั้งนี้ในด้านโอกาส การที่เศรษฐกิจเป็นดิจิทัล ทำให้ start-up ขนาดเล็กเกิดและขยายตัวได้ง่ายขึ้น โดยไม่จำเป็นต้องมาจากบริษัทขนาดใหญ่ หรือมีทุนพัฒนาสูง 	
<p>9. โอกาสและชีวิตในเศรษฐกิจแพลตฟอร์ม</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ธุรกิจแพลตฟอร์มไม่จำเป็นต้องเป็นผู้ผลิตสินค้าหรือบริการ แต่ต้องตัวกลางจับคู่ความต้องการซื้อของผู้บริโภค ความต้องการขายของผู้ผลิต รวมถึงเป็นตัวกลางความร่วมมือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่น และปัจจุบันแพลตฟอร์มปรับการดำเนินการธุรกิจให้คล้ายกับธุรกิจทั่วไปมากขึ้น - แพลตฟอร์มแต่ละประเภทมีปัญหาแตกต่างกัน เช่น ความโปร่งใสของการเลือกแสดงเนื้อหา การจัดการข้อมูลที่บิดเบือน การเลือกปฏิบัติ การผูกขาด ทั้งนี้แพลตฟอร์มแต่ละประเภทมีปัญหาที่แตกต่างกัน การกำกับดูแลจึงไม่ควรใช้กำกับดูแลแบบเหมารวม - แรงงานมีความเสี่ยงที่จะต้องให้บริการนอกเหนือจากบริการเดิมที่สัญญาไว้ รวมถึงธรรมชาติของธุรกิจแพลตฟอร์มที่เติบโตในช่วงแรกอย่างรวดเร็ว การกำกับดูแลจึงมีความล่าช้าเนื่องจากการคุ้มครองแรงงานแพลตฟอร์มในปัจจุบันยังไม่เท่าแรงงานทั่วไป 	<p>ยุทธศาสตร์ที่ 1 (S1) P8 ด้านการพัฒนาแพลตฟอร์มเพื่อยกระดับความสามารถในการแข่งขันของไทยมากขึ้น</p> <p>นอกจากนี้ยังสามารถศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับกฎหมาย การแข่งขันแรงงานในธุรกิจแพลตฟอร์มที่เหมาะสมมากขึ้นได้</p>

นอกจากนี้ ประเด็นอื่น ๆ เชื่อมโยงกับเศรษฐกิจและความมั่นคงยังคงยังควรได้รับการศึกษาด้วยมุมมองหลากหลายมากยิ่งขึ้น อาทิ การวิจัยเกี่ยวกับเทคโนโลยี Deep Tech ควรเพิ่มมุมมองเรื่องความสัมพันธ์และผลกระทบกับสังคม หรือการประยุกต์ใช้กรอบคิดเรื่องภูมิรัฐศาสตร์ต่อการแข่งขันพัฒนาเทคโนโลยี ภูมิรัฐศาสตร์ของวัฒนธรรมร่วมสมัย (Popular - Geopolitics) เพื่อศึกษาบทบาทของภูมิรัฐศาสตร์ต่อการเผยแพร่วัฒนธรรมผ่านสื่อต่างๆ ซึ่งจะช่วยทำให้ไทยหารูปแบบความสัมพันธ์รัฐ – บริษัทเทคโนโลยีที่เหมาะสมและเป็นทิศทางในการทบทวนและยกระดับการกำกับดูแลดิจิทัล ดังตาราง

เวทีสนทนา และข้อถกเถียง สาธารณะ	ประเด็นสำคัญจากเวทีเสวนา และข้อถกเถียงสาธารณะ	ด้านที่สอดคล้องกับ แผนงาน (Plan) ววน. พ.ศ. 2566-2570
3. ความ(ไม่) มั่นคงในโลก ใหม่	<ul style="list-style-type: none"> - โลกแบ่งออกเป็น 2 ขั้วมากขึ้น เกิดการแข่งขันกันสร้างระเบียบโลกแบบเสรีนิยม นำโดยอเมริกาและชาติตะวันตก กับระเบียบโลกไม่เสรีและเน้นรักษาความมั่นคงของรัฐ นำโดยจีนและรัสเซีย - ในมุมมองของกองทัพ สิ่งที่ทำให้เกิดสถานการณ์ความไม่มั่นคงในปัจจุบันมี 3 ปัจจัยหลัก คือ 1) การแข่งขันของมหาอำนาจด้านการทหาร การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ 2) การกีดกันทางการค้า และ 3) โลกยุค VUCA ที่ไม่แน่นอน ผันผวนซับซ้อน และคลุมเครือ - ประเทศไทยมีเสียเปรียบคือด้านเทคโนโลยี เพราะประเทศไทยเป็นผู้ใช้เทคโนโลยี มากกว่าเป็นผู้สร้างเทคโนโลยี ประกอบกับภัยคุกคามปัจจุบันไม่ได้มีแค่กำลังทหารเท่านั้น แต่ยังมีภัยคุกคามจากเทคโนโลยี ทั้งภัยคุกคามไซเบอร์หรือเทคโนโลยีอวกาศ ต้องให้ความสำคัญกับการรักษาความมั่นคงทางดิจิทัล - แผนงานของกระทรวงกลาโหมไม่ได้ครอบคลุมถึงความมั่นคงมนุษย์ ทำให้กองทัพต้องทำงานเกินความมั่นคงทางการทหาร หลายโครงการของกองทัพขาดประสิทธิภาพเนื่องจากขาดความรู้ความเข้าใจในปัญหา หน่วยงานอื่นที่มีความรู้ความเข้าใจ 	<p>ยุทธศาสตร์ที่ 1 (S1) P5 ด้านการใช้เทคโนโลยี ด้านการบริการและพึ่งพาตนเอง</p> <p>ยุทธศาสตร์ที่ 2 (S2) P14 ด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินในเริ่มต้น</p> <p>ยุทธศาสตร์ที่ 3 (S3) P18 ที่มีความพยายามในการนำวิจัยมาต่อยอดสู่เทคโนโลยี</p> <p>สามารถศึกษาด้านความมั่นคงของรัฐ รวมถึงความสัมพันธ์รัฐ-บริษัทเทคโนโลยีเพิ่มเติมได้</p>

เวทีสนทนา และข้อถกเถียง สาธารณะ	ประเด็นสำคัญจากเวทีเสวนา และข้อถกเถียงสาธารณะ	ด้านที่สอดคล้องกับ แผนงาน (Plan) ววน. พ.ศ. 2566-2570
	<p>ในปัญหากลับได้รับงบประมาณน้อยกว่าที่ควรเป็น และยังไม่มียุทธศาสตร์ที่ชัดเจนในการป้องกันประเทศ</p>	
<p>6. เทคโนโลยีใหม่ ประเทศไทยเปลี่ยน ?</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ภาพรวมเศรษฐกิจไทยเติบโตช้าลง ติดกับดักเทคโนโลยีปานกลาง (Mid – Tech Trap) กฎหมายไม่สามารถดูแลแรงงานได้อย่างทั่วถึง รายได้น้อย อำนาจการต่อรองต่อนายจ้างต่ำ มีทักษะต่ำ จนเป็นงานเสี่ยง (Precarious Jobs) - ระบบการศึกษาและการพัฒนาทักษะแรงงานยังไม่ตอบโจทย์อนาคต ยังไม่สามารถส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถปรับตัวกับกระแสเทคโนโลยีได้มากเท่าที่ควร - แรงงานไทยที่มีความสามารถด้านเทคโนโลยีเลือกทำงานในบริษัทขนาดใหญ่ มากกว่าบริษัทสตาร์ทอัพ ทำให้สตาร์ทอัพเติบโตได้ช้า การกำกับดูแลการแข่งขันของผู้กำกับดูแลไม่เอื้อต่อการเจริญเติบโตของธุรกิจสตาร์ทอัพที่กำลังจัดตั้งบริษัท เนื่องจากต้องแข่งขันกับธุรกิจรายใหญ่ ที่มีข้อได้เปรียบด้านทุนและบุคลากรในบริษัท และขาดความเชื่อมั่นจากนักลงทุน แม้รัฐจะให้การสนับสนุนในช่วงแรกก็ตาม - การสร้างระบบเศรษฐกิจที่มีงานที่ดี คือการพัฒนาที่ส่งเสริมการสร้างเทคโนโลยีที่ช่วยเพิ่มผลิตภาพแรงงานให้สูงขึ้น ไม่ทำให้แรงงานเดิมกลายเป็นผู้ว่างงานจากการถูกแทนที่ ช่วยให้ประเทศไทยหลุดพ้นจากกับดักเทคโนโลยีปานกลาง พัฒนาขีดความสามารถการแข่งขันของระบบเศรษฐกิจ และการสร้างอาชีพที่เหมาะสม ยกกระดับคุณภาพชีวิตได้ ต้องอาศัย 2 นโยบาย คือ ส่งเสริมการพัฒนาเทคโนโลยีที่เป็นมิตรต่อแรงงาน และพัฒนาทักษะ 	<p>ยุทธศาสตร์ที่ 1 (S1) P5 ด้านการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริการ และการพึ่งตนเอง</p> <p>ยุทธศาสตร์ที่ 3 (S3) P18 P19 P20 ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจในด้านเทคโนโลยี</p> <p>ยุทธศาสตร์ที่ 4 (S4) P21 P22 P23 ด้านการพัฒนาแรงงานให้ตอบสนองต่อเทคโนโลยี และ ความ การตลาด ปัจจุบัน</p>

เวทีสนทนา และข้อถกเถียง สาธารณะ	ประเด็นสำคัญจากเวทีเสวนา และข้อถกเถียงสาธารณะ	ด้านที่สอดคล้องกับ แผนงาน (Plan) ววน. พ.ศ. 2566-2570
	<p>แรงงานในตลาด ทั้งนี้การพัฒนาต้องครอบคลุม แรงงานจำนวนมาก รวดเร็ว และสอดคล้องกับ ทักษะในอนาคต</p> <ul style="list-style-type: none"> - รัฐต้องมีทิศทางการพัฒนาเทคโนโลยีที่กว้างและ ชัดเจน เพื่อเจาะจงว่าจะเน้นพัฒนาเทคโนโลยีอะไร เทคโนโลยีที่จะพัฒนาช่วยสร้างระบบเศรษฐกิจที่มี งานที่ดีได้มากแค่ไหน และเป็นตัวกลางประสาน ความร่วมมือและรวบรวมทรัพยากรที่มีทั้งจาก หน่วยงานผู้ให้ทุน ภาคเอกชน สถานศึกษา รวมถึง ภาคประชาสังคม เพื่อพัฒนาการผลิตสินค้าและ บริการ องค์กรความรู้ด้านเทคโนโลยีและธุรกิจ รวมถึง พัฒนาทักษะแรงงานปัจจุบันให้สามารถประยุกต์ใช้ เทคโนโลยีเพื่อเพิ่มผลิตภาพในการทำงานได้ 	

การยกระดับสังคมและสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนสามารถเพิ่มเติมได้หลากหลายมิติ เช่น โจทย์
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเป็นธรรมในการพัฒนาเมือง ควรเริ่มตั้งแต่ทบทวนความเข้าใจนิยาม “ความเป็น
ธรรม” ใหม่ เนื่องจากยังไม่มีกรอบชัดเจนขอบเขต “เมือง” ที่แน่ชัด แต่แบ่งตามเขตการปกครอง ทั้งที่ในความ
เป็นจริงพื้นที่ที่ถูกนิยามว่าเป็นพื้นที่เมือง แท้จริงแล้วอาจไม่ใช่ เช่น ในเขตเทศบาลส่งผลให้การศึกษาเมืองของ
ประเทศไทยมีปัญหาไปด้วย รวมถึงควรทบทวนสิทธิที่จะมีส่วนร่วมกับเมือง (The Right To The City) ว่า
ปัจจุบันสิทธิในการมีส่วนร่วมอยู่กับคนกลุ่มไหน และทำอย่างไรที่จะทำให้ทุกคนสามารถมีส่วนร่วมได้จริง โดยที่
ผ่านมา ไทยประเมิน Gentrification ดีกว่าความจริง ควรประเมินผลกระทบหลากหลายมิติมากขึ้นให้เห็นถึงผู้
ที่เสียประโยชน์ และทำความเข้าใจในประโยชน์ส่วนรวมของชนชั้นกลางให้มากยิ่งขึ้น พร้อมทั้งความเข้าใจผิด
ของชนชั้นกลางต่อผลประโยชน์ส่วนรวม รวมถึงยังสามารถใช้การศึกษาข้ามศาสตร์ที่เชื่อมโยงระหว่างประสาท
วิทยากับสถาปัตยกรรมเพื่อให้เข้าใจผลกระทบต่อผู้อยู่อาศัยในระดับสมอง

เวทีสนทนา และข้อถกเถียง สาธารณะ	ประเด็นสำคัญจากเวทีเสวนา และข้อถกเถียงสาธารณะ	ด้านที่สอดคล้องกับ แผนงาน (Plan) ววน. พ.ศ. 2566-2570
5. เมืองที่ไม่ทิ้ง ใครไว้ข้างหลัง	<ul style="list-style-type: none"> - การพัฒนาเมืองในปัจจุบันยังคงเป็นการดูดซับทรัพยากรจากพื้นที่อื่นเข้าสู่พื้นที่เมืองและให้ความสำคัญกับ “ประโยชน์ส่วนรวม” เป็นหลัก สะท้อนแนวคิดการพัฒนาเมืองแบบ “อรรถประโยชน์นิยม” หรือ Utilitarianism แต่ยังคงละเลยมิติของ “ความเป็นธรรม” ในการพัฒนาเมือง - ทิศทางการพัฒนาเมืองปัจจุบันคือการพัฒนาเพื่อรองรับชนชั้นกลางทางเศรษฐกิจ เป็น “การแปลงพื้นที่เพื่อเปลี่ยนชนชั้น” ซึ่งยังสร้างความเหลื่อมล้ำในกับชนชั้นกลางในพื้นที่ดั้งเดิม - ยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาที่อยู่อาศัยแก่คนจนเมืองยังคงเกิดขึ้นได้ยาก เนื่องจากรัฐยังไม่มีที่ดินที่เหมาะสมในการผลักดันนโยบาย รวมถึงนโยบาย เช่น มาตรการลดหย่อนภาษี หรือมาตรการกระตุ้นภาคอสังหาริมทรัพย์ยามเศรษฐกิจซบเซา คนจนเมืองไม่ได้รับประโยชน์จากการดำเนินนโยบายเหล่านี้ เพราะเข้าไม่ถึงอสังหาริมทรัพย์ตั้งแต่แรก - ท้องถิ่นมีอำนาจพัฒนาพื้นที่ไม่มากพอ ส่วนกลางยังคงพัฒนาเมืองแบบเหมารวม ไม่เหมาะสมกับบริบทหรือปัญหาแต่ละพื้นที่ ต้องเผชิญกับข้อจำกัดของกฎหมายที่มาควบคุมการดำเนินนโยบายของท้องถิ่น - งานศึกษาของประเทศไทยประเมิน Gentrification ดีกว่าความจริง ควรประเมินผลกระทบหลากหลายมิติมากขึ้นให้เห็นถึงผู้ที่เสียประโยชน์ 	ยุทธศาสตร์ที่ 2 (S2) P9 P11 P13 ด้านการพัฒนาเมือง สังคม และลดความเหลื่อมล้ำ สามารถศึกษาเรื่องการกระจายอำนาจที่สามารถทำให้การพัฒนาเมืองในระดับท้องถิ่นมีส่วนร่วมมากขึ้น

สำหรับแผนงานการพัฒนาและประยุกต์ใช้มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์จึงยังมีกรอบที่แคบจนเกินไป เพราะเป็นไปเพื่อศิลปะและวัฒนธรรมเป็นหลัก แต่เทคโนโลยีและนวัตกรรมต่างๆ ล้วน

ได้รับและส่งผลต่อมิติทางด้านวัฒนธรรม จึงไม่อาจจำกัดให้ประเด็นทางสังคมศาสตร์แยกขาดจากวิทยาศาสตร์ได้ ดังตาราง

แม้ว่ายุทธศาสตร์และแผนงานจะมีหัวข้อที่ครอบคลุม แต่ต้องพิจารณาในรายละเอียดการดำเนินงานว่ามีความครบถ้วนหลากหลายเพียงพอให้เกิดการนำไปใช้ประโยชน์ได้แล้วหรือไม่ ดังเช่นประเด็นการปรับตัวต่อสภาพภูมิอากาศและการเปลี่ยนระบบอาหาร ที่ต้องการข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพ ข้อมูลของพืชทางเลือกหลากหลายรูปแบบที่ไม่ได้เป็นพืชเศรษฐกิจในปัจจุบัน และนิเวศบริการที่มีความซับซ้อน การมุ่งเป้าพัฒนาระบบเศรษฐกิจ BCG ที่เป็นคำกว้างแต่อาจดำเนินงานโดยแคบจนเกินไป ทำให้ไม่เห็นทางเลือกที่หลากหลายในการพัฒนาประเทศ หรือแผนงานที่เร่งแก้ไขปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอาจมองข้ามมิติความซับซ้อนของปฏิสัมพันธ์ระบบนิเวศไป เนื่องจากหลายอย่างเป็นข้อมูลพื้นฐานที่เมื่อพิจารณาในตัวเองแล้วอาจจะไม่ได้สร้างมูลค่าหรือนำไปสู่แนวทางการพัฒนาหรือแก้ไข้ปัญหาได้

หากมองถึงการศึกษาเรื่องความเหลื่อมล้ำ ซึ่งเป็นปัญหาใหญ่ที่ประเทศไทยกำลังเผชิญอยู่ในตอนนี้ ยังมีมิติหลากหลายที่ควรค่าแก่การศึกษาข้ามศาสตร์อีกมาก จะเห็นได้ว่า วรรณกรรมเน้นศึกษาความเหลื่อมล้ำไทยในฐานะปรากฏการณ์ร่วมสมัยทางเศรษฐกิจ ยังขาดการศึกษาในฐานะความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์ที่มีพลวัต และเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ของสังคมและรัฐชาติ เช่น วรรณกรรมต่างประเทศจำนวนหนึ่งสนใจพัฒนาการของการรับรู้ การให้ความหมาย และอารมณ์ต่อความเหลื่อมล้ำของสังคมและประชากรแต่ละกลุ่ม การนิยามอัตลักษณ์ของชนชั้นตนและชนชั้นอื่น ตลอดจนคุณค่า ปทัสถาน และอุดมการณ์ที่รองรับ-สร้างความชอบธรรมให้โครงสร้างความเหลื่อมล้ำ กล่าวคือการศึกษาความเหลื่อมล้ำในฐานะประเด็นการเมืองที่เป็นอัตวิสัย มิใช่เพียงประเด็นเทคนิค-ทวิสัย รวมถึงยังสามารถศึกษาพัฒนาการของสถาบันทางเศรษฐกิจการเมืองและกระบวนการนโยบายสาธารณะทั้งในฐานะเหตุ-ผลของความเหลื่อมล้ำ และฐานะอุปสรรคต่อการดำเนินนโยบายลดความเหลื่อมล้ำ ซึ่งสามารถนำมิติสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และประวัติศาสตร์เข้าศึกษาประเด็นแยกย่อย เช่น ความเหลื่อมล้ำทางการแข่งขันในแต่ละอุตสาหกรรม และความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญต่อการพัฒนางานการวิทยาศาสตร์ การวิจัย และนวัตกรรมของไทย รวมถึงประเด็นความเหลื่อมล้ำใหม่ที่เกิดจากภาวะประชากรล้นโลก สังคมผู้สูงอายุ การอพยพย้ายถิ่น การขยายตัวของเมือง เทคโนโลยีใหม่ เกษตรกรรมและความมั่นคงทางอาหาร และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

วรรณกรรมเรื่องความเหลื่อมล้ำและนโยบายที่เกี่ยวข้องยังมีช่องว่างในการอธิบายสถานการณ์จริงมาก เพราะไทยขาดฐานข้อมูล โดยบางส่วนไม่เคยจัดเก็บ ขณะที่บางส่วนถูกเก็บ แต่ไม่ถูกประมวลและเปิดเผยสาธารณะ ตัวอย่างข้อมูลสำคัญที่ขาดคือ ข้อมูลประชากรร่ำรวย แรงงานนอกระบบ และการถือครองทรัพย์สิน เช่น ที่ดิน เป็นต้น ข้อมูลพื้นฐานเหล่านี้จะช่วยให้ออกแบบนโยบายลดความเหลื่อมล้ำได้มีประสิทธิภาพ รวมถึงนโยบายการแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำที่ผ่านมายังเน้นเรื่องการแก้ปัญหาในเชิงโครงสร้างภาพใหญ่ แต่ขาดนวัตกรรมเชิงสร้างสรรค์สำหรับใช้แก้ปัญหาเฉพาะหน้าในระยะสั้น โดยไม่ต้องแก้ปัญหาเชิงโครงสร้าง เพื่อให้เกิดผลลัพธ์ในระยะสั้นระหว่างทาง จึงควรสนับสนุนให้ภาคเอกชนและภาคประชาสังคม

สามารถเข้ามามีบทบาทร่วมแก้ปัญหา ขณะที่ประชาชนก็จะตระหนักถึงปัญหาและมีส่วนร่วมผลักดันนโยบายอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

เวทีสนทนา และข้อถกเถียง สาธารณะ	ประเด็นสำคัญจากเวทีเสวนา และข้อถกเถียงสาธารณะ	ด้านที่สอดคล้องกับ แผนงาน (Plan) ววน. พ.ศ. 2566-2570
1. โฉมหน้าใหม่ ของ ความ เหลื่อมล้ำ	<ul style="list-style-type: none"> - ความเหลื่อมล้ำทางชนชั้นมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ภายใต้บริบทการเติบโตและการครองอำนาจของระบอบเศรษฐกิจการเมืองแบบทุนนิยมเสรีนิยมใหม่ รวมถึงคนส่วนใหญ่ติดกับดักความเป็นอยู่ย่ำแย่ เข้าไม่ถึงทรัพยากรที่จำเป็นต่อการแข่งขัน - ตลาดผูกขาดโดยทุนใหญ่ ร่วมมือกับระบอบการเมือง-ราชการ ใช้อำนาจและเสริมความมั่งคั่งอยู่เสมอ รวมถึงมีการปรับตัวอยู่เสมอ จึงสามารถเอาเปรียบคนส่วนใหญ่ได้เสมอ รวมถึงมีการกดปราบไม่ให้คนกล้าคัดค้าน - ไทยเน้นศึกษาความเหลื่อมล้ำไทยในฐานะปรากฏการณ์ร่วมสมัยทางเศรษฐกิจ แต่ยังขาดการเชื่อมโยงในเชิงประวัติศาสตร์ - ระบบจัดสรรทุนควรให้ความสำคัญกับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์มากขึ้นและส่งเสริมการศึกษาแบบบูรณาการข้ามศาสตร์ รวมถึงต้องเสริมสร้างภาคีเครือข่ายในการทำงานร่วมกัน 	<p>ยุทธศาสตร์ที่ 2 (S2) P11 P17 ด้านการลดความเหลื่อมล้ำในสังคมและการมีมุมมองด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ให้มากขึ้น</p> <p>นอกจากนี้ ยังสามารถเพิ่มการศึกษาของโครงสร้างในระบบราชการที่เชื่อมโยงกับตลาดทุนผูกขาด และอำนาจที่กดปราบผู้คนในสังคม</p>
4. ประเทศไทย ในโลกเดือด	<ul style="list-style-type: none"> - ปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อทั่วโลก แต่นักวิทยาศาสตร์ไม่สามารถคาดเดาผลกระทบที่จะเกิดขึ้นได้ และการเปลี่ยนผ่านนโยบายในทางการเมืองและนโยบายอื่นๆ ไม่ได้ปรับตัวให้เร็วขึ้นตามการแก้ไขและปรับตัวที่นักวิทยาศาสตร์เร่งให้เกิดขึ้น - เกษตรกรไทยเผชิญภาวะโลกรวนด้วยความเปราะบาง ความเหลื่อมล้ำที่เข้าถึงทรัพยากรได้ 	<p>ยุทธศาสตร์ที่ 1 (S1) 1 P2 P3 P4 ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ BCG ในทุกๆ ด้าน</p> <p>ยุทธศาสตร์ที่ 2 (S2) P11 P15 P16 ด้านการแก้ไขปัญหาธรรมชาติ</p>

เวทีสนทนา และข้อถกเถียง สาธารณะ	ประเด็นสำคัญจากเวทีเสวนา และข้อถกเถียงสาธารณะ	ด้านที่สอดคล้องกับ แผนงาน (Plan) ววน. พ.ศ. 2566-2570
	<p>อย่างจำกัด รวมถึงประเทศไทยยังขาดข้อมูลในด้านความหลากหลายทางชีวภาพ แม้ว่าจะมีระบบนิเวศที่ได้รับการคุ้มครองซึ่งเป็นพื้นที่ปลอดภัยสำหรับชุมชน แต่หากเกิดผลกระทบจากสภาพอากาศแปรปรวนมักจะเป็นกลุ่มคนชายขอบที่ได้รับผลกระทบก่อนเสมอ</p> <ul style="list-style-type: none"> - ส่งเสริมปรับตัวเข้าหาเกษตรกรในแต่ละพื้นที่ เพื่อเรียนรู้ปัญหาของเกษตรกรและทำให้เทคโนโลยีรวมถึงองค์ความรู้ต่างๆ เหมาะสมกับสภาพปัญหาและพัฒนาข้อมูลในเรื่องของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ - ควรเพิ่มจุดยืนของวิจัยไทยในเวทีสิ่งแวดล้อมโลก เพื่อศึกษาและหาแนวทางในการเพิ่มการมีส่วนร่วมของไทยในเวทีสิ่งแวดล้อมโลกในปัจจุบัน และควรมีการศึกษาวิจัยข้อโต้แย้งหรือข้อต่อสู้ที่มีมาแต่เดิมด้วยแนวคิดและมุมมองในปัจจุบัน และส่งต่องานวิจัยนั้นไปยังผู้มีอำนาจตัดสินใจ 	<p>และสิ่งแวดล้อม และลดความเหลื่อมล้ำ</p> <p>ยุทธศาสตร์ที่ 3 (S3) P18 P20 ด้านการพัฒนางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสังคมและสิ่งแวดล้อมให้พร้อมต่อการรับมือปัญหาโลกเดือดในปัจจุบันที่ยังทวีความรุนแรงมากขึ้น</p>
<p>7. รัฐบาล รัฐบาลใหญ่ ปฏิรูปราชการไทยสู่อนาคต</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ภาครัฐมีขีดความสามารถที่เข้มแข็งกว่าประเทศอื่น โดยเฉพาะประเทศรายได้ปานกลาง ซึ่งพิสูจน์ได้จากความสามารถในการรับมือของภาครัฐในช่วงวิกฤตโควิด-19 แต่ยังคงอ่อนแอหลายเรื่อง ได้แก่ การจัดการโครงสร้างพื้นฐาน การกระจายรายได้ การจัดการตลาดสินค้าที่พบว่าการผูกขาดมากขึ้นเรื่อยๆ เรื่องกฎระเบียบที่เป็นอุปสรรค และประสิทธิภาพภาครัฐ - โจทย์สำคัญของการปฏิรูปราชการคือ การสร้างขีดความสามารถของภาครัฐ เนื่องจากขีดความสามารถของภาครัฐไทยลดลงอย่างต่อเนื่องหลังจากวิกฤตเศรษฐกิจต้มยำกุ้ง ส่งผลให้การพาประเทศไทยพ้น 	<p>ยุทธศาสตร์ที่ 2 (S2) P12 P17 ด้านการพัฒนาระบบราชการให้เป็นสังคมคุณธรรม และสนับสนุนศึกษาระบบราชการในฐานะวัฒนธรรมชุดหนึ่ง</p> <p>สามารถศึกษาเพิ่มเติมเรื่องโครงสร้างระบบราชการ และการกระจายอำนาจของรัฐ</p>

เวทีสนทนา และข้อถกเถียง สาธารณะ	ประเด็นสำคัญจากเวทีเสวนา และข้อถกเถียงสาธารณะ	ด้านที่สอดคล้องกับ แผนงาน (Plan) ววน. พ.ศ. 2566-2570
	<p>กับดักรายได้ปานกลางอาจเป็นเรื่องยาก นอกจากนี้ ความเป็นประชาธิปไตยยังจำเป็นสำหรับการเพิ่มขีด ความสามารถของภาครัฐ แต่ไม่ใช่ทั้งหมด ยังมีเรื่อง ของโครงสร้างและวัฒนธรรมของภาครัฐที่จำเป็นต้องมี การปรับเปลี่ยนด้วย</p> <ul style="list-style-type: none"> - การกระจายอำนาจยังคงจำเป็นสำหรับประเทศไทย ปัจจุบันหน่วยงานราชการทำงานซ้ำซ้อนกัน อำนาจ การดูแลรับผิดชอบกลับไม่ได้อยู่ในมือของคนใน พื้นที่ ทำให้ต่างฝ่ายต่างทำงานโดยไม่มีการ ประสานงานร่วมมือกัน และขาดการบูรณาการ ร่วมกัน ทำให้ภาครัฐไทยไม่สามารถปฏิบัติการกิจ ขนาดใหญ่ที่ต้องอาศัยการทำงานระหว่างหน่วยงาน กันได้ - วัฒนธรรมองค์กรเป็นหนึ่งในตัวกำหนดขีด ความสามารถของภาครัฐ เนื่องจากขาดความรู้สึก เป็นเจ้าของและมีส่วนร่วมกำหนดทิศทางโดยคนใน องค์กร วิสัยทัศน์ถูกกำหนดมาจากผู้บริหาร มีไว้ ท่องจำมากกว่าเป็นแนวทางทำงานจริง ขาด วัฒนธรรมการ feedback จากผู้ปฏิบัติงาน ทำให้ไม่ นำไปสู่การประเมินผลที่จับต้องได้และไม่ตอบสนอง ต่อความต้องการของประชาชนผู้รับบริการ และการ หล່หลอมให้คนที่อยู่ในองค์กรปฏิบัติคล้ายคลึง ทำ ให้หากวัฒนธรรมที่ส่งผลให้องค์กรมีขีด ความสามารถที่ต่ำก็จะส่งผลให้บุคลากรที่มี ความสามารถกลับมีความสามารถลดลง 	<p>เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ ในการเพิ่มขีดความ สามารถของรัฐให้มากขึ้น</p>
<p>10.คน ชุมชน ท้องถิ่นใน กระแสเปลี่ยน ผ่าน</p>	<ul style="list-style-type: none"> - แนวทางการพัฒนาของรัฐมองคนและพื้นที่แบบ หยุดนิ่ง การพัฒนาของรัฐกลายเป็นคอนกรีตนิยม หน่วยงานยึดถือความชอบด้วยกฎหมายเป็นหลักแต่ ไม่มองแนวทางการพัฒนาที่สามารถทำร่วมกับ 	<p>ยุทธศาสตร์ที่ 2 (S2) P9 P11 ด้านการพัฒนาและ ลดความเหลื่อมล้ำใน สังคม</p>

เวทีสนทนา และข้อถกเถียง สาธารณะ	ประเด็นสำคัญจากเวทีเสวนา และข้อถกเถียงสาธารณะ	ด้านที่สอดคล้องกับ แผนงาน (Plan) ววน. พ.ศ. 2566-2570
	<p>ชุมชนได้ การออกนโยบายของรัฐจึงกลายเป็นแบบ top-down policy มองประชาชนในมุมเดียว ทำให้ การทำโครงการของรัฐไม่ตอบโจทย์ประชาชนอย่าง รอบด้าน</p> <ul style="list-style-type: none"> - ความต้องการของภาคประชาชนและภาคการเมือง ไม่สอดคล้องกัน ประชาชนในท้องถิ่นมีความคุ้นเคย กับนโยบายบางอย่างของรัฐและมีความรู้สึกต่อ นโยบายภาคการเมืองแบบมุมเดียว - รัฐราชการรวมศูนย์พัฒนาประเทศโดยไม่มองกลุ่ม ชาติพันธุ์ รัฐ ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ที่เปราะบางอยู่แล้ว เป็นกลุ่มแรกที่ได้รับผลกระทบและต้องเผชิญกับ การเปลี่ยนแปลงและกลายเป็นกลุ่มเปราะบาง ข้ำซ้อน - ควรเริ่มตั้งคำถามเกี่ยวกับงานวิจัยในปัจจุบัน และ เริ่มทำงานวิจัยที่ทำให้ชาวบ้านสามารถเข้ามาเป็น ส่วนหนึ่งในการออกแบบนโยบายตั้งแต่แรก เพื่อให้ ชาวบ้านมองเห็นข้อต่อตรงกับฝ่ายการเมืองมากขึ้น และหลากหลายกว่าในปัจจุบัน อีกทั้งยังส่งเสริมให้ นักวิชาการทำงานในพื้นที่ให้มากขึ้น และส่งเสริมให้ มหาวิทยาลัยทำงานที่ไม่อยู่ในกรอบ เพื่อเป็นการ เติมคนเข้าไปในนิเวศวิจัยให้มากขึ้น 	

สำหรับองค์ความรู้อื่น ๆ ที่สามารถศึกษาเพิ่มเติมที่นอกเหนือจากแผน ววน. สามารถแบ่งออกเป็น 3 องค์ความรู้ใหญ่ ๆ ได้แก่

- การศึกษากระบวนการราชการในหลากหลายมิติ ทั้งวัฒนธรรม โครงสร้าง กฎระเบียบ ฯลฯ เนื่องด้วย ระบบราชการเป็นหนึ่งในรากฐานปัญหาที่ลึกที่สุด และมีการผลิตซ้ำเชิงวัฒนธรรมได้เช่นเดียวกับ วัฒนธรรมอื่น ๆ ในสังคม แต่ในปัจจุบันเพียงการศึกษากระบวนการในเชิงปริมาณเพียงเท่านั้น

- การศึกษาเรื่องการกระจายอำนาจ เนื่องด้วยการพัฒนาเมืองในปัจจุบันเป็นรูปแบบเหมารวม ท้องถิ่นมีอำนาจพัฒนาพื้นที่ไม่เพียงพอ ประกอบกับหน่วยงานราชการยังคงทำงานซ้ำซ้อนและแยกส่วนกัน และขาดความประสานร่วมมือระหว่างราชการและท้องถิ่น จึงควรมีการศึกษาเพื่อการเปลี่ยนแปลงและปรับมุมมองของภาครัฐไทยที่มีทัศนคติต่อประชาชนในการบริหารจัดการรัฐบาลท้องถิ่น
- การศึกษาความมั่นคงของมหาอำนาจกับการศึกษาความมั่นคงของรัฐขนาดกลาง-เล็กที่มีความแตกต่างกัน ส่งผลให้งานวิจัยที่ได้แตกต่างและมีความเฉพาะเจาะจง รวมถึงความสัมพันธ์รัฐ-บริษัท เทคโนโลยี การส่งเสริมความมั่นคงของของมนุษย์ในพื้นที่เปราะบาง รวมถึงการปรับเปลี่ยนการรับรู้ ปรับมุมมองและกระบวนทัศน์เพื่อสร้างองค์ความรู้ด้านความมั่นคงให้มากขึ้น

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ในภาพรวม ประเทศไทยยังมีการวิจัยที่แคบและตื้นเกินไป การสะสมทุนความรู้ซึ่งต้องอาศัยระยะเวลาและความต่อเนื่องเฉพาะทางของนักวิจัยแต่ละคนจึงเกิดน้อย ทำให้ขาดทุนความรู้สำหรับการพัฒนาและต่อยอดในปลายน้ำตามมาด้วย

แม้ว่าประเทศต้องการการวิจัยที่ยืดหยุ่นและสอดคล้องกับประเด็นของยุคสมัย แต่การวิจัยพื้นฐาน (Basic Research) ยังมีความจำเป็น เนื่องจากในยามที่ต้องการสามารถนำมาใช้ได้ทันที และต้องสร้างระบบวิจัยที่มีความหลากหลายโดยไม่จำเป็นต้องเลือกอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ระหว่าง Basic Research หรือ Applied Research แต่มีพื้นที่ให้กับผู้ที่มีแรงจูงใจและความสนใจแตกต่างกัน สามารถทำวิจัยได้ ซึ่งจะต้องเป็นงานวิจัยที่เกิดจากความสงสัย (Curiosity-based Research) นักวิจัยชาวไทย ทั้งรุ่นใหม่และรุ่นเก่า ควรได้ทำงานวิจัยในประเด็นที่ตนสนใจ ซึ่งอาจไม่จำเป็นต้องเกี่ยวกับประเทศไทย

ทิศทางการทำงานความรู้ของโลกเน้นทำความเข้าใจอย่างไม่เหมารวม เปิดพื้นที่ทำงานเชิงลึกในหลากหลายด้าน โดยเฉพาะการเข้าใจระบบคิดและปฏิสัมพันธ์ของคนจากหลากหลายเลนส์ โจทย์ที่ตั้งและกระบวนทัศน์ควรจะแยกย่อยมากขึ้น (Micro) ตรงเป้าหมายมากขึ้น (Target) ไม่มีคำตอบแบบเสื้อโหล (One Size Fits All) อาทิ Decoupling ทำให้ห่วงโซ่เศรษฐกิจ (Supply Chain) กำลังปรับและเปลี่ยนอย่างรวดเร็ว แต่ละภาคส่วน (Sector) มีลักษณะเฉพาะตัว ซึ่งอาจมีผลกระทบบางอย่างที่ไม่ได้มาจากประเทศมหาอำนาจแต่มาจากประเทศช่วงที่ 3 เช่น อินเดียและเวียดนาม ภูมิภาคแอฟริกา ละตินอเมริกา และเอเชียกลาง มากระทบกับไทย แต่ปัจจุบันผู้เชี่ยวชาญประเทศกลุ่มนี้ยังมีน้อยจึงไม่เกิดความหลากหลายของประเด็น กระทั่ง ประเทศเพื่อนบ้านในภูมิภาคก็ควรได้รับความสนใจมากขึ้น ยกตัวอย่างเช่น ปัจจุบันประเทศที่สำคัญต่อออสเตรเลียที่สุดไม่ใช่สหรัฐฯ หรือจีน แต่คือคนใกล้ตัวอย่างอินโดนีเซีย ดังนั้น จึงต้องมีการศึกษาเชิงลึกในแต่ละด้าน และผสานทั้งสังคมศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และการศึกษาเชิงพื้นที่ (Area Study)

สาเหตุหนึ่งซึ่งงานวิจัยยังไม่สามารถนำไปสู่การประยุกต์ใช้ได้คือการที่ความรู้กระจุกและเห็นภาพเพียงบางส่วน กล่าวคือมีงานวิจัยขั้นพื้นฐานที่เจาะจงสำหรับไทยไม่เพียงพอ งานวิจัยในส่วนของ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเกี่ยวกับพันธุ์พืช กระจุกตัวอยู่เฉพาะในพืชเศรษฐกิจ หรือพันธุ์พืชเพียงบางชนิด ซึ่งต้องขยายไปสู่พืชอื่นที่ไม่ใช่พืชเศรษฐกิจ และทำงานวิจัยนั้นๆ ร่วมกับชุมชนเพื่อให้เกิดความหลากหลายจากแต่ละท้องถิ่น เพื่อให้ชุมชนได้ประโยชน์จากการพัฒนาพืชในท้องถิ่นของตนเองด้วย ซึ่งความรู้พื้นฐานที่ครบถ้วนเช่นนี้จะนำไปสู่การปรับเปลี่ยนการผลิตสินค้าเกษตรและระบบอาหารที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศได้ในที่สุด นอกจากนี้ ยังควรส่งเสริมงานวิจัยในเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพมากขึ้น มุ่งเน้นเรื่องการขยายพื้นที่เชื่อมต่อของระบบนิเวศเพื่อให้เกิดการเคลื่อนที่ของสัตว์และพืชเมื่อเกิดผลกระทบ

นอกจากนี้ ระบบการให้ทุนวิจัยควรปรับแรงจูงใจ (Incentive) ให้นักวิจัยทำงานได้อย่างอิสระและยืดหยุ่นเพราะการทำวิจัยของไทยในปัจจุบันไม่สอดคล้องในเชิงระบบกับการเติบโตในสายอาชีพ ผลลัพธ์จึงเป็นการใช้ประโยชน์จากระบบที่เป็นอยู่ นักวิจัยและนักวิชาการของไทยจำนวนมากไม่น้อยมีภาระด้านการบริหารจัดการจัดสรรเวลาศึกษาวิจัยได้จำกัด งานวิจัยที่มีคุณภาพจึงเกิดได้ยาก และวิธีการตรวจรับและประเมินผลงานวิจัยมีลักษณะ Rule-based ไม่ใช่ Principle-based ที่ดูเพียง Checklist ไม่ได้ดูที่คุณภาพของเนื้อหา นอกจากนี้ระบบยังเอื้อต่อการให้ทุนวิจัยอาจารย์ในมหาวิทยาลัย ควรให้โอกาสกับนักวิจัยในสถาบันวิจัยมากขึ้น และหน่วยงานต้นสังกัดต้องไม่กดดันนักวิจัยของตัวเอง

องค์กรจัดสรรทุนและจัดการงานวิจัยควรเป็นองค์กรอิสระ ปราศจากการแทรกแซงของรัฐบาล หัวข้อการวิจัยบางเรื่องเป็นการท้าทายชนชั้นนำที่มักมีอิทธิพลเหนือรัฐบาล จึงไม่ควรถูกกำหนดให้ต้องตั้งโจทย์วิจัยตามยุทธศาสตร์และนโยบายของรัฐบาลดังเช่นในปัจจุบัน รวมถึงเปลี่ยนการจัดสรรทุนจาก “แบบรายโครงการสั้น (project-based)” เป็น “แบบไว้ใจ-ต่อเนื่อง (trust-based)” เพื่อป้องกันการลิดรอนความเป็นอิสระในการกำหนดโจทย์ อีกทั้งยังเอื้อให้นักวิจัยทำการศึกษาได้ต่อเนื่องเป็นเวลานาน ซึ่งจะเหมาะกับประเด็นเชิงโครงสร้างที่ซับซ้อน แต่ต้องระวังไม่ให้มีงานวิจัยที่มีวิธีวิจัยแบบ Action Research ซึ่งไม่สามารถนำเสนอกรอบแนวคิดที่ใช้วิจัยได้อย่างชัดเจน ไม่มีการศึกษาปฏิสัมพันธ์ของบริบทและยังนำมาต่อยอดได้ยากและมากจนเกินไป

ข้อเสนอแนะเชิงการสื่อสาร

การสื่อสารในรูปแบบงานเสวนาทำให้มองเห็นความเป็นไปได้ใหม่ ๆ ในการกำหนดโจทย์วิจัยในบริบทโลกใหม่จากผู้ปฏิบัติงานจริง ภาคประชาสังคม และภาคเอกชน ซึ่งทำให้เห็นว่า ปัญหาของประเทศไทยมีความสลับซับซ้อนหลากหลายมิติที่มีความเกี่ยวข้องกัน ซึ่งสามารถนำไปต่อยอดในการหารือ อภิปรายกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่น ๆ หรือกลุ่มนักวิจัย เพื่อเพิ่มประเด็นที่สามารถนำไปศึกษาเพิ่มเติม และสามารถต่อยอดเชื่อมโยงกับแผนยุทธศาสตร์ของ ววน. ได้

ภาคผนวก

โปสเตอร์ประชาสัมพันธ์งานเสวนา

ซีรีส์เสวนาสารานะ

Research & Policy Dialogue

ตั้งโจทย์ + ตอบอนาคต
ไทยในบริบทโลกใหม่

#1

โฉมหน้าใหม่ ของความ เหลื่อมล้ำ

เปิดประเด็นเสวนา
ธนสิทธิ์ เจนมานะ
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ
มูลนิธิชีววิถี

สมบัติ บุญงามอนงค์
มูลนิธิกระจกเงา

สมศักดิ์ ชุณหรัศมิ์
มูลนิธิสธารณสุขแห่งชาติ

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ชวนเสวนา
ปกป้อง จันวิทย์
ฉัตร คำแสง
101 PUB

18 กันยายน 2566
13:00-16:30 น.

ณ ห้องประชุม 3 ชั้น 15
สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริม
วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม
SM Tower

สนามเป้า (ทางออก 1)

LIVE 101PUB The101.world

ลงทะเบียน
ภายใน 15 กันยายน 2566
ที่นั่งมีจำนวนจำกัด

ซีรีส์เสวนาสาระสนะ

Research & Policy Dialogue

ตั้งโจทย์ + ตอบอนาคต
ไทยในบริบทโลกใหม่

ที่ทาง
ไทย

#2

**ในโลก
ทำทนาย**

เปิดประเด็นเสวนา

กฤษฏ์เลิศ สัมพันธรักษ์
University of California San Diego

จันจิรา สมบัติพูนศิริ
German Institute of Global
and Area Studies

ไพท ผดุงถิ่น
Builk One Group

พงศ์พันธ์ แก้วตาทิพย์
สทสว.

อาร์ม ตั้งนิรันดร
คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ชวนเสวนา

สมคิด พุทธศรี
ฉัตร คำแสง
101 PUB

9 ตุลาคม 2566

13:00-16:30 น.

ณ ห้องประชุม 3 ชั้น 15
สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริม
วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม
SM Tower

สนามเป้า (ทางออก 1)

LIVE 101PUB The101.world

ลงทะเบียน
ภายใน 6 ตุลาคม 2566
ที่นั่งมีจำนวนจำกัด

ซีรีส์เสวนาสารณะ

Research & Policy Dialogue

ตั้งโจทย์ + ตอบอนาคต
ไทยในบริบทโลกใหม่

#3

ความ(ไม่) มั่นคง ในโลกใหม่

เปิดประเด็นเสวนา

จิตติภัทร พูนขำ

คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ชัชวรัตน์ อัครวิทองค์

บริษัท กสิกร บิซิเนส-เทคโนโลยี กรุ๊ป

ฐิติรัตน์ ทิพย์สัมฤทธิ์กุล

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ประเทือง ปียกะโพธิ์

สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ

กองบัญชาการกองทัพไทย

พวงทอง ภวัครพันธุ์

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศรัสมภพ จิตรภิมย์ศรี

ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้

ชวนเสวนา

ปกป้อง จันวิทย์

101 PUB

16 ตุลาคม 2566

13:00-16:30 น.

ณ ห้องประชุม 3 ชั้น 15

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริม

วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

SM Tower

สนามเป้า (ทางออก 1)

LIVE

101PUB

The101.world

ลงทะเบียน

ภายใน 13 ตุลาคม 2566

ที่นี้มีจำนวนจำกัด

ซีรีส์เสวนาสาธารณะ

Research & Policy Dialogue

ตั้งโจทย์ + ตอบอนาคต
ไทยในบริบทโลกใหม่

ประเทศไทย

#4

ในโลกเดือด
(Global Boiling)

เปิดประเด็นเสวนา

กรรณิการ์ ธรรมพานิชวงศ์
สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย

จักรชัย โฉมทองดี
Madre Brava

ธารา บัวคำศรี
กรีนพีซ ประเทศไทย

เพชร มโนปวิตร
มูลนิธิโลกสีเขียว

วิษณุ อรรถวานิช
คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ชวนเสวนา

ฉัตร คำแสง
วรณ เลิศรัตน์
101 PUB

15 พฤศจิกายน 2566
13:00-16:30 น.

ณ ห้องประชุม 3 ชั้น 15
สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริม
วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม
SM Tower

สนามเป้า (ทางออก 1)

LIVE 101PUB The101.world

ลงทะเบียน
ภายใน 13 พฤศจิกายน 2566
ที่นั่งมีจำนวนจำกัด

ซีรีส์เสวนาสารานะ

Research & Policy Dialogue

ตั้งโจทย์ + ตอบอนาคต
ไทยในบริบทโลกใหม่

เมือง #5

ที่ไม่ทิ้งใคร ไว้ข้างหลัง

เปิดประเด็นเสวนา

ชาตรี ประทีปนทการ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

บุญเลิศ วิเศษปรีชา

คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

พงษ์ศักดิ์ ยิ่งชนม์เจริญ

เทศบาลนครยะลา

สุเมธ องกิตติกุล

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย

อภิวัฒน์ รัตนวราหะ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ชวนเสวนา

จิตร คำแสง

101 PUB

ปานิส โพธิ์ศรีวังชัย

The101.world

20 ธันวาคม 2566

13:00-16:30 น.

ณ ห้องประชุม 3 ชั้น 15

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริม
วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม
SM Tower

สยามเป้า (ทางออก 1)

LIVE 101PUB The101.world

ลงทะเบียน

ภายใน 18 ธันวาคม 2566
ที่นั่งมีจำนวนจำกัด

ซีรีส์เสวนาสารณะ

Research & Policy Dialogue

ตั้งโจทย์ + ตอบอนาคต
ไทยในบริบทโลกใหม่

เทคโนโลยี
ใหม่

#6

ประเทศไทย
เปลี่ยน?

เปิดประเด็นเสวนา

ณภัทร จาตุศรีพิทักษ์

สถาบันอนาคตไทยศึกษา

แบ็งค์ งามอรุณโชติ

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี

พัทน์ ภัทรนุราพร

MIT Media Lab

มานพ พิทักษ์ภากร

มหาวิทยาลัยมหิดล

อรนุช เลิศสุวรรณกิจ

บริษัท เทคซอส มีเดีย จำกัด

ชวนเสวนา

สมคิด พุทธศรี

จิตร คำแสง

101 PUB

16 มกราคม 2567

13:00-16:30 น.

ณ ห้องประชุม HAPPY & HEALTHY
ThaiHealth Academy ชั้น 34
SM Tower

สนามเป้า (ทางออก 1)

LIVE 101PUB The101.world

ลงทะเบียน
ภายใน 12 มกราคม 2567
ที่นั่งมีจำนวนจำกัด

ซีรีส์เสวนาสาธารณะ

Research & Policy Dialogue

ตั้งโจทย์ + ตอบอนาคต
ไทยในบริบทโลกใหม่

เรื่อง ปรับใหญ่

#7

ปฏิรูป ราชการไทย สู่ออนาคต

เปิดประเด็นเสวนา

โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์
ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร

ณัฐกร วิทิตานนท์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

วิริยา แตรน้อย
สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ

สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์
สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย

สุพจน์ เรียรวุฒิชัย
ผู้ทรงคุณวุฒิด้านรัฐบาลดิจิทัล

ชวนเสวนา

ฉัตร คำแสง
สมคิด พุทธศรี
101 PUB

28 กุมภาพันธ์ 2567
13:00-16:30 น.

ณ ห้องประชุม 3 ชั้น 15
สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริม
วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม
(สกว.)

สยามเปิด (ทางออก 1)

LIVE 101PUB The101.world

ลงทะเบียน
ภายใน 23 กุมภาพันธ์ 2567
ที่นั่งมีจำนวนจำกัด

ซีรีส์เสวนาสารานะ

Research & Policy Dialogue

ตั้งโจทย์ + ตอบอนาคต
ไทยในบริบทโลกใหม่

#8

เปิดประเด็นเสวนา

รณ ธีรธวัชชัยะ
บริษัท บลูบิค กรุ๊ป จำกัด มหาชน

วิโรจน์ จิรพัฒน์กุล
Skooldio

ศศิวิมล วรคุณศิริ ปวีณวัฒน์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ศักดินา อัครกุล ณ อยุรยา
สถาบันแรงงานและเศรษฐกิจที่เป็นธรรม

อนุชาติ พวงลำลิ
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ชวนเสวนา

ฉัตร คำแสง
สมคิด พุทธศรี
101 PUB

ถอดรหัส อนาคต แรงงานไทย

20 มีนาคม 2567

13:00-16:30 น.

ณ ห้องประชุม 3 ชั้น 15
สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริม
วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม
(สทสว.)

สนามเป้า (ทางออก 1)

LIVE 101PUB The101.world

ลงทะเบียน
ภายใน 15 มีนาคม 2567
ที่นั่งมีจำนวนจำกัด

ซีรีส์เสวนาสารานะ

Research & Policy Dialogue

ตั้งโจทย์ + ตอบอนาคต
ไทยในบริบทโลกใหม่

เปิดประเด็นเสวนา

ประวิทย์ ลี่สถาพรวงศ์
ผู้อำนวยการ กสทช.

ณัฐ โพธิ์พัฒนชัย
ผู้อำนวยการคณะกรรมการกฤษฎีกา

สันติธาร เสถียรไทย
TDRI

อรรถณัฐ วันทนะสมบัติ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อิสริยะ ไพรีพ่ายฤทธิ์
Line Man Wongnai

ชวนเสวนา

ฉัตร คำแสง
สมคิด พุทธศรี
101 PUB

โอกาสและชีวิต ในเศรษฐกิจ แพลตฟอร์ม

9 เมษายน 2567

13:00-16:30 น.

ณ ห้องประชุม HAPPY & HEALTHY
ThaiHealth Academy ชั้น 34
SM Tower

สนามเป้า (ทางออก 1)

LIVE 101PUB The101.world

ลงทะเบียน
ภายใน 8 เมษายน 2567
ที่นั่งมีจำนวนจำกัด

ซีรีส์เสวนาสารานะ

Research & Policy Dialogue

ตั้งโจทย์ + ตอบอนาคต
ไทยในบริบทโลกใหม่

#10

เปิดประเด็นเสวนา

กนกวรรณ มະโนรมย์

มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

เดชรัตน์ สุขกำเนิด

Think Forward Center

ประกาส ปิ่นตบแต่ง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พร คำชำนาญ

มูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ

สุภัทร ฮาสุวรรณกิจ

โรงพยาบาลสะบ้าย้อย จ.สงขลา

ชวนเสวนา

ฉัตร คำแสง

สมคิด พุทธศรี

101 PUB

คน ชุมชน ท้องถิ่น ในกระแสเปลี่ยนแปลง

29 เมษายน 2567

13:00-16:30 น.

ณ ห้องประชุม 3 ชั้น 15

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริม
วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม
(สกสว.)

สนามเป้า (ทางออก 1)

LIVE

101PUB

The101.world

ลงทะเบียน

ภายใน 26 เมษายน 2567

ที่นั่งมีจำนวนจำกัด

บทความสำหรับการเผยแพร่

โฉมหน้าใหม่ของความเหลื่อมล้ำ: ตีโจทย์ความเหลื่อมล้ำไทยในยุคสมัยโลกล้ำ คนล้ำ

© เพ็ญพิงชา มุ่งงาม 19 Oct 2023

Social Issues / Social Problems

READ
 LATER

‘ความเหลื่อมล้ำ’ เป็นหนึ่งในปัญหาใหญ่ที่ยังรากลึกในสังคมไทยมาหลายทศวรรษ การพูดถึงและการตระหนักถึงการมีอยู่ของความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยก็จับจ้องพื้นที่การถกเถียงสาธารณะในสังคมไทยมาหลายสิบปี อย่างน้อยที่สุดก็เวียนมาเป็นประเด็นทุกครั้งในฤดูเลือกตั้ง ตั้งแต่พรรคการเมืองมักจะมีนโยบายแก้ความเหลื่อมล้ำมาเรียกคะแนนเสียงจากประชาชน ถึงกระนั้นก็ยังไม่สามารถแก้ปัญหาได้อย่างยั่งยืน ยิ่งไปกว่านั้นช่องว่างระหว่างชนชั้นในไทยยังมีแต่จะถ่างกว้างขึ้น

แม้จะมีความพยายามและการพูดคุยหาทางออกในการแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำในหลายระดับ แต่ประเทศไทยก็ยังไม่สามารถหลุดพ้นจากกับดักความเหลื่อมล้ำที่จุดรั้งการพัฒนาในองค์รวมไว้ได้ จนเป็นที่ตั้งคำถามว่าหรือที่ผ่านมามีสังคมไทยยังไม่สามารถทำความเข้าใจปัญหาความเหลื่อมล้ำได้อย่างถ่องแท้จึงยังหาทางแก้ไขไม่เจอ

ท่ามกลางโลกที่ผันผวนและเต็มไปด้วยความท้าทาย ปัญหาความเหลื่อมล้ำก็วิวัฒนาการไปตามยุคสมัย การติดอาวุธเพื่อรับมือกับความผันแปรจำเป็นต้องอาศัยข้อมูลหรือองค์ความรู้ที่เท่าทันบริบทของยุค เพื่อนำไปสู่การออกแบบนโยบายที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำ

101 ชวนทำความเข้าใจความเหลื่อมล้ำจากหลากมิติ ส่องข้อถกเถียงใหม่ในแวดวงวิชาการ ผู้กำหนดนโยบาย และภาคประชาชน เพื่อร่วมกันวางยุทธศาสตร์ หาทางออกให้กับปัญหาความเหลื่อมล้ำทั้งในระยะสั้นและระยะยาว โดยเก็บความจากงานเสวนา *Research and Policy Dialogue: ตั้งโจทย์+ตอบอนาคต ประเทศไทยในบริบทโลกใหม่ #1 “โฉมหน้าใหม่ของความเหลื่อมล้ำ”* ร่วมเปิดประเด็นโดย ธนสิทธิ์ เจนมานะ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ มูลนิธิชีววิถี, สมบัติ บุญงามอนงค์ มูลนิธิกระเจา, สมศักดิ์ ชุณหรัศมิ์ มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ และอรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดยมี ปกป้อง จันวิทย์ ประธานกรรมการ 101 Public Policy Think Tank (101 PUB) และจักร คำแสง ผู้อำนวยการ 101 Public Policy Think Tank (101 PUB) เป็นผู้ชวนเสวนา

งานเสวนาครั้งนี้จัดขึ้นเป็นเวทีแรกในซีรีส์เสวนาสถาณะ *Research and Policy Dialogue: ตั้งโจทย์+ตอบอนาคต ประเทศไทยในบริบทโลกใหม่* ซึ่งเป็นเวทีเสวนาสถาณะที่จะเปิดพื้นที่การมีส่วนร่วมจากคนในแวดวงที่หลากหลาย เพื่อร่วมกำหนดโจทย์ใหม่ประเทศไทยและระบบวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม ให้สอดคล้องกับบริบทโลกใหม่ จัดโดย 101 PUB และ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สทสว.)

ความเหลื่อมล้ำในมิติประวัติศาสตร์: ตัวแปรที่หายไปจากสมการแก้โจทย์ความเหลื่อมล้ำ – อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ คณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ตั้งต้นการเสวนาด้วยการพิจารณาสถานการณ์ความเหลื่อมล้ำในปัจจุบัน ซึ่งอยู่ในระดับที่ 'หนักหน่วงกว่าที่เคยประสบมา' ใน 3 มิติ คือแรงกดดันจากความเหลื่อมล้ำต่อผู้ที่อยู่ภายใต้ความเหลื่อมล้ำมากขึ้น ความอดทนที่จะอยู่กับปัญหาความเหลื่อมล้ำลดลง และปัญหาที่เป็นส่วนต่อขยายจากความเหลื่อมล้ำมีมากขึ้น ในสภาวะการณ์ที่นับวันความเหลื่อมล้ำจะยิ่งบดขยี้ผู้คนในสังคม อรรถจักร์เสนอให้หันมาพิจารณาแง่มุมทางประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นมิติที่ไม่ได้อยู่ในกระแสหลักเมื่อมีการถกเถียงเกี่ยวกับปัญหาความเหลื่อมล้ำ

“หากจะทำความเข้าใจความเหลื่อมล้ำในสังคมไทย ผมจะบอกว่าความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยไม่ใช่แค่การศึกษา ความเหลื่อมล้ำในวันนั้นหรือบางเสี้ยวเท่านั้น เพราะความเหลื่อมล้ำเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ ลึกลงไปในประวัติศาสตร์การขยายตัวของทุนนิยมคือประวัติศาสตร์ของความเหลื่อมล้ำ ซึ่งสังคมยังขาดความรู้ตรงนี้อีกมาก

“ประวัติศาสตร์ของความเหลื่อมล้ำคือประวัติศาสตร์แกนกลางของชาติไทยเสียด้วยซ้ำไป การจัดตั้งทางสังคมของไทยและโลกตั้งอยู่บนความเหลื่อมล้ำ การฉีกกรรณะระหว่างกลุ่มทุนและระบบราชการทำให้กลุ่มทุนขยายตัวอย่างมาก ขณะเดียวกันความเหลื่อมล้ำก็สูงตามไปด้วย ฉะนั้นหากจะทำความเข้าใจประวัติศาสตร์ของความเหลื่อมล้ำ เราจำเป็นต้องเข้าใจไปจนถึงมิติทางวัฒนธรรมที่หล่อเลี้ยงความเหลื่อมล้ำไว้ ประวัติศาสตร์ที่ผู้อยู่ข้างบนสามารถผลักดันลงไปและทำให้ผู้อยู่ข้างล่างยอมรับหรืออดทนอยู่กับความเหลื่อมล้ำนั้น”

ทางสังคมหลายๆ 3 ประการที่ช่วยจรรโลงโครงสร้างอันกดทับและทำให้คนอยู่กับความเหลื่อมล้ำได้

ประการแรก กระบวนการสร้างหรือจัดลำดับชั้นทางอำนาจ (hierarchicalization of power) เป็นกระบวนการจัดความสัมพันธ์ของอำนาจที่ทำให้อำนาจซึ่งอยู่ข้างบนมีความชอบธรรมและดำรงอยู่ในสถานะผู้มีความเมตตาโดยการจัดการของอารมณืความรู้สึกที่มีอิทธิพลต่อการพิจารณาปัญหาความเหลื่อมล้ำ อรรถจักร์ชี้ว่าในสมัยรัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา เรื่อยมาจนถึงรัฐบาลชุดปัจจุบัน เราได้เห็นความพยายามจะละเลยหรือเลี่ยงที่จะไม่ใช้คำว่าความเหลื่อมล้ำด้วยเหตุผลที่สัมพันธ์อยู่กับอารมณืความรู้สึก

“ผมตั้งข้อสังเกตว่ารัฐบาลใหม่ไม่ใช่คำว่าความเหลื่อมล้ำเลย เพราะคำนี้มันจะบาดอารมณ์ บาดหัวใจคน สิ่งที่เขาทำคือทำให้ประชาชนรู้สึกเหมือนว่าคนข้างบนมีความเมตตาที่ช่วยให้ประชาชนพ้นความยากจนและความทุกข์ยากต่างๆ”

นอกจากนี้ยังมีการใช้วิธีการที่ทำให้เกิดการขยายตัวของ ‘อาณาจักรความกลัว’ ตั้งแต่ยุครัฐบาล คสช. เป็นต้นมาถึงปัจจุบัน โดยทำให้สังคมไทยรู้สึกถูกจับจ้องมากขึ้น ทำให้การออกมาเคลื่อนไหวในประเด็นใดก็ตามแม้กำลังลงเนื่องจากความกลัวที่รัฐทำให้ขยายตัวได้เข้ามาลดทอนความกล้าหาญของประชาชน

ประการที่สอง กระบวนการทำให้ชะตากรรมของคนเป็นเรื่องของปัจเจกชน (individualization of human destiny) อรรถจักร์ยกตัวอย่างสยามในช่วงหลังรัชสมัยรัชกาลที่ 4 ที่ความเปลี่ยนแปลงทางศาสนาทำให้ชะตากรรมของคนกลายเป็นเรื่องส่วนบุคคล “หากเราตกอยู่ในสถานะอันต้อยต่ำหรือเป็นชนชั้นล่าง เราก็จะโทษว่าเป็นกรรมเก่าของตัวเองมากกว่าปัญหาเชิงโครงสร้างในสังคม” สิ่งที่เกิดขึ้นนี้ถูกขับเคลื่อนให้ทรงพลังด้วยกระบวนการที่สาม ที่ทำให้ปัญหาของสังคมเป็นเรื่องของปัจเจกชน (individualization of social problems)

กระบวนการทั้งสามนี้ลดทอนความเหลื่อมล้ำให้ตกอยู่บนบ่าของปัจเจกชน ซึ่งเป็นชุดความคิดที่สมควรได้รับการสังคายนาเพื่อเปิดจินตนาการใหม่ในการพิจารณาความเหลื่อมล้ำ เช่นนั้นแล้ว ก้าวที่ต้องคิดต่อในสนามของงานวิจัยคือการหาทางออกว่าจะลดทอนพลังของกรอบความคิดเหล่านี้ลงได้อย่างไร โดยต้องเริ่มที่การทำ ความเข้าใจประวัติศาสตร์ความเหลื่อมล้ำให้ถ่องแท้

“ในระยะหลังดูเหมือนเราจะเข้าใจความเหลื่อมล้ำมากขึ้น มีงานวิจัยเกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำเผยแพร่ออกมามากมายนับร้อยชิ้น แต่ขณะเดียวกันเราขาดพลังในการกระตุ้นทางสังคม ที่ผ่านมามาทำให้สังคมรู้สึกว่ามี ความเหลื่อมล้ำ แล้วก็จบกันไป เพราะเราขาดการทำ ความเข้าใจความเหลื่อมล้ำในเชิงประวัติศาสตร์ ในแง่ที่ว่าความเหลื่อมล้ำสัมพันธ์กับอำนาจและวัฒนธรรมอย่างไร”

อรรถจักร์กล่าวไว้ว่าโจทย์งานวิจัยที่อยากเห็นคืออยากให้มีงานวิจัยที่บูรณาการระหว่างสังคมศาสตร์กับมนุษยศาสตร์ เพื่อทำความเข้าใจ ‘ระบอบอารมณืความรู้สึก’ (emotional regimes) ซึ่งเป็นสิ่งที่กำกับพฤติกรรมของมนุษย์ในการตัดสินใจ ไม่ว่าโจทย์การวิจัยเกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำจะตั้งจากมิติใดก็ตาม แต่ภาพที่อยากเห็นคือการเชื่อมโยงกับเรื่องวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และอารมณืความรู้สึก อรรถจักร์ยกตัวอย่างงานวิจัย *Elite Perceptions of Poverty and Inequality* ที่สำรวจทัศนคติชนชั้นนำต่อความเหลื่อมล้ำในประเทศบราซิล, ฟิลิปปินส์, บังกลาเทศ, เซดี และแอฟริกาใต้ ซึ่งไทยยังคงขาดการศึกษาการรับรู้ของชนชั้นนำในลักษณะนี้ อรรถจักร์กล่าวว่าก่อนที่จะนำไปสู่นโยบาย เช่น แก้ปัญหาความยากจนด้วยมาตรการภาษี ต้องทำให้คนในสังคมรู้สึกร่วมกันว่าความเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้นคือความอยุติธรรม “ไม่ใช่เพราะเงิน ไม้กินเหล้า ชี๊ก็เกียจ” การศึกษาในมิตินี้จะทำให้เราสามารถทำความเข้าใจความสลับซับซ้อนของตัวแสดงที่เข้ามาปฏิสัมพันธ์กับชุดอารมณืในสังคมได้

อรรถจักร์กล่าวทิ้งท้ายว่า “รัฐบาลชุดนี้เป็นประติรูปธรรมใหม่ที่เกิดขึ้นจากการเกาะแน่นกันของกลุ่มทุน รัฐ ระบบราชการ และกลุ่มอำนาจทางประเพณี เพราะฉะนั้นกลไกทั้งหมดของรัฐบาลนี้ก็คงจะไม่เปิดโอกาสให้มีเสียงอื่นดังขึ้น คงจะพยายามทุกอย่างให้เสียงอื่นไม่เกิด แต่อย่างไรก็ตามไม่ได้แปลว่าเราจะหมดหวัง อยากรู้ว่าถึงการศึกษาสังคมศาสตร์ มนุษย์ศาสตร์ในมหาวิทยาลัยว่าเป็นที่จะต้องคิดถึงการเปลี่ยนแนวทางการศึกษา ขณะเดียวกันการให้ทุนวิจัยแบบตามใจตามนโยบายของรัฐจะต้องยุติ คินความอิสระทางวิชาการให้แก่วงการวิจัย”

‘ข้อมูล’ คือหัวใจของการออกแบบนโยบาย: รุสลีก์ เจนมานะ

รุสลีก์ เจนมานะ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คิดเห็นเช่นเดียวกับอรรถจักร์ในประเด็นที่ว่าความเหลื่อมล้ำไม่ใช่แค่เรื่องของข้อมูลหรือตัวเลข และจำเป็นต้องถูกสะท้อนผ่านประวัติศาสตร์เช่นกัน เพราะหากดูสถิติที่เกี่ยวข้องกับความเหลื่อมล้ำจะเห็นว่าสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์การเมืองและการเปลี่ยนแปลงในระบอบโลก

รุสลีก์ชวนพิจารณาวิวัฒนาการความเหลื่อมล้ำตลอด 200 ปี ตั้งแต่ยุคเริ่มต้นของทุนนิยมโลกในทศวรรษ 1820 จนถึงปี 2020 สถิติโดย World Inequality Lab เผยให้เห็นว่าในยุคทุนนิยมดั้งเดิม ความเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้นในโลกส่วนใหญ่มาจากช่องว่างระหว่างประเทศของประเทศรวยและประเทศจนประมาณ 90% และช่องว่างนี้ค่อยๆ ลดลงจนความเหลื่อมล้ำในประเทศที่ผูกโยงอยู่กับความมั่งคั่งระหว่างชนชั้นกลายเป็นสาเหตุหลักของความเหลื่อมล้ำ ตั้งแต่ช่วงปี 1980 เป็นต้นมา

“หากคดียูเอ็งถูกชดเชงไปเกิดในชนชนคนรายในสยาม แต่ถาไมปัจจุบัน คาคอบอาจจะเปลยนไป ในเงงทวออยูทไทยน กิได้อเคไคเกิดเป็นคนชนชั้นสูงในประเทศนั้น”

แม้ความเหลื่อมล้ำจะมีเหตุปัจจัยหลักมาจากความเหลื่อมล้ำภายใน แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าช่องว่างของความมั่งคั่งที่ต่างกว้างขึ้นเรื่อยๆ ได้รับอิทธิพลจากการเคลื่อนย้ายทุนในระดับโลก เช่น บรรษัทข้ามชาติมีการหลีกเลี่ยงการเสียภาษี ในภาพรวม ตั้งแต่ปี 1970-1980 ความเหลื่อมล้ำทั่วโลกเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ด้วยสาเหตุที่ต่างกันออกไปในแต่ละประเทศ ดังนั้นความท้าทายที่ทุกชาติเผชิญร่วมกันในปัจจุบันคือความเหลื่อมล้ำที่เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ แต่โลกกำลังเดินหน้าแก้ปัญหาที่แบบไปไม่ถูกทางนัก เนื่องจากแต่ละประเทศเน้นแก้ปัญหาด้วยตัวเอง แต่ทางออกที่ยั่งยืนคือต้องแก้ร่วมกัน และกำหนดมาตรการหรือนโยบาย เช่น มาตรการภาษี เพื่อขจัดต้นตอของความเหลื่อมล้ำ

ขยับมาพิจารณาความท้าทายของความเหลื่อมล้ำในไทย ธนศักดิ์มองว่าไทยมีองค์ความรู้หลายอย่างที่พร้อมจะต่อยอดอยู่แล้ว เช่น การปรับระดับการแข่งขันในตลาดของไทย การลดอำนาจทุนผูกขาดอย่างไร แต่ประเด็นอยู่ที่ว่ารัฐสามารถเอาไปปรับใช้ได้หรือไม่

อีกความท้าทายที่สำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากันคือการทำความเข้าใจความเหลื่อมล้ำไทยในปัจจุบัน ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยการเข้าถึงข้อมูล

“ในปัจจุบันไทยยังมีช่องว่างทางข้อมูลอยู่มากพอสมควรเมื่อเปรียบเทียบกับยุโรปหรือประเทศอื่นๆ ยกตัวอย่าง เราต้องการจะปฏิรูประบบภาษีให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ยุติธรรมมากขึ้น เช่น ปัจจุบันคนที่มั่งคั่งจะเสียภาษีน้อยกว่าคนที่มียากได้ต่ำ แต่เราเจอแบบนโยบายได้ยาก เพราะเราไม่ทราบว่ามีมูลค่าทรัพย์สินในไทยมีอยู่เท่าไร คราวนี้เรื่องไทยมีองค์ประกอบทรัพย์สินอย่างไรบ้าง การขาดข้อมูลเหล่านี้ทำให้เราออกนโยบายที่ถูกต้องได้ค่อนข้างยาก”

ธนศักดิ์เสนอว่าโจทย์การลดความเหลื่อมล้ำไทย สามารถแบ่งได้เป็น 2 รูปแบบหลัก ได้แก่

รูปแบบแรกคือการลดความเหลื่อมล้ำผ่านโครงสร้างตลาด โครงสร้างสถาบันในระบบเศรษฐกิจการเมืองไทย ไม่ว่าจะในประเด็นการแข่งขัน การมีส่วนร่วมของกลุ่มเปราะบาง และแรงงาน ซึ่งกรณีของไทยเป็นประเด็นที่ชวนคิดกันต่อในประเด็นการแข่งขัน “ไม่ว่าจะในตลาดการค้าปลีกหรือการมีส่วนร่วมในการออกนโยบาย เราจะทำอย่างไรให้การแข่งขันเกิดขึ้นจริงในสภาพการเมืองไทยปัจจุบัน ซึ่งแน่นอนก็ต้องไปแตะเรื่องระบอบการเมืองหรือเรื่องระบบราชการ การแก้ไขในระดับนี้จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ในระยะยาว”

รูปแบบที่สองคือลดความเหลื่อมล้ำผ่านนโยบายสาธารณะ โดยเฉพาะในมาตรการหรือนโยบายเกี่ยวกับภาษี ซึ่งธนศักดิ์เน้นย้ำว่าความท้าทายคือข้อมูลที่มีอยู่ไม่เพียงพอ จึงขาดสารตั้งต้นในการออกนโยบายที่แก้ปัญหาได้ตรงเป้า “เราอยู่ในวงจรถูกออกนโยบายไม่ได้เพราะไม่มีข้อมูล ในขณะที่เดียวกันเราก็ไม่มีข้อมูลเพราะไม่มีนโยบาย เช่น ไทยไม่เคยมีนโยบายต้องเก็บภาษีทรัพย์สินมาก่อนหรือไม่เคยมีความพยายามในอดีตที่จะปฏิรูประบบภาษีที่ดินเป็นต้น ทำให้การแบ่งปันข้อมูลระหว่างหน่วยงานไม่เกิดขึ้น”

ฉะนั้นแล้ว โจทย์งานวิจัยที่สำคัญในทัศนะของธนศักดิ์นั้นเริ่มจากการตั้งคำถามว่าหากเราไม่มีข้อมูลไม่ได้ ควรออกนโยบายอย่างไรให้แก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพ และไม่นำไปสู่ผลกระทบ เช่น การออกนโยบายเก็บภาษีครอบครัวคนไปถึงกลุ่มคนที่ไม่ควรเสียหรือไม่ ขณะเดียวกันโจทย์ที่ต้องคิดไปพร้อมกันก็คือจะสร้างข้อมูลอย่างไร

ข้อกลุ่มแรงงานนอกระบบอยู่มาก สำหรับแรงงานในระบบเราจะมีข้อมูลชัดเจนรายได้อันเดือนเท่าไร มีเงินเก็บ อย่างน้อยในรูปแบบของทุนประกันสังคมเท่าไร ถ้าต้องการภาษีเราทั้งหมดว่ามีรายได้อะไรเท่าไร พอถึงเวลา วิกฤตเราสามารถบอกได้ทันทีว่าวิกฤตจะกระทบคนในระบบเท่าไรและควรจะช่วยเหลืออย่างไร แต่ในกรณี ของแรงงานนอกระบบ เรามีความเข้าใจน้อย เพราะขาดข้อมูล จึงยากจะประเมินความเสี่ยงในด้านต่างๆ และไม่รู้ ข้อมูลการเข้าถึงบริการสาธารณะต่างๆ ท้ายสุดก็ยากจะเยียวยาให้ทั่วถึง”

ธนศักดิ์ทิ้งท้ายว่าความโปร่งใสในข้อมูลของรัฐคือหัวใจในการแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคม การเข้าถึงข้อมูลที่ จำเป็นได้จะช่วยให้นักวิจัยสามารถทำงานวิจัยและออกแบบนโยบายได้ง่ายขึ้น ในอีกด้านหนึ่ง ประชาชนจะสามารถ เข้ามามีส่วนร่วมได้มากขึ้นในการตรวจสอบโครงการต่างๆ ของรัฐ ความโปร่งใสของข้อมูลจึงเป็นก้าวสำคัญที่จะ ทำให้ทุกภาคส่วนในสังคมสามารถหาทางออกของปัญหาได้ด้วยกัน

ในโลกเส้นล้าที่ขับเคลื่อนโดยชนชั้นล้า และทอดทิ้งชนชั้นลิม: สร้าง นวัตกรรมทางสังคมอย่างไร? – สมบัติ บุญงามอนงค์

โลกในศตวรรษที่ 21 มนุษย์พัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรมล้ำสมัยมากมายเพื่ออำนวยความสะดวกในการใช้ชีวิต กลับเป็นโลกที่เจริญในทางวัตถุแต่ไม่สามารถโอบอุ้มผู้คนหมู่มากที่ค้ายันความก้าวหน้าเหล่านี้ไว้ได้ **สมบัติ บุญงามอนงค์** มูลนิธิกระจกเงา กล่าวว่าหากจะพิจารณาความเหลื่อมล้ำในยุคสมัยนี้ต้องตั้งต้นจาก 3 คำ ได้แก่ ‘ล้า-ล้า- ลิม’

เริ่มที่ ‘ความล้า’ ซึ่งเป็นสิ่งขับเคลื่อนโลกให้พัฒนามาจนถึงทุกวันนี้ วันที่มีเทคโนโลยีและวิทยาการล้ำสมัยมาช่วยแก้ ปัญหาหรือหลายขีดจำกัดเดิมๆ ของมนุษย์ แต่บนโลกเส้นล้านี้ คนหมู่มากในสังคมไทยกลับใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับ ‘ความล้า’ หรือที่สมบัติเรียกว่า ‘ชนชั้นล้า’ ซึ่งเป็นชนชั้นที่แบกความล้าไว้เต็มพิกัด ทำการผลิตให้กับคนที่อยู่ชนชั้น ล้า โดยที่ชนชั้นล้าดูดซับมูลค่าส่วนเกินจากชนชั้นล้าไป และยังมีกลุ่มคนที่ถูกเบียดขับไปอยู่ชายขอบของสังคม โกล जनพื้นสยตจากความล้าที่โลกพึงปรารถนา คือ ‘คนที่ถูกลิม’ ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่มูลนิธิกระจกเงาทำงานด้วย

“งานที่ผมทำอยู่ในกลุ่มคนที่ถูกลิม เช่นคนไร้บ้านที่อาศัยอยู่ข้างถนน ผู้พิการ ผู้ป่วยติดเตียงที่อยู่บ้าน ซึ่งคนแทบ ไม่รู้เลย ผมชื่อมากตอนรู้สึกคิดว่าประเทศไทยมีคนพิการประมาณ 3 ล้านคน แต่ทำไมคนมองไม่เห็นเลย ก็เพราะว่า เขาถูกลิมและถูกซ่อนไว้ในบ้าน ไม่ให้ออกมาใช้ชีวิต เราจึงไม่เห็นเขาและเขาก็ลิมจนคิดว่าเขาไม่อยู่แล้ว ยิ่งไปกว่า นั้นไม่มีนวัตกรรมทางสังคมที่ชัดเจนว่าจะทำให้เขาไม่ถูกลิมอย่างไร”

มูลนิธิกระจกเงาเคยทำให้ ‘คนที่ถูกลิม’ ปรากฏชัดขึ้นในการรับรู้ของสังคมในตอนที่ได้ไปแจกอาหารและน้ำดื่มแก่คน ไร้บ้านบริเวณถนนราชดำเนิน แต่นั่นตามมาด้วยข้อครหาว่าการแจกจ่ายปัจจัยพื้นฐานเช่นนี้ “ทำให้ปริมาณคนไร้ บ้านเพิ่มมากขึ้น” ตามมาด้วยเสียงร้องเรียนจากชุมชนในละแวกที่ว่า “ยิ่งแจก ยิ่งเพิ่มแรงจูงใจให้คนมาอยู่ข้างถนน” แม้เหตุผลอาจฟังไม่ขึ้น แต่จำนวนคนไร้บ้านที่เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ นั้นเป็นความจริง สมบัติจึงประเมินแนวทางนี้ว่าไม่อา จะแก้ปัญหาได้อย่างยั่งยืน จึงเปลี่ยนมาเป็นการ ‘ให้งาน’ กับคนเหล่านี้เพื่อให้เขามีรายได้ในการดำรงชีวิต เป็นที่มา ของโครงการ ‘จ้างวานซ้ำ’ โดยมูลนิธิกระจกเงา ที่จ้างงานกลุ่ม ‘คนที่ถูกลิม’ หรือคนที่ระบบการผลิตไม่ต้อนรับแล้ว ซึ่งมักจะมีอายุ 60 ปีขึ้นไป หรือกล่าวให้เข้าใจง่ายว่าเป็นคนชราที่ไร้ที่พึ่ง ให้เขาได้ใช้ศักยภาพและพลังกำลังที่เหลือ อยู่ไปกับงานที่พอทำได้ และสร้างรายได้กลับคืนมา

“คนพวกนี้ไม่ได้เป็นคนจนมาโดยตลอด เขาเคยอยู่ในระบบการผลิตที่ล้า เป็นแรงงานอยู่ในภาคการผลิตหรือแม้แต่ ผู้ประกอบการ เป็นพื้นที่ที่ทำให้สังคมนี้มีส่วนที่ล้าได้ เขาเคยมีความหวัง เคยคิดว่าจะล้าแต่ก็ได้ล้า และเป็น กุ่มคนที่เคยล้า แล้วก็หมดแรงที่จะล้าแล้ว

“หรือถ้าเรียกว่าคนกลุ่มนี้คือคนยากจน ก่อนจะยากจนมันต้องมีคำว่า ‘ยาก’ ก่อน ฉะนั้นคนจนได้ก็ต้องใช้ชีวิต ยากก่อน เช่นเดียวกับคนจะถูกลิมได้ก็ต้องล้าจนหมดสภาพก่อน พอหมดสภาพเมื่อไหร่ก็จะถูกเตะออกไป ระบบ การผลิตก็ปฏิเสธคนกลุ่มนี้ด้วยเนื่องจากว่ามูลค่าหรือค่าแรงที่จ่ายไปไม่เท่ากับความคาดหวังของสิ่งที่ได้รับ”

สมบัติชี้ชวนให้พิจารณาถึงระบบการผลิตในปัจจุบันที่ต้องการผลิตให้ได้มากที่สุด โดยใช้ต้นทุนในการผลิตน้อยที่สุด สะท้อนผ่านนโยบาย เช่น การกำหนดอายุเกษียณงานในภาคเอกชนที่ลดจาก 60 ปี เหลือ 55 ปี นี่เป็นอีกสาเหตุให้กลุ่มคนซึ่งไม่สามารถตอบสนองความต้องการเหล่านี้คือยุค กลายเป็นชนชั้นลิม ในขณะเดียวกันก็มีเพดานอายุในการรับสมัครงานที่ต่ำลงเรื่อยๆ เช่น ไม่รับพนักงานที่อายุเกิน 35 ปี ระบบเช่นนี้กำลังสร้างภาระให้คนที่ล้ามันต้องย้ายขึ้นจากการดูแลคนที่ถูกลิม และผลิตคนที่ถูกลิมซึ่งต้องสู้อย่างล้าพ้อออกมาเรื่อยๆ

สมบัติกล่าวว่าหัวใจในการแก้ปัญหาเหล่านี้อยู่ที่ผู้ถือครองอำนาจรัฐ ที่ต้องตระหนักถึงการมีอยู่ของคนที่ถูกลิมและนำเขากลับเข้าสู่ระบบการผลิต จากประสบการณ์การทำงานที่ผ่านมาในฐานะภาคประชาสังคม มักจะเจออุปสรรคจากระบบราชการและความจำกัดของงบประมาณ สมบัติกล่าวว่า “ไม่ใช่แค่คนที่ล้า แต่ระบบรัฐก็ล้าด้วย ไม่ใช่แค่ธรรมดา แต่มันล้าหลัง ดังนั้นเวลาเมื่อไหร่ใหม่ๆ เสนอไปจึงมักไม่มีอะไรเกิดขึ้น”

นวัตกรรมเชิงนโยบายที่สมบัติอยากเสนอคือ “ทำให้คนที่ล้า ล้ายิ่งขึ้น แต่คนที่ล้า ต้องไม่ล้าไปมากกว่าเดิม” เนื่องจากที่ผ่านมาเราเห็นแล้วว่าการเสนอนโยบายที่จะลดทอนความมั่งคั่งของชนชั้นนำแล้วกระจายให้กับชนชั้นล่างมักจะมีแรงเสียดทานตามมา เห็นได้จากมาตรการเก็บภาษีความมั่งคั่งที่ถูกคัดค้านจากเหล่าชนชั้นนำ

“เราต้องหว่านท้ายยังถ้าคุณอยากจะทำ ด้วยกำลังที่มีอยู่ก็ทำไปเลยไม่ต่างกัน แต่ต้องมีเงื่อนไขที่ทำให้พวกเหล่านั้นลดความล้าลง เงื่อนไขว่าคนต้องไม่ถูกลิม มีที่ทาง มีความเป็นมนุษย์ ใช้ชีวิตสุดท้ายที่เขาจะมีชีวิตอยู่ได้ ทุกวันนี้เราคิดว่าคนอายุยืนขึ้น เรากำลังเข้าสู่สังคมผู้สูงวัย แต่ไม่ใช่ความผิดใครเลย การไปเปะปายว่าคนชราเป็นภาระมันไม่ใช่ ทั้งที่ตอนหนุ่มสาวเขาก็เป็นส่วนหนึ่งของการผลิตและสร้างความล้าเหมือนกัน”

สมบัติที่ท้ายด้วยข้อเสนอแนะทางนโยบายที่อยากให้รัฐสร้างอาชีพสำหรับคนชรา ในวิชาชีพที่เขาสามารถทำได้ ยกตัวอย่างโมเดลในสหรัฐอเมริกาที่มีโควตาพนักงานคิดเงินให้กับผู้สูงอายุ พนักงานเซ็นรถในสนามบินญี่ปุ่น หรือพนักงานในศูนย์อาหารในสิงคโปร์ การสร้างอาชีพให้คนที่ถูกลิมเหล่านี้เป็นก้าวที่เป็นไปได้และสามารถทำได้ในการพุงเขาไว้ในโลกที่ต้องการจะล้ายิ่งขึ้น

แก้ความเหลื่อมล้ำอย่างเด็ดขาดต้องไม่ซี้ซาล่าในการกลายกูปกผูกขาด – วิฑูรย์ เสียนจ่ารัฐ

วิฑูรย์ เสียนจ่ารัฐ มุลนิธิซีวีวีลี ชี้ว่าแกนกลางที่ค้ำยันความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยให้ยังคงดำรงอยู่คือรัฐและกลุ่มทุนที่มีผลประโยชน์ยึดโยงกันอย่างแยกไม่ขาด ในส่วนของรัฐ วิฑูรย์กล่าวถึงนวัตกรรมทางสังคมของภาคประชาสังคม เช่น โครงการจ้างวานฆ่าโดยมูลนิธิกระเจงก้างที่สมบัติได้กล่าวไปว่ามีอุปสรรคจากรัฐในการผลักดันนวัตกรรมให้เกิดขึ้นจริง ซึ่งวิฑูรย์กล่าวว่ารัฐและทุนไม่ยินยอมให้ผู้ที่มีนวัตกรรมทางสังคมที่จะเป็นอีกทางเลือกในการแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำได้เข้าไปมีบทบาทในการร่วมแก้ไขปัญหา หรือยอมได้แค่ในระดับที่ไม่คุกคามผลประโยชน์

พิจารณาในระดับทุน วิฑูรย์กล่าวว่าระบบการผูกขาดเป็นระบบที่ผลิตคนว่างงานทั้งหลายขึ้นมา ยกตัวอย่างการรวมกิจการค้าปลีกโดยเครือเจริญโภคภัณฑ์ที่ทำให้ผู้ประกอบการรายย่อยซึ่งอยู่นอกเครือข่ายไม่สามารถเข้าสู่ตลาดได้ ขณะเดียวกันการมีอยู่ของทุนยักษ์ใหญ่เช่นนี้ก็ปิดประตูแห่งโอกาสสำหรับนักธุรกิจหรือผู้ประกอบการรุ่นใหม่ที่ต้องการเข้าสู่สนาม

วิฑูรย์กล่าวว่า ที่ผ่านมาหน่วยงานที่มีบทบาทในการกำหนดนโยบายทางเศรษฐกิจของประเทศตระหนักดีถึงการมีอยู่ของปัญหาความเหลื่อมล้ำ สะท้อนผ่านเอกสารหรือยุทธศาสตร์ต่างๆ แต่หากพิจารณาถึงรายละเอียด จะพบว่ามีการพูดถึงปัญหาความเหลื่อมล้ำเพียงผิวเผิน โดยชี้ถึงต้นตอปัญหาจาก 2-3 ปัจจัย เช่น การขาดที่ดินทำกิน ขาดการศึกษา นำมาสู่การขาดรายได้ ซึ่งถือว่าแตะไม่ถึงรากของปัญหาซึ่งก็คือโครงสร้างที่เอื้อให้เกิดการผูกขาด

สังคมสูงอายุ การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ ทูตตั้งแต่แผน 12 แล้วว่าจะทำให้ความเหลื่อมล้ำลดลง แต่มีจนเคการแต่สาเหตุของปัญหาใหม่ แต่สิ่งสำคัญก็ไม่ได้พูดถึงว่าการขยายความเหลื่อมล้ำหมายความว่าอะไร มันมีโครงสร้างและประวัติศาสตร์ของความเหลื่อมล้ำอยู่ ซึ่งก็ไม่แตะ การไม่กล่าวถึงนี่เองที่จะก่อให้เกิดปัญหาตามมา

“กระทรวงเกษตร ซึ่งดูแลภาคที่ถือว่าเหลื่อมล้ำที่สุด เขียนแยกว่าเสียอีก แผนพัฒนาการเกษตรในช่วงแผนที่ 12 (2560-2564) กระทรวงเกษตรเขียนว่าสาเหตุความเหลื่อมล้ำนอกเหนือจากเกิดจากปัญหาภัยธรรมชาติที่มีความรุนแรงซึ่งทำให้ราคาสินค้าเกษตรตกต่ำแล้ว ยังเกิดขึ้นจากกระแสบริโภคนิยมและพฤติกรรมกรมการบริโภคสินค้าฟุ่มเฟือยทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางรายได้มากขึ้น และประชากรภาคเกษตรมีหนี้สินเพิ่มขึ้น ถ้อยคำเหล่านี้สะท้อนของการดูถูกคนในภาคเกษตรมาก”

นอกจากทัศนคติที่ปฏิเสธว่าทุนผูกขาดคือรากของปัญหาความเหลื่อมล้ำจะฝังแน่นอยู่ในระบบรัฐราชการ ทัศนคติดังกล่าวยังแพร่หลายในหมู่สาธารณชน ดังจะเห็นได้จากการแสดงความคิดเห็นในสื่อสังคมออนไลน์ในโพสท์ที่วิจารณ์นโยบายเกี่ยวกับทุนผูกขาด ซึ่งวิฑูรย์เห็นด้วยกับบรรดัจกร์ที่ว่ากรมองความเหลื่อมล้ำในมิติของระบบอารมณ์มีความสำคัญในการปรับเปลี่ยนทัศนคติในสังคม

ในเชิงนโยบาย ความหวังที่ว่ารัฐบาลชุดใหม่จะเข้ามาผลักดันนโยบายทลายทุนผูกขาดก็ค่อยๆ เลือนหายไปหลังพรรคก้าวไกลที่ขึ้นนโยบายนี้ไม่สามารถจัดตั้งรัฐบาลได้ วิฑูรย์กล่าวด้วยความกังวลต่อท่าทีของรัฐบาลเพื่อไทยว่า “ถ้าไปดูแลนโยบายของรัฐบาล ไม่มีคำว่าทุนผูกขาด ไม่มีคำว่าส่งเสริมการแข่งขันเศรษฐกิจอย่างเป็นธรรมและเท่าเทียมเลย ผมเอาเรื่องนี้ไปเทียบกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ซึ่งเราชอบวิจารณ์กันว่ามันล้าหลัง แต่ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปีก็ยังเขียนเรื่องนี้ไว้ สิ่งที่รัฐบาลตอนนี้ทำมันล้าหลังยิ่งกว่า คือไม่กล้าแตะ กลัวแตะแล้วอยู่ไม่ได้”

วิฑูรย์กล่าวว่าตนไม่เห็นความหวังในการปฏิรูปโครงสร้างที่เอื้อทุนผูกขาดโดยปราศจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ในช่วง 20 ปีที่ผ่านมาเราได้เห็นหลังทางการเมืองที่เริ่มแตะประเด็นนี้มากขึ้น แต่หลังเหล่านี้ยังไม่มากพอที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง วิฑูรย์จึงมีข้อเสนอต่อการแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำและต่อแวดวงกรวิจัยในระดับที่อาจจะไม่ต้องรอการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ประการแรกคือ ‘การปฏิรูปการเข้าถึงข้อมูล’

“การไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลได้มันส่งเสริมความไม่เป็นธรรม ในโฉมหน้าใหม่ของความเหลื่อมล้ำมันมีโฉมหน้าเก่าอยู่ด้วย ปัญหาบางเรื่องที่เราจะหาไปไม่ได้แล้วแต่ก็ไม่หายไป เช่นปัญหาเรื่องที่ดิน การเข้าถึงข้อมูลการถือครองที่ดินในไทยทุกวันนี้ยังเข้าถึงไม่ได้เลย ข้อมูลแบบนี้ควรต้องทำให้เป็นสาธารณะแบบเดียวกับแผนที่พื้นที่การเกษตรซึ่งเทคโนโลยีทำได้แล้ว แต่โครงสร้างมันยังไม่ได้ ข้อมูลสารเคมีทางการเกษตรก็ด้วย เปิดเผยแล้วมีการนำเข้าแต่ไม่บอกว่าเป็นบริษัทไหนนำเข้า

“การเข้าถึงข้อมูลเหล่านี้ไม่ได้ มันตัดขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารทรัพยากร ชั้นแรกของวงวิชาการ วิจัยไม่ต้องทำอะไรมากเลย ให้คนเข้าถึงข้อมูลเรื่องความไม่ชอบธรรมในเรื่องพื้นฐานเหล่านี้ให้ได้ก่อนแล้วการเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นได้”

ข้อเสนอเรื่องงานวิจัยต่อมาคือการตั้งโจทย์ว่าทุนผูกขาดส่งผลกระทบต่ออย่างไรบ้างต่อกรว่างงาน วิฑูรย์ชี้ชวนให้พิจารณาตั้งต้นจากการจ้างงานในร้านสะดวกซื้อ

ได้มากกว่า 20 เท่าตัว ภารกิจวิจัยควรจะหาคำตอบว่าถ้าคุณทราบขั้นตอนต่อไปมันจะกระทบยังไงบ้าง”

ข้อเสนอที่สามคือโจทย์เกี่ยวกับผลกระทบจากการทำข้อตกลงการค้าเสรี วิทยุยกกล่าวว่าปรากฏการณ์การเคลื่อนไหว CPTPP เมื่อปี 2020 เราได้เห็นว่ามีคนรุ่นใหม่เป็นกำลังสำคัญในการกระจายข้อมูล เปิดพื้นที่การถกเถียง และตั้งคำถามถึงผลกระทบจากการผูกขาดหรือรวมศูนย์เมล็ดพันธุ์ ที่อาจจะเพิ่มไปถึงการเข้าสู่ตลาดของธุรกิจใหม่และอาชีพใหม่ อีกทั้งยังมีวิกฤตด้านสภาพอากาศเข้ามาเป็นตัวแปรที่ควรได้รับการศึกษามากกว่านี้

วิทยุยกกล่าวทิ้งท้ายว่า “การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศในปัจจุบันส่งผลกระทบแล้วทั้งในมิติการค้าระหว่างประเทศและข้อตกลงความร่วมมืออื่นๆ รวมถึงนโยบายของรัฐด้วย แต่กระบวนการแก้ปัญหาที่ไม่เห็นโครงสร้างของปัญหาความเหลื่อมล้ำและประวัติศาสตร์ของความเหลื่อมล้ำ มันจะทำให้ความเหลื่อมล้ำลึบหายยิ่งขึ้น ประเทศจะและทะเลาะมากขึ้น เช่นโมเดล BCG ที่สอดคล้องประโยชน์ผู้ผูกขาดและโครงการที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม โจทย์ใหญ่สำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องคือการผลักดันกระบวนการทางนโยบายที่ให้ประชาชนซึ่งต้องอยู่ภายใต้ความเหลื่อมล้ำเหล่านี้ ได้มีบทบาทสำคัญในกระบวนการออกแบบนโยบาย เป็นเรื่องสำคัญที่จำเป็นต้องทำ”

ผ่าความเหลื่อมล้ำ x ความไม่เป็นธรรม: งานวิจัยต้องแตะปัญหาเชิงโครงสร้าง – สมศักดิ์ ชุณหรัศมิ์

สมศักดิ์ ชุณหรัศมิ์ มูลนิธิสาธารณะสุขแห่งชาติ ชวนย้อนมองนโยบายของรัฐไทยเกี่ยวกับการแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำที่ผ่านมาซึ่งสะท้อนว่ายังไม่ถูกทางอยู่อย่างน้อย 3 ประการ

ประการแรก รัฐไทยมีเพียงแผนลดช่องว่างทางชนชั้น แต่ไม่เคยมีนโยบายที่จะทำให้เกิดระบบที่สร้างความเป็นธรรมในสังคม การแก้ไขปัญหามุ่งเฉพาะหน้าด้วยนโยบาย เช่น บัตรคนจน ไม่ถือว่าเป็นการจัดการกับปัญหาเชิงโครงสร้าง การไปให้สุดทางในการแก้ปัญหาโครงสร้างในทัศนะสมศักดิ์คือต้องแตะถึงการแก้รัฐธรรมนูญ สร้างระบบที่เพิ่มโอกาสลดการเอาเปรียบ เสริมศักยภาพผู้เสียเปรียบ

ประการต่อมา การแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำที่ต้องแก้ไขถึงระดับความเป็นธรรมในสังคม จำเป็นต้องใช้อำนาจรัฐ แต่ที่ผ่านมาสังคมเรามาอำนาจรัฐที่ไม่รู้ร้อนรู้หนาวมากนัก

ประการที่สาม สังคมไทยยังไม่มีพลังมากพอที่จะเผชิญหน้ากับโครงสร้างที่ถูกครอบด้วยวิถีคิดตั้งที่อรรถจักร์ชี้ให้เห็นในตอนต้น สมศักดิ์อภิปรายเสริมในประเด็นที่ว่าความเหลื่อมล้ำของไทยไม่ใช่เพียงปัญหาเรื่องเศรษฐกิจ ความยากจน และรายได้ แต่เป็นเรื่องของศักดิ์ศรี

“ปัญหาความเหลื่อมล้ำที่ผนวกด้วยความไม่เป็นธรรมในสังคม มันไม่ใช่แค่เรื่องการเข้าถึงสิ่งนั้น สิ่งไม่ได้ แต่มันมีปัญหามาถึงเรื่องความรู้สึกว่าทั้งหมดที่เกิดขึ้นมันไม่เป็นธรรมและมันดิ้นกว่านี้ได้ ฉะนั้นคุณจะต้องขง่างยังไ้ถ้าคุณไม่แก้ปัญหามองเรื่องความรู้สึกที่ไม่เป็นธรรม” สมศักดิ์กล่าวว่าการวิจัยคิดและวิธียอมรับปัญหาความเหลื่อมล้ำถือเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับวิถีคิดและวัฒนธรรมที่ไม่มองแค่ความเหลื่อมล้ำคือปัญหาเฉพาะปัจเจก

นอกจากปัญหาที่ยึดโยงอยู่กับเรื่องโครงสร้าง ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยอำนาจรัฐในการเปลี่ยนแปลง สมศักดิ์กล่าวว่าในแวดวงวิชาการและการวิจัยก็ควรมีการปรับเปลี่ยนขนานใหญ่เช่นกัน สมศักดิ์ชี้ให้เห็นปัญหาที่งานวิจัยยังไม่ถึงใน

มาจนถึงวันนี้เกิดการเปลี่ยนแปลงมากมาย นอกจากนั้นสังคมก็ตั้งคำถามความเป็นที่จะต้องเปลี่ยนทัศนคติของนักวิจัย

“เราอาจจะต้องมีจินตนาการว่านักวิชาการหรือนักวิจัยไม่ได้มีฐานะเป็นผู้ไปอ่อนหวานหรือร้องผู้มีอำนาจเข้ามาใช้องค์ความรู้ชั้นหนึ่งนะ เรามีหน้าที่ทำเพื่อประชาชนและเพื่อสังคม ผู้มีอำนาจอาจจะใจดีรับข้อเสนอเราไป แต่สักพักเขาก็ลืม เขาทำไปสักพักแล้วเขาก็ไป แต่ถ้างานอิงอยู่กับผลประโยชน์ของสังคมอาจจะดีกว่าหรือเปล่า การจะทำแบบนี้ได้ต้องมีมีการปรับเปลี่ยนว่าคนให้ทุนต้องไม่เป็นไปเรจิดต์ แล้วก็ไม่ใช่มาแข่งกันไปแข่งกันมา แต่ต้องสร้างทีมสร้างภาคร่วมพัฒนาสังคม”

สมศักดิ์ยังมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมสำหรับนักวิจัยในลักษณะที่เรียกได้ว่า ‘ขายให้เป็น’ คือทำให้นักวิจัยนโยบายในประเทศไทยมีความสามารถในการบริหารจัดการความรู้ มีความสามารถในการตีความและสังเคราะห์ข้อเสนอเชิงนโยบายจากข้อค้นพบทางทฤษฎีและเผยแพร่สู่สาธารณะ ขณะเดียวกันก็ต้องให้รายละเอียดที่แสดงให้เห็นว่านโยบายนำไปปฏิบัติได้จริง เช่น หากได้ข้อสรุปว่าควรขึ้นภาษี ก็ต้องบอกว่าขึ้นประมาณเท่าไร หรือใช้เงินสักประมาณเท่าไร หรือถ้าจะต้องลงทุนเพิ่ม ก็ต้องบอกว่าลงทุนทำอะไรบ้าง สมศักดิ์ยกตัวอย่างนโยบายหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าที่ นพ.สงวน นิตยารัมภ์พงศ์ เสนอต่อพรรคไทยรักไทยเพื่อให้ผลักดันเป็นนโยบาย ก็มีรายละเอียดประกอบว่าหากรัฐรับนโยบายนี้ต้องทำอะไรบ้าง และฝ่ายผู้ปฏิบัติจะทำอะไรอย่างไร กล่าวคือมีรายละเอียดที่พร้อมปฏิบัติ

ในส่วนของการศึกษานักวิจัยด้านความเหลื่อมล้ำ สมศักดิ์เสนอแง่มุมที่ควรพิจารณามากขึ้น 4 มิติ ดังต่อไปนี้
 มิติแรก ความเหลื่อมล้ำในระบบเกษตรและอาหาร ที่แม้ปัจจุบันไทยจะภาคภูมิใจว่าเป็นผู้ส่งออกข้าว ผู้นำ แต่เมื่อพิจารณาถึงรายละเอียดจะพบว่าภาคการเกษตรเต็มไปด้วยความเหลื่อมล้ำตั้งแต่ต้นสายยันปลายน้ำ ระหว่างเกษตรกรเจ้าของที่ดิน เจ้าของเทคโนโลยี รวมถึงผู้บริโภค

มิติที่สอง การศึกษาทั่วโลกในการลดช่องว่างทางการศึกษาในปัจจุบันยังมีไม่มากพอ อีกทั้งระบบการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาผู้เรียนมากกว่าจะสร้างแรงผลักดันให้ผู้เรียนอยากพัฒนาศักยภาพตนเอง

มิติที่สาม ความไม่เพียงพอ ไม่ครอบคลุม และไม่เป็นธรรมของบริการทางสังคม ที่แม้จะบอกว่าปัจจุบันมีการสร้างระบบที่ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง แต่ในทางปฏิบัติ ระบบราชการยังกีดกันคนหลายกลุ่มให้เข้าไม่ถึงสิทธิ์

สมศักดิ์ทิ้งท้ายว่า มิติสุดท้ายคือประเด็นที่เกี่ยวกับอำนาจเหนือตลาดของธุรกิจขนาดใหญ่ รวมไปถึงการตัดสินใจและอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายในภาพรวม

ดาวน์โหลดเอกสารประกอบการเสวนาได้ [ที่นี่](#)

- สมศักดิ์ ชุณหรัศมิ์
- Research and Policy Dialogue
- สมบัติ บุญงามอนงค์
- อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์
- วิฑูรย์ เสียนจ่างกูญ
- ธนสิทธิ์ เจมมานะ
- ความเหลื่อมล้ำ
- สทสว.
- 101 PUB
- ตั้งใจท้อ ดอนอนาคต ประเทศไทยในบริบทโลกใหม่

Print

เรื่อง: เพ็ญพิชชา มุ่งงาม
 อดีตนักศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คณะรัฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์ อยากเชื่อมสัมพันธ์มิตรกับแม่ทุกตัวที่พบเจอ รักที่จะนำเสนอเรื่องราวของคนชายขอบ ความเหลื่อมล้ำ การเมืองไทยและโลก

RELATED POSTS

MOST READ

Social Issues

9 Oct 2023

เด็กจุฬาร รวยกว่าคนทั้งประเทศจริงไหม?

101 แมตต์นีย์ โฉมทัศน์โรพามา

101

คู่มือ 'ขายวิญญาณ' เพื่อตำแหน่งวิชาการในมหาวิทยาลัย

Social Issues

5 Jan 2023

คู่มือ 'ขายวิญญาณ' เพื่อตำแหน่งวิชาการในมหาวิทยาลัย

สมชาย ปรีชาศิลป์กุล

Social Issues

4 Apr 2023

เปลี่ยน ‘ພໍ’ ให้อเป็น ‘คน’ : เหตุผลที่คนเลือกเป็น ‘ພໍນ້ອຍ’ และปัญหาเชิงระบบของการส่งแรงงานไปเกาหลี

สรภ ชัด

The **101** .World

WORLD

- Global Affairs
- Trends
- China
- US
- Asia
- Europe
- Latin America
- Africa
- ASEAN

POLITICS

- Thai Politics
- Law
- Social Movement
- Public Policy

ECONOMY

- Economic Focus
- Political Economy
- Business

LIFE & CULTURE

- People
- City
- Books
- Film & Music
- Lifestyle
- Art & Design
- Science & Innovation
- Health
- Human & Society
- Gender & Sexuality

SOCIAL ISSUES

- Education
- Justice & Human Rights
- Anti-Corruption
- Sustainability
- Social Problems

EDITOR'S NOTE

INTERVIEWS

DOCUMENTARY

MEDIA

- Talk Programmes
- Videos
- Podcast
- Visual & Infographics

SPOTLIGHTS

- Happy Family
- Democracy
- Education Spotlight
- Issue of the Age

PROJECTS

ABOUT

บริษัท ดี วินโอรัน เปอร์เซนต์ จำกัด
83/2 ซอยอารีย์สัมพันธ์ 1 ถนนพหลโยธิน แขวงพญาไท เขตพญาไท กรุงเทพมหานคร 10400

Copyright © 2021 the 101 percent. All rights reserved.

ทิศทางไทยในโลกที่ท้าทาย: ตีโจทย์อนาคตบนความเปลี่ยนแปลง

@ กสทสว ศรีวิวัฒน์ 14 Nov 2023

World / Trends, Politics / Public Policy

READ

LATER

โลกกำลังตกอยู่ในสถานการณ์ที่มีความผันผวน ไม่แน่นอน ซับซ้อนและคลุมเครือสูง อันเป็นผลมาจากการแพร่ระบาดของโควิด-19 ที่เปลี่ยนวิถีชีวิตผู้คนไปอย่างสิ้นเชิง ความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีที่เข้ามาพลิกโฉม เศรษฐกิจ-สังคม-การเมือง และความขัดแย้งทางภูมิรัฐศาสตร์ที่เปลี่ยนแปลงคลุกคลาอย่างมีนัยยะสำคัญ

คำถามสำคัญมีอยู่ว่า อะไรคือความท้าทายทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองจากพลวัตโลก และประเทศไทยควรต้องเผชิญกับความท้าทายใหม่ด้วยกระบวนการแบบใด โจทย์นโยบายและโจทย์วิจัยของประเทศควรมีหน้าตาแบบไหนที่จะช่วยเราตั้งหลักจัดวางตำแหน่งแห่งที่ใหม่ของประเทศได้

101 ชวนอ่านอนาคตความท้าทายที่ประเทศไทยต้องเผชิญ พร้อมกับสำรวจโจทย์ใหม่ในแวดวงวิชาการ ผู้กำหนดนโยบายและภาคประชาชน เพื่อร่วมกันวางยุทธศาสตร์ระบบวิจัยและตำแหน่งแห่งที่ของประเทศไทยในกาลข้างหน้า ผ่านบทสนทนาระหว่างผู้เชี่ยวชาญหลายศาสตร์ หลากแขนงตา ร่วมด้วย **กฤษณ์เลิศ สัมพันธ์รักษ์** ศาสตราจารย์ด้านเศรษฐศาสตร์ประจำ School of Global Policy and Strategy ณ University of California San Diego, **จันจิรา สมบัติพูนศิริ** นักวิชาการประจำสถาบัน German Institute of Global and Area Studies (GIGA), **ไมท ผดุงถิ่น** ผู้ก่อตั้งและ CEO ของ Builk One Group, **พงศ์พันธ์ แก้วตาทิพย์** รองผู้อำนวยการสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สทสว.) และ **อาร์ม ตั้งนิรันดร** อาจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หมายเหตุ: เรียบเรียงผ่านการเก็บความจากงานเสวนา Research and Policy Dialogue: ตีโจทย์+ตอบอนาคตประเทศไทยในบริบทโลกใหม่ #2 "ทิศทางไทยในโลกที่ท้าทาย"

การต่อสู้ของ 2 ขั้วมหาอำนาจ: ความท้าทายเชิงภูมิรัฐศาสตร์สันเสะเทือนระเียบโลก – อาร์ม ตั้งนิรันดร

อาร์ม ตั้งนิรันดร ฉายภาพให้เห็นถึงปัญหาเชิงภูมิรัฐศาสตร์ที่ส่งผลต่อความท้าทายของโลกในอนาคต พร้อมสกัดใจทวิวิจัยภายใต้โจทย์แห่งอนาคตออกมาเป็น 3 ประเด็น ดังนี้

ประเด็นแรก โลกเปลี่ยนจากมหาอำนาจเดี่ยวภายใต้การนำของสหรัฐอเมริกาเป็นการแข่งขันของ 2 ขั้วมหาอำนาจระหว่างสหรัฐอเมริกาและจีน ทั้งสองประเทศต่างทำห้กัน ในสมรรถภูมิการค้าและสงครามเทคโนโลยีจนทำให้โลกาภิวัตน์และห่วงโซ่อุปทานโลก (Global Supply Chain) สั่นคลอน จากความพยายามถอดหรือความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจระหว่างทั้งสองประเทศยักษ์ใหญ่

“ผมมักจะบอกว่าสงครามยูเครนคือดอกฝ่าโลกาภิวัตน์” อาร์มกล่าวถึงจนวนการหาความเป็นไปได้ในการถอดหรือความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกาและจีนและคาดการณ์ว่าการแบ่งขั้วของสองมหาอำนาจจะทำให้ห่วงโซ่อุปทานโลกที่เคยเชื่อมรอยแตกออกมาเป็นหลากหลายห่วงโซ่และมีความซับซ้อนมากขึ้น จนเกิดคำศัพท์ใหม่อย่าง De-risking (การลดความเสี่ยง) De-coupling (การแยกตัว) Friendshoring (การสร้างห่วงโซ่อุปทานในประเทศที่เป็นพันธมิตรที่เชื่อถือ-เชื่อใจได้)

“สมัยก่อนเราตั้งใจทดสอบลสิกว่าประเทศไทยจะเข้าไปอยู่เป็นส่วนหนึ่งของห่วงโซ่อุปทานโลกอย่างไร หรือจะได้ประโยชน์จากโลกาภิวัตน์ได้อย่างไร วันนี้ผมว่าคำถามแบบ one size fit all ใช้ไม่ได้แล้ว เพราะโลกไม่ได้มีลักษณะแบบเดิม มันจะต้องเป็นคำถามที่โมโครและทาร์เกิดมากขึ้น เพราะว่าแต่ละธุรกิจ แต่ละภาคอุตสาหกรรม แต่ละภาคเศรษฐกิจอาจจะมีลักษณะการเชื่อมโยงกับแต่ละห่วงโซ่ที่แตกต่างกัน บางภาคอุตสาหกรรมอาจจะเหมาะสมกว่าที่จะเชื่อมกับห่วงโซ่หนึ่งมากกว่าอีกห่วงโซ่หนึ่ง บางอุตสาหกรรมเมื่อเชื่อมกับห่วงโซ่หนึ่งแล้วอาจจะเกิดปัญหาว่าต้องแลกกับการเสียอีกห่วงโซ่ไป บางอุตสาหกรรมอาจจะเชื่อมได้ทั้งสองห่วงโซ่” อาร์มชี้ว่าใจทวิวิจัยในอนาคตต้องปรับให้เฉพาะเจาะจงแต่ละอุตสาหกรรมมากขึ้น พร้อมกับตอบคำถามในประเด็นความหวาดระแวงถึงการที่ประเทศไทยเหยียบเรือสองแคม เชื่อมโยงทั้งค้าสหรัฐอเมริกาและจีนว่าทางเลือกแรกของทุกประเทศจะเป็นลักษณะเดียวกันคือพยายามเชื่อมโยงทั้งสองห่วงโซ่จนกว่าจะมีเหตุผลที่ทำให้ไม่ได้ ไม่ว่าจะเป็เหตุผลความมั่นคงเหตุผลเชิงยุทธศาสตร์ที่จะมาส่งผลกระทบต่อเนื่องในภาคเศรษฐกิจ

ประเด็นที่สอง โอกาสของประเทศกลุ่มซัวที่สามในการเป็นจุดเติบโตทางเศรษฐกิจที่สำคัญที่สุดของโลก กล่าวคือ จากความขัดแย้งของสองมหาอำนาจ ทำให้ประเทศสหรัฐอเมริกาต้องการหาแหล่งผลิตสินค้าที่จะมาทดแทนจีน ขณะเดียวกันจีนก็หาตลาดใหม่ทดแทนประเทศในฝั่งตะวันตก จึงเป็นโอกาสของประเทศกลุ่มซัวที่สาม ได้แก่ กลุ่มประเทศในอาเซียน เอเชียกลาง ละตินอเมริกา และแอฟริกา ที่จะสร้างการเติบโตทางเศรษฐกิจในช่วงเวลาดังกล่าว ซึ่งประเทศไทยเองเป็นทั้งประเทศจุดหมายของทั้งสองมหาอำนาจ ขณะเดียวกันก็มีโอกาสในการเชื่อมโยงการลงทุนใหม่กับประเทศกลุ่มซัวที่สามอื่นที่ได้รับประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลงภูมิรัฐศาสตร์โลก อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันประเทศไทยยังมีการความเข้าใจเกี่ยวกับประเทศกลุ่มซัวที่สามไม่เพียงพอ

“ผมยกตัวอย่างง่าย ๆ เมื่อเดือนที่แล้ว มีการตั้งโจทย์วิจัยนโยบายเรื่องเศรษฐกิจ-การต่างประเทศของประเทศออสเตรเลีย แล้วก็เชิญรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของออสเตรเลียมาและก็ถามว่าประเทศไหนสำคัญที่สุดในเชิงยุทธศาสตร์ต่อออสเตรเลีย ตกลงประเทศออสเตรเลียเลือกข้างไหนระหว่างจีนกับสหรัฐอเมริกา ปรากฏว่าท่านรัฐมนตรีบอกว่าตอนนี้ประเทศที่สำคัญที่สุดในเชิงยุทธศาสตร์ต่อออสเตรเลียคืออินโดนีเซีย มีประชากรมหาศาลกำลังเติบโต เป็นเป้าหมายของการลงทุน แต่ผมว่ามายึดแบบนี้เรายังพูดกันน้อยมากในประเทศไทยและในประเทศไทยเองมีความเข้าใจภูมิภาคที่เหลือน้อยกว่าที่เหลือน้อยมาก ทั้งความเข้าใจในการดึงดูดการลงทุน และการเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจการค้า อันนี้น่าจะเป็นทั้งโจทย์วิจัยและโจทย์ทางนโยบายที่สำคัญ ทั้งในเรื่องการต่างประเทศและเรื่องเศรษฐกิจ” อารัมกล่าว

ประเด็นสุดท้าย สงครามเทคโนโลยีที่จะมีนัยยะสำคัญต่อภาคเศรษฐกิจและสังคมในมิติอื่นเป็นวงกว้าง จนอาจนำไปสู่การสิ้นสละตอนนโยบายและใจที่ย่นโยบายนในอนาคต อารัมยกตัวอย่างกรณีรายงานข่าวขาดแคลนชิปและการกักเก็ยเรื่อง Semiconductor ที่จะส่งผลกระทบต่อต้นทุนการผลิตรถยนต์ EV หรือผลิตโทรศัพท์มือถือทั่วโลก ซึ่งอารัมชวนถกกันว่าช่วงดังกล่าวอาจจะไม่ได้สะท้อนภาพระยะกลางและระยะยาว เพราะมีบางงานวิจัยประเมินว่าในระยะกลาง อุตสาหกรรมชิปอาจจะเกิดอุปทานส่วนเกิน (Oversupply) เนื่องจากประเทศจีนเร่งผลิตชิปราคาถูก เพื่อจะครองตลาดและสร้างอำนาจการต่อรองกับสหรัฐอเมริกา อารัมจึงชี้ว่าประเด็นทางด้านเทคโนโลยีเหล่านี้มีความจำเป็นที่ต้องตั้งคำถามและสำรวจวิจัยของนักวิชาการที่ลึกซึ้ง เพื่อประกอบการทำความเข้าใจประเด็นอย่างรอบด้าน

ทั้งนี้ อารัมมีข้อเสนอถึงระบบวิจัยไทยว่าประเทศไทยควรปรับใช้แนวคิดของสตาร์ทอัพอย่างการทนต่อความล้มเหลว (Tolerate Failure) เปิดโอกาสให้นักวิจัยล้มเหลวได้ เพื่อให้เกิดการทดลองนวัตกรรมใหม่ๆ เนื่องจากเคยได้ยินมาว่าเวลาขอทุนจะมีข้อสุดท้ายที่กล่าวถึงผลผลิตทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้อารัมยังให้ความเห็นว่าการที่ประเทศไทยมีความหลากหลายของนักวิจัยและรูปแบบงานวิจัยได้มากขึ้น

กิตติคุณ : โจทย์เศรษฐกิจไทยในฐานะประเทศ Small Open Economy – กฤษฎีเลิศ สัมพันธรักษ์

“ผมคิดว่าคือเวิร์ด Small Open Economy (เศรษฐกิจเปิดและมีขนาดเล็ก) อธิบายสิ่งที่ทำให้ประเทศไทยมาอยู่ ณ จุดนี้ อธิบายความท้าทายที่ประเทศไทยกำลังเผชิญอยู่ และจะอธิบายสิ่งที่ประเทศไทยควรจะทำ เพื่อก้าวต่อไปในอนาคต” กฤษฎีเลิศ สัมพันธรักษ์ ศาสตราจารย์ด้านเศรษฐศาสตร์ประจำ School of Global Policy and Strategy ณ University of California San Diego กล่าวถึงลักษณะเศรษฐกิจไทยและชี้ว่าแม้ในโลกจะมีเป้าหมายการพัฒนาเศรษฐกิจที่หลากหลาย แต่ในทัศนะของกฤษฎีเลิศพบว่าเป้าหมายการพัฒนาเศรษฐกิจคือทำให้คน “กินดีอยู่ดี” โดยชนวนพิจารณาใน 4 มิติ ดังนี้

ประเทศไทยมีผลผลิตภาพที่ค่อนข้างต่ำ และแนวทางที่เน้นประสิทธิภาพในระบบเศรษฐกิจ โดยโยกย้ายเงินลงทุนจากภาคธุรกิจที่ผลิตภาพไม่สูงไปลงทุนในภาคธุรกิจที่มีศักยภาพก็อาจจะทำให้เศรษฐกิจดีขึ้นในภาพรวม

มิติที่ 2 ความยืดหยุ่น (Resiliency) เนื่องจากประเทศไทยเป็นประเทศ Small Open Economy เศรษฐกิจไทยโตจากการเป็นฐานการผลิตเพื่อส่งออก ทั้งตลาดและการลงทุนจากต่างประเทศ ดังนั้นจึงมีความอ่อนไหวต่อผลกระทบจากต่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นวิกฤตแฮมเบอร์เกอร์ หรือโรคระบาดโควิด-19 ต่างส่งผลกระทบต่อภาคธุรกิจไทย ฉะนั้นการเพิ่มความ resiliency ในภาคเศรษฐกิจจึงเป็นหนึ่งโจทย์สำคัญของไทย

มิติที่ 3 ความยั่งยืน (Sustainability) ทั้งในมิติสิ่งแวดล้อม มิติทุนมนุษย์ และมิติทุนการเงิน ฯลฯ โดยประเทศไทยเผชิญการเปลี่ยนผ่านที่จะส่งผลกระทบต่อข้อได้เปรียบในอดีต กฤษฎ์เลิศยกตัวอย่างในมิติสิ่งแวดล้อมที่เดิมที่ประเทศไทยส่งออกสินค้าเกษตรเป็นสินค้าแรกๆ และมีการขยายการผลิตในระยะเวลาต่อมา แต่เป็นการขยายโดยเป็นการเพิ่มพื้นที่ทางการเกษตรผ่านการรุกป่า ไม่ใช่การนำเทคโนโลยีมาเพิ่มผลิตภาพ จึงเสี่ยงต่อความไม่ยั่งยืนทางธรรมชาติ มากกว่านั้นประเทศไทยยังเป็นประเทศที่โตจากอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานมาก (Labor Intensive Industry) ในขณะที่ปัจจุบันประเทศไทยเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ทำให้การเติบโตทางเศรษฐกิจในลักษณะดังกล่าวเสี่ยงต่อการหดตัวในอนาคต ขณะเดียวกันในประเด็นทุนการเงิน (financial capital) ซึ่งที่ผ่านมามีจุดแข็งที่ประเทศไทยโตด้วยเงินออมสูง แต่ปัจจุบันปัญหาหนี้ภาครัฐ เอกชนและครัวเรือนเพิ่มขึ้น จากภาพดังกล่าว มิติของความยั่งยืนจึงเป็นเรื่องที่ต้องพูดถึงมากขึ้นในอนาคต

มิติสุดท้าย ผนวกรวมคนทุกกลุ่ม (Inclusivity) โจทย์ของประเทศไทยคือจะหาอย่างไรให้เศรษฐกิจโดยรวมที่โตขึ้นไม่กระจุกอยู่ในชนชั้นใดหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่สามารถพัฒนาในคนทุกคนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นได้

“ถ้าสมมติหมวกนักเศรษฐศาสตร์ ปกติมันจะมีเรื่อง Trade Off มีสิ่งที่จะต้องเลือกและหาสมดุล อยากโตเร็วอาจจะต้องยอมรับความเสี่ยง หรืออยากโตเร็วในปัจจุบันอาจจะต้องยอมทรัพยากรในอนาคตมาใช้ หรืออยากโตเร็วเพิ่ม อาจจะต้องยอมเรื่องความเป็นธรรม (Equity) หายไป เพราะว่าการลงทุนใหญ่อาจจะผลิตได้ดีกว่า” กฤษฎ์เลิศกล่าวและให้ความเห็นว่าอย่างไรก็ดีประเทศไทยสามารถพัฒนาทั้ง 4 มิติได้โดยไม่ต้องเลือกอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของคนไทยในอนาคต

เมื่อข้ามมาพูดถึงข้อเสนอแนะต่อโจทย์วิจัยและระบบวิจัยไทย กฤษฎ์เลิศเห็นด้วยกับอาร์มเรื่องโจทย์วิจัยที่ประเทศไทยต้องให้ความสนใจประเด็นที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มประเทศตัวที่สามมากขึ้น โดยขยายต่อว่าปัจจุบันประเทศไทยขาดทั้งผู้เชี่ยวชาญและองค์ความรู้ในประเทศตัวที่สาม ควรจะผลักดันให้เกิดทั้งความรู้โลก (Global) มากยิ่งขึ้น เพื่อเตรียมคว้าโอกาสที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ในขณะที่เดียวกันก็ควรเผยแพร่และสื่อสารองค์ความรู้ท้องถิ่น (Local) ในวงกว้างให้เห็นการประกอบร่างของพื้นที่ต่างๆ ในประเทศไทย สร้างความเข้าใจในแต่ละภูมิภาค ไม่ใช่เพียงการเหมารวมว่าประเทศไทยคือกรุงเทพมหานคร กรุงเทพมหานครคือประเทศไทย เพื่อจะนำไปสู่การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นและการประยุกต์ใช้ความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านร่วมกับเทคโนโลยีในการสร้างนวัตกรรมในอนาคต

มากกว่านั้นกฤษฎ์เลิศยังมีข้อเสนอถึงการผลักดันให้เกิดนักวิจัยและงานวิจัยในเชิงแข่งขันในทุกมิติ เช่นการแข่งขันทางด้านเศรษฐกิจ ‘จะหาอย่างไรให้เกิดการแข่งขันอย่างเป็นธรรม ไม่เอื้อกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง’ ซึ่งเป็นลักษณะงานที่ประเทศไทยขาดแคลนนักวิจัย เนื่องจากเป็นงานวิจัยที่ต้องทำเฉพาะเจาะจงของแต่ละอุตสาหกรรม และต้องมีความกล้าทางจริยธรรมในการนำเสนอเนื้อหาที่มีประโยชน์ทับซ้อนระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย นอกจากนี้ยังเสริมว่างานวิจัยพื้นฐาน (Basic Research) ยังมีความจำเป็น แม้หลายคนจะมองว่าประเทศไทยมีงบประมาณจำกัดควรจะ

ช่วยให้หน่วยงานที่ทำงานด้านนโยบายศึกษาและออกแบบนโยบายได้อย่างทันสมัย ไม่เพียงเท่านั้นกลยุทธ์ยังคงผลักดันให้กระบวนการนโยบายส่งเสริมให้นักเศรษฐศาสตร์คิดลึกและรอบด้านมากขึ้นทั้งในประเด็นสถานการณ์เมือง การเมือง และกระบวนการนโยบาย โดยสนับสนุนให้เกิดการตั้งคำถามในการออกแบบนโยบายว่าหากไม่ได้นโยบายที่ดีที่สุด (first best solution) แต่จะหาทางเลือกที่สองที่ดีที่สุด (second best solution) ภายใต้ข้อจำกัดได้อย่างไร

“ผมอยากเห็นเวทีที่เปิดโอกาสให้นักวิชาการที่เขามีความสนใจ มีความสามารถและต้องการการสนับสนุนในการผลิตงานวิจัยที่เป็นประโยชน์ออกมา” กลยุทธ์เลิกกล่าวและสะท้อนถึงระบบวิจัยไทยภายใต้สายตามมองของคนนอกว่าประเทศไทยยังมีแรงจูงใจ (Incentive) ที่ไม่ดึงดูด แม้ว่าจะเป็นงานวิจัยที่ไม่ได้ใช้งบประมาณมากนัก แต่อาจจะข้อติดขัดอื่นทำให้ตัดสินใจไม่ทำงานวิจัย เช่น ทำงานวิจัยในประเด็นที่ไม่สามารถขอตำแหน่งทางวิชาการได้จึงตัดสินใจไม่ทำงานวิจัย ไม่เพียงเท่านั้นนักวิจัยไทยใหม่ที่เป็นอาจารย์มักมีภาระงานสอนและงานบริหารค่อนข้างมาก แตกต่างจากอาจารย์ใหม่ในสหรัฐอเมริกาจะถูกจัดสรรให้มุ่งความสนใจกับงานวิจัย และลดภาระงานสอนและงานบริหาร นอกจากนี้ระบบในสหรัฐอเมริกาไม่มีการประเมินผ่านเช็กลิสต์หรือวารสารว่าเป็นงานวิจัยที่มีคุณภาพใหม่ แต่จะสนใจจากตัวงานวิจัยเป็นหลัก ซึ่งแตกต่างจากไทย

“ที่เมืองไทยกลายเป็นว่าแรงจูงใจทุกอย่างทำเพื่อจะเกมระบบ นักวิจัยทำวิจัยเรื่องนี้เพราะคิดว่าเดี๋ยวจะได้ส่งไปพิมพ์ตงนั่น แต่พออาจจะไม่ใช่เรื่องที่เขาอยากทำ ผมคิดว่างานวิจัยต้องตั้งต้นมาจากเพชรชั้น ถ้าไม่ได้ชอบหัวข้อนั้น ทำมายังไงคุณภาพก็ห่วย เพราะงานวิจัยมันต้องปรับ ต้องมีความอด ความถึก คือถ้าไม่ชอบ มันการันตีว่าออกมาไม่ดี” กลยุทธ์เลิกทิ้งท้ายถึงความท้าทายของระบบวิจัยไทยที่ควรต้องปรับ

อัลกอริทึม: อำนาจในการกำหนดการรับรู้ความจริง – จันจิรา สมบัติพูนศิริ

ด้วยเทคโนโลยีสื่อสารที่พัฒนาอย่างล้นหลาม ผู้คนส่วนใหญ่สามารถเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตและใช้ชีวิตอยู่ในแพลตฟอร์มออนไลน์ จมอยู่ในโลกที่อัลกอริทึมกำหนดสิ่งที่เห็น สิ่งที่อ่าน ไปจนถึงความจริงที่รับรู้ **จันจิรา สมบัติพูนศิริ** เริ่มการเสวนาด้วยการชวนสำรวจอำนาจของโลกดิจิทัลที่กำหนดด้วยอัลกอริทึม

“อัลกอริทึมไม่ได้เกิดมาในสุญญากาศ อัลกอริทึมคือสิ่งที่คนออกแบบให้เราเห็นอะไร บางทีมันดูเพชฌัญญูอยู่ โฟสต์ไคโพลต์นี่ สักพักโฟสต์ที่ใกล้เคียงจะตามเรามาหลอกหลอนเหมือนผีหลอก เพราะฉะนั้นมันคืออำนาจในการจับตามองกิจกรรมประจำวันของเรา แล้วเอาข้อมูลจากกิจกรรมประจำวันนั้นๆ ไปต่อยอดในการออกแบบอัลกอริทึม และบังคับให้เราปลดปล่อยข้อมูลระดับไมโครบางอย่าง เช่น ระยะเวลาที่เราใช้ในการมองหนึ่งโพสต์ จริงๆ อัลกอริทึมหลายตัวรู้กระทั่งว่าสมาชิกในบ้านเราคือใคร เพราะรู้ที่อยู่ IP address แล้วรู้ว่าคนที่ดูคอนเทนต์ใกล้ๆ เราคือใคร”

“การเมืองในโลกตอนนี้พูดถึงเรื่องเทคโนโลยี เรื่องดิจิทัล เรากำลังพูดถึงอำนาจบางอย่างที่กำหนดการรับรู้อำนาจที่กำหนดความเป็นจริง และตอนนี้อำนาจเหล่านี้กำลังส่งผลเรื่องความขัดแย้งหลายประเด็นในโลก”

จันจิราพาไปสำรวจความท้าทายจากความก้าวหน้าของเทคโนโลยีที่มีผลต่ออนาคตโลกใน 3 ประเด็น ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างเทคโนโลยีกับภูมิรัฐศาสตร์โลกที่เปลี่ยนไป ความสัมพันธ์ระหว่างเทคโนโลยีกับบริบททางการเมือง

กับมหาอำนาจเดียวที่สามารถจำกัดพื้นที่ความขัดแย้งในโลก แต่เมื่อระเบียบในโลกเริ่มผ่อนคลายด้วยปัจจัยหลายประการ ในช่วง 5 ปีที่ผ่านมาจึงเริ่มเห็นการปะทุของความขัดแย้งที่มีรากเหง้าทางประวัติศาสตร์ระหว่างรัฐ ไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งระหว่างยูเครน-รัสเซีย ความขัดแย้งเรื่องพรมแดนที่นาโกรโน-คาราบัค ในพื้นที่อาเซอร์ไบจาน-อาร์เมเนีย ความขัดแย้งเรื่องพรมแดนและอัตลักษณ์ชาติของไคโซโว-เซอร์เบีย ซึ่งเคยถูกแช่แข็งในช่วงที่สหรัฐอเมริกาเป็นตำรวจโลก ไปจนถึงสงครามที่เกิดขึ้นระหว่างอิสราเอล-ปาเลสไตน์ที่มีจำนวนผู้เสียชีวิตค่อนข้างสูง เทียบเท่ากับความเสียหายที่เกิดขึ้นเมื่อ 50 ปีก่อน สะท้อนถึงภาวะความเปราะบางของโลก

อีกทั้ง ความขัดแย้งที่ประทุขึ้นใหม่เป็นความขัดแย้งที่ใช้เทคโนโลยีเป็นอาวุธ ไม่เพียงสงครามข้อมูลข่าวสารที่ลามทั่วโลกอินเทอร์เน็ต โดยปัจจุบันมี Generative AI เทคโนโลยีระดับสูงที่มีการประมวลผลเลียนแบบกระบวนการคิดของมนุษย์ เช่น ChatGPT สามารถผลิตคอนเทนต์จากการป้อนข้อมูลคำสั่งของมนุษย์ ซึ่งจะไปสู่การสร้างความจริงใหม่บนโลกออนไลน์และเป็นอันตรายต่อความขัดแย้งในอนาคตแล้ว เทคโนโลยียังถูกใช้เป็นอาวุธในสนามรบ อย่างโดรนที่ถูกใช้ในการทำสงครามระหว่างนาโกรโน-คาราบัคใน ค.ศ. 2020 จุดประกายให้ในแวดวงกลาโหมทั่วโลกกำลังพิจารณาเรื่องการให้โดรนมีอำนาจตัดสินใจผ่านการให้ข้อมูลของ AI โดยปราศจากการสั่งงานของมนุษย์ ซึ่งจินจิวชี้ว่าเรื่องเหล่านี้เป็นเรื่องที่ต้องเฝ้าระวังในอนาคต

มิติที่สอง ความสัมพันธ์ระหว่างเทคโนโลยีกับประชาธิปไตย สิทธิเสรีภาพของผู้นับถือในเมืองโลก จินจิวชี้ว่าเริ่มเห็นการปลอมแบบลึกซึ้ง (Deep Fake) ผ่านการใช้เทคโนโลยี Generative AI ซึ่งหากนำไปใช้สร้างข่าวปลอมจะสร้างผลกระทบต่อการใช้ของประชาชนโดยตรง

“การรับรู้ถึงผลของความขัดแย้ง ส่งผลต่อความรู้สึกแบ่งแยกเป็น 2 ฝ่ายในสังคมอย่างมากและทำให้ระบอบประชาธิปไตย จากเดิมที่เคยสามารถแก้ไขเปลี่ยนแปลงผ่านความขัดแย้งทางการเมืองของชาวเมืองซึ่งต่างกันด้วยการเลือกตั้ง ตอนนี้อยู่ที่เทคโนโลยีเป็นอีกปัจจัยหนึ่งของการส่งเสริมให้การแบ่งแยกขั้ว (Polarization) การแบ่งแยกขั้วฝ่ายทางการเมืองที่ยากเกินกว่าจะทำให้ทั้งสองฝั่งหันหน้าเข้ามาคุยกันได้ เนื่องจากทั้งสองฝ่ายรับรู้ข้อมูลในสิ่งตัวเองเห็นต่างถูกต้อง ตอนนี้นำประเด็นเรื่องการแบ่งขั้วกับเทคโนโลยีและผลกระทบต่อประชาธิปไตยเกิดขึ้นในหลายที่ทั่วโลก” จินจิวกล่าว

มิติสุดท้าย อนาคตของงานวิจัยไทย จินจิวเริ่มต้นด้วยการสะท้อนถึงความแตกต่างระหว่างระบบวิจัยไทยและต่างประเทศจากประสบการณ์ส่วนตัวว่าเป็นอดีตอาจารย์คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่ขึ้นชื่อการทำงานวิจัยมากกว่าการสอนหนังสือ แต่พบว่ากลายเป็นอาจารย์มีภาระในงานสอน และภาระงานอื่นจำนวนมากจนส่งผลทำให้ทำงานวิจัยได้ไม่มีคุณภาพ จึงเป็นเหตุให้ตัดสินใจเปิดโอกาสไปทำงานวิจัยที่ต่างประเทศ พร้อมกับมีข้อเสนอต่อระบบวิจัยไทยในมิติวิธีการเข้าใจงานวิจัยในประเทศไทย ซึ่งจินจิวชี้ว่าความต้องการและประเด็นที่ปัจจุบันไม่มีนักวิจัยที่มีความสนใจประเด็นในไทยและขยายไปสู่ประเด็นอื่น แต่ยังนักวิจัยไทยรุ่นใหม่ที่ไม่ได้สนใจประเด็นในเมืองไทย แต่เป็นคนไทยที่ทำงานในต่างประเทศ ยกตัวอย่างอดีตลูกศิษย์ที่ศึกษาต่อปริญญาเอกในต่างประเทศและสนใจประเด็นระบบพรรคการเมืองในยุโรป หรืออดีตลูกศิษย์ที่สนใจเรื่องนโยบายสาธารณสุขที่ไม่ใช่ในนโยบายในประเทศไทย จึงเป็นความท้าทายว่าจะเชื่อมโยงนักวิจัยดังกล่าวได้อย่างไร

“จริงๆ เห็นด้วยว่าการที่จะใช้งบประมาณที่มีจากภาษีประชาชน งานวิจัยมันควรจะตอบโจทย์ประเทศ แต่ในขณะเดียวกัน งานวิจัยที่เป็นนวัตกรรมของโลกจำนวนมากมันถูกนำทางด้วยบริษัทที่เราติดต่อโลก มีต่อชีวิตประจำวัน การสร้างความรู้มันเริ่มจากตัวเองอย่างเดียวไม่ได้ มันต้องเริ่มจากข้างนอก คน (ประเทศ) อื่นมีความรู้อะไรบ้างในโลกแล้วค่อยมาดูว่าไม่องค์ความรู้แบบนี้มันไม่เป็นที่สนใจหรือไม่เกิดขึ้นในสังคมไทย” จินจิวกล่าว

จินจิวยังเสริมว่าจากประสบการณ์ในต่างประเทศที่ทำงานวิจัยประเด็นดิจิทัลข้ามสาขาร่วมกับนักวิทยาศาสตร์ ข้อมูลไปจนถึงคนทำงานซอฟต์แวร์ แต่พบว่าประเทศไทยมีการทำวิจัยที่ค่อนข้างแยกศาสตร์ทำงานวิจัย ในทางหนึ่งจึงมีข้อเสนอว่าควรจะทำให้เกิดการร่วมงานร่วมกันระหว่างสายสังคมศาสตร์และวิทยาศาสตร์ เนื่องจากงานบางงานวิจัยวิทยาศาสตร์กระทบต่อสังคมจำนวนมาก และข้อเสนอสุดท้าย จินจิวเสนอให้มีการผลิตงานวิจัยเชิงเปรียบเทียบ ระหว่างประเทศไทยกับประเทศอื่น ซึ่งจะสนใจทวิวิจัยที่จะทำได้ข้อค้นพบที่น่าสนใจ

“ดิฉันเคยทำงานวิจัยของสทสว. เป็นงานวิจัยที่เชิงปลายเปิด เพียงแต่ว่ามีหัวหน้าทีมเป็นนักวิจัยอาวุโสกำหนดธีมว่า ตอนนั้นประเทศไทยต้องการอะไร งานวิจัยโครงการแรกๆ ที่ได้ทำเป็นเรื่องการปฏิรูปองค์กรต่างๆ ที่สำคัญแก่ชีวิตคน ดิฉันสนใจเรื่องวิธีการที่ตำรวจรับมือกับผู้ชุมนุม ซึ่งตอนนั้นทางสทสว. ก็อนุญาตให้เราทำเรื่องที่แหลมคม ถ้างานวิจัยไม่ไปที่ เจ็บหรือไม่ไปที่ชุมชนอำนาจ เป็นที่ๆ ที่เราเห็นว่าสังคมถ้าไม่แตะเรื่องนั้นมันไปไหนไม่ได้ งานวิจัยเราก็จะวนอยู่ในกรอบที่ทุกคนก็ทำเหมือนกัน เห็นด้วยว่ามันต้องมีสมดุลระหว่างการตอบใจเชิงนโยบาย ขณะเดียวกันการตอบใจด้วยความสงสัย ความเป็นไปได้ที่หลากหลายในโลก” จินจิวทิ้งท้าย

เอกชนไทยกับความท้าทายบนเศรษฐกิจแพลตฟอร์ม – โภท พงศ์กั้น

จากภาพใหญ่ เศรษฐกิจ-สังคม-การเมือง ขยับมาที่ภาคเอกชน โภท พงศ์กั้น ตัวแทนจากภาคธุรกิจดิจิทัลได้ขยายความต่อจากจินจิวถึงความท้าทายจากผลกระทบของอัลกอริทึมที่ถูกกำหนดจากเจ้าของแพลตฟอร์มว่าไม่เพียง

“โลกดิจิทัลมันช่วย Empower แต่ก่อนเราเคยอยู่ในซอย ตอนนี้อยู่บนแพลตฟอร์ม ทำธุรกิจร้อยล้าน พันล้านได้ก็เพราะว่ามีเทคโนโลยี มันทำให้คนอย่างผมพอมือโอกาส แต่ว่าดิจิทัลก็ก่อให้เกิดรอยแยกที่มันกว้างขึ้น เจ้าซอแพลตฟอร์มได้เปรียบกว่าคนที่อยู่ในแพลตฟอร์มเสมอ เพราะ Economy of Scale (การประหยัดจากขนาด) ของดิจิทัลแพลตฟอร์มมันมหาศาล” โฟเทกรีนถึงข้อดีของดิจิทัลและเพิ่มเติมข้อควรระวังไว้ว่าควรระวัง ‘แหวก’ กระจายไปติดตามเนื้อหาของคนต่างรุ่น เพื่อสร้างความเข้าใจระหว่างคนในสังคมมากขึ้น

หลังจากนั้น ในฐานะนักธุรกิจ โฟเทแบ่งธุรกิจออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ ธุรกิจที่เป็นท่อ (Pipeline Business) ป้อนอินพุตผ่านกระบวนการเพิ่มมูลค่าจนได้สินค้าและบริการปลายทางสู่ผู้บริโภค และธุรกิจที่เป็นแท่น (Platform Business) แพลตฟอร์มส่งมอบคุณค่าให้กับคนมากกว่าหนึ่งกลุ่มขึ้นไป เช่น ธุรกิจตลาด ยิ่งเมื่อเทคโนโลยีเข้ามาก็ช่วยทำลายข้อจำกัดทางกายภาพ และเร่งให้เกิดการมอบคุณค่าให้กับคนหลากหลายกลุ่มมากกว่าเดิม

โฟเทให้ความเห็นว่าเศรษฐกิจแพลตฟอร์ม (Platform Economy) จะมีผลที่สำคัญต่อภาคธุรกิจในอนาคต อย่างไรก็ตาม igit การทำแพลตฟอร์มบางรูปแบบอย่าง E-commerce ใช้ต้นทุนมหาศาลในลักษณะของการระดมทุนจำนวนมาก จัดจัดเงินทำโปรโมชัน เพื่อเปลี่ยนพฤติกรรมคนและสร้างการรับรู้ก่อนจะพลิกมาเป็นกำไรในระยะกลาง แต่ในปัจจุบันมีแพลตฟอร์มคู่แข่งจึงไม่สามารถรันดีได้ว่าจะได้กำไร ยังคงต้องระดมทุนอย่างต่อเนื่อง เพื่อรักษาสถานะลูกค้าเดิม

สำหรับประเทศไทย ด้วยลักษณะเศรษฐกิจที่เป็น Small Open Economy การทำแพลตฟอร์ม E-commerce จึงเสียเปรียบบางประเทศที่มีขนาดเศรษฐกิจใหญ่กว่าและมีการลงทุนด้านแพลตฟอร์มมาแล้ว อย่างจีนที่สามารถนำมาขยายผลต่อในประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ง่ายและรวดเร็ว

“พูดถึงการแข่งขันและสปีดก็เหมือนเราเล่นบอลลอด. อยู่ แต่เราไปเจอพวกเล่นบอลโลก”

“ถ้ามันมีเม็ดเงินเข้าโอกาสผ่านหน้าประเทศไทย ผู้ประกอบการไทยส่วนใหญ่จะยินดีว่าเบ็ดตกปลาริมตลิ่งกันแบบไทยมุง เพราะมันง่าย จะได้ปลาชิว ปลาสร้อย หรือปลาเลือกก็แล้วแต่ แต่ได้ปลายเยอะ คงมีน้อยคนที่จะใจเย็น ไม่อยากตกปลาริมตลิ่ง อยากจะใช้งานวิจัยหรือนวัตกรรม กระโดดลงน้ำไปก่อนแล้วอยากจะไปหาสะดือทะเล อยากจะออกอ่าวไทย อยากจะไปเจอปลาตัวใหญ่ ผมว่าอย่างนั้นต้องใช้ความพยายาม ความกล้าและการสนับสนุนหลายๆ อย่าง ผมเองก็เลือกที่จะดำน้ำลงไปเป็นผู้ประกอบการสายนวัตกรรม การดำน้ำจะต้องกล้าหันใจและมีนักลงทุณาติดอาวุธให้ถึงออกซิเจน ตอนแรกก็นึกว่าดำน้ำง่าย ปรากฏว่า 90% ของสตาร์ทอัพตายเกลื่อนในน้ำ ผมก็ระดมทุนต่อไปแล้วก็ถ้าว่ายไหลออกกลางน้ำได้ มีจุดแตกต่างที่เหนือกว่าคู่แข่ง และถ้าเรามีโอกาสจริงๆ ก็ต้องสปีดอัพไปมากกว่านี้ เพราะไม่อย่างนั้นนวัตกรรมที่เราทำมาบนอ่าวไทย มันไม่พอกินหรอก มันจะมีคนที่ใหญ่กว่ามาแข่งเราได้อยู่ดี นั่นคือความท้าทายของชีวิตผู้ประกอบการ” โฟเทฉายภาพธรรมชาติของผู้ประกอบการในเมืองไทยที่มีความเป็นผู้ประกอบการสูง แต่ยังมีการใช้นวัตกรรมในการดำเนินธุรกิจไม่มากนัก อย่างไรก็ตามประเทศไทยยังมีโอกาสในการที่จะใช้ความแตกต่างของความเป็นตลาดไทยในการสร้างสรรค่นวัตกรรม

โจทย์สำคัญของผู้ประกอบการไทยในอนาคตคือการสร้างวิธีคิดในการเปลี่ยนธุรกิจจากการส่งมอบคุณค่าด้านเดียวเป็นธุรกิจแพลตฟอร์มที่ส่งมอบคุณค่ามากกว่าหนึ่ง เช่น ร้านหมูปิ้งที่ผันตัวเองเป็นโรงงานผลิตหมูปิ้งเสียบไม่ให้กับร้านค้ารายย่อย หรือบริษัท Amazon ที่ทำเรื่อง E-commerce ขยับมาทำระบบคลาวด์ AWS เพื่อเป็นแพลตฟอร์มระบบคลาวด์สำหรับผู้ใช้งานอื่น เป็นต้น

ไทย เพื่อสนับสนุนภาคธุรกิจ ดังนี้

ข้อเสนอแรก เลือกวิจัยในสิ่งที่ประเทศไทยได้เปรียบและร่วมมือต่อยอดกับงานวิจัยต่างประเทศที่ประเทศไทยไม่มี โอกาสชนะ โศกนาฏกรรมว่าประเทศไทยยังมีโอกาสในการทำวิจัยในหลายประเด็นที่ต่อยอดจากประเด็นปัญหาใน บริบทพื้นที่ เช่น ปัญหามลพิษทางอากาศ ปัญหาการแก่ง่อนรอย ปัญหาจากผังเมืองที่นำไปสู่นวัตกรรมการแก้ ปัญหาในบริบทของประเทศไทย ถือเป็นงานวิจัยที่มีตลาดรองรับในพื้นที่ และเป็นโอกาสที่จะดึงดูดนักวิจัยจากต่าง ประเทศมาศึกษาในเมืองไทย

“ผมว่ามีโอกาสในหลายๆ อุตสาหกรรมที่คนอื่นก็คงจะแย่งไปจากเราไม่ได้ ที่ไหนมีความหวัย ช้า แพงที่นั่นมีโอกาส จริงๆ ประเทศนี้เต็มไปด้วยโอกาสและก็ได้ด้วยโอกาสของนักวิจัยด้วย” โศกนาฏกรรมและเสริมว่าในบาง อุตสาหกรรมที่รัฐไม่ส่งเสริมงานวิจัยในอุตสาหกรรมอีกต่อไปก็ขอให้มีแนวทางในการเยียวยา ในขณะที่เดียวกันก็ย้ำ ถึงการสร้างความร่วมมือกับต่างประเทศในหัวข้อที่ประเทศอื่นเชี่ยวชาญ เช่น ประเด็นเทคโนโลยีอย่าง AI สามารถ ต่อยอดจากเทคโนโลยีดังกล่าว โดยไม่ต้องลงมือวิจัยเองทั้งหมด

ข้อเสนอที่ 2 อดทนในการเห็นดอกผลของงานวิจัยในระยะกลาง-ระยะยาว แนวคิดแบบสตาร์ทอัพได้เปลี่ยนวิธีคิด จากเดิมที่มองหาโอกาสเป็นการมองหาปัญหา เพื่อหาทางแก้ไข ในประเทศไทยมีผู้ที่สนใจความเป็นผู้ประกอบการ จำนวนมาก แต่เมื่อเข้าสู่การลงมือปฏิบัติก็ไม่ใช่เรื่องง่ายที่จะประสบความสำเร็จ ไม่ท้อว่ากว่าการทำธุรกิจต้องอาศัย ความอดทน หลายครั้งหน่วยงานภาครัฐต้องการโครงการปฏิบัติการเร่งรัด (Quick win) เพื่อแก้ปัญหา ซึ่งเป็น เรื่องที่ถูกต้อง แต่ก็หวังว่าผู้ประกอบการจะอดทน ใช้งานวิจัยเก็บเกี่ยวดอกผลในระยะกลางและในระยะยาวมากขึ้น

ระบบวิจัยไทยภายใต้ความผันผวนโลก: พงศ์พันธ์ แก้วตาทิพย์

พงศ์พันธ์ แก้วตาทิพย์ รองผู้อำนวยการสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกว.) ในฐานะหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับระบบวิจัยไทยโดยตรงได้ฉายภาพระบบวิจัยไทยว่าปัจจุบันมีการปฏิรูปให้มีกรรม ศูนย์ (centralize) เพื่อให้มีความสอดคล้องไปด้วยกันมากขึ้น (Alignment) อันเป็นผลมาจากข้อจำกัดทางด้านงบประมาณ

สำหรับ สกว. มีบทบาทสำคัญในการจัดทำแผนด้านวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (ววน.) และจัดสรรงบประมาณ โดยทำงานร่วมกับ PMU (Program Management Unit) ซึ่งเป็นกลไกขับเคลื่อนในการบริหารงบประมาณวิจัยด้าน ววน. นอกจากนี้ สกว. ยังผลักดันให้เกิดเส้นทางสู่ผลกระทบงานวิจัย (Impact Pathway) รวมไปถึงทำงานร่วมกับหน่วยงานพี่กึ่งขึ้นของภาครัฐ และมหาวิทยาลัยทั่วประเทศ เพื่อพัฒนางานวิจัยที่ขับเคลื่อน ประเทศไทย ตอบโจทย์แผน ววน. และสร้างประโยชน์ต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ทั้งในแง่การศึกษาเพื่อปรับใช้จริง และ การวิจัยเพื่อทำความเข้าใจ เพิ่มอำนาจการต่อรองกับประเทศผู้ผลิต

ปัจจุบันไทยมีแผน ววน. พ.ศ. 2566-2570 ที่จะจัดสรรงบประมาณร้อยละ 60 ของงบประมาณทั้งหมดให้กับโจทย์ วิจัยที่อยู่ในยุทธศาสตร์ของแผน ววน. และอีกร้อยละ 40 สำหรับงานวิจัยที่มาจากรากฐานความสนใจของนักวิจัย ภายในประเทศ โดยมี 2 เป้าหมายสำคัญคือการผลักดันให้อันดับในดัชนีนวัตกรรมโลก (global innovation index: GII) ขยับจากอันดับที่ 43 เป็นอันดับ 35 ภายใน พ.ศ. 2570 และผลักดันให้ดัชนีความยั่งยืน (SDG Index) ของ ประเทศไทยอยู่ใน 35 อันดับแรก

technology for society สุดท้ายเราท้าวจ้ย พัฒนาวทยาศาสตร์เทคโนโลยี เพื่อตอบเจตยสังคัม” พงศ์พันธ์กล่าว และให้ความเห็นว่าการวางแผนยุทธศาสตร์ของแผน ววน. ท่ามกลางความผันผวนของโลกจึงต้องมีความเข้าใจ เทรนด์ของโลกในอนาคต ทั้งประเด็นการทวนกระแสโลกาภิวัตน์ (Deglobalization) ความเปลี่ยนแปลงของ ภูมิรัฐศาสตร์ (Geopolitical Change), การเปลี่ยนแปลงของสัดส่วนประชากรโลก (Demographical Change), ภาวะโลกรวน (Climate Change) , การขยายตัวของสังคมเมือง (Urbanization) การเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี อย่างรวดเร็ว (Technology Disruption) และการเติบโตของกระแสสุขภาพ (Health and well-being) รวมไปถึง เทรนด์ของภาคธุรกิจ ในลักษณะปัจเจกชนนิยม (Individualism) เพื่อไม่ให้งานวิจัยที่ระดมผลเก็บเกี่ยวในอีก 4-5 ปีข้างหน้าล้าสมัย ไม่สอดคล้องกับบริบทโลก ณ ขณะนั้น

ท่ามกลางทรัพยากรที่มีอยู่จำกัด สทสว. ได้วาง 4 ยุทธศาสตร์ของแผน ววน. พ.ศ. 2566-2570 เพื่อเป็นกรอบ สำหรับนักวิจัยในการตั้งโจทย์ที่จะตอบรับความท้าทายไทย ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1 พัฒนาเศรษฐกิจไทยให้มีความสามารถในการแข่งขันและพึ่งพาตัวเองได้อย่างยั่งยืน โดยใช้ วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม

ยุทธศาสตร์ที่ 2 ยกระดับสังคมและสิ่งแวดล้อม สามารถรับมือกับพลวัตที่เปลี่ยนแปลงไปของโลก

ยุทธศาสตร์ที่ 3 พัฒนากำลังคนและสถาบันด้านวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรมให้พร้อมสำหรับการเป็นรากฐาน ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศอย่างยั่งยืน

ยุทธศาสตร์ที่ 4 การพัฒนาเทคโนโลยี วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรมระดับสากล เพื่อสร้างโอกาสและความ พร้อมของประเทศในอนาคต

“แผนววน. เป็นแผนหมุนเวียน (rolling plan) เราพร้อมปรับ แต่ไม่ได้เปลี่ยนทั้งหมด เพราะงานวิจัยต้องมีระยะ เวลาให้นักวิจัยได้ทำงานด้วย

“เวลาเราเขียนแผนเราไม่ได้ดูเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน เราดูเมกะเทรนด์ไปข้างหน้า แล้วดูว่าเรามีโอกาสเกิด อะไรขึ้นที่เป็นผลกระทบต่อสำคัญ งานวิจัยต้องทำ ณ วินาทีเพื่อรองรับสิ่งที่เกิดขึ้นในอนาคต เราอาจจะขยับความ สำคัญจากเรื่องหนึ่ง ลดความสำคัญบางเรื่องไปให้อีกเรื่องหนึ่งเพิ่มมากขึ้นมากกว่า เพราะฉะนั้นประเด็นที่ทำงานสามารถ ปรับได้ เพื่อตอบบริบทที่เปลี่ยนแปลงหรือเกิดขึ้นในปัจจุบัน” พงศ์พันธ์กล่าว

อย่างไรก็ดี พงศ์พันธ์ ทั้งท้ายว่าสทสว. ยังมีภารกิจสำคัญที่จะต้องพัฒนาเพื่อเหลาโจทย์วิจัยให้คมและชัดมากขึ้น ทั้งการเพิ่มงานวิจัยในประเด็นนโยบายชาติและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ซึ่งจะต้องปรับจากกระบวนการให้ทุน ต่อไป การขับเคลื่อนการวิจัยแบบบูรณาการข้ามศาสตร์ (Transdisciplinary Research) ที่ไม่ใช่เพียงการทำวิจัย แบบสหวิทยาการ (Interdisciplinary Research) แต่ยังคงต้องทำงานร่วมกับหน่วยงานท้องถิ่นหรือชุมชน เพื่อให้องค์ ความรู้ถูกนำไปใช้ประโยชน์ ในขณะที่เดียวกันก็ทำให้เกิดการสร้างองค์ความรู้ต่อไปในอนาคต รวมไปถึงการสร้าง กระบวนการมีส่วนร่วมวางยุทธศาสตร์แผนงานวิจัยกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ทั้งในดานนักวิจัย และผู้ที่ได้รับประโยชน์

พงศพันธ์ แก้วตาทิพย์ เทคโนโลยีกับประชาธิปไตย โยภ พดุงกัน สทสว. กฤษณ์เลิศ ลิ้มพันธ์รัตน์ เศรษฐกิจแพลตฟอร์มกับความท้าทายเศรษฐกิจไทย decoupling อารัม ถังนรินทร์

Print

101

เรื่อง: กรกมล ศรีวัฒน์

RELATED POSTS

MOST READ

Politics

31 Mar 2023

สูญเสียบันไปเท่าไรแล้วกับคำว่า 'เกณฑ์ทหาร'

สรวิศ มา

ON ONE
BRIEF

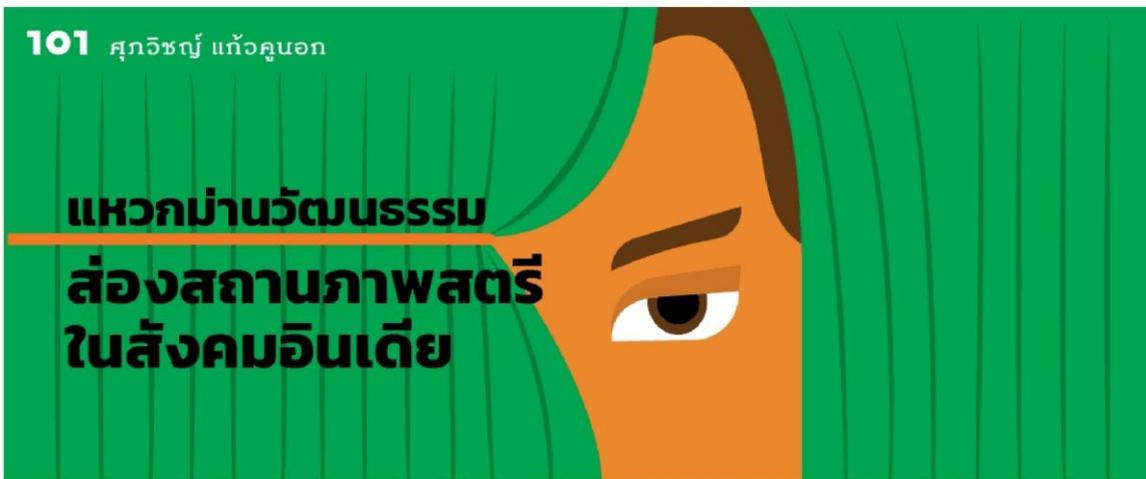
Politics

23 Feb 2023

จากสูบนถนน สู่คนในสภา: 4 ปีชีวิตนักการเมืองของอมรัตน์ โชคปมิตต์กุล

กัลยิรา มาตาพันธ์

World

1 Oct 2018

แหวกม่านวัฒนธรรม ส่องสถานภาพสตรีในสังคมอินเดีย

ศุภวิชญ์ แก้วคุณอก

SOCIAL ISSUES

- Education
- Justice & Human Rights
- Anti-Corruption
- Sustainability
- Social Problems

EDITOR'S NOTE

INTERVIEWS

DOCUMENTARY

MEDIA

- Talk Programmes
- Videos
- Podcast
- Visual & Infographics

SPOTLIGHTS

- Happy Family
- Democracy
- Education Spotlight
- Issue of the Age

PROJECTS

ABOUT

บริษัท ดี วันโอวัน เปอร์เซนต์ จำกัด

83/2 ซอยอารีย์สัมพันธ์ 1 ถนนพหลโยธิน แขวงพญาไท เขตพญาไท กรุงเทพมหานคร 10400

Copyright © 2021 the 101 percent. All rights reserved.

ความ(ไม่)มั่นคงในโลกใหม่: ทบทวนความมั่นคงของไทยในโลกไร้ระเบียบ

@ เรียง-โบ ซองทอง 24 Nov 2023

World / Global Affairs, Politics / Public Policy

READ 2K
LATER

‘ความมั่นคง’ เป็นองค์ประกอบสำคัญของรัฐ พลเมืองยอมสูญเสียอิสรภาพบางส่วนมาอยู่ใต้รัฐ ก็เพราะคาดหวังให้รัฐปกป้องและดูแลความสุขให้กับตน กระนั้น เมื่อก้าวถึง ‘ความมั่นคง’ รัฐกลับมักเหมารวมเอา ‘ความมั่นคงของรัฐ’ เป็นความหมายเดียวกับ ‘ความมั่นคง’ ของประชาชน

ในอดีต คำว่า ‘ความมั่นคง’ จึงถูกโยงเข้ากับอำนาจรัฐและการทหาร เพราะความท้าทายหลักคือการสร้างสันติภาพระหว่างดินแดน แต่เมื่อความขัดแย้งระหว่างรัฐไม่ใช่โจทย์หลัก ประกอบกับมนุษย์พบเจอปัญหาใหม่ๆ มากขึ้น ทั้งด้านสิ่งแวดล้อม อาหาร โรคภัย ประชากร เศรษฐกิจ และอื่นๆ อีกมากมาย ทำให้การผูกโยงความมั่นคงเข้ากับการทหารอย่างเดียวไม่สามารถแก้ไขปัญหาเหล่านี้ได้อีกต่อไป

101 จึงชวนทบทวนและหาหนิยามของ ‘ความมั่นคง’ ในโลกที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วนี้ ว่าอะไรคือความเสี่ยงและความมั่นคงของไทยมีหน้าตาแบบใด ร่วมเสนอยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงที่จะนำไปสู่การป้องกันภัยคุกคามจากทั้งภายนอกและภายใน ผ่านวงสนทนาจากผู้เชี่ยวชาญหลากหลายวงการ ร่วมด้วย **จิตติภัทร พูนช้ำ** คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, **ฐิติรัตน์ ทิพย์สัมฤทธิ์กุล** คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, **ประทีป ปิยะโพธิ์** สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ กองบัญชาการกองทัพไทย, **พงทอง ภาวครพันธ์ุ** คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และ **ศรีสมภพ จิตรภิมย์ศรี** ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้ ชวนเสวนาโดย ปกป้อง จันวิทย์ ประธานกรรมการ 101 Public Policy Think Tank (101 PUB)

หมายเหตุ: เรียบเรียงผ่านการเก็บความจากงานเสวนา *Research and Policy Dialogue: ตั้งโจทย์+ตอบอนาคตประเทศไทยในบริบทโลกใหม่ #3 “ความ(ไม่)มั่นคงในโลกใหม่”*

การแข่งขันทางภูมิรัฐศาสตร์: โจทย์ที่ประเทศไทยยังคงมองไม่ชัด – จิตติภัทร พูนช้ำ

จิตติภัทร พูนช้ำ คณบดีรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เปิดประเด็นวงเสวนาด้วยการมองความมั่นคงผ่านแว่นภูมิรัฐศาสตร์ (geopolitics) ที่ในระดับโลกนั้นมีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วจากอดีต ก่อให้เกิดความไม่มั่นคงในการเมืองระหว่างประเทศและเศรษฐกิจการเมืองโลกทั้งหมด ประเด็นความมั่นคงเคลื่อนที่ไปคนละทางพอสมควร หากมองระดับมหภาคของโลก มหาอำนาจอย่างสหรัฐอเมริกาและจีนกำลังเคลื่อนไปสู่การแข่งขันทางภูมิรัฐศาสตร์ (geopolitics competition) ยกตัวอย่างเช่น ตั้งแต่ปี 2017 เป็นต้นมา ในเอกสาร National Security Strategy (NSS) ของสหรัฐอเมริกา มีการมองโลกจากมุมมองของการแข่งขันระหว่างมหาอำนาจสูงขึ้นไปอีกทั้งบ่งชี้ว่าจีนมีความเป็นภัยคุกคามหรือคู่แข่งเชิงยุทธศาสตร์ (strategic competitor)

หากมองภาพใหญ่ของภูมิรัฐศาสตร์โลกในปัจจุบัน สามารถแบ่งออกได้หลายประเด็นด้วยกัน *ประเด็นแรก* แม้หลายต่อหลายคนต้องการที่จะเห็นโลกนี้มีหลายขั้วอำนาจ (multipolar) และจัดวางความสัมพันธ์อยู่บนฐานของพหุภาคีนิยม แต่จิตติภัทรกลับมองว่าโลกกำลังเคลื่อนเข้าสู่ระบบที่มีสองขั้วอำนาจกำกับเรื่องเศรษฐกิจ การเมือง การทหาร รวมไปถึงความมั่นคงมากยิ่งขึ้นอย่างรุนแรง

ประเด็นที่สอง นับตั้งแต่ปี 2017 เป็นต้นมา โลกของเรามีกระบวนการแบ่งขั้ว (decoupling) มหาอำนาจ โดยเฉพาะในมิติที่แต่เดิมเคยมีร่วมกัน อย่างในเรื่องของสงครามการค้า ห่วงโซ่อุปทานโลก (global supply chain) สงครามเทคโนโลยี อาทิ Chip War หรือ สงคราม semiconductor ต่างๆ รวมถึงความขัดแย้งเรื่องดินแดน เช่น ทะเลจีนใต้ ไต้หวัน ความมั่นคงทางทะเล (maritime security) เป็นต้น

*ประเด็นต่อมา*คือ ปัญหาต่างๆ ในโลกจะถูกวางกรอบด้วยมิติทางภูมิรัฐศาสตร์ (geopoliticization of issues) การแข่งขันในปริภูมิเหล่านี้ไปสู่เรื่องของคุณค่าที่แตกต่างกัน มีระเบียบ (rule-based order) ที่พากหนึ่งนำโดยสหรัฐอเมริกาหรือตะวันตก และอีกพากหนึ่งนำโดยจีนและรัสเซีย ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นระเบียบโลกที่ไม่เสรี (illiberal international order) มากนัก

การแบ่งขั้วอำนาจของประเทศมหาอำนาจ ทำให้โลกเกิดการแบ่งออกเป็นสองกลุ่มใหญ่ เพื่อสร้างพันธมิตรภายใต้ระเบียบสองขั้วนี้ หรือที่เรียกกันว่ากระบวนการ 'Friendshoring' ที่ด้านหนึ่งสหรัฐอเมริกาเริ่มใช้พหุภาคีกลุ่มเล็ก (minilateral) ผ่านหลายภาคี เช่น กลุ่ม Quad ที่ประกอบด้วย สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น ออสเตรเลีย และอินเดีย, กลุ่ม AUKUS ประกอบด้วย สหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย และสหราชอาณาจักร หรือการประชุมไตรภาคีซึ่งประกอบด้วย สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น และเกาหลีใต้ที่แคมป์เดวิด (Camp David)

ขณะเดียวกัน จีนก็พยายามสร้างกรอบการค้าเน้นความสัมพันธ์ระหว่างประเทศผ่านโครงสร้างพื้นฐานมากขึ้น อาทิ ข้อริเริ่มหนึ่งแถบหนึ่งเส้นทาง (Belt and Road Initiative: BRI) ซึ่งเป็นนโยบายการลงทุนข้ามชาติที่จะเชื่อมเอเชีย ยุโรป และแอฟริกาไว้ด้วยกัน คล้ายกับเส้นทางสายไหมในอดีต หรือความร่วมมือในการตั้งธนาคารเพื่อการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานแห่งเอเชีย (Asian Infrastructure Investment Bank: AIIB) หรือแม้แต่การสร้างกรอบของการพัฒนา ความมั่นคง และอารยธรรมผ่าน แนวคิด G สามตัว ได้แก่ Global Development Initiative (GDI), Global Security Initiative (GSI) และ Global Civilization Initiative (GCI)

สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงการแข่งขันและการแบ่งขั้วกันอย่างเข้มข้นของประเทศมหาอำนาจต่างๆ ในขณะที่ระดับภูมิภาค ภัยของความมั่นคงอาจเป็นชนลະขุดกับระดับโลก จิตตภัทรมองว่า กรณีของรัฐขนาดกลางหรือขนาดเล็ก รวมถึงประเทศไทย เมื่อกล่าวถึงความมั่นคง มักจะถูกทำให้หนักถึงหน่วยงานความมั่นคงก่อน และตีกรอบประเด็นความมั่นคงด้วยมุมมองของหน่วยงานความมั่นคงต่างๆ

"นิยามความหมายของความมั่นคงที่กว้างขึ้นในแวดวงวิชาการ ตรงนี้เป็นช่องว่างที่สูงมากระหว่างโลกของกองทัพและทหาร แม้บางส่วนจะคิดว่ากองทัพมองเห็นว่ามีประเด็นความมั่นคงใหม่ๆ เกิดขึ้น แต่กองทัพก็ยังตีกรอบประเด็นด้วยมิติความมั่นคงแบบทางการทหารอยู่" จิตตภัทรกล่าว

ประเด็นความมั่นคงใหม่ๆ ที่กล่าวมานั้น จิตตภัทรขยายความว่าอาจเรียกว่าเป็น ความมั่นคงแบบใหม่ (non-traditional security) หรือ ความมั่นคงมนุษย์ (human security) ในมิติความมั่นคงทางเศรษฐกิจ อาหาร พลังงาน สุขภาวะต่างๆ ฯลฯ รวมไปถึงสิ่งที่เรียกว่าเป็น ความมั่นคงหลังจากมนุษย์ (post-human security) เช่น สิ่งแวดล้อม สุขภาวะ บางส่วนที่ควบคุมจัดการไม่ได้ สิ่งเหล่านี้ในระนาบของรัฐขนาดกลางและเล็กอาจมีนิยามของความมั่นคงที่ไม่เหมือนกัน จึงนำไปสู่ประเด็นความคลุมเครือของนิยามความมั่นคงว่าความมั่นคงคืออะไร เป็นความมั่นคงของใคร และเพื่อใคร สิ่งนี้จะส่งผลถึงการกำหนดยุทธศาสตร์ความมั่นคงที่แตกต่างกัน

จิตตภัทรแตกประเด็นเกี่ยวกับองค์ความรู้ของสังคมไทยในเรื่องของความมั่นคงไว้ 3 ประเด็นด้วยกัน ได้แก่

ประเด็นที่หนึ่ง เมื่อกล่าวถึงนิยามความมั่นคงควรพิจารณาด้วยว่าประเทศไทยยังระบุแนวคิดของทฤษฎีไปมากน้อยเพียงใด เนื่องจากกรอบวิธีคิดที่นำมาใช้ในหน่วยงานความมั่นคง มักจะประกอบสร้างความมั่นคง (securitization) หรือทำประเด็นหนึ่งๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงให้กลายเป็นเรื่องของความมั่นคง และขยายไปสู่มิติอื่นๆ เช่น เศรษฐกิจ สุขภาวะ สิ่งแวดล้อม แต่การประกอบสร้างความมั่นคงมักจะมาพร้อมกับการลดความเป็นการเมืองลง (depoliticization) รวมถึงอาศัยบทบาทของรัฐในการสร้างสภาวะข้อยกเว้น (state of exception) ทำให้บางเรื่องผู้มีส่วนได้ส่วนเสียไม่มีโอกาสในการถกเถียงถึงนิยามหรือรับมือนับเรื่องดังกล่าว

"บางคนมีการพูดถึงการศึกษาความมั่นคงเชิงวิพากษ์ (Critical Security Studies) มองว่าความมั่นคงควรจะนิยามว่าเป็น เสรีภาพ (freedom) หรือปลดแอกจากข้อจำกัดที่มีทั้งทางด้านกายภาพและทางด้านโครงสร้างที่มีต่อมนุษย์เรา ฉะนั้น ภายใต้อุดมคติเช่นนี้จะไปเชื่อมโยงกับเรื่องความมั่นคงของมนุษย์มากขึ้น อย่างไรก็ตาม ควรตั้งคำถามด้วยว่าประเทศเรายังระบุแนวความคิดทฤษฎีไปมากน้อยแค่ไหน"

ตัวอย่างเช่น การที่สหรัฐอเมริกาวางให้เงินเป็นคู่แข่งทางยุทธศาสตร์ จัดตั้งสหประชาชาติเพื่อให้ความเห็นหลายประเทศในโลกใต้ (Global South) ไม่ได้มองเช่นนั้น มุมมองความมั่นคงของประเทศไทยจึงมีความเฉพาะเจาะจง

“คนในประเทศที่เป็นโลกใต้ก็มีวิธีการกำหนดกรอบที่ไม่เหมือนกัน เพราะฉะนั้น มุมมองความมั่นคงของบ้านเรายังเป็นมุมมองที่มีความเฉพาะเจาะจงมาก สิ่งคมอำนาจนิยมอื่นๆ ก็มีความคล้ายกับเราในโลกใต้พอสมควร สิ่งนี้เป็นโจทย์หนึ่งในเวลาที่เรานึกถึงการผลิตองค์ความรู้ในงานวิจัย เราจะต้องคิดพื้นฐานของหน่วยงานความมั่นคงเป็นส่วนใหญ่ เราอาจจะต้องไปดูเรื่องของกระบวนการสร้างองค์ความรู้ของความมั่นคงว่ามีลักษณะอย่างไรให้มากขึ้น”

ประเด็นที่สามคือ ทุนวิจัย ซึ่งมักจะจำกัดอยู่กับประเด็นใหม่ๆ กล่าวคือ โลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทำให้ต้องเรียนรู้ วิ่งหาความรู้ใหม่ๆ ของความมั่นคงอยู่เสมอ แม้จะเป็นเรื่องที่ดี แต่จิตตวิสัยที่มองว่าจะยังไม่เพียงพอเนื่องจากโลกไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปมาอย่างที่เราคิด มีหลายประเด็นที่มักจะวนกลับมาและเป็นโจทย์ความมั่นคงดั้งเดิม (classic) เช่น การแข่งขันกันระหว่างมหาอำนาจ ภูมิรัฐศาสตร์ การเมืองเรื่องทรัพยากร ฯลฯ ฉะนั้น โจทย์การวิจัยในไทยอาจจะต้องคำนึงถึงภาพใหญ่ของความมั่นคงโลกมากขึ้น ไม่ใช่เพียงคิดว่าอะไรใหม่หรือเก่า

เมื่อกับตั้งโจทย์ความมั่นคงเก่าและความมั่นคงใหม่ผ่านกรอบการประกอบสร้างความมั่นคง รวมถึงการมองความมั่นคงในแง่ของหน่วยงานความมั่นคงเพียงอย่างเดียว ทำให้องค์ความรู้เรื่องความมั่นคงของไทยไม่เท่าทันโลก สิ่งนี้จึงเป็นโจทย์สำคัญที่จิตตวิสัยต้องการให้นำมาเป็นฐานของการตั้งโจทย์วิจัยในอนาคต

หากจะตั้งโจทย์วิจัย อาจต้องคำนึงถึงการปรับเปลี่ยนมุมมอง (perspective) หรือ กระบวนทัศน์ (paradigm) บางอย่างของความมั่นคงก่อน มิฉะนั้น จะกลายเป็นการศึกษาเป็นเรื่องๆ ไป แต่มองไม่เห็นภาพใหญ่ของงานวิจัย อีกประการหนึ่งคือ เราต้องเรียนรู้โลกให้มากขึ้น เพื่อที่จะเข้าใจบริบทของความมั่นคงโลก ซึ่งท้ายสุดอาจนำมาสู่การปรับเปลี่ยนของเราเอง

จิตตวิสัยที่ท้าทายว่า “ท้ายที่สุดสำหรับเมืองไทย เราอาจจะต้องมียุทธศาสตร์ที่สำคัญและชัดเจนว่าเป้าหมายของเราคืออะไร วิธีการที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายคืออะไร ในขณะที่เดียวกัน ไทยและรัฐขนาดกลาง-เล็กมีลักษณะคล้ายคลึงกันอยู่หนึ่งคือ ความต้องการพยายามจะทำให้โลกลดการแข่งขันทางภูมิรัฐศาสตร์ลง นี่คือนโยบายที่คิดว่ารัฐหรือมนุษย์ไม่อาจบรรลุความมั่นคงได้ หากโลกยังแข่งขันกันทางด้านนี้”

เทคโนโลยีกับความมั่นคง: บทบาทของเทคโนโลยีในสังคมโลกและจุดยืนของประเทศไทย – จูติรัตน์ กิพย์สัมฤทธิ์กุล

จูติรัตน์ กิพย์สัมฤทธิ์กุล คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งเห็นว่าเทคโนโลยีที่เข้ามามีบทบาทในสังคมโลกมากขึ้นเรื่อยๆ เกี่ยวพันกับเรื่องความมั่นคงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สิ่งที่เราต้องมองอย่างแรกคือ บทบาทของเทคโนโลยีที่มีต่อความมั่นคง เนื่องจากหากมองเรื่องความมั่นคงของชาติ (national security) มักจะถูกใช้เป็นข้ออ้างสำคัญในการจำกัดสิทธิเสรีภาพ ในรัฐธรรมนูญหรือสนธิสัญญาต่างๆ สิทธิมนุษยชนมักไม่สัมบูรณ์ (absolute) อยู่แล้ว แต่ข้อจำกัดที่เข้มงวดที่สุดในการต่อสู้กับสิทธิเสรีภาพคือเรื่องความมั่นคง

บทบาทของเทคโนโลยีถูกนำมาเข้ามาเกี่ยวพันกับเรื่องนี้ ตั้งแต่เรื่องของการเลือกตั้งไปจนถึงปฏิบัติการทางการเมืองต่างๆ เช่น ปี 2016 ที่ โดนัลด์ ทรัมป์ ชนะการเลือกตั้งและได้เป็นประธานาธิบดี ก็มีเรื่องของ การแทรกแซงข้อมูลข่าวสาร แสดงให้เห็นว่าการใช้โซเชียลมีเดียปลอมส่งอิทธิพลต่อผลการเลือกตั้ง แม้ว่าทางเลือกตั้งจะไม่ได้ถูกกำหนดมุมมองในเรื่องของความมั่นคง แต่ในเวทีโลก เมื่อพูดถึงความมั่นคงมักจะประเด็นนี้ด้วย เนื่องจากเป็นสิ่งที่สะท้อนถึงเจตจำนงของประชาชน

ถัดมาเป็นเรื่องของข้อมูลบิดเบือน (disinformation) ที่อาจไปกระทบกับประเด็นอื่นๆ ด้วย ไม่ใช่แค่เพียงการเลือกตั้งอย่างเดียว ในการปฏิบัติการข้อมูลข่าวสาร รัฐบาลเองใช้เทคโนโลยีในการปฏิบัติการ หรือตัวแพลตฟอร์มเองใช้เทคโนโลยีในการสกัดการปฏิบัติการของภาครัฐ เป็นต้น

การป้องกันการก่อการร้าย เป็นบทบาทด้านๆ ที่รัฐพยายามจะให้บริษัทเทคโนโลยีช่วย เนื่องจากช่วงหลังนี้ กลุ่มก่อการร้ายใช้แพลตฟอร์มเป็นเครื่องมือในการขยายความคิด เช่น การที่กลุ่มก่อการร้ายไอซิส (ISIS) ใช้วทสแอป (Whatsapp) เฟซบุ๊ก (Facebook) หรือทวิตเตอร์ (Twitter) ในการเชิญชวนให้คนเข้าร่วมกระบวนการ ซึ่งสิ่งนี้เป็นปัญหาทางเทคโนโลยีทั้งสิ้น เพราะบริษัทเทคโนโลยีใช้เครื่องมือเทคโนโลยีในการตรวจสอบว่าคนกลุ่มนี้คือใคร มีเทคนิคอย่างไร และใช้เทคโนโลยีในการสกัดกันกลับ

“อย่างสุดท้ายคือ การใช้เทคโนโลยีในการป้องกันการกระทำรุนแรง เช่น โศกนาฏกรรมที่เกิดขึ้นกับชาวโรฮิงญาในปี 2017 เฟซบุ๊กถูกประณามว่า อัลกอริทึม (Algorithm) ของเฟซบุ๊กส่งผลต่อการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ที่เกิดขึ้น”

ด้านบทบาทของบริษัทเทคโนโลยีต่อความมั่นคง ฐิติรัตน์ชี้ว่า บริษัทเทคโนโลยีมีลักษณะข้ามพรมแดน ตัวอย่างล่าสุดที่ปรากฏให้เห็นคือ แพลตฟอร์มต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น Meta, X หรือ TikTok ส่วนแต่ถูกสหภาพยุโรป (EU) แจ้งให้คัดกรองเนื้อหาที่เป็นการยุยงให้เกิดความเกลียดชัง หรือข้อมูลเท็จเกี่ยวกับกลุ่มฮามาส (Hamas) ออก แม้จะมีการตั้งคำถามเกิดขึ้นเช่นกัน ด้วยทั้งสามบริษัทนี้เป็นบริษัทที่จดทะเบียนในสหรัฐอเมริกา แต่สหรัฐฯ ก็ไม่สามารถออกคำสั่งในเรื่องนี้ได้ แต่ EU สามารถกระทำได้

เนื่องจาก สหรัฐอเมริกามีการปกป้องในเรื่องของเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นมากกว่าสหภาพยุโรป ในขณะที่ฝั่ง EU มีกฎหมายตลาดดิจิทัล (Digital Market Act) และ กฎหมายบริการดิจิทัล (Digital Service Act) ที่กำกับดูแลทางด้านเทคโนโลยี และมีผลบังคับกับบริษัททั่วโลกในลักษณะเป็นสิทธิพิเศษทางกฎหมายนอกอาณาเขต (extra-territorial powers) ซึ่งบริษัทต่างๆ ก็แสดงให้เห็นว่ามีการดำเนินการอย่างไรบ้าง

“บริษัทเทคโนโลยีเหมือนมีอำนาจในการควบคุมอะไรหลายๆ อย่างที่เกี่ยวข้องกับชีวิตเรา รวมไปถึงการต่อกับอำนาจรัฐจริงๆ ถ้าแพลตฟอร์มปฏิเสธที่จะไม่ปฏิบัติตามสิ่งที่ EU สั่ง ก็ต้องมาดูเหมือนกันว่า EU มีอำนาจที่จะบังคับใช้กฎหมายนั้นมากนักน้อยแค่ไหน ตอนนี่จึงมีการกล่าวถึงอธิปไตยทางดิจิทัล หรือ ‘Digital Sovereignty’ มากขึ้น”

ความหมายของคำว่า อธิปไตย (sovereignty) ถูกใช้แตกต่างกันในแต่ละรัฐ ดังนั้น คำว่า Digital Sovereignty จึงอาจหมายความว่า

หนึ่ง - รัฐต้องการที่จะหลุดจากการควบคุมของบริษัทเทคโนโลยี โดยเฉพาะบริษัทเทคโนโลยีของสหรัฐอเมริกา

สอง - ประชาชนต้องการอำนาจในการตัดสินใจเกี่ยวกับข้อมูลของตนเอง เพราะ sovereignty ในความหมายดั้งเดิมหมายถึงอำนาจที่แต่ละคนจะสามารถกำหนดเจตจำนงของตัวเอง (individual sovereignty) ด้วย

สาม - รัฐต้องการอำนาจในการควบคุมบริษัทเทคโนโลยีอย่างเบ็ดเสร็จเพื่อควบคุมประชาชน เพราะส่วนใหญ่ในปัจจุบันประชาชนใช้ชีวิตอยู่บนแพลตฟอร์มดิจิทัล

โจทย์ของ Digital Sovereignty จึงเป็นโจทย์ความสัมพันธ์ระหว่าง รัฐ (state) กับแพลตฟอร์ม และมีความสัมพันธ์อยู่สามแบบ คือ

แบบแรก รัฐและแพลตฟอร์มอาจเป็น ‘Agreement Model’ หรือความสัมพันธ์คล้ายกับ ‘ปีปและจักรพรรดิในยุคกลาง’ ซึ่งเป็นการถ้อยทีถ้อยอาศัยและเอื้อประโยชน์แก่กันและกัน ในปัจจุบันคล้ายกับพันธมิตรทางยุทธศาสตร์ (strategic partnership) เช่น รัฐบาลสหรัฐอเมริกา กับบริษัทเทคโนโลยี ที่รัฐบาลปล่อยให้ทางบริษัทเจริญเติบโต โดยให้ตลาดเป็นผู้นำทาง และผลประโยชน์ก็กลับมาสู่อเมริกาในแง่ของการที่เทคโนโลยีเหล่านี้สามารถกลายเป็นเทคโนโลยีระดับโลก และทำให้รัฐบาลสามารถสร้างอิทธิพลต่อได้ง่ายขึ้น

แบบที่สอง รัฐและแพลตฟอร์มอาจเป็น ‘Religion-politics congruence model’ หรือ รัฐกับศาสนจักรเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน คล้ายกับ information-politics congruence ของโลกปัจจุบัน คือการที่รัฐอยากให้แพลตฟอร์มเป็นไปอย่างไรก็สามารถที่จะกำหนดได้อย่างเบ็ดเสร็จ เช่น ในประเทศจีน เนื่องจากจีนพยายามที่จะส่งออกโครงสร้างพื้นฐานของตนเองผ่านเทคโนโลยี รวมถึงให้เงินทุนสนับสนุนการสร้างรัฐบาลในหลายๆ ประเทศ โดยเฉพาะแอฟริกา แต่มีการสอดแนมอยู่เบื้องหลัง

แบบที่สาม รัฐและแพลตฟอร์มอาจเป็น ‘Religion-politics separation model’ หรือการแบ่งแยกอำนาจระหว่างรัฐกับศาสนา อย่างเช่น EU ในปัจจุบันที่พยายามจะห้ามมิให้รัฐมีอำนาจเหนือประชาชน ประชาชนมีสิทธิที่จะ

เมื่อโลกไซเบอร์ (cyber space) เป็นดินแดนที่รัฐกระทำการอันใดไม่ได้มาก ยิ่งไปกว่านั้น องค์การโลกบาลก็ไม่ค่อยมีบทบาทในการควบคุมดูแล สิ่งที่เกิดขึ้นกับการกำกับทางอินเทอร์เน็ตจึงมีหน่วยงานที่ชื่อว่า 'The Internet Corporation for Assigned Names and Numbers' (ICANN) ซึ่งเป็นองค์กรที่นำโดยวิศวกรที่เป็นผู้สร้างบนอินเทอร์เน็ต ร่วมกับนักกฎหมาย นักสิทธิมนุษยชน รวมถึงตัวแทนรัฐบางส่วน มาทำงานร่วมกันในการที่จะกำหนดว่าโลกอินเทอร์เน็ตควรปฏิบัติกร (operate) อย่างไร กระนั้น วิธีคิดของ ICANN ก็ตั้งอยู่บนฐานของอินเทอร์เน็ตที่มีเสรีภาพและเปิดกว้างมาก ฉะนั้น การกำกับดูแลจึงค่อนข้างมาทางคุณค่าของฝั่งเสรีนิยม และยึดอยู่กับวิธีคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนหรือสิทธิขั้นพื้นฐานค่อนข้างมาก

ทางฝั่งสหประชาชาติ (United Nations: UN) ก็พยายามเข้ามามีบทบาทในการรักษาสันติภาพและความมั่นคงในโลกไซเบอร์ตั้งแต่ช่วงที่รัฐต่างๆ เล็งเห็นว่าอินเทอร์เน็ตมีผลสำคัญกับประชาชน ซึ่งทำให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า 'The World Summit on the Information Society' (WSIS) ขึ้นมา แต่สุดท้ายก็ไม่ได้ทำให้เกิดผลอะไรที่รัฐจะสามารถใช้อำนาจควบคุมอินเทอร์เน็ตได้อย่างมากที่สุดที่สหประชาชาติจะกระทำได้จึงเป็นส่วนของกฎหมายที่ไม่มีสภาพบังคับโดยตรง (soft law)

อีกอย่างหนึ่งที่ UN กระทำอย่างแข็งขันมากขึ้นเกี่ยวกับเรื่องความมั่นคงในโลกไซเบอร์คือ นโยบาย 'Global Digital Compact' (GCD) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นกรอบแนวทางการใช้เทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของมวลมนุษยชาติ โดยจัดตั้งสนธิสัญญากรอบแนวคิดของ GCD ไว้สามเรื่องหลัก คือ

หนึ่ง - พยายามเชื่อมผู้ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องอินเทอร์เน็ตหลากหลายตัวแสดง เพื่อให้มาปรับแนวทางหรือบรรทัดฐานร่วมกัน เนื่องจากส่วนใหญ่แล้วบริษัทเทคโนโลยีส่วนกำกับดูแลตนเองทั้งสิ้น

สอง - ให้บรรทัดฐานที่ร่วมกัน ตรงกับหลักการเรื่องการเคารพในเสรีภาพซึ่งสานต่อมาจากแนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนที่เป็นเสาหลักของ UN

สาม - คุ้มครองอันตรายบนโลกไซเบอร์ สิ่งนี้เกี่ยวข้องกับความมั่นคงของชาติมากขึ้น เช่น พยายามร่วมมือกันเพื่อกำหนดบรรทัดฐานของจริยธรรมในโลกอินเทอร์เน็ต ทำให้เกิดความไว้วางใจและมั่นคงปลอดภัยต่อดิจิทัล (digital trust and security)

เมื่อเทคโนโลยีกลายเป็นเครื่องมือสำคัญที่สร้างผลกระทบต่อชีวิตของมนุษย์ จากการที่ทุกฝ่ายเล็งเห็นถึงความสำคัญขั้นต้น รัฐจึงมีแนวโน้มว่าประเด็นปัญหาความมั่นคงทางเทคโนโลยีที่ประเทศไทยควรให้ความสนใจ มีดังนี้

ประเด็นแรก คือ ความสามารถในการปกป้องระบบโครงสร้างพื้นฐาน (critical infrastructure) ของเราๆ ไม่มี ความรู้และความเข้าใจในเทคโนโลยีดีพอ ซึ่งเสี่ยงต่อการถูกโจมตีระบบโครงสร้างพื้นฐาน ส่งผลต่อวิธีการป้องกันความมั่นคงแบบใหม่ที่ต้องอาศัยความเข้าใจของพลเรือน

ประเด็นที่สอง คือ ไทยตกเป็นเป้าหมายข้อมูลเบ็ดเสร็จจากต่างประเทศค่อนข้างมาก และสิ่งนี้อาจส่งผลกระทบต่อเลือกตั้งของเราในภายภาคหน้าด้วย

ประเด็นสุดท้าย การสอดแนมผ่านอุปกรณ์จะเชื่อมโยงกับจีน เนื่องจากข้อมูลหลายๆ อย่างในระบบโครงสร้างพื้นฐานของเรา จีนเข้ามาลงทุนทำให้ค่อนข้างมาก แต่ปัญหานี้หลักๆ แล้วจะตกไปอยู่ที่รัฐมากกว่า

ดังนั้น หากจะต้องตั้งโจทย์ในการวิจัย รัฐธรรมนูญที่ว่า ประเทศไทยรับมาทั้งเทคโนโลยีของอเมริกา หรือระบบโครงสร้างพื้นฐานของจีน ปัญหาคือไทยไม่ได้กำหนดตำแหน่งว่าเราอยู่จุดไหน ได้ประโยชน์หรือไม่ อย่างไร

อีกทั้งโจทย์ความต้องการที่จะควบคุมเทคโนโลยีของประเทศไทยยังไปคนละทางกับโจทย์เรื่องเศรษฐกิจดิจิทัล (digital economy) สังเกตได้จากกรณีที่มีการมีสถานการณ์ขัดกันค่อนข้างมาก และการบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับเศรษฐกิจดิจิทัลและความมั่นคงปลอดภัยทางดิจิทัล (digital security) มีปัญหาในเรื่องความสามารถ (capacity) ของรัฐในการบังคับใช้ทั้งหมด ซึ่งมาจากการที่ความรู้หรือความเข้าใจในเรื่องเทคโนโลยีของรัฐไม่มากพอ จึงไม่สามารถบังคับใช้กฎหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ประเด็นสุดท้ายคือ โจทย์ทางทฤษฎีในแง่ 'Digital Empires' ที่เป็นประเด็นพูดคุยกันอย่างหลากหลายบนเวทีโลก แต่โดยส่วนใหญ่มักจะเป็นมุมมองที่เอาประเทศใหญ่เป็นศูนย์กลาง โจทย์สำหรับประเทศเล็กยังมีไม่มากนัก

"สิ่งสำคัญของเทคโนโลยีคือมันสามารถข้ามพรมแดนได้ตลอดเวลา ดังนั้น เราไม่สามารถที่จะพูดถึงเรื่องการคุ้มครองประชาชน การคุ้มครองพลเมือง โดยมองแค่โจทย์ภายในประเทศได้อย่างแน่นอน หากเราพูดถึงเทคโนโลยีดิจิทัล ก็มักถูกกำหนดโดยประเทศใหญ่ๆ แล้วเราอยู่ตรงไหนภายใต้ Digital Empires นี้" รัฐธรรมนูญที่ท้าทาย

‘พลังอำนาจแห่งชาติ’ สิ่งคุ้มครองความมั่นคงในมุมมองกองทัพ – ประเทือง ปียกะโพธิ์

เมื่อกล่าวถึงความมั่นคง ปฏิเสธไม่ได้ว่าหลายคนอาจนึกถึงการปฏิบัติการของหน่วยงานความมั่นคงก่อน ซึ่ง **ประเทือง ปียกะโพธิ์** ในฐานะตัวแทนของหน่วยงานความมั่นคง ได้อธิบายถึงมุมมองต่อคำว่า ‘ความมั่นคง’ ระหว่าง

ว่า ความมั่นคงจะรักษาผลประโยชน์ของชาติได้อย่างไร และเราจะทำให่มั่นคงอย่างไร ซึ่งสิ่งที่ทำให้อผลประโยชน์ของชาติตั้งอยู่และมั่นคงคือ พลังอำนาจแห่งชาติ

“ถ้าแบ่งในเชิงวิชาการทหาร การทหารเป็นแค่กิ่งหนึ่งในตัวพลังอำนาจของชาติที่จะไปรักษาผลประโยชน์ของชาติ ฉะนั้น ถ้าหากพลังอำนาจของชาติเข้มแข็ง ก็จะสามารถรักษาผลประโยชน์ของชาติได้ ดังนั้น ทหารเราไม่ได้มองว่ามีแค่ทหาร ตำรวจ หรือหน่วยงานความมั่นคงอย่างเดียว แต่มีหลายกิ่งที่จะไปรักษาผลประโยชน์ตรงนั้น”

ในสถานการณ์ปัจจุบันมีเหตุการณ์เกี่ยวกับความมั่นคงเกิดขึ้นหลายอย่าง แต่สิ่งที่กองทัพมองเป็นหลักคือ การแข่งขันของชาติมหาอำนาจ ประเด็นกล่าวที่ว่า แม้พวกเขาจะแข่งขันกันมานาน แต่ตอนนี้บทบาทของสหรัฐอเมริกาเริ่มลดลง และประเทศอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จีน รัสเซีย มีบทบาทเพิ่มมากขึ้น ฉะนั้นในทางการทหาร ประเทศที่เรียกว่าเป็นมหาอำนาจอย่างแท้จริงในโลกนี้มีเพียงสามประเทศคือ สหรัฐอเมริกา จีน และรัสเซีย

กองทัพมองว่าการแข่งขันเหล่านี้จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่างๆ ทุกประเทศต้องการรักษาผลประโยชน์ของตน ดังนั้น ทุกเครื่องมือที่ใช้ก็เพื่อประโยชน์ชาติ บางอย่างก็ไปด้วยกันได้ บางอย่างก็เป็นเพียงการแข่งขัน แต่บางอย่างก็กลายเป็นข้อพิพาทจนนำไปสู่การทะเลาะ และจบที่ปัญหาสงครามต่อไป

อีกสิ่งที่กองทัพมองว่าสำคัญ คือ การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ (Climate Change) ซึ่งจะทวีความรุนแรงมากขึ้น หากมองในเชิงเศรษฐกิจ ผลกระทบอาจเป็นการกีดกันทางการค้า หรือถ้ามองในเรื่องของความเสียหายก็จะเป็นในส่วนของภัยพิบัติ รวมถึงการอพยพผู้คนต่างๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะทำให้เกิดความวุ่นวายในโลกตามมา

อย่างสุดท้าย คือ โลกยุควูคา (VUCA World) ที่การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลก ทำให้เกิดความผันผวน คลุมเครือ ไม่แน่นอน อยู่ตลอดเวลา เป็นสิ่งที่กองทัพมองว่าน่ากังวลไม่แพ้สถานการณ์สงคราม ฉะนั้นจึงต้องย้อนกลับไปถึงความสำคัญของพลังอำนาจแห่งชาติ เพราะเมื่อเหตุการณ์มิติหนึ่งเกิดขึ้นก็จะส่งผลกระทบต่อมิติอื่น เช่น การทหารกระทบทางเศรษฐกิจ หรือการกระทำทางเศรษฐกิจกระทบทางสังคม เป็นต้น

สามสิ่งข้างต้นนี้เป็นสิ่งที่ทำให้โลกเกิดสถานการณ์เช่นปัจจุบัน ในส่วนของสงคราม ประเด็นมองว่าเป็นวัฏจักรของสังคม กล่าวคือ เมื่อคนเรามีผลประโยชน์ไม่ตรงกัน ก็ต้องเจรจากัน แต่เมื่อเจรจากันไม่ลงตัวก็ต้องใช้กำลัง และเมื่อใช้กำลังระยะหนึ่งแล้วบาดเจ็บล้มตาย ก็จะมาสู่การเจรจากันอีกรอบหนึ่ง ซึ่งลักษณะนี้เกิดขึ้นเรื่อยๆ แต่ความน่ากลัวในปัจจุบันคือ ความทันสมัยของเทคโนโลยีทำให้ผู้คนใช้อาวุธสมัยใหม่ทำลายกันและกัน สมัยก่อนอาจกระทบเพียงคนที่เกี่ยวข้องกับการสู้รบ แต่ปัจจุบันกระทบทั้งระบบ

“ซึ่งสิ่งนี้จะย้อนกลับมาที่โลกยุควูคาที่ความสลับซับซ้อนไม่ได้อยู่ในมิติใดมิติหนึ่ง แต่เกี่ยวโยงไปในหลายมิติ ตรงนี้คือสิ่งที่แตกต่างกันไป อย่างที่ผมบอก ทุกประเทศจะมองผลประโยชน์ของชาติ เพราะฉะนั้นเวลาทำเขาใช้เครื่องมือทุกเครื่องมือที่มีอยู่ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายตรงนั้น”

เมื่อโลกเป็นเช่นนี้แล้ว ประเด็นมองว่าความยากสำหรับกองทัพคือ ‘การปฏิบัติ’ มีบางอย่างที่กองทัพเตรียมพร้อม แต่ต้องยอมรับว่าบางอย่างยังไม่ทันได้เตรียมการ ซึ่งการเตรียมการต้องอาศัยทั้งองค์ความรู้ ประสบการณ์ และยุทธศาสตร์ อย่างเช่นเรื่องการแข่งขันของมหาอำนาจ บางอย่างก็อยู่นอกเหนือสิ่งที่กองทัพจะต้องดำเนินการ เป็นเรื่องที่จะต้องร่วมมือกันในระดับประเทศ

จุดแข็งของกองทัพที่จะต่อสู้ในเรื่องของความมั่นคงจากมุมมองของคนในกองทัพเอง ประเด็นมองว่า ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีสถานการณ์อะไรเกิดขึ้น คนในชาติจะมองเรื่องของส่วนรวมก่อน และร่วมมือกันตรงนี้ได้ดี

“ถ้าเรามองภัยจากภายนอก สมัยก่อนมันเห็นชัดเจนในด้านสงครามต่างๆ หากเป็นสิ่งนั้นเราก็มีการตั้งกองกำลังที่จะพร้อมรับ แต่ปัจจุบันด้วยภัยคุกคามไม่ใช่เพียงกำลังทหารแล้ว แต่เป็นไซเบอร์ ถ้าภายนอกควบคุมไซเบอร์ไม่ได้เราก็เกิดปัญหา ส่วนเรื่องภายใน อันนี้ต้องยอมรับว่าปัญหาความมั่นคงจากภายในเริ่มมีมากขึ้น”

อีกหนึ่งสิ่งที่กองทัพมองเพื่อที่จะทำให้รับมือกับสภาพสังคมโลกได้ดีขึ้นคือ การปรับกองทัพให้เล็กลงแต่ยังคงประสิทธิภาพเท่าเดิมได้ ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับเรื่องประชากรศาสตร์ของประเทศ ดังนั้น กองทัพอาจต้องหันมาพึ่งเทคโนโลยีมากขึ้น หรือแม้แต่การรับทหารเกณฑ์แบบสมัครใจก็ต้องมีสิ่งจูงใจให้คนอยากเข้าไปเป็นทหารมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ประเด็นมองว่าประเทศไทยยังจำเป็นต้องมีกองทัพ ฉะนั้น กองทัพบกที่จำเป็นต้องเตรียมความพร้อมตั้งแต่สถานการณ์ปกติ เพื่อรับมือกับเหตุการณ์ต่างๆ ได้อย่างทันทั้งที่

“จริงๆ ทหารไม่ได้อยากรับการยิงเยาะ เพราะเราเองก็พยายามจะบอกว่าเราไม่ผู้รับผิดชอบหลัก แต่ทุกสิ่งทุกอย่างที่เราทำในส่วนที่เกี่ยวกับพลเรือน หลายครั้งถูกร้องขอมาจากหน่วยที่เขารับผิดชอบ เข้าใจว่าที่ผ่านมามีผู้นำประเทศส่วนใหญ่เป็นทหาร ทำให้ภาพของทหารออกมาเป็นแบบนี้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่หาวันหนึ่งประเทศไทยเปลี่ยนผู้นำทางการเมือง ผมเชื่อว่าทหารก็จะเปลี่ยนไปด้วย อย่างที่เรียนไปว่า ทหารเป็นเพียงกึ่งหนึ่งในพลังอำนาจแห่งชาติ ฉะนั้น การเมืองเป็นอย่างไร ทหารจะต้องลี้ตามอยู่แล้ว”

ประเด็นที่ท้าทายในส่วนของงานวิจัยที่อยากให้เกิดขึ้นว่า หากมองระยะใกล้ ควรศึกษาเรื่องของความมั่นคงหรือความไม่สงบในประเทศโดยรอบ เช่น ปัญหาการเมืองการทหารในพม่า ข้อพิพาททะเลจีนใต้ สถานการณ์ความขัดแย้งคาบสมุทรเกาหลี ว่าท้ายที่สุดแล้วจะไปลงเอยอย่างไร และส่งผลกระทบต่ออย่างไร เนื่องจากสิ่งนี้สามารถกระทบต่อประเทศเราได้หลายมิติ รวมไปถึงยุทธศาสตร์ที่มหาอำนาจใช้ตอบโต้กันในเรื่องของกลุ่มภาคีหรือเทคโนโลยีต่างๆ ด้วย

แยกทหารจากการทำงานด้านพลเรือนและปฏิรูปกองทัพเพื่อความมั่นคง – พวงทอง ภวัครพันธุ์

พวงทอง ภวัครพันธุ์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ชี้ให้เห็นว่าความมั่นคงในโลกปัจจุบันรวมถึงของไทย แบ่งออกเป็นความมั่นคงทางการทหารกับความมั่นคงมนุษย์ หรือจะเรียกว่าเป็นความมั่นคงแบบใหม่ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาหาเสถียร โรคภัย สิ่งแวดล้อม ไฟป่า ฯลฯ สิ่งเหล่านี้หากดูในงานเอกสารของกองทัพไทย หรือหน่วยงานความมั่นคงต่างๆ แม้แต่ในยุคทศวรรษที่ 20 ปี ล้วนมีเรื่องความมั่นคงมนุษย์อยู่ด้วยทั้งสิ้น เห็นได้ชัดว่ากองทัพให้ความสำคัญกับความมั่นคงมนุษย์มานาน ตั้งแต่ยุคสงครามเย็นและขยายมากยิ่งขึ้น แม้ว่าการที่กองทัพให้ความสำคัญกับความมั่นคงมนุษย์จะเป็นเรื่องที่ดี แต่ประสิทธิภาพในการจัดการของกองทัพค่อนข้างจำกัด

ประการแรก คือ การแย่งชิงงบประมาณจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยตรงไปใช้ พวงทองยกตัวอย่างแผนงานของกองทัพไทย โดยแสดงงบประมาณจากกระทรวงกลาโหมประจำปี 2562 และ 2566 ขึ้นมาเปรียบเทียบ พบว่ากองทัพไทยมีงบประมาณและแผนงานที่ไม่เกี่ยวข้องกับกิจการด้านการทหารโดยตรงเป็นจำนวนมาก ในปี 2562 มีแผนงานด้านพลเรือนอยู่ 7-8 แผนงาน ในขณะที่ปี 2566 มี 6-7 แผนงานจาก 11 แผนงาน อีกทั้งก่อนหน้านี้ยังมีแผนงานเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ภัยพิบัติทางธรรมชาติ หรือแม้แต่ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ สิ่งนี้สะท้อนว่า งานส่วนใหญ่ของกองทัพไม่ได้เกี่ยวข้องกับภารกิจป้องกันประเทศอย่างที่ควรจะเป็น แต่กลับเป็นเรื่องภายในประเทศและขยายออกไปสู่สารพัดเรื่องยิ่งขึ้น

ประการที่สอง คือ กองทัพไม่ได้มีความรู้ความสามารถในส่วนงานของพลเรือนโดยตรง เช่น ประเทศไทยมีหน่วยงานท่องเที่ยวอยู่แล้ว แต่กองทัพยังมีหน่วยงานส่งเสริมการท่องเที่ยวเป็นของตัวเอง แล้วนำงบประมาณของประชาชนไปใช้ในส่วนนั้น หรือเมื่อเกิดเหตุการณ์ไฟไหม้ป่าทางภาคเหนือ เราจะไม่เห็นกองทัพเข้ามาดับไฟไหม้ป่าในทันทีที่กองทัพมีงบที่จะจัดการกับเรื่องภัยพิบัติ มีหน่วยทหารพัฒนา พวงทองกล่าวว่า หลังจากได้มีโอกาสเข้าไปคุยกับหน่วยประชาชนที่อาสาเข้าไปช่วยดับไฟป่ามาเป็นเวลา 3-4 ปี พวกเขาล้วนบอกว่าทหารทำไม่ได้ และไม่ได้ฟังภาคประชาชนที่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องนี้อย่างเพียงพอ

ในเรื่องของความมั่นคงโลกที่ทหารจำเป็นต้องมีบทบาทสำคัญในการกำหนดยุทธศาสตร์ พงทงมองว่าสิ่งนี้เป็นจุดอ่อนของกองทัพไทยเช่นเดียวกัน ปัญหาคือหลายส่วนในกองทัพมีความรู้พื้นฐานที่เกี่ยวกับประเทศเพื่อนบ้านน้อยมาก เพราะความสามารถที่จะติดตามงานวิจัยในต่างประเทศมีน้อย นายทหารส่วนใหญ่ไม่สามารถอ่านภาษาอังกฤษได้อย่างแตกฉาน ซึ่งสิ่งนี้เป็นเรื่องน่าเป็นห่วงว่ากองทัพจะวางยุทธศาสตร์อย่างไร

“เมื่อกำลังพลจำนวนมากถูกเอามาใช้กับเรื่องกิจการภายใน ดิฉันมองว่ามันทำให้กิจการกองทัพที่ควรจะมีเชิงกลับอ่อนแอลง ตัวอย่างเช่น กองทัพซึ่งบอกว่าสองร้อยล้านเพื่อศึกษาการซื้อเรือดำน้ำ แต่กลับซื้ออาวุธที่ใช้ไม่ได้มา สิ่งนี้เกิดจากความอ่อนด้อยเรื่องยุทธศาสตร์ ความมั่นคง และเทคโนโลยี หากเป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต้องถูกตั้งกรรมการสอบสวน แต่ประเทศนี้ไม่มีสิ่งเหล่านี้”

พงทงกล่าวว่า การที่กองทัพเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับพลเรือน ทำให้มีแนวโน้มที่การมองปัญหานั้นจะถูกมองด้วยมุมมองแบบทหาร (militarization) ถ้าเรามองว่าปัญหาต่างๆ หลายเรื่องเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ สังคม การเมือง จำเป็นต้องแก้ด้วยวิธีอื่น ไม่ใช่ใช้วิธีการทหาร ผลักให้ประชาชนที่มีความคิดเห็นแตกต่างจากกองทัพ เป็นภัยคุกคาม หลายต่อหลายครั้งการมองแก้ไขปัญหาก็ถูกทำให้มีอุดมการณ์ทางการเมือง (politicize) ที่ต่อต้านประชาธิปไตยแบบเสรีนิยม

จากที่กล่าวมาข้างต้น พงทงตั้งคำถามเกี่ยวกับจิตวิทยาวัยว่า เมื่อทำจิตวิทยาวัยเหล่านี้แล้วจะสามารถปกป้องกองทัพได้หรือไม่ ประเด็นในเรื่องที่นักการเมือง รัฐบาล ขอให้กองทัพเข้ามาเกี่ยวข้องกับเรื่องพลเรือนนั้นเป็นความจริง แต่ไม่ใช่ทั้งหมด ด้านหนึ่งรัฐบาลพลเรือนมองว่า ถ้าให้กองทัพเข้ามาทำเรื่องพวกนี้โดยไม่ตัดงบประมาณ จะทำให้กองทัพสนใจเรื่องการเมืองน้อยลง ไม่แทรกแซงการเมืองแล้วไปทำรัฐประหาร แต่อีกด้านก็สะท้อนถึงความไม่รู้อะไรของฝ่ายนักการเมืองเอง พรรคการเมืองที่ไม่ได้มีความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาหลายๆ อย่าง อีกทั้งยังฟังคำแนะนำจากฝ่ายความมั่นคงซึ่งมองปัญหาด้วยมุมมองแบบทหาร ขณะเดียวกันกองทัพเองก็ต้องการโครงการเหล่านี้ด้วยเช่นกัน เห็นได้ชัดจากงบประมาณที่เพิ่มสูงขึ้นในช่วงรัฐประหาร

ประเด็นความตึงเครียดในระดับโลกหรือการแข่งขันที่เพิ่มขึ้นของมหาอำนาจ หากกองทัพไทยไม่มีความเข้มแข็งในด้านการทหาร หรือขาดความเข้าใจในยุทธศาสตร์ของมหาอำนาจหรือของประเทศเพื่อนบ้าน จะเป็นอันตรายต่อประเทศไทยโดยตรง ดังนั้น ในโลกที่อ่อนไหวมากขึ้น การกำหนดนโยบายต่างประเทศที่ขาดความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งนับเป็นปัญหาสำคัญกว่าการให้กองทัพจัดการงานพลเรือน

การที่จะทำให้กองทัพหันไปทุ่มเทกับการป้องกันประเทศมากขึ้น พงทงมองว่า ต้องมีการวิจัยหรือการประเมินโครงการต่างๆ ที่อยู่ในกองทัพ รวมถึงโครงการที่กองทัพซึ่งเกี่ยวกับความมั่นคงมนุษย์ ซึ่งถูกครอบงำโดยวิธีคิดเรื่องความมั่นคงทางทหารอย่างเดียว อาทิ ประเมินเรื่องการส่งเสริมการท่องเที่ยวของกองทัพ โครงการยาเสพติด ปัญหาสิ่งแวดล้อม หรือแม้กระทั่งเศรษฐกิจ หากไม่นำข้อมูลเหล่านี้ออกมา ประชาชนก็ไม่รู้ว่าจะเกิดอะไรขึ้น กองทัพเองก็อาจจะไม่ตระหนักว่าจริงๆ แล้วสิ่งที่ทำไม่ได้ช่วยแก้ไขปัญหอย่างแท้จริง ควรนำกำลังคนไปทุ่มเทกับเรื่องที่ได้รับมอบหมายหลักอย่างการทหาร

“ข้อเสนอปฏิรูปของทัพ คิดว่าเกี่ยวข้องในหลายเรื่อง ตั้งแต่กฎหมายหลักอย่างรัฐธรรมนูญ กองทัพอ้างว่ารัฐธรรมนูญเปิดทางให้กองทัพเข้าไปเกี่ยวพันกับเรื่องพวกนี้ ทหารอ้างถึงอำนาจของตนตั้งแต่รัฐธรรมนูญ เรียลมาจนถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่ฉบับที่ 4 แม้แต่แผนยุทธศาสตร์ชาติก็มีเรื่องเหล่านี้อยู่ ฉะนั้นถ้าไม่แก้สิ่งเหล่านี้ คุณก็ไม่มีทางเอาทหารออกจากเรื่องการเมืองได้

“ฉะนั้น ประเด็นที่พูดมาทั้งหมดที่จะทำให้กองทัพมีความเป็นมืออาชีพได้นั้นมันเกี่ยวข้องกับเรื่องการเมือง หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงมนุษย์เองต้องแก้ไขและปรับปรุงในหลายๆ เรื่องเช่นกัน” พงทงกล่าวทิ้งท้าย

บทเรียนจากการจัดการปัญหาความรุนแรงในพื้นที่ชายแดนใต้ รวมถึงกระบวนการสันติภาพ ทำให้ **ศรีสมภพ จิตรภักดิ์** ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้ มองว่าความมั่นคงแบบใหม่จะต้องมองด้วยกรอบความคิดเรื่องของการสร้างสันติภาพหรือสันติสุขในสังคมผ่านการพัฒนามนุษย์

ความรุนแรงและความไม่สงบที่ปรากฏให้เห็นในจังหวัดชายแดนใต้มีพัฒนาการมาตั้งแต่ พ.ศ. 2547 ศรีสมภพกล่าวว่า ยังมีอีกด้านที่เรามองไม่เห็น นั่นคือความรุนแรงเชิงโครงสร้าง ความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ และความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม เมื่อเรามองเรื่องของความรุนแรง เราจึงต้องมองทั้งความรุนแรงเชิงกายภาพและความรุนแรงที่ไม่ใช่กายภาพ จึงจะทำให้เรามองเรื่องของความมั่นคงได้ชัดเจน

รายงานจากฐานข้อมูลศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้ ระบุว่า เหตุการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนใต้ ตั้งแต่ปี 2547 จนถึง ปี 2566 เกิดทั้งสิ้น 22,166 ครั้ง มีผู้เสียชีวิต 7,520 คน และผู้บาดเจ็บ 13,968 คน โดยแนวโน้มของความไม่สงบที่เกิดขึ้นนั้นลดและเพิ่มสลับกันไป แต่ช่วงหลังมีความแค้นของเหตุการณ์เกิดขึ้น ทั้งที่มีการพูดคุยเพื่อสันติภาพและพยายามแก้ปัญหาโดยสันติ เหตุผลที่สำคัญคือความแปรปรวนของเหตุการณ์ ซึ่งความแปรปรวนนั้น ศรีสมภพลงความเห็นว่า อาจเกิดจากการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่มากขึ้นโดยการปิดล้อมตรวจค้นที่เข้มข้น

นอกจากกระบวนการในการแก้ปัญหาที่ควบคุมไม่ให้เกิดหรือเกิดปฏิกิริยาต่อต้าน ขณะเดียวกัน ปัญหาความยากจน การกระจายรายได้ โอกาสชีวิตของคน การพัฒนาคุณภาพชีวิตต่างๆ รวมถึงความรุนแรงเชิงวัฒนธรรมไม่ได้ถูกแก้ไขไปด้วย ในทางสันติภาพมองว่าการจัดการปัญหาเช่นนี้ เป็นการจัดการแบบแคบ หรือ 'Negative peace' แต่หากมองความรุนแรงถึงต้นตออย่างอื่น ความรุนแรงแบบที่ไม่ใช่กายภาพ ก็เป็นการมองปัญหาที่กว้างขึ้นและมีเป้าหมายที่กว้างกว่า กลายเป็น 'Positive Peace' หรือ สันติภาพเชิงบวก

“เราไม่สามารถที่จะแก้ปัญหาความมั่นคงในภาพใหญ่ได้หากละเลยความรุนแรงที่ไม่ใช่กายภาพ เพราะความมั่นคงต้องรวมถึงความมั่นคงของมนุษย์ด้วย โดยเฉพาะความมั่นคงแบบใหม่ ที่จะขยายสู่ความมั่นคงของมนุษย์เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ” ศรีสมภพกล่าว

สิ่งที่ทำให้เหตุการณ์ความไม่สงบลดน้อยลง ศรีสมภพย้ำว่า กระบวนการสันติภาพ มีส่วนช่วยอย่างมาก ตลอด 20 ปีที่ผ่านมา เนื้อในของกระบวนการสันติภาพมีการคุยกันและพยายามทำข้อตกลงหลายอย่างประมาณ 25-30 ครั้ง ตั้งแต่ปี 2556 จนถึงปัจจุบัน การจะทำให้สันติภาพเชิงบวกเกิดขึ้นจริงนั้น ต้องย้อนกลับมาดูว่าในปี 2556 จนถึงปัจจุบัน เหตุการณ์ความไม่สงบลดลงอย่างเป็นระบบ สมมติฐานหนึ่งที่อยู่ภายใต้ในแง่ของงานวิจัยคือ อาจเป็นเพราะปี 2556 มีการพูดคุยแบบสันติภาพครั้งแรกเกิดขึ้น และมีต่อมาเรื่อยๆ แต่ยังคงมีปัจจัยอย่างอื่นอีกหรือไม่ที่ทำให้ความไม่สงบลดลง อาทิ กลไกการทำงานของฝ่ายความมั่นคงที่ความมั่นคงแบบเก่ายังมีความเข้มข้นอยู่ กระทั่งทุกวันนี้ ทหารยังมีอำนาจมากในเรื่องการจัดการปัญหาภาคใต้ ซึ่งส่วนใหญ่ก็จะจัดการไปที่ความรุนแรงเชิงกายภาพมากกว่า

ดังนั้น หัวข้อวิจัยที่ควรจะทำเพื่อความมั่นคง ศรีสมภพมองว่า ควรเป็นเรื่องที่ทำให้สันติภาพเชิงบวกมีประสิทธิผลมากขึ้น ในแง่ของการศึกษาเรื่องยุทธศาสตร์ การแก้ไขปัญหายาเสพติดผ่านนโยบายสันติภาพ ซึ่งมีการออกแผนงานและกิจกรรมนับไม่ถ้วน ควรมีการเข้าไปวิจัยหรือประเมินว่ามีผลจริงหรือไม่ต่อพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงของขบวนการสันติภาพ หรือการลดความรุนแรงที่เกิดขึ้น

The 101 World

โดยเรวบนพื้นฐานของความเข้าใจในสถานการณ์ที่ยั่งยืน แล้วเอามาใช้ในการแก้ปัญหาจังหวัดชายแดนใต้” ครรสมภพ กล่าวปิดท้าย

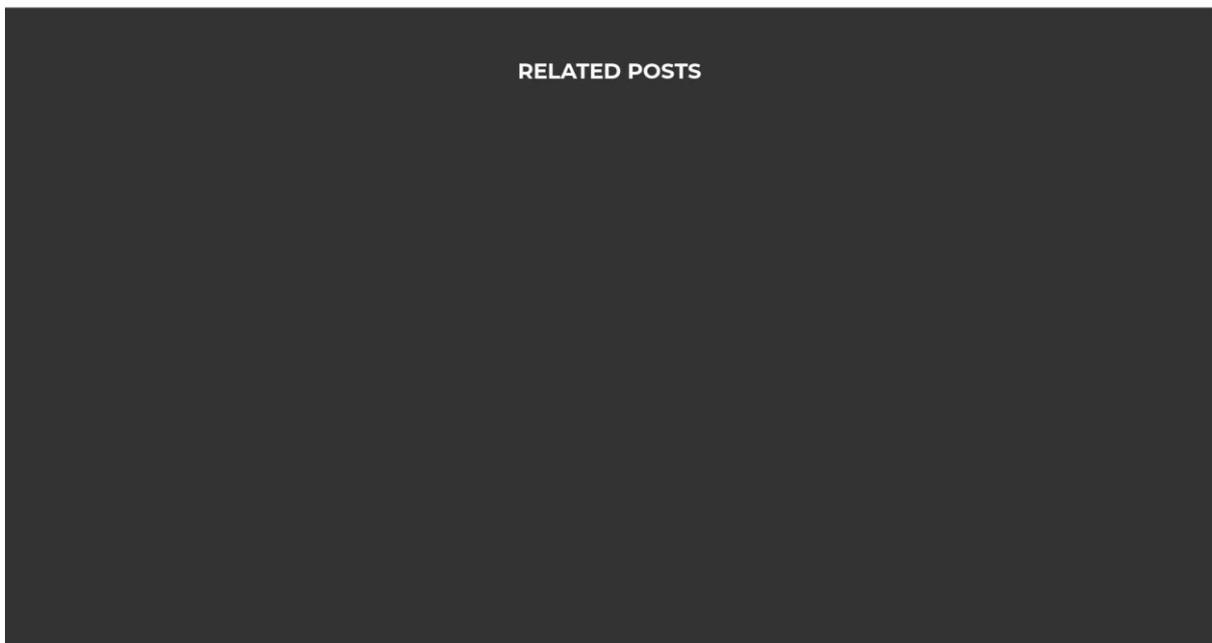
- ความมั่นคงแบบดั้งเดิม
- จิตติภัทร พูนช่า
- 101 PUB
- พวงทอง กวีศรีพันธุ์
- decoupling
- ตั้งโจทย์ ตอบอนาคต ประเทศไทยในบริบทโลกใหม่
- Research and Policy Dialogue
- ประเทือง ปิยะโพธิ์
- อูตริรัตน์ กิพย์สัมฤทธิ์กุล
- ศรีสมภพ จิตรศิริมัยศรี
- ความมั่นคงแบบใหม่
- สกสว.

Print

เรื่อง: เจียรระโนะ ซองทอง

RELATED POSTS

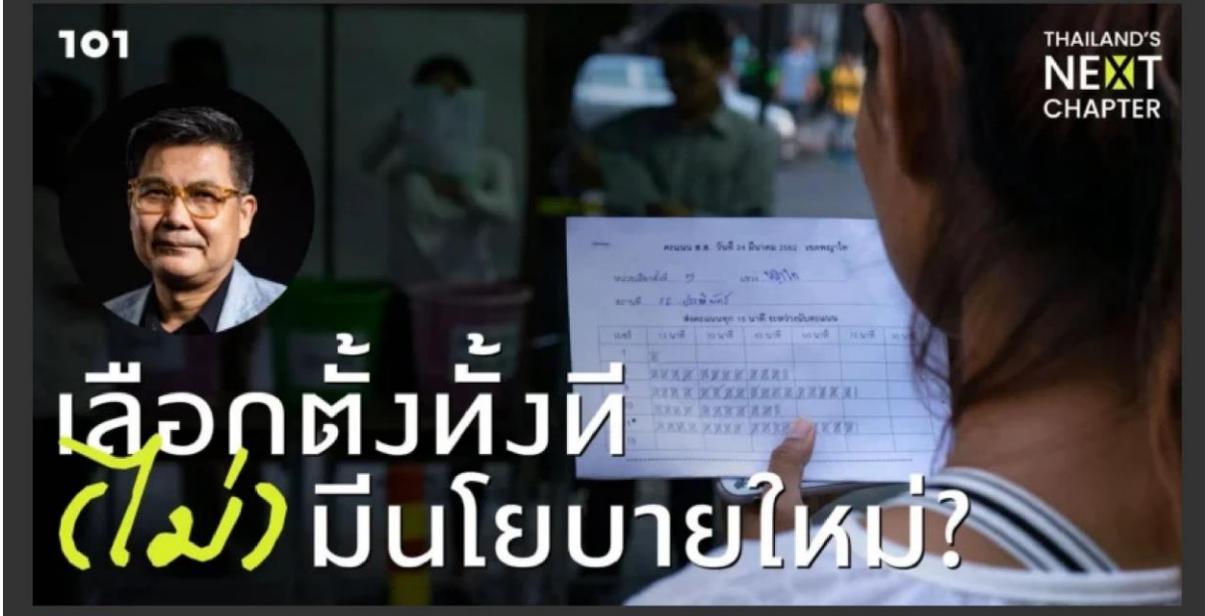
Podcast

1 Sep 2023

101 In Focus EP.193: ความ(ไม่)เป็นธรรมในอาหารและ 'ราคาควกๆ' ที่ต้องจ่าย

101

กองบรรณาธิการ

Thai Politics

26 Apr 2023

เลือกตั้งทั้งที (ไม่) มีนโยบายใหม่?

101

กองบรรณาธิการ

MOST READ

สรวิศ มา

Politics

31 Mar 2023

สูญเสียนไปเท่าไรแล้วกับคำว่า 'เกณฑ์ทหาร'

สรวิศ มา

Politics

23 Feb 2023

จากสูบนถนน สู้คนในสภา: 4 ปีชีวิตนักการเมืองของอมรัตน์ โชคปมิตต์กุล

กิติยรา มาตาพันธ์

World

1 Oct 2018

แหวกม่านวัฒนธรรม ส่องสถานภาพสตรีในสังคมอินเดีย

ศุภวิชญ์ แก้วอุบล

WORLD

- Global Affairs
- Trends
- China
- US
- Asia
- Europe
- Latin America
- Africa
- ASEAN

POLITICS

- Thai Politics
- Law
- Social Movement
- Public Policy

ECONOMY

- Economic Focus
- Political Economy
- Business

LIFE & CULTURE

- People
- City
- Books
- Film & Music
- Lifestyle
- Art & Design
- Science & Innovation
- Health
- Human & Society
- Gender & Sexuality

SOCIAL ISSUES

- Education
- Justice & Human Rights
- Anti-Corruption
- Sustainability
- Social Problems

EDITOR'S NOTE

INTERVIEWS

DOCUMENTARY

MEDIA

- Talk Programmes
- Videos
- Podcast
- Visual & Infographics

SPOTLIGHTS

- Happy Family
- Democracy
- Education Spotlight
- Issue of the Age

PROJECTS

ABOUT

บริษัท ดี ดี อินโฟวัน เปรสเซนส์ จำกัด

83/2 ซอยอารีย์สัมพันธ์ 1 ถนนพหลโยธิน แขวงพญาไท เขตพญาไท กรุงเทพมหานคร 10400

Copyright © 2021 the 101 percent. All rights reserved.

เพราะอากาศเปลี่ยนแปลงบ่อย: ติโจทยุคโลกเดือดอย่างไรเพื่ออยู่ร่วมให้ได้-ไปต่อให้เป็น

@ ชลิตา หุหุษา 14 Dec 2023

Social Issues / Sustainability

READ
LATER

ปีนี้ 'โลกเดือด' แล้ว ไม่ใช่เพียง 'ร้อน' หรือ 'รวน' เท่านั้น

ด้วยฤดูร้อนที่ร้อนเหมือนทุกสิ่งทุกอย่างหลอมละลาย ลมหนาวแสนสิ้นที่เหลือเพียงในความทรงจำเลื่อนราง โหนจะมรสุม คมดีคุ้มร้ายที่ไม่รู้ว่าจะมาและจะหยุดเมื่อไร จึงไม่มีใครปฏิเสธได้อีกต่อไปว่าสภาพภูมิอากาศกำลังแปรปรวน รุนแรง และไม่มีใครรอดพ้นจากความผันผวนระดับปรากฏการณ์นี้ได้ คำถามคือประเทศไทยจะก้าวไปสู่อนาคตที่ดีกว่าอย่างไร จะปรับตัวอยู่รอดในปัจจุบันด้วยวิธีไหน รวมถึงทุกภาคส่วนที่มีส่วนรับผิดชอบในภาวะโลกเดือดต่างกัน ไป "ต้องทำอะไรกันแน่"

ปัญหาใหญ่ระดับดาวเคราะห์อย่าง 'ภาวะโลกเดือด' ย่อมมีปัจจัยเกี่ยวเนื่องหลากหลาย ส่งผลกระทบเป็นลูกโซ่ เหยียดยาวเกินจินตนาการ และต้องพึ่งพาความร่วมมือเพื่อแก้ไขจากทุกองคาพยพ แต่จะ 'ติโจทย์' อย่างไรให้ 'ตอบโจทย์' ความเดือดครบถ้วนก่อนที่ทุกสิ่งจะสายเกินไป ร่วมหาคำตอบผ่านข้อถกเถียงทางวิทยาศาสตร์ แนวคิดใหม่ว่าด้วยการผลิตอาหาร และโมเดลลดโลกเดือดที่คำนึงถึง 'ความยุติธรรมทางสังคม' เพื่อกำหนดยุทธศาสตร์รับมือความรุนแรงของสภาพภูมิอากาศ

ร่วมเปิดประเด็นโดย กรรณิการ์ ธรรมพานิชวงค์ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, จักรชัย โคมทองดี จาก Madre Brava องค์กรพัฒนาเอกชนที่ขับเคลื่อนด้านความยั่งยืนของระบบอาหารและเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ, อารยา บัวคำศรี กรีนพีซ ประเทศไทย, เพชร มโนปวิตร มูลนิธิโลกสีเขียว และวิษณุ อรรถวานิช คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ โดยมี จักร คำแสง ผู้อำนวยการ 101 Public Policy Think Tank (101 PUB) ร่วมกับ วรตกร เลิศรัตน์ นักวิจัยและบริหารการวิจัย เป็นผู้ชวนเสวนา

งานเสวนาดังนี้จัดขึ้นเป็นเวทีที่สี่ในซีรีส์เสวนาสาธารณะ Research and Policy Dialogue: ตั้งโจทย์+ตอบอนาคต ประเทศไทยในบริบทโลกใหม่ ซึ่งเป็นเวทีเสวนาสาธารณะที่เปิดพื้นที่การมีส่วนร่วมจากคนในแวดวงที่หลากหลาย เพื่อร่วมกำหนดโจทย์ใหม่ประเทศไทยและระบบวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม ให้สอดคล้องกับบริบทโลกใหม่ จัดโดย 101 PUB และ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.)

ร่วมติโจทย์นโยบายและโจทยวิจัย เพื่อตอบอนาคตสังคมเศรษฐกิจไทย และหาคำตอบว่าเมื่อโลกเปลี่ยน ประเทศไทยเปลี่ยน โจทย์นโยบายและโจทยวิจัยควรเปลี่ยนไปอย่างไร

ชะลอลงด้วย ปรับตัวได้ คือเป้าหมายของการรับมือโลกเดือด – เพชร มโนปวิตร

เพชร มโนปวิตร จากมูลนิธิโลกสีเขียว เริ่มต้นบทสนทนาด้วยการบอกว่ามีผู้สังเกตความเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศได้ตั้งแต่ราว 50 ปีที่แล้ว กระทั่งปัจจุบัน การแก้ไขปัญหาโลกร้อนที่ทวีความรุนแรงเป็นภาวะโลกเดือดก็ไม่ได้คืบหน้าสัก ส่วนหนึ่งเพราะหลายคนเห็นว่าผลกระทบของภาวะดังกล่าวอยู่ในอนาคตอันไกลเกินกว่าจะเร่งลงมือ

“เวลาที่เรารู้ถึงผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เราคิดว่ามันเป็นปัญหาของอนาคต แต่ไม่ใช่เลย ปี 2010 เกิดปรากฏการณ์ปะการังฟอกขาวที่หมู่เกาะสุรินทร์ ภายในสามเดือนปะการังก็ตายไปมากกว่า 95 เปอร์เซ็นต์” เขามอง

สำหรับเพชร การระบาดของโรคติดเชื้อโควิด-19 ที่เป็นสัญญาณเตือนให้ผู้คนปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต แนวคิด และนโยบายให้พร้อมรับมือภัยอันไม่คาดฝันนั้น เป็นเพียง “หนึ่งตัวอย่าง” ของภัยจากภาวะโลกเดือดที่คอยทำอยู่ในอนาคต และย่อมจะกระทบทุกมิติในสังคม ตั้งแต่ภาวะเศรษฐกิจถดถอยรุนแรงจนถึงการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพที่ยังไม่มีผู้ให้ความสนใจเพียงพอ

ปัจจุบัน องค์การที่มีบทบาทสำคัญในการสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับภาวะโลกร้อนเป็นนโยบายคือคณะกรรมการระหว่างรัฐบาลว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศหรือ IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change) โดยคณะกรรมการดังกล่าวจัดทำรายงานการประเมินผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศถึงฉบับที่หกแล้ว ผ่านการสังเคราะห์ข้อมูลจากงานวิจัยกว่า 14,000 ชิ้น ของนักวิทยาศาสตร์กว่า 200 คนจาก 65 ประเทศ พบว่าปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศมีลักษณะสุดขั้วกว่าเดิม ภัยธรรมชาติทิ้งอุทกภัย ไฟป่า และवादภัย รุนแรงกว่าปกติ ขณะที่ความเข้มข้นของคาร์บอนไดออกไซด์สูงสุดในรอบสองล้านปี และเป้าหมายที่นานาชาติร่วมกันกำหนดในความตกลงปารีส (Paris Agreement) คือจะลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกเพื่อไม่ให้อุณหภูมิโลกสูงขึ้นเกิน 1.5 องศา นั้น เป็นไปไม่ได้เสียแล้ว

ยิ่งกว่านั้น ระดับน้ำทะเลยังสูงขึ้นอย่างรวดเร็วในอัตราถึงสามเท่า และการปฏิกริยาของระบบนิเวศต่อกิจกรรมของมนุษย์ก็เป็นสิ่งที่แม้นักวิทยาศาสตร์ผู้เชี่ยวชาญที่สุดก็ชี้ขาดไม่ได้ เพชรบอกว่าเดิมคาดการณ์ว่ามนุษยชาติจะมีเวลาถึงสิ้นศตวรรษนี้ แต่การค้นพบล่าสุดเผยให้เห็นว่ากระบวนการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศนั้นจะเร่งความเร็วขึ้นเรื่อยๆ ในอนาคต เท่ากับว่าความเปลี่ยนแปลงหลายอย่างนั้น “หยุดยั้งไม่ได้แล้ว” ถึงจะหยุดปล่อยก๊าซเรือนกระจกวันนี้ การเปลี่ยนแปลงก็เป็นรถไฟที่ออกจากขบวนไปแล้ว ดังนั้นเวลานั้นนโยบายที่เราต้องพูดถึงการปรับตัวเพื่อรับมือด้วย ไม่ใช่แค่การชะลอผลกระทบ”

เมื่อถามว่าไทยพร้อมปรับเปลี่ยนนโยบายเพื่อให้ทุกภาคส่วนมีความยืดหยุ่นสำหรับรับมือการเปลี่ยนแปลงหรือยัง เพชรตอบว่า “ยังห่างไกลมาก ข้อมูลที่เป็นจุดตั้งต้นของการปรับเปลี่ยนก็ยังมีขาดแคลน แต่ไม่ได้หมายความว่าไม่สามารถเตรียมการได้ สิ่งหนึ่งที่นักวิทยาศาสตร์และนักอนุรักษ์พูดกันมานานแล้วคือพวกเขาเชื่อว่าการมีระบบนิเวศที่ยังได้รับการปกป้องอยู่นั้นเป็นตาข่ายความปลอดภัย (safety net) ที่สำคัญ บางคนบอกว่าเราพัฒนาจนแล้วค่อยกลับมาอนุรักษ์ธรรมชาติได้ใหม่ อย่างยุโรปหรืออเมริกาใช้ทรัพยากรเดิมที่แล้ว ยกระดับคุณภาพชีวิตประชาชน แล้วจึงหันไปอนุรักษ์ธรรมชาติ แต่ผมว่าสมการไม่ง่ายอย่างนั้น และเราสามารถก้าวข้ามความผิดพลาดในการพัฒนาแบบเดียวกันนั้นได้”

เพชรยกกรณีปะการังฟอกขาวเป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่าการเร่งกำหนดนโยบายเพื่อรับมือความผันผวนของโลกพร้อมกับที่พยายามรักษาความสมบูรณ์ของระบบนิเวศนั้นเป็นภารกิจที่หลีกเลี่ยงไม่ได้

“ไทยมีรายได้จากการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับแนวปะการังตั้ง 80,000 ล้านบาท ยังไม่ต้องพูดถึงความสัมพันธ์กับการทำประมงและการกักตุนชายฝั่ง เพราะแนวปะการังจะลดกำลังคลื่นได้ถึง 97 เปอร์เซ็นต์ ดังนั้นการสูญเสียแนวปะการังจะเป็นความสูญเสียที่ใหญ่หลวง เมื่อเกิดวิกฤตก็ต้องจัดหางบประมาณเยียวยา แต่ตอนที่ยังไม่เกิดวิกฤตรากกลับไม่มีมาตรการดูแลปะการัง”

เขบอกว่าโซ่ที่ยืดที่ปี 2022 ปะการังที่หมู่เกาะสุรินทร์เริ่มฟื้นสภาพ เท่ากับธรรมชาติแสดงความสามารถในการเยียวยาตนเองหากได้รับโอกาสและมีระบบนิเวศที่ใช้งานได้ โดยคาดว่าปีหน้าจะเกิดปรากฏการณ์ฟอกขาวครั้งใหญ่เช่นกัน ซึ่งมนุษย์หยุดยั้งและคำนวณเวลาเกิดอย่างแม่นยำไม่ได้ การไม่สามารถชี้ขาดทั้งความเร็วในการฟื้นสภาพและการเปลี่ยนแปลงนี้ทำให้แผนรับมือที่ยืดหยุ่นทวีความจำเป็น โดยหัวใจสำคัญของการกำหนดนโยบายคือการสื่อสารกับผู้ใช้ทรัพยากรนั้นๆ เช่น ผู้ประกอบการรายย่อยในภาคการท่องเที่ยว โดยเฉพาะหากพื้นที่นั้นเป็นพื้นที่ที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจสูง รัฐบาลก็ต้องเร่งแทรกแซงเพื่อให้อิทธิพลทางเศรษฐกิจไม่ชะงักนานเกินไป

อีกสองโจทย์ที่เพชรเห็นว่ารัฐบาลไทยเห็นว่าต้องเร่งตั้งสติให้แตกคือการสูญเสียความหลากหลายชีวภาพจากการขาดแคลนแนวเชื่อมต่อ (connectivity) ของป่า แม้ไทยจะมีพื้นที่อนุรักษ์สัตว์ป่าจำนวนไม่น้อย แต่แนวเชื่อมต่อระหว่างพื้นที่เหล่านี้จะจำเป็นต่อการเคลื่อนที่และย้ายถิ่นของสัตว์เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงที่ไม่คาดคิด ปมปัญหานี้เองที่เกี่ยวพันกับอีกโจทย์หนึ่ง คือ “ต้องมีระบบติดตามผลระยะยาวด้วย แต่งานวิจัยของเราไม่น้อย นักวิจัยก็มีน้อย เพราะเป็นนักวิจัยแล้วไม่มีเส้นทางความก้าวหน้าในอาชีพ สุดท้ายก็ออกไปจนหมด”

เพชรยังเห็นอีกด้วยว่ารัฐบาลไทยสามารถใช้การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเป็นทางเลือกขับเคลื่อนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน 17 ประการหรือเอสดีจี (Sustainable Development Goals - SDGs) ได้เช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นความเหลื่อมล้ำทางสังคม เนื่องจากกลุ่มเปราะบางทางสังคมย่อมเป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงก่อน หรือการเข้าถึงอาหาร แหล่งน้ำสะอาด พลังงานสะอาด และการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน ซึ่งล้วนเกี่ยวพันกับการจัดการความเสี่ยงจากภาวะโลกเดือดทั้งสิ้น

เขาทิ้งท้ายด้วยการแนะนำแนวคิดใหม่เพื่อการรับมือภาวะโลกเดือด คือระบบเศรษฐกิจที่เป็นมิตรกับธรรมชาติ (nature positive economy) “แค่ลดผลกระทบไม่พอหรอก ต้องเพิ่มการลงทุนในธุรกิจรูปแบบใหม่ที่ส่งผลดีต่อระบบนิเวศด้วย อย่างจะให้ลดการใช้ปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลงลงอย่างน้อย 30 เปอร์เซ็นต์ ก็ต้องคิดว่าแล้วจะสนับสนุนเกษตรกรได้อย่างไร”

ทั้งนี้ เพชรกล่าวถึงบีซีจี (Bio-Circular-Green Economy) หรือโมเดลเศรษฐกิจที่เน้นยกระดับความสามารถในการแข่งขันอย่างยั่งยืนของอุตสาหกรรมต่างๆ โดยเน้นให้เกิดของเสียน้อยที่สุด ซึ่งรัฐบาลไทยให้ความสนใจโดยตลอด “แต่ผมว่ารัฐบาลก็ยังขาดโรดแมปว่าจะไปถึงได้อย่างไร เช่น การใช้ธรรมชาติเป็นโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ ตอนนี้เรายังใช้เขื่อนอยู่เลย ถามว่าต่อไปทำให้ไม่ใช้ได้ไหม โหนดจะการเกษตรเพื่อฟื้นฟู (regenerative

อย่ามุ่งปรับตัวต่ออากาศในอนาคตเพื่อคงสภาพการณ์ปัจจุบันไว้ — กรรณิการ์ ธรรมพานิชวงศ์

เมื่อถามว่าปัญหาการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพกระทบประเทศไทยอย่างไรบ้าง **กรรณิการ์ ธรรมพานิชวงศ์** สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย ตอบได้ทันทีว่า “บ้านเราร้อนขึ้นเป็นที่ประจักษ์ 30 ปีที่ผ่านมา อุณหภูมิสูงขึ้นอย่างน้อยหนึ่งองศา ฝนแปรปรวนขึ้น พายุอาจจะน้อยลง แต่พายุที่รุนแรงกว่าดีเปรสชันมีจำนวนมากขึ้น ถ้าถามว่ากระทบระบบเศรษฐกิจอย่างไรก็มันวิจัยในประเทศนี้เหมือนกัน พบว่าในภาพรวมคือเมื่อเกิดปรากฏการณ์สภาพอากาศรุนแรง เศรษฐกิจจะหดตัว โดยเฉพาะภาคเกษตร และกว่าจะกลับมาจุดติดได้จะนานกว่าภาคอื่น ดังนั้นผู้กำหนดนโยบายต้องคิดถึงปัจจัยเหล่านี้ด้วย”

เธอบอกว่ามูลค่าความเสียหายสะสมที่ภาคเกษตร ทั้งการปลูกพืช ทำปศุสัตว์ และทำประมงได้รับจากความแปรปรวนของสภาพภูมิอากาศนั้นสูงถึง 0.61-2.85 ล้านล้านบาทแล้ว

สำหรับภาคธุรกิจนั้น กรรณิการ์เห็นว่าแม้จะได้รับผลกระทบเช่นกัน แต่ก็มีความหวัง เพราะหลายบริษัทสร้างความเปลี่ยนแปลงได้ดีหลังประกาศเจตนารมณ์ว่าจะบรรลุความเป็นกลางทางคาร์บอน หรือปล่อยแก๊สเรือนกระจกสุทธิเป็นศูนย์ต่ออากาศโดยรวม โดยเฉพาะกลุ่มที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ ทั้งนี้ เธอคิดว่าหากผู้ประกอบการมีความเข้าใจเกี่ยวกับภาวะโลกเดือด และปรับตัวเพื่อรุกตลาดที่เป็นมิตรต่อธรรมชาติได้เร็วก็จะนับเป็นโอกาสทอง อย่างไรก็ตาม ความพยายามชะลอผลกระทบของภาวะโลกเดือดในภาคธุรกิจไทยยังมาไกลเพียงการลดการปล่อยแก๊สเรือนกระจก และมักไม่มีการดำเนินการต่อเนื่อง โดยจะพบการดำเนินการมากหลังประสบภัยพิบัติ อาทิ อุทกภัยปี 2011 เท่านั้น

ที่ไม่น่าประหลาดใจคือผู้ประกอบการในภาคการท่องเที่ยวจะตระหนักถึงผลกระทบของภาวะดังกล่าวเป็นอย่างดี “ช่วงก่อนการระบาดของเชื้อโควิด-19 ไม่เคยมีใครสงสัยว่าภาคการท่องเที่ยวจะชะงัก ตอนที่ไปพูดคุยกับผู้ประกอบการรายเล็ก พวกเขาทราบว่าระบาดนี้เป็นเวฟแรกเท่านั้น ถ้าทำทุกอย่างเหมือนเดิมต่อไป เน้นพึ่งพาธรรมชาติ ไม่หาทางดึงดูดนักท่องเที่ยววิธีใหม่ๆ เมื่อเผชิญผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศอย่างฤดูกาลเลื่อน หรือน้ำท่วมหนักก็จะสายเกินไป เราภูมิใจที่บ้านเราทะเลสวย น้ำใส แต่อย่าลืมว่ามันต้องพึ่งพาสภาพอากาศที่เหมาะสม ถ้าในอนาคตสภาพอากาศไม่อำนวยจะทำอย่างไร เอาใจใส่ทุกใบไม้ตะกวดเดียวกันอย่างนี้เสียมาก”

ด้วยเหตุนี้ การส่งเสริมความตระหนักในหมู่ประชาชนเพื่อเร่งสร้างความสามารถในการอยู่ร่วมกับสภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงในระยะยาว (long term climate resilience) จึงเป็นวิธีเดียวที่ป้องกันความเสียหายต่อธุรกิจได้ กระนั้นนักวิทยาศาสตร์และนักอนุรักษ์ก็ยังประสพปัญหาในการสร้างความตระหนักนั้น

“ทุกครั้งที่ผมเน้นสภาพภูมิอากาศใหม่ๆ มันไม่ถูกย่อยเพื่อสื่อสารกับคนหมู่มาก เราต้องสื่อสารกับแต่ละภาคส่วนให้ตรงจุด เช่น ชาวไร่ ชาวนา ชาวประมง ผู้สูงอายุ สตรีมีครรภ์ ว่าผลกระทบที่พวกเขาจะได้รับ ซึ่งไม่เหมือนกัน จะเป็นอย่างไร และแต่ละกลุ่มควรรับมือกับปัญหาอย่างไร ประเทศไทยมีข้อมูล แต่ขาดการแปลงข้อมูลให้อยู่ในรูปแบบที่เข้าถึงได้”

กรรณิการ์บอกว่าประเด็นที่ต้องร่วมหรือกันต่อไปหลังทุกกลุ่มเข้าถึงข้อมูลแล้ว คือสภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงจะกระทบระบบต่างๆ รวมถึงพื้นที่ต่างๆ ในประเทศอย่างไร เพื่อกำหนดแผนรับมือความรุนแรงที่ค้ำถึงบริบทของ

คลื่นความร้อน ปริมาณฝน และการแพร่กระจายโรค ภาคการท่องเที่ยว โจทย์คือฤดูกาลที่เปลี่ยนแปลง ภาคประชากร โจทย์คือความถี่และความรุนแรงของการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบต่อถิ่นฐาน น้ำหลากมา ชุมชนขวางทางน้ำอยู่ ถ้าไม่มีเงินขยับขยายไปพื้นที่อื่นจะทำอย่างไร ต้องจัดระเบียบที่ดินใหม่ใหม่ อย่างกรณีพื้นที่ปากแม่น้ำจังหวัดสมุทรปราการ ที่มีน้ำขึ้นน้ำลงตลอดเวลา ตอนนี้ก็มีการพูดคุยกันว่าให้ผู้อาศัยอยู่ริมน้ำอพยพขึ้นพื้นที่สูงหน่อยได้ไหม การพูดคุยทำนองนี้ไม่ควรกระจุกอยู่ในวงเล็กๆ เพราะทุกพื้นที่มีปัญหาต่างกัน ไปยังภาคส่วนมาพิจารณาซ้อนทับกับพื้นที่ปัญหาที่ก็จะยิ่งซับซ้อนขึ้นอีก”

โดยแนวทางการกำหนดแผนรับมือที่เอื้อสนใจ คือการส่งเสริมศักยภาพของท้องถิ่นให้สามารถตัดสินใจได้อย่างคล่องตัว ขณะที่รัฐบาลมีกลไกการสนับสนุนเพิ่มเติม หนึ่งในแนวทางที่สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทยกำลังขับเคลื่อนคือมาตรการภาษีคาร์บอน อันเป็นกลไกสร้างแรงจูงใจให้ภาคธุรกิจลดการปล่อยแก๊สเรือนกระจก โดยภาษีที่เก็บได้จะแบ่งเป็นสองส่วน ส่วนหนึ่งใช้สนับสนุนให้ผู้ประกอบการรายย่อยปรับตัวได้ อีกส่วนเป็นกองทุนเพื่อการปรับตัว (adaptation fund) สำหรับท้องถิ่น เพื่อใช้ในการปรับเปลี่ยนอาชีพและวิถีชีวิตต่อไป

“สิ่งหนึ่งที่ยากชวนทุกภาคส่วนคิดคือ ทั้งหมดนี้ต้องไม่ใช่การปรับตัวต่ออากาศในอนาคตเพื่อรักษาสภาพความเป็นอยู่ในปัจจุบันไว้ แต่ต้องเป็นการปรับปรุงคุณภาพชีวิตในปัจจุบันให้ดีขึ้นทันที คิดแบบนี้จะวัน-วันทุกฝ่ายประชาชนก็จะเอาด้วย เพราะทุกครั้งถึงพื้นที่ เราจะได้ยินคำถามว่าการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศจะเกิดขึ้นจริงหรือ การยกแนวโน้มในอนาคตไปจูงใจให้คนปรับตัวนั้นไม่ได้ผล แต่ต้องทำให้ทุกภาคส่วนยึดหยุ่นขึ้น พร้อมเผชิญทุกเวฟของการเปลี่ยนแปลงไปพร้อมกัน”

ทั้งนี้ กรรมการเสนอว่าอาจปรับใช้แนวคิดเศรษฐศาสตร์พฤติกรรมเพื่อตั้งสมมติฐานว่าสิ่งใดที่ช่วยความสามารถในการปรับตัวของแต่ละภาคส่วนอยู่ จากนั้นจึงเริ่มกำหนดแผนรับมือโลกเดือดในวงเล็กๆ ก่อน เมื่อทดสอบแผนแล้วจึงขยายขอบเขตของแผนเป็นระดับบ็อก แล้วผลักดันเป็นนโยบายต่อไป ซึ่งจะทำให้มีนโยบายที่นำเสนออันนั้น มีน้ำหนัก และมีแนวโน้มสูงที่จะประสบความสำเร็จในระยะยาว

“กินอาหารเป็นยา” ด้วยระบบอาหารใหม่ในยุคโลกเดือด – จักรชัย โดมทองดี

“ถ้าพูดเฉพาะตัวเลขกลมๆ ตอนนี้มีระบบอาหารมีส่วนร่วมก่อโลกร้อนถึงหนึ่งในสามส่วน ถึงเราจะเปลี่ยนพลังงานทั้งหมดเป็นพลังงานสะอาดก็ยังไม่สามารถบรรลุเป้าหมาย 1.5 องศาได้เลย อุณหภูมิโลกน่าจะสูงขึ้นทะเล 2 องศาด้วยซ้ำเมื่อสิ้นศตวรรษ เราจึงจะเลยระบบอาหารไม่ได้อีกต่อไป” จักรชัย โดมทองดี จาก Madre Brava องค์กรพัฒนาเอกชนที่ขับเคลื่อนด้านความยั่งยืนของระบบอาหารและเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เปิดประเด็นสนทนาด้วยสถิติน่าใจหาย

และด้วยสถิติที่น่าใจหายนี้เอง Madre Brava จึงมุ่งสร้างความยั่งยืนในระบบอาหารด้วยการให้คำปรึกษา อบรม และสื่อสารองค์ความรู้เพื่อการเปลี่ยนผ่านระบบอาหารอย่างเป็นธรรมตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ กล่าวคือผู้ผลิตอาหารมีคุณภาพชีวิตที่ดี และผู้บริโภคได้รับอาหารที่มีคุณภาพ

จักรชัยบอกว่าสองในสามส่วนของระบบอาหารคือการผลิตโปรตีนจากเนื้อสัตว์ และ 15 เปอร์เซ็นต์ของปริมาณแก๊สเรือนกระจกในปัจจุบันก็มาจากอุตสาหกรรมผลิตเนื้อสัตว์ โดยตัวเลขล่าสุดสูงขึ้นไปอีกด้วย เพราะภาคส่วนอื่นๆ เริ่มลดการปล่อยแก๊สเรือนกระจกบ้างแล้ว แต่แนวทางการผลิตอาหารถูกปรับเปลี่ยนน้อยมาก แม้ระบบอาหารในปัจจุบันจะด้วยประสิทธิภาพอย่างรุนแรง “ราว 80 เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่การเกษตรทั้งหมดในโลกถูกใช้เพื่อผลิตโปรตีนจากสัตว์ แต่สร้างแคลอรีให้มนุษย์ได้ไม่ถึง 20 เปอร์เซ็นต์ สร้างโปรตีนไม่ถึง 40 เปอร์เซ็นต์ ถือว่าสิ้นเปลืองมาก และนอกจากมูลสัตว์แล้ว การเปลี่ยนที่ดินเป็นพื้นที่เลี้ยงปศุสัตว์ก็สร้างแก๊สเรือนกระจกมากด้วย”

เขาอธิบายเจาะลึกลงไปว่าการผลิตโปรตีนหนึ่งกิโลกรัมจากแหล่งต่างๆ นั้นส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมต่างกันไป โดยการผลิตโปรตีนจากเนื้อหมูและไก่ปล่อยแก๊สเรือนกระจกมากกว่าโปรตีนจากพืชกว่า 10-12 เท่า “เอาโปรตีนให้ไก่ทำกิโลกรัม เราจะได้โปรตีนจากไก่หนึ่งกิโลกรัม ถ้าเป็นหมูก็สิบต่อหนึ่ง ถ้าเป็นวัวก็อาจจกรจกหน่อย ให้ 30 ได้หนึ่งกิโลกรัมเท่านั้นเอง ไหนจะที่ดินและน้ำต่างๆ ที่ต้องใช้”

เมื่อพิจารณาแนวโน้มการเพิ่มขึ้นของประชากรโลกในปี 2050 ซึ่งจะสูงถึง 10,000 ล้านคนแล้ว ก็ชัดเจนว่าโลกไม่อาจรองรับระบบอาหารที่ด้อยประสิทธิภาพและใช้พื้นที่ไม่คุ้มค่าเช่นนี้ได้อีกต่อไป

วิษณุ อรรถวานิช คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ แสดงความกังวลต่อสถานการณ์ภาวะโลกร้อนที่แตกต่างจากผู้ร่วมสนทนา คือความเป็นไปได้ในการชะลอผลกระทบที่น้อยมาก และความแม่นยำในการคาดการณ์ผลกระทบที่ต่ำเช่นกัน

“นักวิทยาศาสตร์จาก IPCC ลงคะแนนน้ำแข็งเพื่อเพิ่มความเข้มข้นของคาร์บอนไดออกไซด์ ตอนนี้อยู่ที่ 400 พีพีเอ็ม (parts per million – ppm) ทั้งที่ไม่เคยเกิน 300 ตลอด 800,000 ปีที่ผ่านมา ถ้ามองโลกในแง่ดี ในปี 2100 ความเข้มข้นจะอยู่ที่ 500 ถ้ามองโลกในแง่ร้ายก็อยู่ที่ 900 ดังนั้นเราไม่สามารถใช้ข้อมูลความเสียหายในอดีตบอกได้ว่าอะไรจะเกิดขึ้นในอนาคต เพราะเราอยู่นอกเหนือประวัติศาสตร์ 800,000 ปีนั้นแล้ว”

วิษณุบอกว่าแม้จะหยุดปล่อยแก๊สเรือนกระจกทั้งหมดทันที ส่วนที่ปล่อยไปแล้วก็จะไม่ย่อยสลายไปอีกหลายสหัสวรรษ การปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกับสภาพภูมิอากาศจึงเป็นหนทางรอดระยะสั้นที่สำคัญ โดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนา

สถิติที่น่าสนใจแม้จะชวนกังวลยิ่ง คือระหว่างปี 1991-2010 สภาพภูมิอากาศแปรปรวนทำให้รายได้ต่อหัวของประเทศไทยลดลง 15.5 เปอร์เซ็นต์ และจากงานวิจัย ‘Persistent effect of El Niño on global economic growth’ ในนิตยสาร *Science* ประเทศไทยอยู่ในกลุ่มเสี่ยงสูงมากที่จะเผชิญผลกระทบของภาวะโลกร้อน โดยคาดว่าในปี 2022-2099 รายได้ต่อหัวจะลดลงถึง 50 เปอร์เซ็นต์ขึ้นไปทีเดียว

และเช่นเดียวกับผู้ร่วมเสวนาคณะอื่นๆ เขาเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศจะกระทบคุณภาพชีวิตของเกษตรกรมากที่สุด เพราะนอกจากผลผลิตจะได้รับความเสียหาย ความสามารถในการแข่งขันในตลาดโลกก็ยังคงต่ำลงหากหลายประเทศดำเนินมาตรการกีดกันสินค้าที่ปล่อยแก๊สเรือนกระจกมากในกระบวนการผลิต

“ภาคเกษตรไทยเปราะบางอยู่แล้ว เพราะเกษตรกรเข้าถึงการศึกษาน้อย และ 80 เปอร์เซ็นต์ยังเป็นเกษตรกรรายย่อย ไม่มีที่ดิน ต่อไปจึงจะพบปัญหาการขาดแคลนแรงงานด้วย เพราะจำนวนคนหนุ่มสาวในภาคเกษตรลดลงจากราว 50 เปอร์เซ็นต์เมื่อ 20 ปีที่แล้ว เหลือ 27 เปอร์เซ็นต์เท่านั้น ยิ่งกว่านั้น พื้นที่การเกษตรที่มีน้ำตลอดปีก็มีเพียง 26 เปอร์เซ็นต์”

สำหรับวิษณุ จุดแข็งของภาคเกษตรไทยคือการมีบุคลากรที่ชำนาญ มีเกษตรกรตำบลที่ทำงานร่วมกับชุมชนได้ทั่วประเทศ และนโยบายของทุกรัฐบาลก็มุ่งทำให้ไทยเป็นผู้ผลิตและส่งออกสินค้าเกษตรรายสำคัญ ทั้งนี้ พื้นที่การเกษตรในไทยยังมีลักษณะกระจุกตัว กล่าวคือปลูกพืชชนิดเดียวกันในพื้นที่ใกล้เคียงกัน หากมีการลงทุนในเครื่องจักรและเทคโนโลยีการเกษตรก็สามารถยกระดับผลิตภาพได้เป็นวงกว้างและไม่สิ้นเปลืองนัก

กระนั้นก็ยังมิชั่งใจว่าสำคัญคืองานวิจัยด้านการเกษตรในปัจจุบันครอบคลุมเพียงไม่กี่ชนิด ทำให้ทั้งหน่วยงานภาครัฐและเกษตรกรเองขาดความยืดหยุ่นหากต้องรับมือกับสภาพอากาศที่คาดเดาไม่ได้ นอกจากนี้หลายหน่วยงานยังไม่แบ่งปันข้อมูลซึ่งกันและกัน ทำให้องค์ความรู้จากการวิจัยกระจุกกระจาย ตลอดจนไม่มีงบประมาณวิจัยที่ต่อเนื่อง นักวิชาการเกษตรจึงขาดแคลนเพราะขาดความก้าวหน้าในอาชีพ

เขายังชี้ว่าไทยขาดกลไกด้านการตลาดและการเงินเพื่อส่งเสริมสินค้าเกษตรคาร์บอนต่ำ โดยแนวทางสนับสนุนเกษตรกรของรัฐบาลไทยไม่เคยไปไกลกว่าการเยียวยาการขาดแคลนรายได้ “เงินช่วยเหลือแบบให้เปล่าไม่ทำให้เกษตรกรมีแรงจูงใจปรับตัว ขณะที่หลายประเทศให้ความช่วยเหลือแบบมีเงื่อนไข เช่น ต้องปลูกพืชที่กำหนด

โดยแนวทางยกระดับคุณภาพชีวิตเกษตรกรที่วิษณุสนใจคือการให้เงินสนับสนุนเพื่อปรับใช้ “แนวทางเกษตรเท่าทันภูมิอากาศ” (climate-smart agriculture) เช่น การปลูกข้าวแบบเปียกสลับแห้ง การปลูกพืชชนิดอื่นที่ใช้น้ำน้อยในบางพื้นที่แทนการปลูกข้าว การทำเกษตรหมุนเวียนและผสมผสาน การใช้ปุ๋ยตามผลวิเคราะห์ค่าดิน รวมถึงการบรรลุมาตรฐานจีเอพี (Good Agricultural Practices – GAP) หรือการผลิตสินค้าที่ปลอดภัยต่อผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อม พร้อมหลักประกันความเสียหายและความช่วยเหลืออื่นๆ ที่รัฐจัดหาให้ เช่น ตลาดเช่าเครื่องจักรกลการเกษตรที่เกษตรกรเข้าถึงได้ถ้วนหน้า

“นี่คือการปรับตัวเพื่อเพิ่มภูมิคุ้มกันในอนาคต” วิษณุย้ำ “อากาศเปลี่ยนไป แต่วิถีทำเกษตรไม่เปลี่ยนแปลง อนาคตผลผลิตจะยิ่งเสียหายกว่านี้ ต้องการเงินเยียวยามากกว่านี้ ยิ่งไม่มีงบประมาณวิจัยเพื่อพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ชีตความสามารถในการแข่งขันก็จะลดลงเรื่อยๆ”

สำหรับประเด็นวิจัยในอนาคตที่เขาเห็นว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องร่วมมือกันพัฒนานั้นแบ่งได้เป็นสี่ประเด็นหลัก คือการวิจัยผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Impact) แนวทางการปรับตัวเพื่อลดผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Adaptation) แนวทางการลดการปล่อยแก๊สเรือนกระจก (Mitigation) และแนวทางประยุกต์ใช้องค์ความรู้จากงานวิจัยในสถานการณ์จริง (Driving in Actions)

โดยกรณีการวิจัยผลกระทบนั้น วิษณุเห็นว่าต้องครอบคลุมพืชหลากหลายชนิดกว่าในอดีต ตลอดจนห่วงโซ่อุปทานสินค้าเกษตรทั้งหมด ขณะที่ในประเด็นวิจัยที่สองคือการปรับตัวต่อความผันผวนของสภาพภูมิอากาศนั้น นอกจากพัฒนาวิธีทำเกษตรที่ยืดหยุ่นและระบบแจ้งเตือนภัยธรรมชาติที่แม่นยำแล้ว เขาเห็นว่าหลายทางสำคัญคือ การสร้างองค์ความรู้กลางระหว่างหน่วยงานเพื่อพัฒนาเป็นฉันทมติและนโยบายต่อไป ทั้งนี้ต้องมีระบบประเมินคุณภาพองค์ความรู้ที่เชื่อถือได้ด้วย “ถ้าสุดท้ายมันไม่ได้ผล ชาวบ้านจะไม่เชื่อรัฐบาลอีกเลย ต้องไม่ล้มเหลวไม่ได้มีเงินลงทุนถึงงั้น ดังนั้นนอกจากมิติทางวิทยาศาสตร์แล้วต้องให้ความสนใจมิติอื่นๆ ด้วย เช่น ทำแล้วได้กำไรจริงไหม”

งานวิจัยในประเด็นที่สามและสี่เองก็ต้องมีทิศทางที่สอดคล้องกัน คือเน้นยกระดับความสามารถของเกษตรกรอย่างยั่งยืนผ่านการสนับสนุนของรัฐบาล ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาวิธีตรวจวัดปริมาณแก๊สเรือนกระจกในภาคเกษตร การประเมินมูลค่าตลาดสินค้าเกษตรคาร์บอนต่ำและความเต็มใจจ่ายของผู้บริโภคเพื่อกำหนดราคาค่าผลิตภัณฑ์และมาตรการจูงใจเกษตรกรให้ปรับตัว รวมถึงแนวทางผลักดันแนวคิดและนโยบายใหม่ๆ ให้เกิดขึ้นได้จริงโดยคำนึงถึงอุปสรรคที่เกษตรกรในแต่ละพื้นที่ต้องเผชิญ

ที่สำคัญไม่แพ้กันคือต้องพัฒนาฐานข้อมูลด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศระดับภูมิภาคเมื่อโลกทวีความเป็นโลกาภิวัตน์ขึ้นทุกขณะอีกด้วย

โลกไม่อาจ (ร่น) เย็นได้โดยไร้ความยุติธรรมทางสภาพอากาศ – ธรา บัวคำศรี

หนึ่งในประเด็นว่าด้วยสภาพภูมิอากาศที่ร้อนแรงไม่แพ้อุณหภูมิโลกคือการที่คนต่างกลุ่มได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงไม่เท่ากัน และมีส่วนรับผิดชอบในวิกฤตนี้ไม่เท่ากันด้วย ซึ่งแนวคิดด้วยความยุติธรรมด้านภูมิอากาศ (climate justice) ต่างสายก็มีรายละเอียดต่างกันไป **ธรา บัวคำศรี** กรีนพีซ ประเทศไทย อธิบายว่าบางแนวคิดก็กำหนดความรับผิดชอบย้อนกลับไปถึงยุคการสำรวจทะเลและล่าอาณานิคมทีเดียว

ที่นำตกใจไม่มีน่าประหลาดใจนักคือเมื่อมีการถกเถียงว่าด้วยความรับผิดชอบในเวทีเจรจาระดับโลก บริษัทยักษ์ใหญ่ที่จะได้รับผลกระทบมาก อาทิ บริษัทน้ำมัน มักใช้ทรัพยากรที่ตนมีชักจูงทิศทางการเจรจาให้เป็นคุณแก่ตนเอง รวมถึงพัฒนา “กลยุทธ์ขัดขวางปฏิบัติการกักตุนสภาพภูมิอากาศ” ทั้งการใช้สิทธิพลแทรกแซงการเลือกตั้งและการกำหนดนโยบายว่าด้วยสิ่งแวดล้อม การสร้างภาพลักษณ์เป็นแบรนด์ที่ใส่ใจโลก และการเผยแพร่ข้อมูลเท็จว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

“ถึงกับพูดกันว่าเราจะไม่มาถึงจุดนี้เลยถ้าไม่มีความพยายามขัดขวางการตัดสินใจทางนโยบายของประชาคมโลกเกี่ยวกับภูมิอากาศอย่างนี้” ธราบอก

เขาเล่าว่าจุดเริ่มต้นของการเคลื่อนไหวเพื่อความยุติธรรมทางภูมิอากาศคือการประชุมระดับนานาชาติที่โคเปนเฮเกน ปี 2009 แต่แม้เวลาจะล่วงเลยมากกว่า 14 ปี ซ็อกเกียงและงานวิจัยว่าด้วยความยุติธรรมก็ยังไม่แพร่กระจายไปนอกแวดวงผู้ใช้อังกฤษมากเท่าที่ควรจะเป็น

สำหรับข้อเรียกร้องหลักของการเคลื่อนไหวเพื่อความยุติธรรมด้านภูมิอากาศนั้น ธาดาบอกว่าคือส่วนแบ่งการชดเชยจากการปล่อยแก๊สเรือนกระจกที่เป็นธรรม โดยมีกลไกสำคัญอย่างแนวคิดหนี้สิ่งแวดล้อม (ecological debt หรือ climate debt) และการเงินเพื่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (climate finance) โดยหนี้สิ่งแวดล้อมนั้นมุ่งให้ประเทศร่ำรวยและเป็นผู้ก่อผลกระทบทางภูมิอากาศให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศยากจนหรือกำลังพัฒนาที่เผชิญผลกระทบ ขณะที่การเงินเพื่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเน้นจัดหาเงินทุนเพื่อใช้ในกิจกรรมลดการปล่อยแก๊สเรือนกระจกและการปรับตัวต่อภาวะโลกร้อน

“แต่ตอนนี้แม้แต่ประเทศร่ำรวยก็ไม่สามารถจ่ายหนี้ได้” ธาดาบอกเล่าอุปสรรค “อีกประเด็นที่น่าสนใจคือเงินทุนส่วนใหญ่ที่ประเทศไทยใช้ในการรับมือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศคือเงินกู้ ซึ่งสุดท้ายจะยิ่งซ้ำเติมความเหลื่อมล้ำ ยิ่งกว่านั้น การให้กู้ในปัจจุบันยังเน้นให้ใช้เพื่อชะลอผลกระทบมากกว่า ไม่ใช่การปรับตัว ดังนั้นก็ต้องกู้ไม่มีที่สิ้นสุด ยังไม่นับปัญหาที่ว่าประเทศรายได้ต่ำมักกู้ได้น้อยด้วย”

ด้วยเหตุนี้ ประเด็นวิจัยที่ธาดาเห็นว่าประเทศไทยควรเร่งให้ความสำคัญควบคู่ไปกับพัฒนาเทคโนโลยีพลังงานสะอาดคือระดับโลก คือเงินชดเชยความสูญเสียและความเสียหายจากโลกร้อน (loss and damage) ที่มอบให้ผู้ใช้ได้รับผลกระทบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ในแต่ละท้องถิ่น ทั้งนี้ รัฐบาลไทยต้องทบทวนเป้าหมายการปล่อยแก๊สเรือนกระจกสุทธิเป็นศูนย์ซึ่งยังคงอยู่ที่ปี 2065 แม้จะมีเสียงสะท้อนจากหลายภาคส่วนว่าช้าเกินไป

เมื่อถามถึงสถานการณ์การฟอกเขียว (greenwashing) หรือการสร้างภาพลักษณ์ของบริษัทต่างๆ ว่ามีการดำเนินงานที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ธาดายอมรับว่าสถานการณ์ดังกล่าวซ้ำเติมความยุติธรรมด้านภูมิอากาศจริง โดยมีเสียงวิพากษ์วิจารณ์ว่ามาตรา 6 ของความตกลงปารีสที่เปิดโอกาสให้ประเทศร่ำรวยและบริษัทยักษ์ใหญ่ลดเขี่ยคาร์บอน (carbon offset) ผ่านการซื้อคาร์บอนเครดิตเพื่อดำเนินกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมตามปริมาณแก๊สเรือนกระจกที่ตนปล่อยออกมานั้นมีปัญหาในการตีความมาก และเป็นหนึ่งในวิธีฟอกเขียวที่ต้องมีการตรวจสอบอย่างเข้มงวด

“ตอนนี้การชดเชยคาร์บอนภาคป่าไม้ (อาทิ การปลูกป่าเพื่อคาร์บอนเครดิต) ก่อความกังวลมากในประเทศชีกโลกได้ เพราะมีโครงการทำนองนี้เยอะ และมีสภาพเหมือนการชดเชยโดยไม่สนใจอะไรทั้งสิ้น บางประเทศอย่างอินโดนีเซียและปาปัวนิวกินีก็กำลังพยายามทำให้ตลาดคาร์บอนภาคป่าไม้มีข้อบังคับที่ชัดเจนขึ้น อยู่”

นอกจากความเคลื่อนไหวดังกล่าวก็มีอีกกระแสที่ธาดากำลังจับตามอง คือคดีสภาพภูมิอากาศของเยาวชนและผู้ได้รับผลกระทบในหลายประเทศเพื่อเรียกร้องความรับผิดชอบจากรัฐบาลหรือผู้ก่อมลพิษรายใหญ่ ดังกรณีที่ยาวชนลูกขึ้นมาฟ้องร้องรัฐบาลสหรัฐฯ ในอดีต เพราะมาตรการฟื้นฟูสภาพภูมิอากาศของสหรัฐฯ ไม่เพียงพอจะลดมลพิษในอากาศ หรือกรณีชาวเปรูที่ฟ้องร้องบริษัทพลังงานสัญชาติเยอรมันอย่างแอร์เวเอ (RWE) เพราะมีส่วนทำให้อารน้ำแข็งในเปรูละลาย

“การที่คดีแบบนี้เกิดขึ้นได้ก็เพราะมีงานวิจัย งาม่ว่าจะรู้ได้อย่างไรว่าการละลายของธารน้ำแข็งเชื่อมโยงกับบริษัทนั้น ก็ต้องอาศัยข้อมูลทางวิทยาศาสตร์”

เขาจึงเห็นด้วยกับผู้ร่วมสนทนาที่ว่าประเทศไทยต้องเพิ่มการลงทุนในการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสภาพภูมิอากาศ ทั้งนี้เพื่อบรรเทาทั้งผลกระทบ หากแนวทางปรับตัว และชดเชยความเสียหายให้กลุ่มต่างๆ อย่างเป็นธรรม โดยที่สำคัญไม่แพ้กันคือต้องยกระดับความจริงจังบนเวทีเจรจาระดับโลก โดยเฉพาะหลังบทบาทของไทยในการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมขาดตอนไประหว่างวิกฤตทางการเมือง รวมถึงรับฟังเสียงของผู้ได้รับผลกระทบจากภาวะโลกร้อน และดำเนินมาตรการแก้ไขที่จะไม่ซ้ำเติมคนเหล่านี้อย่างทั่วถึง

“เรามีสมัชชาคนจนมาชุมนุมข้างทำเนียบและเพิ่งกลับไป ก่อนหน้านั้นก็มีขบวนการประชาชนเพื่อสังคมที่เป็นธรรม หรือฟิฟพีที่พยายามเจรจากับรัฐบาลด้วยเรื่องเดิม คือเขียนแก่งเลียดน้ำ ซึ่งมีผลวิจัยที่ชัดเจนตลอด 30 ปีที่ผ่านมา

มีการระดมปัญหาใหม่ๆ ที่ต่อสู้กันมาตลอด 30 ปีเพื่อหันไปรับมือความท้าทายใหม่ๆ ได้แล้ว”

แน่นอนว่าแนวทางที่รัฐบาลเลือกใช้แก้ไขปัญหาดังกล่าวจะกำหนดจุดยืนของไทยบนเวทีเจรจาระดับโลกต่อไป และอาจกล่าวได้ว่าหากไทยไม่สามารถจัดการปัญหาความเหลื่อมล้ำทางภูมิอากาศในประเทศได้ ความหวังที่จะได้รับความยุติธรรมด้านภูมิอากาศเมื่อต้องต่อรองกับนานาประเทศก็ยิ่งเลือนรางเต็มที่

- ตั้งไจย๋ ตอบอนาคต ประเทศไทยในบริบทโลกใหม่
- Research and Policy Dialogue
- Research and Policy Dialogue ประเทศไทยในโลกเดือด (Global Boiling)'
- กฤษฎีกา ธรรมพินิจ
- ธรา ปวีคำศรี
- นโยบาย
- ไจย๋วิชัย
- จักรชัย โฉมทองดี
- ตั้งไจย๋ ตอบอนาคต
- เพชร เมโนปิตต
- วิษณุ อรรถวานิช

เรื่อง: ชลิตา หุฬาล้า

บัณฑิตครุศาสตร์ผู้รักแมวและน้ำพริกซ่า สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโท สาขาประวัติศาสตร์สมัยใหม่ ใฝ่ฝันจะเห็นการเดินทางของความรู้สู่ผู้เรียนอย่างเสมอหน้า และหวังว่าจะได้เป็นส่วนหนึ่งของการเดินทางนั้น

RELATED POSTS

MOST READ

Social Issues

9 Oct 2023

เด็กจุฬาราช รวยกว่าคนทั้งประเทศจริงไหม?

101 แด่ฉวีภรณ์ โฉมจันทร์ไพฑูริ

Social Issues

5 Jan 2023

คู่มือ 'ขายวิญญาณ' เพื่อตำแหน่งวิชาการในมหาวิทยาลัย

สวชาญ ปริญญาศิลปกุล

เส้นทาง ที่เลือกไม่ได้

ของ 'ผู้ชายขายตัว'

Social Issues

27 Aug 2018

เส้นทางที่เลือกไม่ได้ ของ 'ผู้ชายขายตัว'

101 กองบรรณาธิการ

WORLD

- Global Affairs
- Trends
- China
- US
- Asia
- Europe
- Latin America
- Africa
- ASEAN

POLITICS

- Thai Politics
- Law
- Social Movement
- Public Policy

ECONOMY

- Economic Focus
- Political Economy
- Business

LIFE & CULTURE

- People
- City
- Books
- Film & Music
- Lifestyle
- Art & Design
- Science & Innovation
- Health
- Human & Society
- Gender & Sexuality

SOCIAL ISSUES

- Education
- Justice & Human Rights
- Anti-Corruption
- Sustainability
- Social Problems

EDITOR'S NOTE

INTERVIEWS

DOCUMENTARY

MEDIA

- Talk Programmes
- Videos
- Podcast
- Visual & Infographics

SPOTLIGHTS

- Happy Family
- Democracy
- Education Spotlight
- Issue of the Age

PROJECTS

ABOUT

101

บริษัท ดี ดี อินโฟวัน เอนเตอร์เทนเมนต์ จำกัด

83/2 ซอยอารีย์สัมพันธ์ 1 ถนนพหลโยธิน แขวงพญาไท เขตพญาไท กรุงเทพมหานคร 10400

Copyright © 2021 the 101 percent. All rights reserved.

101

สกสว 101PUB

ไปด้วยกัน ไปได้ไกล: ต่อกองเมืองยุคใหม่ ไม่ให้ทิ้งใครไว้ข้างหลัง

๒ ขสธฉฉ หุหฉฉฉ ๑๑ 15 Jan 2024

Politics / Public Policy, Social Issues / Sustainability

READ

LATER

‘เมือง’ ต่างๆ ในประเทศไทยตอบใจใครบ้าง?

เมื่อฟังเสียงเรียกร้องว่าด้วย ‘เมือง’ ในโลกออนไลน์ ดูเหมือนเมืองต่างๆ ในประเทศไทย ไม่ว่าจะเป็นเมืองหลวงอย่างกรุงเทพมหานคร เมืองใหญ่ในภูมิภาคต่างๆ หรือเมืองรอง จะตอบใจต่อการใช้ชีวิตของคนน้อยกลุ่มเหลือเกิน คนจนเมืองยังหวังจะมีคุณภาพชีวิตดีกว่านี้ ผู้สูงอายุยังต้องการความช่วยเหลือเพื่อพึ่งพาตัวเอง เยาวชนยังรอการสนับสนุนเพื่อมุ่งหน้าสู่ออนาคต ผู้หญิงยังต้องการความปลอดภัย กระทั่งมนุษย์เงินเดือนที่การเงินมันคงดี ก็ยัง ‘มี’ ไม่พอจะลงหลักปักฐาน

“เรามาดูถึงจุดนี้ได้หรือไม่?” เป็นคำถามที่ต้องตอบให้ชัดเจนก่อนไปต่อ เพราะอัตราเร็วของการเปลี่ยนแปลงในโลกศตวรรษที่ 21 สูงจนชวนใจหาย หากไม่ชะลอมีเท้าสัคนิดเพื่อทำความเข้าใจปัญหาของเมืองในปัจจุบัน และกวาดตาดูหาจุดอ่อนที่ซ่อนอยู่ก่อนไล่กวาดกระแสนการพัฒนาเมืองใหม่ ‘คน’ ในเมืองที่ถูกทิ้งไว้ข้างหลังอยู่เดิมจะยิ่งถูกทิ้งห่างออกไป

ร่วมตีโจทย์ ตอบอนาคตของเมืองแห่งศตวรรษใหม่โดย อภิวิวัฒน์ รัตนวราหะ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ชาตรี ประภิตนทการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, สุเมธ องกิตติกุล สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, บุญเลิศ วิเศษปรีชา คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และพงษ์ศักดิ์ ยิ่งชนม์เจริญ นายกเทศมนตรีนครยะลา โดยมี ฉัตร คำแสง ผู้อำนวยการ 101 Public Policy Think Tank (101 PUB) ร่วมกับ ปาณิส โพธิ์ศรีวังชัย บรรณาธิการ The101.world เป็นผู้ชวนเสวนา

งานเสวนาครั้งนี้จัดขึ้นเป็นเวทีที่ห้า ในซีรีส์เสวนาสาธารณะ Research and Policy Dialogue: ตั้งโจทย์+ตอบอนาคต ประเทศไทยในบริบทโลกใหม่ ซึ่งเป็นเวทีเสวนาสาธารณะที่จะเปิดพื้นที่การมีส่วนร่วมจากคนในแวดวงที่หลากหลาย เพื่อร่วมกำหนดโจทย์ใหม่ประเทศไทยและระบบวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม ให้สอดคล้องกับบริบทโลกใหม่ จัดโดย 101 PUB และ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.)

ร่วมตีโจทย์นโยบายและโจทย์วิจัย เพื่อตอบอนาคตสังคมเศรษฐกิจไทย และหาคำตอบว่าเมื่อโลกเปลี่ยนแปลง ประเทศไทยเปลี่ยน โจทย์นโยบายและโจทย์วิจัยควรเปลี่ยนไปอย่างไร

หมายเหตุ: เรียบเรียงผ่านการเก็บความจากงานเสวนา Research and Policy Dialogue: ตั้งโจทย์+ตอบอนาคตประเทศไทยในบริบทโลกใหม่ #5: ‘เมืองที่ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง’

อย่าใช้ ‘การไหลริน’ ของความเจริญเป็นตัวตั้งในการสร้างเมือง – อภิวัฒน์ รัตนวราหะ

อภิวัฒน์ รัตนวราหะ จากคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เลือกตอบคำถามว่าเมืองในปัจจุบันทิ้งใครไว้ข้างหลังด้วยการมองไปข้างหน้า สำหรับเขา เมืองทั้งหลายมุ่งหน้าสู่การเป็นเมืองดิจิทัล ภายใต้แนวคิดที่หลายคนได้ยินบ่อยครั้งคือเมืองอัจฉริยะ (Smart City) พร้อมกับที่เป็นเมืองแห่งความยั่งยืน ใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า แม้เขาจะเตือนว่า ‘ความยั่งยืน’ ที่ว่านั้น ต้องแผ่ไปไกลกว่าขอบเขตของเมือง

“เราต่างรู้ว่าเมืองเป็นแหล่งเผาผลาญทรัพยากร วัตถุดิบต่างๆ ที่ใช้สร้างเมืองไม่ได้มาจากตรงนี้เลย น้ำ อากาศ ดิน หิน ทนภัย มาจากที่อื่นทั้งหมด จึงกล่าวได้ว่าเมืองแผ่ไปทั่วโลกแล้ว แต่อาจไม่ได้เป็นตึกรามบ้านช่อง เพราะเราดึงทรัพยากรเหล่านั้นมาใช้ ดังนั้น ผมไม่ได้มองแค่จะทำอะไรให้ ‘ตัวเมือง’ มีประสิทธิภาพ แต่จะอย่างไรให้ ‘ห่วงโซ่’ การใช้ทรัพยากรของเมืองมีประสิทธิภาพ เมืองส่วนที่แผ่ไปถึงทะเลก็มี อย่างในการลorryกระถางครั้งที่ผ่านมา การมองว่าจะใช้โครงสร้างพื้นฐานในเมืองอย่างไรไม่พอแล้ว เราต้องถามด้วยว่าทรัพยากรทั้งหลายมาจากไหน และขยะของเราไปไหน”

“แล้วใครละที่ถูกทิ้งไว้ข้างหลังในเมืองแบบนี้” อภิวัฒน์ถามต่อไป ก่อนจะยกตัวอย่างที่หลายคนอาจนึกไม่ถึง คือผู้เลี้ยงชีพด้วยการขายขยะที่มักเข้าไม่ถึงสวัสดิการ เมื่อจำนวนขยะที่รีไซเคิลได้ลดลง คนกลุ่มนี้ย่อมได้รับผลกระทบ โดยไร้การเยียวยา ภัยพิบัติที่ดูไกลหวั่นของเมืองในอนาคต จึงเป็นการใช้ ‘ความเป็นธรรม’ นำทางการพัฒนาเมือง

“ที่ผ่านมาเราใช้หลักการอรรถประโยชน์เป็นหลัก เราพยายามบอกว่าอะไรก็ตามที่เราพัฒนาในเมืองเป็นประโยชน์ส่วนรวม แต่ผมคิดว่าคำนี้เป็นมายาคติ เราไม่เคยสรุปให้ชัดเจนว่าประโยชน์ส่วนรวมคืออะไร การสร้างทางด่วน สวนสาธารณะ ทำให้เมืองน่าอยู่ขึ้น ประเทศไทยไปข้างหน้าได้ แต่ใครได้ประโยชน์จากประโยชน์ส่วนรวมที่เรากำลังสร้างบ้าง ทุกอย่างเกิดจากแนวคิดการไหลริน สร้างโน้มน้าวกันไปแต่ทุกคนก็ได้ประโยชน์เอง ทรายใต้ที่เมืองโตขึ้น ตึกรามบ้านช่องดีขึ้น ถนนสวยขึ้น สวนเขียวขึ้น เราก็ทักตัวเองว่าดี ซึ่งแน่นอนว่างานวิจัยของเราไม่มีทางตาม (การพัฒนาเมือง) ทันหรอก เราต้องก้าวกระโดดด้วยความเชื่อมาตลอด แต่ถ้าจะมองไปข้างหน้าอย่างยั่งยืน เราต้องคิดถึงหลักความเป็นธรรมมากกว่านี้”

อภิวัฒน์บอกว่าบางครั้งผู้ศึกษาการออกแบบผังเมืองเรียกตัวเองว่า ‘น้ามันหล่อลื่นของทุนนิยม’ เพราะตอบได้ไม่เต็มปากว่าอาคารและทางด่วนที่ตนสร้างเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมจริงหรือไม่แน่นอน

ยิ่งกว่านั้น งานวิจัยว่าด้วยความเป็นธรรมในการพัฒนาเมืองยังมีน้อยมาก โดยอภิวัฒน์ชี้ว่าข้อควรระวังในการดำเนินกรวิจัย คือต้องแยกการแก้ไขปัญหาความยากจนจากการส่งเสริมความเป็นธรรมด้วย เพราะทรายใต้ที่กลุ่มทุนหรือเมืองยังเติบโตในอัตราสูงกว่าประโยชน์ต่อผู้ด้อยโอกาส แปลว่าความเป็นธรรมไม่เกิดขึ้น แม้จะแก้ความยากจนได้บ้างก็ตาม ขณะเดียวกัน การนิยาม ‘ความเป็นธรรม’ ให้ชัดเจนในหมู่นักวิจัยก็จำเป็น

“บางที่เราก็หมกมุ่นกับวิจัยที่เราถนัด เราจะมีวิจัยที่คิดว่าตอบโจทย์การวิจัย ซึ่งไม่ได้ผิด แต่ถ้าจะตอบโจทย์เชิงนโยบายด้วย เราต้องถามตัวเองว่าจุดยืนด้านความเป็นธรรมของเราอยู่ที่ไหน ไม่อย่างนั้นงานวิจัยของเราอาจกลายเป็นการตอบใจตนหายกันไป” อภิวัฒน์กล่าว พร้อมเสนอว่านักวิจัยควรตั้งคำถามว่าสัดส่วนของผู้ด้อยโอกาสที่ได้ประโยชน์จากองค์ความรู้และโครงการนั้นๆ มีมากกว่าสัดส่วนของชนชั้นกลางและคนรวยมากน้อยเพียงใด

อภิวัฒน์บอกว่าบททดสอบสำคัญของการสร้างเมืองที่เป็นธรรม คือ ‘การเมือง’ โดยเฉพาะในการสร้างเสริมแนวคิดชุมชนนิยม (communitarianism) และการสร้างทรัพย์สินส่วนรวม เพราะย่อมผลักดันการนำทรัพยากรที่คนรวยเคยใช้ไปจัดสรรปันส่วนใหม่เพื่อเอื้อประโยชน์ให้คนจนได้ยาก โดยทางออกหนึ่งเชิงการวิจัยและนโยบาย คือการสนับสนุนให้มีทรัพย์สินสาธารณะในเมืองมากขึ้น ทรัพย์สินที่ว่านี้ไม่ใช่เพียงพื้นที่สาธารณะ แต่รวมถึงห้องสมุดประชาชน อินเทอร์เน็ตที่ไม่เก็บค่าใช้จ่าย และสิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆ สำหรับทุกคน โดยทรัพย์สินนั้นต้องไม่ถูกตีตราว่าเป็นของผู้ด้อยโอกาส

“คนต้องไม่คิดว่าเพราะฉันจนฉันจึงได้รับสิ่งนี้ หมดผลอย่างนี้เป็นของคนจนหรือ ทั้งที่จริงๆ ทุกคนต้องขึ้นได้ และคิดว่ามันดีพอ ที่อยู่อาศัย ถ้าคิดว่าเป็นของเฉพาะสำหรับคนจน คุณภาพก็จะต่ำ แต่เคหะสาธารณะ (public housing) ในประเทศอื่นไม่ได้แย่ เพราะไม่ได้จำกัดกลุ่มเป้าหมายให้เป็นคนกลุ่มหนึ่งของสังคมเท่านั้น”

อย่างไรก็ตาม บัณฑิตหนึ่งทีจัดตั้งการวิจัยเพื่อพัฒนาเมืองที่เป็นธรรมในไทย โดยเฉพาะนอกเมืองหลวง คือการมีข้อมูลเกี่ยวกับเมืองที่ไม่ใช่กรุงเทพมหานครน้อยมาก อาทิ ข้อมูลการเดินทางของประชากรในเมืองรอง การผลิตงานวิจัยในสาขาวิชาที่ล้ำหน้าและมีลักษณะสหวิทยาการ เช่น วิทยาศาสตร์เมือง (urban sciences) จึงแทบเป็นไปไม่ได้เลย ทั้งที่ความก้าวหน้าในการพัฒนาเมืองในปัจจุบันไปถึงการผสมผสานองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และมนุษยศาสตร์เพื่อทำความเข้าใจเมืองแล้ว “เรามีแต่ขยะข้อมูล เอาขยะใส่เข้าไป ก็ได้แต่ขยะออกมา จะสัมผัสฟ้าได้ก็ต้องขยับน้ำตาก่อน”

ทั้งนี้ สุเมธ องกิตติกุล จากสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทยเสริมว่า ‘ขอบเขต’ ของเมืองในไทยไม่ชัดเจนอีกด้วย ยกต่อการกำหนดหัวข้อการวิจัยที่แม่นยำ โดยปัจจุบัน นักวิจัยใช้เขตการปกครองเพื่อกำหนดขอบเขตของเมืองเป็นหลัก ซึ่งหลายครั้งไม่สอดคล้องกับสภาพจริง เช่น เมืองนั้นเป็นเมืองขยายที่มีลักษณะเป็นเมืองเลยเขตเทศบาลเมืองไป หรือความเป็นเมืองของกรุงเทพมหานครที่ครอบคลุมพื้นที่สามจังหวัด โดยที่บางพื้นที่ของกรุงเทพมหานครไม่อาจนับเป็นเมืองได้

ด้วยเหตุนี้ อภิวัฒน์จึงเห็นความจำเป็นของการกระจายความสามารถในการวิจัยให้ครอบคลุมจังหวัดหลากหลายในประเทศ เพราะความไม่เป็นธรรมอีกรูปแบบหนึ่งคือความเหลื่อมล้ำระหว่างเมืองกับชนบทนั้น จะกลายเป็นความเหลื่อมล้ำระหว่างเมืองที่เติบโตกับเมืองที่หดตัวในอนาคต โดยเขาพบว่าร้อยละ 65 ของประชากรไทยอาศัยอยู่ในเมืองที่หดตัว แต่งบประมาณส่วนมากกลับถูกทุ่มให้การแก้ไขปัญหาความแออัดในเมืองที่เติบโตแล้ว ทั้งที่การจัดการเมืองที่หดตัวเป็นโจทย์ใหญ่ระดับโลก ทั้งนี้ อภิวัฒน์ยังเห็นความสัมพันธ์ที่ชัดเจนระหว่างปริมาณงานวิจัยและการเติบโตของเมืองนั้นๆ

“ความเหลื่อมล้ำระหว่างเมืองเริ่มต้นตั้งแต่การเลือกเมืองเพื่อทำวิจัยเลย ถ้าคนคิดว่าเมืองนั้นๆ สำคัญเพราะมีงานวิจัยเยอะ นโยบายก็จะตามไป หลายเมืองที่เราเลยในงานวิจัยล้วนเป็นเมืองที่หดตัว เช่น กำแพงเพชร แทบจะนึกไม่ออกเลยว่าใครทำงานวิจัยเกี่ยวกับกำแพงเพชรบ้าง หรือเมืองที่เคยรุ่งเรืองอย่างทุ่งสงก็มีงานวิจัยน้อยมาก ซึ่งเมืองก็หดขนาดลงเรื่อยๆ” อภิวัฒน์อธิบายว่า “การวิจัยก็เป็นการสะสมทุนรูปแบบหนึ่ง การไปวิจัยก็เหมือนการลงทุน ยิ่งต้องลงทุนไปที่เดิม เพราะยังวิจัยลึกลงไปอีกดี แต่ก็เท่ากับเราละเลยพื้นที่อื่นๆ ไป”

อย่างไรก็ตาม เขายังเห็นโอกาสในวิกฤตินี้ เพราะการเปลี่ยนผ่านเมืองรองเหล่านี้สู่การเป็นเมืองดิจิทัลที่ยั่งยืนย่อมใช้งบประมาณน้อยกว่าการเปลี่ยนผ่านกรุงเทพมหานครที่พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในปัจจุบันเป็นเวลานานกว่า 25 ปี “ผมกลับมองว่าเมืองที่หดตัวคืออนาคตของไทย” อภิวัฒน์บอก

กระนั้นก็มีภัยคุกคามที่มองข้ามไม่ได้ในการยกระดับเมืองรอง คือแนวคิด ‘กรุงเทพวิวัฒน์’ หรือการผลักดันเมืองไปในทิศทางเดียวกับกรุงเทพมหานคร ทั้งที่แต่ละเมืองมีความต้องการและข้อจำกัดต่างกันไป อาทิ การพัฒนาระบบขนส่งสาธารณะที่มีรูปแบบแตกต่างจากของเมืองหลวง โดยอาจเน้นพัฒนาแพลตฟอร์มเรียกรถที่ตอบโจทย์การ

อย่างไรให้พื้นที่เหล่านั้นมีโอกาสสร้างองค์ความรู้และพัฒนาตัวเอง?

หนึ่งในวิธี ‘เปิดโอกาส’ ของอภิวัดน์คือการปันส่วนทุนวิจัยอย่างเหมาะสม ไม่จำกัดอยู่แต่ในมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงในกรุงเทพมหานคร โดยหากเป็นงานวิจัยเกี่ยวกับเมืองรอง เช่น หนองบัวลำภู ผู้ได้รับทุนวิจัยก็ควรอยู่ในพื้นที่และอาจลบบทบาทของวิจัยในเมืองหลวงลงเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือในกรณีนี้จำเป็น ทั้งนี้ แวดวงนักวิจัยเองต้องมองหาระเบียบวิธีวิจัยที่สอดคล้องกับโจทย์ที่แตกต่างกันด้วย เพื่อให้งานวิจัยสร้างองค์ความรู้ใหม่ และต่อยอดเป็นนโยบายพัฒนาเมืองที่มีประสิทธิภาพได้จริง

อย่าเป็นเมืองสวย น้ำใส ที่ ‘ขับ’ คนจนไปจนพันสายตา – ชატรี ประภิตนทการ

เมื่อถามว่าการพัฒนาเมืองในปัจจุบันมุ่งตอบโจทย์ใครกันแน่ **ชาตรี ประภิตนทการ** จากคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ตอบทันทีว่า “ชนชั้นกลางขึ้นไป”

ชาตรีบอกว่าพื้นที่เมืองเก่าไม่ใช่เฉพาะกรุงเทพมหานครเท่านั้น กำลังเปลี่ยนแปลงไปด้วยแนวคิด ‘การฟื้นฟูเมือง’ (urban revitalization หรือ urban rehabilitation) อย่างไรก็ตาม เขาเห็นว่าคำเหล่านี้ปิดบังคุณลักษณะแท้จริงของแนวทางการพัฒนาเมืองเก่าจำนวนมาก ซึ่งจะเป็น ‘การเปลี่ยนแปลงชนชั้นของพื้นที่’ (gentrification) มากกว่า

“มันคือการเปลี่ยนแปลงพื้นที่หรือย่านในเมืองให้เป็นพื้นที่สำหรับผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง นำไปสู่การกำจัดผู้มีสถานะทางเศรษฐกิจต่ำหรือคนขายของที่เคยอาศัยอยู่เดิม ถ้ารุนแรงมากก็จะทำให้เมืองไม่เป็นธรรม เหลือมล้า สมองประโยชน์คนกลุ่มเดียว” ชาตรีอธิบาย “โดยทั่วไปในกระบวนการนี้ คนจะสนใจตัวกระทำอย่างทุนนิยมและเอกชน แต่หลายประเทศเริ่มสนใจตัวกระทำใหม่คือรัฐ เพราะรัฐเห็นประโยชน์ และเริ่มก้าวเข้ามาหยอดคนนโยบายเพื่อเร่งกระบวนการนี้ ทั้งในจีน ฮองกง ไปรตุเกส และหลายประเทศในลาตินอเมริกา”

โดยสาเหตุที่รัฐก้าวเข้ามามีอำนาจจัดผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำจากเมืองเก่าด้วยวิธีนี้แนบเนียนและถูกต้องตายน้อยกว่าการไล่รื้อและเวนคืนในอดีต อย่างไรก็ตาม ชาตรีไม่คิดว่าในกรณีประเทศไทย รัฐพยายามปิดบังการกระทำดังกล่าวของตน แต่อาจไม่รู้ว่าการกระทำนี้ส่งผลกระทบอย่างไร

เขาเล่าว่าประมาณ 40 ปีก่อน มีการย้ายหน่วยงานราชการจากพื้นที่เมืองเก่ากรุงเทพมหานครในวาระสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี โดยให้เหตุผลว่าหน่วยงานราชการบริเวณดังกล่าวจะถูกตัวเงินไปจนแออัดและก่อมลพิษ ซึ่งแม้จะลดความแออัดได้จริง แต่ “การย้ายข้าราชการเป็นพื้นเป็นหมื่นคนออกไป ทำให้เศรษฐกิจระดับฐานรากหายไปด้วย จนเกิดการเปลี่ยนแปลงชนชั้นของพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยว (tourism gentrification) เห็นได้ชัดเจนว่ากรุงเทพมหานครชั้นในเป็นอย่างนั้น คึกคักถึงสี่โมงครึ่ง จากนั้นก็เงียบ”

อีกผลกระทบโดยตรงต่อเขาและผู้คนที่ยังทำงานในพื้นที่คือการไม่มีอาหารอร่อยในราคาเอื้อมถึงได้ และอาหารราคาถูกก็มักมีคุณภาพหรือรสชาติไม่ดี เพราะผู้บริโภคส่วนมากเป็นนักท่องเที่ยวที่จะไปจากพื้นที่ในเวลาอันสั้น

ชาตรีบอกว่าหลังหน่วยงานราชการย้ายไป อาคารเก่าที่ไม่สวยงามมักถูกรื้อเพื่อสร้างใหม่หรือเปลี่ยนเป็นสวนสาธารณะ เช่น บริเวณป้อมพระสุเมรุ สวนนาคกรภิรมย์ ฯลฯ ส่วนอาคารที่สวยงามหรือมีคุณค่าสูงจะถูกปรับเปลี่ยนการใช้สอย (adaptive reuse) เป็นพิพิธภัณฑ์หรือโรงแรมราคาสูง โดยบางพื้นที่เปิดให้ประมูล และกลายเป็นร้านค้าแฟชั่นหรือโรงแรมขนาดเล็กที่มีสถาปัตยกรรมโดดเด่น โดยนอกจากความพยายามย้ายหน่วยงานราชการ ชุมชนเป็นอีกเป้าหมายหนึ่งที่ย้ายไปจากพื้นที่ด้วย โดยเฉพาะชุมชนของคนเมืองที่มีลักษณะแออัด ทั้งชุมชนป้อมมหากาฬ และชุมชนสะพานเหล็กที่พลิกโฉมจากแหล่งเครื่องใช้ไฟฟ้าราคาถูกเป็นคลองโง่งอย่างที่นักท่องเที่ยวและผู้สนใจร่วมกิจกรรมพายเรือคายัคในคลองได้ ชาตรีย้ำว่าทั้งหมดนี้ฟังดูดี แต่ทุกสิ่งย่อมมีข้อดีและข้อจำกัด ไม่ว่าจะ เป็นคลอง พิพิธภัณฑ์ หรือสวนสาธารณะ

“ขอเชื่อมโยงถึงงานวิจัยที่ไทยไม่ค่อยมี คือการเปลี่ยนแปลงชนชั้นของพื้นที่เพื่อสิ่งแวดล้อม (green gentrification) ซึ่งเกิดขึ้นด้วยบรรทัดฐานใหม่ที่ว่าโลกกำลังร้อนขึ้นและเมืองเสื่อมจึงต้องสร้างสวนสาธารณะ แต่เงินในบางพื้นที่ก็ไม่เหมาะสม เพราะการสร้างสวนจะทำให้ค่าเช่าที่อยู่อาศัยสูงขึ้น เป็นที่หมายตาของกลุ่มทุนและบีบบังคับย้ายออก”

เขากล่าวถึงกรณีโด่งดังในต่างประเทศ คือไฮไลน์ (High Line) ในนิวยอร์กซึ่งเป็นสวนยาว 1.5 ไมล์ บนพื้นที่รกร้างข้างทางรถไฟย่านแมนฮัตตัน หลังเปิดใช้งานในปี 2009 ราคาที่ดินโดยรอบก็สูงขึ้นมากกว่าร้อยละ 100 ทำให้มีผู้ย้ายออกจำนวนมาก นำไปสู่การจัดตั้งกลุ่ม PRADS (parks-related anti-displacement strategies) ผู้ศึกษาปัญหาดังกล่าวโดยเฉพาะ

“ถ้าคุณติดตามข่าวการพัฒนาเมือง เราจะเห็นการยกตัวเลขบ่อยครั้งว่าสวนในเมืองของไทยไม่ถึงเกณฑ์ ต่ำกว่ามาตรฐาน ซึ่งจริง แต่เราเองใกล้ไปหน่อย ถ้าเราจะเพิ่มสวน เราต้องใส่ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงชนชั้นลงไปด้วย ไม่ใช่ ลิมคน ลิมความพยายามแบ่งเขต ลิมทุนนิยมที่พยายามหาโอกาส”

ไม่เพียงการจัดผู้มีรายได้น้อยด้วยค่าเช่าที่อยู่อาศัย ชาตริเห็นว่ากิจกรรมและสถาปัตยกรรมในพื้นที่เจ้าปัญหาเหล่านี้มุ่งตอบสนองวิถีชีวิตของชนชั้นกลางขึ้นไปหรือ ‘ชนชั้นสร้างสรรค์’ จนเกินควรอีกด้วย

“เรามีสวน เลนจักรยาน คลองสำหรับพายเรือคายัค พื้นที่ริมน้ำ และรถขายอาหาร ขณะเดียวกัน สิ่งที่ย้ายไปจากพื้นที่สาธารณะหรือพื้นที่หย่อนใจในเมืองตอนนี้คือการตีโก้ การเล่นเกมรถล่อดหัวง การประกวดนกเขา การเล่นดอกไม้ไฟ และร้านนวดราคาถูก กิจกรรมเหล่านี้ถูกมองว่าไม่สวยงาม ไม่สะอาด ทำลายสนามหญ้า ดอกไม้ไฟ อันตรายแน่นอน แต่ไม่จำเป็นต้องทิ้งไป หลายเมืองในญี่ปุ่นก็มีดอกไม้ไฟ”

ชาตริยังกล่าวถึงอีกหลายแนวคิดและกิจกรรมที่เขาต้องออกตัวว่า “พูดแล้วลำบากเพราะเพื่อน ๆ จะเกลียด” กล่าวคือนโยบายและกิจกรรมเพื่อผลักดันเมืองเก่าเป็น ‘เมืองสร้างสรรค์’ ตลอด 5-6 ปีที่ผ่านมา ซึ่งแม้หลายส่วนส่งผลดี แต่จำนวนมากและเขาคิดว่ามากกว่าครึ่งเป็นกิจกรรมที่กระตุ้นเศรษฐกิจได้เพียงจบบาย ดึงนักท่องเที่ยวเข้าไปในพื้นที่พร้อมกับวิถีชีวิตของชนชั้นสร้างสรรค์

“ผมพูดเสมอว่ารากฐานที่แท้จริงของเมืองสร้างสรรค์คือเสรีภาพในการแสดงออก ไม่ใช่กิจกรรม นักเศรษฐศาสตร์ชาวอิตาลีชื่อกูดตาเบลลินี (Guido Tabellini) เขียนบทความ “Creativity and Freedom” จากงานวิจัยที่ศึกษาว่าทำไมในประวัติศาสตร์ ศูนย์กลางวัฒนธรรมและศิลปะจึงขยับจากฟลอเรนซ์ไปปารีส ลอนดอน และนิวยอร์ก เหตุผลคือเมืองนั้นๆ มีเสรีภาพในการแสดงออกมากที่สุดเมื่อเทียบกับเมืองร่วมสมัย ทรานไคโตเมืองไทยยังจับเจ้าของอาคารพระเครื่อง เห็นคนสวมหัวโขนหยอดขนมครกแล้วไว้วางย ห้ามนักศึกษาเขียนภาพพระพุทธรูปอุลตราแมน ไทยจะไม่มีทางเป็นเมืองสร้างสรรค์ ไม่ว่าจะระดมงบประมาณไปลงในกิจกรรมมากแค่ไหน”

สำหรับบทบาทของงานวิจัยในการบรรเทาปัญหาดังกล่าว ชาตริเห็นว่าเป็นการเขย่าทัศนคติของสังคมต่อการเปลี่ยนแปลงชุมชนชั้นของพื้นที่ ไม่ใช่เห็นแต่แง่มุมเชิงบวก และไม่เห็นว่าป็นธรรมชาติที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ รวมถึงต้องศึกษาเปรียบเทียบผลกระทบของกระบวนการนี้อย่างสม่ำเสมอ ทั้งในไทยและต่างประเทศ

“ตัวชี้วัดสำคัญคือการย้ายออกของคนในพื้นที่ ซึ่งงานวิจัยในไทยไม่เคยลงลึกเลย ย่านหนึ่งที่เราให้ความสนใจในฐานะย่านสร้างสรรค์คือย่านเจริญกรุง ตอนนี้มีมีเกลลอรี่ มีอะไรมากมาย แต่มีใครศึกษาไหมว่าคนย้ายออกไปเท่าไร ผมว่ายังไม่ค่อยน้อยก็ไม่มีรูปธรรม”

นอกจากเสนอผลกระทบแล้ว เขาเชื่อว่าหากโลกวิชาการสร้าง ‘แรงกระเทือน’ ต่อความเชื่อมั่นของชนชั้นสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นชนชั้นหลักที่สนับสนุนกระบวนการดังกล่าวย่อมจะเป็นประโยชน์มาก

“ย้อนกลับไปความสำเร็จเชิงนโยบายหรือวาทกรรมของรัฐ คือการแปลงผลประโยชน์ของคนกลุ่มหนึ่งเป็นผลประโยชน์ส่วนรวม ต้องนับว่าเป็นผลสำเร็จทางความคิดด้วย ถ้าจะต่อสู เราต้องเผยให้เห็นว่า [การแปลงเปลี่ยนชนชั้นของพื้นที่] เป็นประโยชน์ต่อคนกลุ่มเดียว ด้วยงานวิจัยที่เผยให้เห็นโฉมหน้าของผู้ใช้ที่แท้จริงของเมือง”

เขาเองเชื่อว่าชนชั้นสร้างสรรค์มีเจตนาดี “แต่ตกอยู่ใต้วาทกรรมนั้นจึงเชื่ออย่างบริสุทธิ์ใจว่ากำลังออกเสียงเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ไม่ว่าจะป็นพิพิธภัณฑน์ สวนสาธารณะ หรือทางเท้าที่เป็นระเบียบ แต่เราต้องเข้าไปเขย่าให้รู้ว่าสิ่งที่คุณพูด ภาษาที่คุณใช้ ทั้งหมดเป็นประโยชน์ของกลุ่มคุณต่างหาก”

ชาตริยกตัวอย่างกรณีสถานีรถไฟธนบุรี ซึ่งเดิมเป็นสถานีต้นทางของรถไฟสายใต้ ตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา เมื่อผู้โดยสารเดินทางมาถึงก็จะขึ้นเรือต่อไปสถานีกรุงเทพ (หัวลำโพง) ซึ่งไม่สะดวกอยู่เดิม และยังทิวทัศน์ไม่สะดวก เมื่อสถานีดังกล่าวกลายเป็นพิพิธภัณฑน์ศิริราชพิพิธสถาน

“คนตบมือทั้งเมือง แล้วก็ขยับสถานีนี้ออกไปอีกหน่อย เป็นอีกหน่อยแห่งความเจ็บปวดของการเดินทาง โกลเกินกว่าจะเดิน ขึ้นมอเตอร์ไซด์ก็หะรุงพะรัง นั่งแท็กซี่ก็ใกล้เกินไป แต่ถูกกลบด้วยคำสรรเสริญเยินยอ ล่าสุดก็หัวลำโพง ที่

ได้มีความหมายหรือทำอะไรอะไร โจทย์ของการวิจัยคือหาว่าพวกเขาถูกหลอหลอมมาอย่างไร”

ศาสตร์ที่ท้าทายด้วยการหยิบยกแนวคิดการออกแบบเพื่อเสริมสร้างความเท่าเทียม (universal หรือ inclusive design) ที่ต้องครอบคลุมขอบเขตกว้างขวางไปถึงการตอบโจทยสุขภาพจิตของผู้อาศัย โดยเขาสนใจแนวคิดประสาทสถาปัตยกรรม (neuroarchitecture) ที่ผนวกรวมประสาทวิทยาศาสตร์กับการออกแบบ อาทิ การออกแบบโฉมหน้า (façade) ของเมืองที่ทำให้ผู้คนมีความสุขผ่านการใช้สีสังเคราะห์หลาย เพราะหากสิ่งปลูกสร้างในเมืองมีลักษณะเป็นแบบแผนเดียวกันทั้งหมดจะสร้างความเครียดมากขึ้น จึงเป็นลักษณะสถาปัตยกรรมที่มีพบในภาพยนตร์ดิสโทเปีย

“แต่คุณลองดูหนังคริสตัมมาส เมืองจะดูมีความหลากหลาย ไม่ใช่แค่รูปแบบผังเมืองไม่รู้อ แต่ศาสตร์นี้เข้ามาพิสูจน์ในระดับรายละเอียดว่ามันส่งผลจริง โรคซึมเศร้าส่วนหนึ่งก็เป็นผลของฮอร์โมน ศาสตร์นี้จะศึกษาความสูงของฝ้าห้องเปิด ผิวสัมผัส ที่ลดปริมาณการหลั่งฮอร์โมนที่เกี่ยวข้องกับโรคซึมเศร้าได้ มันไม่ใช่สุนทรียภาพแบบเดิมๆ แต่ทำให้การออกแบบเมืองแก้ไขปัญหของคนได้จริงๆ” ชาตรีกล่าวปิดท้าย

เมืองต้องอำนวยความสะดวกให้ ‘คน’ ไม่ใช่ ‘รถยนต์’ – สุเมธ องกิตติกุล

“หลายคนสับสนระหว่างการเดินทางของคนกับการเดินทางของรถ คิดว่าการจราจรคล่องตัวหมายถึงการเดินทางคล่องตัว ทั้งที่จริงๆ เป็นคนละเรื่องกันเลย” **สุเมธ องกิตติกุล** จากสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย กล่าวเปิด

สุเมธเห็นว่าสังคมต้องคิดถึงการเดินทางที่ของเมือง (urban mobility) ซึ่งครอบคลุมวิถีเดินทางที่หลากหลายในการออกแบบระบบขนส่ง “สักปี 2000 ต้นๆ เราเริ่มเห็นปัญหาในการออกแบบเมืองโดยเฉพาะในระบบขนส่ง เราจึงมองการเดินทางของคนในเขตเมืองเป็นการเดินทางของรถยนต์ ไม่ใช่ของคน การจัดการการขนส่งในเขตเมืองจึงเน้นบริหารจัดการจราจรไม่ให้ติดขัด กลายเป็นติดกับดักนั้นไป หลายๆ ครั้งการออกแบบอาคาร กระทั่งที่ทำงานของเรามองจะเห็นว่าไม่มีทางเข้าสำหรับคนเดินเท้าเลย มีเฉพาะถนนและพื้นผิวสำหรับนำรถยนต์เข้าสู่อาคาร เท่ากับกักตัวทุกคนต้องขับรถเข้ามา”

สุเมธเห็นว่าปัจจุบันจะมีแต่ห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ที่เข้าใจปัญหานี้ จึงสร้างทางเชื่อมจากรถไฟฟ้าเข้าสู่อาคาร แต่ทางเชื่อมเหล่านี้ก็ยังไม่ครอบคลุมผู้เดินทางด้วยยานพาหนะอื่นๆ อาทิ รถประจำทาง น้อยห้างนักจะมีสถานที่สำหรับจอดรถประจำทางที่สะดวกและปลอดภัย

สำหรับเขา โจทย์ที่แท้จริงของการพัฒนาระบบขนส่งในเมืองไม่ใช่การหยุด ‘รถติด’ แต่เป็นการหยุด ‘คนติด’ อาจด้วยการออกแบบเมืองใหม่ที่กระจายความสะดวกให้หลากหลายวิถีเดินทาง และลดความสะดวกของผู้ใช้รถยนต์ลง ทั้งการเพิ่มค่าใช้จ่ายที่เกิดจากการใช้รถยนต์ และการทำให้การเดินทางด้วยวิธีอื่นสะดวกกว่า โดยเฉพาะระบบขนส่งมวลชนที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งเมื่อคำนวณเปรียบเทียบการใช้ทรัพยากรแล้ว ย่อมได้ผลผลิตคือความสามารถในการเคลื่อนที่ของเมืองที่ดีกว่าการใช้รถยนต์

โดยประเด็นที่ลืมไม่ได้หากต้องการหลุดจากกับดัก คือระบบขนส่งมวลชนไม่ได้มุ่งแก้ไขปัญหารถจราจรบนท้องถนน

“ระบบขนส่งมวลชนที่เริ่มมีบทบาทสำคัญในปัจจุบันคือรถไฟฟ้า มีคำถามต่อไปคือทำไมรถยังติดอยู่ ก็เพราะระบบขนส่งมวลชนที่ดีจะไม่แก้ไขปัญหารถติด มันเป็นโจทย์อีกโจทย์หนึ่ง”

ข้างเป็นตลกร้ายที่การสร้างถนนเพิ่มเพื่อแก้ไขปัญหารถติดซ้ำกลับไม่ตอบโจทย์ได้เลย ไม่ว่าจะเป็นการจราจรบนท้องถนนหรือระบบขนส่งมวลชนที่ดีกว่า “สร้างไปเรื่อยๆ ไม่มีพื้นที่สร้างก็ทำทางยกระดับไป แต่ทำแล้วไม่แก้ไขอะไร เกมสร้างปัญหาใหม่ด้วย ถ้าเป็นต่างประเทศ แทนที่จะสร้างถนนเพิ่มกลับเอาถนนออก หมายถึง ค่อยๆ นำถนนสำหรับรถยนต์ออกไป แล้วนำทางเลือกอื่นในการเดินทางเข้ามาแทน”

สุเมธอธิบายต่อไปว่า “เราเห็นภาพถ่ายของเมืองในยุโรปในโซเชี่ยลมีเดียเยอะแยะที่ในทศวรรษ 1970 จะเห็นรถยนต์เห็นทางด่วน แต่พอถึงทศวรรษ 2000 ทางด่วนหายไป ถนนหายไปหรือแคบลง รถยนต์เข้าไปได้บ้าง แต่ต้องอยู่ร่วมกับคนอื่น รถติดก็เป็นเรื่องธรรมดา แต่จะไม่ปล่อยให้มึนมาก”

ในกรณีไทย เขาเห็นว่าระบบการบริหารราชการเป็นหนึ่งในอุปสรรคสำคัญที่จุดรั้งพัฒนาการดังกล่าว โดยนอกจากการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นที่มีลักษณะต่างๆ กลางๆ ทำให้แก้ไขปัญหาระบบขนส่งนอกเมืองหลวงได้ยากแล้ว จำนวนผู้ดูแลระบบขนส่งมวลชนในกรุงเทพมหานครยังมากจนยากจะประสานงาน

“เมื่อ ทางเท้า ถนน กรุงเทพมหานครดูแล รถไฟฟ้าด้วย แต่ไม่ใช่ทั้งหมด กรมการขนส่งทางบกดูแลรถประจำทาง ทำให้กำหนดนโยบายยาก ต่างจังหวัดก็คล้ายกัน แม้เทศบาลจะดูแลบางอย่าง แต่อำนาจจากส่วนกลางก็ยังมี ในระยะยาวจะกำหนดเส้นทางรถสองแถวสักเส้นหนึ่งต้องเดินไปที่สำนักงานขนส่ง คณะกรรมการควบคุมการขนส่งทางบกประจำจังหวัดมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน แล้วผู้ว่าฯ มาจากไหน ก็มาจากส่วนกลาง ตรรกะในการออกแบบเมืองของเราไม่เอื้อให้พัฒนาการขนส่งสาธารณะ แล้วยังมีระบบสนับสนุนน้อยมาก ไม่มีเงินอุดหนุน”

ปัจจัยสุดท้ายที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาระบบขนส่งมวลชนคือทัศนคติของผู้บริหารเมือง เพราะเมื่อสถานการณ์ปัจจุบันเป็นผลรวมของหลากหลายปัญหาเช่นนี้ การเคลื่อนไหวใดๆ เพื่อยุติปัญหาย่อมเสี่ยงจะส่งผลกระทบต่อคนหลายกลุ่ม จนกระทั่งความนิยมของผู้บริหารเมือง “แค่เดินไปถามคนเมืองว่าห้ามรถยนต์วิ่งบนถนนเส้นนี้ได้ไหม เรื่องยาวแล้ว ไม่มีใครอยากให้ทุนวิจัยประเด็นนี้ด้วย เพราะให้แล้วก็สร้างค่าตอบแทนเหมือนจะเป็นไปไม่ได้ พอขาดงานวิจัยก็มาถามอีกว่าทำไมไม่สร้างถนนคนเดิน พอสร้างก็มีปัญหาในการเก็บค่าธรรมเนียมจากรถยนต์ที่จะเข้าไปหน่วยงานทำโน่นนี่นั่น ทำโน่นนี่นั่นไม่ได้นะ เวลาเราเสนอแบบนี้ ทัศนคติของผู้บริหารเมืองจะทำให้เห็นเลยว่าเขาอยากได้คะแนนเสียงหรือประโยชน์สาธารณะ เพราะเขาอาจเสียคะแนนได้”

ถึงอย่างนั้น สุมเมยังมีความหวังในการผลิตงานวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหาระบบขนส่งทั้งในและนอกเมืองหลวง โดยเขาเห็นว่าจำเป็นต้องเพิ่มจำนวนงานวิจัยในประเด็นดังกล่าวในพื้นที่เมืองใหญ่ เช่น เชียงใหม่ ภูเก็ต ฯลฯ ที่สภาพการจราจรจะเป็น “น้องๆ” กรุงเทพมหานครในไม่ช้า และหากไม่แก้ไขปัญหาดังเดิมนั้นก็จะสายเกินไป ทั้งนี้ เขาเห็นด้วยกับอภิวัดถนนที่วางรถไฟฟ้ามอเตอร์เวย์ทุกจังหวัด

“ถ้ามีผู้โดยสารเป็นแสนๆ คน รถไฟฟ้าก็ใช้ได้ ถ้าวันหนึ่งมีแค่ 200-300 คนใช้รถสองแถวหรือมินิบัสก็ได้ ไม่ถึงกับต้องมียกประจำทาง รถประจำทางต้องมีผู้โดยสาร 2,000-3,000 คนโดยเฉลี่ยต่อวันถึงจะคุ้มทุน แต่แน่นอนว่ารถยนต์ส่วนบุคคลไม่ใช่คำตอบ”

สำหรับบรรดาเมืองรอง อาทิ ลำปาง ที่สุมเมเห็นว่ามีความศักยภาพในการเติบโต เพราะเดิมเป็นที่ตั้งของธนาคารแห่งประเทศไทย และเป็นจุดที่มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจคึกคักก่อนจะซบเซา เขาเห็นว่ารัฐบาลต้องลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานมากกว่านี้ โดยปัจจุบันประเทศไทยยังใช้ประโยชน์จากรถไฟค่อนข้างน้อย สุมเมเชื่อว่าหากมีรถไฟทางคู่เชื่อมโยงจังหวัดส่วนใหญ่ เมืองรองเหล่านี้จะเติบโตขึ้นได้

ขณะที่โจทย์การวิจัยหลักในพื้นที่กรุงเทพมหานครคือ ‘การเพิ่มปริมาณการเดินทาง’ ที่โครงสร้างพื้นฐานในปัจจุบันไม่เอื้อให้เดินได้อย่างสะดวกสบาย สุมเมเห็นว่า “เรามีปัญหาการออกแบบตั้งแต่ต้น เพราะเราไม่ได้ออกแบบเมืองเพื่อการเดิน แต่ทำให้การเดินทางเป็นวิถีเฉพาะกิจ แนวคิดหนึ่งที่ตั้งผ่านไปแล้วก็ยังมีคือการสร้างสกายวอล์ก เปิดที่ใหม่ก็มีคนเดิน และเป็นที่ยอมรับด้วย ด้านหนึ่งผมคิดว่ามันตอบโจทย์อยู่บ้าง คือคนเมืองอยากเดินแต่ไม่มีที่เดิน แต่คำถามที่ตามมาคือสกายวอล์กไม่ได้ตอบโจทย์ทุกคน ดังนั้นต้องกลับมาแก้ไขปัญหาดั้งเดิม คือทำให้คนเดินบนพื้นดินได้”

กรณีศึกษาที่น่าสนใจสำหรับเขาคือการอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงทางยกระดับของญี่ปุ่น ถ้ามีทางข้ามลอยฟ้า ต้องมีลิฟต์และบันไดเลื่อน บริเวณใดไม่มีก็ต้องเดินบนพื้นและข้ามถนนได้อย่างปลอดภัย เป็นต้น

“ประเด็นนี้วิจัยได้ แต่จะนำไปปฏิบัติอย่างไร โครงสร้างถนนบ้านเราให้พื้นที่ถนนมากที่สุด และมีแถบแคบๆ สองข้างทาง ซึ่งไม่ได้มีไว้ให้คนเดินด้วยซ้ำ แต่เอาไว้ลงเสาไฟฟ้า เมืองต่างๆ ในยุโรปเริ่มเปลี่ยนวิธีคิดแล้ว ในหนึ่งเขตทางจะมีพื้นที่สำหรับรถยนต์ไม่เกินร้อยละ 50 ที่เหลือเป็นทางเท้าหรือเลนจักรยานไป ขณะที่ราชดำรินั้นเป็นถนนร้อยละ 95 อีกนิดก็เป็นทางเท้าของเอกชนแล้ว วันหนึ่งเจ้าของจะล้อมรั้วปิดกั้นก็ได้”

อีกปัญหาหนึ่งที่เกี่ยวข้องกันคือการ ‘ยก’ ระบายทางรถไฟขึ้นจนทำให้การใช้รถยนต์เป็นวิถีเดินทางที่สะดวกที่สุด โดยปริยาย สุมเมเชื่อว่าในหลายประเทศ รถไฟจะเคลื่อนที่บนระนาบเดียวกับถนนเป็นส่วนใหญ่ ทำให้เดินทางเชื่อม

ย้ายไปพทโหล่งกว้างซึ่งไม่ตอบใจทางการใช้งาน”

“กรณีสถานีรถไฟธนบุรีคือกรณีคลาสสิก ทางรถไฟเดิมในกรุงเทพฯ แทบจะอยู่ระดับเดียวกับพื้นดินทั้งหมด ต่อมาถูกปรับยกขึ้นไม่ให้ชาวทางรถยนต์ ผมเคยอยู่รอดเตอร์ดัม มีทางรถไฟผ่ากลางเมือง ช่วงก่อนปี 1990 ทางนี้ยกระดับขึ้น ต่อไปเมืองเห็นว่ามีปัญหาจึงบลงใต้ดินให้ใช้พื้นที่ข้างบนได้ คือมีบทเรียนและการเปลี่ยนแปลง แต่กรณีธนบุรีเห็นได้ชัดว่าไปไม่ถึงจุดนั้น ทั้งที่ควรจะมีเส้นทางยาวจากพื้นที่ใต้ดินของหัวลำโพงไปธนบุรี แต่พอไม่มีงบประมาณ ไม่ให้ความสำคัญก็เบรกไว้เท่านั้น”

โดยสรุปอย่างง่ายว่าต้องลดจำนวนรถยนต์ในเขตเมืองลงพร้อมกันด้วย ผ่านการเพิ่มราคาและลดความสะดวกสบาย เมืองในหลายประเทศเก็บค่าธรรมเนียมการเข้าพื้นที่ต่างๆ ของรถยนต์ ซึ่งสร้างรายได้เป็นกอบเป็นกำ ขณะที่รถยนต์ในไทยจอดบนถนนได้โดยไร้ค่าใช้จ่าย บางพื้นที่สำหรับจอดรถก็มีผู้จองไป การวิจัยย่อมมีส่วนช่วยกำหนดนโยบายในประเด็นนี้ยังมีประสิทธิภาพ ถึงอย่างนั้น เรายังต้องกลับไปหาคำถามเดิมที่ว่า “ระบบบริหารราชการจะเอื้อให้ทำเช่นนั้นหรือไม่?”

หากไม่ควบคุมกลไกตลาด ความเท่าเทียมก็เป็นเพียง ‘ฝันกลางวัน’ — บุญเลิศ วิเศษปรีชา

บุญเลิศ วิเศษปรีชา จากคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กล่าวว่าเมื่อเขาเริ่มเจาะลึกชีวิตของคนเมืองราว 3-4 ปีที่แล้ว เขาเริ่มด้วยความ ‘หงุดหงิด’ เพราะดูเหมือนเมืองต่างๆ ที่เติบโตขึ้นในไทยจะไม่สนใจคนเหล่านี้แม้แต่น้อย

“วิถีทัศน์เกี่ยวกับเมืองถูกครอบงำด้วยวิถีทัศน์ของชนชั้นกลาง สวนสาธารณะและพิพิธภัณฑ์ไม่ได้อยู่ในหัวของชาวบ้านเลย มีแต่การถูกไล่ที่และค่าเดินทาง”

บุญเลิศเห็นว่าแนวคิด ‘การไหลรินของความเจริญ’ เป็นมายาคติสำคัญที่สุดในการก่อสร้างเมืองแห่งความเหลื่อมล้ำ ผ่านการทำให้เมืองเป็นปัจเจกขับเคลื่อนเศรษฐกิจโดยไม่ใส่ใจผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เดวิด ฮาร์เวย์ (David Harvey) นักภูมิศาสตร์เศรษฐกิจสายมาร์กซิสต์กล่าวว่าเมืองเป็นตัวการสำคัญที่อุ้มชูระบบทุนนิยม ผ่านการให้อำนาจแก่กลไกตลาดในการกำหนดความเป็นไปของเมือง

“ผมชอบแปล ซอแปล ‘gentrification’ ใหม่ เป็น ‘การทำให้เป็นย่านผู้ดี’ เป็นแนวทางการพัฒนาเมืองที่สะท้อนความรังเกียจคนจน ผมเคยเขียนงานเขียนชิ้นหนึ่งเกี่ยวกับกระบวนการนี้ซึ่งสิ่งแวดล้อมว่าเป็นการมองเห็นคลองสวย น้ำใส ผ่านการไล่คนที่อาศัยอยู่ริมคลองออกไป **บทความชิ้นหนึ่งของชาวต่างชาติก็เปรียบเทียบชุมชนคลองเป็ง** ที่ท้องล่อกับศูนย์การค้าเดอะคอมมอนส์ ที่เกิดขึ้นได้เพราะชุมชนถูกไล่ไป และที่ถูกไล่ก็เพราะเป็นที่รังเกียจของชาวท้องล่อ แต่น่าแปลกมาเป็นข้ออ้าง การพัฒนาเมืองถูกครอบงำด้วยทรศณะกระแสหลักนี้โดยไม่ถามว่าผลประโยชน์ตกกับใครกันแน่”

บุญเลิศอธิบายว่ามีผู้กล่าวถึงผลกระทบของแนวทางการพัฒนาเมืองเช่นนี้เรื่อยๆ ในเวทีโลก และองค์การระหว่างประเทศก็พยายามบัญญัติศัพท์เพื่อกำหนดกรอบการพัฒนาเพื่อลดทอนความรุนแรงของกระบวนการดังกล่าว ทั้งเมืองน่าอยู่ (livable city) เมืองยั่งยืน (sustainable city) ก่อนจะเป็นเมืองครอบคลุม (inclusive city) ซึ่งผู้บริหารเมืองในไทยไล่กวดเรื่อยมา อย่างไรก็ตาม เขาเห็นว่ามีการรอบแนวคิดเมืองครอบคลุมเป็นสัญญาณที่ดีสะท้อนว่าคนจำนวนมากตระหนักถึงความเหลื่อมล้ำจากการพัฒนาเมืองแล้ว

บุญเลิศเห็นว่าพื้นที่ที่เป็นกรอบแนวคิดที่ละเอียดไม่ได้หากศึกษาความเหลื่อมล้ำในเมือง “เวลาศึกษาความเหลื่อมล้ำในบริบทเมือง คนศึกษาเมืองมักพูดว่าคำสำคัญคือพื้นที่ คนที่สนใจประเด็นอื่นๆ อาจสนใจวิถีชีวิต รายได้ ข้าวของ แต่พื้นที่คือเครื่องบ่งชี้ความเหลื่อมล้ำของเมือง”

ทั้งนี้ เพราะการศึกษาโดยใช้พื้นที่เป็นกรอบจะทำให้เห็นการแบ่งแยกพื้นที่อาศัยของคนเมืองต่างกลุ่ม (urban segregation) โดยเฉพาะคนเมืองที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่างกัน เช่น คอนโดมิเนียมย่านท้องล่อและชุมชนริมคลองในย่านเดียวกัน หรือการไล่รื้อชุมชนบางเป็ง ถนนศรีนครินทร์ ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อที่ดินมีราคาสูงขึ้น หลังรถไฟฟ้าขยายเส้นทางจากสถานีสำโรงถึงสถานีปากน้ำ เปลี่ยนพื้นที่อาศัยของคนเมืองเป็นที่ตั้งคอนโดมิเนียมในบริบทโดยรวมถึงชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากโครงการรถไฟความเร็วสูงเชื่อมสามสนามบิน ซึ่งต้องเรียกร้องเป็นเวลานานกว่าจะได้รับการเยียวยาจากการรถไฟแห่งประเทศไทย

“นี่ไม่ใช่แค่การทิ้งใครไว้ข้างหลัง เพราะต่อให้คุณอยู่ข้างหน้าก็จะถูกกวาดทิ้งไป คำถามคือเราจะปกป้องคนกลุ่มนี้ได้อย่างไร”

สำหรับบุญเลิศ หนึ่งในแนวทางลดผลกระทบของการแบ่งแยกพื้นที่อาศัยคือการจัดสรรที่อยู่อาศัยที่ราคาจับต้องได้ (affordable housing) กระนั้น “กลับไม่ค่อยได้ยินประเด็นนี้ ทั้งที่บ้านเป็นความต้องการพื้นฐานและรัฐจัดการอย่างไร ไม่มีประสิทธิภาพบนพื้นฐานของกลไกตลาด โดยไม่มีการแทรกแซงและยังซ้ำเติมความเหลื่อมล้ำ กลไกตลาดไม่เพียงพอสำหรับผู้มีรายได้น้อยคนตัวน้อยอยู่แล้ว และนโยบายยังไม่อุ้มพวกเขาอีก”

โดยหลังการศึกษาในปี 2016 เขาพบว่าตลาดอสังหาริมทรัพย์มีที่อยู่อาศัยราคาต่ำกว่าหนึ่งล้านบาทเพียงร้อยละ 9 ยิ่งกว่านั้น ข้อมูลล่าสุดยังชี้ว่าระหว่างปี 2015-2020 ไม่มีผู้ประกอบการรายใดขายบ้านในราคาต่ำกว่า 500,000 บาท ทั้งที่ผู้มีรายได้ไม่เกิน 24,000-25,000 บาทมีกำลังเพียงซื้อบ้านในราคานี้

“ถ้าพึ่งภาคเอกชนผมเข้าใจได้ แต่มาตรการของรัฐกลับยิ่งซ้ำเติม นโยบายเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยของรัฐบาลมักมุ่งส่งเสริมภาคอสังหาริมทรัพย์ ฟังเหมือนจะเอื้อให้คนมีที่อยู่อาศัย แต่ไม่ใช่ ที่มีทุกปีคือกำหนดว่าคุณซื้อบ้านและเสียดอกเบี้ย คุณนำดอกเบี้ยไปลดหย่อนภาษีได้ ฟังดูดี แต่หลายคนที่ไม่มีปัญญาผ่อนบ้านไม่ได้ประโยชน์จากข้อกำหนดนี้เลย” บุญเลิศอธิบาย

“เวลาเศรษฐกิจตกต่ำ รัฐบาลก็ลดค่าธรรมเนียมการโอนบ้าง ลดหย่อนภาษีธุรกิจเฉพาะบ้าง ซึ่งเป็นกรนำเงินลดหย่อนของเราไปเป็นโปรโมชันของภาคอสังหาริมทรัพย์ เพราะถือว่าเป็นการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ ซึ่งมีประโยชน์ แต่คุณไม่จำเป็นต้องอุ้มบริษัทเหล่านี้เมื่อมีคนจำนวนมากที่ไม่อาจเข้าถึงสิทธิประโยชน์นี้เลย เพราะมีรายได้ไม่น้อยหรือรายได้ไม่มั่นคง”

ปัจจุบัน ดูเหมือนไม่เพียงผู้มีรายได้น้อยเท่านั้นที่ได้รับผลกระทบ เพราะผลการศึกษาของธนาคารแห่งประเทศไทยเผยว่าดัชนีการเพิ่มขึ้นของรายได้ที่อยู่ร้อยละ 10 ขณะที่ราคาที่อยู่อาศัยสูงขึ้นกว่าร้อยละ 40-50 แล้ว

“ผมเปิดอ่านนโยบายที่อยู่อาศัยแห่งชาติอย่างละเอียด ขอพูดสั้นๆ ว่าปีกลางวัน รัฐบาลมีโครงการเยอะเยาะ ทั้งบ้านเอื้ออาทรและบ้านมั่นคง บ้านเอื้ออาทรมุ่งสร้าง 600,000 หน่วยในห้าปี ผ่านไปสิบปีสร้างได้ไม่ถึงครึ่ง บ้านมั่นคงมุ่งสร้าง 280,000 หน่วยในสามปี ผ่านไปสิบปี ครึ่งหนึ่งก็ยังไม่ถึงเหมือนกัน เพราะคุณไม่มีที่ดินให้คนจน การตัดสินใจด้วยกลไกตลาดบีบให้คนจนไปอยู่ชานเมือง แต่อยู่ชานเมืองแล้วประกอบอาชีพไม่ได้ เลยต้องยกย้ายที่ยกย้ายกันอยู่อย่างนี้”

แต่หากการลดระบบทุนนิยมจะเป็นพื้นที่ไกลเกินเอื้อม เราจะเดินต่ออย่างไร? บุญเลิศตอบว่าต้องกำกับดูแลกลไกตลาดให้ตอบสนองความต้องการของผู้คนในสังคมได้ครอบคลุมกว่านี้ โดยโจทย์การวิจัยที่จะสนับสนุนความหวังดังกล่าวนี้ เขาสนใจโจทย์ ‘สิทธิที่จะมีส่วนร่วมในเมือง’ (right to the city) ที่เน้นการรับฟังเสียงของคนทุกกลุ่มเพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาเมืองมากที่สุด เพราะความเปลี่ยนแปลงของเมืองถูกชี้นำโดยกลุ่มทุนขนาดใหญ่ และรัฐที่ตอบสนองกลุ่มทุนมากเกินไปมานานเกินควร

โจทย์อื่นๆ ที่เขาสนใจคือการสร้างเมืองเพื่อผู้คน ไม่ใช่ผลกำไร (Cities For People, Not For Profit) ซึ่งหนึ่งในวิธีแปลงโจทย์วิจัยนี้เป็นรูปธรรมคือการให้ความสำคัญกับที่อยู่อาศัยที่คนทุกกลุ่มเข้าถึงได้นั่นเอง

“ที่ผ่านมามาเราพูดถึงความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัย เราคิดถึงการซื้อ แต่ประเทศที่มีความมั่นคงนั้นจะเน้นให้เขาที่อยู่อาศัยที่มีคุณภาพมากกว่า ถ้าไม่เปลี่ยนแปลงสิ่งนี้เราก็จะติดอยู่ในเกมเดิม”

เขาอธิบายต่อไปว่าที่ผ่านมา งานวิจัยเกี่ยวกับคนจนเมืองโดยมากสนใจผู้คนที่สลัมหรือคนไร้บ้าน แต่คนกลุ่มใหญ่ที่ยังถูกหลอหลิม คือกลุ่มผู้เช่าห้องราคาถูกในเมือง เช่น บริเวณชุมชนวัดดวงแข ที่หลายคนเช่าห้องคุณภาพต่ำกว่าค่า 1,000 บาทด้วยความจำเป็นในการทำงาน “เราต้องขยายเรื่องทำงานนี้ แทนที่จะสนใจแต่การซื้อขายบ้าน ต้องทำให้ที่ดินของรัฐตอบสนองความต้องการของประชาชนมากขึ้น เพราะคอขวดของปัญหาที่อยู่อาศัยคือที่ดิน”

“เวลาเราพูดถึงที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุ เรามักนึกถึงโครงการใหญ่ๆ ทั้งหลายของภาคเอกชน กลไกตลาดเอปรับผู้มั่งคั่งซื้ออีกแล้ว” บุญเลิศบอก “การเคหะแห่งชาติบอกว่าจะสร้างบ้านสำหรับผู้สูงอายุ แต่ไม่มีใครย้ายไปหรอก พวกเขาอยากอยู่ที่ดี โจทย์คือเราจะทำให้บ้านของพวกเขาปลอดภัยสำหรับผู้สูงอายุได้อย่างไรต่างหาก เกิดหลุม ดินแดง จะยิ่งลำบากแค่ไหน”

ยังไม่รวมถึงผู้พิการ ผู้หญิงที่หาความปลอดภัยในเมืองไม่ได้ และแรงงานข้ามชาติ ที่บุญเลิศเห็นว่ายังไม่มีความตระการยกย่องระดับคุณภาพชีวิตในเขตเมืองของคนเหล่านี้เลย

เขาจึงทำด้วยการเน้นความสำคัญของการผลิตงานวิจัยเพื่อสร้างเมืองที่เอื้อรับผู้คนทุกชนชั้น เพราะลำพังการพึ่งพานักวิจัยจากโลกตะวันตกนั้นไม่เพียงพอ รวมถึงไม่ตอบโจทย์การพัฒนาเมืองเท่ากับงานวิจัยในบริบทใกล้เคียงกัน “เมืองในประเทศกำลังพัฒนามีภาคส่วนที่ไม่เป็นทางการจำนวนมากและต้องให้ความสนใจ อย่ายางพาราแมงล่อที่อยู่ในงานวิจัยของอาจารย์ณุมล นิราทร อย่างนี้ มันอาจฟังดูเขย แต่จะอยู่กับเราไปอีกแสนนาน” บุญเลิศทิ้งท้าย

จงสร้างเมืองที่ไม่ทอดทิ้งใคร ในประเทศที่ไม่ถึงเมืองใดไว้ข้างหลัง – พงษ์ศักดิ์ ยิ่งชนม์เจริญ

เพราะคำนึงถึงกับดักชนชั้นสร้างสรรค์ เทศบาลนครยะลาในความดูแลของ**พงษ์ศักดิ์ ยิ่งชนม์เจริญ** จึงให้ความสำคัญแก่การมีส่วนร่วมของประชากรทุกกลุ่ม ถึงอย่างนั้น เขายังสังเกตว่าคนกลุ่มใหญ่ที่ร่วมออกเสียงเพื่อการพัฒนาเมืองบ่อยครั้งมักไม่ใช่ชนชั้นล่าง ซึ่งอาจถูกทอดทิ้งอย่างง่ายดายหากผู้กำหนดนโยบายไม่ออกแบบกลไกเพื่อขยายเสียงเล็กๆ เหล่านี้

ในฐานะนายกเทศมนตรีนครยะลา พงษ์ศักดิ์ศรัทธาในความเข้มแข็งของท้องถิ่น เพราะเชื่อว่าท้องถิ่นที่ก้าวหน้ามอบคุณภาพชีวิตที่ดีให้ผู้อยู่อาศัยได้ และเป็นก้าวแรกสู่สังคมที่เป็นธรรมทั้งในระดับชุมชนและระดับประเทศ “อย่างเชียงใหม่มีโรงเรียนนานาชาติที่ดีเท่ากับโรงเรียนดีๆ ในกรุงเทพฯ นครศรีธรรมราชมีนันทนาการเมตาเวิร์ส ถ้ามว่าเนี่ยผู้สูงอายุมาจากไหน เดิมรัฐบาลไม่มี เทศบาลก็เป็นต้นคิด แต่ไม่ได้ให้ถ่วงหน้า จนนักการเมืองระดับประเทศมองว่าเป็นโอกาส คือการแข่งขันระหว่างเทศบาลในที่สุดจะเอื้อประโยชน์ให้ประชาชนได้”

ด้วยเหตุนี้ เมื่อเห็นคำว่า “เมืองที่ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง” พงษ์ศักดิ์จึงจำแนกการทอดทิ้งเป็นสองระดับทันที โดยคำถามแรกที่เขากถามตัวเองคือ “ยะลาถูกทิ้งไว้ที่ไหน?”

“เวลามีความไม่สงบ ยะลาถูกทิ้งทันที ถ้าจะเขมือบดินหรือวิทยากรมาแล้วต้องจ่ายค่ามัดจำ ที่อื่นจ่าย 30,000 บาท แต่ยะลาต้องจ่ายถึง 80,000 บาท ถ้าเกิดเหตุระเบิดขึ้นมา บางคนก็เกิดต้องเสียชีวิตลง ไม่มาเลย”

เพื่อไม่ให้ยะลาถูกทิ้งห่างนักในระดับประเทศ เขาจึงต้องหันไปลดอัตราการทอดทิ้งในระดับที่สอง ผ่านการทำความรู้จักผู้คนในเมือง ‘ทุกคน’ เพื่อตอบสนองความต้องการที่หลากหลาย เพื่อหลีกเลี่ยงกับดักชนชั้นสร้างสรรค์ที่กล่าวถึงข้างต้น

“ระหว่างการระบาดของไวรัสโควิด-19 เราลงพื้นที่และได้เห็นหน้าเด็กๆ ในเขตเทศบาลยากจนเกือบทั้งหมด ช่วงนั้นธนาคารโลกบอกว่าเด็กจะมีภาวะการเรียนรู้ถดถอย (learning loss) คิดเป็นมูลค่ากว่า 200,000-800,000 บาทต่อคน เราเลยจัดการให้ทุกคนมีแท็บเล็ต เพราะเมื่อหกลบแล้วก็ยังคุ้ม สำหรับเด็กโต เรามีบริการให้คำปรึกษารายบุคคลเพื่อให้เข้าใจความถนัดและความต้องการก่อนจะไปต่อระดับสูงขึ้น เพราะเด็กกลุ่มนี้มีต้นทุนต่ำ เราต้องทำให้พวกเขาไม่แพ้เพื่อนมากเกินไป”

ไม่เพียงส่งเสริมเด็ก ทุกกลุ่มเท่านั้น เขายังสนใจการอุดหนุนช่องทางเศรษฐกิจของเหล่าผู้ประกอบการหรือกับองค์กรแรงงานระหว่างประเทศ (International Labour Organization - ILO) เพื่อจัดบริการให้คำปรึกษาแก่ผู้ประกอบการ เพราะเทศบาลไม่มีงบประมาณเพียงพอ ด้วยความหวังว่าหากสร้างอาชีพและเพิ่มรายได้ให้ผู้ประกอบการได้ โอกาสในชีวิตของคนเหล่านี้ก็จะถูกส่งต่อไปถึงเด็ก ด้วย

พงษ์ศักดิ์บอกว่าเขาไม่เห็นด้วยกับหลายคนที่เห็นว่าอินเทอร์เน็ตจะเป็นพื้นที่เพื่อลดความเหลื่อมล้ำระหว่างเมืองน้อยใหญ่ในไทย “ผมคิดว่าการถูกทิ้งไว้ข้างหลัง ยิ่งนานวันกลับยิ่งมากในโลกดิจิทัล คนยิ่งตามไม่ทันกันมากขึ้น อย่างไม่ปรกติที่จะเข้าถึงอินเทอร์เน็ตบางครั้งครบครันก็ไม่มี บางเมืองก็ไม่มีสัญญาณอินเทอร์เน็ตฟรี เทศบาลนครยะลาก็จริง แต่ไม่ได้ครอบคลุมทุกจุด จะจัดหาอุปกรณ์ให้ชาวบ้านก็ทำไม่ได้ด้วยระเบียบต่างๆ”

เมื่อระเบียบรุดรึงการพัฒนาเมืองเช่นนี้ พงษ์ศักดิ์จึงสนใจข้อจำกัดในการลดความเหลื่อมล้ำที่มาจากกฎหมายเป็นพิเศษ “เช่น ภาษีที่ดินและปลุกสร้าง ผมว่ายังสร้างความเหลื่อมล้ำ วันข้างหน้าคนมีที่ดินจะไม่มีปัญญาเสียภาษี และต้องขายที่ดินให้นายทุน เพราะภาษีทุกวันนี้มาจากมูลค่าของที่ดิน ไม่ใช่ความสามารถในการจ่าย อย่างพื้นที่สีลม ถึงเป็นข้าราชการระดับซี 8 หรือซี 9 มีเงินเดือน 50,000-60,000 บาท เจอภาษีที่ดิน 30 ล้านบาท จะเอาที่ไหนจ่าย”

เขายอมรับว่าเทศบาลไม่อาจช่วยเหลือทุกคนได้ แต่ควรช่วยเหลือได้มากกว่านี้ พงษ์ศักดิ์เล่าว่าขณะเดินทางเสี่ยงในการเลือกตั้งครั้งที่ผ่านมา เขาเห็นผู้สูงอายุคิดเตียงจำนวนมาก หลายคนยกจาก ลูกหลานต้องทิ้งงานอาหารไว้ให้เพราะต้องไปทำงาน แต่ผู้สูงอายุไม่สามารถรับประทานอาหารเองได้ งานยามเหล่านี้จึงมีมดอมทั่ว เขาหวังจะติดตั้งกล้องวงจรปิดให้ลูกหลานเห็นความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุ แต่ทำไม่ได้ด้วยข้อบังคับต่างๆ ทำได้เพียงติดตั้งอุปกรณ์ขยายสัญญาณไวไฟเพื่อ ‘เลี้ยง’ ระเบียบนั้น

“สังคมไทยควรเปลี่ยนวิธีคิด อย่าต้องตีมันว่าผมจะเสี่ยงระเบียบอย่างไร มันนึกคิดดีกว่าว่าวันนี้จะสร้างสรรค์อะไรให้ประชาชน ถ้าจะทำให้ท้องถิ่นขับเคลื่อนความเหลื่อมล้ำได้ เราต้องแก้ไขอะไรอีกมาก” พงษ์ศักดิ์ย้ำ

เขากล่าวต่อไปถึงการผูกขาดอำนาจการตัดสินใจของส่วนกลาง ที่หลายครั้งมาตรการและนโยบายต่างๆ ไม่สอดคล้องกับการเติบโตของท้องถิ่น อาทิ มาตรการทางภาษีที่กำหนดโดยกระทรวงการคลัง ที่กำหนดให้ยะลาเป็นเขตส่งเสริมการลงทุนเขต 3 ซึ่งมีได้ประโยชน์สูงสุดคือนายทุน โดยที่ผู้บริหารเมืองซึ่งมาจากการเลือกตั้งอย่างเขาไม่อำนาจเปลี่ยนแปลง

พงษ์ศักดิ์เชื่อว่าการลดอำนาจการตัดสินใจของท้องถิ่นเช่นนี้มีแต่จะซ้ำเติมความเหลื่อมล้ำระหว่างเมือง เมื่อทรัพยากรกระจุกอยู่ในกรุงเทพมหานคร ไม่กระจายไปตอบสนองความต้องการของพื้นที่ต่างๆ ย่อมทวีความเข้มข้นของความเคลื่อนไหวท้องถิ่นนิยมเพื่อดึงทรัพยากรไปพัฒนาท้องถิ่นของตน ซึ่งแม้จะมีข้อดี แต่ก็จุดรั้งความเท่าเทียมระหว่างเมืองเช่นกัน

ไม่เพียงผลกระทบในวันนี้ นายเทศมนตรีนครยะลาอย่างกังวลถึงผลกระทบใน ‘อนาคต’ เมื่อเยาวชนขาดสายสัมพันธ์กับภูมิสำเนา หรือไม่รู้ลึกผูกพันกับประเทศของตนด้วย “วันนี้ผมอยากสนับสนุนค่าใช้จ่ายให้เด็กยากจนที่พัฒนาสิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ ได้ก็ทำไม่ได้ อยากมีโครงการ PPP (Public-Private Partnership - โครงการความร่วมมือภาครัฐและภาคเอกชน) เพื่อจัดหาทุนให้เด็กที่ได้รางวัลจากเวทีประกวดนวัตกรรมอย่างเครื่องตรวจวัดคุณภาพทุเรียนก็ได้ ระเบียบไม่อนุญาต ทั้งที่มันจะสร้างแรงบันดาลใจให้เด็กมหาศาสตร์ ไม่ใช่ทุกอย่างต้องไปกรุงเทพฯ ถ้าเด็กๆ รู้สึกเหมือนถูกทอดทิ้ง พวกเขาจะไม่รู้สึกรักชาติ หรือไม่รู้สึกว่าตัวเองเป็นส่วนหนึ่งของประเทศ”

เมื่อให้ความสำคัญกับความเข้มแข็งของท้องถิ่นเช่นนี้ ใจทย์การวิจัยที่พงษ์ศักดิ์สนใจจึงเป็นการวิจัยเพื่อกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นอย่างไม่ต้องสงสัย

“ผมเคยตั้งคำถามต่อมหาวิทยาลัยบางแห่ง ว่าคุณเป็นมหาวิทยาลัยประจำภูมิภาคหรือประจำจังหวัดหนึ่งๆ กันแน่ ทำให้สุดท้ายตอบสนองความต้องการของบางจังหวัดเท่านั้น ทำให้ยะลาเหมือนเราถูกลืม ไม่ว่าผมจะมีแนวคิดอย่างไรผมก็ต้องการหลักวิชาสนับสนุน ดังนั้นงานวิจัยต้องสนใจความต้องการของแต่ละจังหวัดมากกว่านี้”

ความสามารถในการหารายได้ของท้องถิ่นก็เป็นอีกประเด็นที่เขาสงสัย “ผมเห็นด้วยกับการเก็บค่าจอดรถมาก อาจต้องกำหนดย่านการค้า สำหรับจอดรถขนส่งสินค้า โดยเฉพาะ กำหนดที่จอดรถบรรทุก และต้องกระตุ้นการหมุนเวียนของรถยนต์ในที่ต่างๆ แต่ทั้งหมดนี้ผูกอยู่กับคณะกรรมการที่มีหน้าที่จัดระบบจราจร มีตำรวจเป็นประธาน เทศบาลมีหน้าที่เพียงทาสี ผมเคยเกือบฟ้องกรมการขนส่งทางบกในประเด็นที่จอดรถ เพราะเทศบาลรับถ่ายโอนสถานีขนส่งสินค้า และรถต้องจอดในสถานี แต่สุดท้ายเจ้าของรถไม่นำรถเข้าสถานี ไปจอดในบ้านของตัวเอง แต่เทศบาลไม่มีดาบจะลงโทษ นี่คือนโยบายการกระจายอำนาจทั้งสิ้น เราทำอะไรไม่ได้เลย เป็นแค่เลือกกระดาษ”

ความเปลี่ยนแปลงของโลกแล้ว เช่นเดียวกับพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 ที่ยั้งร่างฉบับที่ 3 ไม่แล้วเสร็จ ทั้งที่การเพิ่มความเข้มแข็งให้ท้องถิ่นจะเพิ่มสมรรถนะในการแข่งขันของประเทศอีกทอดหนึ่ง

“อีกประเด็นหนึ่งเกี่ยวกับระเบียบคือบางครั้งในการตรวจสอบ คำว่า ‘ความคุ้มค่า’ นี่เป็นปัญหามาก ทางลาดสำหรับผู้พิการ มีผู้ใช้สื่อบคน ผมลงทุนสองล้านบาท หน่วยงานตรวจสอบบอกว่าไม่คุ้มค่า แต่จำเป็นไหมแล้ว ดังนั้นต้องตีความกันให้ได้ว่าความคุ้มค่าคืออะไร ผมเองในฐานะผู้ดูแลท้องถิ่นคิดว่าพวกเราพร้อม แต่อะไรๆ ก็เป็นรายจ่ายไปหมด”

พงษ์ศักดิ์ย้ำอีกครั้งว่าท้องถิ่นควรหารายได้ด้วยตัวเองได้ โดยไม่ต้องพึ่งพางบประมาณจากส่วนกลางเท่านั้น ทั้งนี้ไม่ใช่เพื่อผลกำไรของผู้บริหารเมือง แต่เพื่อจุนเจือผู้ด้อยโอกาสและลดความเหลื่อมล้ำในพื้นที่ของตน

“ตอนนี้ผมสร้างห้องเรียนนวัตกรรม (Fab Learn Lab) พาเด็กเก่งๆ มาใช้ห้องปฏิบัติการโดยที่เทศบาลสนับสนุน แต่ผมไม่ได้ต้องการแค่นั้น เพราะมันควรจะสร้างรายได้ได้ เทศบาลก็ควรสนับสนุนได้ วันนี้เพิ่งหารือกับการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคด้วย เพราะเทศบาลอยากร่วมมือกับการไฟฟ้าในการสร้างสถานีชาร์จรถยนต์ไฟฟ้า เรามีสินทรัพย์คือที่ดินอยู่แล้ว จะได้ส่งเสริมให้ยะลาเป็นเมืองที่มีสิ่งแวดล้อมดี”

สำหรับพงษ์ศักดิ์ การมีสิ่งแวดล้อมดีจะทำให้ยะลาไล่กวดเมืองอื่นๆ ได้ในอนาคต และไม่ถูกทิ้งไว้ข้างหลังอย่างที่เป็นอย่างนี้ หรืออย่างน้อยต้องไม่ถูกทิ้งห่างออกไป “ยะลาของเราสะอาดที่สุด ทูทที่สองที่เราคือสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ก็มีความอุดมสมบูรณ์ของดิน และความเป็นระเบียบเรียบร้อย ผมคิดว่าเทรนด์ในอนาคตคือการทำงานจากทุกที่ในโลก และผมจะได้ประชากรคุณภาพมาอยู่ในเมือง ถ้าไม่ทำอย่างนี้ ผมก็จะไม่มีอำนาจต่อรองเลย ยะลาจะเป็นเมืองที่ถูกทิ้งไว้ข้างหลังอีก และในอีกมุมหนึ่ง เราก็นำรายได้จากจุดนี้ไปช่วยเหลือคนต่อไปได้ด้วย”

อภิวัดน์ร่วมทั้งท้ายด้วยการเสริมว่าโจทย์การวิจัยหนึ่งที่อาจช่วยเหลือท้องถิ่นได้และเขาสนใจมานานคือ ‘การพัฒนาพื้นที่บึงทะเลสาบ’ เพราะในอนาคตรายได้จากภาษีจะไม่มาก การคลังสาธารณะระดับเมืองจะเป็นโจทย์สำคัญยิ่งในประเทศไทย แต่กลับมีผู้เชี่ยวชาญอยู่น้อยมาก

“จุดนี้ต้องมีนักเศรษฐศาสตร์ นักการเงินเข้ามาช่วยเหลือ เพื่อไม่ให้ท้องถิ่นหรือเมืองแจ้งจากการเป็นรัฐสวัสดิการพร้อมกับที่หลีกเลี่ยงการพึ่งพานายทุนเพื่อการพัฒนาเมือง” อภิวัดน์อธิบาย

เพราะถึงอย่างไรการไหลรินของความเจริญก็ไม่ใช่ว่าจะจืดจาง ไม่ว่าจะจากกลุ่มทุนถึงผู้ยากไร้ หรือจากเมืองหลวงสู่เมืองใดก็ตาม

- อภิวัดน์ รัตนวราหะ
- บุญเลิศ วิเศษปรีชา
- สุเมธ องกิตติกุล
- สทสว.
- 101 PUB
- เมือง
- ตั้งไกลย์ ดอนนาครด ประเทศไทยในบริบทโลกใหม่
- การพัฒนาเมือง
- Research and Policy Dialogue
- พงษ์ศักดิ์ ยิงชนมณีธัญญ์
- เมืองที่เมืองไกลไว้ข้างหลัง

บัณฑิตครุศาสตร์ผู้รักแมวและน้ำพริกข่า สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโท สาขาประวัติศาสตร์สมัยใหม่ ใฝ่ฝันจะเห็นการเดินทางของความรู้สู่ผู้เรียนอย่างเสมอหน้า และหวังว่าจะได้เป็นส่วนหนึ่งของการเดินทางนั้น

RELATED POSTS

MOST READ

Social Issues

9 Oct 2023

เด็กจุฬาราช รวยกว่าคนทั้งประเทศจริงไหม?

101 บทความ โศกนาฏกรรม

คู่มือ 'ขายวิญญาณ' เพื่อตำแหน่งวิชาการในมหาวิทยาลัย

Social Issues

5 Jan 2023

คู่มือ 'ขายวิญญาณ' เพื่อตำแหน่งวิชาการในมหาวิทยาลัย

สมชาย ปรียาศิลปกุล

Social Issues

27 Aug 2018

เส้นทางที่เลือกไม่ได้ ของ 'ผู้ชายขายตัว'

101

กองบรรณาธิการ

SOCIAL ISSUES

- Education
- Justice & Human Rights
- Anti-Corruption
- Sustainability
- Social Problems

EDITOR'S NOTE

INTERVIEWS

DOCUMENTARY

MEDIA

- Talk Programmes
- Videos
- Podcast
- Visual & Infographics

SPOTLIGHTS

- Happy Family
- Democracy
- Education Spotlight
- Issue of the Age

PROJECTS

ABOUT

บริษัท ดี วันโอมิน เปอร์เซนต์ จำกัด

83/2 ซอยอารีย์สัมพันธ์ 1 ถนนพหลโยธิน แขวงพญาไท เขตพญาไท กรุงเทพมหานคร 10400

Copyright © 2021 the 101 percent. All rights reserved.

‘ศัตวรรษเทคโนโลยีโลก ตั้งโจทย์เทคโนโลยีไทย’ เราควรปรับตัวอย่างไรในโลก 6.0

© กองสนธิสาร 6 Feb 2024

Politics / Public Policy, Life & Culture / Science & Innovation

READ

LATER

เพียงแค่ชั่วพริบตา โลกก็คล้ายจะหมุนเร็วจนตามไม่ทัน

ลองนึกภาพว่าถ้าหากเป็นเมื่อ 2-3 ทศวรรษที่แล้ว ภาพของปัญญาประดิษฐ์ที่รู้เราเสียยิ่งกว่าเรารู้ใจตัวเอง หรือแนวความคิดที่เทคโนโลยีคล้ายจะกลายเป็นส่วนหนึ่งของมนุษย์อย่างแนบเนียน ดูจะเป็นเพียงนิยายไซไฟล้ำยุคเท่านั้น

แต่แค่ไม่กี่ปีก็คิดใจ โลกก็หมุนไปจนถึงขั้นนั้น และมีแนวโน้มที่เทคโนโลยีจะเติบโตอย่างก้าวกระโดดจนทำให้ชีวิตมนุษย์ตกอยู่ในโลกเสมือนที่เป็นจริงยิ่งกว่าความจริงใดๆ เสียอีก

ความคิดนี้ฟังดูน่าตื่นเต้นคล้ายกับอยู่ในหนังที่กล่าวถึงโลกอนาคตสักเรื่อง แต่ก็กลายเป็นโจทย์ใหญ่ที่ทั้งท้าทายและน่าหวาดหวั่นในเวลาเดียวกัน - เราจะดูแลและกำกับควบคุมเทคโนโลยีอย่างไร ในเมื่อบางครั้งเรายังไม่สามารถเข้าใจเบื้องหลังของมันได้อย่างลึกซึ้งเลยด้วยซ้ำ ยังไม่นับว่าเทคโนโลยีมีโอกาที่จะก่อให้เกิดช่องว่างทางสังคมที่สูงชัน แบ่งแยกชนชั้นเป็นชนชั้นสูงหรือชนชั้นกลาง ชนชั้นไล่ตามและเก็บเกี่ยวประโยชน์จากเทคโนโลยี และคนชายขอบหรือคนเปราะบางที่ร่วงหล่นและโดนทิ้งไว้ข้างหลัง

เพราะเทคโนโลยีและเวลาไม่เคยรอทำใคร ดังนั้น หากไทยไม่สามารถจับกระแสและพัฒนาตนเองให้เท่าทันกับเทคโนโลยีเหล่านี้ ก็มีโอกาที่เราจะถูกทิ้งให้ขาดการเชื่อมต่อกับรถไฟโลกใหม่ที่วิ่งไปข้างหน้าด้วยความเร็วเกินตาเห็น

101 ชวนมองภาพโลกยุคใหม่ที่ไม่ได้อยู่ในหนังไซไฟอีกต่อไป รวมทั้งร่วมวางยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาสำหรับอนาคตข้างหน้า ผ่านบทสนทนากับตัวจริงเสียงจริงในแต่ละวงการ ประกอบด้วย **ดร.ณภัทร จาคุศิริพิทักษ์** กรรมการผู้จัดการ สถาบันอนาคตไทยศึกษา (ThailandFuture) **ดร.เบ็ญจกัมมอรุณโชติ** ผู้อำนวยการสถาบันนโยบายวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี **คุณพัทธ์ ภัทรนราพร** นักเทคโนโลยี นักวิจัย และนักศึกษาระดับปริญญาเอก MIT Media Lab **ศ.นพ.มานพ พิทักษ์ภากร** หัวหน้าศูนย์วิจัยเป็นเลิศด้านการแพทย์แม่นยำ คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล และ **คุณอรนุช เลิศสุวรรณกิจ** ประธานเจ้าหน้าที่บริหารและผู้ร่วมก่อตั้ง บริษัท เทคซอส มีเดีย จำกัด ผู้นำในการสร้างระบบนิเวศด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรมในประเทศไทย

The 101 World

หลากหลาย เพื่อรวมกำหนดโจทย์ใหม่ประเทศไทยและระบบวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม ให้สอดคล้องกับบริบทโลกใหม่ จัดโดย 101 PUB และ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สทสว.)

ร่วมตีโจทย์เทคโนโลยีและตั้งโจทย์เทคโนโลยีในโลกยุค 6.0 ไปพร้อมกัน ในบรรทัดถัดจากนี้

หมายเหตุ: เก็บความบางส่วนจากงานเสวนา Research and Policy Dialogue: ตั้งโจทย์+ตบอนาคต ประเทศไทย ในบริบทโลกใหม่ #6 : 'เทคโนโลยีใหม่ ประเทศไทยเปลี่ยน?'

ทรัพยากรมนุษย์-งานวิจัย อ่านโจทย์เทคโนโลยีไทยในโลกใหม่ - ณภัทร จาตุศรีพิทักษ์

“เทคโนโลยีเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นตลอดประวัติศาสตร์ และจะกระทบกับทุกสังคมด้วยอัตราความรุนแรงไม่เท่ากัน เราต้องอย่าลืมด้วยว่าประเทศไทยทุกวันนี้มีปัญหาเยอะมาก ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม รวมถึงการดิ้นรนปรับตัวจากเทคโนโลยีใหม่ๆ”

“ในมุมมองนักลงทุน เวลาเราจะมองอนาคตของประเทศใด เราจะมองสองอย่าง หนึ่งคือตลาดหุ้น สองคือเด็กและเยาวชน ตอนนี้ตลาดหุ้นของเราอยู่แค่ประมาณพันสี่ ส่วนคะแนน PISA ล่าสุดที่ออกมาก็ไม่ได้ดีมาก ดังนั้นสำหรับประเทศไทย ตอนนี้เราสะบักสะบอมทั้งคู่”

ดร.ณภัทร จาตุศรีพิทักษ์ กรรมการผู้จัดการ สถาบันอนาคตไทยศึกษา (ThailandFuture) ฉายภาพความท้าทายของประเทศไทยให้เห็น พร้อมกับตั้งโจทย์ใหญ่และเป็นโจทย์หลักว่า ในสถานการณ์เช่นนี้ เราจะทำอะไรเพื่อสร้างการเติบโตและทำให้เกิดการแบ่งปันที่ยุติธรรมมากขึ้น เพราะหากประเทศต้องตกอยู่ในสถานการณ์ที่นอกจากจะไม่เติบโตและยังเหลื่อมล้ำมากขึ้น ปัญหาอื่นๆ ย่อมตามมา

“เวลาผมพูดถึงเรื่อง AI หนึ่งในตลาดที่แตกตื่นมากที่สุดคืองานบริหารทรัพยากรบุคคล (Human Resource: HR) เพราะใจหนึ่งเขาต้องตอบโจทย์พนักงานที่ยังไม่รู้ว่าการณงานข้างหน้าจะเป็นอย่างไร อีกใจก็ต้องตอบโจทย์ CEO และเรายังได้ยินเรื่องหลายบริษัทโดยเฉพาะในตะวันตกทยอย lay off คน ซึ่งในมุมมองนักเศรษฐศาสตร์แรงงาน การ lay off ถือเป็นการเปิดโอกาสใหม่ๆ ให้แรงงานได้หางานใหม่และพัฒนาทักษะ แทนที่จะอยู่ในอุตสาหกรรมแล้วพากันตั้ง”

เมื่อพูดถึงตรงนี้ ณภัทรยอมรับว่าสำหรับเขา ‘เทคโนโลยีคือความหวัง’ หากมองในฐานะนักเศรษฐศาสตร์ เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือและโอกาสที่จะเอื้อให้เกิดการผลิตได้มากกว่าเดิมทั้งที่ทรัพยากรมีเท่าเดิม แต่โจทย์คือการใช้เครื่องมือนี้ให้เกิดผลผลิตมากกว่าเดิม ประเด็นนี้ยิ่งแหลมคมมากขึ้นเมื่อเครื่องมือที่ว่าคือ ‘เทคโนโลยี’

“การนำเทคโนโลยีไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด (technology adoption) ไม่ใช่เรื่องง่ายครับ อย่างการสำรวจที่สหรัฐฯ เมื่อปี 2019 พบว่ามีอัตราการนำเทคโนโลยีไปใช้แค่ประมาณ 3-5%”

ดร.ณภัทร จาตุศรีพิทักษ์

อย่างไรก็ดี หลายคนมองว่าการนำเทคโนโลยีไปปรับใช้อาจไม่ใช่แค่การปรับตัวเร็ว แต่ต้องดูศักยภาพของประเทศควบคู่กัน กล่าวคือต้องเลือกเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับศักยภาพของประเทศ ซึ่งณภัทรมองว่าทั้งหมดนี้ขึ้นกับทุกภาคส่วน แต่ในเชิงยุทธศาสตร์ ตัวเขาเชื่อว่าภาครัฐต้องมีบทบาท และต้องเลือกให้ถูกว่าภาครัฐจะลงไปมีบทบาท ผ่านแรง และกำกับตรงไหน

“ผมว่ายากเหมือนกันนะที่ภาครัฐจะรู้ว่าต้องเหยียบคันเร่งตรงภาคส่วนไหน อาจจะต้องตั้งกองทุนพัฒนาอุตสาหกรรมและลงทุนไปน่าจะดีกว่าการเร่งทำแผนเพื่อตอบโจทย์ 3 ปี หรือ 5 ปีข้างหน้า เพราะเทคโนโลยีเปลี่ยนแปลงเร็ว และไม่ใช่แค่เรื่องการลงทุน แต่การสร้างสภาพแวดล้อมเพื่อสนับสนุนธุรกิจหรือนักวิจัยให้มีความเป็นธรรมมากขึ้นก็สำคัญ”

อีกหนึ่งโจทย์ยากคือการเปิดโอกาสให้บริษัทขนาดเล็กสามารถแข่งขันในตลาดการวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) เทคโนโลยีมากขึ้น ณภัทรชี้ว่า ประเทศไทยประสบปัญหาขาดกลไกตลาดในการเป็นช่องทางสนับสนุนทางการเงิน โดยเฉพาะกับสตาร์ทอัพในเมืองไทยที่มีขนาดแคลงเงินสนับสนุนในช่วงเริ่มต้น

เมื่อลองมองคาดการณ์ไปถึงอนาคตข้างหน้า สิ่งแรกที่ณภัทรเสนอคือ เรื่องทรัพยากรมนุษย์

“ผมคิดว่าเราอาจจะมีคนไม่พอ คือคนของเรายังมีทักษะไม่เพียงพอสำหรับอนาคต ไม่ว่าจะเป็นฝั่งวิจัย ฝั่งเอกชนหรือฝั่งผู้ให้ทุนเองก็ตาม ทุกวันนี้แม้เราจะคุยกันเรื่องเทคโนโลยี แต่อย่าลืมว่าเทคโนโลยีเติบโตด้วยคนที่บ้านจะทำอะไรแปลกๆ เพื่อเปลี่ยนแปลงโลก”

“แต่ทุกวันนี้ เรากำลังเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ คนหนุ่มสาวก็ไม่อยากมีลูกแถมยังย้ายประเทศกันอีก”

ประเด็นต่อมาคือเรื่องของงานวิจัย ณภัทรเสนอว่าเราควรเริ่มทำการวัดผลเชิงนโยบายให้มากขึ้น มองนโยบายสาธารณะด้วยมุมมองแบบวิทยาศาสตร์มากขึ้นเพื่อการวัดผลที่มีประสิทธิภาพ และยังเป็นการช่วยดึงดูดคนเก่งหรือคนที่มีความสามารถเข้ามาในประเทศไทยด้วยอีกทางหนึ่ง

“ผมเคยคุยกับกลุ่ม digital nomad ส่วนใหญ่อยากอยู่ไทยนะครับ แต่อยู่ได้ไม่นานก็ไม่อยู่กันแล้ว อาจจะเป็นเพราะเราตั้งบริษัทได้ยากหรือเปล่า จริงๆ ถ้าพิจารณาดีๆ นี่เป็นหนึ่งในข้อได้เปรียบของไทยเลยนะ คือหลายคนอยากย้ายมาอยู่ ซึ่งเราอาจจะต่อยอดตรงนี้ได้”

แต่เชื่อว่าการตอบใจอนาคตจะต้องมองแต่ระยะยาวเท่านั้น ณภัทรทิ้งท้ายว่า การแก้ปัญหาหรือทำอะไรก็ได้ผลลัพธ์อย่างรวดเร็ว (quick win) ก็เป็นเรื่องที่จำเป็น โดยเขาจะจะไปติดตามการนำเทคโนโลยีไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดของไทยที่ยังต่ำ แต่เป็นประเด็นที่สามารถแก้ได้แทบจะในตอนนี้เลย

“ผู้ประกอบการหลายคนยังไม่รู้ว่าการมีเทคโนโลยีที่ดีกว่าจะเข้ามาช่วยพวกเขาอย่างไร และการนำเทคโนโลยีไปใช้สมัยนี้ก็ได้มีต้นทุนสูงเหมือนสมัยก่อน ผมเลยคิดถึงเรื่องเงินอุดหนุนหรือการลดหย่อนภาษีที่จะเข้ามาช่วยตรงนี้ได้”

ตีโจทย์ใหญ่ สร้างระบบนิเวศอย่างไรให้ ‘สตาร์ทอัพไทย’ ได้เติบโต – ณัฐ เลิศสุวรรณกิจ

ฉายภาพให้เห็นว่าภายในภูมิภาคอาเซียน ประเทศไทยถือว่าเป็นเบอร์สในวงการสตาร์ทอัพ รองจากสิงคโปร์ อินโดนีเซีย และเวียดนาม

ประเด็นที่น่าสนใจคือ แม้เวียดนามกับไทยจะห่างกันเพียงแค่ลำดับเดียว แต่มีช่องว่างการลงทุนห่างกันประมาณ 3-4 เท่า

“เราเคยถามนักลงทุนชาวเกาหลีใต้ ซึ่งเป็นชาติที่ไปลงทุนในเวียดนามเยอะพอสมควร ว่าเขาเห็นอะไรในเวียดนาม แต่ไม่เห็นในไทย เขาตอบกลับมาว่า แล้วไทยมีอะไรให้เขาเห็น”

“ตอนนั้นแอบสะดุ้งเลยนะ ไม่รู้จะตอบว่าอะไรดี ซึ่งจริงๆ แล้วไทยมีคนเก่ง แต่คนที่จะเติบโตไปได้อาจจะน้อย ประกอบกับคนเกาหลีได้มองว่าคนเวียดนามมีศักยภาพ ฝึกไม่ ขนขวาย โดยเฉพาะในประเด็น STEM ซึ่งการมีศักยภาพเป็นพื้นฐานของหลายอย่าง แต่เขามองไม่ค่อยเห็นภาพนี้ในไทย”

อรนุช เลิศสุวรรณกิจ

อีกประเด็นที่อรนุชค้นพบคือ คนไทยที่อยากทำสตาร์ทอัพในประเทศตัวเองจริงๆ มีน้อย เพราะคนไทยจำนวนมากเลือกที่จะร่วมงานกับองค์กรขนาดใหญ่มากกว่า

“เราคิดว่า จุดที่สำคัญที่สุดคือเรื่องระบบนิเวศของบ้านเราที่มีความแปลกประหลาด คำถามที่น่าคิดคือ ถ้าเราได้เงินลงทุนจากภาครัฐในด้านวิจัยและพัฒนา (R&D) แล้ว เงินลงทุนตรงนี้ควรไปลงที่ใคร ทำอย่างไรให้เงินไปลงถูกที่ถูกคนมากขึ้น”

“แต่ตอนนี้เราจะเริ่มปรับกฎระเบียบให้ภาคเอกชนลงทุนในงานวิจัยได้มากขึ้น แต่มันก็ยังไม่ค่อยเกิดขึ้นจริง เราจึงต้องมีต้นแบบที่ช่วยผลักดันตรงนี้ด้วย รวมถึงมองการดำเนินงานในระดับภูมิภาคและหาจุดแข็งเพื่อสร้างข้อได้เปรียบให้ไทยได้มากขึ้น”

เมื่อพูดถึงจุดแข็งของไทย ออรนุชมองว่าประเทศไทยมีคนทำงานในสายซอฟต์แวร์เฉพาะทางเยอะ หรือเป็น B2B (Business-to-Business) คือมีการทำธุรกิจมาตั้งแต่รุ่นพ่อแม่ และเมื่อคนรุ่นใหม่เข้ารับกิจการต่อก็มีแนวคิดที่จะเปลี่ยนแปลงธุรกิจให้ทันสมัยมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม ออรนุชชี้ว่า แม้ประเทศอื่นๆ เช่น อินโดนีเซียหรือเกาหลีใต้ จะเปิดเสรีให้ผู้เล่นทุกคนสามารถแข่งขันในตลาดได้อย่างเท่าเทียม แต่ภาครัฐก็พยายามช่วยสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยและช่วยให้ผู้ประกอบการในประเทศอยู่รอดและเติบโต เช่น การกำหนดให้ผู้เล่นรายใหญ่ที่จะเข้าร่วมงานต้องทำงานร่วม (collaborate) กับผู้ประกอบการในประเทศ กล่าวคือหาหนทางทั้งเพื่อแข่งขันในโลกเสรีและยุติธรรมพอที่จะสนับสนุนคนในประเทศไปพร้อมกัน

จากโจทย์ใหญ่ทั้งหมดที่ประเทศไทยเผชิญอยู่ตอนนี้คือการหาทางแก้ไขภัยและก้าวเดินต่อไปข้างหน้า ออรนุชมองว่าภาครัฐไทยยังไม่เคยออกนโยบายมาสนับสนุนหรือสร้างแรงจูงใจให้สตาร์ทอัพไทยอย่างจริงจัง และแรงจูงใจที่ว่าอาจไม่ใช่แค่เรื่องผิวเผินอย่างการลดหย่อนภาษี แต่เป็นการสร้างคุณค่าและสร้างความไว้วางใจ (trust) ให้ผลิตภัณฑ์ของไทย รวมไปถึงการปรับกรอบความคิด (mindset) ของสังคมไทยด้วย

“ในงานวิจัย เราจะเห็นว่ามีทั้งงานที่เป็นพรมแดนความรู้ใหม่ๆ หรือที่เป็นต้นน้ำ กับงานที่เป็นปลายน้ำ และหลายครั้งที่นักวิจัยที่เรียนจบจากต่างประเทศไม่ได้ทำงานที่ตรงกับความรู้ความเชี่ยวชาญของตนเองจริงๆ เช่น ศักยภาพของนัก

ต่อไป”

“ที่เศร้ากว่านั้นคือ ผมมองไปที่บริษัทใหญ่ๆ เขาก็ไม่เอาทั้งงานวิจัยไทยและสตาร์ทอัพเลย แต่ไปเลือกของต่างประเทศมาแทน เราจึงต้องสร้างความไว้เนื้อเชื่อใจที่ไม่ใช่แค่เรื่องของทักษะ แต่เป็นการปรับเปลี่ยนมายเซตของสังคมไทยครั้งใหญ่ด้วย”

“แต่ด้วยความเป็นตลาดเสรี เราไม่ได้หมายความว่าจะปิดกั้นไม่ให้บริษัทใหญ่ๆ ทำอะไรที่ทับไลน์กับสตาร์ทอัพ แต่อยากให้ลองเปิดใจเข้าหากันและโตไปพร้อมกันมากกว่า”

ในตอนท้าย อรุณขเสนอว่า สิ่งที่สำคัญที่สุดในการทำสตาร์ทอัพควรเป็นการให้คุณค่ากับการสร้างธุรกิจที่ยั่งยืน เปิดให้คนรุ่นใหม่มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาหรือร่วมวางนโยบาย เพราะคนทำงานย่อมเข้าใจและสามารถวางแผนแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจริงได้

3 โจทย์เทคโนโลยีใหม่ในโลกแบบ Protopia – พัทน์ ภัทรนุราพร

ในช่วงที่ผ่านมา กระแส ChatGPT กลายเป็นที่ฮือฮาในประเทศไทย ทั้งในฐานะของ AI อัจฉริยะที่ช่วยย่นระยะเวลาการทำงานหลายอย่างได้ในพริบตา ขณะเดียวกันก็ก่อให้เกิดความหวาดวิตกและการวาดฝันถึงโลกที่เทคโนโลยีใกล้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของมนุษย์มากขึ้น

แต่สำหรับคนที่อยู่แถวแรกๆ ของพรมแดนความรู้ด้านเทคโนโลยีอย่าง พัทน์ ภัทรนุราพร นักเทคโนโลยี นักวิจัย และนักศึกษาปริญญาเอก MIT Media Lab เรื่องเทคโนโลยีอย่าง ChatGPT หรือ AI อัจฉริยะที่เราเห็นกันไม่ใช่แค่เรื่องเงิน แต่เป็นเรื่องของความพยายามในการวิจัยนับสามทศวรรษของสหรัฐฯ ที่เกิดขึ้นก่อนจะมีกระแส AI อย่างทุกวันนี้เสียอีก

“ถ้ามองดีๆ นี่เป็นทั้งการสร้างระบบนิเวศและ soft power รูปแบบหนึ่งที่ตั้งจุดคนเก่งมายังสหรัฐฯ หลายคนอยากไปสหรัฐฯ เพราะสตาร์วอร์ส (Star Wars) นะครับ เทคโนโลยีของสหรัฐฯ ไม่ใช่จู่ๆ ก็โผล่มา แต่มีประวัติศาสตร์สนับสนุนตั้งแต่เรื่องการทหารจนถึงการวิจัยในมหาวิทยาลัย”

“เพราะฉะนั้น ถ้าไทยจะมองอนาคตข้างหน้า เราจะมองแค่วันนี้พรุ่งนี้ไม่ได้ ถ้ามองแค่นี้เราจะไม่เห็นความซับซ้อนอะไรเลย”

พัทน์ ภัทรนุราพร

ประเด็นสืบเนื่องต่อมาคือ แม้ไทยจะรู้จักและตื่นตัวกับ ChatGPT เมื่อไม่นานมานี้ แต่ในสหรัฐฯ มีการพูดถึงเรื่องนี้ตั้งแต่วาง 30 ปีที่แล้ว และยังมองทั้งในมุมการทหารและภูมิรัฐศาสตร์ ไปจนถึงมุมการสร้างสถาบันที่นำคนเก่งในแต่ละสาขามารวมตัวกัน

คำถามที่น่าสนใจและน่าต่อจากเรื่องนี้คือ ประเทศชั้นนำด้านเทคโนโลยีอย่างสหรัฐฯ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ที่สถาบันหัวกะทิอย่าง MIT กำลังคุยประเด็นอะไรกันอยู่ ซึ่งพัทน์ชี้ว่าเราต้องมองในสามมิติ

อุปกรณ์ที่มีอยู่แล้วกลายเป็นส่วนหนึ่งของสังคมชีวิต และช่วยสร้างศักยภาพใหม่มนุษย์ไปพร้อมกัน

หากพูดให้เป็นรูปธรรม พัทธภัยตัวอย่างแว่นตา VR ที่ในอนาคตจะไม่ใช้แค่การสร้างภาพเสมือน แต่จะเป็นการปลูกถ่าย (implant) เข้าไปในสมองจนสามารถสร้างภาพบางอย่างหรือทำให้คนโปรแกรมความฝันของตัวเองได้

“เทคโนโลยีเหล่านี้จะปรับ AI ให้เข้ากับมนุษย์แต่ละคนได้มากขึ้น (personalised) เช่น การมีข้อมูลแบบเรียลไทม์ที่สามารถติดตาม (track) ข้อมูลสุขภาพของแต่ละคนได้ หรือการที่ AI สามารถทำนายได้ว่าเราจะพูดอะไร ทานอะไร ตอนไหน จะเสียชีวิตเมื่อไหร่ ต้องการประกันชีวิตไหม”

มิติที่สองคือการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่าง AI กับมนุษย์ ดังที่ตอนนี้เราเห็นอัลกอริทึมของโซเชียลมีเดียต่างๆ สร้างคอนเทนต์และส่งตรงถึงการรับรู้ของเรา พัทธภัยว่า ในอนาคต มนุษย์จะต้องมีปฏิสัมพันธ์กับปัญญาประดิษฐ์ในหลากหลายรูปแบบมากขึ้น ซึ่งจะเปลี่ยนธรรมชาติการเรียนรู้และการทำงานของมนุษย์ไป

แต่ประเด็นสำคัญคือ ลำพังการสร้าง AI หรือระบบที่ดีไม่ได้หมายความว่าก่อให้เกิดผลลัพธ์ที่ดี แต่มนุษย์ต้องศึกษาปฏิสัมพันธ์การออกแบบกลไกดังกล่าวด้วย

และ *มิติที่สาม* คือการตีความหรือการทำความเข้าใจกลไกเบื้องหลังของ AI (mechanistic interpretability) เป็นสาขาใหม่ที่จะเกิดขึ้นเพื่อทำความเข้าใจเบื้องหลังการทำงานของ AI หรือที่พันธุกรรมกับการผ่าตัดสมองของปัญญาประดิษฐ์ เพราะการจะสร้าง AI ที่มีความน่าเชื่อถือในวงการต่างๆ ต้องมาพร้อมกับเครื่องมือที่ทำให้เข้าใจได้ว่า AI นั้นทำงานได้ถูกต้องหรือไม่

“ในอนาคตข้างหน้า เราจะอยู่ในสังคมที่คนจะกลายเป็นไซบอร์กมากขึ้นและมีเทคโนโลยีเกิดใหม่มากขึ้น พุดง่าย ๆ คือเรากำลังจะเข้าสู่สังคมแบบ Protopia (มาจาก prototype หรือตัวแบบ) หรือสังคมที่จะเข้าสู่ยุคใหม่อยู่เรื่อยๆ ปีก่อนหน้าเราตื่นตื่นกับ metaverse และ AI แล้วปีหน้าจะเป็นอะไร”

พัทธภัยสรุปว่า โลกจะขับเคลื่อนด้วยความเร็วมากขึ้นเรื่อยๆ ทำให้สังคมต้องเรียนรู้และอยู่กับการดิ้นรนดิ้นให้เร็วขึ้นตามไปด้วย ทำให้เกิดความท้าทายขึ้น กล่าวคือมนุษย์จะเจอเทคโนโลยีที่มี ‘ความเป็นมนุษย์’ มากขึ้น และถ้าออกแบบไม่ดี หลายคนจะกลายเป็นมนุษย์น้อยลงและถูกลดทอนให้กลายเป็นเครื่องจักร

หากมองไปในอนาคต เราจะมียังเครื่องจักรที่มีความเป็นมนุษย์ (humanised machine) และมนุษย์ที่มีความเป็นเครื่องจักร (mechanised human) รวมถึงการมีโลกเสมือนที่เหมือนจริงกว่าความเป็นจริงเสียอีก (more real than reality)

ถ้าพูดให้ถึงที่สุด ใจพุดสำคัญเรื่องหนึ่งคือว่า เราจะทำอย่างไรให้คนยังเป็นคน และทำอย่างไรให้พร้อมรับมือกับเทคโนโลยีใหม่ๆ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนผ่านแบบไร้รอยต่อ

สำหรับประเทศไทย พัทธภัยมองว่าโจทย์ที่หายไปคือการศึกษาเรื่องปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับ AI เป็นเรื่องที่สำคัญมาก โดยเฉพาะการออกแบบกระบวนการไม่ให้นักเรียนต้องพึ่งพา AI จนผลิตภาพ (productivity) ต่ำลงหรือความสูญหายไป โจทย์เรื่องนี้เป็นทั้งโจทย์ที่เหมาะสมต่อเวลา (timely) และเป็นประเด็นถาวร (timeless) ในเวลาเดียวกัน

อีกประเด็นคือการดึงคนเก่งกลับมายังประเทศไทย ซึ่งพัทธภัยก็เห็นอีกมุมว่า เราอาจไม่ต้องมองเฉพาะการดึงคนเก่งกลับประเทศ แต่หลายประเทศให้พลเมืองของตนเองไปทำงานที่ต่างประเทศในฐานะสะพานเชื่อม (bridge) องค์กรธุรกิจกลับมายังประเทศของตนเองแทน พร้อมไปกับการสร้างความเข้มแข็งให้ภายในประเทศด้วย

“จริงๆ ถ้าเรามองว่าไทยเป็นเมืองที่ไม่เชื่อมต่อ (disconnect) กับโลกแล้ว หาก AI ครอบงำเราอาจจะปลอดภัยก็ได้นะ (หัวเราะ) คือเป็นพื้นที่ปลอดภัยให้คนอื่นเห็น หรือเป็นสตาร์ตอัปด้านไซเบอร์สเตรทไปเลยก็ได้ จะทำอะไรนั้นต้องมีเอกลักษณ์ที่เอามาจัดกับคนอื่นได้”

ในตอนท้าย พัทธภัยก็ให้สัมภาษณ์และยุทธศาสตร์ของ AI ในสามประเด็น

ประเด็นแรก การตั้งคำถามว่าจุดประสงค์หลักในการขับเคลื่อน AI คืออะไร โดยพัทธภัยอ้างหลักคิดของ MIT ที่มองว่า AI ไม่ได้สำคัญเท่าแนวคิดการใช้งานหรือพัฒนา AI ให้เป็นผู้ช่วยเรา (Intelligence Augmentation: IA)

ประเด็นที่สอง การที่ AI ครอบงำโลกนั้นเกิดขึ้นมานานแล้ว เพราะ AI แทรกซึมอยู่ในชีวิตและมีอิทธิพลกับการคิด การตัดสินใจของมนุษย์ ทำให้ทุกวันนี้มนุษย์เริ่มคิดด้วยตนเองน้อยลงและพึ่งพา AI มากขึ้น

และ *ประเด็นที่สาม* การที่มีคนเพียงหยิบมือสามารถเทรนโมเดลภาษาขนาดใหญ่ (large model) ของ AI ได้ ทำให้ AI มีความลำเอียง (bias) กับชุดข้อมูลที่ถูกรับเข้า และทำให้มนุษย์ไม่สามารถคาดการณ์ AI ได้อีกต่อไป ดังนั้นจึงอาจต้องเกิดนวัตกรรมใหม่ เช่น โมเดลภาษาที่มีขนาดเล็กแต่ยังมีประสิทธิภาพเท่ากัน หรือแหล่งข้อมูลเปิดที่ทุกคนทั่วไปสามารถเข้าถึงได้และตรวจสอบได้ โดยไม่ต้องขึ้นกับบริษัทใหญ่เพียงอย่างเดียว

“สิ่งที่ผมสนใจคือ การมีปฏิสัมพันธ์ของคนในภูมิภาคนี้จะส่งผลกับ AI แบบไหน เช่น การใช้โซเชียลมีเดีย ซึ่งถ้าเราใช้มาก ๆ ก็อาจจะทำให้เราเสพติดเหมือนติดแอลกอฮอล์ได้หรือเปล่า เรื่องนี้ก็จะนำมาซึ่งประเด็นด้านสุขภาพกายและสุขภาพจิตอีก และถ้าเรายังมองไม่เห็นประเด็นตรงนี้ก็จะเป็นความท้าทายอย่างมากทีเดียว” พัทธภัยทิ้งท้าย

แม้ประเทศไทยกับพรมแดนความรู้ด้านหน้าเรื่องเทคโนโลยีจะห่างไกลจนถึงขั้นล้าหลัง แต่สำหรับ **ศ.นพ.มานพ พิทักษ์ภากร** หัวหน้าศูนย์วิจัยเป็นเลิศด้านการแพทย์แม่นยำ คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล การแพทย์และระบบสุขภาพถือเป็นหนึ่งในจุดแข็งของไทยที่รวมผู้มีความสามารถจากหลากหลายที่ไว้ด้วยกัน

อย่างไรก็ดี จุดแข็งดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นปัญหาในตัวเองด้วย กล่าวคือคนไทยให้ความสำคัญกับวิทยาศาสตร์ แต่เป็นเฉพาะด้านการวิจัยประยุกต์ (applied research) หรือสนับสนุนให้ประกอบอาชีพด้านแพทย์หรือวิศวกร แต่ไม่ได้สนับสนุนให้เรียนวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ เช่นฟิสิกส์ เพราะมองว่าหนทางในสายอาชีพที่มั่นคงและก้าวหน้ายาก

เมื่อเป็นเช่นนี้ การลงทุนกับวิทยาศาสตร์ของไทยส่วนใหญ่จึงเป็นปลายน้ำ ซึ่งมองในด้านหนึ่งก็เป็นเรื่องดี เนื่องจากทำให้เห็นผลลัพธ์ไว แต่พอขาดการลงทุนในต้นน้ำทำให้ไทยต้องหยิบยืมเทคโนโลยีและองค์ความรู้จากชาติอื่นจนทำให้เกิดช่องว่างมหาศาล

“ในเรื่องระบบสุขภาพ เราอาจไม่ได้มีปัญหาเรื่องนี้มากเท่าด้านอื่น เพราะโจทย์ของเราคือสุขภาพ อะไรที่เกี่ยวกับสุขภาพเราได้รับหมด โดยนำเทคโนโลยีมาปรับใช้ให้ตอบโจทย์ของเรา แต่สิ่งสำคัญคือเราตอบโจทย์มันอย่างไร”

ศ.นพ.มานพ พิทักษ์ภากร

นพ.มานพนิยามว่า พรมแดนความรู้ของระบบสุขภาพคือการใช้เทคโนโลยีมาตอบโจทย์และทำให้ความเข้าใจที่มีต่อสุขภาพดีขึ้น เช่น การต่อยอดเรื่องจีโนมิกส์ (Genomics) เป็นเรื่องมัลติ โอมิกส์ (Multi Omics) และพัฒนาไปถึงเรื่อง Spatial Omics (เทคโนโลยีที่สามารถวิเคราะห์เซลล์หรือสิ่งมีชีวิตได้ถึงระดับโมเลกุล) ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่และเวลาต่างกัน

“เทคโนโลยีเหล่านี้จะทำให้เราเข้าใจเรื่องสุขภาพดีขึ้น ตั้งแต่ระดับสุขภาพเล็กน้อยที่เกิดขึ้นในระดับเซลล์ไปจนถึงระดับอวัยวะ ปกติเรามองอวัยวะเป็นโรคใดโรคหนึ่ง เช่น ถ้าเป็นโรคไต เราจะไม่มองแค่ว่าปัญหาเกิดที่ไต แต่ต้องมองทั้งระดับ zoom in คือปัญหาเกิดที่เซลล์ไหน และ zoom out ว่าปัญหาที่ไตทำให้เกิดปัญหาผิดปกติที่ร่างกายอย่างไร สัมพันธ์กันอย่างไร และเมื่อเรารู้ข้อมูลในระดับนี้แล้ว เราก็จะสามารถหาวิธีแก้ไขได้”

ในแง่ของการใช้ AI คุณหมอมานพฉายภาพถึงการนำ AI มาใช้วิเคราะห์ข้อมูล แต่ต้องคิดถึงการทำทำความเข้าใจกลไกเบื้องหลังของ AI ด้วย

“เรามีการนำ AI มาทำนายโครงสร้างโปรตีนทั้งหมดที่หน้าจะมีอยู่ในสิ่งมีชีวิตบนโลก แต่ประเด็นคือ AI ทำนายได้ อย่างไรก็ตามลำดับโครงสร้างเป็นแบบนี้ทั้งที่มนุษย์ยังไม่รู้เลย เราจึงอาจจะต้องลองมองมุกกลับว่า AI เข้าใจเรื่องนี้ในบริบทสุขภาพได้อย่างไร”

แม้ระบบสุขภาพจะไม่ได้มีปัญหาในเรื่องการลงทุนวิจัยที่ปลายน้ำมากเท่าด้านอื่น แต่ก็เป็นประเด็นที่ควรขบคิดพิจารณาไม่แพ้เรื่องอื่นเช่นกัน โดยเฉพาะในแง่ของการให้ทุนและการสนับสนุนงานวิจัยที่ไม่ได้มองเห็นคุณค่าของวิทยาศาสตร์พื้นฐานเท่าที่ควร

สามารถกรันตผลลัพท์ได้ แต่เราักโทษนักวิจัยไม่ได้เช่นกัน เพราะสภาพระบบนิเวศเป็นแบบนั้น นักวิจัยจึงต้องทงแบบนั้นด้วย”

เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว คุณหมอมานพจึงเสนอว่า เราอาจจะต้องพิจารณาให้มีโครงการที่เป็นโครงการร่วมกันที่ทุกคนสามารถทำร่วมกันได้ เช่น โครงการอะพอลโล (Project Apollo) ของสหรัฐฯ ที่ครั้งหนึ่งเคยส่งมนุษย์ขึ้นไปเหยียบดวงจันทร์ได้สำเร็จ

“ช่วงแรกๆ คนก็สงสัยว่าเราจะไปเหยียบดวงจันทร์ทำไม ไปเก็บหินหรอ คือเขาไม่ได้ยกไปเก็บหินนะครับ (หัวเราะ) เรื่องนี้อาจจะมองได้ว่าเป็นความภาคภูมิใจของชาติได้ส่วนหนึ่ง แต่อีกส่วนหนึ่งคือเทคโนโลยีมหาศาลที่ใช้กันได้จนถึงทุกวันนี้”

นี่นำมาสู่ข้อสรุปที่ว่า ประเทศไทยอาจต้องการทั้งผลลัพท์ที่เป็นปลายทางซึ่งสามารถจับต้องได้ในระดับหนึ่ง พร้อมกับกับการลงทุนในงานวิจัยหรือนวัตกรรมที่อยู่ด้านหน้าที่สุดของพรมแดนความรู้และก่อให้เกิดผลลัพท์ในระยะกลางและระยะยาว

“ถ้าถามผม การลงทุนกับคนสำคัญที่สุด และวิกฤตเรื่องคนก็เป็นเรื่องที่หนักหนาที่สุด ผมค่อนข้างกังวลกับเรื่องคะแนน PISA เพราะเราต้องอยู่กับเรื่องคุณภาพการศึกษาของเด็กไปอีกหลายสิบปี อันนี้สำคัญนะครับ”

ในตอนท้าย นพ.มานพกล่าวว่ “ถ้าสมมติตอนนี้ไทยเป็นทะเลทรายและบอกว่เราอยากเปลี่ยนเป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์ คงทำไม่ได้ในทันที เพราะการเปลี่ยนโครงสร้างไม่ใช่เรื่องง่าย”

“แต่เราอาจจะลองมองตัวเองเป็นโอเอซิส สร้างระบบนิเวศที่ทำให้ทุกคนสามารถเจริญเติบโตได้ นี่จะทำให้คนไทยเห็นว่าเราสามารถพัฒนาได้และช่วยกันสร้างโอเอซิสเพิ่ม และถ่านโยบายเกื้อหนุนได้ด้วย สุดท้ายประเทศไทยก็จะเปลี่ยนแปลงได้เอง”

ออกแบบ Good Job Economy ผู้เส้นทางพัฒนาที่จะไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง - แแบงค์ จามอรุณโชติ

“ปัญหาหลักของไทยตอนนี้คือเราเติบโตช้าลงเรื่อยๆ ในช่วงทศวรรษที่ 1980-1990 เราโตประมาณ 7% แต่หลังทศวรรษ 2000 เป็นต้นมา เราเหลือ 3% และทศวรรษล่าสุดเราเหลือประมาณ 2% เพราะฉะนั้น ตัวขับเคลื่อนเศรษฐกิจของเราเป็นเหมือนรถที่กำลังจะเข้าสู่จุดจอดและหยุดนิ่งลง”

ดร.แบงค์ จามอรุณโชติ ผู้อำนวยการสถาบันนโยบายวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี กล่าวว่ พร้อมทั้งขยายความเพิ่มเติมว่ แรงงานไทยเกินครึ่งอยู่ในภาคอุตสาหกรรมที่ไม่เป็นทางการ ทำให้มีรายได้น้อย สัญญาทำงานเปราะบาง อีกทั้งยังขาดทักษะหรือมีทักษะในการทำงานน้อยเนื่องจากขาดโอกาสในการฝึกฝน

เมื่อขยับมาดูด้านเทคโนโลยี แบงค์ชี้ว่ไทยติดกับดักเทคโนโลยีปานกลาง คือ ‘ไม่ได้ต่ำ แต่ก็ไม่ไ่สูง’ อยู่ในภาวะ ‘กบต้ม’ ที่ขาดแรงขับเคลื่อนใดๆ

ดร.แบงค์ จามอรุณโชติ

แถลงข่าว GDP ไตรมาส ทำให้กันนโยบายมุ่งแก้ปัญหาเรื่องการเติบโตก่อนด้วยการกระตุ้นระยะสั้น

อย่างไรก็ดี ความท้าทายที่ตามมาคือ ถ้าเทคโนโลยีไม่มีการพัฒนา ไม่มีการปรับโครงสร้าง แรงงานไม่ได้ปรับทักษะ สุดท้ายทุกอย่างจะตกลงมาเมื่อหยุดการกระตุ้นดังกล่าว

เมื่อการแก้ปัญหาด้วยการกระตุ้นอัตราการเติบโตไม่ได้ผลเท่าที่ควร จึงมีการพูดถึง *สูตรที่สอง* ที่เน้นกระตุ้นด้วยเทคโนโลยี ทว่าหากกระตุ้นด้วยเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว ผู้ได้รับประโยชน์จะเป็นแรงงานทักษะสูง ความมั่นคงและความร่ำรวยจะอยู่กับนายทุนและแรงงานทักษะสูง ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำในสังคมมากขึ้น

ยิ่งไปกว่านั้นวิธีนี้จะทำให้เกิดการแบ่งขั้วในตลาดแรงงาน (job polarisation) ซึ่งเบ็งคี่ชี้ว่า หากเกิดปัญหานี้ แรงงานที่จะได้รับผลกระทบหนักที่สุดคือแรงงานชนชั้นกลาง

เมื่อการกระตุ้นการเติบโตหรือการกระตุ้นด้วยเทคโนโลยีไม่ได้ผล จึงนำมาสู่ *สูตรที่สาม* คือการพูดถึง *good job economy* เบ็งคี่อ้างถึงแนวคิดของนักวิชาการชื่อดังอย่าง ดานี รอดริก (Dani Rodrik) ศาสตราจารย์ด้านเศรษฐศาสตร์การเมืองแห่งมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ที่มองว่า เทคโนโลยีอาจไม่จำเป็นต้องดิสรัปต์ทักษะของแรงงานมนุษย์เสมอไป แต่เราสามารถออกแบบเทคโนโลยีโดยคำนึงถึงความสอดคล้องกับตลาดแรงงานของประเทศได้ตั้งแต่ต้น

“ถ้าพูดให้ถึงที่สุด ความเป็นไปได้ในการออกแบบพัฒนาเทคโนโลยีมีเป็นร้อยเป็นพัน มันต้องมีสักเส้นทางที่เป็นมิตรกับตลาดแรงงานได้บ้างถ้าเราออกแบบให้ดี”

การกระตุ้นด้วยเทคโนโลยีดังกล่าวต้องมาพร้อมกับการสร้างงาน และต้องเป็นงานที่มีความหมายและให้รายได้เพียงพอที่จะทำให้แรงงานมีคุณภาพชีวิตที่ดีแบบชนชั้นกลางได้ พร้อมไปกับการฝึกอบรมทักษะที่เพียงพอให้กับแรงงาน

หากมองไปถึงโจทย์และการทำวิจัย เบ็งคี่เสนอประเด็นหลักๆ ไว้สามข้อ ดังนี้

ประเด็นแรก โจทย์วิจัยที่น่าสนใจอาจมาในรูปแบบเทคโนโลยีที่เป็นมิตรกับแรงงาน เช่น neo-cyborg and wearable technology หรือเป็นเทคโนโลยีที่แทรกซึมเข้ามาในตัวมนุษย์ เพิ่มศักยภาพและผลผลิตของแรงงาน

ประเด็นที่สอง คือการปรับทักษะของแรงงาน เพราะถ้าเทคโนโลยีก้าวหน้าแล้ว แรงงานต้องปรับทักษะในสามมิติคือ ตั้งเป้าหมายดูแลแรงงานในสเกลที่ใหญ่ขึ้น (large scale) แต่ต้องเร็วพอ (high speed) และแม่นยำกับทักษะที่จำเป็นต้องมี (right scope)

และ *ประเด็นสุดท้าย* คือต้องมีความร่วมมือระหว่างภาคเอกชน ภาคการศึกษา และการทำวิจัยให้มากขึ้น เช่น การฝึกอบรมคนหรือสร้างคนในพื้นที่

“ถ้าเราเอาแต่มองว่าสหรัฐฯ เขากำหนดโจทย์ตั้งแต่สามทศวรรษที่แล้ว ไทยไม่ได้กำหนด เราก็จะไม่ใช้ผู้กำหนดโจทย์ไปตลอดกาล เราลองมองว่า เราเริ่มทำวันนี้เพื่อจะไล่กวาดให้ทันในอีกสิบปีข้างหน้าก็เป็นไปได้ครับ เราเริ่มได้เรากำหนดเทคโนโลยีได้ แต่ผลลัพธ์จะเกิดขึ้นเมื่อไรก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง”

นอกจากนี้ เบ็งคี่ยังมีข้อเสนอที่ค่อนข้างสอดคล้องกับ นพ.มานพ กล่าวคือประเทศควรจะมีการกึ่งหรือความร่วมมือที่จะสร้างแนวร่วมการพัฒนาขึ้นมาในทิศทางเดียวกันโดยไม่แบ่งภาคส่วน

เพื่อให้เห็นภาพเป็นรูปธรรมมากขึ้น เบ็งคี่ยกตัวอย่างของสหรัฐฯ ที่มีกรอบพระราชบัญญัติ 3 ฉบับเมื่อช่วงปลายปี 2022 ที่ถือว่าเป็นประวัติศาสตร์สมัยใหม่ของสหรัฐฯ

พระราชบัญญัติฉบับแรกคือ Inflation Reduction Act (IRA) ที่มีงบประมาณสูงถึง 14 ล้านล้านบาท ซึ่งวางกรอบการลงทุนเพื่อเปลี่ยนผ่านอุตสาหกรรมสีเขียวของสหรัฐฯ หากมองให้ลึกกว่านั้น นี่คือการเปลี่ยนผ่านไปสู่เทคโนโลยีสีเขียวที่จะก่อให้เกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจรอบใหม่ในอุตสาหกรรมสีเขียวของสหรัฐฯ ซึ่งจะตามมาด้วยการสร้างงานประมาณ 9 ล้านตำแหน่ง เท่ากับว่าสร้างงานปีละเกือบ 1 ล้านตำแหน่งในช่วงเวลา 10 ปีของกฎหมาย

“ทันทีที่ พรบ. นี้ดำเนินไปครบ 1 ปี มีรายงานจากทำเนียบขาว (White House) ออกมาทันทีเลยว่าสร้างงานกี่ตำแหน่ง ลงทุนไปเท่าไรแล้ว ตอนนี้นำไปประมาณ 1 ปี กรอบการลงทุนภาคเอกชนที่ไหลตามามามีเกือบ 3.8 ล้านล้านบาท”

เบ็งคี่ชี้ว่า สิ่งนี้เป็นการส่งสัญญาณให้ภาคเอกชนตามมารวมลงทุน เนื่องจากมีแผนการลงทุนที่ชัดเจน และยังมีมิติของแรงงานชัดเจน เนื่องจากเงินลงทุนในปีแรกจะไหลลงไปยังพื้นที่ที่มีอัตราการว่างงานสูง พื้นที่ที่แรงงานมีรายได้น้อย และพื้นที่ที่คนมีสัดส่วนการจบปริญญาค่อนข้างต่ำ

ฉบับที่สองที่ออกมาไล่เลี่ยกันคือ Infrastructure Investment and Jobs Act ที่ตั้งกรอบงบประมาณไว้สูงถึง 42 ล้านล้านบาทและมุ่งสร้างงาน 1.5 ล้านตำแหน่งต่อปี ต่อเนื่องกันเป็นเวลา 10 ปี ประเด็นน่าสนใจที่เบ็งคี่ชี้ให้เห็นคืองานที่เกิดขึ้นจะต้องเป็น ‘งานที่ดี’ (good job) คือเป็นงานที่ให้แรงงานมีคุณภาพชีวิตที่ดี ตอบสนองรายได้แบบชนชั้นกลางอเมริกัน

ประมาณ 462,000 ล้านบาทที่จ่ายเพื่อการวิจัยและพัฒนากำลังคนโดยเฉพาะ

ทั้งหมดนี้เป็นเงินลงทุนจำนวนมหาศาลที่ออกมาพร้อมกันและวางอยู่บน 3 เสา คือการเปลี่ยนผ่านเทคโนโลยีและโครงสร้างพื้นฐานที่จะสนับสนุนเทคโนโลยีต่างๆ การสร้างการเติบโตภาคเศรษฐกิจที่จะคุ้มค่าเงินลงทุน และการสร้างงานที่ดี

แม็กซ์สรุปว่า “นี่คือภาพที่เป็นรูปธรรมของสิ่งที่รอดติบอกว่า เรากำลังจะสร้าง good job economy ให้เกิดขึ้นในสหรัฐฯ”

กลับมาที่ประเทศไทย แม็กซ์เสนอว่า ไทยสามารถตั้งเป้าหมายในแบบของตัวเองได้โดยพิจารณาจากบริบทของประเทศ แต่สิ่งที่ชัดเจนคือ ไทยต้องการ ‘ภารกิจ’ ที่ชัดเจนและรุนแรงในระดับเดียวกันนี้ เพื่อขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนผ่านโครงสร้างเศรษฐกิจไปสู่ good job economy ให้ได้

“เราต้องมีภารกิจที่ทั้งกว้างและชัดเจนว่าจะครอบคลุมภาคส่วนต่างๆ ได้อย่างไร แต่ก็ต้องมีความเชื่อมโยงสอดคล้อง (alignment) กันว่าจะดึงเอาภาคส่วนที่เข้ามามีส่วนร่วมกันได้อย่างไร เพราะถ้าไม่ชัดเจนนี้ การทำงานจะกลายเป็นเบี้ยหัวแตกไป และสุดท้าย ถ้าเราสามารถทำสองข้อแรกได้สำเร็จ ระบบติดตามและประเมินผลที่ดีจะตามมาเอง”

“นี่คือองค์ประกอบของภารกิจที่จะสร้างการเปลี่ยนแปลง ถ้าไม่มีครบเราเรียกว่ากระดาษจดความฝัน (wish list) ครบ (หัวเราะ) ภารกิจไม่ใช่แค่ทำอะไรใหม่ๆ แล้วอาศัยว่าเดิม buzz word เข้าไป”

ทั้งนี้ ปฏิเสธไม่ได้ว่า แต่ละอุตสาหกรรมหรือภาคส่วนต่างมีจังหวะเป็นของตนเอง เช่น อุตสาหกรรมยานยนต์หรือพลังงานที่ต้องรอหลาย 10 ปีถึงจะสามารถเปลี่ยนผ่านทางเทคโนโลยีได้ แต่สิ่งสำคัญคือการที่ประตูแห่งโอกาสครั้งใหม่เปิดออก และเป็นโอกาสครั้งใหญ่ของไทยที่ไม่ควรจะตกขบวนในครั้งนี้

“ในฐานะนักนโยบาย ผมว่าเราต้องมีความหวังเสมอ หวังว่ามนุษย์จะมีขีดความสามารถในการหลุดพ้นจากโครงสร้างและบ่วงผูกพันทางประวัติศาสตร์เดิมได้ เชื่อว่าเรามีอิสระที่จะกำหนดชีวิตในวันข้างหน้าได้บนพื้นฐานผูกพันจากอดีตและโครงสร้างที่ครอบเราอยู่ในทุกวันนี้”

“เพราะฉะนั้น ประตูแห่งโอกาสที่เปิดออกเป็นทั้งโอกาสและวิกฤตในเวลาเดียวกัน ถ้าตกขบวนรอบนี้อาจจะต้องรออีกนาน เราจึงต้องมีภารกิจร่วมกันและเชื่อว่าเราทำได้ เพื่อที่ไทยจะสามารถกำหนดเส้นทางในอนาคตที่จะเป็นผู้เล่นรายใหญ่ของโลกได้ในบางอุตสาหกรรม” แม็กซ์ทิ้งท้าย

- แอดจ์ จาออุลโซดี
- สกสว.
- AI
- ปัญญาประดิษฐ์
- นักธุรกิจ
- เทคโนโลยี
- สตาร์ทอัพ
- พิกซ์ กิรินุราพร
- ดิจิทัล ดออบาคด ประเทศไทยในบริบทโลกใหม่
- Research and Policy Dialogue
- มานพ พิทักษ์ภากร
- อนุช เลิศสุวรรณกิจ

Print

101

เรื่อง: กองบรรณาธิการ

RELATED POSTS

Economy

1 Aug 2022

AIS ซื้อ 3BB: เคราะห์กรรมซ้ำซากของผู้บริโภค?

กษิณี เตชะ ศิวพร

101

Life & Culture

1 Aug 2022

101

Curious Economist

Curious Economist

1 Aug 2022

ทำไมรัฐบาลถึงยอมทุ่มเงินมหาศาลเพื่อภารกิจสำรวจอวกาศ?

ONE ON ONE

101

LIVE

EP. 272

วิกฤตศรีลังกา: บทเรียนจากประเทศ 'ดาวรุ่ง' สู่ 'ดาวร่วง'

ศุภวิชญ์ แก้วคุณอก

ดำเนินรายการ

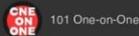
กรรณิการ์ กิจติเวชกุล

วันอังคารที่ 2 สิงหาคม 2565 เวลา 19.30 น. ทาง The101.world

World

1 Aug 2022

101 One-on-One Ep. 272 วิกฤตศรีลังกา: บทเรียนจากประเทศ 'ดาวรุ่ง' สู่ 'ดาวร่วง' กับศุภวิชญ์ แก้วคุณอก

Sustainability

1 Aug 2022

อ่างเก็บน้ำคลองวังไตนด กับความยั่งยืนของประจักษ์มูลนิธิอนุรักษ์ป่ารอยต่อห้าจังหวัด

วันชัย ตันตวิทยาพิทักษ์

World

1 Aug 2022

ยกเลิก Roe VS Wade: 'เทียบกันเรื่องแท้ง' ในประชาธิปไตยแบบมีตัวแทน+เสรีนิยม

ชลิตาภรณ์ สังข์อินทร์

MOST READ

Life & Culture

14 Jul 2022

“ความตายคือการเดินทางของทั้งคนตายและคนที่ยังอยู่” นิติ ภวัครพันธุ์

ภาณุลา โพธิ์ศรีวงษ์

Life & Culture

27 Jul 2023

วิทเทเกอร์ ครอบครัวที่ ‘เลือดชิด’ ที่สุดในอเมริกา

พินพอน พุทธิสุข

Life & Culture

4 Aug 2020

การสืบราชสันตติวงศ์โดยราชสกุล “มหิดล”

กฤษฎิ์ อนันตนาถ

WORLD

Global Affairs
Trends
China
US
Asia
Europe
Latin America
Africa
ASEAN

POLITICS

Thai Politics
Law
Social Movement
Public Policy

ECONOMY

Economic Focus
Political Economy
Business

LIFE & CULTURE

People
City
Books
Film & Music
Lifestyle
Art & Design
Science & Innovation
Health
Human & Society
Gender & Sexuality

SOCIAL ISSUES

Education
Justice & Human Rights
Anti-Corruption
Sustainability
Social Problems

EDITOR'S NOTE

INTERVIEWS

DOCUMENTARY

MEDIA

Talk Programmes
Videos
Podcast
Visual & Infographics

SPOTLIGHTS

Happy Family
Democracy
Education Spotlight
Issue of the Age

PROJECTS

ABOUT

101

บริษัท ดี ดี อินโฟเวิจัน เปรอเซนต์ จำกัด

83/2 ซอยอารีย์สัมพันธ์ 1 ถนนพหลโยธิน แขวงพญาไท เขตพญาไท กรุงเทพมหานคร 10400

Copyright © 2021 the 101 percent. All rights reserved.

ตั้งโจทย์รัฐ ปฏิรูประบบใหม่ ทำอย่างไรให้ 'ราชการไทย' ก็นสมัยและตอบโจทย์ประชาชน

@ กองบรรณาธิการ 14 Mar 2024

Politics / Public Policy

READ

LATER

ไม่ว่ารัฐบาลไทยจะเปลี่ยนไปกี่ชุด การปกครองจะเวียนผ่านผ่านไปกี่รอบ สิ่งที่ยังคงอยู่เหมือนเดิมคือ 'ระบบราชการไทย'

มองมุมหนึ่งก็เข้าใจได้ เพราะการจะปกครองและขับเคลื่อนประเทศ ตั้งแต่ในเรื่องการจัดหาสารอุปโภคขั้นพื้นฐานให้ประชาชนไปจนถึงการวางแผนนโยบายหรือโครงการเพื่อนำพาประเทศไปข้างหน้า ล้วนต้องอาศัยกลุ่มคนทำงานประจำในระบบราชการเป็นฟันเฟืองขับเคลื่อนหลัก

แต่หากมองอีกแง่หนึ่ง คงปฏิเสธไม่ได้ว่าระบบราชการไทยมีความใหญ่โตเทอะทะ แถมยังต้องเจอกับปัญหามากมายในระบบราชการ (red tape) ทั้งจากวัฒนธรรม กฏระเบียบ ไปจนถึงภาพใหญ่สุดอย่างตัวระบบ ทำให้ระบบราชการกลายเป็นสิ่งที่คล้ายจะเป็นทั้งตัวขับเคลื่อนและเป็นตัวสร้างปัญหาเสียเอง

ยิ่งในปัจจุบัน โลกผันผวนและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เทคโนโลยีกลายเป็นโจทย์แหลมคมและกลายเป็นรวดวนที่แต่ละประเทศต้องวิ่งขึ้นให้ทัน กระแสรัฐบาลดิจิทัลหรือการนำระบบอิเล็กทรอนิกส์ต่างๆ มาใช้ในภาครัฐจึงกลายเป็นอีกหนึ่งความท้าทายที่แต่ละประเทศต้องเผชิญ

อย่างไรก็ดี เชื่อว่าระบบราชการจะไม่เคยปรับตัวและเปลี่ยนแปลงเลย เพราะตลอดหลายทศวรรษที่ผ่านมา ระบบได้ทำการปรับและเปลี่ยนตัวเองมาตลอด ยิ่งในยุคโรคระบาดที่เพิ่งผ่านพ้นไป ยิ่งกระตุ้นและเร่งให้ระบบราชการต้องปรับมากยิ่งขึ้น แต่คำถามสำคัญคือ เรามุ่งหน้าไปในทิศทางที่ถูกต้องหรือไม่ เพื่อที่จะทั้งปรับระบบและสร้างระบบที่ทันสมัยและคำนึงถึงประชาชนของประเทศไปพร้อมกัน

ยิ่งผนวกเข้ากับความผันผวนและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลกแล้ว ช่วงเวลานี้จึงคล้ายจะเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมและเรียกโครงการเปลี่ยนแปลงจากระบบราชการมากที่สุดเท่าที่เคยมีมา

101 ชวนตั้งโจทย์ให้องค์กรที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทยอย่าง 'ระบบราชการ' พร้อมแนวทางการปฏิรูประบบใหม่ผ่านบทสนทนากับผู้ร่วมเสวนาจากแวดวงที่หลากหลาย ประกอบด้วย **ดร.นพ.โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์** ผู้อำนวยการศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) **ดร.สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์** ประธานสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย **ผศ.ดร.ณัฐกร วิตตานนท์** อาจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ **ดร.สุพจน์ เขียววุฒิ** ผู้ทรงคุณวุฒิด้านรัฐบาลดิจิทัล และ **วิริยา เนตรน้อย** รองเลขาธิการสำนักงานคณะ

งานเสวนาครั้งนี้จัดขึ้นเป็นเวทีที่เจ็ด ในซีรีส์เสวนาสาธารณะ Research and Policy Dialogue: ตั้งโจทย์+ตอบอนาคต ประเทศไทยในบริบทโลกใหม่ ซึ่งเป็นเวทีเสวนาสาธารณะที่จะเปิดพื้นที่การมีส่วนร่วมจากคนในแวดวงที่หลากหลาย เพื่อร่วมกำหนดโจทย์ใหม่ประเทศไทยและระบบวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม ให้สอดคล้องกับบริบทโลกใหม่ จัดโดย 101 PUB และ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.)

ร่วมตั้งและตีโจทย์ใหม่เพื่อมุ่งไปสู่การสร้างระบบราชการไทยที่ทั้ง 'ทันสมัย' และที่สำคัญคือ 'ตอบโจทย์ประชาชน' ในโลกดิจิทัลไปพร้อมกัน ในบรรทัดถัดจากนี้

วิเคราะห์ระบบราชการด้วยมุมมองแบบมานุษยวิทยา – โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์

หนึ่งในคำถามใหญ่ (ที่ยังไร้คำตอบ) ของระบบราชการคือ แม้จะมีความคิดดี แผนงานโครงการดี และการวางยุทธศาสตร์ที่ดี แต่เวลานำไปปฏิบัติจริงกลับไม่ได้ผลดีเท่าที่ควร แกรมในบางกรณียิ่งทำให้ขีดความสามารถลดลงไปอีก นำมาซึ่งคำถามสู่การปฏิรูประบบราชการในภาพรวม

สำหรับ **ดร.นพ.โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์** ผู้อำนวยการศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) การพูดถึงการปฏิรูประบบราชการต้องพิจารณาหลักคิด 3 ข้อ

ข้อแรก คือ ความคิดที่ว่าระบบราชการหรือหน่วยงานรัฐก็เป็นเช่นนี้ หรือถ้ามองไปไกลกว่านั้น การมองว่าคนไทยก็มีลักษณะเช่นนี้ คือเป็นคนไม่มีวินัย โกมาตรมองว่าวิธีคิดแบบนี้กลายเป็นการมองว่าสาระหนึ่งดำรงอยู่ได้โดยปราศจากบริบททางประวัติศาสตร์หรือเหตุปัจจัย และจะดำรงอยู่เช่นนั้นตลอดไป (essentialism) ซึ่งเขามองว่าควรหลีกเลี่ยง

ข้อที่สอง คือ การมองว่ามีชุดคำตอบที่สำเร็จรูปและสมบูรณ์แบบอยู่แล้ว เหลือแค่การนำไปบังคับใช้ ซึ่งจะยิ่งทำให้การปฏิรูประบบราชการยากขึ้นตามลำดับ เพราะระบบราชการซับซ้อนและไม่มีอะไรเป็นเนื้อเดียว ไม่ว่าจะป็นข้าราชการประเภทใดล้วนมีวัฒนธรรมย่อยภายในของตนเองทั้งหมด

และ **ข้อสุดท้าย** การระมัดระวังว่าเราไม่ควรจะนำวิธีแบบราชการมาใช้ปฏิรูประบบราชการ เพราะนั่นคือการแก้ปัญหาโดยนำวิธีที่สร้างปัญหาแต่แรกมาใช้

โกมาตรมองเรื่อง ‘วัฒนธรรมราชการ’ หรือวัฒนธรรมองค์กรว่าเป็นประเด็นที่มีการพูดถึงค่อนข้างเยอะ แต่ปัญหา คือเรื่องดังกล่าวไม่มีความเป็นรูปธรรมและไม่เป็นขั้นเป็นอันที่จับต้องได้เหมือนเรื่องอื่น

“ถ้าถามว่าวัฒนธรรมราชการมีเอกลักษณ์อย่างไร ผมมองว่ามันผลิตตัวเองซ้ำได้แบบวัฒนธรรมทั่วไป นี่เป็นโจทย์ใหญ่มาก เหมือนที่เราบอกว่า คนที่เคยฉลาดปราดเปรื่องทำไมเข้ารับราชการแล้วดูเปลี่ยนไป หรือทำไมเขาจึงมีความคิดแบบนั้น”

หลายคนอาจมองว่าระบบราชการไม่มีประสิทธิภาพ แต่โกมาตรกลับมองว่า ระบบดังกล่าวมีประสิทธิภาพมากใน การสร้างและหล่อหลอมคนในรูปแบบหนึ่ง

“คนที่เรียนจบมาใหม่ๆ ไม่เคยรู้หรือเรียนจากมหาวิทยาลัยว่า การรู้หลบเป็นปีก รู้หลีกเป็นหาง หรือการทำงานแบบ เข้าขามเย็นขามเป็นอย่างไร แต่พอเข้ารับราชการไปเจอการเรียนรู้นองครักษ์เท่านั้นแหละ รู้เรื่องเลย”

นอกจากสร้างและกลืนกินตัวตนของคน ระบบยังคล้ายจะกัดกร่อนและบั่นทอนกำลังใจของคนทำงาน โดยตัวอย่าง ที่เป็นรูปธรรมคือการร่างและเสนอหนังสือราชการในหน่วยงานรัฐ

“คนที่ต้องร่างหนังสือราชการเนี่ยเยอะมากครับ จุดหมายฉบับหนึ่งพอถือไปตีหน้าห้องผู้อำนวยการ ก็โดนตีกลับมา แก่ ให้ลบคำไม่กี่คำ พอไปถึงหน้าห้องรองปลัดฯ ก็กลับให้เติมคำเดิมๆ แล้วกลับมาให้เติมคำเดิมๆ แต่พอไปถึงหน้าห้องปลัดฯ อาจจะมีคนให้ลบอีกรอบ ก็ต้องผ่านใหม่ทั้งหมด หนังสือบางฉบับบางทีวนเป็นสิบรอบกว่าจะเซ็นออกได้”

“นี่เป็นพิธีการที่บั่นทอนชีวิตและทำให้ประสิทธิภาพขององค์กรลดลง อีกทั้งยังลดทอนความเป็นมนุษย์ของคน ทำงาน กลายเป็นว่าเราจะให้คุณแก่ก็รอบก็ได้ พอคนทำงานเจอแบบนี้เยอะๆ เข้า ก็ถูกเปลี่ยนจนกลายเป็นเพียง หน่วยหนึ่งในระบบ”

โกมาตรสรุปง่าย ๆ ให้เราเห็นภาพของระบบราชการคือ “เดินตามช่อง มองแค่ที่เห็น เน้นตัวชี้วัด วิสัยทัศน์มีไว้ ท่องจำ งานที่ทำไม่มีความหมายอะไรเลย”

“มันเป็นคำขวัญเลยนะ (หัวเราะ) คือถ้าคุณเข้ารับระบบและถูกฝึก สุดท้ายคุณจะได้เดินตามช่อง เพราะถ้าคุณเกิดมี ความคิดสร้างสรรค์อะไรและไปเสนอไอเดียขึ้นมา คุณจะโดนลงโทษทันทีด้วยการให้ทำเรื่องนั้นเอง พอทำไปเรื่อยๆ ก็เข้าสู่โหมดการเรียนรู้คือไม่เสนอแล้ว ให้เดินตามช่องและมองเท่าที่เห็นพอ”

เรื่องวิสัยทัศน์เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจ โกมาตรชี้ว่า วิสัยทัศน์ในหน่วยงานราชการมักจะมีมาจากการร่วมเสนอ ของผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ ทำให้เกิดเหตุการณ์แบบจะตัดคำหรือข้อเสนอของใครออกก็เสียดาย กลายเป็นได้วิสัย ทัศน์แบบ ‘เฉลี่ย’ นำคำเชื่อมต่างๆ มาต่อกัน จนได้ ‘วิสัยทัศน์’ ที่ทุกคนพอใจแต่ไม่ทางองค์กรไปไหนเลย

ดังนั้น โกมาตรจึงมองว่า การวิจัยเรื่องวัฒนธรรมเพื่อปฏิรูประบบราชการเป็นโจทย์วิจัยที่น่าสนใจโจทย์หนึ่ง เพราะ งานวิจัยจำนวนมากเกี่ยวกับระบบราชการมักจะมุ่งวิจัยเรื่องเชิงปริมาณ เช่น การวิจัยเรื่องคอร์รัปชัน เสียมากกว่า แต่การวิจัยในเชิงคุณภาพ เช่น การเปลี่ยนแปลงของสื่อ ภาษา สัญลักษณ์ และพิธีกรรม จะเป็นการเปิดพื้นที่ให้โจทย์ วิจัยใหม่และช่วยสร้างงานวิจัยที่น่าสนใจมากขึ้น

“มีคนตั้งข้อสังเกตว่าข้าราชการในประเทศของเราล้วนจบการศึกษาจากสถาบันอุดมศึกษาทั้งหมด แต่ทำไมระบบ ราชการยังไม่ดี หรือเป็นเพราะการศึกษาของเราไม่ช่วยอะไร ผมว่าอันนี้เป็นโจทย์ที่ยังกินทาง”

โกมาตรชี้ว่า ความคิดเรื่อง ‘ราชการไทยประสิทธิภาพไม่ดี’ กับ ‘ประชากรประสิทธิภาพไม่ดี’ เป็นเรื่องที่ต้อง พิจารณาอย่างระมัดระวัง เพราะเราอาจมองได้ว่า ประชากรคุณภาพต่ำจึงทำให้ราชการคุณภาพไม่ดี หรืออีกนัย หนึ่งก็อาจแปลความได้ว่า ราชการคุณภาพไม่ดีทำให้ประชากรคุณภาพต่ำ

มากกว่า”

ในความคิดของโกมาตร มุมมองที่ว่าประชาชนคุณภาพต่ำ ไม่มีวินัยและไม่เคารพกติกา จะหมดไปทันทีหากคนๆ นั้นทำงานในบริษัทต่างชาติ หรือทำงานในเอกชนที่ต่างออกไป หรือพูดโดยสรุป คนเดียวกันแต่ทำงานในที่ที่มีบริบทต่างกันจะทำให้พฤติกรรมต่างกันไปด้วย

“เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลรัฐกับเอกชนก็ต่างกัน ครูในโรงเรียนรัฐกับกวดวิชาก็มีพฤติกรรมที่ต่างกัน เพราะเรากำลังพูดถึงวัฒนธรรม บริบท เงื่อนไข ที่ทำให้พฤติกรรมบางอย่างแสดงออกได้ยากง่ายต่างกันออกไป เพราะไม่มีกาลเทศะให้แสดงออกได้”

กล่าวโดยสรุปแล้ว นี่คือพลังของวัฒนธรรมที่หล่อหลอม (shape) คนได้ ทำให้ไม่ว่าคุณจะเป็นใครมาจากไหน ถ้าหัวไม้ด้อยจริงๆ ก็จะเป็นแบบที่คนอื่นเป็นในระบบ นำมาซึ่งข้อสรุปของโกมาตรที่ว่า การปฏิรูปวัฒนธรรมเป็นประเด็นสำคัญอย่างยิ่งหากจะปฏิรูประบบราชการ

นอกจากประเด็นเรื่องวัฒนธรรม อีกประเด็นหนึ่งคือเรื่องงบประมาณ โกมาตรแชร์ประสบการณ์การทำงานของตนว่า เมื่อส่งแผนปฏิบัติการให้ไปให้หน่วยงานที่ดูแลเรื่องงบประมาณพิจารณา ก็จะถูกตีกลับเสมอ เมื่อตัดแล้วก็จะต้องไปชี้แจงงบบที่คณะกรรมการอีก

“อย่างที่เราซิล ประชาชนไม่ได้ลงคะแนนเลือกตั้งแค่ สส. แต่ลงคะแนนเรื่องการจัดสรรงบประมาณด้วย คือแม้เขาจะไม่ได้ออกเสียงเห็นประชาชนทั้งหมด แต่เขานำความเห็นเหล่านี้มาประกอบการพิจารณาเรื่องงบประมาณด้วย”

นอกจากนี้ โกมาตรยังชี้ให้เห็นหนึ่งในโจทย์ใหญ่ของระบบราชการ คือกระบวนการเข้าสู่ตำแหน่ง เนื่องจากผู้นำจะเป็นผู้กำหนดคุณค่าและวัฒนธรรมองค์กร ไม่ว่าจะตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม เพราะฉะนั้น ถ้าผู้นำไม่มีความสามารถพอ ก็อาจจะกลายเป็นผู้นำที่สร้างองค์กรที่ไม่เคารพความสามารถของคนได้เช่นกัน กระบวนการเข้าสู่ตำแหน่งจึงสำคัญ แต่กลับเป็นกระบวนการที่ถูกตรวจสอบน้อยมาก

“ระบบราชการจะมีงบประมาณแผ่นดินที่จะถูกจัดสรรให้โครงการต่างๆ ซึ่งเรามีโครงการเกือบ 2 ล้านกว่าโครงการในแต่ละปี บางโครงการก็มีโครงการย่อยอีก และมีข้าราชการเป็นผู้รับผิดชอบเหมือนเป็นคนพัฒนาโครงการ”

“เพราะฉะนั้น ถ้าเราได้หัวหน้าโครงการดีก็จะทำให้งานขององค์กรดี เราเลยต้องพัฒนาทักษะการจัดการโครงการด้วย”

นอกจากนี้ โกมาตรยังเสนอแนวคิดว่า เวลาพูดถึงกรอบใหญ่อย่างเรื่อง ‘ประสิทธิภาพภาครัฐลดลง’ เราอาจมองไกลไปมากกว่าการขยายขีดความสามารถในการแข่งขัน เพราะเวลาพูดถึงการปฏิรูประบบราชการจะถูกพูดถึงในแง่ของเศรษฐกิจหรือการพัฒนาขีดความสามารถ แต่ยังมีประเด็นอื่น เช่น ความยุติธรรม สิทธิมนุษยชน ทั้งหมดนี้ล้วนอาศัยการดำเนินการโดยระบบราชการทั้งสิ้น

“แม้เราจะมียุทธศาสตร์ 3 ฝ่าย (นิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ) แต่ทั้งหมดล้วนขับเคลื่อนบนระบบราชการ เพราะฉะนั้น การปฏิรูประบบราชการอาจจะสำคัญกว่าที่เราคิด”

นอกจากนี้ หนึ่งในความล้มเหลวของระบบราชการไทยคือการประเมินผลงาน ซึ่งมีคณะกรรมการประเมิน ‘ด้านลบ’ ออกจากระบบเสมอ นี่จึงเป็นหนึ่งโจทย์สำคัญในการทำให้กระบวนการประเมินเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพจริงๆ

“ระบบที่ซับซ้อนอย่างระบบราชการควรมีการให้ feedback ที่ดี แต่ปัจจุบันไม่มีเลย กลายเป็นขับเคลื่อนด้วยการดำเนินไปอย่างเดียว นี่เลยกลายเป็นจุดอ่อนของระบบไป”

เมื่อถูกถามถึงโจทย์วิจัยเพื่อปฏิรูประบบราชการ โกมาตรมองไปถึงเรื่องทฤษฎีการเปลี่ยนแปลง (Theory of Change)

“สิ่งหนึ่งที่ผมรู้สึกคือ เราจำเป็นต้องมีทฤษฎีว่าเราจะเปลี่ยนแปลงโลกอย่างไร หรือระบบราชการจะถูกเปลี่ยนแปลงอย่างไร แต่อย่าลืมว่า หน่วยงานแต่ละแบบไม่เหมือนกัน ข้าราชการแต่ละประเภทก็มีลักษณะไม่เหมือนกัน แต่สิ่งที่จำเป็นคือการมีทฤษฎี”

ประเด็นต่อมาที่น่าสนใจและเป็นที่ถูกพูดถึงอย่างมากในเกาหลีใต้คือ การสร้างการแข่งขันระหว่างหน่วยงานราชการด้วยกันเอง โกมาตรชี้ว่า ไทยจะมองหน่วยงานราชการว่าเป็นระบบนิเวศ (ecosystem) จึงจะทำงานซ้ำกันไม่ได้ ทำให้เกิดการผูกขาดการทำงานของหน่วยงานอยู่ไม่กี่หน่วย จึงทำให้ไม่เกิดการแข่งขันใดๆ ขึ้น

อย่างไรก็ดี การแข่งขันอาจจะเกิดขึ้นได้ในหลายแบบ เช่น การที่ท้องถิ่นแข่งขันให้พื้นที่ของตนเองมีกฎระเบียบที่เอื้อต่อการลงทุน หรือมีคุณภาพชีวิตที่ดีกว่า แต่จะทำเช่นนี้ได้ จะต้องพิจารณาเรื่องอำนาจของท้องถิ่นในการกำหนดมาตรฐานในพื้นที่ของตนเองได้ด้วย

“ผมเสนอว่าเราจะสร้างโมเดลที่ก่อให้เกิดการแข่งขันกันเพิ่มมากขึ้นได้ไหม เพราะปัจจุบันราชการไม่อนุญาตให้แข่งขันกันเนื่องจากมองว่าเป็นความซ้ำซ้อน แต่ผมคิดว่านี่เป็นการมองโจทย์และมองโลกในอีกแง่หนึ่งมากกว่า” โกมาตรทิ้งท้าย

“จริงๆ แล้ว ภาครัฐไทยมีขีดความสามารถที่หลากหลาย โดยมีบางเรื่องที่เก่ง เช่น การบริหารเศรษฐกิจมหภาค สุขภาพ ซึ่งดูรวมๆ แล้วถือว่าดีกว่าประเทศอื่น เท่ากับภาครัฐไทยมีขีดความสามารถที่เข้มแข็งพอสมควร แต่ในอีกหลายเรื่อง เช่น การจัดการโครงสร้างพื้นฐาน รายได้ หรือการจัดการตลาดสินค้า พบว่ามีการผูกขาดเพิ่มขึ้น ยิ่งเรื่องนวัตกรรมเรายังอ่อนแอ ทำให้ภาครัฐไทยไปต่อได้ยาก”

ดร.สมเกียรติ ตั้งวงกิจวานิชย์ ประธานสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI) กล่าวและนำมาสู่ข้อเสนอลองของเขาว่า โจทย์สำคัญในการปฏิรูประบบราชการคือ การสร้างขีดความสามารถภาครัฐ (state capacity) ซึ่งจะถูกผูกโยงกับขีดความสามารถของประชาชนและประเทศโดยรวมต่อไป

สมเกียรติชี้ว่า เรื่องดังกล่าวโยงกันสองทาง เพราะถ้ารัฐไทยปราศจากคนที่มีความสามารถ ภาครัฐก็จะอ่อนแอ เมื่ออ่อนแอก็ทำให้ประเทศบริหารจัดการการศึกษาได้ไม่ดี การสร้างนวัตกรรมก็จะไม่เกิดขึ้น

หากมองในระดับโลก ไทยถือว่ามีขีดความสามารถภาครัฐในระดับปานกลาง แต่ประเด็นสำคัญที่สมเกียรติชี้ให้เห็นคือ ขีดความสามารถภาครัฐไทยลดลงอย่างรวดเร็ว ถ้าเทียบกับอีกหลายประเทศที่มีขีดความสามารถเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เช่น เกาหลีใต้และสิงคโปร์

“ความท้าทายของเราคือการที่ขีดความสามารถลดลงอย่างต่อเนื่อง” สมเกียรติชี้ให้เห็น “ก่อนเกิดวิกฤตในปี 1997 ไทยถูกจัดอันดับโดย International Country Risk Guide (ICRG) ว่าอยู่ในระดับที่มีขีดความสามารถค่อนข้างดี แต่หลังจากนั้นเราตกลงมา ขณะที่ประเทศรอบตัวเราอย่างเวียดนามและมาเลเซียมีขีดความสามารถเพิ่มขึ้น”

เมื่อเป็นเช่นนี้ โจทย์ใหญ่ของประเทศไทยจึงเป็น ‘การเดินทางต่อไป’ สมเกียรติยกตัวอย่างปัญหาคลาสสิกอย่าง ‘กับดักรายได้ปานกลาง’ ที่ไทยติดกับมาเป็นเวลาหลายปี และด้วยอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเช่นปัจจุบัน สะท้อนว่า ไทยมีศักยภาพต่ำลงสวนทางกับเทคโนโลยีที่ก้าวกระโดดขึ้นเป็นทวีคูณ ทำให้ยากที่จะหลุดพ้นจากกับดักรายได้ปานกลาง

หากให้กล่าวเฉพาะเจาะจงกว่านั้น สมเกียรติชี้ว่า ขีดความสามารถของบุคลากรภาครัฐไทยลดลงอย่างน่าตกใจ กล่าวคือ “คนในระบบราชการที่สามารถเก็บความคม (sharp) และความเป็นปกติได้ต้องยอมด้อยেমมาก เพราะพอเข้าสู่ระบบราชการแล้ว คุณจะต้องเจอกับวัฒนธรรมที่ทำตามคนรอบข้าง”

“มนุษย์เราเป็นสัตว์สังคม ถ้าเราถูกรายล้อมด้วยคนที่คิดว่า ‘ความผิดปกติ’ บางอย่างในระบบราชการเป็น ‘ความปกติ’ สุดท้ายเราก็จะทำแบบนั้นไปเรื่อยๆ ด้วย ซึ่งผมมองว่าเป็นปัญหาอย่างยิ่ง”

สมเกียรติชี้ให้เห็นมายาคติ (myth) สองประเด็น *ประเด็นแรก* คือ การเชื่อว่าประชาธิปไตยจะเป็นคำตอบ กล่าวคือเมื่อไทยเป็นประชาธิปไตยแล้วการพัฒนาจะเกิดขึ้นเอง เพราะเน้นนโยบายจะมาจากฝ่ายการเมือง แต่ผู้ขับเคลื่อนยังเป็นระบบราชการอยู่ เช่นการกระจายอำนาจที่มีการทำอยู่แล้วในภาครัฐไทย แต่สมเกียรติชี้ว่า การกระจายอำนาจก็ยังเป็นกระบวนการที่ต้องดำเนินการต่อไป ดังเช่นการมีผู้ว่าราชการจังหวัดทั้ง 76 จังหวัด ทว่าอำนาจหลายอย่างก็ยังผูกติดกับกระทรวงมหาดไทย ทำให้ผู้ว่าฯ ไม่สามารถบริหารจัดการเรื่องในจังหวัดได้ทุกอย่าง

“จริงๆ ผมชอบบอกว่า การมีประชาธิปไตยเป็นเงื่อนไขที่ ‘จำเป็น’ แต่ไม่เพียงพอ เพราะการมีประชาธิปไตยจะทำให้ภาครัฐมีขีดความสามารถและต้องตอบสนองต่อประชาชน แต่มันไม่พอ เพราะเราต้องเติมอะไรอีกหลายอย่าง

กดดันต่อภาครัฐในการตอบสนองความต้องการของประชาชน แต่จะมีความสามารถในการตอบสนองต่อประชาชนหรือไม่ นั่นเป็นด้านอุปทาน (supply) ซึ่งเกี่ยวข้องกับหลายปัจจัย เช่น กฎระเบียบ ซึ่งก็จะต้องแก้ปัญหากันไป เช่น กิโยตินกฎหมาย (regulatory guillotine) ที่ช่วยออกมาคุ้มครองข้าราชการที่มีเจตนาดีอยากช่วยเหลือประชาชน

ประเด็นที่สอง คือ การคิดถึงกลไกอื่นแทนภาครัฐอย่างเช่นภาคธุรกิจหรือกลไกตลาด โดยยกตัวอย่างการ outsourcing ที่เคยมีการตั้งสมมติฐานว่าจะเป็นทางออกหนึ่งของภาครัฐไทย ทว่าบางเรื่องก็ได้ผล แต่บางเรื่องก็ไม่ได้ผล สมเกียรติจึงชี้ว่าวิธีนี้ก็ยังมีขีดจำกัดในการทำงานเช่นกัน

“ถ้าบางเรื่องที่ภาครัฐต้องขับเคลื่อนและหัวหน้าหน่วยงานสามารถเห็นออกได้ทันที เรื่องนั้นจะไปได้ เช่น การออกแบบระบบเก็บภาษีของกรมสรรพากรที่ผู้บริหารผลักดัน แต่ถ้าเป็นเรื่องที่ทับซ้อนหลายหน่วยงาน หากเจ้าภาพไม่ได้ ทำให้ไม่มีใครรู้สึกเป็นเจ้าของในการทำงาน เรื่องแบบนี้จะยาก โดยเฉพาะเรื่องที่ได้แก้ได้แค่ครั้งเดียว แต่ต้องทำต่อเนื่องไป”

สมเกียรติยังต่อยอดจาก 3 ประเด็นที่โกมาตรได้ตั้งเอาไว้ตอนแรก คือเรื่องความคิดเกี่ยวกับระบบราชการ การมองว่าชุดคำตอบที่สำเร็จรูปและสมบูรณ์แบบ และการระมัดระวังไม่ใช้การนำวิธีแบบราชการมาใช้ปฏิรูปราชการ โดยเริ่มจากคำถามที่ว่า เราจะนำความคิดเหล่านี้มาสู่การปฏิบัติจริงได้อย่างไร

“ถ้าเราเชื่อมั่นว่าเราไม่มีคำตอบสำเร็จรูป เราจะถ่อมตัว (modest) ขึ้นมาก คือไม่тикทักเอาว่าต้องทำแบบนั้นแบบนี้ ผมคิดว่า การเปลี่ยนแปลงต้องมาจากปัญญาปฏิบัติ คือเรียนรู้จากการทำงานจริง ผู้ที่รู้ดีที่สุดจึงเป็นผู้ปฏิบัติที่เจอกับลูกค้า ที่จะได้รับการกระจายอำนาจไปเพื่อแก้ปัญหา”

สำหรับสมเกียรติ มีข้าราชการมากมายในระบบที่มีศักยภาพและอยากพัฒนาขับเคลื่อน แต่คิดที่วัฒนธรรมซึ่งเป็นรากที่ลึกที่สุด โดยเขาเสนอว่า หากจะแก้ปัญหาเรื่องวัฒนธรรมก็ต้องสร้างแนวปฏิบัติแบบใหม่ซ้ำๆ โดยเริ่มจากการนิยามปัญหาที่ควรแก้ แก่จากของจริงโดยเริ่มจากประชาชน และเริ่มมีความเห็นอกเห็นใจ (empathy) ว่าประชาชนต้องเจอกับปัญหาขนาดไหน

“ตัวอย่างหนึ่งคือการขอใบอนุญาตตั้งร้านอาหารที่มีชั้นตอนมากมาย วิธีง่าย ๆ คือลองให้ข้าราชการไปผ่านชั้นตอนเหล่านี้บ้าง เขาถึงจะมองเห็นใจของประชาชน”

ตรงนี้ต้องทำความเข้าใจไปกับการมีผู้นำที่มีคุณภาพและมีความสามารถ เพราะในเมื่อไม่มีคำตอบสำเร็จรูปในการแก้ปัญหา หนทางคือการสร้างตัวอย่างที่เป็นแบบอย่างหรือตัวอย่างนำร่องขึ้นมาก่อน

“ผมมองว่าวัฒนธรรมที่สำคัญในหน่วยงานราชการคือเรื่องความเป็นมืออาชีพ ถ้าคุณไปดูประวัติของระบบราชการตั้งแต่ระบบขุนนางของจีนจนถึงทฤษฎีระบบราชการของแมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber) ล้วนมองในเรื่องนี้ทั้งสิ้น”

นอกจากนี้ สมเกียรติยังกล่าวถึงเรื่องการประเมินว่า ผลการประเมินการทำงานควรวัดได้ จับต้องได้ และที่สำคัญคือก่อให้เกิดการ feedback ได้ รวมถึงต้องเปิดกว้างและเปิดให้มีการวิพากษ์วิจารณ์กัน นี่คือวัฒนธรรมที่จะต้องเริ่มพัฒนาให้เกิดขึ้นในหน่วยงานเพื่อแก้ปัญหาหลายอย่างที่ระบบเดิมแก้ไม่ได้ รวมถึงอาจแก้ปัญหาด้วยการตั้งหน่วย (unit) ขึ้นมาและยึดผลลัพธ์เป็นหลัก ควบคู่ไปกับการกระจายอำนาจในระดับพื้นที่ซึ่งจะช่วยส่งเสริมเรื่องนี้ด้วย

“ถ้าเราลองดูปัญหาใหญ่ๆ ในกรุงเทพฯ ตอนนี้ก็หนีไม่พ้นเรื่องอุบัติเหตุบนท้องถนนจริงๆ มีคนทำข้อมูลอยู่ครั้งรับว่า 90% ของอุบัติเหตุในกรุงเทพฯ เกิดจากมอเตอร์ไซด์ และมักเกิดที่สี่แยก ห้าแยก อยู่ไม่กี่แบบ เช่น สี่แยกคอกวัว อุโมงค์ หรือแยกที่ถนนหลายเลนมาทับซ้อนกัน”

“การแก้ปัญหาจริงๆ อาจจะต้องตั้งคณะทำงานที่มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมารวมกัน ให้ feedback ได้ ตรงไหนไม่เวิร์กก็วิพากษ์วิจารณ์กันได้ ตรงนี้อาจจะตรงข้ามกับวัฒนธรรมของระบบราชการบ้าง แต่ถ้าเราทำได้จะเป็นการสร้างตัวอย่างจริงที่นำไปเรียนรู้ต่อได้ ขยายผลต่อได้”

สมเกียรติทิ้งท้ายว่าการดำเนินการจากล่างขึ้นบน (bottom up) ย่อมไม่เพียงพอเมื่อคิดโครงสร้างที่ไม่เอื้อ จึงต้องมีการดำเนินการแบบบนลงล่าง (top down) ให้สอดคล้องกันด้วย เช่น การมี พ.ร.บ. การปฏิบัติราชการทางอิเล็กทรอนิกส์ฯ แต่ถ้าจะให้ครบวงจร ก็จำเป็นต้องมีวงจรแห่งการเรียนรู้ (learning loop) ประเมินออกมา เพื่อให้รู้ทิศทางและการปรับปรุงกันต่อไป

ปัญหาท้องถิ่นควรจบที่ท้องถิ่น จะปฏิรูปรัฐไทยควรเริ่มจาก ‘การกระจายอำนาจ’ – วัชรกร วิทิตานนท์

จากประเด็นเรื่องการกระจายอำนาจที่สมเกียรติกล่าวถึง ผู้เรื่องเล่าของ ผศ.ดร.วัชรกร วิทิตานนท์ อาจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่เกิดขึ้นในจังหวัดใหญ่อย่างเชียงใหม่ และสะท้อนไปถึงปัญหาโครงสร้างของประเทศ

“ผมว่าปัญหาใหญ่ประการแรกคือ การรวมศูนย์แบบแยกส่วน (fragmented centralisation) พุงต่างๆ คือ ถนนเส้นเดียวประมาณ 5 กิโลเมตร แต่เกี่ยวข้องกับหน่วยงานราชการประมาณ 18 หน่วย และเป็นส่วนราชการที่ตั้งอยู่ใน

ณัฐกรฉายภาพใหญ่ว่า ในเชียงใหม่ มีส่วนราชการที่ขึ้นกับผู้ว่าฯ เพียง 35 หน่วยงาน อีก 256 หน่วยงานอยู่นอกการบังคับบัญชาของผู้ว่าฯ และการที่หน่วยงานราชการเหล่านี้ไม่ได้ขึ้นกับท้องถิ่นทำให้เกิดปัญหาของระบบคือ เปลี่ยนคนทำงานบ่อย เปลี่ยนผู้บริหารบ่อย ทำให้เกิดความไม่ต่อเนื่องในการบริหาร

ตัวอย่างที่สองที่ณัฐกรชี้ให้เห็นคือ การขาดท่อนของการประสานภูมิภาคที่อยู่ใต้ทางเท้าแห่งหนึ่ง ทว่าพื้นที่ตรงนั้นเป็น 'พื้นที่ทับซ้อน อำนาจซ้อนทับ' (area and authority overlap) คือถ้าทั้งท่อประปาและพื้นที่ที่อยู่ภายใต้หน่วยงานเดียว ก็จะเกิดการวางแผนปรับปรุงพื้นที่ให้สอดคล้องกันได้ แต่เมื่อพื้นที่และท่อประปาขึ้นกับคนละหน่วยงานกัน ทำให้เกิดปัญหาว่าเมื่อการประปาฯ ทำการปรับปรุงท่อประปา ทว่าเทศบาลเพิ่งปรับปรุงฟุตบาทไป ทำให้ต้องเสียเงินซ่อมแซมฟุตบาทอีกครั้ง

สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าหน่วยงานไม่ทำงานอย่างบูรณาการร่วมกัน ณัฐกรจึงชี้ว่า สิ่งสำคัญคือการมีโจทย์ใหญ่ข้ามหน่วยงานและต้องมองรอบด้านให้ครบทุกมิติ

"ผมเองก็ยังไม่จินตนาการถึงทางออกไม่ได้นะ แต่ให้ยกตัวอย่างบางประเทศอย่างญี่ปุ่น คือทั้งหมดที่เราเห็นบนถนนของเขาแทบไม่มีอะไรที่ไม่เป็นของท้องถิ่นเลย ไม่ว่าจะเป็นรถรางไฟฟ้า ทางเท้า ดิ็ก ถ้ามั่วว่าท้องถิ่นดีกว่าส่วนกลางไหม จริงๆ ก็อาจไม่ใช่ แต่สิ่งที่เขามีแน่นอนคือ ประชาชนมีส่วนร่วม มีโครงสร้างประชาธิปไตยที่มีผู้แทนของประชาชนและมีวาระการดำรงตำแหน่งชัดเจน และมีกลไกตรวจสอบระดับล่าง"

"เรื่องต่อไปที่เราควรมาถกกันให้ชัดเจนคือ อะไรที่อำนาจส่วนกลางควรมอบให้ท้องถิ่นทำ และอะไรคือสิ่งที่ภูมิภาคควรปรับบทบาท ทำให้ท้องถิ่นมีอำนาจมากขึ้น" ณัฐกรกล่าว "ปัญหาท้องถิ่นควรจบที่ท้องถิ่น ไม่ควรมาที่กรุงเทพฯ ถ้าอยากปฏิรูปประเทศไทย ต้องกระจายอำนาจ"

อย่างไรก็ดี แม้การกระจายอำนาจจะเป็นสิ่งที่หลายคนมองว่า เป็นทางออกของการปรับปรุงราชการ โดยเฉพาะในส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่น แต่ณัฐกรมองว่า ลำพังการกระจายอำนาจยังไม่เพียงพอ หากไม่มาพร้อมกับการจัดการท้องถิ่น

"การบริหารจัดการภาครัฐที่ทำหน้าที่ให้บริการสาธารณะมีองค์กรหลายลักษณะ แต่ปัญหาที่เราต้องปฏิรูปจริงก็คือ ส่วนราชการ เพราะคืออย่างรัฐวิสาหกิจหรือองค์การมหาชนที่เกิดขึ้นมาภายหลัง เขาค่อนข้างคล่องตัวและมีโครงสร้างการทำงานที่ตอบโจทย์ สามารถทำหลายอย่างที่ราชการทำไม่ได้"

สำหรับณัฐกร หากมองลงไปในระดับท้องถิ่น ปัญหาหนึ่งคือการกระจายอำนาจของมหาตมาทไทยสู่ท้องถิ่น กล่าวคือผู้แทนของมหาตมาทไทยคือผู้ว่าราชการจังหวัด แต่นอกจากจะขาดอำนาจหลายอย่างแล้ว ผู้ว่าฯ ยังต้องเจอกับงานประชุมหรืองานพิธีกรรมต่างๆ จนเบียดบังเวลาไป

"เราไม่เคยกำหนดคุณสมบัติการอยู่ในตำแหน่งของผู้ว่าฯ ถ้าเทียบกับองค์การมหาชนที่มีบอร์ดและผู้ดำเนินการที่อยู่เป็นวาระ เพราะฉะนั้น ถ้าเราเลือกตั้งผู้ว่าฯ ทุกจังหวัดเหมือนกรุงเทพฯ ไม่ได้ เราอาจจะเปลี่ยนมาลองกำหนดคุณสมบัติของผู้ว่าฯ แทน"

อย่างไรก็ดี ณัฐกรทิ้งท้ายว่า ปัจจุบัน มี พ.ร.ฎ.ว่าด้วยการบริหารงานเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ ที่มีแนวความคิดคือ ผู้ว่าฯ ต้องรู้โครงการในจังหวัดของตนและบริหารจัดการให้ไปในทิศทางเดียวกันกับการพัฒนาจังหวัด ซึ่งสามารถเป็นส่วนหนึ่งในการทำให้ผู้ว่าฯ แก้ปัญหาในจังหวัดของตนเองได้ดีขึ้น

กระแสเทคโนโลยีกลายเป็นเทรนด์และเป็นความหวังของหลายภาคส่วนในช่วง 2-3 ปีมานี้ ในมุมของการปฏิรูประบบราชการก็เช่นกัน ดังที่หลายคนมองว่าการปรับตัวเข้าสู่ดิจิทัลและการพัฒนาธรรมาภิบาลดิจิทัลจะทำให้ภาครัฐดีขึ้น

อย่างไรก็ดี ดิจิทัลอาจไม่ใช่กระสุนเงิน (silver bullet) หรือคำตอบสำเร็จรูปเสมอไป ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิด้านธรรมาภิบาลดิจิทัลอย่าง **ดร.สุพจน์ เตชวรภูมิ** ชี้ให้เห็น 3 ประเด็นที่ต้องพิจารณาเมื่อพูดถึงการปรับตัวเข้าสู่เทคโนโลยี

ประเด็นแรก คือ การนำดิจิทัลเข้ามาในระบบราชการไม่ใช่แค่การนำเทคโนโลยีไปให้ใช้ แต่ต้องเปลี่ยนพันธกิจหรือรูปแบบการดำเนินงานมาใช้เทคโนโลยีทำงานดีขึ้น หรืออาจจะเปลี่ยนรูปแบบการทำงานไปทั้งหมด

ประเด็นที่สอง คือ เทคโนโลยีเป็นเรื่องที่ต้องทำต่อเนื่องในภาพรวม อีกทั้งงานเทคโนโลยีไม่ใช่แค่งานของฝ่ายเทคโนโลยีสารสนเทศเพียงอย่างเดียว แต่เป็นงานของเจ้าหน้าที่คนอื่นด้วยในการใช้เทคโนโลยีทำงานให้มีประสิทธิภาพ

และ *ประเด็นสุดท้าย* จะทำอย่างไรให้การลงทุนในเทคโนโลยีทั้งหมดเป็นไปอย่างคุ้มค่ากับประชาชนด้วย

สุพจน์ชี้ให้เห็นความท้าทายในการปรับใช้เทคโนโลยีกับระบบราชการว่า เรื่องผู้นำเป็นเรื่องที่สำคัญมาก เพราะถ้ามีคนไม่ร่วมมือด้วย เรื่องเทคโนโลยีก็จะไม่เกิดผล ดังนั้น จึงควรหาทางปรับมาเขตว่าการเปลี่ยนแปลงเป็นเรื่องปกติทุกอย่างต้องมีการเปลี่ยนแปลง รวมทั้งมีทักษะและความสบายใจที่จะใช้เทคโนโลยีด้วย

“เวลาเราจะเปลี่ยนกระบวนการ ก็ขอบเขตปัญหาว่าติดกฎหมายนั้น ติดกฎระเบียบนี้ เลยเปลี่ยนไม่ได้ แต่พอถามกลับไปได้ว่า เรื่องนี้ติดกฎระเบียบข้อไหน ก็ตอบไม่ได้ เพราะหลายอย่างมาจากความเคยชิน ดังนั้น จึงมีการออก **พ.ร.บ.การปฏิบัติราชการทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ. 2565** ขึ้นมาด้วย”

อย่างไรก็ดี สุพจน์ชี้ว่า สิ่งที่สำคัญและอยากให้เกิดขึ้นคือการมีส่วนร่วมของประชาชน จึงมีความพยายามเขียนแผนให้มีการรับฟังเสียงของประชาชนมากขึ้น พร้อมทั้งชี้ให้เห็นโจทย์ใหญ่ 2 ข้อ ในเรื่องนี้

ประการแรกคือ โจทย์ในเชิงโครงสร้าง กล่าวคือไทยยังมีวิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์ไม่ชัด แม้จะมีแผนระดับชาติก็ไม่ได้กล่าวถึงปัญหาจริงๆ หรือเป็นการนำเรื่องเดิมมาเขียนซ้ำ จึงไม่เกิดการแก้ปัญหาที่ตรงจุดจริงๆ ซึ่งสุพจน์เสนอทางแก้ปัญหาว่า แผนระดับชาติควรกำหนดให้ชัดเจนว่าอยากเห็นอะไร มีหน่วยงานไหนรับผิดชอบ และมีระยะเวลาในการทำถึงเมื่อใด

ประการที่สองคือ ความซ้ำซ้อนของหน่วยงานรัฐที่มีการทำงานซ้ำกัน มีการตั้งหน่วยงานใหม่เรื่อยๆ จนทำให้เกิดปัญหาว่า หน่วยงานไม่รู้ว่าภารกิจของตนเองคืออะไรกันแน่ ซึ่งสุพจน์มองว่า เราจะต้องหาวิธีการจัดการความซับซ้อนในโลกที่เปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ คือทำให้ง่ายขึ้น (simplified) เพื่อให้ระบบยืดหยุ่น (flexible) เพียงพอที่จะปรับปรุง และสุดท้าย คือโจทย์เรื่องงบประมาณที่กระจายเป็นเบี้ยหัวแตก มีการตั้งงบเพิ่มเรื่อยๆ จนกลายเป็นโซล

นอกจากโจทย์ดังกล่าวแล้ว สุพจน์ยังเห็นด้วยเรื่องการปรับวัฒนธรรมว่าเป็นส่วนหนึ่งในการปฏิรูประบบราชการ โดยแบ่งเรื่องนี้ออกเป็น 3 ประเด็น

ข้อแรก คือ การสร้างวัฒนธรรมแบบ junior first กล่าวคือเปิดให้เด็กในที่มได้มีโอกาสแนะนำตัวหรือแสดงความคิดเห็นก่อน เพื่อให้เด็กมีความกล้าพูดกล้าแสดงมากขึ้น ซึ่งเป็นสิ่งที่สำนักงานพัฒนาธรรมาภิบาลดิจิทัล (DGA) เริ่มทำ

senior first ในเรื่องการเปลี่ยนแปลง เพราะหากผู้ใหญ่ไม่เปลี่ยน วัฒนธรรมองค์กรจะไม่มีทางเปลี่ยนแปลงได้เลย และ **ข้อสุดท้าย**คือ การสร้างมายเซตแบบความเป็นเจ้าของ (entrepreneurial mindset) คือทุกคน ทุกฝ่าย ทุกกอง ในระบบเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเอง และมองว่าเราสามารถสร้างความเปลี่ยนแปลงในส่วนของตนเองได้โดยไม่ต้องรอระดับบนสั่งลงมาอย่างเดียว

นอกจากเรื่องวัฒนธรรมแล้ว อีกหนึ่งโจทย์ที่น่าสนใจคือการศึกษาการกระจายอำนาจ โดยลงรายละเอียดไปที่การใช้อำนาจในแต่ละเรื่อง

“ผมว่าเราไม่ควรมองเป็นแค่ขวากับด้า คือมองว่าควรกระจายอำนาจหรือไม่ ทำอยู่แค่นี้มันไม่ไปไหน ก็ปีก็เท่าเดิม แต่ถ้าเราบอกได้ว่า ประเด็นนี้ควรทำอะไร ขอเขตแค่ไหน ให้ใครทำ ผมว่าเราจะมีโจทย์อีกเยอะ”

สุพจน์ทั้งท้ายข้อเสนองี้ว่า ตอนนี้อภาครัฐกำลังโตขึ้นเรื่อยๆ จึงควรเริ่มพิจารณาเรื่องการตัดงานและลดการขอใบอนุญาตที่ไม่จำเป็นลง รวมถึงเรื่องการขับเคลื่อนโครงการนำร่อง แต่ต้องระวังเรื่องข้อมูลส่วนบุคคลและไม่ให้กระทบกับความมั่นคงด้วย

สะท้อนมุมมองภาครัฐ โจทย์ใหญ่ของการปฏิรูประบบราชการไทยคืออะไร – วิริยา เนตรน้อย

“ปัญหาทั้งหมดที่กล่าวมา ถ้ามองว่า ก.พ.ร. ในฐานะคนพัฒนาระบบราชการรับรู้ใหม่และพยายามจะแก้ไขใหม่ ต้องบอกว่าเราเห็นประเด็นและพยายามจะแก้มาโดยตลอด แต่การแก้ไขและดำเนินการให้เกิดขึ้นจริงอาจไม่ได้ง่ายไปเสียหมดในระบอบราชการ”

วิริยา เนตรน้อย รองเลขาธิการสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.) สะท้อนมุมมองในฐานะหน่วยงานที่มีหน้าที่พัฒนาระบบราชการและข้าราชการ พร้อมอธิบายว่า ระเบียบราชการคืออุปสรรคในการปรับระบบราชการ กฎระเบียบหลายอย่างเกิดขึ้นมานานและไม่เคยถูกปรับเปลี่ยน ทำให้แม้มีความพยายามในการปรับเปลี่ยนหรือพัฒนาประสิทธิภาพหลายอย่าง แต่หากเกิดการตรวจสอบขึ้นมาก็อาจกลายเป็นการกระทำที่ไม่เป็นไปตามระเบียบได้

“เกือบสองทศวรรษที่ผ่านมา ระบบราชการก็เปลี่ยนไปพอสมควร แต่คนที่บอกได้ว่าเปลี่ยนจริงใหม่คือผู้มารับบริการ เพราะฉะนั้น ต้องให้คนรับบริการจากภาครัฐมองว่าระบบราชการเปลี่ยนไปด้วย”

นี่จึงเป็นที่มาของแนวความคิดที่ว่า ระบบราชการต้องทั้งเปลี่ยนตัวเองในเบื้องต้นและทำให้ประชาชนเห็นว่าระบบราชการเปลี่ยนไปด้วย

“ทั้งเรื่องการออกแบบและการทำงานแบบหน่วยงานไหนหน่วยงานมัน เราตระหนักเรื่องพวกนี้ อย่างการตั้งหน่วยงานใหม่ ก็ไม่ใช่ที่เราไม่พิจารณา เรามีเงื่อนไขว่า การตั้งหน่วยงานใหม่จะต้องพิจารณาก่อนว่าภารกิจซ้ำกับหน่วยงานที่มีอยู่แล้วหรือไม่ ซึ่งตอนแรกก็ภารกิจไม่ซ้ำหรอก แต่อยู่ไปอยู่มา ทำงานซ้ำกันได้อย่างไรก็ไม่รู้”

“สำหรับการ WFH เราดูเรื่อง performance ที่ต้องส่งมอบมากกว่า แต่ที่สำคัญคือ ระบบหลังบ้านต้องพร้อมด้วย”

สำหรับคนที่ทำงานในวงการราชการมาอย่างยาวนาน วิจัยมองว่า การเปลี่ยนแปลงระบบราชการไม่ได้เปลี่ยนแปลงแบบก้าวกระโดด แต่เปลี่ยนแปลงโดยเรื่อยๆ มาตลอด อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นได้ต้องมีระบบนิเวศ (ecosystem) ที่ทันสมัยและเอื้ออำนวยต่อการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะหน่วยตรวจสอบที่อาจไม่ได้พิจารณาแค่ในมุมมองระเบียบ แต่อาจพิจารณาเจตนาของการกระทำร่วมด้วย

นอกจากในระดับองค์กรอย่างการทำงานที่บ้าน การออก พ.ร.บ. การปฏิบัติราชการทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ. 2565 ดังที่สุพจน์กล่าวไปแล้ว วิจัยยังยกตัวอย่างการมี พ.ร.บ. การอำนวยความสะดวกในการพิจารณาอนุญาตของทางราชการ พ.ศ. 2558 เพื่อแก้ปัญหาการทำงานของระบบราชการที่ล่าช้าจนอาจก่อให้เกิดการเรียกร้องหรือการจ่ายสินบน รวมถึงการมีช่องทางอิเล็กทรอนิกส์ในการติดต่อราชการด้วย

ทั้งนี้ แม้มีราชการและฝั่งนโยบายจะมีภาพการเปลี่ยนแปลงแล้ว แต่ในทางปฏิบัติ เรื่องเดียวไม่อาจขึ้นกับราชการเพียงฝ่ายเดียว แต่ต้องอาศัยการผลักดันจากฝั่งอื่นร่วมด้วย เช่น ฝ่ายการเมือง (รัฐสภา) ในการแก้กฎหมายกฎระเบียบ เพื่อจะนำไปสู่การปฏิรูปและการเปลี่ยนแปลงที่แท้จริง

หากให้มองต่อไปในฐานะของคนทำงานในการพัฒนาระบบราชการ วิจัยฉายภาพว่า แม้คนจะมองโครงสร้างภาครัฐเป็นต้นไม้ที่งอกกิ่งก้านออกไป แต่รูปแบบในอนาคตของรัฐควรเป็นเครือข่ายมากกว่า คือรับลดภารกิจที่คนอื่นทำได้ดีกว่าออกไป โดยมีกฎหมายช่วยเอื้ออำนวยความสะดวกในเรื่องนี้

อีกประเด็นที่น่าสนใจคือการทำแพลตฟอร์มกลางจากหน่วยงานกลางเพื่อลดภาระราชการ และมองเลยไปถึงวิธีบริหารจัดการหน่วยงานส่วนภูมิภาคด้วย

“เราคงคิดว่าตนเองต้องปรับตัวเช่นกัน เช่น ก.พ.ร. มุ่งเป้าเป็นรัฐบาลดิจิทัลและเปิดมากขึ้น ดังนั้นข้อมูลก็ต้องเปิดเผยให้คนนำไปใช้ได้ด้วย แต่ก็ต้องระวังเรื่องความมั่นคงปลอดภัยเช่นกัน เพราะข้อมูลที่อยู่กับเราเป็นของประชาชน ถ้าหลุดออกไปจะทำให้ประชาชนเสียหาย”

อีกโจทย์สำคัญคือเรื่องงบประมาณ บุคลากร และวัฒนธรรม วิจัยยกตัวอย่าง คนรุ่นใหม่มีนิสัยที่เรียนรู้ได้ไว แต่เข้าระบบราชการน้อยลง จึงเริ่มมีการมองหาวิธีการทำงานแบบใหม่ๆ เช่น การสามารถพักรับราชการและออกไปหาประสบการณ์ได้ หรือทำงานเป็นโครงการๆ ไป เพื่อดึงดูดคนรุ่นใหม่และคนที่มีความสามารถมากขึ้น

ในตอนท้าย วิจัยกล่าวว่า แม้ระบบอิเล็กทรอนิกส์จะช่วยอำนวยความสะดวกและลดขนาดกำลังคนภาครัฐ แต่ประเด็นที่น่าสนใจคือ เมื่อระบบเปลี่ยนตัวเองไปแล้ว บุคลากรจะมีทิศทางการทำงานอย่างไรต่อไป และโจทย์ใหญ่กว่านั้นคือ จะทำอย่างไรให้สามารถวัดประสิทธิภาพและลดขนาดกำลังคนไปพร้อมกันได้โดยใช้ดิจิทัล

“เป้าหมายในอนาคตของเราคือ ราชการต้องมีขนาดไม่ใหญ่และมีดิจิทัลมาช่วยเพิ่มประสิทธิภาพ แต่จะช่วยให้ขนาดไหนก็เป็นที่สนใจน่าสนใจที่ต้องทำกันต่อไป” วิจัยทิ้งท้าย

ปฏิรูปประเทศไทย

101 PUB

ตั้งโจทย์ ตอบอนาคต ประเทศไทยในบริบทโลกใหม่

Research and Policy Dialogue

สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์

สุพจน์ เรียงวุฒิ

ระบบราชการไทย

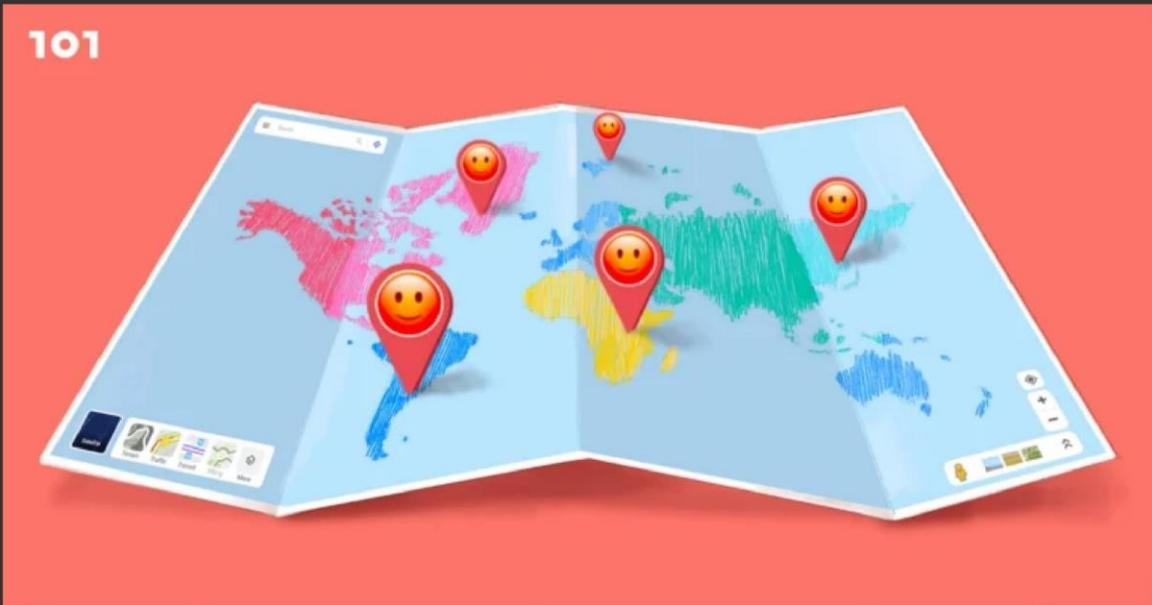

Print

เรื่อง: กองบรรณาธิการ

RELATED POSTS

World

28 Jul 2022

เทรเวอร์ เรนโบสต์ ชายผู้รู้จักทุกซอกของโลกผ่าน Google Maps โดยไม่เคยเดินทางออกนอกประเทศสักครั้ง

พันพอนก พุทสุข

World

29 Jul 2022

เมื่อญี่ปุ่นนำเศรษฐกิจมาขบคิดคู่ความมั่นคง: Economic Security ในยุทธศาสตร์รัฐบาลคิซิดะ

สอรรต สุทธิธง

101

EP.61

ระลึกถึงอาจารย์อาร์

รู้จุดอ่อน
แล้วสร้างใหม่
การศึกษาไทยในมุมมอง
นพ.ประเสริฐ ผลิตผลการพิมพ์

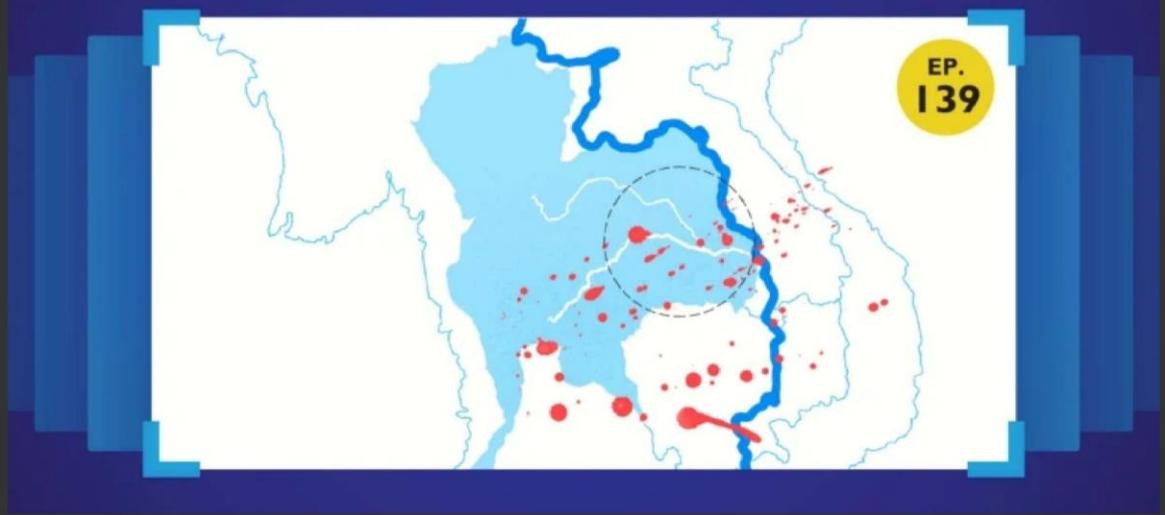
Health

29 Jul 2022

ระลึกถึงอาจารย์อาร์

ประเสริฐ ผลิตผลการพิมพ์

101 in focus

29 Jul 2022

101 In Focus Ep.139: ประวัติศาสตร์บาดแผลลุ่มน้ำโขง ซี มูล

101 กองบรรณาธิการ

Economy

1 Aug 2022

AIS ชื้อ 3BB: เคราะห์กรรมซ้ำซากของผู้บริโภค?

กษิติเดช ค้ำพอง

The **101** World

อาจไม่เหมาะหากประมาท
อภิชาติ ศรีจันทร์

Life & Culture 1 Aug 2022

ตัวละคร และความประมาทอันเหลือเกินใน “อาจไม่เหมาะหากประมาท”

อภิชาติ ศรีจันทร์

MOST READ

101PUB POLICY FLASH

สูญเสียกันไปเท่าไรแล้ว
กับคำว่า **เกณฑ์ทหาร**

สรวิศ มา

101PUB

Politics 31 Mar 2023

สูญเสียไปเท่าไรแล้วกับคำว่า ‘เกณฑ์ทหาร’

สรวิศ มา

Politics

23 Feb 2023

จากสูบนถนน สู่คนในสภา: 4 ปีชีวิตนักการเมืองของอมรัตน์ โชคปมิตต์กุล

กีตอิรา มาตาพัตถัน

Politics

16 Dec 2021

สิทธิที่จะพบศาลภายหลังถูกจับและถูกควบคุมตัว (ตอนที่ 1) : เหตุใดจึงต้องพบศาล และต้องพบศาลเมื่อใด

มน้อง ศรีสาติน

The 101 .World

US
Asia
Europe
Latin America
Africa
ASEAN

SOCIAL ISSUES

Education
Justice & Human Rights
Anti-Corruption
Sustainability
Social Problems

EDITOR'S NOTE

INTERVIEWS

DOCUMENTARY

Public Policy

ECONOMY

Economic Focus
Political Economy
Business

MEDIA

Talk Programmes
Videos
Podcast
Visual & Infographics

SPOTLIGHTS

Happy Family
Democracy
Education Spotlight
Issue of the Age

PROJECTS

ABOUT

Film & Music

Lifestyle

Art & Design

Science & Innovation

Health

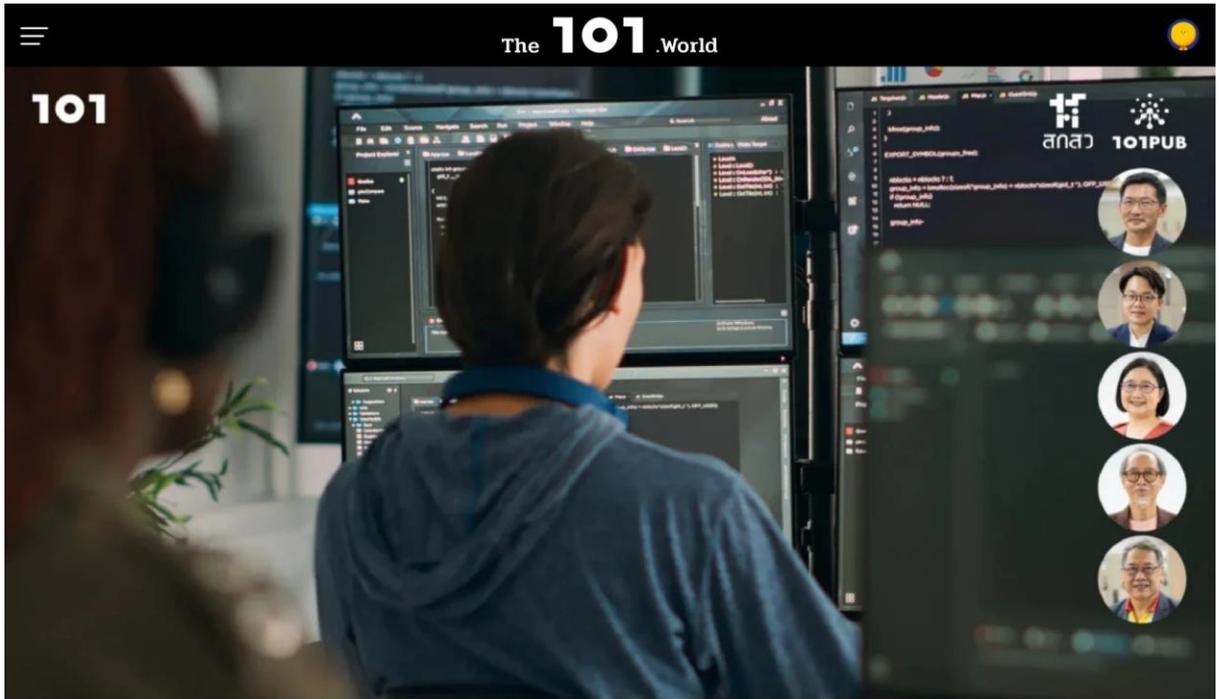
Human & Society

Gender & Sexuality

บริษัท ดี อินโฟเวิจ อินเตอร์เนต จำกัด

83/2 ซอยอารีย์สัมพันธ์ 1 ถนนพหลโยธิน แขวงพญาไท เขตพญาไท กรุงเทพมหานคร 10400

Copyright © 2021 the 101 percent. All rights reserved.

อ่านอนาคต ตีโจทย์(แรง)งานไทย เราควรปรับตัวอย่างไรในยุคเศรษฐกิจดิจิทัล

📍 กองบรรณาธิการ 🕒 8 Apr 2024

📁 Politics / Public Policy

READ
LATER

สำหรับคนในวัยผู้ใหญ่ ชีวิตของเราส่วนใหญ่ถูกผูกติดอยู่กับงาน ไม่ว่าจะเป็นคนทำงานที่อยู่บนตึกสูงใหญ่ระฟ้า หรือแล่นขี้นทำงานจากที่ใดก็ได้ในโลก หรือคนขายของที่เปิดร้านรวงอยู่จนเห็นชินตา ทุกคนล้วนผูกชีวิตของตนเองอยู่กับงาน ใช้เวลาส่วนใหญ่ของชีวิตอยู่ในที่ทำงาน กับเพื่อนร่วมงาน และใช้มันเพื่อทำงาน

เช่นเดียวกับอีกหลายสิ่งบนโลกนี้ โลกแห่งการทำงานล้วนเปลี่ยนไปตามยุคตามสมัย จากการทำงานในท้องไร่ท้องนาพลิกผ่านเข้าสู่การทำงานโรงงานอุตสาหกรรมหรือบริษัทใหญ่ จนกระทั่งดิจิทัลเริ่มเข้ามา 'เซ้า' ในทุกมิติของสังคม โลกแห่งการทำงานก็เริ่มเปลี่ยนไปมากยิ่งขึ้น ยิ่งจากการแพร่ระบาดของโควิด-19 ที่ผ่านมา ยิ่งพลิกโฉมโลกการทำงานไปอย่างรวดเร็วเกินที่ใครจะคาดคิด

โลกแห่งการทำงานเปลี่ยน แต่คนกลุ่มใหญ่ที่ยังคงอยู่ในระบบคือแรงงาน ประเด็นท้าทายสำคัญคือเมื่อโลกเปลี่ยน แรงงานจะปรับและเปลี่ยนตามอย่างไร โดยเฉพาะในยุคที่ผู้คนพูดคุยกันว่า AI จะเข้ามาแทนที่มนุษย์ และทักษะทางดิจิทัลกลายเป็นเรื่องพื้นฐานที่ตลาดแรงงานต้องการ พร้อมด้วยความต้องการทักษะใหม่ๆ ที่ถาโถมเข้าสู่ตลาดแรงงาน

ไม่ใช่แค่แรงงานเท่านั้น แต่ในโลกแห่งการทำงานยังมีคนอีกมากมาย ไม่ว่าจะป็นนายจ้าง ผู้ประกอบการ รวมไปถึงสถาบันการศึกษาต่างๆ ที่ต้องปรับให้เข้ากับตลาดแรงงานที่เปลี่ยนแปลงไป เพราะหากไม่ปรับตัวแล้ว คลื่นแห่งการเปลี่ยนแปลงอาจจะถาโถมเข้าใส่จนกระทั่งพัดพาคนบางส่วนออกจากตลาดแรงงานก็เป็นได้

คำถามสำคัญคือ เราจะปรับตัวและเปลี่ยนแปลงอย่างไรให้เข้ากับเทรนด์การทำงานในยุคปัจจุบันนี้?

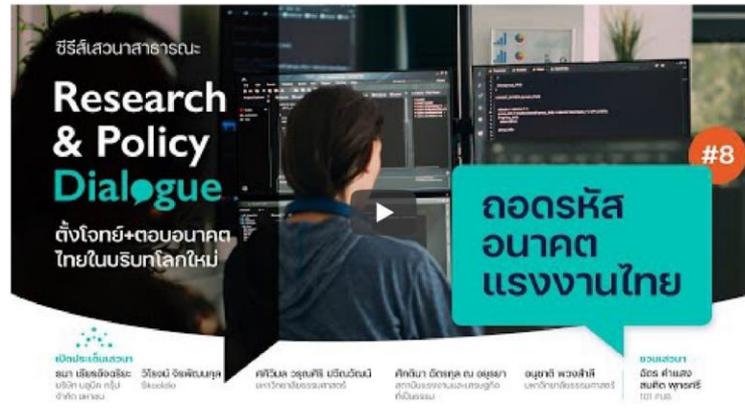
101 ชวนอ่านอนาคตตลาดแรงงานไทย พร้อมทั้งตีโจทย์สำคัญว่าในยุคที่ทุกคนขนานนามว่าเป็นยุค 'เศรษฐกิจดิจิทัล' แรงงานและกลุ่มที่เกี่ยวข้องต้องปรับตัวอย่างไร ผ่านบทสนทนากับผู้คนที่หลากหลายวงการ ประกอบด้วย **ดร.วิโรจน์ จิรพัฒน์กุล** กรรมการผู้จัดการและผู้ร่วมก่อตั้งบริษัท สคูลดีไอ จำกัด (Skooldio) **ธนา เจริญจริยะ** ประธานกรรมการบริษัท บลูบิค กรุ๊ป จำกัด (มหาชน) **รศ.ดร.อนุชาติ พวงสำลี** ประธานบริหารโรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ **รศ.ดร.ศศิวิมล วรณศิริ** ปวิณวิวัฒน์ อาจารย์ประจำคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และ **ศักดิ์นา ชัยตรกุล ณ อยุธยา** นักวิชาการสถาบันแรงงานและเศรษฐกิจที่เป็นธรรม โดยเก็บความจากงานเสวนา Research and Policy Dialogue: ตั้งโจทย์+ตอบอนาคต ประเทศไทยในบริบทโลกใหม่ #8:

'ถอดรหัสอนาคตแรงงานไทย'

หลากหลาย เพื่อร่วมกันกำหนดโจทย์ใหม่ประเทศไทยและระบบวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม ให้สอดคล้องกับบริบทโลกใหม่ จัดโดย 101 PUB และ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สทสว.)

ร่วมอ่านอนาคตและดีเจียใหม่ของ (แรงงาน)ไทย เพื่อสร้างระบบนิเวศการทำงานที่ยืดหยุ่น มีประสิทธิภาพ สอดรับกับเทรนด์โลกปัจจุบัน และที่สำคัญคือไม่มีใครไว้ข้างหลัง ในบรรทัดถัดจากนี้

อ่านกระแสตลาดแรงงานยุคใหม่ เมื่อดิจิทัลคือ ‘ทางรอด’ ไม่ใช่ ‘ทางเลือก’ - ดร.วิโรจน์ จิรพัฒนกุล

“ดิจิทัลในยุคนี้คือ ‘ทางรอด’ ไม่ใช่ ‘ทางเลือก’” คือคำกล่าวมาจาก ดร.วิโรจน์ จิรพัฒนกุล กรรมการผู้จัดการและผู้ร่วมก่อตั้งบริษัท สคูลดีโอ จำกัด (Skooldio) พร้อมชี้ให้เห็นโจทย์ต่อไปว่า โจทย์ของเศรษฐกิจดิจิทัล (digital economy) คือทุกคนหันมาทำเรื่องดิจิทัลทั้งหมด คำถามสำคัญคือเป็นความเสี่ยงหรือว่าโอกาส

“ถ้าพูดเรื่องความเสี่ยง เราลองดูแต่ละแอปพลิเคชันที่เราจ่ายเงินติดตาม (subscription) หรือใช้เป็นประจำทุกวันเกือบทุกแอปฯ เป็นของต่างชาติหมดเลย น่าจะมีแค่ mobile banking ที่เป็นของไทย แต่ตอนนี้ธนาคารแห่งประเทศไทยไปพยายามเปิด digital banking แบบไม่มีสาขาได้แล้ว ก็เป็นไปได้อีกที่ธนาคารต่างชาติจะเข้ามา”

คำถามของวิโรจน์คือ เราจะทำธุรกิจต่อไปอย่างไร และอนาคตกำลังแรงงาน (future workforce) แบบไหนที่จะช่วยให้ประเทศไทยไปถึงจุดนั้นได้

แต่ไม่ว่าจะมีแต่ความเสี่ยง การเป็นดิจิทัลและโลกไร้พรมแดนนำมาซึ่งโอกาสได้เช่นกัน วิโรจน์ชี้ว่าบริษัทในยุคนี้สามารถเป็นบริษัทระดับโลก (global company) ได้ตั้งแต่วันแรกๆ เพราะดิจิทัลทำให้คนที่อาจจะไม่ได้เป็นบริษัทใหญ่ ทุนหนา สามารถเติบโตในยุคที่ห่วงโซ่อุปทาน (supply chain) ครอบคลุมทั้งโลกได้

เมื่อมีทั้งความเสี่ยงและโอกาส วิโรจน์จึงสรุปว่า ทุกองค์กรต้องเตรียมกำลังแรงงานของตนเองให้มีทักษะเพียงพอที่จะแข่งขันระดับนานาชาติได้

เมื่อขยับมาดูเรื่องการจ้างงาน วิโรจน์ชี้ว่ามีงานวิจัยหลายชิ้นที่มองไปถึงเรื่องอนาคตการจ้างงานและตลาดที่เกี่ยวข้องกับทักษะของแรงงานเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์โลกและความต้องการแรงงานที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว กล่าวคือตลาดแรงงานจะต้องการอาชีพใหม่ๆ เช่น วิศวกรสำหรับรถยนต์ไร้คนขับ ซึ่งต้องอาศัยทั้งทักษะด้านเครื่องกลไก ไฟฟ้า หรือแม้กระทั่งการเขียนโปรแกรม

แต่ไม่ใช่แค่ทักษะที่เกี่ยวข้องกับการทำงานในแต่ละสายอาชีพ (hard skill) เท่านั้น ทว่าทักษะด้านอารมณ์และอุปนิสัยที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน (soft skill) ก็สำคัญเช่นกัน เช่น ความอดทนและความขยัน

ดร.วิโรจน์ จิรพัฒน์กุล

สำหรับเรื่องเทคโนโลยีต่างๆ เช่น AI จะเข้ามาเขย่า (disrupt) อย่างรุนแรง วิโรจน์เสนอว่า การเข้ามาแทนที่ของ AI จะเกิดขึ้นในสองรูปแบบ คือการทำงานแทนที่คนไปเลยกับการช่วยเสริมให้มนุษย์ทำงานง่ายขึ้นและสะดวกขึ้น

อย่างไรก็ดี เมื่อมองภาพตลาดแรงงานในปัจจุบัน พบว่า ตลาดแรงงานกำลังขาดแคลนผู้มีความสามารถ (talent shortage) ในการทำงาน พร้อมไปกับการที่เด็กจำนวนมากที่จบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยไม่สามารถหางานทำได้

“คำที่หายไประหว่างสองประเด็นคือ ‘คุณภาพ’” วิโรจน์กล่าว “เรามีทั้งนายจ้างที่มองหากคนเก่งมาทำงาน และคนที่หางานแต่ไม่เก่งพอที่จะทำงาน นี่เป็นช่องว่างระหว่างทักษะที่มหาวิทยาลัยสอนเด็กกับสิ่งที่ตลาดต้องการจริงๆ และเราต้องตระหนักด้วยว่ามันเปลี่ยนแปลงเร็วกว่าที่เคยมีมา”

“หรือถ้ามองไปให้ไกลกว่านั้น เรากำลังอยู่ในโลกที่ความรู้มีวันหมดอายุเร็วขึ้น สิ่งที่เราเรียนในช่วง 4 ปีของมหาวิทยาลัยอาจจะใช้ไม่ได้อีกแล้วในอนาคตข้างหน้า จึงมีการพูดถึงเรื่องทักษะที่เกี่ยวข้องกับการทำงานได้แบบตลอดชีวิต (lifetime employability)”

เมื่อเอาสองประเด็นข้างต้นมารวมกัน วิโรจน์ชี้ว่า งานแต่ละงานยังจะต้องมีความรู้หรือทักษะเฉพาะในวิชาชีพอยู่ แต่ทุกคนจะต้องมีทักษะเชิงเทคโนโลยีที่ไม่สามารถแทนที่ได้ เช่น ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ ทักษะการเรียนรู้และรับรู้อาสาของตนเอง หรือแม้กระทั่งทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่น

นอกจากนี้ แรงงานยังจะต้องมีทักษะใหม่ ความรู้ใหม่ ที่สอดคล้องกับโลกปัจจุบัน เช่น การใช้ Microsoft Excel หรือมีความรู้เท่าทัน AI (AI Literacy) มากไปกว่านั้นคือทักษะที่จะช่วยให้แรงงานก้าวข้ามคนอื่นได้ เช่น AI Cloud หรือด้านความปลอดภัยทางไซเบอร์ (cyber security)

“สถาบันการศึกษาจะต้องเริ่มพิจารณาแล้วว่า วิธีการสอนปัจจุบันยังใช้ได้อยู่หรือไม่ในโลกลักษณะนี้ สมัยก่อนเราอาจจะได้ความรู้จากห้องสมุด แต่สมัยนี้เรามี Chat GPT เด็กได้ความรู้จากการถาม ตรงนี้ก็จะตั้งคำถามเกี่ยวกับการจัดการศึกษาด้วย”

“บางที่การแบ่งเป็นสายวิทย์หรือสายศิลป์อาจจะไม่ได้เหมาะนัก คำถามคือเด็กจำเป็นต้องเลือกเลยไหมในเมื่อเรายังไม่มีระบบแนะแนวที่ดีพอ เราควรจะสอนให้เด็กกล้าสำรวจและมีพื้นฐานที่ดี เพื่อให้เขาเป็นนักเรียนรู้ตลอดชีวิต (lifelong learner) มากกว่า”

วิโรจน์ชี้ให้เห็นเทรนด์ภาพกว้าง 3 ส่วนในตลาดแรงงานไทย *เทรนด์แรก* คือ การเน้นที่การประกอบอาชีพ (career focused) โดยในปัจจุบัน มีคนจำนวนมากที่จบปริญญาตรีแต่ทำงานในระดับที่ต่ำกว่าปริญญาตรี จึงเป็นคำถามว่าเด็กกลุ่มนี้สมควรจะเรียนในสายอาชีพแต่แรกหรือไม่เพื่อให้สอดคล้องกับทักษะและความสามารถของตนเอง

เทรนด์ที่สอง คือ การเรียนรู้แบบสหวิทยาการ (interdisciplinary) วิโรจน์ชี้ว่าปัญหาใหญ่ของไทย คือ ค่าแพงของความเป็นคณะ ที่ทำให้เด็กต้องเข้าเรียนในคณะนั้นและโดนบังคับให้เก็บหน่วยกิตให้ครบตามที่กำหนด ทำให้อาจจะไม่ได้ครอบคลุมนภาพของตลาดแรงงานที่เปลี่ยนแปลงไป

และสุดท้าย คือ การได้ใบปริญญาหรือหนังสือรับรองที่มีความยืดหยุ่นมากขึ้น (flexible credentials) ซึ่งจะสอดคล้องกับเรื่องการจ้างงานที่อิงตามทักษะที่ได้กล่าวไปตอนต้น วิโรจน์ชี้ว่าใบปริญญายังมีความสำคัญอยู่ แต่ลักษณะการได้ปริญญาอาจจะเปลี่ยนแปลงไป เช่น เริ่มจากการเข้า workshop ในคอร์สที่สนใจ และนำไปต่อยอดการเรียนจนกระทั่งได้ใบปริญญา

ค่าใช้จ่ายและเพิ่มความยืดหยุ่นอย่างมหาศาล”

ในตอนท้าย วิโรจน์ทิ้งท้ายในเชิงนโยบายว่า ภาครัฐควรมีกลยุทธ์ให้ชัดเจนว่าอยากส่งเสริมด้านใด อยากมุ่งเน้นธุรกิจไหน แต่ที่สำคัญคือ อย่าทำเองทั้งหมด แต่ให้สร้างความร่วมมือจากทุกภาคส่วนเพื่อทำให้เกิดการพัฒนาอย่างแท้จริง

อ่านผลกระทบของ ‘ทุนนิยม’ ต่อตลาดแรงงานไทย – ธนา เอียร์อัจฉริยะ

หนึ่งในภาพใหญ่ของประเทศไทยตอนนี้คือ การเข้าสู่สังคมสูงวัยและการเกิดของประชากรที่ลดลง โดย **ธนา เอียร์อัจฉริยะ** ประธานกรรมการบริษัท บลูบิค กรุ๊ป จำกัด (มหาชน) ชี้ให้เห็นว่า เมื่อเด็กเข้าเรียนในระดับมหาวิทยาลัยลดลงจะทำให้มหาวิทยาลัยหลายแห่งต้องปิดตัวลง และเมื่อประชากรลดลง นั้นย่อมเกิดผลกระทบต่อเศรษฐกิจไทยและการลงทุนอย่างมาก

เมื่อขยับมาที่ตลาดแรงงาน ธนาชี้ให้เห็นภาพต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการที่บริษัทใหญ่ๆ ต้องการปรับขนาดองค์กร จึงต้องลดคน ทำให้เกิดภาวะที่คนทักษะสูงว่างงานจำนวนมากในตลาดแรงงาน ขณะเดียวกัน เด็กจบใหม่ที่เพิ่งเข้าสู่ตลาดแรงงานก็ต้องเจอกับภาวะที่เงินเดือนแต่ละเดือนน้อยจนน่าใจหาย นำมาสู่เทรนด์การใช้ชีวิตแบบไม่มีลูก (Double Income No Kid: DINK) ซึ่งจะย้อนกลับไปปัญหาประชากรเกิดน้อยข้างต้น

“มีคนบอกผมว่า ความมั่งคั่ง (wealth) ของประเทศ 90% อยู่ที่กลุ่ม baby boomer และ Gen X เพราะตอนนั้นเป็นช่วงเศรษฐกิจรุ่งเรือง ส่วน Gen Y มีหนี้เยอะสุด และเด็กรุ่นใหม่ไม่มีอะไรเลย ไม่ว่าจะเป็นหนี้หรือเงิน”

ทั้งหมดนำมาสู่ข้อสรุปของธนาว่า ความมั่งคั่ง แรงงาน ทุน และการเคลื่อนย้ายของทุน มีผลกระทบต่อตลาดแรงงานมาก ทุนเป็นผู้กำหนดทิศทางการพัฒนาทุกอย่างและต้องการอะไรก็ได้ผลตอบแทนเร็ว ทำให้หลายครั้งที่ความยั่งยืนไม่สามารถเกิดขึ้นได้ เพราะต้องใช้เวลารอนานเกินไป

“ก่อนยุคโซเชียลมีเดีย เราอาจจะมองว่าแข่งระดับซีเกมส์ก็ได้ เอาชนะประเทศแถวๆ นี้ก็พอ แต่ตอนนี้การแข่งขันเป็นโอลิมปิกแล้วนะครับ ต้องใช้ทั้งทุนและความสามารถ”

อย่างไรก็ดี ธนาชี้ว่า **เศรษฐกิจไทยกำลังเผชิญกับภาวะ k-shaped** หรือการฟื้นตัวแบบที่ขาดสมดุล คือมีทั้งส่วนที่ฟื้นตัวขึ้นจากจุดสูงสุดจนกลับเข้าสู่สภาวะปกติได้ และส่วนที่ตกต่ำต่อไป ทำให้ปลายทางของกราฟการเจริญเติบโตอีกไปคนละทิศทางเหมือนตัว k ยิ่งขับเน้นความเหลื่อมล้ำให้ชัดเจนมากขึ้น

ตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุดคือเรื่องการศึกษา กล่าวคือคนที่พ่อแม่มีฐานะดีจะสามารถส่งลูกเรียนโรงเรียนดีๆ หรือโรงเรียนนานาชาติได้ ทว่าเด็กอีกจำนวนมากยังเข้าไม่ถึงตรงนี้

“ทักษะที่เด็กไทยควรมีมากๆ คือเรื่องภาษาอังกฤษ ในไทย ทักษะภาษาอังกฤษคือสิ่งที่เราขาด แต่จริงๆ ในระดับโลกมันเป็น default เลยนะ เพราะภาษาอังกฤษจะช่วยให้เราเข้าถึงความรู้ของโลกได้ แต่เรายังมีปัญหาตรงนี้อยู่เลย ทำให้เราร่วงๆ”

ธนา เอียร์อัจฉริยะ

แรงงานคล้ายจะเป็น ‘ผู้โดนลูกหลง’ จากทุนออกทอดหนง

“ลองคิดภาพว่า ถ้าธุรกิจต้องเผชิญค่าส่วนต่าง 30% แล้วเขาจะขึ้นเงินเดือนให้พนักงานได้อย่างไร แล้วสิ่งนี้มีแนวโน้มจะเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ด้วย เพราะฉะนั้นในระยะสั้น ผมคิดว่าประเทศอย่างเราต้องยึบบนไหล่ของยักษ์ให้ได้ โดยเราต้องเข้าไจการทำงานแพลตฟอร์ม”

เมื่อสถานการณ์เป็นเช่นนี้ คำถามสำคัญคือ ภาคนโยบายหรือภาคส่วนที่เกี่ยวข้องควรจะปรับแก้อย่างไร

“ผมคิดว่า เราต้องยอมรับก่อนว่าเรามีปัญหา” ธนา กล่าว “เราอาจจะลองวิจัยดูว่า เด็กควรมีทักษะอะไรถึงจะสามารถหาความรู้ได้ด้วยตนเองและทันโลกด้วย และมีเครื่องมืออะไรบ้างที่จะเอื้อให้เด็กได้ใช้ทักษะเหล่านี้”

ถ้าให้เจาะจงยิ่งขึ้น ธนามองว่าทักษะที่จำเป็นและสำคัญคือทักษะทางด้านคณิตศาสตร์และภาษาอังกฤษ รวมไปถึงการใช้เครื่องมือต่างๆ เช่น Microsoft Office หรือ Canva หากเป็นทักษะสำหรับแรงงานที่ค่อนข้างมีอายุและเสี่ยงที่จะถูกเลย์ออฟ ธนามองว่านี่จะเป็นความท้าทายที่ยากขึ้นอีก

“สำหรับคนรุ่นผม ทุกบริษัทอยากให้ออกหมดแหละเพราะว่าค่าตัวแพง ความรู้เท่าทันด้านดิจิทัล (digital literacy) ก็ต่ำ ความอดทนก็เหมือนเด็กๆ แกรมมีการเยอะอีก และด้วยความก้าวหน้าทางการแพทย์ก็ทำให้อายุยืนขึ้นอีก”

ธนาเล่าว่า ความท้าทายอย่างหนึ่งสำหรับแรงงานที่ค่อนข้างมีอายุ คือ ‘ความไม่อยากรเรียนรู้’ ซึ่งขัดกับความต้องการของบริษัทใหญ่ๆ ที่ต้องการคนที่สามารถเรียนรู้ได้ (ability to learn) ดังนั้น จึงนำมาซึ่งข้อสรุปว่า สำหรับแรงงานในกลุ่มนี้ ทักษะที่พัฒนาได้คือภาวะความเป็นผู้นำ (leadership)

“โลกทุนนิยมมันโหดร้ายนะครับ เพราะตอนที่พยายามลดขนาดองค์กรและเปลี่ยนแปลงเพื่อสร้างผลิตภาพ (productivity) ให้มากขึ้นเพื่อจะได้กำไร คิดอะไรไม่ออกก็เอาคนออกก่อน ความยากของไทยคือ เรายังไม่อยู่ในสายตาทุนใหญ่ด้วยซ้ำ แกรมยังโดนแพลตฟอร์มบีบอีก ทำให้พื้นที่ในการซบตัวมีน้อยมาก”

ในคอนทัก ธนาชี้ให้เห็นว่า ถ้าจะหาโจทย์วิจัยเพื่อวางแผนการวิจัยในเรื่องดังกล่าว ประเด็นอาจไม่ได้อยู่ที่เนื้อหาของการวิจัย แต่อยู่ที่เรื่องของการรับข้อมูลข่าวสาร ที่คนในสมัยนี้อาจจะไม่สนใจและทำให้เกิดผลกระทบยาก

“แต่ก่อนเราชอบคิดเป็นตัว I คือรู้อย่างเดียวแต่รู้ให้ลึกที่สุด แต่ผ่านมายุคหนึ่งแล้วมันไม่พอ เพราะการรู้เยอะที่สุดแบบไม่ยุ่งกับใครเป็นไปไม่ได้ กระแสจึงเริ่มเปลี่ยนเป็นการเรียนรู้แบบตัว T คือทั้งรู้ลึกและรู้กว้าง จะได้เข้าใจคนอื่นด้วย แต่ถ้าเป็นเด็กยุคนี้ที่เทคโนโลยีสามารถเข้ามาแทนที่ได้ทุกเมื่อ อาจจะต้องรู้เป็น Y คือรู้ทั้งศาสตร์และศิลป์”

“ผมคงไม่ฝากเรื่องโจทย์วิจัย แต่ฝากประเด็นการเล่าเรื่อง (storytelling) มากกว่า เพราะยุคนี้รับข้อมูลข่าวสารกันยากมาก เราจะต้องทำยังไงถึงจะทำให้คนเห็นว่าประเด็นนี้สำคัญและน่าสนใจ อันนี้ก็เป็นเรื่องที่ควรทำเหมือนกัน” ธนาทิ้งท้าย

ติโจทยการศึกษาไทย เพื่อสร้าง ‘มนุษย์แห่งอนาคต’ – ศร.ดร.อนุชาติ พวงสำลี

จากมุมมองในภาคธุรกิจ ส่งไม่ต่อให้ผู้ที่คร่ำหวอดในวงการการศึกษาอย่าง ศร.ดร.อนุชาติ พวงสำลี ประธานบริหารโรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์ ได้ฉายภาพกว้างให้เห็นว่า ตอนนี้โรงเรียน โดยเฉพาะโรงเรียนเอกชนทั่วประเทศ กำลังประสบปัญหาจำนวนผู้เรียนลดลงเยอะมาก โดยเฉพาะในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย เนื่องจากผู้เรียนจะมีทางเลือกที่หลากหลายกว่าระดับชั้นอื่น

อีกปัญหาที่ยังไปกว่านั้นคือ โรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ที่มีประมาณสามหมื่นโรงเรียนทั่วประเทศ ในจำนวนนั้นมีโรงเรียนที่ถูกนิยามว่าเป็นโรงเรียนขนาดเล็กถึง 60% หรือประมาณ 15,000 โรงเรียน

“การเป็นโรงเรียนขนาดเล็กหมายความว่า มีนักเรียนระดับชั้นใดก็ได้รวมกันไม่เกิน 120 คน นี่ยังไม่นับโรงเรียนห่างไกล อยู่บนเกาะ อยู่แถบชายแดนอีก ในโรงเรียนเหล่านี้มักจะมีครูประมาณคนสองคน ทำทุกหน้าที่ สอนทุกวิชาและทุกระดับชั้น บางทีต้องทำกับข้าวและทำความสะอาดโรงเรียนด้วย”

แต่นั้นไม่ใช่ภาพเดียวในระบบการศึกษาไทยเท่านั้น อนุชาติชี้ให้เห็นภาพต่อมา ซึ่งสอดคล้องกับความคิดเห็นของผู้ร่วมเสวนาท่านอื่น คือ ระบบการศึกษามีปัญหาความเหลื่อมล้ำสูงมาก ดังที่เราเห็นภาพเด็กจำนวนมากแหกกันสอบเข้าเรียนที่โรงเรียนมัธยมชื่อดัง ในเวลาเดียวกันนั้น ก็มีเด็กอีกนับแสนคนที่ร่วงหล่นออกจากระบบการศึกษา ยังไม่นับเด็กที่อยู่ในระบบแล้ว แต่มีความเสี่ยงจะหลุดออกจากระบบ โดยเฉพาะหลังการแพร่ระบาดของโควิด-19 ควบคู่ไปกับสถานการณ์ที่เด็กมีแนวโน้มเกิดภาวะซึมเศร้าและปัญหาเชิงจิตวิทยาสูงถึง 40% ของประชากรทั้งหมด

“ผมพูดมา 7-8 ปีแล้วว่าการศึกษาเป็นความทุกข์ของแผ่นดิน แต่ถ้าย้อนมองในเชิงประวัติศาสตร์ ผมก็จะบอกว่าได้โปรดเห็นใจคนในวงการศึกษา เพราะระบบการศึกษาทั่วโลกถูกออกแบบมาเพื่อตอบโจทยการพัฒนามนุษย์ของประเทศ”

เรื่อยๆ เราต้องการแรงงานที่เป็นเลิศ ก้อัดเข้าไป เลยกกลายเป็นการเรียนแบบเอาวิชาเป็นตัวตั้ง (content based) ยิ่งเรียนมากก็แปลว่าเก่งมาก และสุดท้ายก็ได้วุฒิบัตรตอนเรียนจบ นี่ก็คือสิ่งที่เป้าหมายมาตรฐานมาตลอดและไม่ได้ผิดปกติอะไร”

รศ.ดร.อนุชาติ พวงสำลี

อย่างไรก็ดี อนุชาติชี้ว่า สิ่งที่เกิดปกติคือหลักสูตรดังกล่าวหยุดลงแค่ปี 2540 แต่เป็นหลักสูตรที่ใช้สืบเนื่องมาจนกระทั่งถึงเด็กยุคปัจจุบัน และไม่มีแนวโน้มว่าจะถูกปรับเปลี่ยนอีกครั้ง กล่าวให้ชัดกว่านั้น อนุชาติชี้ว่าไทยกำลังใช้หลักสูตรเมื่อเกือบสามทศวรรษที่แล้วกับเด็กในยุคปัจจุบัน ทั้งที่โลกพัฒนาไปไกลมากแล้ว

“เรามีระบบราชการที่แข็งแกร่งกลายเป็นบริหารการศึกษาแบบแข็งตัว การรวมศูนย์อำนาจที่ส่วนกลางทำให้ไม่เกิดการกระจายอำนาจ ผู้อำนวยการโรงเรียนจะยึดเก้าอี้ขนาดไหนก็ขึ้นกับการตัดสินใจของคนในเมือง บวกกับการที่เราฝากความหวังและการพัฒนาประเทศไว้กับระบบการศึกษาแบบลดยุค มาโดยตลอด คิดอะไรไม่ออกก็ส่งเรื่องไปที่กระทรวงศึกษาธิการ ฝากความหวังและโครงการต่างๆ เอาไว้ที่ครู”

เมื่อเป็นเช่นนี้ อนุชาติจึงชี้ว่า ไม่น่าประหลาดใจที่การเรียนโรงเรียนนานาชาติจะกลายเป็นเทรนด์ในขณะนี้ และในอนาคต อนุชาติคาดการณ์ว่าจะมีโรงเรียนที่คล้ายโรงเรียนดิว เป็นโรงเรียนแบบทางการที่เด็กในวิชาชีพหนึ่งโดยเฉพาะ ซึ่งเป็นการตอบสนองต่อความต้องการของตลาดรูปแบบหนึ่ง

“ในฐานะนักการศึกษา เราตระหนักอยู่แล้วว่าโลกในอนาคตจะมีความซับซ้อนสูงมากและถูกขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยีดิจิทัล แต่โจทย์ที่พบมากกว่านั้นคือ เราพยายามจะไม่นำอาชีพมาเป็นตัวตั้ง เพราะเราเชื่อว่าโลกแห่งอาชีพในอนาคตเป็นอะไรที่เราเองไม่เห็น”

“ในมุมการสร้างคน เรามองว่าการเปลี่ยนระบบการศึกษาที่ดีคือการเปลี่ยนบนโจทย์ที่ว่า เด็กจะไปสร้างอาชีพได้ด้วยแน่นอนแหละว่ามันจะยังมีทักษะอาชีพแบบเดิมค้างอยู่ แต่จะมีทักษะใหม่เพิ่มขึ้น”

อนุชาติชี้ว่า นี่คือนโยบายใหญ่ที่ระบบการศึกษาแบบเดิมอาจไม่ตอบโจทย์อีกต่อไป ดังนั้น ถ้าจะให้ประเทศนี้ไปรอดต่อได้ เขาชี้ว่าเราจะต้องนำผู้เล่นคนอื่นฯ นอกเหนือจากกระทรวงศึกษาธิการเข้ามาร่วมสร้างระบบการศึกษาไปด้วย

“ผมว่าประเทศของเรามีทรัพยากรที่ไม่เลวเลยนะครับ แต่เราจำกัดผู้เล่นให้เป็นสินค้าผูกขาด โจทย์คือ จะต้องผลักดันเชิงนโยบายอย่างไรจึงจะช่วยให้ผู้เล่นมีส่วนร่วมในระบบการศึกษาของประเทศนี้มากขึ้นจริงๆ เรามีศูนย์การเรียนรู้ มีแคมป์การเรียนรู้ทั่วประเทศที่เอกชนทำ แต่ยังไม่ถึงกันเลย”

นำมาสู่ข้อเสนอแนวคิด ‘การศึกษาแบบไร้รอยต่อ’ เพื่อตอบโจทย์อนาคตของโลกด้วยการทำให้ระบบมีรอยต่อที่น้อยที่สุด

“ถ้าเรานำเด็กเป็นตัวตั้ง อยากให้เขาเติบโตและพัฒนาศักยภาพของเขาไปถึงจุดสูงสุด เราต้องให้สังคมช่วยกัน นี้ไม่ใช่แค่โจทย์ของแค่กระทรวงศึกษาธิการหรือรัฐบาล แต่ต้องเป็นโจทย์ของทั้งสังคม”

ประเด็นที่น่าสนใจอย่างหนึ่งคือเรื่องของ ‘ทักษะ’ เพราะเมื่อพูดถึงทักษะ อนุชาติชี้ว่าเราต้องมองในสองระดับ ระดับแรกคือทักษะทางอาชีพ (professional skill) เช่น การเป็นแพทย์ต้องรู้เรื่องอะไรบ้าง แต่การจะบอกได้ว่าคนๆ หนึ่งเป็นแพทย์ที่เก่งและมีทักษะที่ดี อาจต้องมีทักษะพื้นฐาน (foundation skill) บางอย่างที่จะนำไปสู่ตรงนั้นได้ เช่น

“ต่อให้คุณเก่งเท่าไร เรียนโรงเรียนที่ตีเคไหน แต่ถ้าคุณไม่มีทักษะความเป็นมนุษย์ นักการศึกษาจะเศร้ามาก”

อนุชาติชี้ว่า นี่คือโจทย์ของวงการการศึกษาและการเรียนรู้ และเป็นโจทย์ที่ทวีความสำคัญขึ้นเรื่อยๆ ในโลกที่ซับซ้อน คำถามใหญ่คือ เราต้องการคนแบบใดไปอยู่ในสังคมต่อไป แน่นอนว่าทักษะพื้นฐานและทักษะด้านอาชีพเป็นเรื่องสำคัญ แต่ทักษะความเป็นมนุษย์อื่นๆ เช่น ภาวะผู้นำ การเป็นผู้ตามที่ดี ความสามารถในการทำงานเป็นทีม ก็เป็นเรื่องสำคัญ

“เราใช้คำว่า การกำกับควบคุมตนเอง (self-regulation) ซึ่งเป็นสิ่งที่สังคมเราตอนนี้หายนะโดยสิ้นเชิง เราพร้อมจะลุกกันขึ้นมาตลอดเวลา ยังไม่ต้องนับว่าเราต้องสร้างคนไทยที่รู้รอบรู้รอบด้านจริงๆ ให้เกิดขึ้นในสังคม ซึ่งงานวิจัยในอนาคตจะต้องศึกษาค้นคว้าอย่างจริงจังแล้วว่า ถ้าจะสร้างคนแบบนี้ขึ้นมาจริงๆ เราต้องวางรากฐานของระบบการศึกษาอย่างไร”

สำหรับอนุชาติ ระบบการเรียนในโรงเรียนยังจำเป็นอยู่ ทว่าระบบในตอนนั้นก็ล้าสมัยเกินไปจนทำให้เห็นหัวความทุกข์ยากคนอื่นหรือเป็นผู้นำแบบเอาตัวรอด ขณะที่พ่อแม่จำนวนมากยังขาดความเข้าใจเรื่องพัฒนาการที่แตกต่างกันในแต่ละช่วงวัย

ในตอนท้าย อนุชาติกล่าวสรุปว่า สำหรับการสร้างคนนั้น “พ่อแม่สำคัญที่สุดนะครับ บางคนเลี้ยงลูกแบบไขในหินแล้วจะทำให้ลูกขาดภูมิคุ้มกันในชีวิต ไม่กล้าเผชิญกับความผิดหวัง ทั้งที่ความล้มเหลวเป็นการเรียนรู้ที่สำคัญ ต้องล้มและลุกเองให้ได้”

“ผมว่าเป็นโจทย์ของการสร้างองค์ความรู้ที่เราจะเติมเต็มเรื่องนี้กับเทคโนโลยีอย่างไรเพื่อสร้าง ‘มนุษย์ของอนาคต’” อนุชาติกล่าวทิ้งท้าย

มองภาพใหญ่ตลาดแรงงานไทย เมื่อเทคโนโลยีกลับยิ่งสร้างความเหลื่อมล้ำ – ศศ.ดร.ศศิวิมล วรุณศิริ ปวีณวัฒน์

“เราได้สำรวจสภาพการณ์การทำงานของประชากรเป็นเวลา 30 ปี โดยใช้ข้อมูลของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (สช.) สิ่งที่พบคือ ปรากฏการณ์ค่าจ้างสองขั้ว (wage polarization) ซึ่งทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำในค่าจ้างของแรงงานที่มีทักษะต่างๆ”

ข้างต้นคือข้อค้นพบในงานวิจัย *Brain over Brawn: Job Polarization, Structural Change, and Skill Prices* ที่ ศศ.ดร.ศศิวิมล วรุณศิริ ปวีณวัฒน์ อาจารย์ประจำคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้มีส่วนร่วมในการวิจัย ซึ่งฉายภาพใหญ่ของตลาดแรงงานไทยให้เห็น

“เราแบ่งกลุ่มทักษะออกเป็น 3 กลุ่ม ข้อค้นพบของเราคือ ค่าจ้างของแรงงานกลุ่มทักษะสูงและทักษะต่ำมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น แต่กลุ่มแรงงานที่มีทักษะปานกลางกลับเป็นกลุ่มที่แนวโน้มค่าจ้างค่อนข้างคงที่และไม่ได้เพิ่มขึ้นเลย”

สาเหตุของเรื่องนี้คือ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่มีความโน้มเอียงไปยังการจ้างงานแรงงานทักษะสูง (skilled-biased technological change) กล่าวคือเมื่อเทคโนโลยีเปลี่ยนแปลงทำให้ตลาดแรงงานต้องการแรงงานทักษะสูงเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้แรงงานกลุ่มนี้มีค่าจ้างที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ขณะที่กลุ่มแรงงานทักษะต่ำ พบว่า มีการเคลื่อนย้ายจากภาคการเกษตรไปสู่ภาคอุตสาหกรรมบริการที่มีค่าจ้างสูงขึ้น ประกอบกับมีการเคลื่อนย้ายของประชากรจากชนบทมาสู่เมือง ทำให้แรงงานทักษะต่ำมีค่าจ้างสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องเช่นกัน

ทว่าสำหรับกลุ่มแรงงานทักษะกลางที่มักทำงานในโรงงานหรืองานที่เป็นงานกิจวัตรประจำวัน (routine) ศศิวิมลชี้ว่า งานดังกล่าวสามารถถูกทดแทนด้วย AI หรือเทคโนโลยีได้ ทำให้ค่าจ้างค่อนข้างคงที่ นำมาซึ่งช่องว่างของค่าจ้างระหว่างกลุ่มแรงงานทักษะสูง/ต่ำและแรงงานกลุ่มทักษะปานกลางที่ทิ้งห่างกันเรื่อยๆ

“สรุปได้ว่า เมื่อเทคโนโลยีก้าวหน้าเพิ่มมากขึ้นทำให้เกิดความต้องการแรงงานทักษะสูงเพิ่มมากขึ้น นำไปสู่ความเหลื่อมล้ำในตลาดแรงงาน”

รศ.ดร.ศศิวิมล วรณศิริ บิเวณวัฒน์

อีกข้อค้นพบคือ ทักษะแต่ละอย่างมีราคาไม่เท่ากัน กล่าวคือเมื่อคู่ครัวผลตอบแทนที่มีค่าเป็นบวกพบว่า ยิ่งงานที่ใช้ปัญญา (brain) เยอะขึ้นจะทำให้มีผลตอบแทนสูงขึ้นเรื่อยๆ กลับกันกับงานที่ใช้กำลังกาย (brawn) เยอะ จะยิ่งทำให้ผลตอบแทนต่ำลงเรื่อยๆ

ศศิวิมลชี้ว่า ผลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นภาพตลาดแรงงานไทยว่า ตลาดแรงงานไทยต้องการแรงงานที่ใช้ทักษะทางปัญญาสูงมาก หรืออาจถึงขั้นขาดแคลนเสียด้วยซ้ำ ทำให้แรงงานที่มีทักษะสูงได้ผลตอบแทนมากตามลำดับ

อีกประเด็นคือความแตกต่างระหว่างแรงงานเพศชายและเพศหญิง ศศิวิมลชี้ว่า แนวโน้มช่องว่างของค่าจ้างระหว่างแรงงานเพศชายและเพศหญิงในไทยมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง คือจากเดิมอยู่ที่ประมาณ 20% กลายเป็นแทบจะไม่มีช่องว่างเลย สาเหตุมาจากผู้หญิงที่ได้รับการศึกษาสูงขึ้น เปลี่ยนจากการทำงานในครัวเรือนที่ไม่ได้รับค่าจ้างเป็นแรงงานที่เข้าสู่ภาคอุตสาหกรรม/ภาคบริการแทน ประกอบกับแนวโน้มการกีดกันแรงงานที่มีแนวโน้มลดลงเช่นกัน

แม้ความแตกต่างระหว่างเพศจะลดลง แต่ประเด็นที่แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญคือเรื่องแรงงานที่มีลูกและไม่มียูก กล่าวคือ การมีลูกจะส่งผลกระทบต่อทางลบอย่างมากต่อแรงงานสตรี (motherhood wage penalty) ที่จะได้ค่าจ้างต่ำกว่ากลุ่มแรงงานสตรีที่ไม่มีลูกถึงประมาณ 20%

“สิ่งที่เราอยากให้ภาครัฐให้ความสนใจคือ ประเทศเราอาจจะขาดการสนับสนุนสวัสดิการให้แรงงานที่เป็นพ่อแม่” ศศิวิมลกล่าว “ถ้าดูช่วงโควิด จะมีภาวะเรียกว่า ‘shecession’ คือช่วงโควิด เศรษฐกิจจะตกต่ำ แต่กลุ่มผู้หญิงได้รับผลกระทบมากกว่า เพราะผู้หญิงจะทำงานในภาคส่วนบริการเยอะ พอร้านอาหารหรือโรงแรมต้องปิดตัวก็เลยได้รับผลกระทบ และนอกจากเรื่องการทำงานแล้ว มาตรการล็อกดาวน์ก็ทำให้สถานรับเลี้ยงเด็กต้องปิดชั่วคราว ส่งผลกระทบต่อความเป็นแม่เช่นกัน”

เมื่อเป็นเช่นนี้ ศศิวิมลจึงชี้ว่า เราควรพิจารณาเรื่องการเพิ่มสถานเลี้ยงดูเด็กที่มีคุณภาพ หรืออาจจะขยายผลไปถึงการมีสถานรับเลี้ยงเด็กในสถานประกอบการ เพื่อให้แรงงานที่เป็นแม่สามารถทำงานและเลี้ยงดูลูกไปด้วยได้ ซึ่งภาครัฐอาจให้แรงจูงใจ (incentive) ตรงส่วนนี้เพื่อจูงใจไม่ให้แรงงานที่เป็นแม่หลุดออกจากตลาดแรงงาน ควบคู่ไปกับการมีเวลาการทำงานแบบยืดหยุ่น (flexible)

“อย่าลืมว่าตอนนี้เรากำลังเข้าสู่สังคมสูงวัย การเกิดของประชากรลดลง แต่ถ้าการมีลูกทำให้แม่ต้องเสียสละบางสิ่งบางอย่างก็จะกลายเป็นบทลงโทษของแรงงานที่เป็นแม่ ภาครัฐจึงต้องพิจารณาช่วยเหลือตรงนี้ด้วย” ศศิวิมลกล่าว พร้อมเสริมว่า แม้ช่วงโควิดจะมีมาตรการช่วยเหลือแรงงานค่อนข้างมาก แต่ผลกระทบของโควิดไม่ได้เกิดขึ้นกับทุกคนและทุกกลุ่มอย่างเท่าเทียมกัน มาตรการเดียวจึงไม่สามารถช่วยเหลือได้ทุกกลุ่ม แต่ต้องพิจารณาผลกระทบที่มีต่อแรงงานแต่ละกลุ่มก่อนจะออกมาตราการช่วยเหลือใดๆ มา

เมื่อมองต่อไปในอนาคต ศศิวิมลชี้ว่า ตลาดแรงงานน่าจะแบ่งออกเป็นสองกลุ่ม คือกลุ่มแรงงานรุ่นใหม่ที่กำลังจะถูกผลิตออกมาสู่ตลาดแรงงาน โจทย์ใหญ่คือทำอะไรให้ทั้งที่มีคุณภาพมากขึ้น และมีทักษะที่สามารถตอบสนองความต้องการของตลาดได้ และอีกกลุ่มหนึ่งคือแรงงานที่อยู่ในตลาดแรงงานอยู่แล้ว ซึ่งต้องหาทางพัฒนาทักษะให้เพิ่มขึ้นเท่าทันกับเทคโนโลยีที่เปลี่ยนไป ซึ่งศศิวิมลชี้ว่า ต้องอาศัยความร่วมมือจากภาคเอกชนเป็นอย่างมาก

“เพราะเทคโนโลยีก้าวหน้าไปไกลมาก เราอาจจะจำเป็นต้องมีโคดีไลน์ว่าตลาดแรงงานไปถึงไหนแล้ว ภาคเอกชนควรได้รับการฝึกฝนด้านไหน จะอัปสเกลหรือรีสเกลอย่างไร และต้องดูเนื้อหาด้วยว่าสามารถเพิ่มทักษะให้แรงงานได้จริงๆ ไหม ไม่ใช่ฝึกฝนแล้วจบไป อาจจะต้องอัปเดตโคดีไลน์รายปีด้วยซ้ำว่าตอนนี้เราต้องการแรงงานที่มีทักษะแบบใด” ศศิวิมลทิ้งท้าย

ณ อยุธยา

ในฐานะของคนที่อยู่ในแวดวงแรงงานมาเป็นเวลานาน **ศักดิ์นา จัตรกุล ณ อยุธยา** นักวิชาการสถาบันแรงงานและเศรษฐกิจที่เป็นธรรม ชี้ว่า แรงงานในประเทศไทยมีประมาณ 39-40 ล้านคน และมีปัจจัยบางอย่างที่ทำให้แรงงานเหล่านี้ต้องอยู่ในสถานะดังเช่นที่เห็นในปัจจุบัน

ปัจจัยแรก คือ กรอบแนวคิดแบบโลกาภิวัตน์เสรีนิยมใหม่ที่เกิดขึ้นตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 1980 ศักดินาให้ความว่า ก่อนหน้านี้ คนทำงานอยู่สายพานผลิตแบบเดียวกันตามแนวคิดแบบฟอร์ดนิซึม (Fordism) ที่สืบเนื่องจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 2 ซึ่งเน้นการผลิตจำนวนมาก ทว่าแนวคิดโลกาภิวัตน์เสรีนิยมใหม่ได้นำคนออกจากระบบผลิตแบบเดียวกันและกระจายออกไป ก่อให้เกิดวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ประกอบกับการลงทุนจากต่างประเทศที่ทำให้เกิดการแข่งขัน บีบให้แรงงานต้องยืดหยุ่นและมีชีวิตที่ยากลำบากมากขึ้น

ปัจจัยที่สอง คือ กรอบแนวคิดแบบระบบอุปถัมภ์ที่ฝังรากลึกในสังคมไทย เป็นแนวคิดที่ทำให้เชื่อว่าคนไม่เท่ากัน และไม่จำเป็นต้องเท่ากัน คนมีฐานะสูงสามารถตัดสินใจแทนคนอื่นได้ ศักดินาเห็นว่า แนวคิดนี้มีผลมากต่อระบบแรงงานสัมพันธ์ เพราะทำให้คนทำงานส่วนใหญ่แทบจะไม่มีสิทธิ์ตัดสินใจ

“การบอกว่าคนเป็นนายจ้าง ลูกจ้าง มันสะท้อนวัฒนธรรมของเราในภาษาไทยนะครับ เพราะคนส่วนหนึ่งสามารถตัดสินใจที่จะส่งผลกระทบต่อคนส่วนใหญ่ได้”

ปัจจัยที่สาม คือ การปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 4 ที่นำเรื่องเทคโนโลยีเข้ามาและมีผลกระทบต่อแรงงานอย่างมาก

ปัจจัยที่สี่ คือ เรื่องโควิด-19 ที่ทำให้เกิดการทำงานที่บ้าน (WFH) ซึ่งเปลี่ยนวิถีชีวิตและรูปแบบของการจ้างงานและการทำงานไปโดยสิ้นเชิง

ปัจจัยที่ห้า คือ เรื่องสังคมสูงวัย คนคิดน้อย ส่งผลกระทบต่อกำลังแรงงานและทำให้งานดูแลสุขภาพเป็นงานที่สำคัญขึ้น

และ**ปัจจัยสุดท้าย** คือ การเข้ามาของทุนจีน รวมถึงการทำเขตการค้าเสรี (Free Trade Area: FTA) กับสหภาพยุโรป (EU) ที่จะมีส่วนในการทำให้ชีวิตของแรงงานเปลี่ยนไป

“เราเคยได้ยินทิวทัศน์ศูนย์เหรียญไซเบอร์ไหมครับ ตอนที่เราเริ่มมีอุตสาหกรรมศูนย์เหรียญแล้ว คือทุนจีนเข้ามาในประเทศไทยที่เราไม่ได้ทำอะไร” ศักดินากล่าว พร้อมเสริมว่า การเจรจา FTA กับยุโรปที่มีประเด็นทางสังคมเข้ามาร่วมด้วยจะมีผลต่อการจ้างงานในไทยเช่นกัน

ศักดิ์นา จัตรกุล ณ อยุธยา

จากปัจจัยต่างๆ ที่มีผลต่อสถานะแรงงานไทย ศักดินาชี้ให้เห็นสถานการณ์แรงงานปัจจุบัน โดยหากแบ่งประเภทของแรงงานในไทย **ประเภทแรก** จะเป็นกลุ่มคนรับจ้าง คือข้าราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจและลูกจ้าง ซึ่งมีแนวโน้มลดลงจาก 3 ล้านคนเหลือ 2 ล้านกว่าคน **ประเภทที่สอง** คือแรงงานในระบบที่อยู่ในระบบประกันสังคมและมีกฎหมายคุ้มครอง ประมาณ 12 ล้านคน และ**ประเภทสุดท้าย** เป็นกลุ่มที่สำคัญมาก แต่ไม่ถูกนับรวม คือกลุ่มแรงงานนอกระบบที่มีประมาณ 24 ล้านคน รวมถึงแรงงานข้ามชาติที่มีประมาณ 4 ล้านคนในไทย และ**สุดท้าย** คือแรงงานไทยในต่างแดน

ของแรงงานขนาดนั้น และถ้าแรงงานไม่สามารถรวมตัวกันได้ อานาจการตัดสินใจส่วนใหญ่ก็จะอยู่ที่ผู้ประกอบการ

“ผมสนใจเรื่องการรวมตัว เพราะส่วนมาก ประเทศที่แรงงานมีคุณภาพชีวิตดีจะเป็นประเทศที่แรงงานรวมตัวกัน และสามารถเจรจาต่อรองได้” คัดดินากล่าว “แต่ในบ้านเรา คนที่รวมตัวกันได้เป็นสหภาพมีแค่ 3.27% และมากกว่าครึ่งไม่ได้เอาคัพ ส่วนเรื่องการทำข้อตกลงร่วม เรายังมีแค่ประมาณ 400 ฉบับโดยเฉลี่ยจากสถานประกอบการทั้งหมดห้าแสนกว่าแห่ง”

สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนว่า นายจ้างเป็นผู้กำหนดชะตาชีวิตเสียเป็นส่วนใหญ่ ค่าจ้างแรงงานไทยจึงอิงกับค่าจ้างขั้นต่ำในไทย ซึ่งอิงจากความสามารถในการจ่ายของนายจ้างอีกที ทั้งที่ความเป็นจริงแล้ว ควรอิงจากความเป็นของแรงงานมากกว่า

“ข้อเรียกร้องของฝ่ายแรงงานคือ ให้ได้ตามมาตรฐานที่กฎหมายกำหนด ซึ่งก็ยังต่ำกว่ามาตรฐานสากลอยู่ดีนั้นแหละ เพราะถ้าดูปัจจัยที่ออกไปตอนต้น ล้วนเอื้อให้ผู้ประกอบการหมดเลย กลายเป็นทุนต่างชาติและผู้ประกอบการจะได้ประโยชน์เยอะ ส่วนแรงงานถูกกดเอาไว้ เพราะพวกเขาคือต้นทุนที่จะนำไปสู่การแข่งขัน”

อีกกลุ่มสำคัญคือกลุ่มแรงงานนอกระบบ ซึ่งมีสถานะทางกฎหมายต่ำกว่า นำมาซึ่งการคุ้มครองที่ต่ำกว่าหรือแม้กระทั่งร่อนหล่นจากการคุ้มครองของสังคม ยิ่งไปกว่านั้น แรงงานกลุ่มนี้ยังมีจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ

เพื่อให้เห็นภาพชัดขึ้น คัดดินยกตัวอย่างแรงงานบนแพลตฟอร์มที่แถบยุโรป ซึ่งแรงงานต่อผู้จ้างได้รับสิทธิตามกฎหมาย มีวันพักผ่อน เป็นสมาชิกสหภาพแรงงานได้ ต่างจากแรงงานไทยที่ทุกวันนี้ต้องทำงานถึงวันละประมาณ 14 ชั่วโมง เนื่องจากแพลตฟอร์มบีบให้ค่าจ้างน้อยลงทำให้ต้องทำงานมากขึ้น

“รูปแบบการจ้างงานกำลังเปลี่ยนแปลงไป และเราไม่ได้ตั้งรับเลยว่าทำอะไร กฎหมายที่ใช้อยู่ทุกวันนี้ก็เป็นยุคอุตสาหกรรม 2.0 ด้วยซ้ำที่มองแต่กลุ่มคนที่อยู่บนสายพาน และปล่อยคนนอกสายพานให้หลุดร่วงไป”

แรงงานอีกกลุ่มที่มักถูกมองข้ามโดยสิ้นเชิงคือกลุ่มแรงงานข้ามชาติและแรงงานไทยในต่างแดน ทว่าคัดดินขยายความว่า ในตอนแรกเริ่มที่มีแรงงานรับจ้างหรือแรงงานที่ได้รับค่าตอบแทนในประเทศไทย แรงงานส่วนใหญ่คือกลุ่มคนจากประเทศจีน หรือที่ไทยเรียกกันว่ากลุ่มก๊อปปี้ ซึ่งเข้ามาเป็นแรงงานในไทยจนกระทั่งถึงช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง

“จะเห็นว่าแรงงานข้ามชาติเป็นเรื่องปกติมาก ทุกวันนี้เรามีแรงงานข้ามชาติเฉลี่ยสี่ล้านคน แต่พวกเขาแทบไม่รู้ว่าขามิชีวิตอย่างไร เพราะเราใช้กรอบความมั่นคงแห่งชาติเป็นกรอบอุปถัมภ์ มองว่าเป็นต่างดาวและปฏิบัติต่อเขาในอีกรูปแบบหนึ่ง ทั้งๆ ที่เราขาดเขาไม่ได้ โดยเฉพาะเมื่อเริ่มเข้าสู่สังคมสูงวัย”

เมื่อถามถึงทางออก คัดดินขยายมรวัพบว่า ทั้งทุนนิยม โลกาภิวัตน์ หรือแม้กระทั่งการปฏิวัติอุตสาหกรรม ไม่ใช่สิ่งที่จะสามารถ ‘กำหนด’ ได้ แต่เราสามารถ ‘กำกับ’ ผลกระทบที่จะเกิดขึ้นได้

“ทุกวันนี้แรงงานส่วนใหญ่ไม่ได้มีคุณภาพชีวิตที่ดี แต่ผมมองว่าเราเป็นสังคมที่ตึกกว่านี้ได้ คือเป็นสังคมที่เสมอภาคเท่าเทียม และมีคุณภาพชีวิตที่ดี ทว่าหากสมมติมีการเสนอกฎหมายคุ้มครองแรงงาน เราจะสนับสนุนถ้าเป็นแรงงาน แต่เราจะมองอีกแบบถ้าเรานักธุรกิจ เพราะฉะนั้นเราต้องเปลี่ยนมุมมองเวลามองปัญหาและกำหนดนโยบาย อาจจะลองมองในมุมคนส่วนใหญ่ดูบ้างไหม”

หากมีงานวิจัยในอนาคต คัดดินเชื่อว่าควรเป็นงานวิจัยที่แสดงให้เห็นว่า สถานการณ์ที่เกิดขึ้นไม่ใช่เรื่องที่ดี และเราไม่ควรยอมรับหรือพอใจในสถานการณ์ที่เรากำลังเผชิญอยู่ จากนั้นจึงมองหาทางเลือกอื่นที่เป็นไปได้

“ที่ผ่านมา เรากำหนดนโยบายแบบบนลงล่าง (top-down) มาตลอด คนส่วนน้อยคือคนกำหนดนโยบายประเทศ และบอกเสมือนว่าเราไม่มีทางเลือกอื่น อย่างที่ผมบอกว่าเราเชื่อใจทุนนิยมมากเกินไป และวางใจมันเกินไป”

อย่างไรก็ดี คัดดินชี้ว่า แม้ทุนนิยมจะมีลักษณะเอารัดเอาเปรียบตามธรรมชาติ แต่เราสามารถกำกับได้เหมือนชาติยุโรปหลายประเทศ นายทุนก็ยังไปต่อได้ ส่วนแรงงานก็มีคุณภาพชีวิตดีขึ้น

คัดดินยกตัวอย่างโครงการ Fairwork ที่มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดทำร่วมกับสถาบันสังคมศาสตร์แห่งเบอร์ลินในช่วงที่เริ่มมีการจ้างงานบนแพลตฟอร์มเกิดขึ้น ซึ่งวางกรอบที่จะช่วยให้แรงงานมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและมีงานที่เป็นธรรมขึ้นได้

ข้อแรกคือ fair play หรือการได้ค่าจ้างที่เป็นธรรม ซึ่งสิ่งที่คัดดินพูดตอนแรกว่าหลักเกณฑ์การกำหนดค่าจ้างของไทยกลับเอาความสามารถในการจ่ายของนายจ้างเป็นตัวตั้ง ประกอบกับการที่สหภาพแรงงานไทยมีน้อยและไม่แข็งแรง ทำให้ไม่มีอำนาจในการต่อรองมากพอ

“ผมว่าเรื่องนี้สำคัญ เพราะถ้าค่าจ้างไม่ขยับ ทั้งระบบก็จะไม่ขยับตาม เราควรเปลี่ยนให้ค่าจ้างขั้นต่ำเป็น living wage ได้ และควรจะเป็นการตกลงกันระหว่างนายจ้างและลูกจ้างด้วย”

ข้อที่สองคือ fair condition มีสวัสดิการ ได้รับการดูแล และมีหลักประกันทางสังคมที่ดี รวมถึงมี work-life balance ของตนเอง

“คนเราไม่ได้เกิดมาเพื่อทำงานอย่างเดียว แต่เกิดมาเพื่อจะมีชีวิตด้วย เราควรจะทำงานเพื่อจะได้มีเวลาใช้ชีวิต”

ข้อที่สี่ คือ fair management ทำให้การบริหารจัดการเป็นธรรม โดยอาจร่วมเป็นหุ้นส่วนทางสังคมหรือตัดสินใจร่วมกัน และคำนึงถึงความเท่าเทียมทางเพศด้วย

ข้อสุดท้าย คือ fair representation การทำให้คนงานมีสิทธิมีเสียง สามารถรวมตัวและเจรจาได้

“ไทยเป็นประเทศที่เขาว่ากันว่าหล่อมลั่วที่สุดในโลก เพราะคนส่วนใหญ่มีอำนาจน้อยทำให้คนส่วนน้อยมีอำนาจมากเกินไปจนไม่เกิดการแบ่งปันที่เป็นธรรม เราควรเปลี่ยนจากการมองนายจ้างลูกจ้างด้วยความสัมพันธ์แบบระบบศักดินาเป็นหุ้นส่วนทางสังคมมากกว่า เพื่อให้อยู่ด้วยกันได้”

“ถ้าพูดให้ถึงที่สุด เราต้องมีมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับแรงงาน เราต้องปรับตัวให้เขาอยู่อย่างเป็นคน ไม่ใช่ปรับแบบคิดดินและมีชีวิตแบบไม่รู้จะอยู่ต่อไปยังไง” ศักดินาสภาวาทังท่าย

- Research and Policy Dialogue
- ธนา เรียงอริยะ
- อนาคตตลาดแรงงาน
- อนุชาติ พวงสำลี
- ศักดิ์นา ดิษฐกุล ณ อยุธยา
- ศศิวิมล วุฒิสรี ปวีณวัฒน์
- นโยบายแรงงาน
- แรงงานแพลตฟอร์ม
- เศรษฐกิจดิจิทัล
- ตลาดแรงงานไทย
- อีโรจน์ จิรพัฒน์กุล
- ตั้งใจภัย ตอบอนาคต ประเทศไทยในบริบทโลกใหม่
- แรงงาน

Print

เรื่อง: กองบรรณาธิการ

RELATED POSTS

Life & Culture

25 Jul 2022

“เมื่อข้าพเจ้าเจอตัวจริง” ประวิทย์ แต่งอักษร และความตายของการวิจารณ์ภาพยนตร์ (?)

Europe

26 Jul 2022

พฤติกรรมเสี่ยงบราซิล จอห์นสัน กระทบรัฐธรรมนูญที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร

ON ONE BRIEF

Economic Focus

26 Jul 2022

มองความหวังเศรษฐกิจโลก-เศรษฐกิจไทยครึ่งหลัง 2022 กับ พิพัฒน์ เหลืองนฤมิตชัย

กชชรีรา มาตาพิทักษ์

101

พิสูจน์-อักษร

Life & Culture

26 Jul 2022

อายุกรรมและการไถ่บาป Atonement (ตราฟิ่งตริง)

นสว

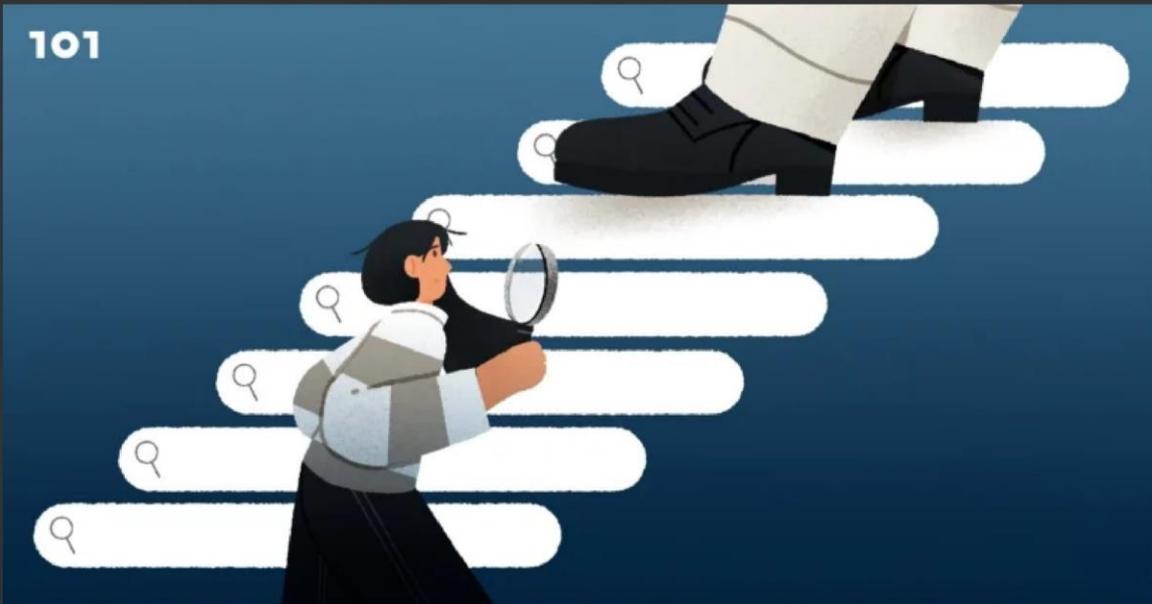

Visual & Infographic

26 Jul 2022

ประณามประหาร 4 นักต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยเมียนมา

 เมธิษฏ์ เตือนะ

Science & Innovation

27 Jul 2022

การทำ SEO ในซีร์เชอนจีน : ปัญหาประชาธิปไตยและความเหลื่อมล้ำในตลาดข้อมูลข่าวสาร

 อัครพงษ์ เจริญพาณิชย์

Politics

31 Mar 2023

สูญเสียไปเท่าไรแล้วกับคำว่า 'เกณฑ์ทหาร'

สรวิศ มา

Politics

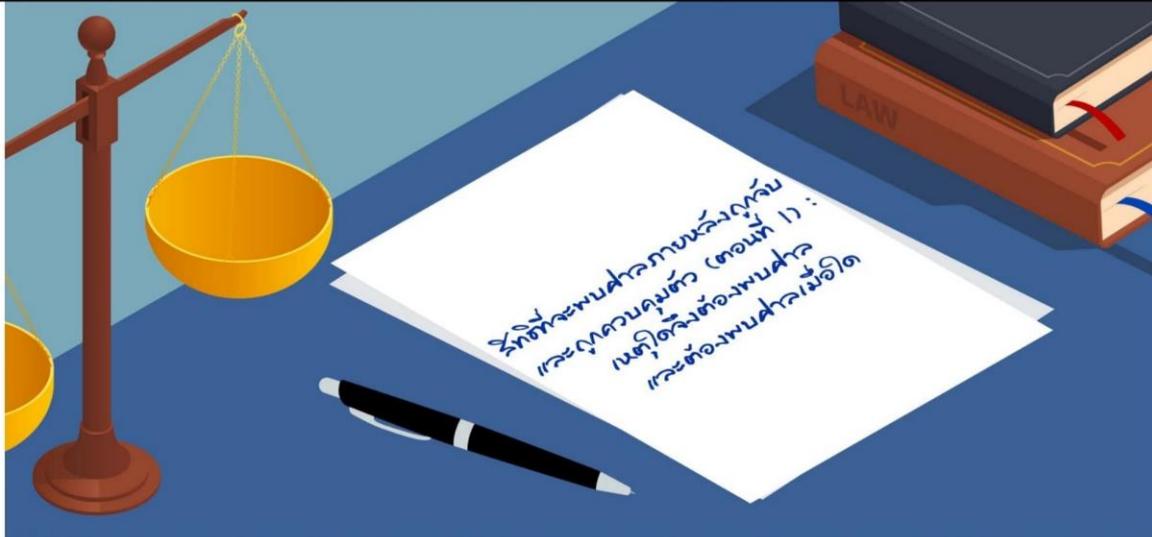
23 Feb 2023

จากสูบนถนน สู้คนในสภา: 4 ปีชีวิตนักการเมืองของอมรัตน์ โชคปมิตต์กุล

กิติยรา มาตาพันธ์

Politics

16 Dec 2021

สิทธิที่จะพบศาลภายหลังถูกจับและถูกควบคุมตัว (ตอนที่ 1) : เหตุใดจึงต้องพบศาล และต้องพบศาลเมื่อใด

เมธิจง ศรีสาธิต

The **101** .World

[f](#)
[t](#)
[i](#)
[v](#)
[u](#)

<p>WORLD</p> <ul style="list-style-type: none"> Global Affairs Trends China US Asia Europe Latin America Africa ASEAN <p>SOCIAL ISSUES</p> <ul style="list-style-type: none"> Education Justice & Human Rights Anti-Corruption Sustainability Social Problems <p>EDITOR'S NOTE</p> <p>INTERVIEWS</p> <p>DOCUMENTARY</p>	<p>POLITICS</p> <ul style="list-style-type: none"> Thai Politics Law Social Movement Public Policy <p>ECONOMY</p> <ul style="list-style-type: none"> Economic Focus Political Economy Business <p>MEDIA</p> <ul style="list-style-type: none"> Talk Programmes Videos Podcast Visual & Infographics <p>SPOTLIGHTS</p> <ul style="list-style-type: none"> Happy Family Democracy Education Spotlight Issue of the Age <p>PROJECTS</p> <p>ABOUT</p>	<p>LIFE & CULTURE</p> <ul style="list-style-type: none"> People City Books Film & Music Lifestyle Art & Design Science & Innovation Health Human & Society Gender & Sexuality
--	--	--

บริษัท ดี วันโอดีน เปอร์เซนต์ จำกัด

83/2 ซอยอารีย์สัมพันธ์ 1 ถนนพหลโยธิน แขวงพญาไท เขตพญาไท กรุงเทพมหานคร 10400

Copyright © 2021 the 101 percent. All rights reserved.

อ่านอนาคต เคาะโจทย์ 'แพลตฟอร์ม' ทำอย่างไรให้เติบโตได้ โดยไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง

@ nsnuw ศรีวัณณี 29 Apr 2024

Politics / Public Policy

READ

LATER

เศรษฐกิจแพลตฟอร์มเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตของผู้คนยุคใหม่ ไม่ว่าจะเป็นการสั่งซื้ออาหาร ใช้บริการเรียกรถ หรือกระทั่งการทำธุรกรรมการเงินต่างๆ อ่านความสะดวกรวดเร็วใช้งานให้สามารถจัดการชีวิตผ่านปลายนิ้ว ทั้งยังเชื่อมต่อกับโลกจริงอย่างไรพร้อมแดนมากขึ้นทุกที

ท่ามกลางเทคโนโลยีที่เปลี่ยนผ่านและเติบโตอย่างรวดเร็ว รายงาน e-Economy SEA 2023 ระบุว่าเศรษฐกิจดิจิทัลของไทยมีอัตราเติบโตเฉลี่ยราว 16% ต่อปีและคาดว่าจะมีมูลค่าสินค้ารวมสูงถึง 1.8 ล้านล้านบาทในปี 2025 แต่แท้จริงแล้วโอกาสของเศรษฐกิจแพลตฟอร์มเหล่านี้จะนำไปสู่โอกาสแห่งชีวิตผู้คนในสังคมได้อย่างเป็นธรรมหรือไม่ คุณภาพชีวิตของแรงงานแพลตฟอร์มในอนาคตจะเป็นแบบไหน และในฐานะหน่วยงานภาครัฐจะมีแนวทางในการกำกับดูแลเศรษฐกิจแพลตฟอร์มอย่างไรให้สร้างการเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง

101 ชวนดีใจทย์แพลตฟอร์มกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในทุกมิติ ประกอบด้วย **ดร.สันติธาร เสถียรไทย** ที่ปรึกษาด้านเศรษฐกิจแห่งอนาคต TDRI และอดีต Group Chief Economist SEA Group **อิสริยะ ไพรีพ่ายฤทธิ์** ผู้อำนวยการฝ่ายนโยบายสาธารณะและรัฐกิจสัมพันธ์ Line Man Wongnai **อรรถคนัฐ วันทนะสมบัติ** นักวิจัยสถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย **ดร.ณรรักษ์ โพธิ์พัฒนชัย** นักกฎหมายกฤษฎีกาชำนาญการ กองกฎหมายการเงินการคลัง และกองพัฒนากฎหมาย สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา และ **นพ.ประวิทย์ ลี้สถาพรวงศา** ที่ปรึกษาราชการกิจการกระจายเสียงกิจการโทรทัศน์และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ (กสทช.) โดยเก็บความจากงานเสวนา Research and Policy Dialogue: ตั้งโจทย์+ตอบอนาคต ประเทศไทยในบริบทโลกใหม่ #9 : 'โอกาสและชีวิตในเศรษฐกิจแพลตฟอร์ม'

งานเสวนาครั้งนี้จัดขึ้นเป็นเวทีที่เก่า ในซีรีส์เสวนาสาธารณะ Research and Policy Dialogue: ตั้งโจทย์+ตอบอนาคต ประเทศไทยในบริบทโลกใหม่ ซึ่งเป็นเวทีเสวนาสาธารณะที่จะเปิดพื้นที่การมีส่วนร่วมจากคนในแวดวงที่หลากหลาย เพื่อร่วมกำหนดโจทย์ใหม่ประเทศไทยและระบบวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม ให้สอดคล้องกับบริบทโลกใหม่ จัดโดย 101 PUB และ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.)

3 โจทย์ 4 ความเข้าใจ ก่อนจัดการเด็กฉลาดที่เรียกว่าแพลตฟอร์ม – สันติธาร เสถียรไทย

“แพลตฟอร์มก็เหมือนเด็กฉลาดคนหนึ่ง การเลี้ยงดูเด็กฉลาด บางครั้งถ้าเริ่มห้ามหรือเริ่มออกกฎบางอย่างเร็วไป เขาก็จะไม่โต แต่ถ้าห้ามเข้าไปก็จะกลายเป็นผู้ใหญ่ที่แย่และสร้างความเสียหายได้เยอะมาก เพราะฉะนั้นการหาจุดที่เหมาะสมเป็นสิ่งสำคัญมาก”

สันติธาร เสถียรไทย ที่ปรึกษาด้านเศรษฐกิจแห่งอนาคต TDRI และอดีต Group Chief Economist SEA Group ปูพื้นฐานในมุมมองส่วนตัว เพื่อทำความเข้าใจแพลตฟอร์ม โดยเปรียบเทียบ ‘ABCD’ ของธุรกิจธรรมดากับธุรกิจแพลตฟอร์มในช่วงเริ่มแรกว่า เดิมทีธุรกิจธรรมดาคะเน้นที่ Assets (สินทรัพย์) Build (การสร้าง) Control (การควบคุม) และ Distribution (การจัดจำหน่าย) ซึ่งเน้นไปที่ผู้ผลิที่มีสินทรัพย์ของตัวเอง ควบคุมต้นทุนการผลิตและคุณภาพการผลิตตั้งแต่ต้นน้ำยันปลายน้ำ เพื่อให้มีกำไรสูงสุด

ขณะที่ธุรกิจแพลตฟอร์มแรกเริ่มจะเน้นไปที่ Attract (การดึงดูด) Bridge (สะพานเชื่อมต่อ) Co-creation (การร่วมคิด ร่วมสร้าง) และ Data (ข้อมูล) เปลี่ยนวิธีคิดไปจากเดิมแทนที่จะผลิตด้วยตัวเองก็เปลี่ยนเป็นตลาด 2 ด้าน โดยดึงดูดทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคที่มีความต้องการเข้าด้วยกัน เกิดเป็น Network effects (อำนาจของเครือข่าย) จากเดิมที่ Build ด้วยตัวเองก็เปลี่ยนเป็น Bridge ในการเชื่อมต่อกับผู้ให้บริการอื่นๆ ในแพลตฟอร์มให้อยู่ด้วยกันอย่างลงตัว เช่น E-commerce อาจจะต้องเชื่อมคนขายกับคนซื้อ เชื่อมต่อผู้ให้บริการส่งของ เชื่อมต่อกับระบบชำระเงิน เป็นต้น นอกจากนี้ยังเปลี่ยนจากควบคุมการผลิตด้วยตัวเองเป็น Co-creation ให้มีพัฒนาการเท่าทันการเปลี่ยนแปลง เกิดการทดลองระบบเบต้า เพื่อทดสอบรับจากลูกค้าในการปรับปรุงแพลตฟอร์ม และสุดท้าย มีการใช้ Data เพื่อทดสอบรับจากผู้ใช้จำนวนโลกออนไลน์

อย่างไรก็ดี หลังโควิด-19 เป็นต้นมา นักลงทุนและภาครัฐเริ่มส่งสัญญาณ ออกนโยบายควบคุมคุณภาพการให้บริการของแพลตฟอร์มมากขึ้น แพลตฟอร์มจึงต้องสร้างบาลานซ์ระหว่าง ‘ABCD’ ทั้งสองแบบ แพลตฟอร์ม E-commerce เริ่มสร้างโกดังสินค้า พัฒนาระบบชำระเงินหรือบริการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องภายในแพลตฟอร์มด้วยตัวเอง เพื่อรองรับข้อต่อจากผู้บริโภค อีกทั้งควบคุมคุณภาพสินค้าและบริการมากยิ่งขึ้น เนื่องจากมีการบังคับใช้กฎหมายเพื่อคุ้มครองผู้บริโภคหรืออาจจะมีคู่แข่งที่เข้ามาสร้างการแข่งขัน

“(มูลค่าของแพลตฟอร์ม) มันมาจากตัว Community (ชุมชนผู้ใช้งาน) มากกว่า user ใหญ่แค่ไหน แล้วอยู่ตรงนั้นนานแค่ไหน คนซื้อก็จะอยากเข้ามา ถ้าคนขายเยอะและมีคุณภาพ คนขายก็อยากเข้ามา ถ้ามันมีทราฟฟิก (traffic) เยอะ เพราะฉะนั้นสุดท้ายมันอยู่ที่ตัวปริมาณ (volume) ซึ่งเราไม่ได้ดูแค่เวลาเดียว ถ้ามว่าลดแลกแจกแถมให้เขาเข้ามาได้ใหม่ แต่คำถามสำคัญมาก ๆ ที่จะอยู่เป็นหรือตายของแพลตฟอร์มคือคุณภาพทำให้เขาอยู่กับคุณได้ไหม”

ดร.สันติธารสะท้อนสถานการณ์ปัจจุบันว่าแพลตฟอร์มในไทยและในอาเซียนถือว่าเป็นเด็กฉลาดที่โตแล้วระดับหนึ่ง จำเป็นต้องได้รับการกำกับดูแล แต่การกำกับดูแลต่างๆ อาจจะต้องคำนึงถึง 4 เข้าใจ ได้แก่

ประการแรก เข้าใจสมดุล สันติธารเสนอว่าจำเป็นต้องเข้าใจสมดุลระหว่างการกำกับดูแลกับการทำลายนวัตกรรมหรือการรักษาสมดุลเรื่องการไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง (Inclusion)

“มีการถกเถียงกันมากเหมือนกัน ยกตัวอย่าง มีคนบอกว่าอยากให้คุณภาพของร้านค้าทุกร้านใน E-commerce ดี ถ้าถามว่าควรมีการกำกับดูแลขั้นพื้นฐานไหม ควร มี แต่ถามว่าให้แพลตฟอร์มรับผิดชอบว่าต้องเอาร้านดี ๆ เท่านั้น ถามว่าแพลตฟอร์มทำได้ไหม ทำได้ ไม่ยาก ผมคิดว่าธุรกิจขนาดกลางและขนาดเล็ก (SMEs) ทั้งหมดเลย แล้วก็เอานโยบายใหญ่ ๆ เข้ามาลิสต์ แล้วพวกนี้ก็จ่ายค่าคอมมิชชั่นแพงกว่าด้วย แล้วมันติดกับ Inclusion ใหม่ โอกาสของคนตัวเล็กที่เข้ามาขายของ เข้ามาสร้างรายได้ต่างๆ คือตัดทั้งหมดเลยนะ เพราะฉะนั้นมันก็ต้องมีบาลานซ์ว่า คุณจะรักษาสสมดุลตรงนี้อย่างไร”

ประการที่สอง เข้าใจอุตสาหกรรม “แพลตฟอร์มแต่ละอันไม่เหมือนกัน เหมือนเด็กแต่ละคนก็ไม่เหมือนกัน บางคนมันเกิดมาดี บางคนมันเกิดมาว่านอนสอนง่าย เพราะฉะนั้นเราจำเป็นต้องเข้าใจอุตสาหกรรมนะครับ”

เป็นกฎระเบียบเพิ่มมากขึ้น ไม่เพียงแต่จะมีร่าง พ.ร.บ. แพลตฟอร์มเพื่อกำกับโดยรวม แต่ยังคงมีกฎหมายของแต่ละอุตสาหกรรมร่วมด้วย

ประการที่สาม เข้าใจจังหวะเวลา สันติธารเน้นว่าจะต้องอ่านจังหวะในการกำกับดูแลอย่างที่เกริ่นไปช่วงแรก “อย่าให้วัวหายแล้วล้อมคอก แต่ก้อย่าล้อมคอกก่อนจะมีวัว เพราะมันจะเข้ามาไม่ได้”

ประการที่สี่ เข้าใจข้อจำกัดของรัฐ สืบเนื่องจากความเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีที่รวดเร็วและความซับซ้อนของแต่ละอุตสาหกรรม สันติธารให้ความเห็นว่ามีเรื่องแปลกที่คนในภาครัฐ ซึ่งอาจจะไม่เข้าใจทั้งธุรกิจและดิจิทัล ต้องมากำกับจะมองเป็นเรื่องยาก อีกหนึ่งโจทย์คือการทำงานร่วมกับภาคเอกชนที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญ แต่ก็มีความท้าทายเช่นเดียวกันว่าจะทำอย่างไรไม่ให้ถูกเอกชนครอบ

จากความเข้าใจทั้ง 4 ข้อ ยังไม่นับรวมความท้าทายในอนาคตของโลกอุตสาหกรรมที่จะถูกเบลอและมีการกระโดดข้ามอุตสาหกรรมจนทำให้ภูมิทัศน์แพลตฟอร์มมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะ Generative AI ที่อาจจะเข้ามาพลิกโฉมแพลตฟอร์ม ตัวอย่างเช่น Google ที่ถูกดิสรัปต์โดย ChatGPT

สันติธาร เสถียรไทย

เมื่อขยับมาที่การตั้งใจวิทยวิจัย สันติธารได้ชี้ถึงความเข้าใจผิดและชวนตีใจวิทยวิจัยเกี่ยวกับแพลตฟอร์ม 3 หัวข้อ

หัวข้อแรก การไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง (Inclusion) ตั้งต้นด้วยการหาคำตอบว่าแพลตฟอร์มส่งผลอย่างไรต่อความเหลื่อมล้ำในสังคม ในยุคตั้งไข่ของแพลตฟอร์ม การเข้ามาเป็นผู้ขายคนแรกๆ (early seller) อาจจะทำให้มียอดขายที่พุ่ง แต่ปัจจุบันการแข่งขันสูงขึ้น สันติธารกล่าวว่าถ้าผู้ขายไม่มีทักษะทางดิจิทัล (Digital Literacy) อาจจะทำให้ยอดขายตกต่ำ

หัวข้อที่สอง การค้าข้ามแดน (Cross Border Trade) สันติธารชี้ว่าเคยมีความเข้าใจผิดว่าเป็นแพลตฟอร์ม E-commerce ต่างชาติแปลว่าจะต้องนำเข้าสินค้าเข้ามา แต่จริงๆ แล้วสัญชาติของแพลตฟอร์มไม่ได้เกี่ยวกับสถานที่ผลิตสินค้าออกมาจำหน่าย แต่ใจที่ใหญ่ที่ต้องนำมาคิด ณ ตอนนี้อย่ากังวลการผลิตในประเทศจีนทำให้เกิดสินค้าล้นตลาด

หัวข้อที่สาม การแข่งขัน (Competition) “การแข่งขันทางแพลตฟอร์มเป็นการแข่งขันที่มีพลวัตสูงมาก เราจะไม่สามารถดูได้แค่แพลตฟอร์มอันนี้ส่วนแบ่งตลาด (Market Share) เท่าไหร่ บางทีแพลตฟอร์มใน E-commerce แข่งกับ Social Commerce ที่เป็นโซเชียลมีเดีย เพราะโซเชียลมีเดียเองก็เริ่มทำ E-commerce ของตัวเองและบางทีก็แข่งพวกออฟไลน์กับธุรกิจค้าปลีก (Retail) ที่มีมาแต่เดิมอยู่แล้ว

“เมื่อจีน ประมาณ 5 ปีที่แล้ว เราพูดกันบ่อยกว่าเจ้าแห่งเทคโนโลยี BAT (Baidu, Alibaba และ Tencent) เรายกไม่มีทางที่ใครจะมาโค่นได้ เพราะนี่คือยักษ์ใหญ่ที่ทรงบาร์มี วันนี้อยู่ 3 ตัวร่อแร่เลยนะครับ เพราะมีคู่แข่งใหม่ๆ มากมาย ทั้ง Meituan ทั้ง ByteDance เพราะฉะนั้นการแข่งขันมันไดนามิกมาก และสามารถเข้าได้หลายทาง บางคนอาจจะทำอะไรที่ไม่เกี่ยวกับเราเลย แต่ถึงเวลาพอมันมีคนใช้ (audience) เยอะๆ แล้วมันกระโดดเข้ามาทำอีกบริการหนึ่งก็ได้ การแข่งขันของแพลตฟอร์มเป็นสิ่งที่ต้องการศึกษาอย่างมาก เพราะถ้าเราไม่เข้าใจ เรายินยอมตลาดแคบไป บางทีกฎที่บังคับใช้อาจจะกลายเป็นการปิดกั้นไม่ให้คู่แข่งใหม่ๆ ที่ควรจะมี เกิดขึ้นไม่ได้”

วิจัยเพื่อการลงทุน (Investment Research) การศึกษาบทบาทของรัฐในการกำกับดูแลแพลตฟอร์ม ความโปร่งใสในการเปิดข้อมูล หรือการผูกขาดโดยแพลตฟอร์ม

ไม่เพียงเท่านั้น สันติธารยังได้ยกตัวอย่างการออกแบบ-การกำกับดูแลแบบลิงคโปรที่ออกแบบให้มีหลักการกว้าง (Principle Based) เพื่อนำมาปรับใช้ภายหลัง โดยที่ไม่ไปยึดติดกับตัวคำมากเกินไป เพราะแนวทางเช่นนี้อาจจะหมดอายุเร็วในโลกที่หมุนเร็วแบบนี้

อำนาจกำกับก้ากการกำกับดูแลในสายตาของผู้พัฒนาแพลตฟอร์ม – อสิริยะ ไพร์พายุกฤตี

อสิริยะ ไพร์พายุกฤตี ผู้อำนวยการฝ่ายนโยบายสาธารณะและรัฐกิจสัมพันธ์ Line Man Wongnai สะท้อนความเห็นในฐานะเอกชนที่ทำงานด้านแพลตฟอร์ม และผู้สนใจเรื่องตลาดเทคโนโลยี ว่าทุกวันนี้จะจับต้องอะไรก็ตามที่มีความเป็นดิจิทัลก็ล้วนแล้วแต่เป็นแพลตฟอร์มทั้งนั้น ไม่ว่าจะเป็น Facebook TikTok หรือเว็บไซต์สำหรับจองโรงแรม

“ผมคิดว่าถ้าเราถอดพีเจอร์แฟนชีบางอย่างของตัวแพลตฟอร์มออก อาจจะเป็นพีเจอร์ที่ชวนให้ลูกค้าเข้ามาใช้งานมากขึ้น จะแจกคูปอง เก็บคะแนนสะสม หรืออะไรแล้วแต่ ผมคิดว่าหน้าที่ของแพลตฟอร์มคือการจับคู่ (matching) อุปสงค์และอุปทานเข้าด้วยกัน”

อสิริยะขยายความว่าวิธีเมทซ์ของแพลตฟอร์มนั้นทำผ่านอัลกอริทึม โดยอาจจะเป็นรูปแบบของแรงจูงใจ ค้นหาแล้วก็จะเห็นเนื้อหาต่างๆ ขึ้นมา หรือกลวิธีอื่นๆ ยกตัวอย่าง กรณีผู้ใช้อินเทอร์เน็ตค้นหาเนื้อหา Google ก็จะเป็นแพลตฟอร์มตัวกลางในการเสิร์ชเรงก์เนื้อหาให้ตรงกับสิ่งที่ผู้ใช้งานค้นหา กรณีแพลตฟอร์ม Line Man Wongnai ก็ทำหน้าที่ ‘เมทซ์’ อาหารที่ผู้ใช้งานต้องการกับร้านอาหารที่ตรงใจ โดยผู้ใช้งานสามารถเลือกได้จากปัจจัยเรื่องระยะทาง ราคา และเรตติ้งร้านค้า กรณีแบรนด์สินค้าต้องการโปรโมทสินค้าแก่ผู้ใช้สื่อโซเชียลมีเดีย Facebook ก็ทำหน้าที่เป็นแพลตฟอร์มตัวกลางในการแสดงเนื้อหาบนหน้า News Feed ของผู้ใช้ที่คาดว่าจะสนใจ

หากลองแยกรูปแบบแพลตฟอร์มในภาพกว้าง อสิริยะทดลองแบ่งออกมาเป็น 5 รูปแบบ โดยอิงอยู่บนเรื่องของการจัดอุปสงค์และอุปทาน ดังนี้

รูปแบบแรก Media Platform หรือกลุ่มแพลตฟอร์มสื่อ เช่น Google, Facebook, YouTube และ TikTok ชนิดของสินค้าเป็นข้อมูลดิจิทัล ใช้วิธีการส่งมอบผ่านช่องทางดิจิทัล ผู้ใช้งานสามารถค้นหาเนื้อหาแล้วเข้าถึงเว็บไซต์ที่ต้องการได้ด้วยตัวเอง อย่างไรก็ตามแพลตฟอร์มดังกล่าวก็จะมีประเด็นปัญหาสำคัญ ได้แก่ การเลือกปฏิบัติ เช่น กรณี Google ที่เลือกปฏิบัติกับแพลตฟอร์มของตัวเองหรือบริษัทอื่นหรือโรงแรมกับคู่แข่ง หรือเรื่องความโปร่งใสของอัลกอริทึมและการแพร่กระจายข่าวบิดเบือน

รูปแบบที่สอง Digital Store หรือกลุ่มแพลตฟอร์มร้านค้าดิจิทัล เช่น App Store, Google Play, Steam และ PlayStation Store ชนิดสินค้าเป็นข้อมูลดิจิทัล แต่วิธีการเข้าถึงจะถูกกำหนดจากตัวแพลตฟอร์ม เช่น ผู้ใช้งาน iPhone ของ Apple จะถูกกำหนดให้ดาวน์โหลดจาก App Store ทำให้มีประเด็นการเลือกปฏิบัติค่าธรรมเนียมร้านค้าและการผูกขาดแพลตฟอร์มที่เป็นแนวดิ่ง (Vertical Integration)

รูปแบบที่สาม Voucher Store หรือกลุ่มแพลตฟอร์มวอยเชอร์ดิจิทัล เช่น Booking, Agoda หรือ Klook อสิริยะได้นิยามว่าเป็นการซื้อสิทธิบนช่องทางดิจิทัล ก่อนจะไปแจ้งใช้สิทธิจริงในหน้างาน ทำให้มีประเด็นภาวะเสมอภาคของราคา (Price Parity) หากจองผ่านโรงแรมโดยตรงแล้วได้ราคาที่ถูกกว่าแพลตฟอร์มที่มีอำนาจในตลาดอาจจะโดนให้ออกจากแพลตฟอร์ม อีกทั้งมีประเด็นค่าธรรมเนียมร้านค้าและการคุ้มครองผู้บริโภคอีกด้วย

รูปแบบที่สี่ E-commerce หรือกลุ่มแพลตฟอร์มธุรกิจพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ เช่น Shopee, Lazada หรือ Amazon มีการซื้อขายสินค้าทางกายภาพ แต่ละแพลตฟอร์มจะกำหนดการจัดส่งสินค้าด้วยตัวเอง ทำให้มีประเด็นเรื่องการเลือกปฏิบัติ ค่าธรรมเนียมร้านค้า การคุ้มครองผู้บริโภค และอาจจะมีประเด็นค่าแรงเข้ามาเป็นปัญหา

สุดท้าย **รูปแบบที่ห้า** On-demand หรือกลุ่มแพลตฟอร์มตามความต้องการ เช่น Line, foodpanda, Grab หรือ Uber มีการซื้อขายสินค้าทางกายภาพ แต่แพลตฟอร์มจะจัดส่งสินค้าผ่านกลุ่มแรงงานที่เป็น Platform Worker ซึ่งเป็นตลาดเปิดให้คนเข้ามาทำงานได้ ทำให้มีประเด็นค่าธรรมเนียมร้านค้าและค่าแรง

อสิริยะชี้ว่าแพลตฟอร์มที่ยกตัวอย่างมาข้างต้นสะท้อนว่าแต่ละแพลตฟอร์มมีปัญหาที่แตกต่างกันออกไป และแสดงให้เห็นถึงความท้าทายของผู้กำกับดูแล อีกทั้งยังให้ข้อมูลว่าปัจจุบันกฎหมายดิจิทัลแพลตฟอร์มทั่วโลกมีการพยายามนิยามคำว่า Gate keeper โดยอิงจากส่วนแบ่งตลาด เพื่อเป็นเกณฑ์ในการกำกับดูแลผู้ที่มีอำนาจเหนือตลาดที่จะต้องดูแลอีกแบบ พร้อมกับให้ความเห็นว่าแม้การแบ่งแบบนี้จะมีข้อครหาว่าจะยังให้พื้นที่กับธุรกิจที่มีอำนาจเหนือตลาด แต่ก็บ่งชี้ถึงเจตนาของการกำกับดูแลเช่นเดียวกัน

“ผมบอกว่า YouTube มีอำนาจเหนือตลาดในตลาดที่เป็นวิดีโอแบบจะ 100% ถ้าตีความแบบแคบเข้าข่ายแน่นอน แต่ถ้าถ้ามอง YouTube บอกว่าตลาดมีเดียอย่างอื่นมีตั้งเยอะ เราเป็นแค่ 10% ของตลาดมีเดียทั้งหมด คำถามคือใคร

อิศริยะ ไพรีพ่ายฤทธิ์

เมื่อพูดถึงรูปแบบการกำกับดูแลที่ต้องการในสายตาของคนที่ทำแพลตฟอร์ม อิศริยะตอบว่าการกำกับดูแลจะต้องเพิ่มขึ้นตามผลกระทบที่แพลตฟอร์มสร้าง แต่สิ่งที่อยากได้จากผู้กำกับดูแลในประเทศไทยคือการกำกับดูแลอย่างเท่าเทียมระหว่างแพลตฟอร์มที่จดทะเบียนในไทยและแพลตฟอร์มจากต่างประเทศที่อาจจะเป็นผู้แข่งขันทางตรงหรือทางอ้อม อีกประการคือการกำกับดูแลที่สอดคล้องกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐ “กลัวว่า regulator แย่งกันเอง ไม่รู้จะฟังใคร ซึ่งเจอมามากแล้วในประเทศนี้แหละครับ”

อิสริยะยังยกตัวอย่างกรณีศึกษาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการกำกับดูแลโดยรัฐไทย อย่างกรณียาเสพติด ซึ่งในทางกฎหมายระบุว่าแพลตฟอร์มห้ามขายสิ่งเสพติด แต่แพลตฟอร์มพบว่าเจอ ‘ท่าแปลกๆ’ ในการพยายามขาย เช่น ร้านค้าในระบบขายแค่นั้นก็ขายอย่างเดียวในราคาขวดละ 120 บาท ซึ่งไม่มีอัลกอริทึมตัวใดที่สามารถดักจับการขายลักษณะนี้ได้ หรือการใช้คำหรือคีย์เวิร์ดที่ยากต่อการตรวจจับ เช่น ใช้คำว่า ‘ยา’ ในการมอไนเตอร์ คนไทยก็จะหลบเลี่ยงด้วยการเขียนว่า ‘YA’ หรือ ‘Y’ ซึ่งในมุมมองของแพลตฟอร์มก็พยายามเต็มที่ที่จะทำงานให้ถูกกฎหมาย

“การกำกับดูแลของรัฐไทยที่บางทีจะมีประสิทธิภาพก็มีประสิทธิภาพเหลือเกิน ซึ่งก็ทำให้แพลตฟอร์มเองก็ทำงานยากและกลายเป็นว่ามันไม่ได้ส่งผลกระทบต่อธุรกิจของแพลตฟอร์ม แต่คนขายอยู่บ้านอาจจะสั่งยา เราทำไม่ได้เลยนะครับ” อิศริยะยกตัวอย่างอีกกรณีคือหากแพลตฟอร์มมีรูปของยาอยู่ในหน้ารายการสินค้าก่อนกดคลิกเข้าไปซื้อ จะถือว่าเป็นการโฆษณา ซึ่งตามกฎหมายที่มีมานานแล้วจะต้องมีการขออนุญาตโฆษณาจากทาง อย. เสียก่อน หากไม่ได้ขออนุญาตล่วงหน้าจะถูกปรับเคสละ 100,000 บาท

เมื่อถามถึงความโปร่งใสของระบบอัลกอริทึมของแพลตฟอร์ม อิศริยะตอบว่าเห็นด้วยในหลักการที่ว่าต้องมีกลไกบางอย่างทำให้โปร่งใสมากขึ้น เพียงแต่ว่าแต่ละแพลตฟอร์มมีระบบอัลกอริทึมที่แตกต่างกันและมีความซับซ้อนสูงมาก จึงยังคงเป็นเรื่องยากในทางปฏิบัติ

นอกจากนี้ อิศริยะสะท้อนว่าคนที่อยู่นอกภาคแพลตฟอร์มอาจจะประเมินแพลตฟอร์มสูงไป บางครั้งมีมายาคติว่า ‘ที่ไม่แก้ไขเพราะต้องการหาผลประโยชน์’ ซึ่งบางเรื่องก็จริง แต่บางเรื่องด้วยข้อจำกัดของผู้ทำแพลตฟอร์ม ทำให้อาจไม่สามารถแก้ไขในบางปัญหา เช่น กลไกระบบแข่งกรับเบอร์หรือแฮกเกอร์ หรือแผนที่น่าทางมืด ซึ่งแพลตฟอร์มโดนร้องเรียนมาเสมอว่าต้องการเอาเปรียบไรเดอร์หรือเปลา เพราะจะได้จ่ายค่าตอบแทนน้อย ซึ่งเป็นเรื่องไม่จริง แต่เนื่องจากไม่สามารถใช้ Google Maps ในเชิงพาณิชย์เพราะราคาสูง แอปพลิเคชันในท้องตลาดจึงต้องใช้แผนที่อื่นที่ไม่ได้ตีเท่ากับ Google Maps

“แพลตฟอร์มไม่ได้เก่งขนาดนั้นในการแก้ไขปัญหาบางอย่างนะครับ อันนี้ก็เป็นสิ่งที่เขาเรียกว่าสุดขอบเหวความสามารถของแพลตฟอร์มเหมือนกัน”

สำหรับประเด็นแรงงาน อิศริยะชี้ว่าต้องกลับไปสู่พื้นฐานของนิติสัมพันธ์ของกฎหมายแรงงานไทย แต่เนื่องจากเป็นผู้มีส่วนได้เสียเลยอาจจะต้องขอความเห็นจากณธิน แต่โดยหลักการ อิศริยะคิดว่ากฎหมายแรงงานไทยค่อนข้างล่าช้า ทราบบริษัทได้แจ้งข้อกังวลต่อร่าง พ.ร.บ.แรงงานอิสระของกระทรวงแรงงาน เนื่องจากผู้ร่างอาจจะไม่ได้เข้าใจกระบวนการของแพลตฟอร์มได้ละเอียดนัก และในอีกหนึ่ง ร่างกฎหมายฉบับนี้พยายามจะแก้ปัญหาแรงงานอิสระทั้งระบบ ซึ่งจริงๆ แต่ละภาคส่วนก็มีความต้องการแตกต่างกัน

เห็นว่ามีบริษัทต่างๆ เข้ามาในตลาด เพื่อมาแข่งกับเราหลายเจ้า ต้องบอกว่าเป็นตลาดเปิด เราอยู่มาได้ขนาดนี้ เราต้องมีความสามารถในการแข่งขัน

“ถ้าไปดูตามต่างจังหวัด จะเห็นว่ามีเคสไอทีที่เป็นเจ้าท้องถิ่นก็หลายที่ คิดว่าพูดอย่างนี้จะเป็นการทำหายหรือเปล่า แต่ก็ต้องบอกว่าเรากียืนรับการแข่งขัน ถ้าเราสู้ไม่ได้เราต้องออกจากตลาดไป ถ้าเกิดไปพูดภาษาเศรษฐศาสตร์ ก็เป็นตลาดที่แข่งขันสมบูรณ์” อธิริยะตอบทิ้งท้าย เมื่อมีโรเจอร์สอบถามในประเด็นคำตอบที่ลดลงอย่างต่อเนื่อง

ส่องผลกระทบแรงงานแพลตฟอร์ม เมื่อบางแพลตฟอร์มเป็นเด็กดีถึงแต่ เก็ด - อรรถณัฐ วันทะสมบัติ

โลกของแพลตฟอร์มยังคงขับเคลื่อนด้วยแรงงาน โดยเฉพาะกลุ่มไรเดอร์ที่เป็น ‘มดงาน’ ผลักดันให้เศรษฐกิจยังคงไปได้ **อรรถณัฐ วันทะสมบัติ** นักวิจัยสถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผู้ศึกษาด้านแรงงานในเศรษฐกิจแพลตฟอร์มให้ความเห็นถึงข้อดีของแพลตฟอร์มว่าถูกนำมาใช้ในการสร้างกิจกรรมทางเศรษฐกิจได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวดเร็ว และมีต้นทุนที่ต่ำลง อย่างไรก็ตามในฐานะผู้ศึกษาแรงงานเศรษฐกิจแพลตฟอร์ม ทั้ง ‘กลุ่มแรงงานแบบดั้งเดิม’ ที่ถูกแพลตฟอร์มดิสรัปต์ เช่น คนขับแท็กซี่ หรือมอเตอร์ไซค์รับจ้าง และ ‘กลุ่มแรงงานที่ได้ประโยชน์จากการมีอยู่ของแพลตฟอร์ม’ เช่น ไรเดอร์ หรือ Youtuber พบว่าแพลตฟอร์มยังมีประเด็นปัญหาที่รอวันได้รับการแก้ไข ทั้งจากฝั่งผู้ประกอบการและผู้มีอำนาจในการกำกับดูแล

“ก่อนหน้าที่เราพูดถึงเรื่องของการกำกับดูแลแพลตฟอร์มว่าถ้ามันเด็กเกินแล้วเราไปกำกับแต่แรกมันอาจจะไม่โต แต่มีแพลตฟอร์มบางประเภทที่เป็นเด็กดีมาตั้งแต่เกิดเลย เป็นแพลตฟอร์มที่เสนอทางเลือกอื่นซึ่งคิดว่าตอบสนองกับผู้บริโภคมากกว่า โดยไม่ได้สนใจระเบียบข้อบังคับที่มีเลย เช่น การให้บริการรถ โดยเรารถที่ไม่ได้รับอนุญาตหรือผู้ขับขี่ที่ไม่ได้รับอนุญาตให้ประกอบอาชีพนั้น ถึงแม้ว่าการเรียกอย่างแท็กซี่ 4 ล้อจะถูกกฎหมายไปแล้ว แต่ว่าตัวมอเตอร์ไซค์ก็ยังเป็นปัญหาอยู่ เพราะพยายามที่จะทำให้ออกกฎหมาย ซึ่งตอนนี้พบว่ามีสภาพการแข่งขันที่ไม่เป็นธรรมอยู่”

อรรถณัฐชี้ว่าขณะที่แพลตฟอร์มต้องการการกำกับดูแลที่เป็นธรรม แต่ปัจจุบันการแข่งขันที่เกิดขึ้นไม่เป็นธรรมและสุ่มเสี่ยงต่อการออกกฎหมายลักษณะนี้ซึ่งทำผิดรัฐธรรมนูญ เนื่องจากเปิดโอกาสให้แข่งขันในตลาดเดียวกัน และทำให้มอเตอร์ไซค์รับจ้างกับแรงงานแพลตฟอร์มเป็นคู่แข่งโดยตรง ภายใต้การกำกับดูแลด้วยกฎหมายคนละชุดที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงทั้งในเรื่องของการเข้าสู่อาชีพ ในเรื่องของค่าโดยสาร นอกจากนี้ในกลุ่มแรงงานที่ได้ประโยชน์จากการมีอยู่ของแพลตฟอร์มแม้ในอุดมคติแพลตฟอร์มควรจะทำหน้าที่จับคู่ความต้องการและสร้างความ เป็นธรรม แต่เมื่อแพลตฟอร์มขับเคลื่อนด้วยธุรกิจมากเกินไปก็ทำให้เกิดปัญหาว่าแพลตฟอร์มสร้างกลไกที่ไม่เป็นธรรม

“แพลตฟอร์มไปสร้างอำนาจบางอย่างที่ทำให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในระบบนิเวศธุรกิจมีอำนาจในการต่อรองที่ไม่เท่าเทียมกัน ในอุดมคติ กลุ่มนี้ควรจะมีความเท่าๆ กัน แต่ว่าร้อยทั้งร้อย แพลตฟอร์มทรงอำนาจในการที่จะกำหนดว่าใครควรจะมีความอำนาจมากน้อยแค่ไหน นี่คือนี่ที่เป็นปัญหาและยังเป็นปัญหาอยู่ในปัจจุบัน”

อรรถณัฐยกตัวอย่างกรณีแรงงานไรเดอร์ เปิดข้อดีว่าแพลตฟอร์มเปิดโอกาสให้คนเข้าสู่อาชีพได้ โดยอาจไม่ได้มีอุปสรรคในการเข้าสู่อาชีพนี้ และมีความยืดหยุ่นในการกำหนดเวลาทำงาน ซึ่งอรรถณัฐตั้งข้อสังเกตว่าเป็นความยืดหยุ่นจริงไหม หรือเป็นความยืดหยุ่นที่อยู่ภายใต้การควบคุมของแพลตฟอร์ม เนื่องจากพบว่ามีลักษณะควบคุมบางอย่างที่ทำให้สภาพการทำงานของไรเดอร์ไม่ได้เป็นไปตามที่กลไกของตลาดควรจะเป็น เช่น ก่อนหน้าที่มีแพลตฟอร์มให้ไรเดอร์แข่งกันรับคำสั่งซื้อ เพื่อให้มั่นใจว่าจะมีคนตอบสนองต่อคำสั่งซื้ออย่างรวดเร็ว ลูกค้าไม่ต้องรอนาน แต่ทำให้เกิดปัญหาของการแข่งขันตลอดเวลา อีกทั้งความเร็วอินเทอร์เน็ตที่ช้าก็อาจจะทำให้เข้าถึงโอกาสในการทำงานน้อย และไม่มีเวลาในการพิจารณาความคุ้มค่าของระยะทางในการเดินทางไปขนส่งจนเกิดเป็นต้นทุนที่ไรเดอร์ต้องแบกรับ โดยไม่ถูกนำมาคำนวณเป็นค่าตอบแทน เนื่องจากคำตอบแทนคำนวณจากร้านค้าไปยังผู้บริโภค

“ตอนนี้ระบบที่เป็นที่นิยมก็คือระบบเรตติ้ง ถ้าไรเดอร์ให้บริการแล้วเราประทับใจ เราให้คะแนนเขาเยอะ การให้คะแนนมันจะส่งผลต่อการรับงานในอนาคต แนวคิดนี้ก็คือ คนที่ให้บริการดี มีประสิทธิภาพ สมควรที่จะได้รับรางวัล ในการที่จะได้รับการพิจารณาเป็นลำดับแรกๆ ในการที่จะส่งงานให้ แต่ว่ามันก็มีปัญหาในแง่ที่ผู้บริโภคหลายคนก็เอาเปรียบ รู้ว่าการให้คะแนนส่งผลต่อการรับงานของไรเดอร์ ดังนั้นไรเดอร์จะกลัวการให้คะแนนน้อย ก็จะมีข้อความมาว่าทำนู่นทำนี่ให้หน่อย ซึ่งไม่ทำได้ใหม่ ได้ สามารถที่จะแจ้งแพลตฟอร์มได้ว่าสิ่งที่เขาขอให้ทำมันเกินขอบเขตของงาน แต่ช่องทางในการแจ้งว่าได้รับการปฏิบัติจากลูกค้าไม่เป็นธรรมมันน้อย แล้วคุณจะถูกลงโทษก่อนแล้วคุณค่อยพิสูจน์ทีหลัง

“ทำไมการการพิสูจน์ มันถึงตกมาอยู่ที่คนงาน ทำไมบริษัทหรือแพลตฟอร์มสร้างกลไกความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่มันไม่เท่าเทียมกันได้ขนาดนี้”

อรรถคนัฐ วันทะนะสมบัติ

ไม่ใช่แค่รูปแบบการรับงานที่ดูจะเป็นที่น่าตั้งคำถาม ความสัมพันธ์การจ้างงานของแรงงานแพลตฟอร์มยังคงคลุมเคลือระหว่างการจ้างแบบ ‘ลูกจ้าง-นายจ้าง’ และ ‘ผู้ว่าจ้าง-ผู้รับงาน’ ซึ่งอยู่ภายใต้กฎหมายคนละชุดกัน หากเป็นลูกจ้างกับนายจ้างก็จะได้รับการคุ้มครองจากกฎหมายแรงงาน มีอำนาจต่อรองในการรวมตัวกันจัดตั้งสหภาพแรงงาน แต่หากเป็นผู้ว่าจ้าง-ผู้รับงานในลักษณะการจ่ายค่าตอบแทน เมื่อส่งมอบงานจะอยู่ภายใต้กฎหมายแพ่ง ความคลุมเครือนี้เองส่งผลต่อการคุ้มครองทางสังคมของแรงงาน

“โดยสรุปก็คือแพลตฟอร์มสามารถที่จะทำให้ปัญหาเหล่านี้หมดไปได้ไหม ทำได้ สมัยมาก แต่แพลตฟอร์มมีแรงจูงใจในการที่จะทำไหม ไม่ เพราะว่ามีบริษัทต้องการที่จะทำกำไร แล้วจริงๆ อำนาจในการขับเคลื่อนสิ่งนี้ผมตั้งคำถามว่าอาจจะเป็นนักลงทุน โมเดลการระดมทุนแบบสตาร์ทอัพที่มันทำลายความตั้งใจแรกของคนที่ต้องการจะทำธุรกิจ เพื่อแก้เพนพอยต์ของผู้ใช้ไปๆ มาๆ กลายเป็น money game แล้วไปๆ มาๆ กลายเป็นนับตัวเลข

“เขา count กำไร ผมมัน count ว่าทุกวันนี้มีไรเคอร์ประสบอุบัติเหตุเท่าไร เสียชีวิตเท่าไร ตัวเลขที่เรานับมันต่างกัน

หากมองไปในอนาคตว่าเศรษฐกิจแพลตฟอร์มจะนำไปสู่โอกาสในการจ้างงานต่อยอดไปยังประสิทธิภาพหรือประสิทธิผลอย่างที่คาดหวังหรือไม่ อรรถคนัฐร้องขอให้ผู้ประกอบการโชว์ความสามารถทางนวัตกรรมและเทคโนโลยีเพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับสินค้าและบริการบนแพลตฟอร์มมากกว่าการให้มูลค่าที่เพิ่มขึ้นเกิดจากการให้แรงงานทำงานมากขึ้น แต่ได้รับค่าตอบแทนน้อยลง เช่น งาน badge ที่ต้องรับงานมากกว่า 1 ผู้สั่งซื้อ หากมีผู้สั่งซื้ออีกคน แล้วไรเคอร์อยู่ใกล้อีกร้าน คุณจะต้องรับงานนั้นแล้วไปส่งให้คนนั้นก่อนที่จะมาส่งให้กับออเดอร์แรก ทำให้แรงงานทำงานและมีความเสี่ยงต่ออันตรายมากขึ้น แต่ไม่ได้รับค่าตอบแทนแบบที่ควรจะเป็น

“ผมคิดว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญ เพราะมันส่งผลต่อเรื่องอื่นๆ เวลาที่แพลตฟอร์มอาจจะแสดงความสามารถว่าตัวเองยังมีศักยภาพในการทำกำไรให้นายทุนเห็นผ่านทริคต่างๆ ที่หลอกให้คนทำงานมากขึ้นและได้ค่าตอบแทนน้อยลง ผมคิดว่ามันแยงจนถึงขั้นที่ผมยอมรับไม่ได้ Google Maps API คุณต้องจ่าย คุณต้องรองกับเขาไม่ได้ แต่คุณมาบีบเข้ากับคนที่ไม่ค่อยมีทางเลือกเท่าไร คุณมาทำให้เขาทำงานมากขึ้น มาบีบเข้ากับคนที่เป็นแรงงาน คุณต้องเห็นคนเป็นมนุษย์ก่อน”

อรรถคนัฐชี้ว่าการกำกับดูแลเป็นเรื่องสำคัญ แม้ประเทศไทยยังช้า แต่ก็ทำให้กรณีศึกษาหลากหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุโรป ซึ่งถ้าพูดถึงการแก้ไขปัญหาแรงงานแพลตฟอร์มมีอยู่ 3 แนวทาง ดังนี้

แนวทางแรก ร้องขอให้รัฐกำกับดูแล แต่จะใช้ระยะเวลา และกว่ามาตรการจะออกมา ปัญหาที่อาจจะเคลื่อนไปสู่เรื่องใหม่ ดังนั้นแนวทางในการเรียกร้องให้รัฐกำกับดูแลและออกกฎหมายจึงเป็นแนวทางที่ต้องทำ

แนวทางที่สอง ร้องขอธรรมมาภิบาลจากผู้ประกอบการ อรรถคนัฐเล่าว่าช่วงที่วิจัยการประท้วงของไรเคอร์ 19 ครั้ง มี 5 ครั้งที่ได้รับการตอบสนองในบางข้อ และบางข้อนั้นก็เป็นข้อที่แพลตฟอร์มเห็นว่าแก้ได้ และเป็นประโยชน์กับแพลตฟอร์มด้วย แต่เรื่องหลักๆ ที่ไรเคอร์ร้องขอคือเรื่องของค่าตอบแทนไม่เคยได้รับการตอบสนอง

แนวทางที่สาม แรงงานจะต้องเข้มแข็งแล้วรวมตัวกันเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตเอง ตอนนี้มีโมเดลที่เรียกว่าสหกรณ์แพลตฟอร์ม (Platform Cooperativism) เช่น คนขับแท็กซี่ที่นิวยอร์กรวมตัวกัน 8,000-9,000 คนเอาเงินไปจ้างบริษัทเทคโนโลยีมาพัฒนาแอปพลิเคชันแข่ง แล้วโต 12 เท่า จากปีแรก 5 แสนเหรียญสหรัฐ ปีต่อมาเกือบ 6 ล้านเหรียญสหรัฐ แล้วเขาสามารถจัดการผลประโยชน์กันเอง การันตีว่าจะได้รับค่าตอบแทน ไม่ว่ามีผู้โดยสารหรือไม่ก็ตาม โดยได้รับ 30 เหรียญต่อชั่วโมง ซึ่งถือเป็นค่าจ้างเพื่อชีวิต (Living Wage)

“การให้ความสำคัญเรื่องนี้ยังมีน้อย เราจึงมีการสนับสนุนน้อย มีงานวิจัยที่น้อย เราก็ลงเอยด้วยการที่เราไม่มองคความรู้เพียงพอในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วมากและพลิกซิ่งด้วย”

อรรถณัฐชัยว่าการขาดแคลนการสนับสนุน ทำให้งานวิจัยส่วนใหญ่ยังกระจุกเรื่องแรงงานแพลตฟอร์ม โดยเฉพาะแพลตฟอร์มเดลิเวอรี่และเรียกรถ ไม่มีความหลากหลายเพียงพอ และเท่าที่มีก็ดูจะเป็นงานวิจัยจากต่างประเทศว่าใช้ระเบียบวิธี (Methodology) ทฤษฎี (Theory) กรอบความคิด (Framework) อะไรแล้วนำมาเป็น ตักตาในการศึกษา แต่จริงๆ นักวิจัยไทย ‘มีดีพอ’ ในการผลิตองค์ความรู้และสามารถสร้างระเบียบวิธีวิจัยได้ด้วยตัวเอง เพียงแต่ว่าพอไม่มีการสนับสนุน ก็ไม่รู้ว่าจะทำอย่างไร เพราะทำไปแล้วไม่ได้รับการสนับสนุน

เมื่อขยับมาที่การเสนอใจวิจัย อรรถณัฐชัยว่าเศรษฐกิจแพลตฟอร์มยังเป็นเพียงส่วนเดียวของการเปลี่ยนผ่านไปสูยุคแพลตฟอร์ม (Platformization) ยังมีเรื่องโครงสร้างพื้นฐานที่ในประเทศไทยยังไม่ผู้ศึกษาเรื่องนี้ ไม่ว่าจะเป็น องค์การพาของรัฐบาล การกำกับดูแล การตั้งงบประมาณ ความสามารถและความเข้าใจของคน

“พอรัฐต้องการที่จะสร้างแพลตฟอร์มในฐานะโครงสร้างพื้นฐาน ก็ให้เอกชนทำแล้วเราก็จะไม่รู้เลยว่าข้อมูลต่างๆ ที่เอกชนได้ไป เขาเอาไปใช้ประโยชน์ในเรื่องอื่นหรือเปล่า ต่างประเทศให้ความสนใจดิจิทัลสาธารณะมาก นะครับ ซึ่งบ้านเรายังไม่มีคนศึกษา มอพร้อม ไทยดี ตอนนี้เรามีแพลตฟอร์มที่เป็นโครงสร้างพื้นฐานเยอะเลย แต่เราไม่รู้เลยว่าเราจะกำกับ เราจะทำจัดการ หรือจะพัฒนาสิ่งเหล่านี้ต่อไปยังใงให้มันยั่งยืน” อรรถณัฐชัยทิ้งท้าย

มองภาพใหญ่ดิจิทัลไทยก่อนการกำกับดูแล – ดร.นรินทร์ โพธิ์พัฒนชัย

“เวลาเราจะใช้กฎหมายแก้ปัญหา ประเด็นนั้นต้องเป็นปัญหาสังคมที่มีความถาวรระดับหนึ่ง ถ้าเป็นปัญหาที่เกิดเฉพาะช่วง บางทีเครื่องมือกฎหมายอาจจะไม่ใช่เครื่องมือที่มีประสิทธิภาพสูงสุดในการแก้ไขปัญหา เพราะกฎหมายใช้เวลาานมากกว่าจะจับเคสอันอะไรได้สักหนึ่งอย่าง มันมีเหตุผลของมันว่าทำไมกฎหมายต้องใช้เวลานาน เพราะทุกครั้งที่มีการออกกฎหมายคือการลดประสิทธิภาพของประชาชนในการดำรงชีวิตและการประกอบธุรกิจ”

เมื่อแพลตฟอร์มเข้ามามีอิทธิพลต่อชีวิตผู้คน การกำกับดูแลจึงเป็นเรื่องที่ถูกจับตามอง **ดร.นรินทร์ โพธิ์พัฒนชัย** นักกฎหมายกฤษฎีกาชำนาญการ กองกฎหมายการเงินการคลังและกองพัฒนากฎหมาย สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา เล่าว่า หากมองเข้าไปในระบบเศรษฐกิจแล้วเห็นว่ายังมีช่องว่าง ไม่ว่าจะเป็ช่องว่างของสถานะบุคคลที่เกี่ยวข้อง ช่องว่างของกิจกรรมที่ได้รับการรับรองตามกฎหมาย กฎหมายอาจจะเข้ามาช่วยแสดงบทบาทสนับสนุนการเติมเต็มช่องว่าง แต่สำหรับแพลตฟอร์มมีความซับซ้อนมากกว่านั้นหลายประการ

ประการแรก แพลตฟอร์มมีผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) อย่างน้อย 3 คนขึ้นไปเกี่ยวข้องกันตลอดเวลา กล่าวคือลักษณะความสัมพันธ์นี้แตกต่างจากการทำสัญญาโดยปกติที่เป็นการทำสัญญาระหว่างคู่สัญญา 2 คน และกฎหมายแห่งทั่วโลกที่ไม่ได้มีนิยามไดนามิกนี้เอาไว้ แม้กระทั่งอาคารที่ทำหน้าที่เป็นตัวกลางเชื่อมระหว่างคนฝากเงินและเอาเงินนั้นไปปล่อยกู้ต่อกิจการทำสัญญา 2 สัญญาแยกออกจากกันตลอด แต่แพลตฟอร์มไม่สามารถแบ่งแยกสัญญาแต่ละสัญญาได้อย่างเด็ดขาด ทำให้เป็นปัญหาในเชิงช่องว่างของสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ และเกิดขึ้นในสังคมที่ยังตอบไม่ได้ว่าจะแก้ปัญหาอย่างไร

ประการที่สอง เมื่อใช้กฎหมายเข้ามากำกับดูแลหรือแทรกแซงในระบบทุนนิยม เกิดการบิดเบือนตลาด หรือเกิดความไม่ถูกผูกตัวกันในตลาด เช่น สมมติคนใดคนหนึ่งในการทำธุรกรรมเข้าถึงข้อมูลมากกว่าอีกคน เกิดความไม่ยุติธรรม มีวิธีคิดที่ทำให้คนอื่นต้องเสี่ยงเกินไปและทำให้เกิดปัญหา นรินทร์ชี้ว่าการปล่อยให้ตลาดสามารถทำธุรกรรมระหว่างกันอาจจะไม่ใช่ผลลัพธ์ที่ดีที่สุด หน้าที่กฎหมายจึงต้องเข้าไปแทรกแซง กำกับดูแล ซึ่งในฐานะผู้ร่างกฎหมาย อาจจะยังไม่สามารถให้ความเห็นว่าเป็นตลาดแพลตฟอร์มมีปัญหาลักษณะนี้บ้างไหม แต่อยากฉายภาพรวมประเด็นที่เกิดขึ้นเวลาพูดถึงเรื่องแพลตฟอร์ม

ประการที่สาม แม้รูปแบบของแพลตฟอร์มซึ่งดูเหมือนจะเป็นคำใหม่ แต่ลักษณะการเป็นตัวกลางไม่ใช่โมเดลธุรกิจใหม่ ตลาดสดก็เป็นแพลตฟอร์มชนิดหนึ่ง แต่ทว่าปัจจุบันมีการนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้และทำให้บทบาทผู้เกี่ยวข้องบทบาทตลาดและอำนาจต่อรองเปลี่ยนไป ทำให้ไม่สามารถนำวิธีคิดของการกำกับดูแลตลาดมาใช้ในการกำกับดูแลแพลตฟอร์มดิจิทัลได้อย่าง 100%

“พูดถึงเรื่องของการสร้างความการเป็นธรรมหรือความเท่าเทียม บางทีความเท่าเทียมอาจจะไม่เป็นธรรมก็ได้ในตลาดที่มีลักษณะที่ต่างไปจากแนวคิดเดิมที่เราเคยใช้ในการออกกฎหมายกันมา ก่อนหน้านี้มีการพูดถึงแล้วในเรื่องพลวัตที่แตกต่างกันอย่างผู้ประกอบการแพลตฟอร์มต่างประเทศกับในประเทศ อย่างแรกคือเราควรจะสร้างความเท่าเทียมให้เขาใหม่ อะไรคือความยุติธรรม ซึ่งมันอาจจะไม่ใช่จุดเดียวกับความเท่าเทียม อย่างที่สองที่ส่งแพลตฟอร์มขนาดใหญ่มากับแพลตฟอร์มขนาดเล็ก ความเท่าเทียมคือให้เขาอยู่ภายใต้กฎเดียวกัน แต่มันคือความยุติธรรมจริงๆ หรือเปล่า”

นรินทร์ยังฉายความซับซ้อนของการออกแบบกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับแพลตฟอร์มผ่านการตั้งคำถามว่าผู้ให้บริการบนแพลตฟอร์มอาจจะเข้าไปด้วยวัตถุประสงค์ไม่เหมือนกัน เช่น คนขับแกร็บเพื่อหารายได้เสริมตอนกลับบ้านหรือคน

“ผมแค่อยากจะเริ่มต้นด้วยการบอกว่ามันไม่ใช่เรื่องที่น่าแปลกใจ เพราะไม่ใช่ปัญหาที่ประเทศไทยเจอประเทศเดียว มันมีโดนามากหลายด้านมาก แม้กระทั่งในมุมมองกฎหมายเอง เราจะเริ่มต้นจากการมองว่าปัญหาแพลตฟอร์มคือประเด็นการสนับสนุน (Enabling Issue) คือประเด็นด้านกำกับดูแล (Regulation Issue) หรือมันคือเรื่อง ‘ดิจิทัล VS อนาล็อก’ มันเป็น ‘a little bit of everything’ เลยทำให้การออกกฎหมายที่มีจุดประสงค์อย่างเดียวชัดเจนเหมือนเดิม ทำได้ค่อนข้างยาก”

“กฎหมายที่กำลังร่างกันอยู่ เราอยากที่จะสร้างความชัดเจนให้เห็นในตลาดนี้ก่อน อยากจะสร้าง Enabling Law เพราะมันมีช่องว่างที่เกิดขึ้นในระบบเศรษฐกิจแพลตฟอร์มอยู่เยอะมาก ที่การออกกฎหมายพื้นฐานไปช่วยสร้างความชัดเจนให้กับคนที่เกี่ยวข้องทั้งหมด ทำให้สามารถเข้าใจบริบทและหน้าที่ของตัวเองได้ แล้วพอคุณเข้าใจในบริบทของตัวเองแล้ว หน่วยงานที่เกี่ยวข้องอื่นๆ เขาจะคิดได้เองว่ายังมีคามบิดเบือนในตลาดอยู่หรือไม่แล้ว จำเป็นต้องไปกำกับไหม” ณรงค์ให้ความเห็นว่าการร่างกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับแพลตฟอร์มเป็นเรื่องสำคัญและจำเป็นต้องได้รับความเห็นจากคนในสังคมทุกฝ่ายรอบด้าน

ดร.ณรงค์ โพธิ์พัฒนชัย

พิจารณาดูการกำกับดูแลเทคโนโลยีจากต่างประเทศ ณรงค์กล่าวว่าอาจแบ่งสำนักการกำกับดูแลได้เป็น 3 ประเภท ได้แก่ การกำกับดูแลในยุโรป ที่ออกกฎหมายในเชิงกำกับดูแล เรียกว่าการคุ้มครองสิทธิ (Right Protection) เนื่องจากรู้สึกว่าการประชาชนโดนเทคโนโลยีเข้าไปลดรอนสิทธิ หรือสร้างต้นทุนอะไรบางอย่างที่ประชาชนไม่เห็น เป็นผลกระทบภายนอกที่ต้องใช้กฎหมายเข้าไปกำกับ เพื่อให้สังคมมีความเป็นธรรม ให้ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพของตัวเองอย่างสมบูรณ์มากขึ้น

การกำกับดูแลสไตล์อเมริกัน คือ เป็นผู้ส่งออกเทคโนโลยีที่ทำให้เน้นไปที่กลไกตลาด เนื่องจากหากกำกับดูแลมากเกินไปจะเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาที่ทำให้ตลาดไม่สามารถดำเนินไปได้ แต่ใช้การสนับสนุน (enable) ให้สิทธิทางกฎหมายเพื่อให้เกิดการแข่งขันไปสู่จุดที่เป็นสมดุลของประเทศ

การกำกับดูแลแบบจีน มีลักษณะการควบคุมทุกอย่าง ถ้าในช่วงต้นยังเห็นว่าจะส่งเสริมก็ส่งเสริมอย่างบ้าคลั่ง เมื่อมีอำนาจมากเกินไปก็จะใช้อำนาจรัฐในการหยุด

“ถามว่าเมืองไทยควรเป็นแบบไหน ผมว่าคำถามนี้เป็นคำถามที่ดี เพราะยากมากที่จะออกกฎหมายหรือว่าสร้างแนวนโยบายที่ต้องนำไปใช้ในสังคมที่ตอบได้ทุกโจทย์ เราต้องเลือกมาหนึ่งอย่าง เช่น เราอยากที่จะเน้นให้ประเทศมีความได้เปรียบในการแข่งขันเรื่องแพลตฟอร์ม ไม่ว่าเราจะทำอะไรมีต่างชาติเข้ามาลงทุนแล้วเราเป็นฮับ หรือเราต้องการจะปกป้องคนที่เกี่ยวข้องที่เป็นคนตัวเล็กตัวน้อย โดยเฉพาะประชาชน หรือเราอยากที่จะสร้างความมั่นคง เราไม่รู้หรือว่าความมั่นคงคืออะไร แต่เรามองภาพความมั่นคงทางเศรษฐกิจเป็นธงไว้ก่อน แล้วกฎหมายจะได้ถูกออกแบบเพื่อให้ถึงธงนั้นได้

“แต่สิ่งที่น่ากังวลก็คือเรื่องนี้ปีกยาก เพราะว่าเมื่อไหร่ที่คุณปีกธงจะมีคนที่ไม่เห็นด้วยกับธงหรือจุดที่คุณปีกธง ทุกประเทศเป็นอย่างนี้หมด ต้องเรียนตรงๆ ว่าต้องมีความกล้าหาญในเชิงนโยบายในการปรับและอธิบายประชาชนให้เข้าใจให้ได้ว่าทำไมเราถึงไปทางนั้น ทำให้กระบวนการนี้มันต้องเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการประชาธิปไตย คนที่ปีกธงต้องเป็นคนที่ประชาชนเขาบอกว่าไปปีก และถ้าปีกผิดก็สามารถเอาออกได้”

ทราบ พ.ศ. 2565 หมวด 1 มาตรา 12 ระบุว่าแพลตฟอร์มต้องรายงานข้อมูลให้กับหน่วยงานผู้รับผิดชอบ ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นข้อมูลความลับทางธุรกิจ แต่มีอีกหลายข้อมูลที่มีประโยชน์กับการวิเคราะห์ว่าหน้าตาเศรษฐกิจแพลตฟอร์มของประเทศไทย เช่น จำนวนผู้ใช้บริการ จำนวนแพลตฟอร์มที่มากขึ้นทะเบียนทั้งหมด เป็นต้น นอกจากนี้ยังเสนอให้ติดต่อหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรง เพื่อเข้าถึงข้อมูลและสร้างองค์ความรู้ในประเทศไทย

นอกจากนี้ ดร.ณรัตน์ ยังเสนอหัวข้อวิจัยเรื่อง ‘พัฒนาการของสังคมเศรษฐกิจดิจิทัลในปัจจุบัน’ โดยตั้งข้อสังเกตว่า ทุกวันนี้ธุรกรรมที่เกิดขึ้นบนโลกออนไลน์ส่วนใหญ่ยังเป็นธุรกรรมขนาดเล็กมาก (Micro Payment) ทั้งนี้ก็ถูกหมายพระราชบัญญัติว่าด้วยธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ. 2544 ระบุว่าสามารถนำธุรกรรมทั้งหมดด้วยวิธีการออนไลน์

“ผมอยากจะสนับสนุนให้คนถอยกลับมาพิจารณาดูว่า ที่บอกว่าประเทศไทยมีความก้าวหน้าทางด้านดิจิทัล ในความเป็นจริงแล้วโลกดิจิทัลเรานั้นเป็นแค่โลกมายาหรือมีความเป็นดิจิทัลตั้งแต่โครงสร้าง การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนที่ทำธุรกรรมระหว่างกันนั้นเป็นดิจิทัลจริงหรือเปล่า ปัญหาอย่างหนึ่งที่อาจจะทำให้เกิดเรื่องแบบนี้คือธุรกรรมขนาดเล็กมาก 99.99% ไม่ไปถึงศาล เราไม่รู้เลยว่าสัญญาที่เราทำออนไลน์นั้นบังคับใช้ได้จริงไหม พอมีสัญญาที่มีความสำคัญมากที่เราละเลยปัญหา เราเลือกไม่ใช้วิธีการทางดิจิทัล”

“ถ้าเกิดเราอยากจะทำสังคมที่เบเลนดทั้งความเป็นอนาล็อก ความเป็นออนไลน์ เป็นสังคมที่เป็นพื้นฐานเพื่อรองรับนวัตกรรมใหม่ๆ ของประเทศไทย และอยากให้ประเทศไทยเป็นฐานเพื่อส่งผู้ประกอบการไทยไปเมืองนอก หลายๆ ประเทศเขาให้ความสำคัญกับเรื่องพื้นฐานแบบนี้ก่อนที่จะคุยกันเรื่องการกำกับดูแล ก่อนหน้าที่จะคุยกันในอีกหลายๆ เรื่อง อยากรู้ว่าใครก็ตามมาควบคุมแพลตฟอร์มออนไลน์ของไทยให้พวกเขาได้ดูหน่อย”

ณรัตน์ยังเสนอถึงโจทย์วิจัยเรื่อง ‘บทบาทของกฎหมายกับการพัฒนา’ เนื่องจากมีมายาคติว่าการออกกฎหมายจะช่วยแก้ไขปัญหทุกอย่าง แต่จริงๆ แล้วการออกกฎหมายอาจไม่ได้ผลที่ต้องการ เนื่องจากมันไม่ได้เป็นปฏิกิริยาทางเดียว แต่เป็นไดนามิกที่มาจากหลายด้าน

“ผมอยากให้มองกว้างไปกว่าแค่แพลตฟอร์มต่างๆ แต่มองไปถึงโลกดิจิทัลเลยว่าการกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับโลกดิจิทัลทั้งหมดที่ภาครัฐกำลังจะใส่ลงไป ในสังคมเรา มันมีผลอย่างไรที่ภาครัฐอยากจะทำให้เกิดกีดกัน หรือต้องมันนวัตกรรมในเชิงของการใส่กลไกใหม่อย่างไรในโลกที่รัฐกำกับดูแลได้น้อยลงเรื่อยๆ จากการที่โลกเคลื่อนสู่ความไร้พรมแดน และมีเทคโนโลยีเข้ามาคั่นระหว่างคนกับรัฐ หรืออะไรก็ตาม” ณรัตน์ทิ้งท้าย

สะท้อนมุมมองต่อภาครัฐ การบ้านการกำกับดูแลของแพลตฟอร์ม – นพ.ประวิทย์ ลีสถาพรวงศ์

“ในฐานะคนที่ทำงานภาครัฐ ผมตั้งคำถามแรกคือรัฐมีประสิทธิภาพในการกำกับดูแลจริงหรือเปล่า คือต่อให้เราอยากมีกติกากฎ แต่ภาครัฐศึกษากฎไม่ได้ ความตั้งใจไม่มี มันก็ไปไม่ถึง

“ถ้าถามผมว่าจะกำกับดูแลเศรษฐกิจแพลตฟอร์มอย่างไร ผมคิดว่ามันค่อนข้างซับซ้อนมากกว่าตลาดรูปแบบใหม่ เวลากำกับตลาดมันมีหลักการกำกับตลาดอยู่แล้ว เพียงแต่คุณต้องไปกำกับนวัตกรรม แต่นวัตกรรมเป็นเรื่องที่ยังไม่เกิด ดังนั้นคุณออกกฎหมายล่วงหน้าไม่ได้ คุณออกทีหลังอยู่แล้ว สิ่งที่ต้องทำคือจับตาวานวัตกรรมเหล่านี้มีผลกระทบอะไรที่ต้องออกกฎหมายใหม่ ถ้ามีก็ออก ไม่มีก็ไม่ต้องออก ปัญหาของผมเชื่อว่ารัฐมีความเชื่อใจในการจับตาวานวัตกรรมกว่าจะไหวตัวทัน บางครั้งปัญหามันบานปลายจนกฎหมายก็แก้ไม่ได้แล้ว อันที่สองรัฐไทยมีลักษณะการทำงานเป็นไซโล กฎหมายแต่ละฉบับก็ของใครของมัน แล้วก็รัฐไทย ข้าราชการไทยมีความรู้สึกอย่างหนึ่งว่าถ้าเพิ่มงานไม่เพิ่มเงิน มันคือเพิ่มความรับผิดชอบไม่ได้เพิ่มความรับผิดชอบ”

นพ.ประวิทย์ ลีสถาพรวงศ์ ที่ปรึกษากฎหมายการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ (กสทช.) ตั้งข้อสังเกตว่าด้วยการงานของข้าราชการภาครัฐที่มีจำนวนมากและงบประมาณจำกัด ทำให้เมื่อมีการออกกฎหมายใหม่ก็มักจะมีการออกหน่วยงานใหม่ แต่ปัญหาคือสิ่งเหล่านี้ตอบโจทย์และแก้ปัญหาได้จริงหรือเปล่า

นอกจากนี้ยังสะท้อนประเด็นความเหมาะสมในการตีความกฎหมายที่หากข้าราชการต้องการทำก็จะตีความให้กว้างเกินฐานอำนาจตามกฎหมายแม่บท หากไม่ต้องการทำก็จะตีความตีบทให้แคบและแจ้งว่ากฎหมายไม่ครอบคลุมถึงหน้าที่หน่วยงาน อีกทั้งยังมีเรื่องวัฒนธรรมของข้าราชการที่หากสนับสนุนเอกชนจะโดนข้อหาทางการเมืองว่าเอื้อเอกชน และห้ามใช้งบประมาณล้มเหลว หากล้มเหลวต้องมีผู้รับผิดชอบ ซึ่งขัดกับการทดลองของสตาร์ทอัพที่มีโอกาสสำเร็จไม่ถึงครึ่ง

“ถ้าไปดูกองทุนต่างๆ ในประเทศไทย ส่วนหนึ่งจะสนับสนุนเฉพาะคนมักคุ้นหรือคนที่ได้รับใบสั่งมา เพราะถ้าคนไม่มักคุ้นสนับสนุนไปแล้วล้มเหลว กรรมการที่อนุมัติก็ช่วย กลายเป็นว่ากองทุนแต่ละกองทุนจะมีประสิทธิภาพจำกัด ทั้งนี้เราออกแบบมาให้มันสามารถสนับสนุนอะไรที่เกิดประโยชน์กับรัฐ ประเด็นเหล่านี้มันมีแค่ตราสังฆ์หน่วยงานรัฐไว้ระดับนี้” นพ.ประวิทย์ให้ความเห็นว่าการสนับสนุนเอกชนทั้งภาคส่วน ไม่ใช่เพียงคนใดคนหนึ่ง โดยคัดเลือกตามแต่คุณสมบัตินี้ เพื่อให้ไม่มีแค่ ‘หน้าเดิม’

เซนต์เรทท์ใช้โทรศัพท์มาเป็นโครงสร้างพื้นฐาน แต่ธุรกิจเกิดขึ้นกับธนาคาร ซึ่งจำเป็นต้องสร้างวัฒนธรรมการทำงานร่วมกันหรือความรับผิดชอบร่วม

นพ.ประวิทย์ ลีสถาพรพงศ์

ทั้งนี้ในฐานะที่สวมหมวกอีกใบเป็นผู้บริโภค นพ.ประวิทย์ยังชี้ถึงปัญหาที่เกี่ยวข้องกับแพลตฟอร์ม ทั้งโอกาสการแข่งขันที่เท่าเทียมระหว่างแรงงานดั้งเดิมกับแพลตฟอร์ม และปัญหาเรื่องความรับผิดชอบต่อผู้บริโภคที่บางสินค้าบนแพลตฟอร์ม E-commerce ไม่มีคุณภาพ ยกตัวอย่างแบตเตอรี่ที่โกงความจุว่าจุได้ 30,000-40,000 mAh แต่ไม่มีใครตรวจสอบ

“เราจะพบว่าตลาดใหญ่มากจนรัฐไปมอนิเตอร์เองไม่พอ ไม่ทัน และไม่มีอำนาจเลย ตลาดที่ขายของปลอมของเถื่อน ของหลอกหลวง มันถูกตีตราโดยแพลตฟอร์มที่เป็นยักษ์ใหญ่ แล้วคนก็ไม่รู้ รัฐก็ปล่อยปละ หรืออันที่จริงต้องเรียกว่าไม่มีความสามารถพอที่จะไปกำกับดูแลได้ด้วยซ้ำ”

นอกจากนี้ นพ.ประวิทย์ยังกล่าวถึงปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการให้คะแนน ไม่ว่าจะเป็นผู้ใช้งานให้เรตติ้งบริการแล้วโดนแจ้งความดำเนินคดี โดยแล้วกฎหมายไทยปล่อยให้ผู้บริโภคต้องไปเผชิญชะตากรรมด้วยตัวเอง หรือร้านค้าต้องการคะแนนในระดับสูง โดยที่ไม่สะท้อนคุณภาพสินค้าจริง

“เราคร่ำคร่ากับเรื่องเรตติ้ง แรกก็เกินไประดับหนึ่ง แล้วทำให้มันเป็นตัวชี้วัดเทียม คือเมื่อไหร่ก็ตามที่มองตัวชี้วัดเป็นเป้าหมาย เรารู้แล้วว่ามันคือความล้มเหลว ตัวชี้วัดมันไม่ใช่เป้าหมาย ดังนั้น มีความจำเป็นต้องจัดการปัญหานี้อยู่สักส่วนหนึ่ง”

“ผมรู้สึกโดยส่วนตัวลึกๆ มันนำคิดว่าเศรษฐกิจแพลตฟอร์มเปลี่ยนพฤติกรรมของเราและของสังคมด้วยอัลกอริทึมแล้วสามารถทำให้ร้านไหนโตขึ้น ร้านไหนแย่ลง เป็นอำนาจที่แข็งแกร่งกว่ารัฐอีก เพราะทำให้ทุนไหนโตขึ้น ทุนไหนเล็กลงก็ได้ ตรงนั้นมันจะไหนที่เป็นความโปร่งใส ที่รัฐจะไปจัดการเพื่อให้อัลกอริทึมมีความสามารถในการควบคุมพฤติกรรมคนน้อยลง”

อย่างไรก็ดี นพ.ประวิทย์บอกว่าผู้บริโภคชาวไทยยังมีความอ่อนไหวด้านราคา ถ้าสามารถแก้วิธีคิดเรื่องราคาเป็นศูนย์กลางจากรวบรวมให้เป็นเรื่องความรับผิดชอบ ให้เป็นเรื่องความเหมาะสม ก็อาจจะเป็นประโยชน์ได้ ผู้บริโภคอาจจะบริโภคอย่างมีความรับผิดชอบหรือมีสำนึกมากขึ้น

ทั้งนี้ นพ.ประวิทย์ ชี้ว่า ผู้บริโภคยุคใหม่คำนึงถึงความเป็นธรรมในสังคมมากกว่าคนรุ่นเก่า เมื่อได้รับข้อมูลเรื่องการได้รับความไม่เป็นธรรมของแรงงานแพลตฟอร์ม

“เราพูดเรื่องการบริโภคอย่างมีความรับผิดชอบ ถ้าถามผมตรงๆ ผมก็บอกว่าข้อมูลเหล่านี้ต้องทำให้ทุกคนรู้ว่าสิ่งที่คุณได้ทำไ่มันมาจากการขาดทุนของบางคน แล้วคุณต้องชั่งเองนะว่าไม่ได้แปลว่าถ้ามีคนขาดทุนแล้วเราไม่ซื้อ เพราะเราก็ซื้อของลดราคาอยู่แล้ว แต่ว่าคนที่ขาดทุน คือคนชั้นล่างหรือคนที่ไม่มีทางออกหรือเปล่า พูดง่าย ๆ ก็คือ คุณจะทำให้คนที่กำลังจะตาย ตายเร็วขึ้นหรือเปล่า ทำไมคุณไม่ทำให้เศรษฐกิจขาดทุนมากกว่า ดังนั้นตรงนี้คือการสร้างความตระหนักในการแลกเปลี่ยนข้อมูล”

เมื่อพูดถึงการตั้งใจเพื่อการค้ากับดูแลแพลตฟอร์ม นพ.ประวิทย์เผยว่าการกำกับดูแลเป็นคำใหญ่เช่นเดียวกันกับคำว่าแพลตฟอร์ม และชวนตั้งคำถามถึงรูปแบบการกำกับดูแล หากรัฐไม่มีประสิทธิภาพจะสามารถใช้รูปแบบใด

สามารถกำหนดมาตรฐานเพื่อเป็นหน้าที่ขององค์กรภายนอก ทำให้รูปแบบการกำกับดูแลมากมายและการปรับให้เข้ากับแต่ละอุตสาหกรรม

“ผมก็ยังเชื่อว่าถ้าพูดเรื่องการกำกับดูแล ต้องเอาให้ชัดก่อนว่าเรากำลังพูดถึงการพื้นฐานอะไร แล้วที่เหลือมันสามารถยกให้แต่ละภาคส่วนไปออกกติการองได้ไหม หรือวิธีการกำกับดูแลรัฐต้องลงมือเองทั้งหมด หรือไปให้คนอื่นลงมือ โดยที่มีคำตอบแทนอะไรก็ว่าไป” นพ.ประวิทย์ให้ความเห็นว่าไม่จำเป็นต้องออกกฎหมายฉบับที่ 2, 3, 4, ... ตามมาจากกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับแพลตฟอร์มฉบับแรก แต่ให้แต่ละภาคส่วนไปพัฒนากฎให้สอดคล้องกับกฎหมายที่ออกมาฉบับแรก เนื่องจากภาคส่วนนั้นๆจะรู้เรื่องตัวเองดีที่สุด

นอกจากนี้ เมื่อพูดถึงการกำกับดูแลท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง นพ.ประวิทย์ยังย้ำว่าหน่วยงานรัฐต้องมีพลวัต มีการกำหนดบทบัญญัติที่กำหนดการสิ้นสุดการใช้กฎหมาย เพื่อให้กฎหมายและตัวนิยามยังเท่าทันและตอบโจทย์

“นวัตกรรมเป็นเรื่อง trial and error ทั้งหมดแหละ แม้แต่อุตสาหกรรมก็ยังทดลองกันเลยว่ารูปแบบไหนดีที่สุด ไม่ได้แปลว่ารัฐกำกับดูแล แล้วผิดไม่ได้ แต่ผิดต้องแก้ไขให้ทันแค่นั้นเอง” นพ.ประวิทย์ทิ้งท้าย

- สังคีตรา สุขไทย
- Research and Policy Dialogue
- อรรถกวี วัจนะสมบัติ
- เศรษฐกิจแพลตฟอร์ม
- สทสว.
- แรงงานแพลตฟอร์ม
- ไรเดอร์
- เศรษฐกิจแพลตฟอร์มกับความท้าทายเศรษฐกิจไทย
- ประวิทย์ สีสถาพรวงศา
- 101 PUB
- อิสระ: โฟร์พายุกท์
- ณรินทร์ โพธิ์พัฒนชัย
- ตั้งใจถ้อย ตอบอนาคต ประเทศไทยในบริบทโลกใหม่

Print

เรื่อง: กรกมล ศรีวัฒน์

RELATED POSTS

World

29 Jul 2022

เมื่อญี่ปุ่นนำเศรษฐกิจมาขบคิดคู่ความมั่นคง: Economic Security ในยุทธศาสตร์รัฐบาลคิชิดะ

สอรรต สุทธิธง

101

EP.61

ระลึกถึงอาจารย์อาร์

รู้จุดอ่อน
แล้วสร้างใหม่
การศึกษาไทยในมุมมอง
นพ.ประเสริฐ ผลิตผลการพิมพ์

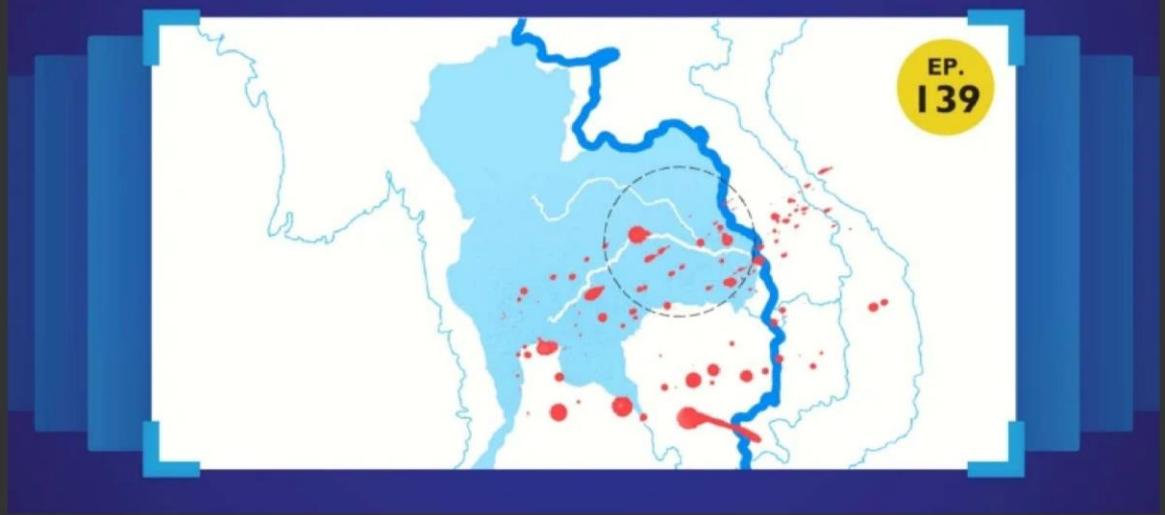
Health

29 Jul 2022

ระลึกถึงอาจารย์อาร์

ประเสริฐ ผลิตผลการพิมพ์

EP. 139

101 in focus

29 Jul 2022

101 In Focus Ep.139: ประวัติศาสตร์บาดแผลลุ่มน้ำโขง ซี มูล

101

กองบรรณาธิการ

Economy

1 Aug 2022

AIS ชื้อ 3BB: เคราะห์กรรมซ้ำซากของผู้บริโภค?

กษิติเดช ค้ำพอง

Life & Culture

1 Aug 2022

ตัวละคร และความประบางอันเหลือเกินใน “อาจไม่เหมาะหากประบาง”

อารักษ์ ศรีจันทร์

101

Curious Economist

Curious Economist

1 Aug 2022

ทำไมรัฐบาลถึงยอมทุ่มเงินมหาศาลเพื่อการทิ้งสำรวจอวกาศ?

อพิวัฒน์ ชิงคลัง

MOST READ

สรวิศ มา

Politics

31 Mar 2023

สูญเสียนไปเท่าไรแล้วกับคำว่า 'เกณฑ์ทหาร'

สรวิศ มา

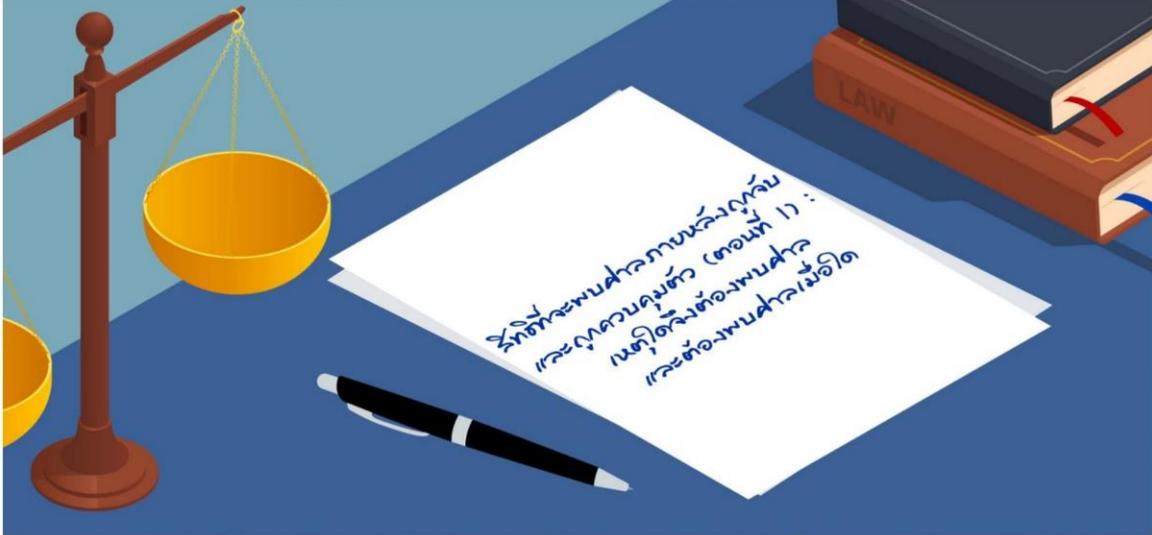
Politics

23 Feb 2023

จากสูบนถนน สู้คนในสภา: 4 ปีชีวิตนักการเมืองของอมรัตน์ โชคปมิตต์กุล

พิชญิรา นาคาพัทธ์

Politics

16 Dec 2021

สิทธิที่จะพบศาลภายหลังถูกจับและถูกควบคุมตัว (ตอนที่ 1) : เหตุใดจึงต้องพบศาล และต้องพบศาลเมื่อใด

มานิจ ศาสิน

The 101 World

[f](#)
[t](#)
[i](#)
[v](#)
[u](#)

<p>WORLD</p> <ul style="list-style-type: none"> Global Affairs Trends China US Asia Europe Latin America Africa ASEAN 	<p>POLITICS</p> <ul style="list-style-type: none"> Thai Politics Law Social Movement Public Policy <p>ECONOMY</p> <ul style="list-style-type: none"> Economic Focus Political Economy Business 	<p>LIFE & CULTURE</p> <ul style="list-style-type: none"> People City Books Film & Music Lifestyle Art & Design Science & Innovation Health Human & Society Gender & Sexuality
<p>SOCIAL ISSUES</p> <ul style="list-style-type: none"> Education Justice & Human Rights Anti-Corruption Sustainability Social Problems 	<p>MEDIA</p> <ul style="list-style-type: none"> Talk Programmes Videos Podcast Visual & Infographics 	
<p>EDITOR'S NOTE</p>	<p>SPOTLIGHTS</p> <ul style="list-style-type: none"> Happy Family Democracy Education Spotlight Issue of the Age 	
<p>INTERVIEWS</p>	<p>PROJECTS</p>	
<p>DOCUMENTARY</p>	<p>ABOUT</p>	

บริษัท ดี อินโฟวีน เพอร์เซนต์ จำกัด

83/2 ซอยอารีย์สัมพันธ์ 1 ถนนพหลโยธิน แขวงพญาไท เขตพญาไท กรุงเทพมหานคร 10400

Copyright © 2021 the 101 percent. All rights reserved.

‘ชีวิตคนตัวเล็กในกระแสเปลี่ยนแปลง’ ตีโจทย์การพัฒนาใหม่ เพราะไม่ควรมัวเฝ้าต้องอยู่อย่างสิ้นหวัง

สกสว 9 May 2024

Politics / Public Policy

READ
LATER

จากพื้นที่ว่างเปล่ากลับกลายเป็นโรงงานอุตสาหกรรม จากแม่น้ำที่เคยไหลผ่านกลายเป็นเขื่อนกั้นน้ำขนาดใหญ่ ปฏิเสธไม่ได้ว่าในช่วง 2-3 ทศวรรษที่ผ่านมา ประเทศไทยพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะการพัฒนาที่เกิดจากโครงการก่อสร้างขนาดใหญ่ ทำให้ท้องถิ่นหลายแห่งเปลี่ยนสภาพไปจนแทบไม่เหลือเค้าเดิม

ไม่มีใครปฏิเสธว่าประเทศต้องมีการพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อการพัฒนาในหลายๆ ครั้งนำไปสู่การสร้างงานสร้างอาชีพให้คนท้องถิ่นจำนวนมาก พร้อมไปกับการเข้าถึงสาธารณูปโภคต่างๆ ที่ดีขึ้นและการกระจายความเจริญออกจากหัวเมืองใหญ่ แต่ในขณะเดียวกัน ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าในหลายๆ ครั้ง การพัฒนากลับพัดเอาความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติ รวมถึงวิถีชีวิต สังคม และวัฒนธรรมที่เคยรุ่งเรืองของท้องถิ่นให้เลือนหายไปภายใต้กระแสธารการเปลี่ยนแปลง

คำถามจึงไม่ได้อยู่ที่การพัฒนา แต่อยู่ที่ว่าฟากฝั่งนโยบายและภาครัฐได้หลงลืมใครไปหรือไม่ระหว่างการพัฒนา ตาข่ายทางสังคมที่เกิดขึ้นกว้างพอไหมในการโอบรับทุกคนเข้ามา

กล่าวให้ถึงที่สุด เป็นไปได้หรือไม่หากเราจะวางแนวนโยบายการพัฒนาที่ไม่ได้ถูกสั่งการมาจากหอคอยงาช้าง แต่เป็นการพัฒนาที่สามารถโอบอุ้มประชาชนทุกคน มองเห็นชีวิตและลมหายใจ รวมถึงตระหนักถึงวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่สอดแทรกอยู่ในเรื่องราวของท้องถิ่นเสมอ

101 ชวนย้อนมองกระแสธารการพัฒนา ‘คน ชุมชน ท้องถิ่น’ ที่ผ่านมา พร้อมทั้งหาแนวทางเพื่อมองไปข้างหน้า ว่าเราควรมีแนวนโยบายการพัฒนาอย่างไรในยุคกระแสเปลี่ยนแปลง เพื่อร่วมวางแนวทางการพัฒนาให้เกิดความยั่งยืนและครอบคลุมที่สุดอย่างแท้จริง ผ่านบทสนทนาจากผู้คนหลากหลายวงการ ประกอบด้วย **เดวิด สุขกำเนิด** ผู้อำนวยการ Think Forward Centre **พร คำชำนาญ** มูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ **นพ.สุภัทร ฮาสุวรรณกิจ** ผู้อำนวยการโรงพยาบาลชะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา **รศ.ดร.กนกวรรณ มะโนรมย์** คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี และ **รศ.ดร.ประกาส ปันตบแต่ง** สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยเก็บความจากงานเสวนา Research and Policy Dialogue: ตั้งใจดี+ตอบอนาคต ประเทศไทยในบริบทโลกใหม่ #10: ‘คน ชุมชน ท้องถิ่นในกระแสเปลี่ยนแปลง’

งานเสวนาครั้งนี้จัดขึ้นเป็นครั้งที่สิบและเป็นเวทีสุดท้ายในซีรีส์เสวนาสถาธนะ Research and Policy Dialogue: ตั้งใจดี+ตอบอนาคต ประเทศไทยในบริบทโลกใหม่ ซึ่งเป็นเวทีเสวนาสถาธนะที่จะเปิดพื้นที่การมีส่วนร่วมจาก

นวัตกรรม (สทสว.)

ร่วมอ่านอดีตเพื่อพิจารณาอนาคต ทบทวนกระแสธารการพัฒนาใหม่ เพื่อจัดวางบทบาทและแนวทางการพัฒนาที่มุ่งไปสู่การสร้างสังคมที่ยั่งยืนและครอบคลุมอย่างแท้จริง ในบรรทัดถัดจากนี้

การจะแก้ปัญหาให้ได้ควรมองไกลถึง ‘ทางเลือก’ ข้อเสนอเชิงนโยบาย – เดชรัต สุขกำเนิด

การพัฒนาท้องถิ่นเป็นหนึ่งในประเด็นที่พรรคการเมืองหรือฟากฝั่งนโยบายพยายามหยิบยกและนำเสนอมาโดยตลอด ทว่าในหลายครั้ง ข้อเสนอเชิงนโยบายกับความต้องการจริงๆ ของคนท้องถิ่นกลับไม่ค่อยสอดคล้องกัน หรือซ้ำร้ายคือไปกันคนละทางอย่างสิ้นเชิง

แต่ข้อค้นพบจากการลงพื้นที่ของ **เดชรัต สุขกำเนิด** ผู้อำนวยการ Think Forward Centre ชี้ให้เห็นว่า ใจหายของคนท้องถิ่นกับใจหายในทางการเมือง รวมไปถึงใจหายในทางวิชาการ เป็นเรื่องที่ตรงกัน คือปัญหาเกี่ยวกับที่ดินทำกิน หนี้สิน และแหล่งน้ำ

ดังนั้น ประเด็นจึงไม่ได้อยู่ที่ใจหาย แต่อยู่ที่ทางออกของเรื่องนี้ ซึ่งเดชรัตชี้ให้เห็นว่ามีปัญหาเกิดขึ้นในสองแง่มุมหลักๆ

ประเด็นแรก เดชรัตชี้ว่า คนมักคุ้นเคยกับ ‘ข้อเสนอ’ ทว่าไม่เริ่มต้นจากการพิจารณาทางเลือกที่เป็นข้อเสนอเชิงนโยบาย เพื่อให้เห็นภาพชัดขึ้น เขายกตัวอย่างปัญหาคลาสสิกอย่างปัญหาหนี้สิน ที่พรรคการเมืองมักได้รับคำถามจากประชาชนเกี่ยวกับการมีนโยบายพักชำระหนี้ ทว่าเมื่อมองต่อไปว่าหากพักชำระหนี้แล้วจะอย่างไรต่อไป ก็ยังไม่มีคำตอบในเรื่องนี้

ประเด็นที่สอง คือสิ่งที่เดชรัตเรียกว่า ‘ข้อห้าม’ (taboo) กล่าวคือเป็นประเด็นที่หลายคนจะมองไปโดยปริยายว่า ห้ามพูด ห้ามกล่าวถึง โดยเขายกตัวอย่างเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดิน ส.ป.ก.[1] ที่กลายเป็นข้อห้ามในการพูดคุยเพราะจะถูกมองว่า เป็นการทำให้กรรมสิทธิ์ที่ดิน ส.ป.ก. หลุดไปเป็นของนายทุน ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้ว การไม่โอนกรรมสิทธิ์ในที่ดินจะทำให้โอนหรือกู้เงินไม่ได้ เท่ากับว่าเป็นการจำกัดการเข้าถึงแหล่งเงินทุนไปโดยปริยาย

อีกหนึ่ง ‘ข้อห้าม’ คือเรื่องหนี้สิน ที่ไม่ว่าจะมีนโยบายหรือข้อเสนอใดเกี่ยวกับเรื่องนี้ออกมา ก็จะถูกมองว่าผูกโยงกับประชานิยมแทบจะทั้งหมด

“เรื่องเหล่านี้กลายเป็นใจหายที่แทบไม่เคยมีใครศึกษาหรือทำวิจัยอย่างจริงจัง เราไม่เคยดูเรื่องการเงินของพี่น้องชนบท ทำให้ตามไม่ทันและไม่สามารถให้คำตอบกับผู้เรียกร้องได้ อย่างเรื่องที่ดิน ส.ป.ก. สรุปเรามีข้อมูลจริงๆ ใหม่ว่าที่ดินไปอยู่ที่ใคร ตรงไหน เพราะเราไม่มีสถิติหรือข้อมูลทางวิชาการที่จะชี้ให้เห็นข้อเท็จจริงได้เลย”

เดชรัตน์ สุขกำเนิด

อีกประเด็นที่น่าสนใจและควรค่าแก่การหยิบยกมาพูดคุยคือเรื่องการออกจากอาชีพเกษตรกร ในมุมมองพรรคก้าวไกล เดชรัตน์ชี้ว่า เกษตรกรควรออกจากการประกอบอาชีพเกษตรกรได้ นัยของแนวคิดนี้คือ เกษตรกรจะทำอาชีพนี้ได้อยู่ได้ต่อเมื่ออาชีพนั้นเป็นตัวเลือกที่ดีพอสำหรับเขา และหากไม่ดีพอ ก็จะต้องสามารถออกจากอาชีพเกษตรกรได้

“ถามว่าทำไมพี่น้องเกษตรกรถึงยังออกจากการประกอบอาชีพไม่ได้ เพราะเขาเป็นหนี้ใครครับ ยังไม่นับอีกว่าเขายังไม่มีสวัสดิการที่เพียงพอและมีศักดิ์ศรีให้พวกเขาด้วย”

เดชรัตน์เห็นว่า เรื่องนี้กลายเป็นประเด็นถกเถียงใหญ่และข้อห้าม เสมือนว่าประเทศไทยต้องมีเกษตรกรไปตลอดอย่างไรก็ดี เกษตรกรที่อยู่ได้คือควรต้องอยู่รอด เปลี่ยนแปลงได้ และการที่เกษตรกรสามารถออกจากการประกอบอาชีพนี้ได้เท่ากับว่า พวกเขาสามารถเลือกพักผ่อนได้ เกษียณได้ เหมือนหลาย ๆ อาชีพที่เกษียณอายุงานที่ 60 ปี

“ในทางเศรษฐศาสตร์มีหลักการหนึ่งว่า การตกลงในระบบเศรษฐกิจจะเป็นธรรมชาติและนำไปสู่กลไกตลาดที่ไม่เอาเปรียบกันก็ต่อเมื่อไม่มีอุปสรรคใน ‘การเข้าสู่ตลาด’ แต่เราคงลืมไปอีกอย่างหนึ่งว่า ไม่ควรมีอุปสรรคใน ‘การออกจากตลาด’ เช่นเดียวกัน”

“ผมเห็นด้วยนะว่า สุดท้ายถ้าไม่ไหวจริงๆ เกษตรกรก็จำเป็นต้องออกจากการประกอบอาชีพเกษตรกร แต่นั่นเป็นการออกเพราะยี่อจนถึงที่สุดแล้ว สำหรับผม นี่ไม่ใช่การตัดสินใจแบบที่ควรจะเป็น เราควรมีทางออกให้เขาได้ตัดสินใจว่าจะอยู่ต่อหรือไม่ ลองนึกภาพเกษตรกรที่อายุ 70 ปี ขาดทุนมาตลอด มีหนี้สะสม เขาควรเดินมาหาภาครัฐและบอกได้ว่า เขาจำเป็นต้องหยุดทำการเกษตร และเราควรมีทางเลือกให้เขามีรายได้เพียงพอเลี้ยงชีพอยู่ต่อไปได้ พร้อมไปกับการเปิดทางให้ผู้ที่มีความพร้อมกว่าเข้าสู่อาชีพเกษตรกรด้วย”

อย่างไรก็ดี ข้อถกเถียงคลาสสิกหนึ่งที่มีถูกหยิบยกขึ้นมาเสมอคือ การมองว่าชาวบ้านมีความรู้จำกัดและไม่มีเหตุผลเท่ากับฝ่ายนโยบาย ซึ่งเดชรัตน์ไม่เห็นด้วย ตัวเขามองว่าชาวบ้านมีเหตุผลแน่นอน แต่เป็นเหตุผลที่ตั้งอยู่บนข้อจำกัดบางอย่าง ขวนให้ฝ่ายวิชาการต้องหันกลับมาพิจารณาว่าตนเองทำงานดีเพียงพอหรือไม่ เพราะเหตุใดชาวบ้านจึงยังต้องเผชิญกับข้อจำกัดเช่นนี้อยู่ เพราะการขาดผลงานทางวิชาการที่เกี่ยวข้องจะนำไปสู่การที่ฝ่ายนโยบายไม่สามารถตัดสินใจหรือตอบสนองต่อข้อเรียกร้องใดได้อย่างทันที่เช่นกัน

แต่ถ้ามองไปถึงปลายน้ำของการติดตามประเมินผลนโยบาย เดชรัตน์มองว่า น้ำหนักของการประเมินผลควรไปที่ฝ่ายการเมืองและฝ่ายประชาชนมากกว่า

“เรื่องบางเรื่องชัดเจน มีข้อมูลครบจนเราไม่ต้องการฝ่ายวิชาการเพิ่มเติมอีกแล้ว แต่เราต้องการฝ่ายการเมืองที่จะนำเสนอเรื่องนี้ในรัฐสภา และฝ่ายประชาสังคมที่จะช่วยรับลูกต่อ ถ้าพูดง่าย ๆ คือเราต้องการ ‘อารมณ์ของสังคม’ มากกว่า”

ดังนั้น ถ้าให้กล่าวโดยสรุป เดชรัตน์มองว่าบทบาทของภาควิชาการ คือ การลงแรงกับประเด็นที่จะทำให้ทิศทางการพูดคุยถกเถียงในสังคมชัดเจนขึ้น เช่น เรื่องหนี้สิน ซึ่งคนเป็นหนี้มีหลายรูปแบบและต้องการทางออกไม่เหมือนกัน หรือการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรที่แต่ละคนก็มีทิศทางไม่เหมือนกัน หน้าที่ของภาควิชาการจึงเป็นการเข้ามาเติมเต็มช่องว่าง ทำการศึกษาเพื่อจะนำไปสู่การถกออกแบบข้อเสนอทางนโยบายที่เหมาะสมและสอดคล้องกับคนทุกกลุ่ม (tailor-made)

เดชรัตน์ยังให้ข้อมูลว่า แต่ก่อนมีการทำวิจัยแบบที่เป็นการทำวิจัยเพื่อท้องถิ่น และการทำงานวิจัยไต้หวัน (หรืองานวิจัยชาวบ้าน) ซึ่งเป็นงานที่ภาคประชาสังคมทำร่วมกับชุมชน ซึ่งงานสองส่วนนี้เคยเป็นกำลังสำคัญที่ติดตามสำหรับ

research) มากขึ้น

ในตอนท้าย เดชรัตน์ตั้งข้อสังเกตอีกประการหนึ่งที่น่าสนใจคือ ภาครัฐไทยมักมุ่งเน้นการพัฒนาโดยอิงจากพื้นที่มากกว่าที่จะนำความรู้ในห่วงโซ่อุปทานโลก (global supply chain) เป็นตัวตั้งและพัฒนาตามอุปทานของโลก

“นี่เป็นบทบาทสำคัญของฝ่ายวิจัยว่า เราจะทำให้ฝ่ายนโยบายมองอะไรไกลกว่านั้นได้ไหม ซึ่งมันยากแหละ เพราะเราไม่ใช่แค่ต้องรู้ว่าทำอะไรเรื่องอะไร แต่ต้องรู้ด้วยว่าจะไม่ทำอะไรเรื่องอะไรเพราะเราสู้เขาไม่ได้หรือจะได้ส่วนต่างมาแค่นิดเดียว นี่คือนโยบายจำเป็นที่ต้องได้ยินด้วย” เดชรัตน์ทิ้งท้าย

‘กลุ่มชาติพันธุ์’ ที่นโยบายของรัฐไทยไม่เคยยอมรับตัวตน – พรศ คำชำนาญ

ถ้าให้สรุปการทำงานตลอดหลายปีที่ผ่านมา พรศ คำชำนาญ มุขนิธิพัฒนาภาคเหนือ สรุปด้วยประโยคที่ว่า “เป็นการทำงานเคลื่อนไหว ลงถนน ต่อรองในเชิงนโยบายกับภาคการเมืองและรัฐบาล โดยมีข้อจำกัดใหญ่คือรัฐราชการรวมศูนย์”

พรศฉายภาพการทำงานของตนเองให้ชัดขึ้นว่า เป็นการทำงานในพื้นที่ภาคเหนือกับเกษตรกรรายย่อยและกลุ่มชาติพันธุ์ที่รวมตัวกันในนามสหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ ขณะที่ในภาคใหญ่กว่านั้น เป็นการทำงานภายใต้ชื่อขบวนการประชาชนเพื่อสังคมที่เป็นธรรม

จากประสบการณ์การทำงานในพื้นที่ภาคเหนือ พรศชี้ว่า กลุ่มชาติพันธุ์ในภาคเหนือมีวิธีการจัดการที่ดินแบบพิเศษคือไม่ได้จัดการเชิงปัจเจกแบบที่เราคุ้นเคย แต่อยู่รวมกันเป็นชุมชนที่มีขอบเขตกว้างมาก คือมีทั้งพื้นที่อยู่อาศัยพื้นที่ทำกิน รวมถึงพื้นที่ป่าที่ถูกใช้ประโยชน์และใช้ในเชิงจิตวิญญาณ

“เราเห็นว่าพี่น้องในพื้นที่ป่าให้คุณค่ากับการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าเป็นหลัก มีวิถีชีวิตที่พึ่งพิงธรรมชาติ พวกเขาทำไร่หมุนเวียนมาหลายทศวรรษ ซึ่งก็เห็นแล้วว่าทำให้พวกเขาอยู่ได้โดยมีความมั่นคงทางอาหาร ควบคู่ไปกับการดูแลทรัพยากร”

ถ้าพูดให้ชัดกว่านั้น พรศชี้ว่า ชาวบ้านกลุ่มนี้ให้คุณค่ากับพื้นที่ป่าและการบริโภคอาหารที่ถูกผลิตขึ้นมาเองจากทรัพยากร ต้นทุนทางวัฒนธรรม และภูมิปัญญาของพวกเขา ทว่ากลับต้องเจอกับอคติทางชาติพันธุ์ รวมถึงกฎหมายและนโยบายของรัฐ บีบให้กลุ่มชาติพันธุ์ต้องเข้าสู่ระบบเกษตรพันธสัญญา^[2] โดยเฉพาะหลังรัฐประหาร ปี 2557

พรศเริ่มไล่เรียงย้อนให้เห็นภาพว่า ก่อนหน้านี้ พี่น้องชาติพันธุ์อยู่ในพื้นที่ป่ามาอย่างยาวนาน จนกระทั่งมีกฎหมายพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 ที่ระบุว่าป่าคือที่ดินที่ไม่มีใครได้มาโดยชอบด้วยกฎหมายและไม่มีเอกสิทธิ์ ตามมาด้วยพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 ตามมาด้วยกฎหมายอุทยานและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่ามากมาย จนกระทั่งพื้นที่นี้แทบไม่ต่างจากพื้นที่ที่ถูกประกาศใช้กฎอัยการศึก

“เรามีพื้นที่แบบนี้ประมาณ 31% มีประชากร 10 ล้านคนกำลังเผชิญความเปราะบางและต้องเผชิญความเปลี่ยนแปลงทางนโยบายในทุกสมัย”

อย่างไรก็ดี พรศชี้ว่า รัฐมีความพยายามปรับตัวโดยการแก้กฎหมายหรือมาตรการบางอย่าง ทว่ายังอยู่บนความเป็นรัฐราชการรวมศูนย์ คือเหมือนจะให้สิทธิบางอย่าง ก็ไม่ได้ให้อย่างแท้จริง เช่น กฎหมายที่เปิดช่องว่างให้ชาวบ้านสามารถอยู่อาศัยและทำกินในพื้นที่ป่าได้ แต่ต้องให้ชาวบ้านพิสูจน์สิทธิของตนเองก่อนและจำกัดให้อยู่ได้ 20 ปี

“ชาวบ้านจะเข้าไปในพื้นที่อย่างไร จะหาหลักฐานอย่างไร ในเมื่อราชการต้องการหลักฐานราชการเท่านั้นเพื่อพิสูจน์” พรศกล่าว “รัฐพยายามปรับก็จริง แต่ปรับบนฐานที่มองว่าที่ดินและทรัพยากรเป็นของรัฐ ไม่ควรให้ชุมชนเข้าไปมีสิทธิจัดการเต็มรูปแบบ และตราใบที่เรายังแก้รัฐธรรมนูญไม่ได้และยังมียุทธศาสตร์ชาติอยู่ พี่น้องกลุ่มนี้ก็ต้องเผชิญความเปราะบางแบบนี้ต่อไป”

พร คำชำนาญ

สำหรับแนวคิดเกี่ยวกับความยั่งยืนหรือการอนุรักษ์พื้นที่ป่า พรมองว่าสิ่งเหล่านี้เป็นเพียงมายาคติ เพราะในฐานะคนที่ทำงานด้านนี้มาอย่างยาวนาน พรมองว่า เราไม่สามารถแยกมนุษย์ออกจากระบบนิเวศที่พวกเขาอาศัยอยู่ได้

เช่นเดียวกับเดวิด พรชี้ว่า ปัญหาหลักๆ ที่ชาวบ้านต้องเจอคือเรื่องปัญหาหนี้สิน ที่ดิน และการทำเกษตรพันธสัญญา อีกทั้งกลุ่มชาติพันธุ์และกลุ่มที่อยู่ในพื้นที่ป่ายังถูกซ้ำเติมด้วยนโยบายที่ไม่ยอมรับตัวตนของชาวบ้านที่อยู่อาศัย

“ชาวบ้านก็อยากพัฒนานวัตกรรมใหม่ๆ นะครับ เช่น การดูแลพื้นที่ การจัดการไฟป่า แต่เขากลับไม่มีสิทธิแม้แต่จะฝันว่าเขาจะอยู่ในชุมชนแบบมีคุณภาพชีวิตที่ดีได้อย่างไร”

“ถ้าพูดให้ถึงที่สุด เขาไม่สามารถคิดฝันได้ด้วยซ้ำว่าจะหลุดออกจากปัญหาที่สั่งสมและต่อสู้อันยาวนานหลายชั่วอายุคนได้อย่างไร”

พรชี้ว่า ปัจจุบันนี้ การที่รัฐกับทุนผสมจนกลายเป็นเนื้อเดียวกันเป็นสถานการณ์ที่เลวร้ายที่สุดเท่าที่จะจินตนาการถึงได้ เพราะนโยบายส่วนใหญ่จะออกมาโดยตอบใจกลุ่มทุน และไม่ตอบโจทย์ความยั่งยืนใดๆ เหมือนที่มีการขายฝัน

“การผลักดันนโยบาย BCG หรือคาร์บอนเครดิตเป็นการเอื้อกลุ่มทุนชัดเจน เพราะทุนไม่ต้องการลดการปล่อยคาร์บอน ดังนั้นเขาเลยแค่มาทำโครงการกับหน่วยงานรัฐก็พอ สิ่งที่เกิดขึ้นตามาคือ เขามายึดพื้นที่ชาวบ้าน ยังไม่นับเรื่องที่ดินที่เขาไม่เคยออกมาตรการใดๆ เพื่อจัดการหรือเอาผิดกับทุนที่ก่อให้เกิดปัญหาแถบชายแดนหรือผืนคว้นข้ามพรมแดนเลย”

เมื่อขยับมาที่ภาคการวิจัย พรชี้ว่า นี่ก็อาจไม่ใช่คำตอบเช่นกัน เพราะงานวิจัยปัจจุบันถูกกำหนดให้เป็นไปตามแนวทางของรัฐ เช่น สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติหรือแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 ทำให้มีความเป็นไปได้สูงที่งานวิจัยจะถูกออกแบบมาเป็น top-down ไม่สอดคล้องกับพื้นที่หรือชุมชน

เมื่อถามถึงโลกในอุดมคติ พรกล่าวว่า โลกในอุดมคติสำหรับเขาคือการไม่อยู่ในสังคมที่มีกลิ่นอายของ คสช. แผงฝังอยู่ในทุกอย่าง

“เราไม่เคยตั้งคำถามเลยว่า ทำไมไทยต้องมีพื้นที่ป่าถึง 40% และพื้นที่ป่านั้นก็ไปกระจุกตัวบนพื้นที่ที่มีชาวบ้านอยู่มาก่อน พื้นที่เหล่านั้นเคยเป็นที่ทำกินของชาวบ้านมาก่อน แล้วทำไมเขากลับกลายเป็นกลุ่มแรกๆ ที่จะถูกทวงคืนพื้นที่ป่า ถูกยึดที่ดิน ทั้งที่มีพื้นที่อีกมากมายที่ไม่มีการสร้างพื้นที่สีเขียวเลย”

พรทิ้งท้ายว่า ในการแก้ปัญหาเรื่องนี้ ทุกหน่วยงานส่วนโปกส์ที่องค์ความรู้ของตนเองมากเกินไป โดยเฉพาะในทางวิทยาศาสตร์ ทั้งที่ความจริงแล้ว การจะทำความเข้าใจประเด็นนี้ต้องอาศัยแนวคิดทางสังคมศาสตร์ เช่น ปรัชญา สังคมวิทยา หรือมานุษยวิทยาด้วย จึงเป็นความท้าทายอย่างยิ่งว่าเราจะงานวิจัยหรือมีแนวทางที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหาเรื่องนี้ได้อย่างไร

โครงการพัฒนาจากรัฐราชการรวมศูนย์มีหัวใจสำคัญคือ การทำลายสิ่งแวดล้อมและชุมชน – สุภัทรา ฮาสุวรรณกิจ

ภทร ฮาสวรรณกิจ ผู้อำนวยการโรงพยาบาลระบายน้อย จังหวัดสงขลา ก็ทำให้เห็นสิ่งที่เขาเรียกว่า ‘หายนะของชุมชน’

ถ้าให้ไล่เรียงเรื่องราวการต่อสู้ที่ยาวนานของจนนะ สุภัทรชี้ว่า ในช่วงทศวรรษแรก ชาวบ้านจะต่อสู้ด้วยความคิดแบบ ‘สงครามมือเปล่า’ คือตั้งค่ายตรงบริเวณที่จะสร้างท่อแก๊สไทย-มาเลเซีย และนิคมอุตสาหกรรม มีประตูป้อมการจะผ่านเข้าออกต้องขออนุญาตจากชาวบ้าน แต่จบลงด้วยการที่ชาวบ้านโดนปราบปราม โดนจับติดคุกและถูกดำเนินคดี

ทศวรรษต่อมา มีโครงการทำเรื่อน้ำลึกและโครงการแลนด์บริดจ์เกิดขึ้นที่สงขลากับสตูล ชาวบ้านก็เปลี่ยนมาใช้ทฤษฎีเครือข่าย คือรวมตัวกันเป็นเครือข่าย 3-4 กลุ่มที่สำคัญ ประกอบกับช่วงนั้นมีกรรมร่วมกันประท้วงคัดค้านการสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหินเทพา (สงขลา) และที่กระบี ทำให้เกิดเป็นพันธมิตรปกป้องภาคใต้จากอุตสาหกรรมขนาดใหญ่โดยใช้โซเชียลมีเดียเข้ามาช่วยขับเคลื่อน

ยุคต่อมาคือการทำสงครามกับรัฐโดยใช้กระแสสังคมและโซเชียลมีเดียเป็นหลัก ขณะที่การเรียกร้องเพื่อจะนั้นก็ไม่ได้เกิดขึ้นแค่ที่ทำเนียบรัฐบาล แต่เกิดที่หอศิลป์วัฒนธรรมแห่งกรุงเทพมหานครด้วย เพื่อสะท้อนภาพของจนนะให้ทุกคนเห็นวิถีชีวิตของชาวบ้าน

ทว่าจากการต่อสู้ที่ยาวนานและเข้มแข็งเช่นนี้ สุภัทรสรุปว่า การต่อสู้อันยาวของจนนะเป็นแค่การ ‘ยัน’ ไว้เท่านั้นและไม่รู้จะสู้ได้อีกนานเท่าไร

เช่นเดียวกับภทร สุภัทรชี้ว่า โครงการพัฒนาทั้งหมดในตอนนี้คือโครงการจากรัฐราชการรวมศูนย์ที่มีหัวใจสำคัญคือการทำลายสิ่งแวดล้อมและชุมชน คลองทุกคลองในพัทลุงกำลังจะถูกขุดลอกทิ้งเพราะเกะกะ ทำให้คลองเป็นคุระบายน้ำท่วม สองข้างทางปลูกยางให้รถยนต์สัญจรได้ ที่น้ำจะถูกสูบน้ำ ภูเขาจะถูกระเบิดมาทำหิน ขยายหาดถูกทำกำแพงกันคลื่น และทั้งสายน้ำและทะเลก็เสื่อมโทรมไปตามลำดับ

“พื้นที่ไหนพอเข้มแข็งก็จะมีอันไ้ได้ พื้นที่ไหนอ่อนแอก็พ่ายแพ้ไป เมื่อเป็นเช่นนี้ ผมบอกเลยว่าประเทศเข้าสู่ทิศทางหายนะ”

สำหรับสุภัทร สิ่งที่เขาคาดหวังจากภาครัฐคือความเป็นกลาง เพราะในปัจจุบัน รัฐคล้ายจะเป็นผู้ทรงทางให้เอกชนหรือผู้รับเหมาลงมือสร้างทุกอย่างให้เป็นคอนกรีต หรือที่เขาเรียกว่าเป็นการพัฒนาแบบคอนกรีตนิยม ที่สำคัญคือรัฐทำทุกอย่างถูกต้องตามกฎหมาย เช่น จัดให้รับฟังความคิดเห็นอย่างครบถ้วนตามกระบวนการ ทว่าอาจไม่ได้ตอบโจทย์ทิศทางการพัฒนาแบบที่ควรจะเป็น

นพ.สุภัทร ฮาสวรรณกิจ

นอกจากนี้ สุภัทรยังมองว่าความเป็นชุมชนอ่อนแอลงเพราะสภาพสังคม กล่าวคือคนรุ่นใหม่ทำงานนอกบ้านทำให้วิถีการคิดค้นรัฐเปลี่ยนไป จะลงถนนและชุมชนมียึดเยื้อเหมือนเมื่อก่อนคงเป็นไปได้ยาก นำมาซึ่งคำถามสำคัญว่าเราจะขับเคลื่อนคนในสังคมอย่างไรเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลง

“เราสู้กันหนักมากในภาคใต้ แต่ทุกปัญหาสิ่งแวดล้อมมีนักวิจัยหรือนักวิชาการลงมาช่วยชาวบ้านน้อยมาก ๆ เหมือนมหาวิทยาลัยตายแล้ว ไม่งั้นก็อยู่แต่ในรั้วของตัวเอง ซึ่งชาวบ้านต้องการนักวิชาการมากขึ้นครับ”

“คนอาจมองว่า ชาวบ้านและชุมชนกลายเป็นพวกคัดค้านการพัฒนา แต่ประเด็นสำคัญคือ ข้อคัดค้านของชุมชนคือ อะไรต่างหาก และการจะได้ข้อมูลตรงนี้มาควรมาจากงานวิจัย เพราะมันจะเป็นข้อมูลที่แข็งแรง ไม่ใช่แค่ข้อเสนอจากลมปากแบบที่ไม่มีน้ำหนัก งานวิจัยจึงมีความหมายในแง่ของการเสนอทางเลือกและทางออกให้การต่อสู้ของชาวบ้าน”

ในตอนท้าย สุกัทรกล่าว “ผมไม่ปฏิเสธว่าชุมชนเมืองจะเป็นหัวใจสำคัญของการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ แต่ประเด็นอยู่ที่ว่า เราจะดำรงชุมชนชนบทอย่างไรให้เขาสามารถรักษาสภาพแวดล้อมไว้ให้ได้มากที่สุด ไม่งั้นเราจะเจออากาศที่ร้อนต่อไปแบบนี้เรื่อยๆ เพราะเราตัดต้นไม้ ทำลายป่า สร้างอะไรมากมาย เราจะออกแบบให้พื้นที่ชนบทเป็นพื้นที่สภาพแวดล้อม เป็นพื้นที่เขียวยาในทุกจังหวะชีวิตของคนได้หรือไม่”

“ผมว่าเราออกแบบสังคมแบบนี้ได้ ไม่ต้องทำให้ชนบทเป็นแหล่งผลิต GDP เสมอไป ไม่งั้นจะหายนะกันหมด”

นโยบายที่ยั่งยืนคือนโยบายที่เห็นหัวประชาชน – กนกวรรณ มะโนรมย์

“ภาคอีสานถูกมองว่าเป็นภาคที่ด้อยพัฒนาทางเศรษฐกิจแบบจะที่สุด แล้ง จน และด้อยการศึกษามากที่สุด และในกระแสการพัฒนาลดหลายสิบปีที่ผ่านมา ภาพมายาคติเหล่านี้ไม่เคยเปลี่ยนแปลงในมุมมองของภาครัฐ”

ข้างต้นคือคำกล่าวจาก รศ.ดร.กนกวรรณ มะโนรมย์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ที่สะท้อนว่า ด้วยภาพมายาคติเหล่านี้เอง ทำให้ภาครัฐพยายามที่จะเปลี่ยนภาคอีสานให้เป็นภาคที่พัฒนาแล้วผ่านโครงการขนาดใหญ่ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นโครงการสร้างเขื่อน หรือเขตเศรษฐกิจพิเศษต่างๆ ที่ปักหมุดลงตรงพื้นที่ชายแดน เนื่องจากมองว่าชายแดนเป็นพื้นที่ที่ล้าหลัง

“ภาครัฐมองว่าต้องทำให้ชายแดนมีรายได้ มีการจ้างงาน โดยดึงดูดให้ภาคเอกชนเข้าไปลงทุน เพราะทุนกับรัฐแต่งงานกันโดยไม่มีกรหยาร้างตลอดหลายสิบปีที่ผ่านมา หน่วยงานรัฐเข้าไปจัดหาที่ดินเพื่อยกให้เอกชนแบบยกเว้นภาษี”

ในโครงการมากมายที่ผุดขึ้นเป็นดอกเห็ด กนกวรรณชี้ว่ารัฐมองไม่เห็นความเชื่อมโยงของความสัมพันธ์ และการสร้างเขตเศรษฐกิจก็เป็นการแยกคนออกจากที่ดิน ถ้าพูดให้ถึงที่สุด รัฐมองธรรมชาติว่าเป็นสิ่งราคาถูก จะทำอะไรหรือใช้ประโยชน์เท่าไรก็ได้ โดยไม่คำนึงถึงคุณค่ามหาศาลของธรรมชาติทั้งด้านอารมณ์ ความรู้สึก และวัฒนธรรม

แม้หลายคนอาจเถียงได้ว่า การพัฒนาโครงการต่างๆ เป็นไปเพื่อการกระจายความเจริญออกจากเมืองใหญ่ แต่สำหรับกนกวรรณ หากนโยบายเหล่านั้นไม่เห็นหัวคนในท้องถิ่น หรือมองไม่เห็นมนุษย์ที่อยู่ therein ก็ไม่สมควรจะมีนโยบายเช่นนี้

“นโยบายควรเกิดขึ้นจากความต้องการของพื้นที่ ไม่ใช่สั่งลงมาจากเมืองหลวงโดยไม่เคยมองความเห็นของประชาชน ไม่เคยมองว่าพวกเขามีเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และความสัมพันธ์กับทรัพยากรของตนเองอย่างไร” กนกวรรณกล่าว

“คนอีสานไม่ได้อยู่แบบมนุษย์ถ้ำ แต่พวกเขาเป็นเศรษฐกิจที่ผูกพันกับทรัพยากรและนอกภาคเกษตรกรรมค่อนข้างเยอะ มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลาย

“เราควรมีนโยบายที่เห็นหัวประชาชน ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการออกแบบนโยบาย จึงจะนำไปสู่นโยบายที่ยั่งยืน และสร้างความเป็นธรรมให้คนในพื้นที่จริงๆ”

รศ.ดร.กนกวรรณ มะโนรมย์

ในฐานะอาจารย์ กนกวรรณชี้ว่า ยังมีช่องว่างในงานวิจัยในประเทศที่เกี่ยวกับรัฐ คน และชุมชนท้องถิ่นอยู่มาก กล่าวคือชุมชนและคนในท้องถิ่นมีความหลากหลาย ตั้งแต่คนรวยสุดไปจนถึงคนที่ยากจนแบบข้ามรุ่น ยังไม่นับกลุ่มผู้หญิง กลุ่มชาติพันธุ์ ที่โดนเลือกปฏิบัติมาตลอด และคนเหล่านี้ได้ประโยชน์จากการพัฒนาไม่เท่ากัน

“งานวิจัยที่มองข้ามความหลากหลายเหล่านี้จะทำให้เรามองเห็นคนเป็นภาพรวมเกินไป งานวิจัยจึงต้องมองมิติคนให้หลากหลายขึ้น เพราะคนไม่ได้เป็นเนื้อเดียวกัน”

อีกประเด็นสำคัญคือ หลายคนกล่าวถึงการทำงานข้ามศาสตร์ ซึ่งกนกวรรณกล่าวว่า เป็นเรื่องสำคัญและจำเป็น แต่ไม่เพียงพอ เพราะงานวิจัยควรโอบรับคนในพื้นที่เข้ามาเพื่อหนุนเสริมองค์ความรู้ไปด้วยกัน รวมถึงมีงบประมาณมาช่วยหนุนเสริมด้วย

“เราต้องไม่ลืมว่ามีอะไรที่มีค่ามากกว่าเรื่องวัตถุ ยังมีสรรพสิ่งอีกมากที่มีคุณค่าเหมือนหรือเทียบเท่ากับมนุษย์ ทั้งภูเขา ป่าไม้ หรือแม้กระทั่งผีเสื้อ ที่เป็นสถาบันทางสังคมหรือวัฒนธรรมบางอย่างที่ทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันได้ ถ้าจะอนุรักษ์ธรรมชาติหรือเรียกชื่อการพัฒนาที่คำนึงถึงความเป็นธรรมต่อคนหรือสิ่งแวดล้อมจริงๆ เราต้องไม่ลืมมิติเหล่านี้” กนกวรรณทิ้งท้าย

สร้างประชาธิปไตยให้ลงหลักปักฐาน ถ้าย้อนอำนาจไปที่ชุมชน และสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม – ประภาส ปิ่นตบแต่ง

เพื่อให้เห็นภาพการพัฒนาชัดขึ้น รศ.ดร.ประภาส ปิ่นตบแต่ง สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ชี้ให้เห็นการแบ่งการพัฒนาใหญ่ๆ ของไทยออกเป็น 3 ช่วง โดย ช่วงแรก คือยุคจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ หรือที่เราคุ้นเคยกับคำพูดติดปากที่ว่า “น้ำไหล ไฟสว่าง ทางดี”

และเมื่อมาถึง ช่วงที่สอง คือยุคพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ที่มีวิกฤตเศรษฐกิจน้ำมัน รัฐสะสมทุนด้วยการส่งออกพืชเชิงเดี่ยวไม่ได้ นำมาสู่ยุทธศาสตร์อุตสาหกรรม การส่งออกและเกิดเป็นโครงการขนาดใหญ่ขึ้นมา

และ ช่วงที่สาม คือหลังรัฐประหารปี 2557 เป็นต้นมา ที่เกิดนโยบายทวงคืนผืนป่าจากพี่น้องชุมชนที่ใช้ป่าดำรงชีพมาโดยตลอด

ประภาสชี้ว่า ในช่วงแรกของการต่อสู้ ภาคการเมืองไม่เคยเห็นหัวชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านเลือกใช้การเดินทางเท้าหรือเดินขบวนแทน อย่างไรก็ตามหากมองภาพใหญ่เชิงโครงสร้างการเมือง การต่อสู้เช่นนี้ทำให้เกิดการเมืองภาคประชาชน ควบคู่ไปกับการสร้างกลไกต่างๆ มากมาย เช่น พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ หรือแนวคิดการประเมินสิ่งแวดล้อมเชิงยุทธศาสตร์ (SEA) และบทบัญญัติต่างๆ ในรัฐธรรมนูญที่เกี่ยวกับสิทธิชุมชน

“ถ้าดูดี รัฐธรรมนูญปี 2540 ยังถ้าย้อนอำนาจลงไปประชาชนและทำให้การเมืองเห็นหัวประชาชนบ้าง แต่หลังรัฐประหารรอบล่าสุด เราเปลี่ยนแปลงแบบถอยหลังไปกว่าเดิมเสียอีก สิ่งที่เคยมีหายไปในการเมืองและเชิงสถาบัน”

รศ.ดร.ประภาส ปิ่นตบแต่ง

ประภาสเห็นพ้องกับเชอร์รี่ว่า ชาวบ้านหลายคนต้องออกจากภาคเกษตรเพราะอยู่ต่อไม่ได้ แต่ภาครัฐยังมองชีวิตผู้คนแบบหยุดนิ่ง กล่าวคือมองว่าพวกเขาเป็นเกษตรกร เป็นชาวนา ทำโครงการต่างๆ ลงไปมากมายโดยไม่ได้พิจารณาความเป็นจริงที่เกิดขึ้น

“เรามีโครงการประกันราคาพืชผลประมาณหมื่นกว่าล้านบาท ใช้เงินใช้งบประมาณมากมาย แต่ปรากฏว่า 85% เอาไปขายร่วมกับชาวเคมี กระทรวงเกษตรและสหกรณ์อุดหนุนให้ปลูกข้าวอินทรีย์แต่สุดท้ายก็ขายรวมกลายเป็นนาเคมี แต่กระทรวงฯ ก็ยังคิดว่าเรามีนาอินทรีย์อยู่เหมือนเดิม”

“ทำไมเราไม่ลองคิดถึงทรัพยากรที่จะนำมาสู่การลงทุนเชิงโครงสร้างพื้นฐานที่ยั่งยืน ที่เราทำอยู่ตอนนี้เป็นการตักน้ำพริกละลายแม่น้ำหรือเป็นนโยบายเชิงสัญลักษณ์ (symbolic policy) เสียมากกว่า แล้วเราจะอยู่กันแบบนี้จริงๆ หรือ” ประภาสกล่าว “ผมว่าเราควรทบทวนทั้งนโยบายและใจวิทยวิจัย เพราะตอนนั้นนโยบายสาธารณะดูแลผลผลิต (output) คือดูแลคนเข้าร่วมก็คน มีกิจกรรมอะไรบ้าง แต่ไม่เคยดูไปถึงผลลัพธ์ (outcome) และผลกระทบ (impact) คือการแก้ปัญหาความยากจน การสร้างรายได้ และการแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำ”

อีกประเด็นหนึ่งคือการไม่มีการประเมินผลแบบจริงจัง ทำให้ไม่รู้ว่าการใช้ทรัพยากรหรือการเข้าถึงทรัพยากรเป็นอย่างไร หนึ่งในใจวิทยวิจัยสำคัญที่ประภาสเสนอจึงเป็นการทำวิจัยเพื่อการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ

นอกจากนี้ ประภาสยังเสนอใจวิทยวิจัยเพื่อให้เกิดชุดทางเลือกการพัฒนาอีกชุดและการวิจัยแบบข้ามพรมแดนที่จะสอดคล้องกับชุดอุดมการณ์แบบใหม่อย่างแนวคิดชุมชนนิยมหรือแนวคิดนิเวศสังคม รวมถึงงานวิจัยที่ทำความเข้าใจการบริหารจัดการหรือมองในมิติเศรษฐศาสตร์การเมือง ศึกษาผลกระทบในชุมชน เพื่อให้มองเห็นความเดือดร้อนและการต่อสู้ของชาวบ้าน อีกทั้งพัฒนาไปถึงการเสนอนวัตกรรมทางเลือกที่ทำให้คนอยู่กับป่าได้ โดยสามารถพัฒนาเศรษฐกิจและบรรเทาสภาวะโลกร้อนได้ไปพร้อมกัน

ในตอนท้าย ประภาสเสนอแนวความคิดว่า “ถ้าชาวบ้านจะตามทัน ผมว่าประเทศต้องเป็นประชาธิปไตย” พร้อมทั้งขยายความว่า “ในช่วงปี 2540 เราเห็นว่าชาวบ้านเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้ แต่หลังปี 2557 เป็นต้นมา เหมือนเราเข้าสู่ยุคมืดในด้านการเมือง ชาวบ้านตามไม่ทันและไม่มีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ”

“เราต้องสร้างประชาธิปไตยให้ลงหลักปักฐาน ถ่ายโอนอำนาจไปที่ชุมชน และสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม ถ้าพูดให้ถึงที่สุด เราต้องล้างมรดกของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ในเรื่องความไม่เป็นประชาธิปไตย” ประภาสทั้งท้าย

[1] ที่ดินเพื่อการเกษตรกรรมที่รัฐจัดสรรให้ประชาชนที่มีฐานะยากจน ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตัวเอง หรือมีเพียงเล็กน้อยไม่เพียงพอต่อการครองชีพ

[2] ระบบการผลิตที่ผลิตผลทางเกษตรจะเกิดขึ้นจากสัญญาการผลิตหรือการบริการทางการเกษตรประเภทเดียวกัน ระหว่างผู้ประกอบการกิจการเกษตรกับเกษตรกร โดยมีเงื่อนไขในการผลิต จำหน่าย หรือจ้างผลิต

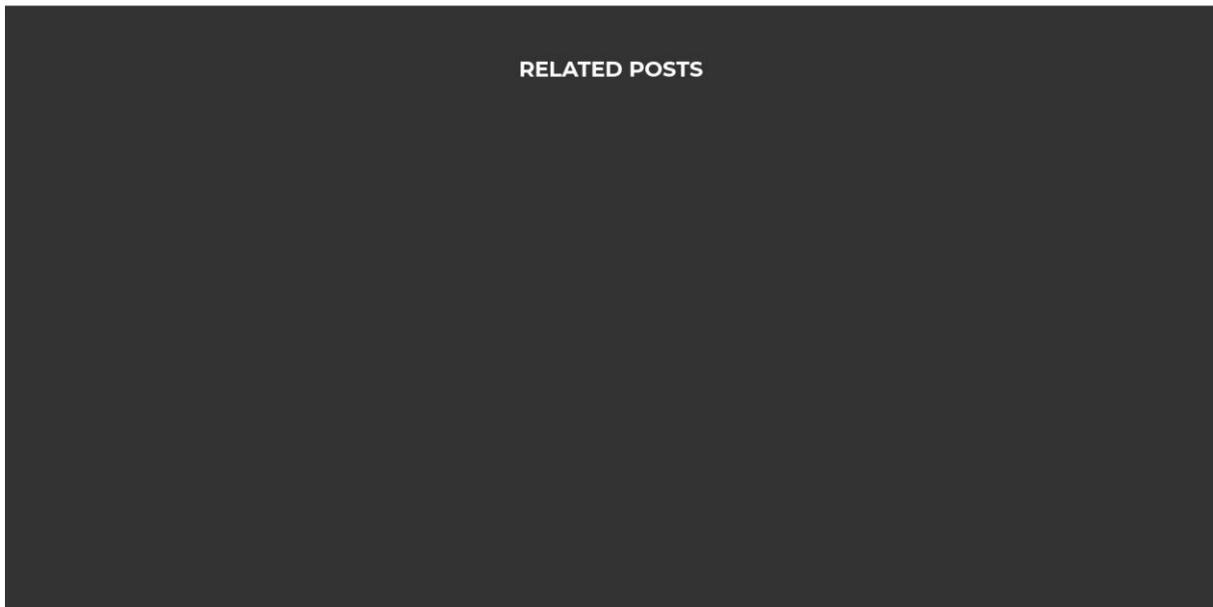
- ประกาศ บินตบแต่ง
- การพัฒนาชนบท
- สุกฤษ ฮาสุวรรณกิจ
- ทองถิ่น
- ตั้งโศภย์ ดอนอนาคต์ ประเทศไทยในบริบทโลกใหม่
- Research and Policy Dialogue
- เดชะริต สุขกำเนิด
- การพัฒนาท้องถิ่น
- การพัฒนาชนชน
- พรธ คำชำนาญ
- กนกวรรณ มะโสมย์
- สกสว.

Print

เรื่อง: กองบรรณาธิการ

RELATED POSTS

World

29 Jul 2022

เมื่อญี่ปุ่นนำเศรษฐกิจมาขบคิดคู่ความมั่นคง: Economic Security ในยุทธศาสตร์รัฐบาลคิซิดะ

 สอรรัต สุขทอง

101

EP.61

ระลึกถึงอาจารย์อาร์

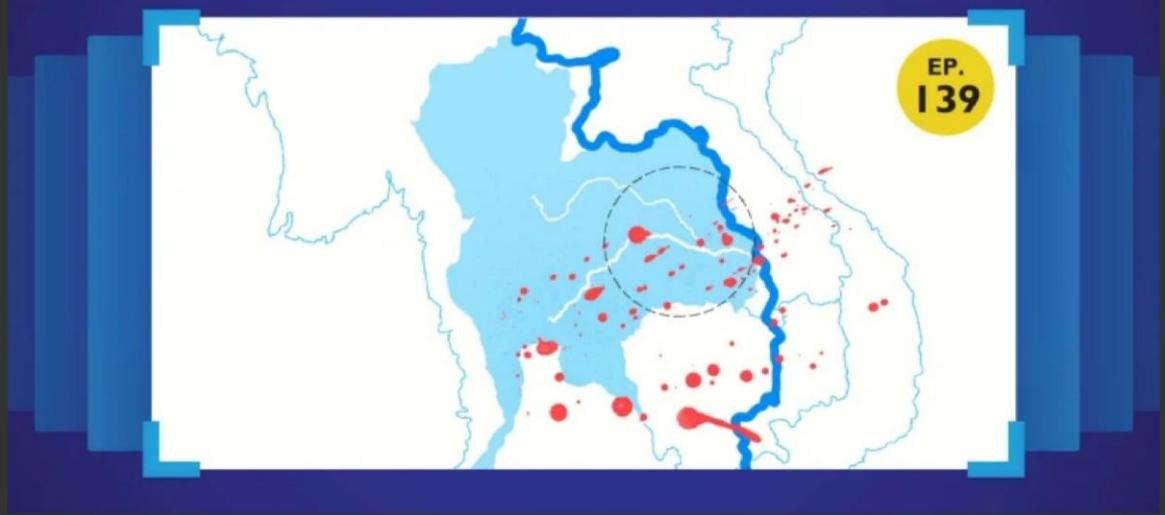
รู้จุดอ่อน
แล้วสร้างใหม่
การศึกษาไทยในมุมมอง
นพ.ประเสริฐ ผลิตผลการพิมพ์

Health

29 Jul 2022

ระลึกถึงอาจารย์อาร์

 ประเสริฐ ผลิตผลการพิมพ์

101 in focus

29 Jul 2022

101 In Focus Ep.139: ประวัติศาสตร์บาดแผลลุ่มน้ำโขง ซี มูล

101 กองบรรณาธิการ

Economy

1 Aug 2022

AIS ชื้อ 3BB: เคราะห์กรรมซ้ำซากของผู้บริโภค?

กษิติเดช ค้ำพอง

Life & Culture

1 Aug 2022

ตัวละคร และความประบางอันเหลือเกินใน “อาจไม่เหมาะหากประบาง”

อารักษ์ ศรีจันทร์

101

Curious Economist

Curious Economist

1 Aug 2022

ทำไมรัฐบาลถึงยอมทุ่มเงินมหาศาลเพื่อการทิ้งสำรวจอวกาศ?

อพิวัฒน์ ชิงคลังศรี

MOST READ

Politics

31 Mar 2023

สูญเสียบันไปเท่าไรร่แล้วกับคำว่า 'เกณฑ์ทหาร'

สรวิศ มา

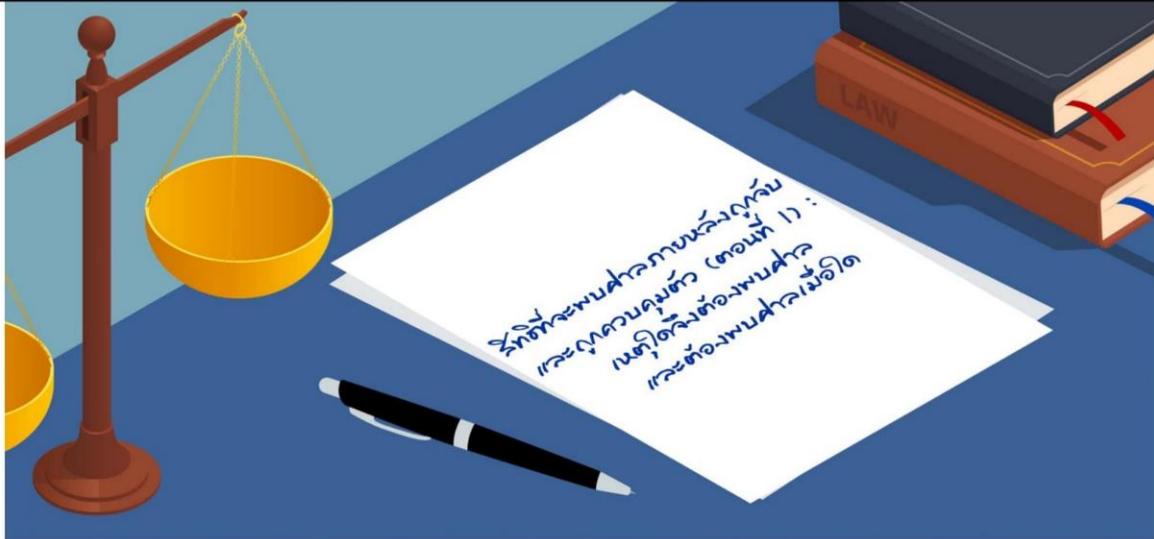
Politics

23 Feb 2023

จากสูบนถนน สู่คนในสภา: 4 ปีชีวิตนักการเมืองของอมรัตน์ โชคปมิตต์กุล

พิชิตรา มาชาพันธ์

Politics

16 Dec 2021

สิทธิที่จะพบศาลภายหลังถูกจับและถูกควบคุมตัว (ตอนที่ 1) : เหตุใดจึงต้องพบศาล และต้องพบศาลเมื่อใด

Manong Saein

The 101 World

[f](#)
[t](#)
[i](#)
[v](#)
[u](#)

<p>WORLD</p> <ul style="list-style-type: none"> Global Affairs Trends China US Asia Europe Latin America Africa ASEAN 	<p>POLITICS</p> <ul style="list-style-type: none"> Thai Politics Law Social Movement Public Policy <p>ECONOMY</p> <ul style="list-style-type: none"> Economic Focus Political Economy Business 	<p>LIFE & CULTURE</p> <ul style="list-style-type: none"> People City Books Film & Music Lifestyle Art & Design Science & Innovation Health Human & Society Gender & Sexuality
<p>SOCIAL ISSUES</p> <ul style="list-style-type: none"> Education Justice & Human Rights Anti-Corruption Sustainability Social Problems 	<p>MEDIA</p> <ul style="list-style-type: none"> Talk Programmes Videos Podcast Visual & Infographics 	
<p>EDITOR'S NOTE</p>	<p>SPOTLIGHTS</p> <ul style="list-style-type: none"> Happy Family Democracy Education Spotlight Issue of the Age 	
<p>INTERVIEWS</p>	<p>PROJECTS</p>	
<p>DOCUMENTARY</p>	<p>ABOUT</p>	

บริษัท ดี อินโฟวีน เพอร์เซนต์ จำกัด

83/2 ซอยอารีย์สัมพันธ์ 1 ถนนพหลโยธิน แขวงพญาไท เขตพญาไท กรุงเทพมหานคร 10400

Copyright © 2021 the 101 percent. All rights reserved.

สรุปประเด็น

Research and Policy Dialogue

สรุปประเด็น Research and Policy Dialogue ครั้งที่ 1: โฉมหน้าใหม่ของความเหลื่อมล้ำ

วันจันทร์ที่ 18 กันยายน 2023 เวลา 13:00-16:30 น.

ณ ห้องประชุม 3 ชั้น 15 สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกว.)

โดยความร่วมมือระหว่าง สกว. และ 101 Public Policy Think Tank (101 PUB)

วิทยากร

1. นาย	ชนศักดิ์	เจนมานะ	คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
2. นาย	วิฑูรย์	เลื่อนจำรูญ	มูลนิธิซีวีที
3. นาย	สมบัติ	บุญงามอนงค์	มูลนิธิกระเจกเงา
4. นายแพทย์	สมศักดิ์	ชุนหรัศม์	มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ
5. ศาสตราจารย์ ดร.อรรถจักร์		สัตยานุรักษ์	คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ผู้ดำเนินรายการ

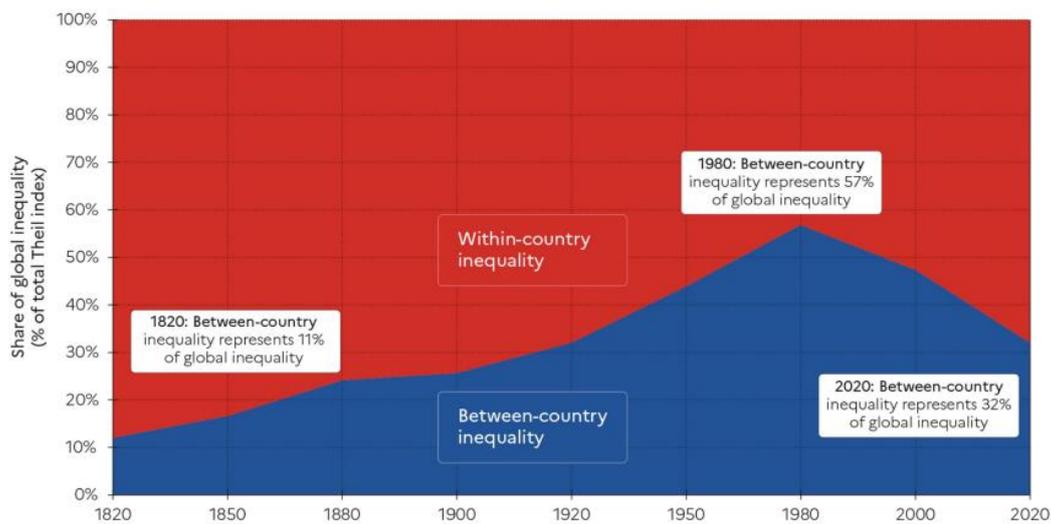
1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ปกป้อง	จันวิทย์	101 PUB
2. นาย	ฉัตร	คำแสง

สถานการณ์ปัญหาและนโยบาย

- ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจในโลกรุนแรงขึ้น
 - ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ระหว่างชนชั้นมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตั้งแต่ทศวรรษ 1970 (ดูแผนภูมิที่ 1)
 - ปัจจัยความเหลื่อมล้ำระหว่างชนชั้นในประเทศเดียวกันมีน้ำหนักในการอธิบายความเหลื่อมล้ำโลกมากขึ้นตั้งแต่ทศวรรษ 1980 โดยเปรียบเทียบกับปัจจัยความเหลื่อมล้ำระหว่างประเทศ (ดูแผนภูมิที่ 2)
 - แนวโน้มดังกล่าวเกิดขึ้นภายใต้บริบทการเติบโตและครองอำนาจนำของระเบียบเศรษฐกิจการเมืองแบบทุนนิยมเสรีนิยมใหม่
- ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจในไทยมิได้ลดลงตามความเชื่อทั่วไป

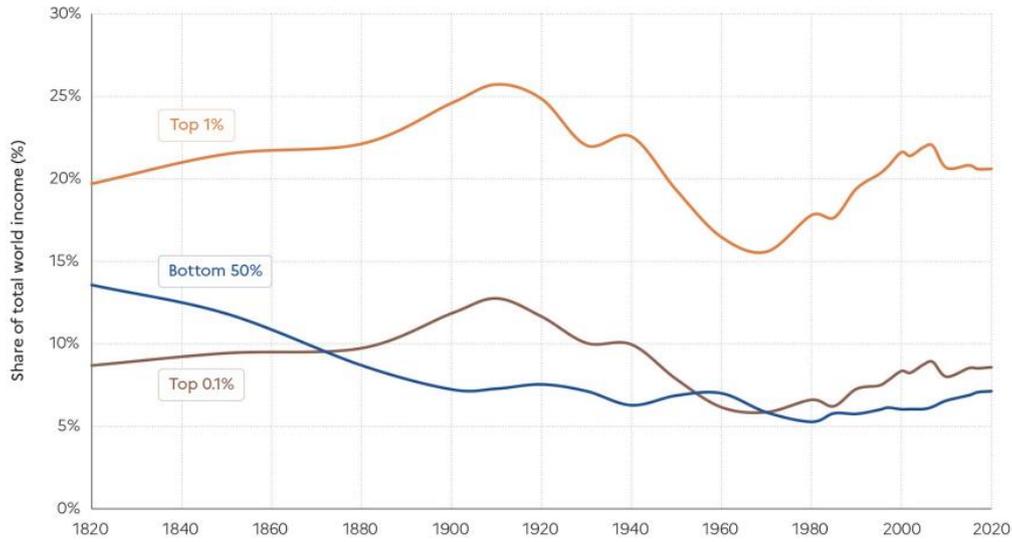
- ส่วนแบ่งรายได้ประชาชาติของแรงงานลดลง สวนทางกับส่วนแบ่งของทุนที่เพิ่มขึ้น หลังวิกฤตการเงินเอเชียช่วงปลายทศวรรษ 1990 (ดูแผนภูมิที่ 3)
- ความเหลื่อมล้ำทางรายได้รุนแรงขึ้นตั้งแต่ปี 2007 หากวิเคราะห์จากผลสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ซึ่งปรับด้วยความกระจุกตัวของรายได้ของแรงงานและทุนครัวเรือนจากข้อมูลภาษี (ดูแผนภูมิที่ 4)
- ความมั่งคั่งมีแนวโน้มกระจุกตัวในกลุ่มประชากรที่มั่งคั่งสูงที่สุดมากขึ้น

แผนภูมิที่ 1: ส่วนแบ่งในการอธิบายความเหลื่อมล้ำโลก เปรียบเทียบระหว่างปัจจัยความเหลื่อมล้ำภายในประเทศ กับความเหลื่อมล้ำระหว่างประเทศ (Theil Index) ปี 1820-2020

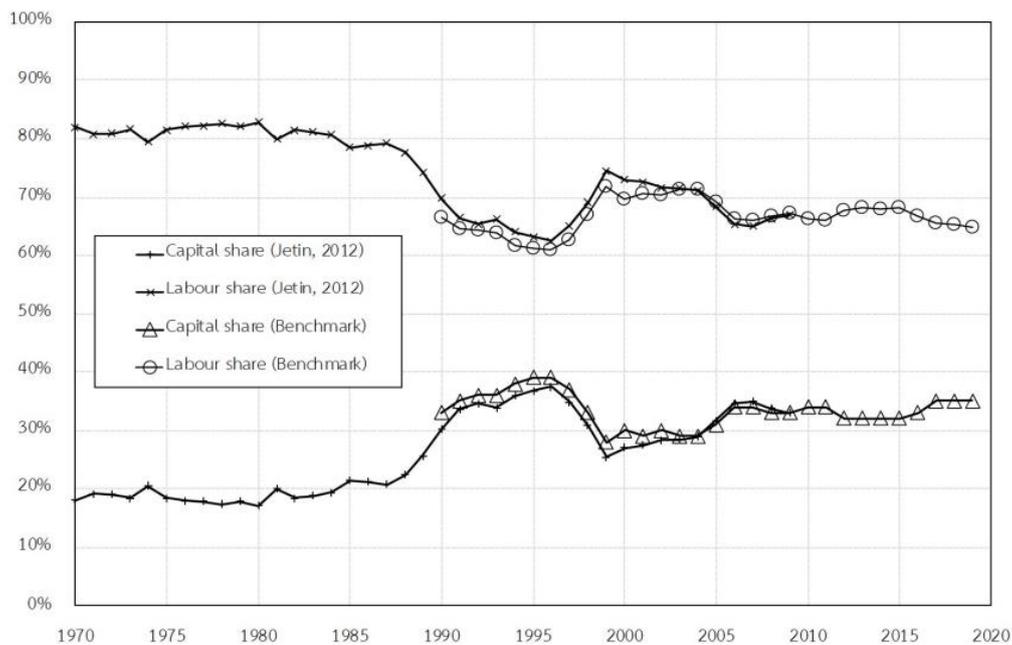
ที่มา: Jenmana (2023)

แผนภูมิที่ 2: ส่วนแบ่งรายได้ในโลกของกลุ่มประชากรที่มีรายได้สูงสุดร้อยละ 0.1 สูงสุดร้อยละ 1 และต่ำสุดร้อยละ 50 ปี 1820-2020

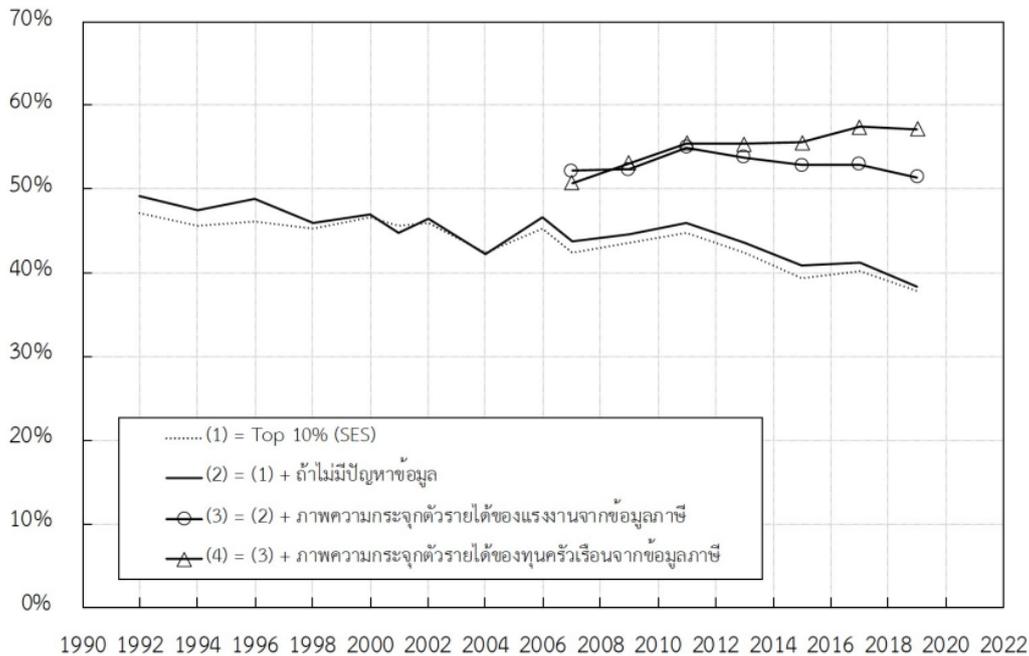
ที่มา: Jenmana (2023)

แผนภูมิที่ 3: ส่วนแบ่งรายได้ประชาชาติของทุนและแรงงานในไทย ปี 1970-2020

ที่มา: Jenmana (2021) อ้างถึงใน Jenmana (2023)

แผนภูมิที่ 4: ส่วนแบ่งรายได้ประชาชาติของกลุ่มประชากรที่มีรายได้สูงสุดร้อยละ 10 ในไทย ปี 1990-2022 เปรียบเทียบระหว่างข้อมูลที่ปรับและไม่ได้ปรับด้วยความกระจุกตัวของรายได้ของแรงงานและทุนครัวเรือน

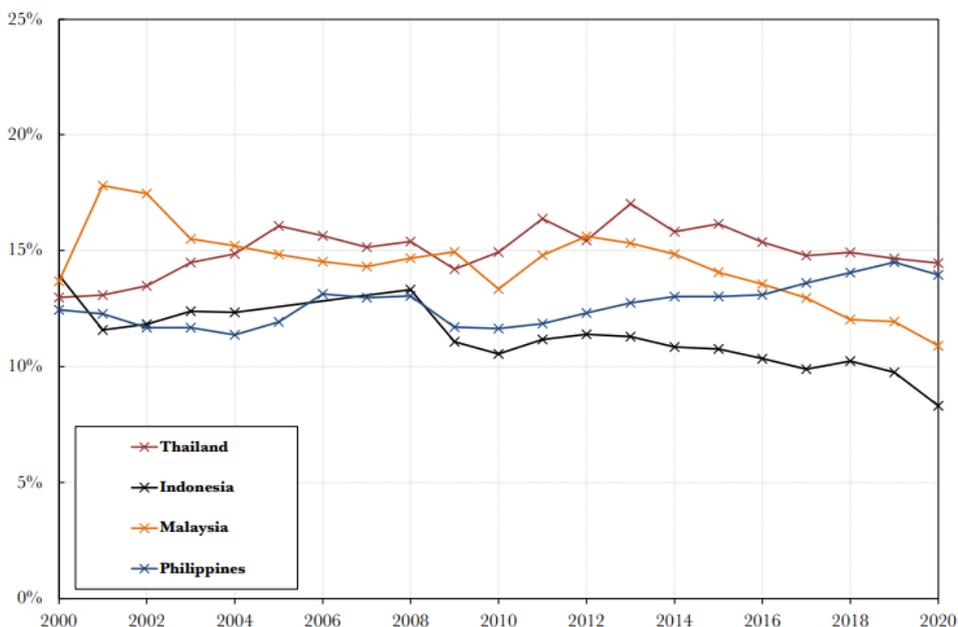
ที่มา: Jenmana (2021) อ้างถึงใน Jenmana (2023)

- **ระเบียบเศรษฐกิจการเมืองแบบทุนผูกขาด-อุปถัมภ์ของไทยสร้างความเหลื่อมล้ำรุนแรง คนส่วนใหญ่มีความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตที่ตีได้ยาก**
 - คนส่วนใหญ่เข้าไม่ถึงทรัพยากรที่จำเป็นต่อการแข่งขัน ทั้งในฐานะแรงงานและผู้ประกอบการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรที่ดิน ความรู้และทักษะ และการเงิน จำนวนมากจึงหมดกำลังที่จะดิ้นรนแข่งขันและต้องติดกับดักความเป็นอยู่ย่ำแย่ในระยะยาว
 - ตลาดถูกผูกขาดโดยทุนใหญ่ ส่งผลให้ผู้ประกอบการรายย่อยหรือรายใหม่ไม่มีโอกาสแข่งขันอย่างเป็นธรรม อีกทั้งขัดขวางการสร้างสรรค์นวัตกรรมและลดการจ้างงาน
 - ทุนผูกขาดควบคุมและร่วมมือกับระบอบการเมือง-ราชการ ใช้อำนาจรัฐรักษาและเสริมสร้างความมั่งคั่งของตน โดยไม่เคารพผลประโยชน์และเจตจำนงของคนส่วนใหญ่
 - ระบอบทุนผูกขาด-อุปถัมภ์ปรับตัวอยู่เสมอ จึงสามารถกดขี่ขูดรีดเอาส่วนเกินทางเศรษฐกิจไปจากคนส่วนใหญ่ได้ตลอดมา
- **วัฒนธรรม วาทกรรม และระบอบสังคม-การเมืองไทยสร้างความชอบธรรมให้การกดขี่ขูดรีดของชนชั้นนำ รักษาความเหลื่อมล้ำให้คงอยู่ได้ตลอดมา**

- แก่นหลักของวัฒนธรรมไทยคือวัฒนธรรมความสัมพันธ์แบบลำดับชั้น-ไม่เท่าเทียม ซึ่งถูกทำให้ไม่ชัดแย้งรุนแรงโดยปลูกฝังความเห็นผิด (false consciousness) แก่คนส่วนใหญ่
- คำอธิบายทางสังคมหลายชุดสร้างภาพให้ชนชั้นนำสูงส่ง ดึงงาม และเปี่ยมเมตตา ขณะที่ลดทอนความเป็นมนุษย์ของชนชั้นล่างว่าต่ำต้อย เกียจคร้าน เห็นแก่ตัว น่ารังเกียจ และอันตราย คำอธิบายเช่นนี้ลวงให้คนส่วนใหญ่เชื่อว่าความเหลื่อมล้ำเป็นสิ่งชอบธรรม และไม่กดดันชนชั้นนำให้ลดความเหลื่อมล้ำมากเกินไป
- การปฏิรูปพระพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ก่อให้เกิดกระบวนการทำให้ปัญหาสังคมเป็นปัญหาของปัจเจกบุคคล (individualization of human destiny and social problem) หมายความว่า ปัญหาความยากจน-เหลื่อมล้ำเกิดจากปัจเจก ปัจเจกจึงต้องแก้ไขด้วยตนเอง ไม่ใช่ปัญหาเชิงโครงสร้างซึ่งเกิดและควรแก้ไขโดยสังคมและรัฐ
- ระบอบการเมืองที่ถูกควบคุมและร่วมมือกับทุนใหญ่ ปลูกฝังความกลัวและกดปราบมิให้คนส่วนมากกล้าตั้งคำถามและท้าทายโครงสร้างเศรษฐกิจการเมืองอันเหลื่อมล้ำ
- **วัฒนธรรม วาทกรรม และระบอบสังคม-การเมืองที่รองรับความเหลื่อมล้ำเริ่มสูญเสียอิทธิพลในสังคม:** ประชาชนตั้งคำถามกับความเหลื่อมล้ำมากขึ้น สะท้อนว่าพวกเขา มองปัญหาของตนเทียบกับคนอื่น-ชนชั้นอื่นในสังคม แต่จำนวนมากยังไม่เล็งเห็นถึงปัญหาเชิงโครงสร้าง
- **วัฒนธรรมที่รองรับความเหลื่อมล้ำชี้นำทัศนคติของผู้กำหนดนโยบายไทยอย่างบิดเบี้ยว**
 - รัฐบาลพยายามปฏิเสธปัญหาและเลี่ยงการใช้คำว่า “ความเหลื่อมล้ำ” โดยปรากฏชัดในสมัยรัฐบาลปัจจุบัน ภายใต้การนำของนายกรัฐมนตรี เศรษฐา ทวีสิน
 - นักการเมืองและข้าราชการจำนวนมากมองว่า ความยากจนและความเหลื่อมล้ำเกิดจากปัจเจกบุคคล เช่น ความฟุ่มเฟือย การจัดสวัสดิการประชาชนและการให้ความช่วยเหลือคนเปราะบางจะส่งผลให้พวกเขาไม่หารายได้ ฟังพารารัฐบาล และทำให้ปัญหารุนแรงขึ้น เช่น การแจกอาหารแก่คนไร้บ้านทำให้คนออกมาเป็นคนไร้บ้านเพื่อรอรับอาหารเพิ่มขึ้น
 - นักการเมืองและข้าราชการมองว่า ตนมีสถานะเหนือกว่าภาคประชาสังคมซึ่งหลายครั้งมีความรู้ความเชี่ยวชาญสูงกว่า พวกเขาจึงปฏิเสธที่จะรับฟังความเห็นหรือร่วมมือแก้ปัญหา ส่งผลให้ไม่สามารถแก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเพิ่มขึ้น
- **นโยบายลดความเหลื่อมล้ำไทยยังเน้นช่วยเหลือเหยื่อแบบเฉพาะหน้า ไม่แก้ปัญหาเชิงโครงสร้างอย่างเป็นระบบ**
 - นโยบายแบบสังคมสงเคราะห์และการกุศลลดความเหลื่อมล้ำไม่ได้
 - ไทยขาดนโยบายสร้าง “ภูมิคุ้มกันความเหลื่อมล้ำ” คือขาดการปฏิรูปกฎหมาย กฏเกณฑ์ กลไก และบริการสาธารณะ ซึ่งทำให้ทุกคนมีโอกาสในชีวิตอย่างเสมอภาค ลดและป้องกันการกดขี่ขูดรีดกันในสังคม พร้อมทั้งเสริมศักยภาพให้แก่ผู้ถูกกดขี่ขูดรีด อย่างเป็นระบบ
 - โครงสร้างภาษีมีลักษณะไม่ก้าวหน้า รัฐบาลพึ่งพารายได้จากภาษีแบบก้าวหน้าน้อย

- การปรับโครงสร้างภาษีและการกระจายความมั่งคั่งใหม่โดยรวมเป็นไปได้ยาก เพราะทุนเคลื่อนย้ายง่าย ชนชั้นนำมีอิทธิพลต่ออำนาจรัฐสูง และสังคมขาดข้อมูลที่เพียงพอในการกำหนดนโยบายให้มีประสิทธิภาพ
 - การกำหนดนโยบายลดความเหลื่อมล้ำขาดความเข้าใจความต้องการและบริบทเฉพาะของประชากรแต่ละกลุ่ม โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มเปราะบาง เช่น ไม่เข้าใจว่าคนเปราะบางจำนวนมากต้องการทำงาน แต่นายจ้างไม่ยอมรับเข้าทำงาน โดยผู้สูงอายุถูกมักกีดกันด้วยอคติเรื่องวัย ขณะที่คนไร้บ้านถูกกีดกันจากความสกปรกของร่างกาย-เครื่องนุ่งห่ม
 - นโยบายหลายเรื่องมักถูกนำไปปฏิบัติผิดพลาดทศะ เช่น ดับไฟป่าหรือกำจัดผักตบชวาในช่วงเวลาที่ปัญหาลุกลาม ส่งผลให้ดำเนินการยากและใช้ต้นทุนสูง
 - การกำหนดนโยบายมิติอื่นมักมิได้พิจารณาผลกระทบของนโยบายต่อความเหลื่อมล้ำ เช่น การทำความตกลงการค้าเสรีเน้นสร้างความเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยไม่คำนึงว่าความเติบโตนั้นจะเป็นประโยชน์ต่อประชากรแต่ละกลุ่มมากน้อยต่างกันอย่างไร
- **รัฐบาลไทยมีความท้าทายในการเก็บภาษีและจัดกลไกลดความเหลื่อมล้ำมากขึ้น:** สะท้อนผ่านรายได้ภาษีที่ลดลงตลอดทศวรรษที่ผ่านมา (ดูแผนภูมิที่ 5) ทั้งยังจะถูกซ้ำเติมจากโครงสร้างประชากรที่มีสัดส่วนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น และการเคลื่อนย้ายทุนที่ง่ายขึ้นในอนาคตอันใกล้

แผนภูมิที่ 5: สัดส่วนรายได้ภาษีต่อผลผลิตมวลรวมภายในประเทศ ปี 2000-2020 เปรียบเทียบระหว่างไทย อินโดนีเซีย มาเลเซีย และฟิลิปปินส์

ที่มา: IMF, World Bank, OECD, และเอกสารรัฐบาล อ้างถึงใน Jenmana (2023)

วรรณกรรม ช่องว่างทางการวิจัย และโจทย์วิจัยสำคัญ

- **วรรณกรรมเรื่องความเหลื่อมล้ำและนโยบายที่เกี่ยวข้องยังมีช่องว่างในการอธิบายสถานการณ์จริง**
มาก: เมื่อเปรียบเทียบกับประสบการณ์ของผู้ปฏิบัติงานโดยตรงกับประชาชน
- **การศึกษาความเหลื่อมล้ำด้วยข้อมูล**
 - วรรณกรรมต่างประเทศในปัจจุบันมุ่งใช้แหล่งข้อมูล รวมถึงวิธีเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลใหม่ๆ ศึกษาประเด็นความเหลื่อมล้ำที่ถกเถียงกันมายาวนาน เช่น ความเหลื่อมล้ำจากการแข่งขันในตลาด บทบาทของสหภาพแรงงานกับการกระจายรายได้ ปัญหาการเคลื่อนย้ายทุน ปิดบังทรัพย์สิน และเสียงภาษีของชนชั้นนำ ตลอดจนประสิทธิภาพและประสิทธิผลของมาตรการช่วยเหลือประชากรยากจนและเปราะบาง
 - ตัวอย่างวรรณกรรมกลุ่มนี้
 - งานวิจัยของ Inequality Lab
 - งานวิจัยของศูนย์วิจัยความเหลื่อมล้ำและนโยบายสังคม คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (CRISP)
 - ไทยขาดงานศึกษาในลักษณะข้างต้นเพราะขาดข้อมูล โดยบางส่วนไม่เคยจัดเก็บ ขณะที่บางส่วนถูกเก็บ แต่ไม่ถูกประมวลและเปิดเผยต่อสาธารณะ ตัวอย่างข้อมูลสำคัญที่ขาดคือ ข้อมูลประชากรรายรายได้ แรงงานนอกระบบ และการถือครองทรัพย์สิน เช่น ที่ดิน
 - ข้อมูลจะช่วยให้ออกแบบนโยบายลดความเหลื่อมล้ำได้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ขณะที่ประชาชนก็จะตระหนักถึงปัญหาและมีส่วนร่วมผลักดันนโยบายอย่างมีพลังยิ่งขึ้น
- **การศึกษาความเหลื่อมล้ำในฐานะประวัติศาสตร์ทางสังคม การเมือง และวัฒนธรรม**
 - วรรณกรรมเน้นศึกษาความเหลื่อมล้ำไทยในฐานะปรากฏการณ์ร่วมสมัยทางเศรษฐกิจ ยังขาดการศึกษาในฐานะความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์ที่มีพลวัต และเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ของสังคมและรัฐชาติ
 - วรรณกรรมต่างประเทศจำนวนหนึ่งสนใจพัฒนาการของการรับรู้ การให้ความหมาย และอารมณ์ต่อความเหลื่อมล้ำของสังคมและประชากรแต่ละกลุ่ม การนิยามอัตลักษณ์ของชนชั้นตนและชนชั้นอื่น ตลอดจนคุณค่า ปทัสถาน และอุดมการณ์ที่รองรับ-สร้างความชอบธรรมให้โครงสร้างความเหลื่อมล้ำ แต่ไทยยังขาดงานศึกษาลักษณะนี้
 - ควรศึกษาพัฒนาการของสถาบันทางเศรษฐกิจการเมืองและกระบวนการนโยบายสาธารณะ ทั้งในฐานะเหตุ-ผลของความเหลื่อมล้ำ และฐานะอุปสรรคต่อการดำเนินนโยบายลดความเหลื่อมล้ำ
 - ควรศึกษาความเหลื่อมล้ำในฐานะประเด็นการเมืองที่เป็นอัตวิสัย มิใช่เพียงประเด็นเทคนิค-ภาววิสัย

- ตัวอย่างวรรณกรรมกลุ่มนี้
 - Thomas Piketty, *Capital in the Twenty-First Century*, Arthur Goldhammer (trans.) (Harvard University Press, 2014).
 - Thomas Piketty, *Capital and Ideology*, Arthur Goldhammer (trans.) (Harvard University Press, 2020).
 - UNESCO, Institute of Development Studies, and International Social Science Council, *World Social Science Report, 2016: Challenging Inequalities; Pathways to A Just World* (UNESCO Publishing, 2016).
 - Elisa P. Reis and Mick Moore (eds.), *Elite Perceptions of Poverty and Inequality* (Zed Books, 2005).
- การศึกษาความเหลื่อมล้ำเฉพาะเรื่อง: ต้องอาศัยความรู้เฉพาะเรื่อง ความเชี่ยวชาญเชิงเทคนิค และความเข้าใจบริบททางสังคม การเมือง และวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องมาประกอบการวิจัย ตัวอย่างประเด็น ได้แก่ความเหลื่อมล้ำทางการแข่งขันในแต่ละอุตสาหกรรม และความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา
- การศึกษานวัตกรรมลดความเหลื่อมล้ำ
 - ควรวิจัยและพัฒนานวัตกรรมเชิงสร้างสรรค์สำหรับใช้แก้ปัญหาเฉพาะหน้าในระยะสั้น โดยไม่ต้องแก้ปัญหาเชิงโครงสร้าง
 - ควรวิจัยและพัฒนานวัตกรรมในลักษณะที่ภาคเอกชนและภาคประชาสังคมสามารถเข้ามามีบทบาทร่วมแก้ปัญหา
- ประเด็นใหม่ในการศึกษาความเหลื่อมล้ำ: เช่น ภาวะประชากรล้นโลก สังคมผู้สูงอายุ การอพยพย้ายถิ่น การขยายตัวของเมือง เทคโนโลยีใหม่ เกษตรกรรมและความมั่นคงทางอาหาร และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

การจัดการและประยุกต์ใช้งานวิจัย

- ระบบจัดสรรทุนและจัดการงานวิจัยต้องให้นักวิจัยทำงานได้อย่างอิสระและยืดหยุ่น
 - การวิจัยเรื่องความเหลื่อมล้ำเป็นการท้าทายชนชั้นนำที่มีภูมิอิทธิพลเหนือรัฐบาล จึงไม่ควรถูกกำหนดให้ต้องตั้งโจทย์วิจัยตามยุทธศาสตร์และนโยบายของรัฐบาลดังเช่นในปัจจุบัน
 - องค์กรจัดสรรทุนและจัดการงานวิจัยควรเป็นองค์กรอิสระ ปราศจากการแทรกแซงของรัฐบาล คล้ายกับ สกว. ในอดีต
 - อาจเปลี่ยนการจัดสรรทุนจาก “แบบรายโครงการสั้น (project-based)” เป็น “แบบไวใจ-ต่อเนื่อง (trust-based)” เพื่อป้องกันการลิดรอนความเป็นอิสระในการกำหนดโจทย์ของ

นักวิจัย อีกทั้งยังเอื้อให้นักวิจัยทำการศึกษาได้ต่อเนื่องเป็นเวลานาน ซึ่งจะเหมาะกับประเด็นเชิงโครงสร้างที่ซับซ้อนอย่างความเหลื่อมล้ำมากกว่า

- **ระบบจัดสรรทุนต้องให้ความสำคัญกับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ และส่งเสริมการศึกษาแบบบูรณาการข้ามศาสตร์**
 - แผนวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรมมุ่งจัดสรรทุนให้งานวิจัยด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ ละเลยสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ซึ่งจำเป็นต่อการเข้าใจและแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำ รวมถึงเสริมสร้างความเป็นอยู่ที่ดีของสังคมและเติมเต็มความเป็นมนุษย์
- **ระบบจัดสรรทุนและจัดการงานวิจัยต้องเสริมสร้างภาคีเครือข่ายในการทำงานร่วมกัน:** ครอบคลุมองค์กรวิจัยในภาครัฐ เอกชน และประชาสังคม ทั้งที่เป็นและไม่เป็นสถาบันอุดมศึกษา หน่วยงานรัฐ และพรรคการเมืองที่อาจนำงานวิจัยไปประยุกต์ใช้ ตลอดจนชุมชนและองค์กรภาคประชาชน
- **ระบบจัดการงานวิจัยต้องสื่อสารองค์ความรู้เพื่อเพิ่มพลังให้แก่สังคม:** โดยคำนึงถึงการสื่อสารตั้งแต่ในขั้นตอนการวิจัย และเน้นสื่อสารกับสาธารณะให้ประชาชนตระหนักถึงปัญหาความเหลื่อมล้ำเชิงโครงสร้าง และเป็นพลังขับเคลื่อนความเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืน

สรุปประเด็น Research and Policy Dialogue ครั้งที่ 2: ที่ทางไทยในโลกท้าทาย

วันจันทร์ที่ 9 ตุลาคม 2023 เวลา 13:00-16:30 น.

ณ ห้องประชุม 3 ชั้น 15 สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.)

โดยความร่วมมือระหว่าง สกสว. และ 101 Public Policy Think Tank (101 PUB)

วิทยากร

1. ดร.	กฤษฎ์เลิศ	สัมพันธ์รักษ์	University of California San Diego
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.	จันจิรา	สมบัติพูนศิริ	German Institute of Global and Area Studies
3. นาย	ไผท	ผดุงถิ่น	Bulk One Group
4. รองศาสตราจารย์ ดร.	พงศ์พันธ์	แก้วตาทิพย์	สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.)
5. อาจารย์ ดร.	อาร์ม	ตั้งนรินทร์	คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้ดำเนินรายการ

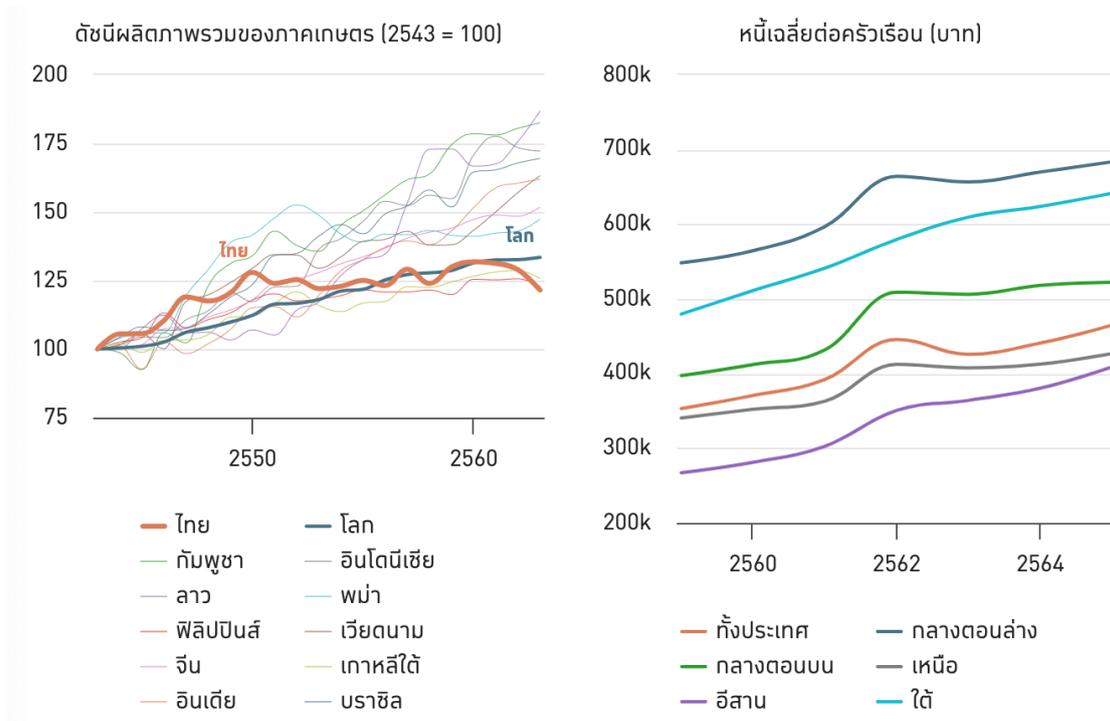
1. นาย	สมคิด	พุทธศรี	101 PUB
2. นาย	ฉัตร	คำแสง	101 PUB

สถานการณ์ปัญหาและนโยบาย

- เศรษฐกิจการเมืองโลกเผชิญความไม่แน่นอนมากขึ้น
 - การแข่งขันกันระหว่างเศรษฐกิจจีนและสหรัฐฯ ที่เคยคาดการณ์กันว่าเศรษฐกิจจีนจะสามารถใหญ่กว่าเศรษฐกิจสหรัฐฯ ได้นั้นเริ่มไม่แน่นอน ภายใต้บริบทโลกที่อึมครึมและเปราะบางในปัจจุบัน ส่งผลให้เศรษฐกิจของทั้งคู่อ่อนแอลง
 - ในสมัยประธานาธิบดีโจ ไบเดน ของสหรัฐฯ สงครามการค้ายังคงอยู่ แต่เปลี่ยนโฉมไปจากสมัยโดนัลด์ ทรัมป์ อาทิ
 - การเปลี่ยนแนวคิดความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ (Comparative Advantage) เป็นความยืดหยุ่นของห่วงโซ่อุปทาน (Supply Chain Resiliency) และให้

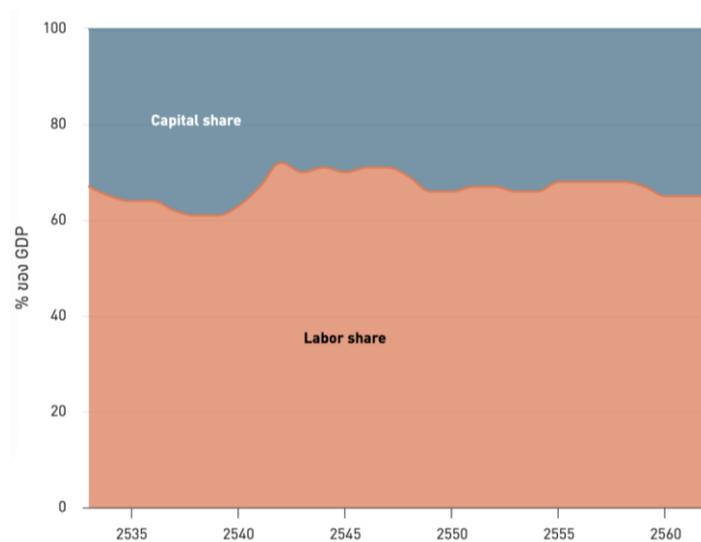
- ทุนทางการเงิน (Financial Capital) ที่ผ่านมาอัตราการออม (Saving) อยู่ในระดับสูง แต่ปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไป เห็นได้จากปัญหาหนี้ครัวเรือนที่มากขึ้น (ดูแผนภูมิที่ 1)
- ความครอบคลุม (Inclusivity) – ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจที่ย้อนกลับมาให้ทุนสูงกว่าแรงงานในทิศทางที่ห่างกันเพิ่มขึ้น (ดูแผนภูมิที่ 2)

แผนภูมิที่ 1: ผลลัพธ์ของการพัฒนาที่ติดหล่มของภาคเกษตรไทยในมิติของผลิตภาพ (Productivity) ที่ลดลงเมื่อเทียบกับต่างประเทศ และมีหนี้สินครัวเรือนเพิ่มขึ้นในทุกภูมิภาค

ที่มา: 16 ความคิดเพื่อชีวิตคนไทย (กฤษฎ์เลิศ, 2023)

แผนภูมิที่ 2: สัดส่วนรายได้ของทุนและแรงงานไทย

ที่มา: Jenmana (2022)

- นักเศรษฐศาสตร์และผู้กำหนดนโยบายต้องพิจารณาปัจจัยเชิงสถาบัน (Institutional Framework) โดยเฉพาะสถาบันทางการเมืองและกระบวนการนโยบายมากขึ้น และเปลี่ยนแนวคิดว่าต้องได้ First-best Solution ไปเป็นการยอมรับ Second-best Solution มากขึ้น จากข้อจำกัดที่มีอยู่ เพื่อให้นโยบายได้รับการผลักดันสู่การปฏิบัติ
- **โลกดิจิทัลเปลี่ยนแปลงการรับรู้ของผู้คน**
 - อัลกอริทึม (Algorithm) กำหนดความจริงที่รับรู้ เนื่องจากมีอำนาจในการจับตามองกิจกรรมประจำวันที่เป็น Microdata และนำกลับไปพัฒนาระบบให้ดีขึ้น ซึ่งเป็นประเด็นท้าทายที่งานวิจัยต้องเริ่มตั้งโจทย์
 - อำนาจในโลกดิจิทัลส่งผลต่อความขัดแย้งหลายประเด็นในโลก แยกออกได้เป็น
 - เทคโนโลยีกับภูมิรัฐศาสตร์ (Technology and Geopolitics) – สหรัฐสามารถใช้เทคโนโลยีควบคุมขอบเขตของความขัดแย้งในโลกได้ ซึ่งไม่เคยปรากฏมาก่อน อย่างไรก็ตาม 2 ปีที่ผ่านมาความขัดแย้งสูงขึ้นมาก อาทิ ความขัดแย้งในอาเซอร์ไบจาน โคโซโว และอิสราเอล-ปาเลสไตน์ ซึ่งเกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีและเป็นสงครามข้อมูลข่าวสารคู่ขนานกันไป อาทิ
 - ความขัดแย้งระหว่างจีนกับไต้หวันไม่ใช่แค่ความขัดแย้งทางการทหาร แต่เป็นความพยายามจะทรงอิทธิพลด้านข้อมูลข่าวสารภายในแต่ละประเทศ

- เริ่มเห็นการใช้ Generative AI (เช่น ChatGPT) และ AI ที่ผลิตสาระ (Content) ได้เองจากการป้อนข้อมูลเข้าไป (Prompt) มุ่งหมายจะสร้างความจริง
- มีแนวคิดการใช้โดรน (Drone) ที่ได้รับการพัฒนาด้วยปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) ให้มีอิสระในการออกคำสั่งกับเป้าหมาย
 - เทคโนโลยีกับประชาธิปไตย (Technology and Democracy) – ประชาธิปไตยเองไม่สามารถแก้ไขความขัดแย้งได้เหมือนเดิม และเทคโนโลยีมีส่วนในการสร้างความแตกแยกในระบอบประชาธิปไตย (Polarization) ยกตัวอย่างเช่น Deep Fake ที่กระทบต่อการรับรู้ของคนในสังคม
- **ธุรกิจแพลตฟอร์ม (Platform) มีบทบาทสำคัญในเศรษฐกิจดิจิทัล**
 - ธุรกิจ Platform มีบทบาทสำคัญ เนื่องจากเปรียบเสมือนแทนให้คนเหยียบและดูแลการส่งมอบคุณค่าให้ลูกค้าได้มากกว่า 1 กลุ่ม ธุรกิจ Platform ที่เติบโตจากประเทศที่มีเศรษฐกิจขนาดใหญ่จะมีการประหยัดต่อขนาด (Economy of Scale) ทำให้สามารถขยายไปยังประเทศที่มีขนาดเศรษฐกิจเล็กกว่าได้ง่าย
 - ประเทศไทยยังมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวสำหรับธุรกิจ Platform ที่เป็นสตาร์ทอัพให้ยังสามารถเติบโตได้ เนื่องจากประเทศไทยยังมีประเด็นปัญหาอีกมากที่ยังไม่ได้รับการแก้ไข
 - ผู้ใช้ Platform ไม่มีสิทธิเลือกว่าจะให้อัลกอริทึมเป็นอย่างไร อัลกอริทึมกำหนดการรับรู้ในสิ่งที่ผู้ใช้สนใจ เกิดสงครามช่วงชิงการรับรู้ (Attention War) และมีส่วนให้ความแตกต่างระหว่างวัย (Generation Gap) ขยายตัว
 - ปัจจุบันเป็นยุคสมัย Post-Big Data เห็นได้จาก Platform ส่วนมากเป็นระบบเปิดที่มีข้อเสนอแนะ (Recommendation) คัดเลือกข้อมูลที่คาดว่าผู้ใช้จะสนใจ และมุ่งหมายเปลี่ยนพฤติกรรมเก่าเป็นรูปแบบพฤติกรรมใหม่ที่อัลกอริทึมออกแบบไว้
- **ระบบวิจัยไทยปรับตัวอยู่ตลอด แต่มีข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง**
 - ที่ผ่านมาระบบการวิจัยของไทยรวมศูนย์ (Centralized) มากขึ้น เนื่องจากมีงบประมาณจำกัด การเลือกงานวิจัยจึงต้องจัดลำดับความสำคัญ (Prioritize) ในสิ่งที่ตอบโจทย์ประเทศ อย่างไรก็ตาม ระบบยังเปิดโอกาสให้งานวิจัยที่มีลักษณะ Bottom-up Research, Curiosity-based Research รวมถึง Blue Sky Research ที่เปิดกว้างจากความสนใจของนักวิจัยหมายจะสร้างองค์ความรู้ใหม่ เห็นได้จากแผนด้านวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมของประเทศ พ.ศ. 2566-2570 (แผน ววน. ล่าสุด) โดยมี 4 ยุทธศาสตร์ (ดูแผนภูมิที่ 3)

แผนภูมิที่ 3: ยุทธศาสตร์ของ (ร่าง) แผนด้านวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (ววน.) ปี พ.ศ. 2566-2570

ที่มา: สำนักกลยุทธ์แผนและงบประมาณ สกว.

- แผน ววน. พ.ศ. 2566-2570 ให้ความสำคัญกับแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของโลกในมิติต่างๆ (Megatrend) และการใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อตอบโจทย์สังคม
- แผน ววน. ไม่แข็งทื่อ (Rigid) และปรับได้เนื่องจากมีการปรับเป็นระยะ (Rolling Plan) โดยความสำคัญของการมีแผนคือการคิดล่วงหน้าไปในอนาคตให้งานวิจัยได้พุ่มพัก เติบโต จนเกิดเป็นผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรม

วรรณกรรม ช่องว่างทางการวิจัย และโจทย์วิจัยสำคัญ

- **การศึกษาห่วงโซ่เศรษฐกิจ**
 - ห่วงโซ่เศรษฐกิจ (Supply Chain) กำลังปรับและเปลี่ยนอย่างรวดเร็ว แต่ละภาคส่วน (Sector) มีลักษณะเฉพาะตัว บาง Sector เหมาะกับการเชื่อมเฉพาะบางห่วงโซ่
 - โจทย์ที่ตั้งและกระบวนทัศน์จะแยกย่อยมากขึ้น (Micro) ตรงเป้าหมายมากขึ้น (Target) ไม่มีคำตอบแบบเสื้อโหล (One Size Fits All)
- **การศึกษาจุดเติบโตใหม่**
 - สืบเนื่องจากสถานการณ์ Decoupling ประเทศไทยควรศึกษาประเทศในชั่วที่ 3 ที่ไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของสงครามการค้าโดยตรง (อินเดียและเวียดนาม รวมถึงประเทศในภูมิภาคแอฟริกา ละตินอเมริกา และเอเชียกลาง) มากขึ้น ปัจจุบันผู้เชี่ยวชาญประเทศกลุ่มนี้ยังมีน้อย จึงไม่เกิดความหลากหลายของประเด็น

- ประเทศเพื่อนบ้านในภูมิภาคควรได้รับความสนใจมากขึ้น ยกตัวอย่างเช่น ปัจจุบันประเทศที่สำคัญต่อออสเตรเลียที่สุดไม่ใช่สหรัฐฯ หรือจีน แต่คือคนใกล้ตัวอย่างอินโดนีเซีย ซึ่งประเทศไทยมีผู้เชี่ยวชาญประเทศเหล่านี้น้อย
- ประเด็นเชิงลึกเกี่ยวกับ Tech War อาทิ ยุทธศาสตร์การกำหนดมาตรฐานที่แตกต่างกันกับประเด็นอื่นๆ (ความมั่นคง การกีดกันทางการค้า เป็นต้น)
- **การศึกษาประเด็นการแข่งขันในทุกมิติ**
 - หน้าที่ของรัฐคือเป็นผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) ด้านการแข่งขันทั้งด้านเศรษฐกิจว่าทำอย่างไรจะมีการแข่งขันที่เป็นธรรม เพื่อบรรลุพันธกิจดังกล่าวภาครัฐต้องมีความกล้าทางจริยธรรมต่อสถานการณ์การขัดกันของผลประโยชน์ (Conflict of Interests) รวมไปถึงการแข่งขันทางการเมือง
 - ตัวอย่างงานวิจัยลักษณะนี้ เช่น สรวิศ มา และ ฉัตร คำแสง, *กสทช. กับ การ (ไม่?) บังคับใช้ตามมาตรการควบรวม TRUE – DTAC (101 PUB Policy Research)*.
 - ภาคเอกชนมีข้อมูลเรื่องการแข่งขันมากกว่าภาครัฐ ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างทั้ง 2 ภาคส่วนในการศึกษาวิจัย โดยภาครัฐทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวก
- **คนไทยไม่จำเป็นต้องทำวิจัยแต่ประเทศไทย**
 - นักวิจัยชาวไทย ทั้งรุ่นใหม่และรุ่นเก่า ควรได้ทำงานวิจัยในประเด็นที่ตนสนใจ ซึ่งอาจไม่จำเป็นต้องเกี่ยวกับประเทศไทย
- **การทำวิจัยในโลกของสตาร์ทอัพ**
 - สตาร์ทอัพเริ่มต้นจากปัญหาและพยายามคิดวิธีการแก้ไข ไม่มีกระบวนการวิจัยหรือนำผลการศึกษาวิจัยมาต่อยอดมากนัก โดยทัศนคติในการประกอบธุรกิจของผู้ประกอบการไทยยังมีลักษณะ “ทำน้อยแต่ได้มาก” เน้นสิ่งที่ให้ผลลัพธ์ง่าย เร็ว และเชิงปริมาณมากกว่าเชิงคุณภาพ
 - งานประชุมเพื่อแชร์ประสบการณ์ความล้มเหลว (Fail Conference) ที่จัดขึ้นในแวดวงของสตาร์ทอัพ สามารถเป็นรูปแบบหนึ่งของการศึกษาวิจัย ที่มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์จริงระหว่างกัน
 - ประเด็นของ Deep Tech หรือความสัมพันธ์ของสตาร์ทอัพและเทคโนโลยีกับสังคมยังมีพื้นที่ให้ตั้งโจทย์และศึกษาวิจัยอีกมาก
 - การวิจัยในองค์กรขนาดใหญ่ (Corporate) ของไทยมีข้อได้เปรียบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรที่เติบโตมาจากธุรกิจครอบครัวที่มีทัศนคติไม่ชอบเสียหน้า เห็นได้จากก่อนหน้านี้มีกระแสของการตั้ง Venture Capital (VC) ระดับองค์กร แต่ยังมีการแบ่งพื้นที่ให้ไม่ศึกษาวิจัยทับซ้อนกันระหว่างองค์กรขนาดใหญ่กับสตาร์ทอัพ

การจัดการและประยุกต์ใช้งานวิจัย

- **มีการทำวิจัยที่ยืดหยุ่นและสอดคล้องกับประเด็นของยุคสมัย (Relevant) มากขึ้น**
 - การวิจัยพื้นฐาน (Basic Research) ยังมีความจำเป็น เนื่องจากในยามที่ต้องการสามารถนำมาใช้ได้ทันเวลาที่ และต้องสร้างระบบวิจัยที่มีความหลากหลายโดยไม่จำเป็นต้องเลือกอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ระหว่าง Basic Research หรือ Applied Research แต่มีพื้นที่ให้กับผู้ที่มีเงื่อนไขและความสนใจแตกต่างกัน สามารถทำวิจัยได้
 - การนำทัศนคติแบบสตาร์ทอัพ (Startup Mindset) มาใช้ในการทำวิจัย เพื่อให้สามารถทนต่อความล้มเหลวที่จะเกิดขึ้นได้ เนื่องจาก Basic Research ต่างล้มเหลวทั้งสิ้น สวนทางกับทัศนคติการทำวิจัยของไทยที่ไม่ยอมให้เกิดความล้มเหลว
 - การทำวิจัยที่เกิดจากความสงสัย (Curiosity-based Research) เป็นสิ่งสำคัญ โดยต้องดำเนินควบคู่ไปกับนโยบายการทำวิจัยที่ได้รับมา
 - งานวิจัยที่มี Impact และนำไปประยุกต์ใช้ได้ต้องตรงกับความต้องการ (Needs) และมีเป้าหมาย (Target) เป็นพื้นฐาน
- **ควรเผยแพร่งานวิจัยระดับภูมิภาคเพิ่มขึ้น**
 - งานวิจัยระดับภูมิภาคภายในประเทศไทยมีอยู่ไม่น้อย แต่ยังไม่ได้รับการเผยแพร่ในวงกว้าง ซึ่งถ้าเกิดขึ้นจะทำให้เข้าใจความเป็นองค์รวมของประเทศไทยได้ดีขึ้น
- **ปรับแรงจูงใจในระบบให้ถูกต้อง**
 - แรงจูงใจ (Incentive) การทำวิจัยของไทยในปัจจุบันไม่สอดคล้องในเชิงระบบกับการเติบโตในสายอาชีพ ผลลัพธ์จึงเป็นการใช้ประโยชน์จากระบบที่เป็นอยู่ เช่น
 - นักวิจัยและนักวิชาการของไทยจำนวนไม่น้อยมีภาระด้านการบริหาร จัดสรรเวลา ศึกษาวิจัยได้จำกัด งานวิจัยที่มีคุณภาพจึงเกิดได้ยาก
 - วิธีการตรวจรับและประเมินผลงานวิจัยมีลักษณะ Rule-based ไม่ใช่ Principle-based ที่ดูเพียง Checklist ไม่ได้ดูที่คุณภาพของเนื้อหา
 - เมื่อเทียบกับการให้ทุนวิจัยอาจารย์ในมหาวิทยาลัย ควรให้โอกาสนักวิจัยในสถาบันวิจัยมากขึ้น และหน่วยงานต้นสังกัดต้องไม่กีดกันนักวิจัยของตัวเอง
- **มีการทำงานร่วมกันระหว่างสาขา**
 - ควรทำงานร่วมกันระหว่างสังคมศาสตร์กับวิทยาศาสตร์ และงานเชิงนโยบายกับเชิงพื้นที่ (Area Study) รวมถึงทำงานร่วมและใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยี อาทิ AI เพื่อเสริมจุดอ่อนของมนุษย์
 - ต้องสื่อสารระหว่างกันไม่ให้เกิดความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนในการทำงานระหว่างสาขา ซึ่งจะส่งผลต่อกระบวนการวิจัย โดยเฉพาะสายวิทยาศาสตร์ที่สามารถส่งผลกระทบต่อสังคมในวง

กว้าง ยกตัวอย่างเช่น หากมีการสร้างอัลกอริทึมที่ไม่ได้มาจากความเข้าใจทางสังคมศาสตร์ที่ถูกต้อง จะทำให้เกิดผลลัพธ์ที่ไม่ต้องการ

- ปัจจุบัน สกว. ได้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายงานวิจัยและการให้ทุนระดับโลก และมีลักษณะข้ามสาขา (Transdisciplinary) ที่มีการทำงานกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่อยู่นอกเหนือหน่วยงานวิจัย จึงสามารถส่งเสริมการทำงานที่มีความหลากหลายได้มากขึ้น

สรุปประเด็น Research and Policy Dialogue ครั้งที่ 3: ความ(ไม่)มั่นคงในโลกใหม่

วันจันทร์ที่ 16 ตุลาคม 2023 เวลา 13:00-16:30 น.

ณ ห้องประชุม 3 ชั้น 15 สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.)

โดยความร่วมมือระหว่าง สกสว. และ 101 Public Policy Think Tank (101 PUB)

วิทยากร

1. รองศาสตราจารย์ ดร.จิตติภัทร พูนขำ	คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
2. นางสาว จิตติรัตน์ ทิพย์สัมฤทธิ์กุล	คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
3. พล.ต. ประเทือง ปิยะกะโพธิ์	สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ
กองบัญชาการกองทัพไทย
4. รองศาสตราจารย์ ดร.พวงทอง ภาวีครไพฑูรย์	คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
5. นาย ศรีสมภาพ จิตรภิมย์ศรี	ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้

ผู้ดำเนินรายการ

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ปกป้อง จันวิทย์	101 PUB

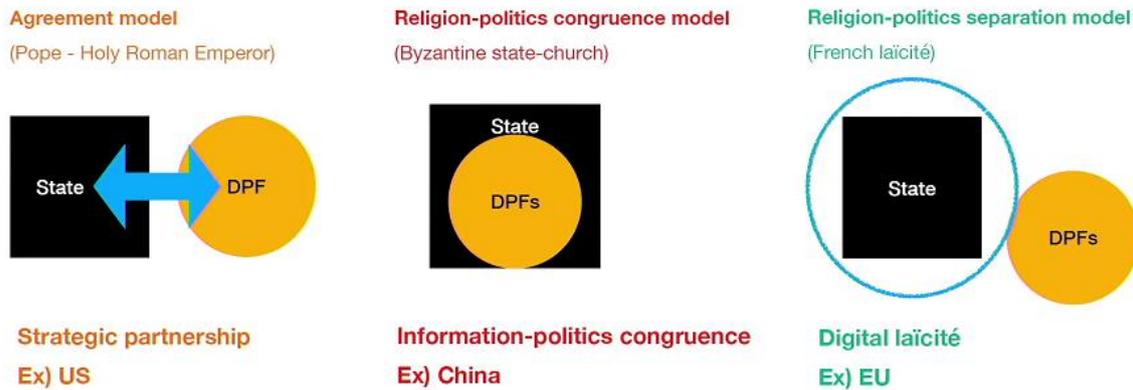
สถานการณ์ปัญหาและนโยบายด้านความมั่นคงในปัจจุบัน

- โลกแบ่งออกเป็น 2 ขั้วมากขึ้น
 - ปัจจุบันประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจ การเมือง และความมั่นคง มี 2 ประเทศ คือ อเมริกาและจีน ต่างฝ่ายต่างสร้างมองประเทศมหาอำนาจอีกประเทศเป็นคู่แข่งทางยุทธศาสตร์
 - เกิดการแข่งขันกันสร้างระเบียบโลกแบบเสรีนิยม (Liberal International Order) นำโดยอเมริกาและชาติตะวันตก กับระเบียบโลกไม่เสรีและเน้นรักษาความมั่นคงของรัฐ (Illiberal International Order) นำโดยจีนและรัสเซีย
- สงครามปัจจุบันซับซ้อนกว่าอดีต
 - กระบวนทัศน์สงครามปัจจุบันแตกต่างจากอดีต เนื่องจากสงครามปัจจุบันไม่เน้นการใช้ทหารเท่าอดีต แต่เน้นการใช้กลไก (ตัวแสดง) อื่นที่ไม่ใช่รัฐเพื่อขยายอิทธิพล เช่น ทหารรับจ้าง เทคโนโลยี

- **บริษัทเทคโนโลยีมีบทบาทต่อความมั่นคงระดับโลก/แต่ละรัฐ**
 - บทบาทของบริษัทเทคโนโลยีต่อความมั่นคงในหลายมิติ เช่น การเลือกตั้งปี 2016 ของสหรัฐอเมริกา การบิดเบือนข้อมูล (Disinformation) การปฏิบัติข่าวสารข้อมูล ป้องกันการก่อการร้าย และการป้องกันการฆ่าล้างจำนวนมหาศาล (Atrocity Prevention)
 - บริษัทเทคโนโลยีมีเครื่องมือป้องกันภัยความมั่นคงหลากหลายรูปแบบ เช่น การแจ้งเตือนข้อความอันตราย การจำกัดฟังก์ชันบางส่วนของแพลตฟอร์มที่บริษัทเทคโนโลยีเป็นเจ้าของ การลบบัญชีผู้ใช้ที่เป็นอันตราย การเปิดให้ผู้ใช้แพลตฟอร์มสามารถปิดการมองเห็นข่าวสารบางประเภทออกไปได้

- **แต่ละรัฐตีความอธิปไตยทางดิจิทัล (Digital Sovereignty) ตามวิธีการปกครอง**
 - ความหมายของ “อธิปไตยทางดิจิทัล” ขึ้นกับวิธีการปกครองของแต่ละรัฐ แบ่งออกได้เป็น 3 ความหมายคือ
 - “รัฐ” ต้องหลุดจากอำนาจของบริษัทเทคโนโลยี
 - “ประชาชน” ต้องการอำนาจตัดสินใจในข้อมูลของตนเอง
 - “รัฐ” ต้องการควบคุมบริษัทเทคโนโลยี เพื่อควบคุมประชาชน
 - ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับบริษัทเทคโนโลยีมี 3 รูปแบบ คือ
 - รัฐกับบริษัทเทคโนโลยีร่วมมือกัน โดยรัฐปล่อยให้บริษัทเทคโนโลยีเติบโตและกลายเป็นบริษัทระดับโลก แลกกับรัฐมีเทคโนโลยีระดับโลกไว้ในมือ ประเทศที่มีความสัมพันธ์รูปแบบนี้คือ สหรัฐอเมริกา
 - รัฐกับบริษัทเทคโนโลยีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยรัฐมีสิทธิ์ขาดในการควบคุมเทคโนโลยี ประเทศที่มีความสัมพันธ์รูปแบบนี้คือ จีน
 - รัฐกับบริษัทเทคโนโลยีแยกขาดจากกัน โดยรัฐมีมาตรการบางอย่างเพื่อป้องกันสิทธิ์ของประชาชนจากบริษัทเทคโนโลยี เช่น สหภาพยุโรป

ภาพที่ 1: ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับบริษัทเทคโนโลยีทั้ง 3 รูปแบบ

ที่มา: Tatsuhiko (2022)

- วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง
 - Tatsuhiko, Y. (2022). “Modern Sovereign States and Digital Platforms: Leviathan vs Behemoths” in *Kenpo no kiso riron*, Shinsancha.
 - Bradford, A. (2023). *Digital Empire: The Global Battle to Regulate Technology*. Oxford University Press.
- การกำกับดูแลอินเทอร์เน็ตขององค์กรโลกบาลยังมีช่องว่าง
 - รัฐหรือองค์กรโลกบาลไม่ได้มีอำนาจในโลกอินเทอร์เน็ตมากนัก มีเพียงหน่วยงานที่ชื่อว่า ‘The Internet Corporation for Assigned Names and Numbers’ (ICANN) ที่เป็นความร่วมมือจากวิศวกร นักกฎหมาย หรือนักสิทธิมนุษยชน มาวางกรอบว่าโลกอินเทอร์เน็ตควรจะมีปฏิบัติการอย่างไร
 - ทั้งนี้ ยังไม่มีการกำกับดูแลอินเทอร์เน็ตอย่างชัดเจน หลายประเทศไม่ได้มีกฎหมายเพื่อกำกับดูแลอินเทอร์เน็ตโดยเฉพาะ ส่วนมากมักเป็นการยืมหลักกฎหมายอื่นมาใช้ เช่น กฎหมายสิทธิมนุษยชน
 - สหประชาชาติหรือ United Nations (UN) พยายามมีบทบาทเพื่อรักษาสันติภาพและความมั่นคงในโลกอินเทอร์เน็ต ด้วยการจัดประชุม The World Summit on the Information Society (WSIS) แต่ยังไม่มีความสัมพันธ์กับประเทศต่างๆ
- “พลังอำนาจของชาติ” คือสิ่งค้ำจุนความมั่นคงในมุมมองกองทัพ
 - ความมั่นคงคือสิ่งที่ปกป้อง “ผลประโยชน์ของชาติ” ทั้งมิติอธิปไตย ความมั่นคง และศักดิ์ศรีของประเทศไทยต่อเวทีโลก กองทัพจะต้องมีวิธีการรักษาผลประโยชน์ของชาติ ปัจจัยที่ส่งผลต่อผลประโยชน์ของชาติจะเรียกรวมๆ ว่าเป็น “พลังอำนาจของชาติ” (National Power) ครอบคลุมทั้งปัจจัยด้านเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และการทหาร

- ในมุมมองของกองทัพ สิ่งที่ทำให้เกิดสถานการณ์ความไม่มั่นคงในปัจจุบันมี 3 ปัจจัยหลัก คือ
 - การแข่งขันของมหาอำนาจด้านการทหาร (อเมริกา จีน และรัสเซีย) เพื่อรักษาผลประโยชน์ของประเทศตนเอง
 - การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ รวมถึงการกีดกันทางการค้าที่เกี่ยวข้อง
 - โลกยุค VUCA ที่ไม่แน่นอน ผันผวน ซับซ้อน และคลุมเครือ
- **แม้ประชาชนจะพร้อมให้ความร่วมมือ แต่ยังคงเสี่ยงต่อภัยความมั่นคงจากเทคโนโลยี**
 - ประเทศไทยมีข้อได้เปรียบด้านการให้ความร่วมมือของประชาชน ในสถานการณ์ที่ต้องเผชิญกับความท้าทายต่างๆ
 - ข้อเสียเปรียบคือด้านเทคโนโลยี เพราะประเทศไทยเป็นผู้ใช้เทคโนโลยี มากกว่าเป็นผู้สร้างเทคโนโลยี ประกอบกับภัยคุกคามปัจจุบันไม่ได้มีแค่กำลังทหารเท่านั้น แต่ยังมีภัยคุกคามจากเทคโนโลยี ทั้งภัยคุกคามไซเบอร์หรือเทคโนโลยีอวกาศ
 - ประเทศไทยต้องให้ความสำคัญกับการรักษาความมั่นคงทางดิจิทัลใน 3 ประเด็นหลักคือ
 - ป้องกันการถูกโจมตีโครงสร้างพื้นฐานภายในประเทศ
 - ป้องกันและจัดการข้อมูลในโลกอินเทอร์เน็ตที่ถูกบิดเบือน (Disinformation)
 - ป้องกันการถูกสอดแนมผ่านอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์หรือโครงสร้างพื้นฐานจากประเทศอื่น
- **ภารกิจกองทัพที่ครอบคลุมความมั่นคงหลากหลายมิติ มีส่วนให้การจัดสรรทรัพยากรแย่ง**
 - แผนงานของกระทรวงกลาโหมไม่ได้ครอบคลุมเพียงความมั่นคงทางการทหารเท่านั้น แต่ครอบคลุมถึงความมั่นคงมนุษย์ ทำให้กองทัพต้องทำงานเกินความมั่นคงทางการทหาร หลายโครงการของกองทัพขาดประสิทธิภาพเนื่องจากขาดความรู้ความเข้าใจในปัญหา หน่วยงานอื่นที่มีความรู้ความเข้าใจในปัญหากลับได้รับงบประมาณน้อยกว่าที่ควรเป็น
 - ยังไม่มียุทธศาสตร์ที่ชัดเจนในการป้องกันประเทศ เช่น กองทัพเรือยังมีศักยภาพในการป้องกันประเทศต่ำ แต่งบประมาณส่วนมากกลับถูกจัดสรรให้กองทัพบก หรือความรู้เกี่ยวกับประเทศเพื่อนบ้านก็ยังมีน้อยเกินไป
- **แก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับกองทัพ เพื่อลดอำนาจ/ภารกิจกองทัพ และขึ้นตรงกับรัฐบาลพลเรือน** แบ่งกฎหมายออกเป็น 2 ส่วนคือ
 - กฎหมายเกี่ยวกับอำนาจหรือหน้าที่ของกองทัพ เช่น รัฐธรรมนูญ ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี หรือแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พระราชบัญญัติความมั่นคงภายในราชอาณาจักร พ.ศ.2551 ให้ขอบเขตอำนาจและหน้าที่ของกองทัพแคบลงและเน้นรักษาความมั่นคงทางการทหารมากขึ้น และโอนภารกิจแก่หน่วยงานที่มีความเชี่ยวชาญในแต่ละประเด็น

- พระราชบัญญัติจัดระเบียบราชการกระทรวงกลาโหม พ.ศ. 2551 ที่ทำให้กองทัพเป็นอิสระกับรัฐบาลพลเรือน ทำให้รัฐบาลผลักดันนโยบายปฏิรูปกองทัพได้ยาก ควรแก้ไขหรือยกเลิกกฎหมายดังกล่าวเพื่อให้กองทัพขึ้นกับรัฐบาลพลเมืองมากยิ่งขึ้น
- **แนวโน้มเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ชายแดนใต้ลดลง แต่ผันผวนมากขึ้น**
 - ตั้งแต่มกราคม พ.ศ. 2547 ถึง สิงหาคม พ.ศ. 2566 เกิดเหตุการณ์ความไม่สงบทั้งหมด 22,166 ครั้ง มีผู้เสียชีวิต 7,520 ราย และบาดเจ็บ 13,968 ราย (ข้อมูลโดยศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้ หรือ Deep South Watch)
 - หลังเริ่มกระบวนการผลักดันสันติภาพในพื้นที่ชายแดนใต้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2556 จำนวนเหตุการณ์ความไม่สงบลดลงอย่างมีนัยยะสำคัญ แต่หลังจากปี พ.ศ. 2565 จำนวนเหตุการณ์ความไม่สงบกลับผันผวนมากขึ้น อาจมาจากการปิดล้อมตรวจค้นของเจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งเพิ่มขึ้นจาก 14 ครั้งในปี พ.ศ. 2560 เป็น 110 ครั้งในปี พ.ศ. 2565
- **งบประมาณเพื่อจัดการจัดการปัญหาความไม่สงบในพื้นที่ชายแดนใต้มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น**
 - งบประมาณตั้งแต่ปีงบประมาณ พ.ศ. 2547 ถึง พ.ศ. 2566 ถูกจัดสรรเพื่อแก้ปัญหาในพื้นที่ทั้งหมด 513,284 ล้านบาท ส่วนมากคืองบประมาณเพื่อการทหาร เมื่อพิจารณารายปีจะพบว่าตั้งแต่ปีงบประมาณ พ.ศ. 2560 งบประมาณที่ถูกจัดสรรแต่ละปีเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว
- **การแก้ปัญหาเฉพาะความรุนแรงเชิงกายภาพ ไม่ได้ช่วยสร้างสันติภาพเชิงบวก**
 - ความรุนแรงในพื้นที่มีทั้งความรุนแรงเชิงกายภาพ (Physical Violence) ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง (Structural Violence) และความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม (Cultural Violence) การมองปัญหาความมั่นคงในพื้นที่เพียงแค่ความรุนแรงเชิงกายภาพ จะนำไปสู่การแก้ปัญหาด้วยกรอบความมั่นคงแบบเดิมที่เน้นการกดปราบ ไม่ให้ก่อความไม่สงบ Galtung (1969) มองว่าเป็น “สันติภาพเชิงลบ” หรือ Negative Peace รัฐต้องปรับวิธีการมองปัญหาใหม่โดยการมองไปถึงความรุนแรงอื่นๆ เพื่อให้การแก้ปัญหานำไปสู่ “สันติภาพเชิงบวก” หรือ Positive Peace
 - **วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง**
 - Galtung, J. (1969). Violence, Peace, and Peace Research. *Journal of Peace Research*, 6(3), 167-191. <https://doi.org/10.1177/002234336900600301>

วรรณกรรม ช่องว่างทางการวิจัย และโจทย์วิจัยสำคัญ

- งานวิจัยควรประยุกต์ภูมิรัฐศาสตร์เข้ากับประเด็นอื่นให้มากยิ่งขึ้น: เช่น ภูมิรัฐศาสตร์ของเทคโนโลยี (Techno - Geopolitics) เพื่อศึกษาบทบาทภูมิรัฐศาสตร์ต่อการแข่งขันพัฒนาเทคโนโลยี ภูมิรัฐศาสตร์ของวัฒนธรรมร่วมสมัย (Popular - Geopolitics) เพื่อศึกษาบทบาทของภูมิรัฐศาสตร์ต่อการเผยแพร่วัฒนธรรมผ่านสื่อต่างๆ
- ควรมีงานศึกษาเพื่อประเมินผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบ หรือเหตุการณ์อื่นที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงภายในประเทศ: เช่น เหตุการณ์ความไม่สงบในประเทศเมียนมาร์, พื้นที่ทะเลจีนใต้ หรือการแข่งขันด้านการทหารระหว่างสหรัฐอเมริกาและจีน
- ประเทศไทยต้องหารูปแบบความสัมพันธ์รัฐ - บริษัทเทคโนโลยี ที่เหมาะสม: เพราะปัจจุบันประเทศไทยเป็นผู้รับเทคโนโลยีทั้งจากสหรัฐอเมริกา จีน และรับวิธีการกำกับดูแลเทคโนโลยีจากสหภาพยุโรป แต่ยังไม่ชัดเจนว่าไทยจะยึดความสัมพันธ์รูปแบบไหนเป็นหลัก
- รัฐต้องทบทวนและยกระดับการกำกับดูแลดิจิทัล: เพราะปัจจุบันการกำกับดูแลอินเทอร์เน็ต ยังคงทำได้ยากเมื่อเทียบกับศักยภาพของแต่ละหน่วยงาน ดังนั้นจึงควรมีงานวิจัยที่ศึกษาความไม่มีประสิทธิภาพในการกำกับดูแลของภาครัฐ และเสนอแนวทางการยกระดับการกำกับดูแลให้สอดคล้องกับบริบทรัฐไทย
- ประเมินโครงการของกองทัพ หรือโครงการที่กองทัพเป็นผู้เกี่ยวข้อง รวมถึงโครงการด้านความมั่นคงมนุษย์ที่มักจะถูกมองด้วยกรอบความมั่นคงแบบทหาร: ถึงประสิทธิภาพของโครงการ และเป้าหมายว่าแต่ละโครงการจะช่วยคุ้มครองประเทศจากความไม่มั่นคงภายนอก หรือเพื่อจัดการกิจการภายในประเทศ
- ควรมีงานวิจัยที่ศึกษาผลกระทบของการเกณฑ์ทหารต่อผู้ที่ถูกเกณฑ์: ทั้งบุคลิกภาพ ทักษะคิด โดยเปรียบเทียบกับผู้ที่ได้รับคัดเลือกเกณฑ์ทหารแต่ไม่ถูกเกณฑ์
- ประเมินโครงการที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมความมั่นคงของมนุษย์ในพื้นที่ชายแดนใต้ ว่าจะนำไปสู่การสร้างสันติภาพเชิงบวกได้หรือไม่

การจัดการและประยุกต์ใช้งานวิจัย

- วงการวิชาการไทยต้องประเมินว่าตนขยับระนาบทฤษฎีออกไปกว้างแค่ไหน: แม้งานวิจัยของนักวิชาการและหน่วยงานรัฐจะตระหนักถึงความมั่นคงรูปแบบใหม่ๆ เช่น สุขภาพ สิ่งแวดล้อม แต่ก็เสี่ยงที่จะลดความเป็นการเมือง (Depoliticization) ออกจากการศึกษาความมั่นคง ไทยต้องเพื่อปรับมุมมอง (Perspective) และปรับกระบวนทัศน์ (Paradigm) ให้งานวิจัยยึดโยงกับบริบทความมั่นคงระดับโลกมากขึ้น

- **วงการวิชาการไทยต้องทบทวนถึงกระบวนการสร้างความรู้ให้มากขึ้น:** การศึกษาความมั่นคงของมหาอำนาจกับการศึกษาความมั่นคงของรัฐขนาดกลาง-เล็กมีความแตกต่างกัน เช่น สหรัฐอเมริกามองจีนเป็นคู่แข่งเชิงยุทธศาสตร์ แต่รัฐขนาดกลาง-เล็กอย่างประเทศโลกที่สาม (Global South) จะมองในมุมที่ต่างออกไป ส่งผลให้งานวิจัยที่ได้แตกต่างและมีความเฉพาะเจาะจง
- **ความมั่นคงอาจไม่ได้เปลี่ยนแปลงมากอย่างที่คิด:** การให้ทุนวิจัยของไทย พยายามไล่กวดความมั่นคงรูปแบบใหม่ๆ แต่ความเป็นจริงความมั่นคงอาจยังคงเป็นความมั่นคงแบบเดิม เช่น การแย่งชิงทรัพยากร ภูมิรัฐศาสตร์ เป็นต้น นอกจากนี้ การให้ทุนวิจัยของไทยจำเป็นจะต้องตั้งคำถามกับภาพใหญ่ของโลกเพิ่มมากขึ้น
- **หน่วยงานความมั่นคงต้องปรับเปลี่ยนการรับรู้ความมั่นคงใหม่:** แลกเปลี่ยนความรู้กับประชาคมและแวดวงนักวิชาการระหว่างประเทศเพิ่มขึ้น

สรุปประเด็น Research and Policy Dialogue ครั้งที่ 4: ประเทศไทยในโลกเดือด

วันพุธที่ 15 พฤศจิกายน 2023 เวลา 13:00-16:30 น.

ณ ห้องประชุม 3 ชั้น 15 สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.)

โดยความร่วมมือระหว่าง สกสว. และ 101 Public Policy Think Tank (101 PUB)

วิทยากร

1. ดร.	กรรณิการ์	ธรรมพานิชวงศ์	สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย
2. นาย	จักรชัย	โหมทองดี	Madre Brava
3. นาย	ธารา	บัวคำศรี	กรีนพีซ ประเทศไทย
4. ดร.	เพชร	มโนปวิตร	มูลนิธิโลกสีเขียว
5. รองศาสตราจารย์ ดร.	วิษณุ	อรรธวานิช	คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ผู้ดำเนินรายการ

1. นาย	ฉัตร	คำแสง	101 PUB
2. นาย	วรต	เลิศรัตน์	101 PUB

กล่าวสรุปและปิดการเสวนา

รองศาสตราจารย์ ดร. นิรมล สุธรรมกิจ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์
วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.)

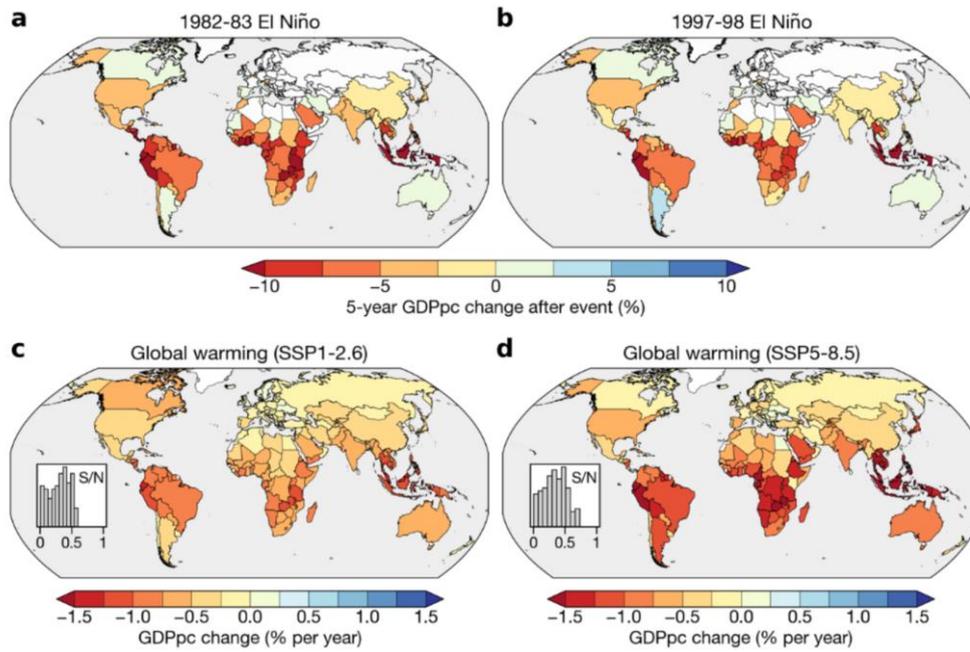
สถานการณ์ปัญหาและนโยบาย

- ปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อทั่วโลก แต่นักวิทยาศาสตร์ไม่สามารถคาดเดาผลกระทบที่จะเกิดขึ้นได้
 - Sixth Assessment Report โดย IPCC ในส่วนของ Working group I ได้รวบรวมและสังเคราะห์งานวิจัยกว่า 14,000 ชิ้นทั่วโลก พบว่า
 - อุณหภูมิโลกไม่ควรสูงขึ้นเกินกว่า 1.5 องศาเซลเซียส แต่ปัจจุบันอุณหภูมิโลกเพิ่มขึ้นแล้วกว่า 1.09 องศาเซลเซียส โดยมีสาเหตุหลักคือมนุษย์

- ความเข้มข้นของคาร์บอนไดออกไซด์สูงสุดในรอบ 2 ล้านปี
 - สภาพอากาศสุดขั้วรุนแรงขึ้นอย่างมีนัยยะสำคัญ
 - ระดับน้ำทะเลสูงขึ้นกว่าในอดีตถึง 3 เท่า โดยพบว่าอัตราการเพิ่มขึ้นของระดับน้ำทะเลใน 30 ปีที่ผ่านมา มีอัตราเร่งสูงขึ้น และระดับน้ำทะเลอาจเพิ่มสูงขึ้นถึง 2 เมตรในระยะเวลา 10 ปี และอาจสูงถึง 5 เมตร ในปี 2150
 - คลื่นความร้อนในมหาสมุทร (Marine heat wave) จะเกิดบ่อยขึ้น 4 เท่า ซึ่งจะเห็นได้จากสถานการณ์การฟอกขาวของแนวปะการัง Great Barrier Reef ที่เกิดการฟอกขาวไปแล้ว 3 ครั้งในรอบ 5-6 ปีที่ผ่านมา และทำให้ปะการังตายไปแล้วมากกว่า 80%
 - การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมหลายอย่างไม่สามารถหยุดยั้งได้อีกแล้ว แม้ว่าจะมีการหยุดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกทั้งหมด แต่ก็ไม่สามารถหยุดผลกระทบที่จะเกิดขึ้นได้ จึงต้องมีการเตรียมพร้อมเพื่อปรับตัว
- การเปลี่ยนผ่านนโยบายในทางการเมืองและนโยบายอื่นๆ ไม่ได้ปรับตัวให้เร็วขึ้นตามการแก้ไขและปรับตัวที่นักวิทยาศาสตร์เร่งให้เกิดขึ้น
- **การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศส่งผลกระทบต่อทั้งเศรษฐกิจมหภาคและจุลภาค**
 - ผลกระทบที่เกิดจากก๊าซเรือนกระจกต่อภาคเศรษฐกิจพบว่า ในปี 1991-2010 รายได้ต่อหัวของประชากรไทยลดลง 15.5% และอาจลดลงถึง 50% ในปี 2020 และยังปรากฏว่าประเทศไทยอยู่ในกลุ่มประเทศเสี่ยงสูงมากต่อความเสียหายทางเศรษฐกิจจากปรากฏการณ์เอลนีโญ (แผนภูมิที่ 1)
 - เศรษฐกิจไทยหดตัวเมื่อเผชิญปัญหาสภาพอากาศแปรปรวน โดยเฉพาะในภาคเกษตร และยังใช้เวลานานในการฟื้นตัว (แผนภูมิที่ 2)
 - ภาคเกษตรได้รับผลกระทบทางตรง จากการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ เช่น ผลผลิตของพืช น้ำท่วม ภัยแล้ง เป็นต้น และยังได้รับผลกระทบทางอ้อมด้วย โดยจากการคาดการณ์พบว่าความเสียหายต่อภาคเกษตรในประเทศไทยตั้งแต่ปี 2011-2045 จะอยู่ที่ประมาณ 61-285 ล้านล้านบาท (แผนภูมิที่ 3)
 - ภาคอุตสาหกรรมและภาคธุรกิจหลายเจ้ามีการปรับตัวในเรื่องการบรรลุลูความเป็นกลางทางคาร์บอนได้ดี โดยเฉพาะภาคธุรกิจในตลาดหลักทรัพย์ อย่างไรก็ตาม การบรรลุลูความเป็นกลางทางคาร์บอนหรือการป้องกันผลกระทบอื่นๆ มักจะทำแบบชั่วคราวครั้งชั่วคราว ดังนั้น จึงควรส่งเสริมให้ภาคธุรกิจดำเนินการเรื่องการบรรลุลูความเป็นกลางทางคาร์บอนและการป้องกันผลกระทบอื่นอย่างต่อเนื่อง

- ภาคการบริการโดยเฉพาะการท่องเที่ยวจะถูกผลกระทบโดยตรงจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศ เนื่องจากธุรกิจการท่องเที่ยวในประเทศไทยส่วนมากยึดโยงกับธรรมชาติเป็นหลัก

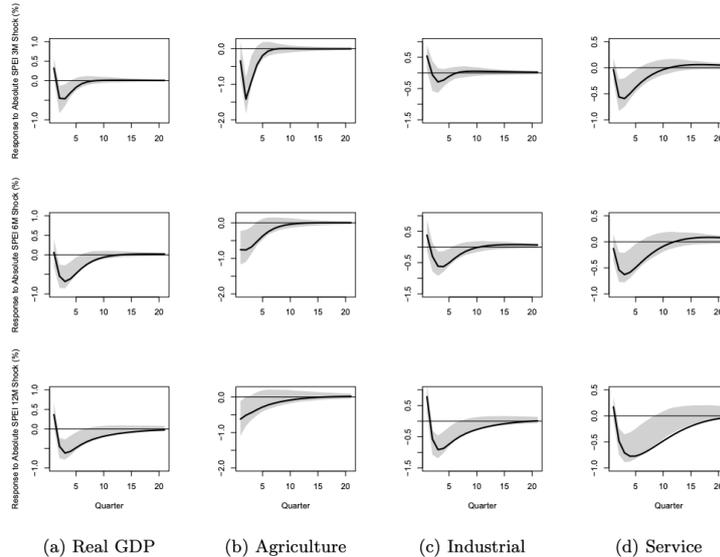
แผนภูมิที่ 1: ผลกระทบที่เกิดจากก๊าซเรือนกระจกต่อภาคเศรษฐกิจเมื่อเทียบกับความเสี่ยงต่อปรากฏการณ์เอลนีโญ

ที่มา: CHRISTOPHER W. CALLAHAN AND JUSTIN S. MANKIN (2023)

แผนภูมิที่ 2: การหดตัวของเศรษฐกิจไทยเมื่อต้องเผชิญปัญหาสภาพอากาศแปรปรวน

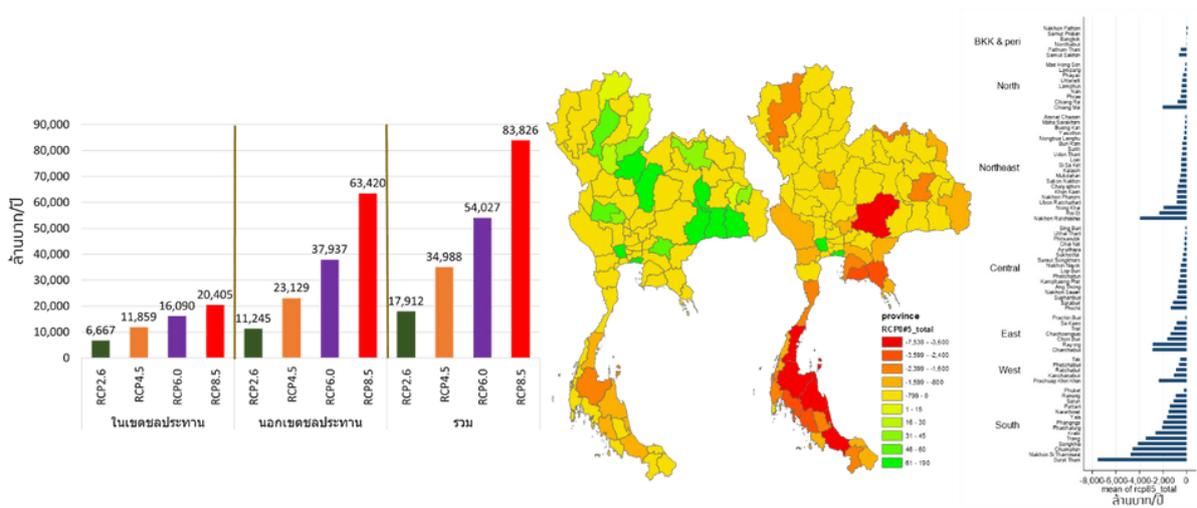
Figure 6: Impulse Response of Climate Shocks on the Growth of Real Output and Key Production Components

(a) Real GDP (b) Agriculture (c) Industrial (d) Service
 Note: Impulse response analyses based on the baseline VAR specification on real output growth and its components. Shaded areas are 68% confidence intervals

ที่มา: พิม มโนทิโมกซ์ (2021)

แผนภูมิที่ 3: มูลค่าผลกระทบทางเศรษฐกิจต่อเกษตรกรเฉลี่ยของไทยระหว่างปี 2011-2045

ที่มา: Attavanich (2017)

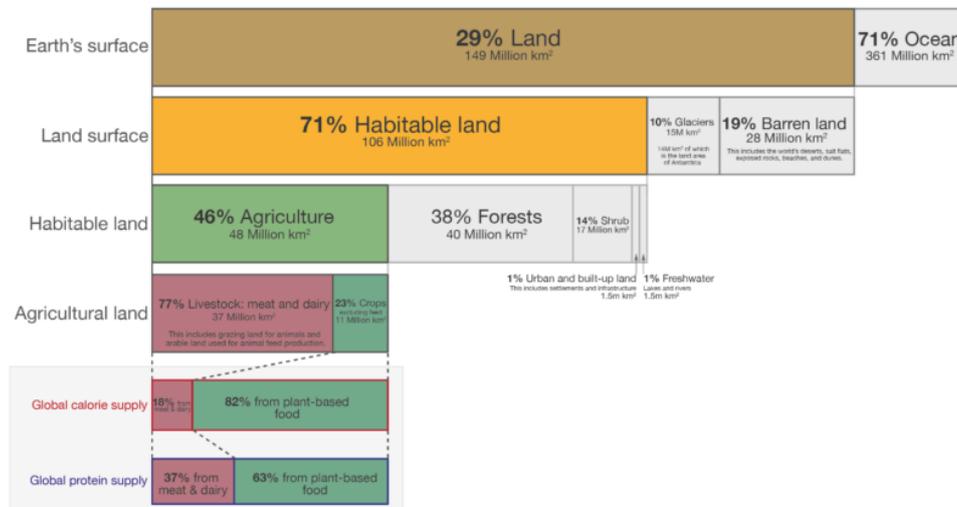
● การเปลี่ยนผ่านสู่ระบบอาหารที่มั่นคงยังเป็นไปได้ยาก

- สาเหตุหนึ่งของสภาวะโลกร้อนคือเป็นเรื่องของระบบอาหาร โดยเฉพาะในเรื่องของอุตสาหกรรมการผลิตโปรตีนจากเนื้อสัตว์ ซึ่งมีส่วนทำให้เกิดก๊าซเรือนกระจกกว่า 15% ของก๊าซเรือนกระจกทั้งหมด
- พื้นที่การเกษตรของโลก 77% มีไว้เพื่อการผลิตโปรตีนจากสัตว์ แต่ให้พลังงานแก่มนุษย์ได้เพียง 18% และสร้างโปรตีนได้จริงเพียง 37% (แผนภูมิที่ 4 และ 5) และก๊าซเรือนกระจกที่เกิดจากพื้นที่การเกษตรของโลกส่วนมากเกิดจากการหมักภายในของวัว แม้ว่าจะมีการใช้พลังงานทดแทน เช่น Solar rooftop แต่ก็เป็นส่วนน้อยของการปล่อยก๊าซเรือนกระจกจากพื้นที่การเกษตร
- การปล่อยคาร์บอนจากการเลี้ยงวัวสูงที่สุดและภูมิภาคที่มีสัดส่วนการปล่อยก๊าซเรือนกระจกจากการบริโภคมากที่สุดคือละตินอเมริกา สาเหตุที่ทำให้การปล่อยคาร์บอนจากการเลี้ยงวัวสูงที่สุดเนื่องจากหากต้องการโปรตีนจากเนื้อวัว 1 กิโลกรัม ต้องใช้โปรตีน 38 กิโลกรัมในการเลี้ยง ซึ่งเมื่อเทียบกับสัตว์ชนิดอื่น เช่น ไก่ พบว่าหากต้องการโปรตีนจากไก่ 1 กิโลกรัม ต้องใช้โปรตีนเพียง 5 กิโลกรัมในการเลี้ยง
- ปัจจุบัน พื้นที่การผลิตอาหารต่อประชากรโลกนั้นเกินขีดความสามารถในการรองรับ และในอนาคตยังมีแนวโน้มว่าประชากรโลกจะเพิ่มขึ้นถึง 1 หมื่นล้านคน หากยังผลิตอาหารโดยใช้พื้นที่อย่างในปัจจุบัน มีการคาดการณ์ว่าต้องใช้พื้นที่เพิ่มขึ้นเท่าประเทศอินเดียอีก 2 ประเทศ จึงจะเพียงพอ ทว่า ในปัจจุบันยังมีประชากรโลกกว่า 2 พันล้านคนที่ได้รับอาหารไม่เพียงพอ และ 8 ร้อยล้านคนที่ขาดอาหารอย่างรุนแรง ซึ่งทำให้เห็นว่าการผลิตอาหารและการบริโภคอย่างในปัจจุบันไม่ตอบโจทย์กับสภาวะโลกร้อน
- การปรับลดสัดส่วนการบริโภคอาหารหรือโปรตีนเป็นนโยบายที่สามารถดำเนินการได้ง่ายที่สุด ทั้งนี้ การลงทุนเพื่อลดคาร์บอนด้วยการเปลี่ยนผ่านสู่โปรตีนที่มาจากพืชให้ผลประโยชน์ต่อเม็ดเงินลงทุนสูงที่สุด

แผนภูมิที่ 4: พื้นที่การเกษตรของโลก 77% มีไว้เพื่ออุตสาหกรรมการเลี้ยงสัตว์

Global land use for food production

Our World in Data

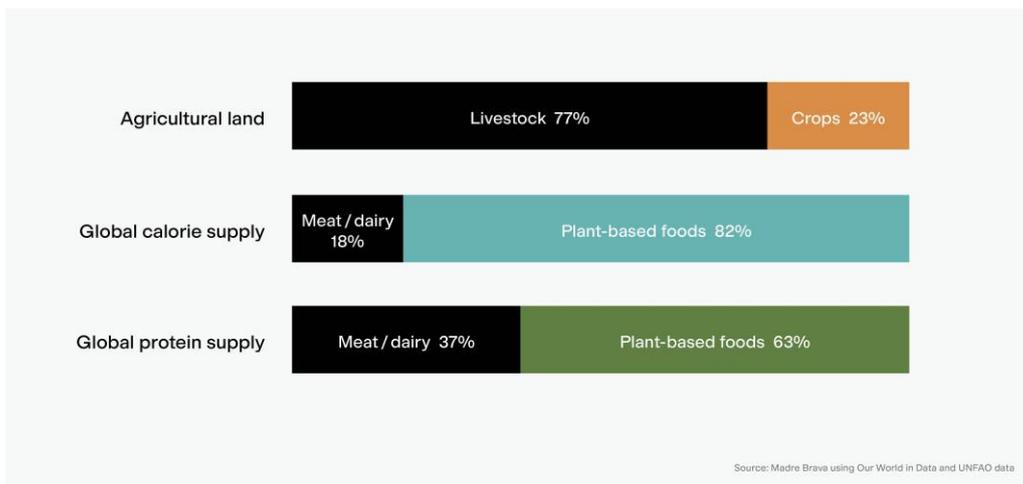

Data source: UN Food and Agriculture Organization (FAO)
OurWorldinData.org - Research and data to make progress against the world's largest problems.

Licensed under CC-BY by the authors Hannah Ritchie and Max Roser.
Date published: November 2019.

ที่มา: Madre Brava (2022)

แผนภูมิที่ 5: แผนภาพเปรียบเทียบพื้นที่การเลี้ยงสัตว์ต่อพลังงานและโปรตีนที่ได้รับ

Source: Madre Brava using Our World in Data and UNFAO data

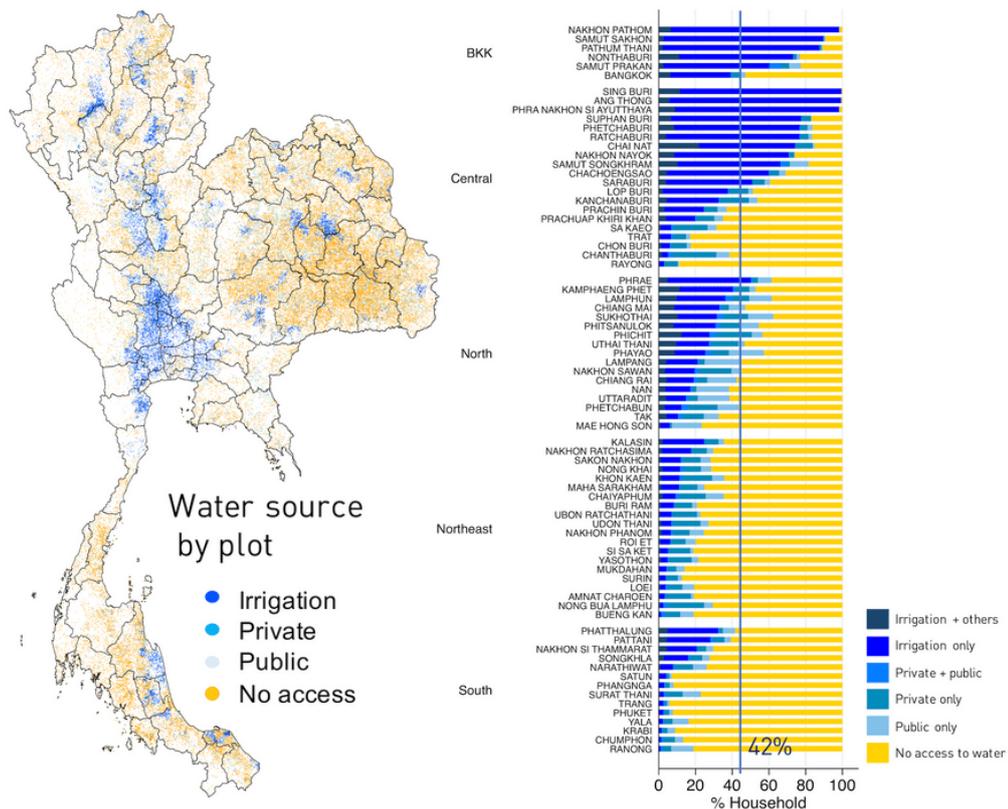
ที่มา: Madre Brava (2022)

- เกษตรกรไทยเผชิญภาวะโลกรวนด้วยความเปราะบาง
 - เกษตรกรไทยต้องเผชิญกับปัญหาคนหนุ่มสาวออกนอกภาคเกษตร โดยพบว่าเกษตรกรที่เป็นผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นจาก 7% เป็น 20% และคนหนุ่มสาวในภาคเกษตรนั้นลดลงจาก 53% เป็น 27% ในระยะเวลา 20 ปี และครัวเรือนเกษตรกรไทยเป็นครัวเรือนรายย่อยกว่า 80%

- เกษตรกรไทยเข้าถึงระบบชลประทานได้เพียง 26% จากครัวเรือนเกษตรกรทั้งหมด และพื้นที่ที่ไม่ได้อยู่ในเขตชลประทานอีกกว่า 74% จะได้รับผลกระทบจากสภาวะโลกรวนมาก (แผนภูมิที่ 6)
- อุปทานของการผลิตข้าว อ้อย และมันสำปะหลังลดลงเมื่อเทียบระหว่างช่วงปี ค.ศ. 1992-2016 และปี ค.ศ.2046-2055 โดยเฉพาะข้าวนาปีที่ปลูกนอกเขตชลประทาน ซึ่งมีโอกาสลดลงสูงถึง 42.26%

แผนภูมิที่ 6:

ทะเบียนเกษตรกร 2560

ที่มา: วิษณุ อรรถวานิช (2018)

- ความเหลื่อมล้ำท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ
 - ความไม่เป็นธรรมด้านสภาพภูมิอากาศปรากฏตัวในจุดยืนต่างๆ เช่น SDGs ซึ่งกล่าวถึงความไม่เท่าเทียม ความไม่มั่นคงทางอาหาร หรือปัญหาในเชิงระบบนิเวศ
 - เกิดข้อเรียกร้องเกี่ยวกับ Climate justice เพื่อให้เกิดความเท่าเทียม อาทิ

- การปล่อยก๊าซเรือนกระจกอย่างเป็นธรรม ผู้ก่อมลพิษมากที่สุดต้องจ่ายมาก
- การเงินด้านสภาพภูมิอากาศเกิดจากการกัก ทำให้เกิดสถานะ Triple injustice หรือ การกักซ้ำซาก โดยที่กลไกการเงินนี้เน้นไปที่เรื่องการลดการปล่อยก๊าซ แต่กลับกล่าวถึงการปรับตัวน้อย
- กองทุนด้านสภาพภูมิอากาศจ่ายเงินให้กลุ่มประเทศรายได้ต่ำน้อยกว่ากลุ่มประเทศรายได้ปานกลาง
- การแก้ปัญหาควรเป็นไปอย่างรวดเร็ว แต่ต้องไม่นำไปสู่การแก้ปัญหาหลง หรือ ปัญหาที่แก้ไม่ได้
- “Keep fossil in the ground” หรือการลดการใช้พลังงานเชื้อเพลิงจากฟอสซิลใต้ดิน และหาแนวทางการใช้พลังงานที่เป็นธรรมมากขึ้น

วรรณกรรม ช่องว่างทางการวิจัย และโจทย์วิจัยสำคัญ

- **ขาดข้อมูลในด้านความหลากหลายทางชีวภาพ**
 - ข้อมูลพื้นฐานและความเข้าใจในเรื่องของสำคัญของระบบนิเวศหรือนิเวศบริการยังขาดแคลนมาก
 - แม้ว่าจะมีระบบนิเวศที่ได้รับการคุ้มครองซึ่งเป็นพื้นที่ปลอดภัยสำหรับชุมชน แต่หากเกิดผลกระทบจากสภาพอากาศแปรปรวนมักจะเป็นกลุ่มคนชายขอบที่ได้รับผลกระทบก่อนเสมอ
 - ตัวอย่างวรรณกรรม
 - Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC), 2021, *Climate Change 2021: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change.*
- **การปรับตัวเพื่อรับมือกับสภาพอากาศแปรปรวนยังคงกระจุกตัวอยู่เฉพาะพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบบ่อย**
 - สภาพอากาศเปลี่ยนแปลงอาจทำให้พื้นที่ที่ได้รับผลกระทบในอนาคตเปลี่ยนไป อาจต้องเริ่มส่งเสริมให้เกิดความตระหนักในเรื่องของการปรับตัวให้มากขึ้น
 - ตัวอย่างวรรณกรรม
 - เรณู กสิกุล และคณะ, *บางชนนีโมเดล กระบวนการปรับตัวของชาวนาในพื้นที่ทุ่งรับน้ำ*, (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.)).
 - Attavanich, Witsanu, *Effect of climate change on Thailand's agriculture: New results*, Faculty of Economics, Kasetsart University, 2017.

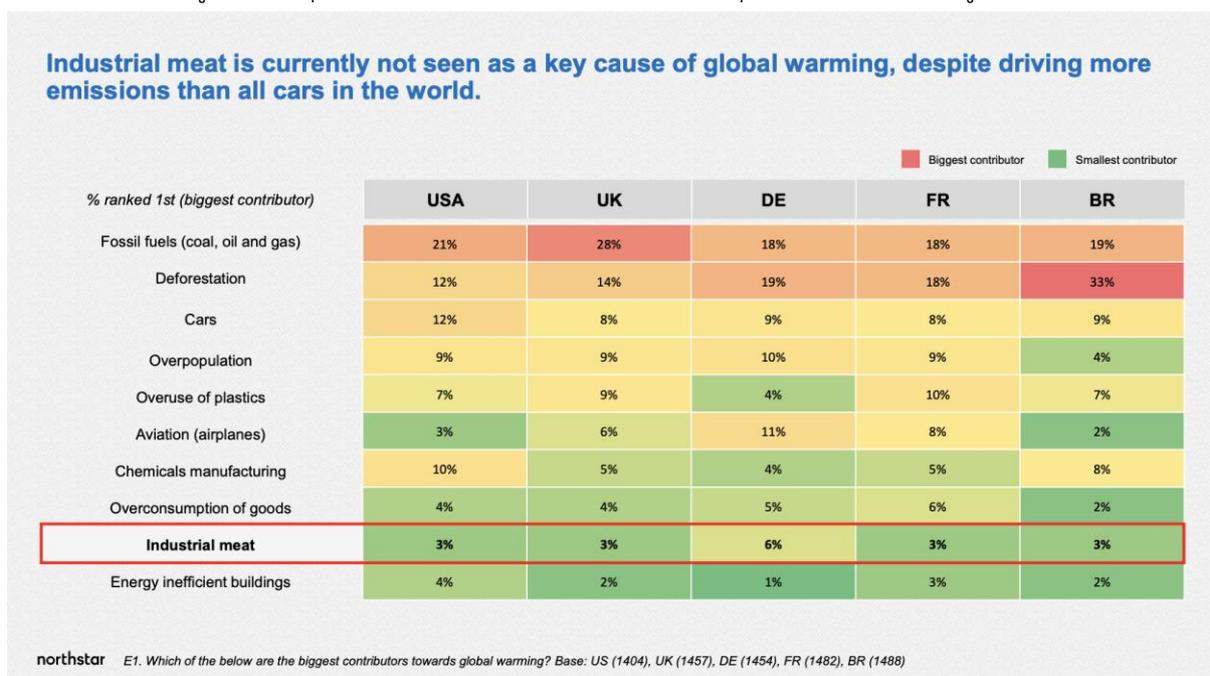
- **ความรู้และนโยบายเกี่ยวกับภาคเกษตรไทยยังมีช่องว่าง**

- งานวิจัยในส่วนของ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเกี่ยวกับพันธู์พืช กระจุกตัวอยู่เฉพาะในพืชเศรษฐกิจ
- งานวิจัยและพัฒนา มีน้อยและไม่ต่อเนื่อง เนื่องจากวาระทางการเมืองที่ไม่สอดคล้องกับวาระการวิจัย ทำให้ขาดบุคลากรผู้เชี่ยวชาญ โดยเฉพาะทางด้านภูมิอากาศที่เกี่ยวข้องกับการปรับปรุงพันธู์พืช ที่ขาดแคลนทั้งในด้านงบประมาณเพื่อการวิจัยและความก้าวหน้าในงาน
- การช่วยเหลือเยียวยาเกษตรกรไทยยังมีปัญหา มาก เนื่องจากเป็นการช่วยเหลือแบบไม่มีเงื่อนไข ทำให้เกิดการปลูกพืชที่ไม่ตรงกับสภาพพื้นที่ ซึ่งในต่างประเทศมีการให้เงินช่วยเหลือเกษตรกรแบบมีเงื่อนไข เช่น หากปลูกพืชไม่ตรงกับสภาพพื้นที่ติดต่อกัน ก็จะไม่ได้รับเงินช่วยเหลือ เป็นต้น

- **ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบอาหารที่ยั่งยืนมีน้อย**

- จากการสำรวจโดย Madre Brava เกี่ยวกับความเข้าใจในสาเหตุของสภาวะโลกรวน พบว่ามีผู้ตอบแบบสอบถามเพียง 3% เท่านั้นที่เห็นว่าอุตสาหกรรมเกี่ยวกับเนื้อสัตว์เป็นสาเหตุสำคัญของสภาวะโลกรวน (แผนภูมิที่ 10)

แผนภูมิที่ 10: อุตสาหกรรมการผลิตเนื้อสัตว์เป็นสาเหตุของภาวะโลกรวนที่ถูกมองข้าม

ที่มา: Madre Brava (2023)

การจัดการและประยุกต์ใช้งานวิจัย

- **มุ่งอนุรักษ์ระบบนิเวศให้ฟื้นตัว และพัฒนาให้เกิดผลเชิงบวกต่อสิ่งแวดล้อม**
 - ส่งเสริมงานวิจัยในเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพมากขึ้น มุ่งเน้นเรื่องการขยายพื้นที่เชื่อมต่อของระบบนิเวศเพื่อให้เกิดการเคลื่อนที่ของสัตว์และพืชเมื่อเกิดผลกระทบ
 - พัฒนาเศรษฐกิจโดยคำนึงถึงผลเชิงบวกต่อสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ปรับเปลี่ยนนโยบายที่มีผลกระทบต่อความหลากหลายทางชีวภาพ อาทิ นโยบายการจัดการน้ำในพื้นที่มรดกโลก และเพิ่มนโยบายการฟื้นฟูและพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติที่เสียไปแล้ว
- **ออกแบบนโยบายที่เหมาะสมต่อสถานการณ์และสภาพแวดล้อมในแต่ละพื้นที่**
 - การปรับตัวควรเป็นไปอย่างยืดหยุ่นทั้งในด้านการประกอบอาชีพและการใช้ชีวิต ทั้งนี้เนื่องจากสภาพอากาศแปรปรวนนั้นเป็นสิ่งที่ไม่สามารถคาดเดาได้ จึงต้องคำนึงถึงการเตรียมความพร้อมเพื่อเผชิญกับสภาพอากาศที่เปลี่ยนไปในระลอกอื่น โดยที่ประชาชนยังได้ประโยชน์จากการปรับตัวนี้ด้วย
 - การออกแบบนโยบายในเรื่องของการปรับตัวควรยึดประชาชนในพื้นที่เป็นหัวใจสำคัญ สนับสนุนให้ท้องถิ่นในทุกภาคส่วน ไม่ว่าจะเป็นเกษตรกร ประชาชน หรือภาคการศึกษาในแต่ละท้องถิ่นให้มีส่วนร่วมในการออกแบบนโยบายโดยมีส่วนกลางเป็นผู้สนับสนุน
- **อาหาร โภชนา และสุขภาพ เป็นสิ่งที่ต้องคำนึงถึงไปพร้อมๆ กัน**
 - เน้นเรื่องการวิจัยในพืชอื่นที่ไม่ใช่พืชเศรษฐกิจ ทำงานวิจัยอื่นๆ ร่วมกับชุมชนเพื่อให้เกิดความหลากหลายจากแต่ละท้องถิ่น และเพื่อให้ชุมชนได้ประโยชน์จากการพัฒนาพืชในท้องถิ่นของตนเองด้วย
 - เพิ่มมูลค่าของสินค้าเกษตรทางเลือก และเปิดตลาดให้วิสาหกิจที่ร่วมกับชุมชนทำสินค้าเกษตร โดยเฉพาะการปรับปรุงระบบภาษี ภาษีใดก็ได้ การเพิ่มมูลค่าก็ต้องอยู่ในระดับที่พอเหมาะ เพื่อให้ประชาชนทั่วไปสามารถเข้าถึงสินค้าเกษตรเหล่านั้นได้
 - เสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในเรื่องของระบบอาหารและคุณค่าทางโภชนาการมากขึ้น
- **ภาคเกษตรควรปรับตัวเพื่อลดผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ**
 - ปรับปรุงนโยบายเงินอุดหนุนเกษตรกรให้เป็นเงินอุดหนุนแบบมีเงื่อนไข เช่น การให้เงินเฉพาะเกษตรกรที่ปรับปรุงแนวทางการทำเกษตรกรรมของตนให้เหมาะสมกับสภาพอากาศ
 - รัฐควรสนับสนุนและให้ความรู้เกษตรกรให้มากขึ้น ไม่ควรปล่อยให้เกษตรกรต้องรับภาระทั้งด้านการเงินและการเรียนรู้ด้วยตนเอง
 - ส่งเสริมการเช่าเครื่องจักรกลทางการเกษตร เพื่อให้เทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้าถึงเกษตรกรรายย่อยได้มากขึ้น ทั้งยังเป็นการลดภาระเกษตรกรรายย่อยที่ไม่มีเงินทุนมากพอในการเข้าถึงเทคโนโลยีสมัยใหม่ด้วย

- ภาครัฐควรปรับตัวเข้าหาเกษตรกรในแต่ละพื้นที่ เพื่อเรียนรู้ปัญหาของเกษตรกรและทำให้เทคโนโลยีรวมถึงองค์ความรู้ต่างๆ เหมาะสมกับสภาพปัญหา รวมถึงป้องกันการล้มเหลวจากการใช้เทคโนโลยีด้วย
- พัฒนาข้อมูลในเรื่องของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เพื่อให้เกษตรกรรับรู้และเข้าใจถึงปัญหาที่กำลังเกิดขึ้น
- **เพิ่มจุดยืนของไทยในเวทีสิ่งแวดล้อมโลก**
 - วิจัยเกี่ยวกับจุดยืนของไทยในเวทีสิ่งแวดล้อมโลกที่ผ่านมา เพื่อศึกษาและหาแนวทางในการเพิ่มการมีส่วนร่วมของไทยในเวทีสิ่งแวดล้อมโลกในปัจจุบัน ทั้งนี้ ผู้ศึกษาวิจัยต้องมีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องของภูมิรัฐศาสตร์และจุดยืนของไทยในอดีตอย่างดี
- **แก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำโดยอาศัยงานวิจัย**
 - ควรมีการศึกษาวิจัยข้อโต้แย้งหรือข้อต่อสู้ที่มีมาแต่เดิมด้วยแนวคิดและมุมมองในปัจจุบัน และส่งต่องานวิจัยนั้นไปยังผู้มีอำนาจตัดสินใจ

สรุปประเด็น Research and Policy Dialogue ครั้งที่ 5: เมืองที่ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง

วันพุธที่ 20 ธันวาคม 2023 เวลา 13:00-16:30 น.

ณ ห้องประชุม 3 ชั้น 15 สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.)

โดยความร่วมมือระหว่าง สกสว. และ 101 Public Policy Think Tank (101 PUB)

วิทยากร

1. ศาสตราจารย์	ดร.ชาติรี	ประภิตนันทการ	คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์	บุญเลิศ	วิเศษปรีชา	คณะสังคมวิทยาและ มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
3. นาย	พงศ์ศักดิ์	ยิ่งชนม์เจริญ	เทศบาลนครยะลา
4. ดร.	สุเมธ	องกิตติกุล	สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนา ประเทศไทย
5. รองศาสตราจารย์	ดร.อภิวัฒน์	รัตนวราหะ	คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้ดำเนินรายการ

1. นาย	ฉัตร	คำแสง	101 PUB
2. นางสาว	ปาณิส	โพธิ์ศรีวังชัย	The 101.World

สถานการณ์ปัจจุบัน

- การพัฒนาเมืองในภาพใหญ่ยังไม่ตอบโจทย์ด้านความเป็นธรรม
 - เมืองในปัจจุบันพัฒนามากขึ้นจากการประยุกต์ใช้เทคโนโลยี เช่น สมาร์ทซิตี้ (Smart City) พร้อมกับแนวโน้มการใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด เช่น SDGs
 - การพัฒนาเมืองไม่ใช่การพัฒนาพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเท่านั้น แต่ยังรวมถึงพื้นที่อื่นที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเมืองด้วย เช่น พื้นที่ป่าไม้

- การพัฒนาเมืองในปัจจุบันยังคงเป็นการดูดซับทรัพยากรจากพื้นที่อื่นเข้าสู่พื้นที่เมืองและให้ความสำคัญกับ “ประโยชน์ส่วนรวม” เป็นหลัก สะท้อนแนวคิดการพัฒนาเมืองแบบ “อรรถประโยชน์นิยม” หรือ Utilitarianism แต่ยังคงละเลยมิติของ “ความเป็นธรรม” ในการพัฒนาเมือง
- **พื้นที่เมืองในไทยถูกพัฒนาเพื่อรองรับชนชั้นกลาง**
 - ทิศทางการพัฒนาเมืองปัจจุบันคือการพัฒนาเพื่อรองรับชนชั้นกลางทางเศรษฐกิจ เป็น “การแปลงพื้นที่เพื่อเปลี่ยนชนชั้น” หรือ Gentrification เช่น การพัฒนาพื้นที่ในเมืองเก่าในกรุงเทพมหานคร มีการย้ายหน่วยราชการออกเพื่อลดความแออัดและเปลี่ยนเป็นสถานที่ท่องเที่ยว แม้ในภาพรวมเศรษฐกิจในพื้นที่จะพัฒนาขึ้น แต่ก็สร้างความเหลื่อมล้ำระหว่างชนชั้นกลางกับผู้คนในพื้นที่เช่นกัน ซึ่งนโยบายภาครัฐมีส่วนอย่างมากต่อกระบวนการ Gentrification
 - อีกแนวโน้มการพัฒนาเมืองที่จะเกิดขึ้นคือการสร้างสวนสาธารณะ แม้จะสร้างประโยชน์ส่วนรวมได้ แต่ก็ถือเป็นส่วนหนึ่งของ Green Gentrification เช่น The High Line ที่เป็นโครงการพัฒนาพื้นที่ร้างในนิวยอร์กให้เป็นสวนสาธารณะ ที่แม้จะสร้างผลดีต่อเศรษฐกิจในพื้นที่ แต่ทำให้ราคาที่ดินในบริเวณนั้นแพงขึ้น ผู้มีรายได้น้อยต้องย้ายออกไปอยู่ห่างไกลเมืองยิ่งขึ้น
- **มีความพยายามพัฒนาเมืองแบบบนลงล่าง แต่ละเลยคนจนเมือง**
 - การพัฒนาเมืองของไทยยังถูกครอบงำด้วยการพัฒนาแบบกระแสหลักที่อิงกับทุนนิยมโดยคาดหวังว่าผลของการพัฒนาจะไหลลงจากชนชั้นบนสู่ชนชั้นล่าง
 - ทฤษฎีเมืองเชิงวิพากษ์ (Critical Urban Theory) จะมองเมืองในฐานะตัวขับเคลื่อนเศรษฐกิจ หรือ Growth of Engine ที่เห็นว่ารัฐกำลังซ้ำเติมปัญหาที่อยู่อาศัยด้วยนโยบายส่งเสริมภาคอสังหาริมทรัพย์โดยละเลยคนจนเมือง เช่น มาตรการลดหย่อนภาษี หรือ มาตรการกระตุ้นภาคอสังหาริมทรัพย์ยามเศรษฐกิจซบเซา แม้นโยบายดังกล่าวจะส่งผลดีต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ แต่คนจนเมืองเป็นกลุ่มคนที่เข้าไม่ถึงอสังหาริมทรัพย์ตั้งแต่แรก จึงไม่ได้รับประโยชน์จากการดำเนินนโยบายเหล่านี้
 - ยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาที่อยู่อาศัยแก่คนจนเมืองยังคงเกิดขึ้นได้ยาก เนื่องจากรัฐยังไม่มีที่ดินที่เหมาะสมในการผลักดันนโยบาย
 - ผู้กำกับดูแลควรกำกับดูแลตลาดอสังหาริมทรัพย์เพื่อให้เป็นสินค้าที่ทุกคนเข้าถึงได้
- **การพัฒนาภาคขนส่งของไทยตอบโจทย์รถยนต์ แต่ยังไม่ตอบโจทย์ผู้คน**
 - ช่วง 30 – 40 ปีที่ผ่านมาประเทศไทยพัฒนาระบบขนส่งโดยมีการเดินทางของ “รถยนต์ส่วนบุคคล” เป็นที่ตั้ง ไม่ใช่การเดินทางของ “คน” ส่งผลให้ประเทศไทยมีรถยนต์ส่วนบุคคลมากเกินไปจนเกิดความจำเป็น

- เมื่อประเทศอื่นเผชิญปัญหาการติด จะแก้ปัญหา “คนติด” มากกว่า “รถติด” ด้วยการปรับเปลี่ยนรูปแบบการเดินทางของผู้เดินทาง
- ประเทศไทยยังขาดนโยบายขนส่งมวลชนที่ดีในเชิงพื้นที่ ออกแบบระบบขนส่งมวลชนไม่ดี มีปัญหาเชิงบริหารจัดการ และแก้ปัญหาไม่ตรงจุด
 - ขนส่งสาธารณะในพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑล มีหน่วยงานรับผิดชอบจำนวนมากแต่ขาดการทำงานที่เป็นระบบ เช่น รถไฟฟ้าอยู่ภายใต้การดูแลกรุงเทพมหานคร แต่รถเมล์กลับอยู่ภายใต้การดูแลของกรมการขนส่งทางบก ส่งผลให้การผลักดันนโยบายขนส่งสาธารณะเป็นไปได้ยาก
 - ในกรณีของต่างจังหวัดจะแตกต่างกันออกไป เพราะอำนาจยังคงกระจุกตัวอยู่ที่ส่วนกลาง
 - เกิดความไม่เท่าเทียมของผู้ใช้ขนส่งสาธารณะที่มีราคาแพง ผู้เดินทางบางกลุ่มใช้บริการได้ยาก สิ่งแวดล้อมแย่ง และเกิดอุบัติเหตุมากขึ้น
- ท้องถิ่นมีอำนาจพัฒนาพื้นที่ไม่มากพอ
 - สำหรับการพัฒนาเมืองในพื้นที่รับผิดชอบของท้องถิ่นยังไม่สามารถตอบโจทย์ปัญหาของพื้นที่ เนื่องจากส่วนกลางยังคงพัฒนาเมืองแบบเหมารวม ไม่เหมาะสมกับบริบทหรือปัญหาแต่ละพื้นที่ บทบาทของท้องถิ่นจึงจำเป็นต่อการพัฒนาเมืองให้ตอบโจทย์คนทุกกลุ่ม
 - ท้องถิ่นไม่สามารถพัฒนาเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะต้องเผชิญกับข้อจำกัดของกฎหมายที่มาควบคุมการดำเนินนโยบายของท้องถิ่น การกระจายอำนาจจะช่วยให้ท้องถิ่นแต่ละแห่งเกิดการแข่งขันกันเพื่อพัฒนาเมืองของตนให้ตอบโจทย์คนที่อาศัยในเมืองได้มากขึ้น

วรรณกรรม ช่องว่างทางการวิจัย และโจทย์วิจัยสำคัญ

- ศึกษาการพัฒนาของเมืองอย่างเป็นธรรม
 - งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเป็นธรรมยังมีน้อย แม้จะมีความพยายามของภาครัฐในการแก้ปัญหา “ความยากจน” ในพื้นที่เมือง และต้องทบทวนความเข้าใจนิยาม “ความเป็นธรรม” ใหม่
 - ทบทวนสิทธิ์ที่จะมีส่วนร่วมกับเมือง (The Right To The City) ว่าปัจจุบันสิทธิ์ในการมีส่วนร่วมอยู่กับคนกลุ่มไหน? และทำอย่างไรที่จะทำให้ทุกคนสามารถมีส่วนร่วมได้จริง
 - ศึกษาแรงงานภาคเศรษฐกิจนอกระบบที่อาศัยอยู่ในเมือง
 - ศึกษา Inclusive City โดยคำนึงถึงผู้คนหลากหลายกลุ่ม เช่น แรงงานข้ามชาติ

- **ประเมินการขยายของเมืองอย่างรอบคอบ**

- ประเทศไทยยังไม่มี การขีดเส้นขอบเขต “เมือง” ที่แน่ชัด แต่แบ่งตามเขตการปกครอง ทั้งที่ในความเป็นจริงพื้นที่ที่ถูกนิยามว่าเป็นพื้นที่เมือง แท้จริงแล้วอาจไม่ใช่ เช่น ในเขตเทศบาล ส่งผลให้การศึกษาเมืองของประเทศไทยมีปัญหาไปด้วย
- พื้นที่เมืองที่เลือกวิจัยยังคงเป็นเมืองใหญ่ที่เติบโต เช่น กรุงเทพมหานคร หรือเชียงใหม่ ซึ่งแคบเกินไป นโยบายที่ออกมาจึงสะท้อนภาพของเมืองที่เติบโต แต่ยังไม่มีการศึกษาเมืองที่กำลังหดตัวมากนัก ทำให้ขาดการศึกษาเพื่อแก้ไขปัญหาเมืองหดตัว
- งานศึกษาของประเทศไทยประเมิน Gentrification ตีกว่าความจริง ควรประเมินผลกระทบหลากหลายมิติมากขึ้นให้เห็นถึงผู้ที่เสียประโยชน์

- **วรรณกรรมตัวอย่าง**

- E. López-Morales, J. Ruiz-Tagle, O.A. Santos Junior, J. Blanco, L.S. Arreortúa. State-led gentrification in three Latin American cities. *Journal of Urban Affairs* (2021).

- Churn Tsang, Lin-Fang Hsu, Beneath the appearance of state-led gentrification: The case of the Kwun Tong Town Centre redevelopment in Hong Kong, *Land Use Policy*, Volume 116, 2022.

- ควรศึกษาความเข้าใจในประโยชน์ส่วนรวมของชนชั้นกลางให้มากยิ่งขึ้น พร้อมทั้งความเข้าใจผิดของชนชั้นกลางต่อผลประโยชน์ส่วนรวม

- **วรรณกรรมตัวอย่าง**

- R. Florida. *The rise of the creative class*, Basic Books, New York, NY (2002).

- ไทยควรเริ่มศึกษา Neuroarchitecture ให้มากยิ่งขึ้น เพื่อศึกษาผลของการออกแบบสถาปัตยกรรมต่างๆ ต่อสมองของผู้อาศัย

- **วรรณกรรมตัวอย่าง**

- ชาตรี ประกิตนันทการ. สถาปัตยกรรม-สถาปนา: การ(เมือง)ดีไซน์พื้นที่และความนัยทางสถาปัตยกรรม (กรุงเทพฯ: มติชน, 2566).

- **คำนึงถึงคนจนเมืองให้มากขึ้น**

- ยังมีงานศึกษาของไทยเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยที่สามารถเข้าถึงได้ (Affordable Housing) ไม่มากนัก นโยบายยุทธศาสตร์ที่อยู่อาศัยเพื่อผู้มีรายได้น้อยยังเป็นไปได้ยาก จึงควรศึกษาให้มากขึ้นว่าต่างประเทศทำอย่างไร และจะใช้กับบริบทไทยอย่างไร

- มาตรการรัฐที่ซ้ำเติมปัญหาที่อยู่อาศัยด้วยการส่งเสริมภาคอสังหาริมทรัพย์ เช่น การลดหย่อนภาษี หรือมาตรการกระตุ้นภาคอสังหาริมทรัพย์ในช่วงที่เศรษฐกิจซบเซา โดยลืมนำคำนึงถึงคนจนเมืองที่ไม่มีอสังหาริมทรัพย์ในครอบครองแต่แรก
- **พัฒนาระบบขนส่งสาธารณะทั้งสำหรับเมืองที่เติบโตและเมืองที่หดตัว**
 - พื้นที่เมืองในจังหวัดเชียงใหม่และภูเก็ต อาจต้องศึกษาการสร้างระบบขนส่งสาธารณะ เพื่อรองรับแนวโน้มการเติบโตของเมืองที่อาจสร้างปัญหาการขนส่งสาธารณะในอนาคต
 - การวางแผนขนส่งสาธารณะที่เหมาะสมกับเมืองที่หดตัว
 - ปรับรูปแบบเมืองอย่างไรให้เป็นเมืองสำหรับการเดินทางของคน และทุกคนเข้าถึงได้
 - การออกแบบโครงสร้างพื้นฐานรถไฟยังไม่เหมาะสม เพราะยังทำแบบยกระดับ ไม่ได้อยู่ระนาบเดียวกับคนเดิน
 - ศึกษาโยบายที่ช่วยลดปริมาณรถยนต์ส่วนบุคคลในเมืองลง ทั้งนโยบายจัดการที่จอดรถ ลดจำนวนถนน หรือการพัฒนาขนส่งสาธารณะในพื้นที่ให้มากยิ่งขึ้น
- **ให้อำนาจท้องถิ่นเพื่อพัฒนาเมืองของตนเองอย่างเหมาะสม**
 - ควรมีงานวิจัยที่ศึกษาข้อกฎหมายที่สร้างข้อจำกัดแก่ท้องถิ่นในการดำเนินนโยบาย
 - ควรมีงานวิจัยที่ศึกษาว่าท้องถิ่นควรมีอำนาจระเบียบหรือนโยบายอะไรบ้าง เพื่อให้เหมาะสมกับแต่ละท้องถิ่น
 - ควรมีงานศึกษาการจัดสรรพื้นที่จอดรถสำหรับรถขนของ หรือลดเวลาจอดรถเพื่อระบายรถยนต์ออกให้มากขึ้น เช่น การเก็บค่าธรรมเนียม
 - พระราชบัญญัติจัดตั้งแต่ละท้องถิ่นยังคงเป็นเหมือนเดิมก่อนปี พ.ศ. 2500 ซึ่งไม่สอดคล้องกับบริบทโลกในปัจจุบัน ถ้าจะแก้กฎหมายนี้ต้องทำอย่างไร?
 - ควรมีงานศึกษาที่วิเคราะห์การระดมทุนของท้องถิ่นผ่านพันธบัตรเพื่อพัฒนาเมือง เพราะในอนาคตรัฐไทยมีแนวโน้มจะเก็บภาษีได้น้อยลง

การจัดการและประยุกต์ใช้งานวิจัย

- **เพิ่มทุนวิจัยให้ท้องถิ่นและส่งเสริมการต่อยอดงานวิจัย**
 - ทุนวิจัยควรจัดสรรแก่ท้องถิ่นมากขึ้น เพื่อศึกษาการพัฒนาเมืองของพื้นที่รอบนอก
 - งานวิจัยที่มีวิธีวิจัยแบบ Action Research ยังไม่สามารถนำเสนอกรอบแนวคิดที่ใช้วิจัยได้อย่างชัดเจน และยังนำมาต่อยอดได้ยาก

สรุปประเด็น Research and Policy Dialogue ครั้งที่ 6: เทคโนโลยีใหม่ ประเทศไทยเปลี่ยน?

วันพุธที่ 16 มกราคม 2024 เวลา 13:00-16:30 น.

ณ ห้องประชุม HAPPY & HEALTHY

สถาบันการเรียนรู้การส่งเสริมสุขภาพ (ThaiHealth Academy) ชั้น 34

โดยความร่วมมือระหว่าง สกว. และ 101 Public Policy Think Tank (101 PUB)

วิทยากร

1. ดร. ฌภัทร	จาคุศรีพิทักษ์	สถาบันอนาคตไทยศึกษา
2. ดร. แบงค์	งามอรุณโชติ	สถาบันนโยบายวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี
และนวัตกรรมมหาวิทยาลัยเทคโนโลยี
พระจอมเกล้าธนบุรี
3. นาย พัทน์	ภัทรนุชาพร	MIT Media Lab
4. ศ.นพ มานพ	พิทักษ์ภากร	ศูนย์วิจัยด้านการแพทย์แม่นยำ
คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล
มหาวิทยาลัยมหิดล
5. นางสาว อรนุช	เลิศสุวรรณกิจ	บริษัท เทคซอส มีเดีย จำกัด

ดำเนินรายการ

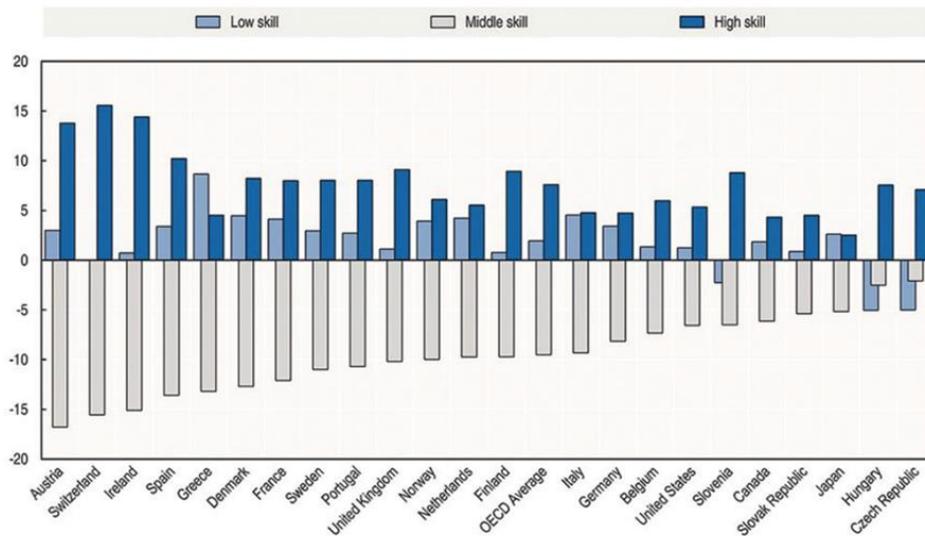
1. นาย สมคิด	พุทธศรี	101 PUB
2. นาย ฉัตร	คำแสง	101 PUB

สถานการณ์ปัญหาและนโยบาย

- ภาพรวมเศรษฐกิจไทยเติบโตช้าลง
 - โครงสร้างเศรษฐกิจไทยสร้างการเติบโตได้ช้าลง (Exhausted Growth Engines) สะท้อนจากอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (GDP Growth) หลังวิกฤตเศรษฐกิจ 1997 ที่มีแนวโน้มลดลง
 - ติดกับดักเทคโนโลยีปานกลาง (Mid – Tech Trap)

- กฎหมายไม่สามารถดูแลแรงงานได้อย่างทั่วถึง รายได้น้อย อำนาจการต่อรองต่อนายจ้างต่ำ มีทักษะต่ำ จนเป็นงานเสี่ยง (Precarious Jobs) โดยเฉพาะแรงงานนอกระบบ
- **กระตุ้นเศรษฐกิจ/พัฒนาเทคโนโลยีอย่างรวดเร็วอาจเป็นดาบ 2 คม**
 - การแก้ปัญหาอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจด้วยการเพิ่มการใช้จ่ายภาครัฐหรือเพิ่มการลงทุนจากภายนอกประเทศแบบไม่มีเงื่อนไข อาจเป็นวิธีแก้ปัญหาที่เห็นผลลัพธ์และสร้างความนิยมต่อรัฐบาลได้เร็วในระยะสั้น แต่ปัญหาเชิงโครงสร้างอย่างกับดักเทคโนโลยีปานกลางและปัญหาของแรงงานไทยยังคงอยู่
 - ถ้าจะหลุดจากกับดักเทคโนโลยีปานกลางอย่างรวดเร็ว ผ่านการกระตุ้นการพัฒนาเทคโนโลยี แม้ผลลัพธ์ทำให้อุตสาหกรรมไทยสามารถผลิตสินค้าที่ใช้เทคโนโลยีขั้นสูงได้จริง แต่สิ่งที่ต้องระวังคือการแบ่งขั้วในตลาดแรงงาน (Job Polarization) ระหว่างแรงงานทักษะสูงผู้ใช้เทคโนโลยีที่ถูกพัฒนา กับแรงงานทักษะปานกลางที่ถูกเทคโนโลยีแทนที่จนกลายเป็นความเหลื่อมล้ำ รายงานของ OECD (2019) พบว่าแรงงานทักษะสูงและทักษะต่ำในกลุ่มประเทศสมาชิก OECD มีการจ้างงานเพิ่มมากขึ้น แต่แรงงานทักษะปานกลางกลับมีการจ้างงานที่ลดลง (ภาพที่ 1)
 - **วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง**
 - Acemoglu, Daron. (2002). *Technical Change, Inequality, and the Labor Market*. *Journal of Economic Literature*, 40 (1): 7-72.
 - OECD. (2019). *The Future of Work: OECD Employment Outlook 2019*. Paris, OECD Publishing.
 - Rodrik, D. and Stantcheva, S. (2021). *Fixing capitalism's good jobs problem*. *Oxford Review of Economic Policy*, 37(4), 824 – 837.
- **ระบบการศึกษา/การพัฒนาทักษะแรงงานยังไม่ตอบโจทย์อนาคต** เพราะยังไม่สามารถส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถปรับตัวกับกระแสเทคโนโลยีได้มากเท่าที่ควร ทำให้ผลิตภาพแรงงานในอนาคตไม่เพิ่มเท่าที่ควร แม้การพัฒนาเทคโนโลยีจะก้าวหน้า
- **ทำไมสตาร์ทอัพในประเทศไทยถึงเติบโตได้ยาก?**
 - แรงงานไทยที่มีความสามารถด้านเทคโนโลยีเลือกทำงานในบริษัทขนาดใหญ่ มากกว่าบริษัทสตาร์ทอัพ
 - การกำกับดูแลการแข่งขันของผู้กำกับดูแลไม่เอื้อต่อการเจริญเติบโตของธุรกิจสตาร์ทอัพที่กำลังจัดตั้งบริษัท (Basic & Early Stage) เนื่องจากต้องแข่งขันกับธุรกิจรายใหญ่ ที่มีข้อได้เปรียบด้านทุนและบุคลากรในบริษัท

- ขาดความเชื่อมั่นจากนักลงทุนว่าสตาร์ทอัพจะกลายเป็นบริษัทระดับภูมิภาคและสร้างผลตอบแทนได้ แม้รัฐจะให้การสนับสนุนในช่วงแรกก็ตาม
- **รัฐควรเลือกพัฒนาอุตสาหกรรมรายภาค มากกว่าการพัฒนาทุกภาคแต่เป็นเบี้ยหัวแตกและทำให้ได้ผลลัพธ์น้อยเกินควร หรือมีคู่แข่งในอุตสาหกรรมเยอะเกินไป**
- **พัฒนาเทคโนโลยีอย่าง ‘รวดเร็ว’ หรือ ‘ทั่วถึง’: ทางแพร่งของการพัฒนาเทคโนโลยี**
 - หากต้องการความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว ควรเน้นบทบาทของบริษัทขนาดใหญ่ เป็นผู้นำในการพัฒนาเทคโนโลยี เพราะมีข้อได้เปรียบด้านทุนและบุคลากร
 - ถ้าต้องการกระจายผลพวงการพัฒนาเทคโนโลยีให้ทั่วถึง ควรเน้นให้บริษัทขนาดเล็กเป็นหลัก
 - ตัวอย่างการสนับสนุนบทบาทบริษัทขนาดเล็กที่ประสบความสำเร็จคือ โครงการ Small Business Innovation Research หรือ SBIR ของสหรัฐอเมริกา
- **Good Jobs Economy: ทางเลือกการพัฒนาที่ยั่งยืนแค่เดียวได้ทั้ง 3 ตัว**
 - การสร้างระบบเศรษฐกิจที่มีงานที่ดี (Good Jobs Economy) คือการพัฒนาที่ส่งเสริมการสร้างเทคโนโลยีที่ช่วยเพิ่มผลิตภาพแรงงานให้สูงขึ้น ไม่ทำให้แรงงานเดิมกลายเป็นผู้ว่างงานจากการถูกแทนที่ ช่วยให้ประเทศไทยหลุดพ้นจากกับดักเทคโนโลยีปานกลาง พัฒนาขีดความสามารถการแข่งขันของระบบเศรษฐกิจ และการสร้างอาชีพที่เหมาะสม ยกระดับคุณภาพชีวิตได้
 - การสร้างระบบเศรษฐกิจที่มีงานที่ดีต้องอาศัย 2 นโยบายคือ
 - ส่งเสริมการพัฒนาเทคโนโลยีที่เป็นมิตรต่อแรงงาน (labor & employment friendly technology) โดยให้ความสำคัญกับแรงงานตั้งแต่ต้นและพัฒนาเทคโนโลยีที่ช่วยให้แรงงานเดิมสามารถเพิ่มผลิตภาพได้
 - พัฒนาทักษะแรงงานในตลาด ทั้งนี้การพัฒนาต้องครอบคลุมแรงงานจำนวนมาก (Large Scale) รวดเร็ว (High Speed) และสอดคล้องกับทักษะในอนาคต (Right Scope) กรณีศึกษาที่สำคัญคือ Prakerja Model ของประเทศอินโดนีเซีย ที่ช่วยเพิ่มรายได้แก่แรงงานที่เข้าร่วมโครงการพัฒนาทักษะ 10% - 20%
 - วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง
 - Rodrik, Dani. "An Industrial Policy for Good Jobs." The Hamilton Project, September 2022.
 - แบ็งค์ งามอรุณโชติ. (2023). *Prakerja Model: การปรับทักษะแรงงานมากกว่า 17 ล้านคนภายใน 3 ปีของอินโดนีเซีย*.

ภาพที่ 1: การเพิ่มขึ้น/ลดลงของตำแหน่งงานของประเทศสมาชิกกลุ่ม OECD แบ่งตามระดับทักษะแรงงาน

ที่มา: OECD (2019) อ้างอิงโดย Rodrik and Stantcheva (2021)

- สหรัฐอเมริกาปฏิรูปโครงสร้างเศรษฐกิจสู่ระบบเศรษฐกิจที่มีงานผ่านการออกกฎหมาย 3 ฉบับ คือ

- กฎหมายการลงทุนโครงสร้างพื้นฐานและพัฒนาอาชีพ หรือ Infrastructure Investment and Jobs Act (2021) ตั้งเป้าหมายลงทุนโครงสร้างพื้นฐานภายใต้กรอบงบประมาณ 42 ล้านล้านบาท สร้างงานปีละ 1.5 ล้านตำแหน่ง ภายในระยะเวลา 10 ปี
- กฎหมายพัฒนาและส่งเสริมการผลิตเซมิคอนดักเตอร์ หรือ Chips and Science Act (2022) ตั้งเป้าพัฒนาอุตสาหกรรมเซมิคอนดักเตอร์โดยเฉพาะภายใต้กรอบงบประมาณ 10 ล้านล้านบาท ทั้งนี้งบประมาณ 463,000 ล้านบาทถูกจัดสรรเพื่อวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีเซมิคอนดักเตอร์โดยเฉพาะ
- กฎหมายลดเงินเฟ้อ หรือ Inflation Reduction Acts (2022) สนับสนุนอุตสาหกรรมที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ภายใต้กรอบงบประมาณ 14 ล้านล้านบาท สร้างงาน 9 ล้านตำแหน่ง ในระยะเวลา 10 ปี เน้นจัดสรรไปยังพื้นที่ที่มีอัตราว่างงานสูง แรงงานมีรายได้น้อยและการศึกษาต่ำ

- สหรัฐอเมริกากลายเป็นผู้นำเทคโนโลยีไม่ใช่แค่เรื่องของเงินทุนเท่านั้น แต่ยังมีวัฒนธรรมที่ช่วยจุดประกายเด็กและเยาวชนในด้านเทคโนโลยี สะท้อนจากวัฒนธรรม Pop – Culture เช่น Star Wars

วรรณกรรม ช่องว่างทางการวิจัย และโจทย์วิจัยสำคัญ

- โจทย์วิจัยที่เกี่ยวข้องกับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีภายในภาคธุรกิจ (Adoption Rate) เน้นศึกษาว่าภาคธุรกิจมีการประยุกต์ใช้มากแค่ไหน ข้อจำกัดของการนำเทคโนโลยีมาใช้คืออะไร เช่น การลงทุนประยุกต์ใช้เทคโนโลยีมีต้นทุนสูงเกินไป
- โจทย์วิจัยที่ประเมินผลลัพธ์ของนโยบายจูงใจเงินลงทุนหรือแรงงานจากต่างประเทศ ว่าเป็นบริษัทในอุตสาหกรรมอะไร เป็นแรงงานทักษะต่ำ ปานกลาง หรือสูง ผ่านการประเมินผลลัพธ์ของนโยบายเป็นหลัก
- โจทย์วิจัยที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และปัญญาประดิษฐ์ (Human – AI Interaction) ที่สร้างประโยชน์แก่สังคมได้จริง ไม่ทำให้การตัดสินใจโดยปัญญาประดิษฐ์มาลดทอนศักยภาพในการตัดสินใจของมนุษย์ เช่น การใช้ปัญญาประดิษฐ์ในทางการแพทย์ รวมถึงผลกระทบต่อการเมือง เศรษฐกิจ สังคม เพื่อให้การพัฒนาเทคโนโลยีในอนาคตไม่ลดทอนคุณค่าความเป็นมนุษย์
- ศึกษาองค์ความรู้ด้านเทคโนโลยีใหม่ๆ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน รวมถึงขยายขอบเขตความรู้ให้ทันกับวงการวิชาการระดับโลก ตัวอย่างเช่น
 - กลุ่มเทคโนโลยีที่จะสามารถเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตมนุษย์ได้ (Human Machine Symbiosis)
 - กลุ่มเทคโนโลยีปัญหาประดิษฐ์ที่สามารถตอบสนองความต้องการรายบุคคลได้ (Large Human Model)
 - การทำความเข้าใจและแปลผลวิธีคิดของปัญญาประดิษฐ์ (Mechanistic interpretability)
 - กลุ่มเทคโนโลยีการวิเคราะห์เซลล์หรือสิ่งมีชีวิตในระดับโมเลกุล (Spatial Omics) และชีววิทยาสังเคราะห์ (Synthetic Biology)
 - กลุ่มเทคโนโลยีที่แทรกซึมเข้ามาในตัวมนุษย์ (Neo-Cyborg and Wearable Technologies)
 - กลุ่มเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับคอมพิวเตอร์ (Human-Computer Interaction)

การจัดการและประยุกต์ใช้งานวิจัย

- รัฐต้องมีทิศทางการพัฒนาเทคโนโลยีที่กว้างและชัดเจน เพื่อเจาะจงว่าจะเน้นพัฒนาเทคโนโลยีอะไร เทคโนโลยีที่จะพัฒนาช่วยสร้างระบบเศรษฐกิจที่มีงานที่ดีได้มากแค่ไหน และเป็นตัวกลางประสานความร่วมมือและรวบรวมทรัพยากรที่มีทั้งจากหน่วยงานผู้ให้ทุน ภาคเอกชน สถานศึกษา รวมถึงภาคประชาสังคม เพื่อพัฒนาการผลิตสินค้าและบริการ องค์ความรู้ด้านเทคโนโลยีและธุรกิจ รวมถึงพัฒนาทักษะแรงงานปัจจุบันให้สามารถประยุกต์ใช้เทคโนโลยีเพื่อเพิ่มผลิตภาพในการทำงานได้

- **สร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการสร้างงานวิจัยพื้นฐาน (Basic Research)** ผ่านการให้อิสระแก่ผู้วิจัยในการศึกษาองค์ความรู้ใหม่ที่ยังไม่มีผลลัพธ์ชัดเจน รวมถึงการลดข้อผูกมัดในการส่งมอบเทคโนโลยีที่พัฒนาได้ให้แก่รัฐ เพราะการพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ๆ อาจมีโอกาสไม่สำเร็จ
- **สร้างความร่วมมือกับสถาบันวิจัยเทคโนโลยีชั้นนำในต่างประเทศ** ผ่านการแลกเปลี่ยนนักวิจัยเทคโนโลยี ช่วยสังเคราะห์ความรู้และประสบการณ์เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้แก่สังคมไทยในอนาคต

สรุปประเด็น Research and Policy Dialogue ครั้งที่ 7: รัฐ ใหญ่ ปฏิรูปราชการไทยสู่อนาคต

วันพุธที่ 28 กุมภาพันธ์ 2024 เวลา 13:00-16:30 น.

ณ ห้องประชุม 3 ชั้น 15 สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.)

โดยความร่วมมือระหว่าง สกสว. และ 101 Public Policy Think Tank (101 PUB)

วิทยากร

1. ดร.นายแพทย์	โกมาตร	จึงเสถียรทรัพย์	ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)
2. ผศ.ดร.	ณัฐกร	วิฐิตานนท์	คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
3. นางสาว	วิริยา	เนตรน้อย	สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ
4. ดร.	สมเกียรติ	ตั้งกิจวานิชย์	สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย
5. ดร.	สุพจน์	เธียรวุฒิ	รัฐบาลดิจิทัล

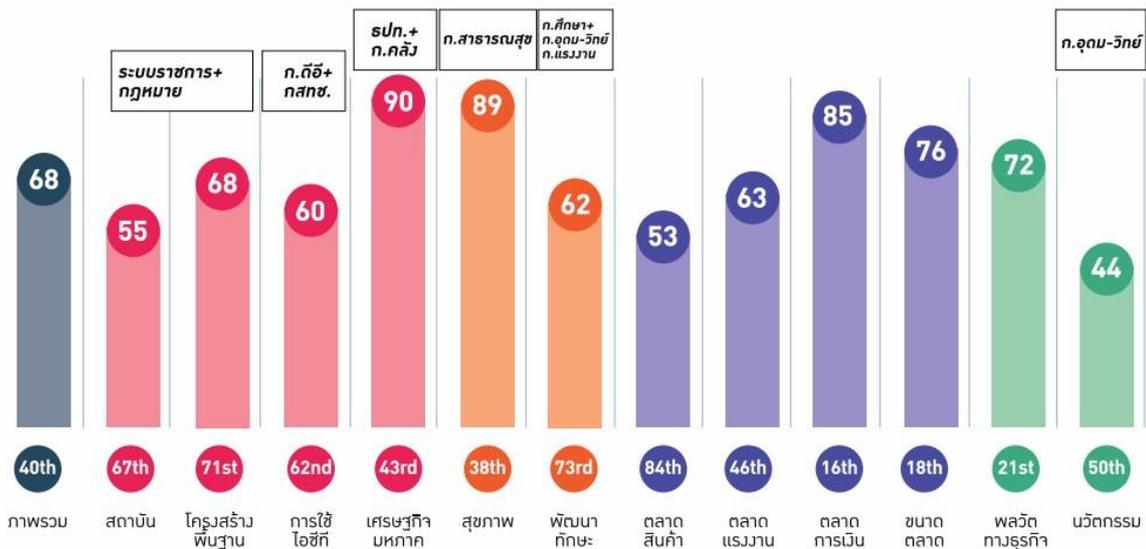
ผู้ดำเนินรายการ

1. นาย	ฉัตร	คำแสง	101 PUB
2. นาย	สมคิด	พุทธศรี	101 PUB

สถานการณ์ปัญหาและนโยบาย

- ภาครัฐไทยมีขีดความสามารถหลากหลาย แต่หลายเรื่องยังคงอ่อนแอ
 - ด้านที่ภาครัฐมีขีดความสามารถที่เข้มแข็งกว่าประเทศอื่น โดยเฉพาะประเทศรายได้ปานกลาง ได้แก่ การบริหารเศรษฐกิจมหภาค และสาธารณสุข ซึ่งพิสูจน์ได้จากความสามารถในการรับมือของภาครัฐในช่วงวิกฤตโควิด-19
 - ด้านที่ภาครัฐยังคงอ่อนแอ ได้แก่ การจัดการโครงสร้างพื้นฐาน การกระจายรายได้ การจัดการตลาดสินค้าที่พบว่ามีปัญหาขาดมากขึ้นเรื่อยๆ นวัตกรรมซึ่งอ่อนแออย่างยิ่ง เรื่องกฎระเบียบที่เป็นอุปสรรค และประสิทธิภาพภาครัฐ

แผนภูมิที่ 1: ชีตความสามารถภาครัฐกับความสามารถในการแข่งขัน

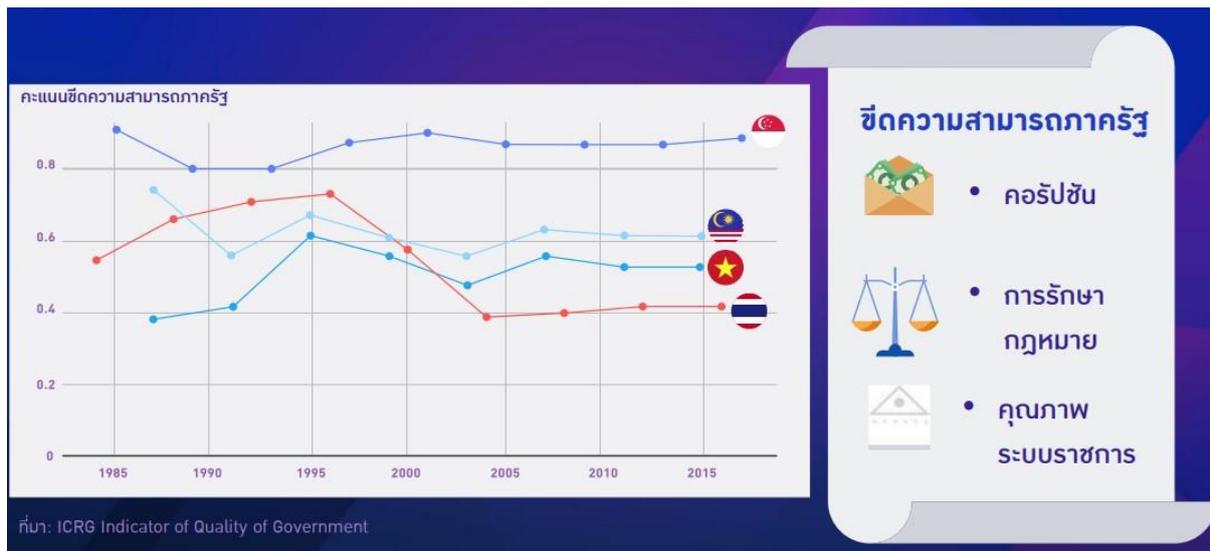

ที่มา: TDRI รวบรวมจาก World Economic Forum

● โจทย์สำคัญของการปฏิรูปราชการคือ การสร้างขีดความสามารถของภาครัฐ

- ชีตความสามารถภาครัฐและชีตความสามารถของประชาชนและประเทศเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกัน เพราะหากประชาชนไม่มีความสามารถ ภาครัฐก็ไม่สามารถมีบุคลากรที่มีคุณภาพได้ ทำให้อ่อนแอ ในทางกลับกัน หากภาครัฐอ่อนแอก็จะไม่สามารถบริหารจัดการพัฒนาความสามารถของคนและประเทศได้
- ชีตความสามารถของภาครัฐไทยลดลงอย่างต่อเนื่องหลังจากวิกฤตเศรษฐกิจต้มยำกุ้ง โดยในช่วงระยะเวลาก่อนหน้าวิกฤตต้มยำกุ้ง ภาครัฐไทยมีชีตความสามารถที่ค่อนข้างดี สูงกว่าประเทศที่มีลักษณะใกล้เคียงกันอย่างเวียดนามและมาเลเซีย ขณะที่หลังเกิดวิกฤต ชีตความสามารถภาครัฐของไทยกลับลดลงต่ำกว่าเวียดนามและมาเลเซียสวนทางกับแนวโน้มของทั้งสองประเทศที่มีชีตความสามารถภาครัฐเพิ่มขึ้น (แผนภูมิที่ 2)
- ชีตความสามารถของภาครัฐของไทยที่ลดลงนี้ส่งผลให้การพาประเทศไทยพ้นกับดักรายได้ปานกลางอาจเป็นเรื่องยาก

แผนภูมิที่ 2: ชีตความสามารถภาครัฐ

ที่มา: TDRI รวบรวมจาก ICRG

- ประชาธิปไตยจำเป็นสำหรับการเพิ่มชี้ตความสามารถของภาครัฐ แต่ไม่ใช่ทั้งหมด
 - ประชาธิปไตยเป็นเงื่อนไขพื้นฐานที่จำเป็นต้องมีการปฏิรูปภาครัฐ เพราะทำให้ภาครัฐตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน อย่งไรก็ดี ประชาธิปไตยอย่างเดียวอาจยังไม่เพียงพอที่จะทำให้ภาครัฐมีชี้ตความสามารถ เพราะยังมีเรื่องของโครงสร้างและวัฒนธรรมของภาครัฐที่จำต้องมีการปรับเปลี่ยนด้วย
 - การกระจายอำนาจยังคงจำเป็นสำหรับประเทศไทย
 - ปัญหาการรวมศูนย์แยกส่วน (fragmented centralization) ทำให้หน่วยงานราชการทำงานซ้ำซ้อนกัน อำนาจการดูแลรับผิดชอบกลับไม่ได้อยู่ในมือของคนในพื้นที่ (องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น) แต่กลับไปอยู่กับหน่วยงานที่ห่างไกลจากประชาชนอย่างราชการส่วนกลางและส่วนภูมิภาค
 - ปัญหาพื้นที่ทับซ้อน/อำนาจซ้อนทับ (area/authority overlap) ทำให้ต่างฝ่ายต่างทำงานโดยไม่มีประสานงานร่วมมือกัน เกิดการทำงานที่ทับซ้อนกันในพื้นที่นั้นๆ
 - ปัญหาดังกล่าวทำให้ขาดการบูรณาการร่วมกัน ทำให้ภาครัฐไทยไม่สามารถปฏิบัติภารกิจขนาดใหญ่ที่ต้องอาศัยการทำงานระหว่างหน่วยงานกันได้

- **วัฒนธรรมองค์กรเป็นหนึ่งในตัวกำหนดขีดความสามารถของภาครัฐ**
 - วัฒนธรรมองค์กรหล่อหลอมให้คนที่อยู่ในองค์กรปฏิบัติคล้ายคลึงกัน ดังนั้น หากวัฒนธรรมที่ส่งผลให้องค์กรมีขีดความสามารถที่ต่ำก็จะส่งผลให้บุคลากรที่มีความสามารถกลับมีความสามารถลดลง
 - วัฒนธรรมราชการไทยขาดความรู้สึกรับผิดชอบและเป็นเจ้าของและมีส่วนร่วมกำหนดทิศทางโดยคนในองค์กร วิสัยทัศน์ถูกกำหนดมาจากผู้บริหาร มีไว้ท่องจำมากกว่าเป็นแนวทางทำงานจริง ขาดวัฒนธรรมการ feedback จากผู้ปฏิบัติงาน ทำให้ไม่นำไปสู่การประเมินผลที่จับต้องได้และไม่ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนผู้รับบริการ

- **ความท้าทายในการเปลี่ยนแปลงภาครัฐไทยสู่อนาคต**
 - การเปลี่ยนแปลงต้องพึ่งพาความเป็นผู้นำ หากผู้บริหารหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องไม่เล็งเห็นความสำคัญและยินดีร่วมมือ โครงการต่างๆ จะสามารถเกิดขึ้นได้ยาก
 - กฎระเบียบที่มากมายและไม่ทันโลกปัจจุบัน อีกทั้งการตรวจสอบที่ดีความซื่อสัตย์อย่างเข้มงวดตามตัวอักษร ลดแรงจูงใจของข้าราชการในการริเริ่มทำสิ่งใหม่ ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา
 - การมีส่วนร่วมจากประชาชนที่ยังคงมีน้อยในกระบวนการราชการ ทำให้การดำเนินงานของระบบราชการไม่ตอบสนองต่อประชาชน
 - แนวคิดระบบราชการไทยเป็นระบบนิเวศที่มองว่าหน่วยงานจะทำงานซ้ำซ้อนกันไม่ได้ งานจึงผูกขาดอยู่ในมือหน่วยงานไม่กี่หน่วย แนวคิดอีกแบบที่เป็นไปได้คือการสร้างการแข่งขันระหว่างหน่วยงานรัฐด้วยกันเองซึ่งจะทำลายกรอบคิดในปัจจุบันแต่ไม่ได้หมายความว่าเป็นไปได้

วรรณกรรม ช่องว่างทางการวิจัย และโจทย์วิจัยสำคัญ

- **การศึกษาการแก้กฎระเบียบที่ไม่จำเป็น (Regulatory Guillotine)**
 - การศึกษาแก้ไขหรือยกเลิกกฎระเบียบที่ไม่จำเป็นมีมากมายทั้งในต่างประเทศและในประเทศไทยเอง
 - งานศึกษาการแก้ไขหรือยกเลิกกฎระเบียบที่ไม่จำเป็นสำหรับประเทศไทย อาทิ งานศึกษาของ TDRI

- การศึกษาวัฒนธรรมราชการ

- งานวิจัยเกี่ยวกับระบบราชการส่วนใหญ่เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ หากมองว่าราชการมีวัฒนธรรมที่ผลิตซ้ำตัวเองได้เองเช่นวัฒนธรรมอื่นๆ ในสังคม ควรตั้งโจทย์ในเชิงคุณภาพเพื่อทำความเข้าใจระบบภาษา สัญลักษณ์ รวมถึงพิธีกรรมต่างๆ ในระบบราชการซึ่งเป็นรากฐานปัญหาที่ลึกที่สุด
 - Graeber, David. Bullshit Jobs: A Theory. 1st edition. New York: Simon & Schuster, 2018.

- การศึกษาการกระจายอำนาจ

- มีหลายงานศึกษาได้ศึกษาเกี่ยวกับปัญหารัฐธรรมนูญแยกส่วน และปัญหาพื้นที่ทับซ้อน/อำนาจซ้อนทับ อาทิ
 - จรัส สุวรรณมาลา. (2542) รัฐบาล-ท้องถิ่น ใครควรจัดบริการสาธารณะ. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
 - ณิชกร วิทิตานนท์. (2557). พื้นที่ทับซ้อน อำนาจซ้อนทับ: ปัญหาในการจัดบริการสาธารณะเพื่อรองรับการท่องเที่ยวในอำเภอชายแดน. เชียงใหม่: สถาบันศึกษานโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, จาก https://www.khonthai4-0.net/system/resource/file/kpfgo_content_attach_file_365_1.pdf?date=2022-06-15%2012:01:35.1 (ฉบับย่อ)
 - สมคิด เลิศไพฑูรย์และคณะ. (2544). สถานภาพและบทบาทของราชการบริหารส่วนภูมิภาคในอนาคต. รายงานการวิจัยเสนอต่อสถาบันดำรงราชานุภาพ สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
 - เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2557). เหตุอยู่ที่ท้องถิ่น. ปทุมธานี: สถาบันคลังปัญญาค้นหายุทธศาสตร์เพื่ออนาคตไทย มหาวิทยาลัยรังสิต.
 - World Bank (Thailand Office). (2012). Improving service delivery Thailand public finance management report: overview. Bangkok, Thailand: World Bank, from <https://tile.loc.gov/storage-services/service/gdc/gdcovop/2012330643/2012330643.pdf>.

○ นอกจากนี้ ยังมีอีกหลายงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการปกครองส่วนท้องถิ่นของไทยอีกมากมาย โดยแบ่งออกเป็น 10 หัวเรื่องดังนี้

- การเมืองท้องถิ่น ผู้นำท้องถิ่น การกระจายอำนาจ
- กฎหมายการปกครองท้องถิ่น ข้อบัญญัติท้องถิ่น
- โครงสร้างการปกครองท้องถิ่น
- บทบาท ภารกิจ อำนาจหน้าที่ บริการสาธารณะ
- การคลังท้องถิ่น
- การบริหารงานบุคคลท้องถิ่น
- การจัดการขยะ สิ่งแวดล้อม ทรัพยากรท้องถิ่น
- ความสัมพันธ์ระหว่างส่วนกลาง-ภูมิภาค-ท้องถิ่น
- บทบาท-ความสัมพันธ์-การมีส่วนร่วมของประชาชน และชุมชนท้องถิ่น
- การบริหารงานทั่วไป และการพัฒนาท้องถิ่น

○ อย่างไรก็ตาม ผลลัพธ์จากงานศึกษาเหล่านี้กลับไม่สามารถสร้างความเปลี่ยนแปลงได้ เพราะตัวเลข ข้อมูลต่างๆ กลับยังไม่สามารถใช้อ้างอิงเพื่อโน้มน้าวและสนับสนุนให้เกิดการกระจายอำนาจได้ ภายใต้บริบทที่ภาครัฐไทยมีทัศนคติที่ระแวงว่าประชาชนจะไม่สามารถบริหารจัดการรัฐบาลท้องถิ่นได้

● **การศึกษาการปฏิรูประบบราชการผ่านมุมมองทฤษฎีการเปลี่ยนแปลง (Theory of Change)**

○ การเปลี่ยนแปลงระบบราชการอาจไม่มีคำตอบตายตัว ดังนั้นจึงเป็นที่น่าศึกษาว่าในแต่ละประเทศที่มีบริบททางเศรษฐกิจและสังคมที่ต่างกัน อาจมีทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงของระบบราชการที่เหมือนกันหรือแตกต่างกันหรือไม่?

● **การทำให้ผลลัพธ์จากการศึกษาสามารถปฏิบัติได้จริง**

○ ต้องอาศัยการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่ผ่านมา โดยไม่จำกัดแค่เพียงในประเทศไทยเท่านั้น หากแต่รวมถึงประสบการณ์จากกรณีต่างประเทศด้วยเช่นกัน

สรุปประเด็น Research and Policy Dialogue ครั้งที่ 8: ถอดรหัสอนาคตแรงงานไทย

วันพุธที่ 20 มีนาคม 2024 เวลา 13:00-16:30 น.

ณ ห้องประชุม 3 ชั้น 15 สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.)

โดยความร่วมมือระหว่าง สกสว. และ 101 Public Policy Think Tank (101 PUB)

วิทยากร

1. นาย ธนา	เธียรอัจฉริยะ	บริษัท บลูบิค กรุ๊ป จำกัด (มหาชน)
2. ดร. วิโรจน์	จิรพัฒน์กุล	Skooldio
3. รศ.ดร. ศศิวิมล	วรุณศิริ ปวิณวัฒน์	คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
4. นาย ศักดินา	ฉัตรกุล ณ อยุธยา	นักวิชาการแรงงาน
5. รศ.ดร. อนุชาติ	พวงสำลี	โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ผู้ดำเนินรายการ

3. นาย สมคิด	พุทธศรี	101 PUB
4. นาย ฉัตร	คำแสง	101 PUB

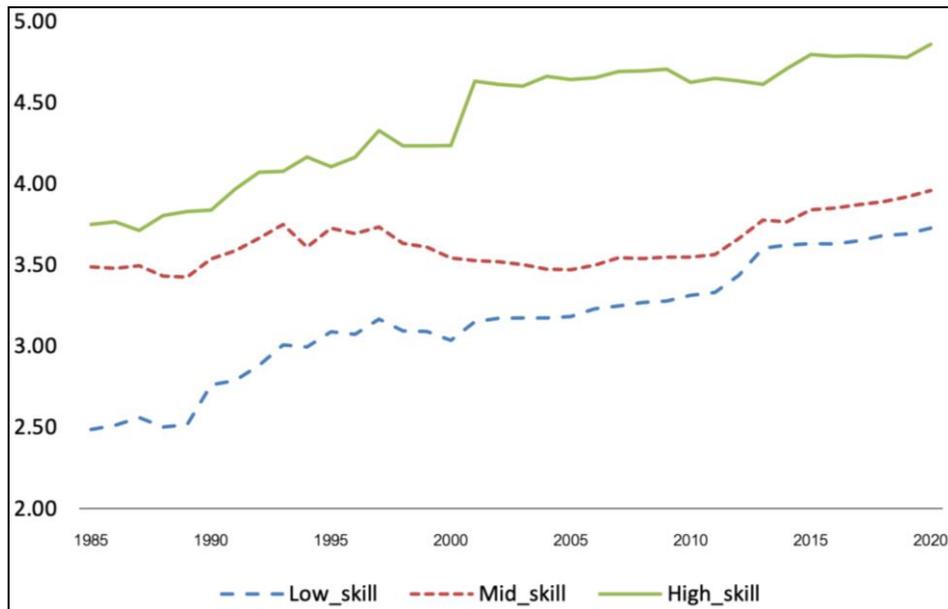
สถานการณ์ปัญหาและนโยบาย

- เศรษฐกิจดิจิทัลเป็นทั้งความเสี่ยงและโอกาส แรงงานไทยต้องเตรียมพร้อมกับการแข่งขันระดับนานาชาติ
 - การจ้างงานในปัจจุบันเน้นไปที่การจ้างตามทักษะ (skill-based) ในภาพกว้างของประเทศ ไทยยังมีปัญหาเรื่องการขาดคนที่มีความสามารถ ทำให้ต้องพึ่งพาแรงงานตามคุณลักษณะอื่นๆ จากประเทศเพื่อนบ้าน เช่น เวียดนาม
 - ผู้ใช้แรงงานในโรงงานถูกแทนที่ด้วยเครื่องจักร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงการระบาดของ covid-19
 - การเข้ามาของแพลตฟอร์มดิจิทัลหลายอย่าง ทำให้ผู้ค้าในประเทศไม่สามารถสู้ราคาสินค้าจากต่างประเทศได้ จนทำให้ไม่มียอดขาย
 - เศรษฐกิจดิจิทัลอาจทำให้เม็ดเงินไหลออกนอกประเทศจากการดำเนินกิจกรรมบนแอปพลิเคชันต่างๆ แม้กระทั่งแอปพลิเคชันธนาคารที่เป็นของไทย

- ในด้านโอกาส การที่เศรษฐกิจเป็นดิจิทัล ทำให้ start-up ขนาดเล็กเกิดและขยายตัวได้ง่ายขึ้น โดยไม่จำเป็นต้องมาจากบริษัทขนาดใหญ่ หรือมีทุนพัฒนาสูง
- แรงงานรุ่นใหม่ที่มีทักษะตรงกับแนวโน้มความต้องการของแรงงานโลกเป็นที่ต้องการตัวจากทั้งธุรกิจไทยและธุรกิจต่างชาติ ทำให้เกิดการแย่งแรงงานกัน
- **การศึกษาปรับตัวไม่ทันกับตลาดแรงงาน**
 - การศึกษาตามหลักสูตรในปัจจุบันอาจไม่ตอบโจทย์ต่อความต้องการของตลาดแรงงาน ที่ต้องการแรงงานที่มีทักษะมากกว่าแรงงานที่มีคุณวุฒิการศึกษา
 - จำนวนเด็กที่เข้ามหาวิทยาลัยลดลงอย่างมีนัยยะสำคัญ ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อเศรษฐกิจ และจำนวนแรงงาน
 - หลักสูตรการเรียนการสอนในปัจจุบันไม่ตอบโจทย์
 - ในระดับมหาวิทยาลัย การพัฒนาหลักสูตรต้องผ่านกระบวนการขั้นตอนมาก และมีกฎระเบียบหลายอย่างที่ยิ่งทำให้การเรียนรู้ทักษะที่ตลาดแรงงานต้องการไม่เกิดขึ้น
 - หลักสูตรระดับมัธยมศึกษาบังคับให้เด็กต้องเลือกสายการเรียน ซึ่งหากขาดการแนะแนวที่ดีจะส่งผลเสียต่อเด็กในระยะยาว
 - หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานยังเป็นหลักสูตรในปี 2540 การพัฒนาการศึกษาจึงเป็นไปได้ยาก
 - แนวคิดเรื่องทักษะที่ทำให้เกิดการจ้างงานตลอดชีพ (lifetime employability) ไม่สอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาในปัจจุบันที่เน้นให้จบตามระยะเวลา และได้ทักษะที่อนาคตข้างหน้าอาจไม่เหมาะสมกับโลก ซึ่งทักษะเหล่านั้นมีดังนี้
 - ประการแรกคือ ทักษะที่มนุษย์ต้องมีและไม่ถูกแทนที่ด้วย AI เช่น ทักษะการคิด และทักษะการเรียนรู้ความสามารถของตนเองว่าสามารถพัฒนาอะไรต่อไปได้ นำไปสู่การเรียนรู้ตลอดชีพ (lifelong learning) และทักษะการทำงานกับผู้อื่น ซึ่งคนที่มีทักษะเหล่านี้ดีตัวจะมีโอกาสเติบโตได้มากกว่าในตลาดแรงงานเช่นนี้
 - ทักษะที่สองคือ ความรู้พื้นฐานใหม่ โดยเฉพาะเรื่องเทคโนโลยี
 - ทักษะประการสุดท้ายคือ ทักษะขั้นสูง (advanced skill) ซึ่งทำให้องค์กรธุรกิจสามารถแข่งขันกับคู่แข่งได้มากขึ้น
 - โรงเรียนขนาดเล็กจำนวนมากในประเทศไทยไม่มีความพร้อมในการสร้างบุคลากรที่มีคุณภาพ เนื่องจากปัญหาการขาดแคลนครูในโรงเรียนขนาดเล็ก
 - ระบบการศึกษามีความเหลื่อมล้ำสูง เด็กราว 100,000 คน/ปี ต้องหลุดจากระบบการศึกษา โดยเฉพาะเด็กกลุ่มเปราะบาง หรือเด็กในครอบครัวแอ่งกลาง และยังไม่รวมถึงเด็กที่เสี่ยงจะหลุดจากการศึกษาอีกกว่า 20% ของเด็กทั้งหมดในระบบการศึกษา

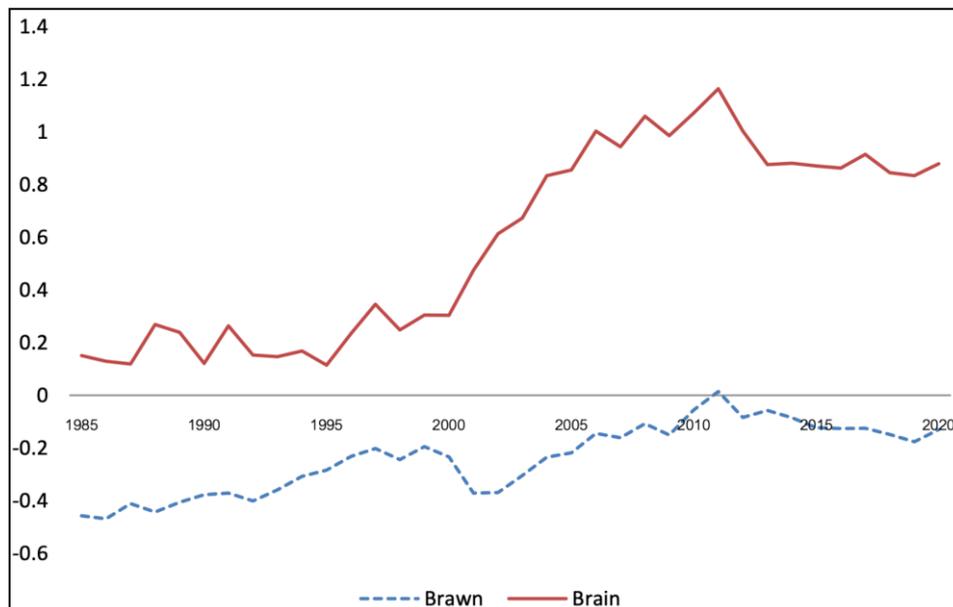
- การเข้าถึงการศึกษาที่เหมาะสมกับตลาดแรงงาน เช่น ภาษาอังกฤษ ต้องใช้ทุนทรัพย์มาก และต้องมีการเข้าถึงความรู้ที่ดีเพียงพอ
- ภาครัฐควรมีกลยุทธ์เรื่องเศรษฐกิจให้ชัดเจน เพื่อส่งเสริมประชาชนตามความต้องการของตลาดแรงงานในประเทศ
 - อ่านเพิ่มเติม : โครงการ skill future ในประเทศสิงคโปร์ ที่มีการจัดตั้งงบประมาณ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ของประชาชน โดยยึดความต้องการของภาคเศรษฐกิจในประเทศเป็นหลักว่าต้องการบุคลากรที่มีทักษะแบบใด
- **ปัญหาเด็กตกงานและการขาดแคลนแรงงานเกิดขึ้นพร้อมๆ กัน**
 - เด็กที่จบมาไม่เก่งพอที่จะทำงาน หรือไม่ตรงกับความต้องการของแรงงาน จึงทำให้เกิดช่องว่างระหว่างทักษะที่ได้มาจากการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัย และทักษะที่ตลาดแรงงานต้องการ
 - การเข้ามาของ AI เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหา ซึ่งจะมีทั้งเข้ามาแทนที่แรงงานและเข้ามาเพื่ออำนวยความสะดวกให้แรงงาน
 - เงินเดือนของเด็กที่ได้รับไม่เหมาะสมกับคุณวุฒิด้านการศึกษาและปริมาณงาน ส่งผลให้เด็กไม่ยอมมีลูก
 - เด็กที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีตกงานจำนวนมาก และกลุ่มที่มีงานทำก็ได้รับค่าจ้างต่ำกว่าที่ควรจะเป็นและทำให้เกิดผลเสียต่อระบบค่าจ้าง (wage penalty)
- **ค่าจ้างแรงงานมีความเหลื่อมล้ำสูง**
 - ในช่วง 30 ปีที่ผ่านมาเกิดปรากฏการณ์ค่าจ้าง 2 ชั้น (wage polarization) คือ แรงงานทักษะสูงและต่ำมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง แรงงานทักษะสูงมีความต้องการเพิ่มขึ้นทำให้มีค่าจ้างที่สูงขึ้น ส่วนแรงงานทักษะต่ำมีการเคลื่อนย้ายแรงงานเข้ามาในเมืองมากขึ้น ทำให้ค่าจ้างเพิ่มขึ้นด้วย แต่แรงงานทักษะปานกลางมีค่าจ้างคงที่ ไม่สูงขึ้น (แผนภูมิที่ 1)
 - แรงงานที่ใช้ทักษะทางกายภาพ (brawn skill) ได้รับผลตอบแทนแปรผกผันกับกำลังการใช้ ตรงข้ามกับแรงงานที่ใช้ทักษะทางปัญญา ที่ยิ่งปัญญาใช้มาก ยิ่งได้รับค่าจ้างที่สูงขึ้น (แผนภูมิที่ 2)
 - แนวโน้มช่องว่างของค่าจ้างระหว่างเพศลดลงอย่างต่อเนื่อง (แผนภูมิที่ 3) แต่แรงงานหญิงที่มีลูกกำลังเผชิญกับภาวะ motherhood wage penalty รุนแรงโดยแรงงานที่เป็นมีแนวโน้มจะได้รับค่าจ้างต่ำกว่ากลุ่มที่ไม่มีลูกมากขึ้นเรื่อยๆ (แผนภูมิที่ 4)
 - มาตรการเพื่อการป้องกันการระบาดของ covid-19 ส่งผลต่อแรงงานผู้หญิง โดยเฉพาะแรงงานที่เป็นแม่เป็นอย่างมาก และทำให้ผู้หญิงต้องหลุดจากระบบแรงงาน

แผนภูมิที่ 1: ค่าจ้างแรงงานทักษะสูงและต่ำมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น แต่ค่าจ้างแรงงานทักษะปานกลางมีแนวโน้มคงที่

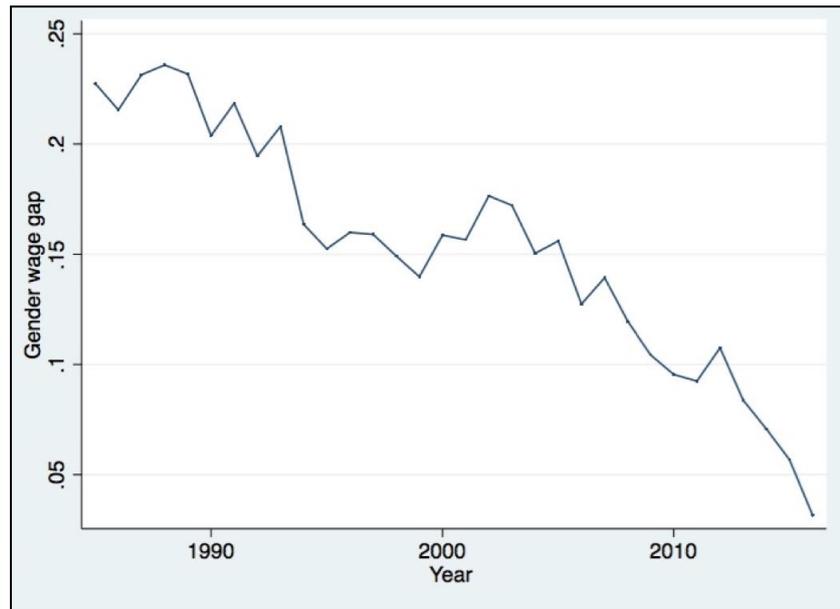
ที่มา: Paweenawat, S. W., & Liao, L. (Forthcoming 2024)

แผนภูมิที่ 2: ผลตอบแทนของแรงงานที่ใช้ทักษะทางปัญญา(brain skill) และทักษะทางกายภาพ (brawn skill)

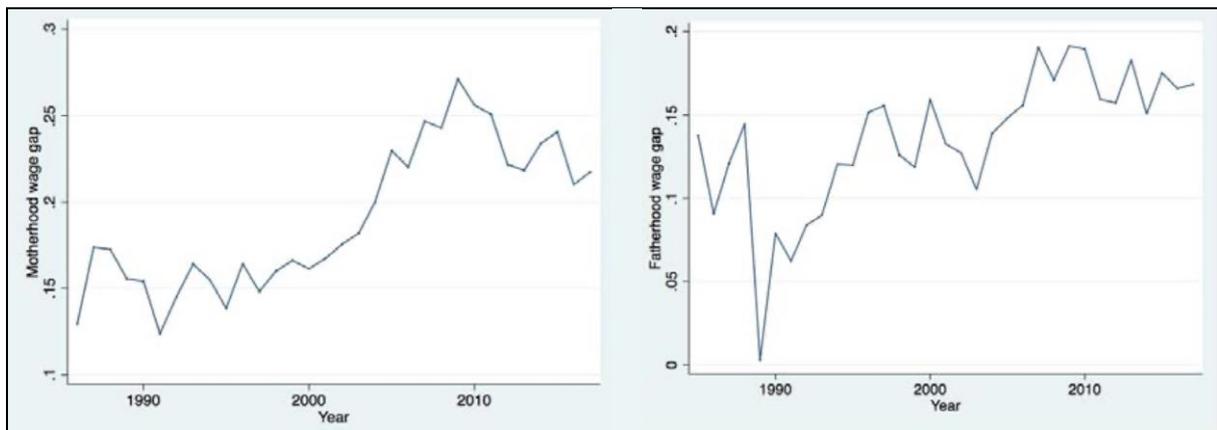
ที่มา: Paweenawat, S. W., & Liao, L. (2022).

แผนภูมิที่ 3: ช่องว่างของค่าจ้างแรงงานระหว่างชายและหญิงในปี 1985-2017

ที่มา: Paweenawat, S. W., & Liao, L. (2022)

แผนภูมิที่ 4: ช่องว่างของค่าจ้างแรงงานที่มีลูก(motherhood wage gap)และแรงงานที่ไม่มีลูก (fatherhood wage gap)

ที่มา: Paweenawat, S. W., & Liao, L. (2022)

- **แรงงานไทยไม่มีอำนาจตัดสินใจ-ไม่ได้รับการคุ้มครอง**
 - แรงงานไทยที่ไม่ได้รับการคุ้มครองจากกฎหมายแรงงานและไม่ได้อยู่ในระบบประกันสังคมราว 24 ล้านคน และยังมีแรงงานต่างด้าวอีกประมาณ 4 ล้านคน ไม่รวมถึงแรงงานไทยที่ทำงานในต่างประเทศ
 - การรวมตัวกันของแรงงานเป็นเรื่องสำคัญที่จะทำให้อำนาจตัดสินใจกลับมาอยู่ในมือแรงงาน แต่มีเพียง 3.72% เท่านั้นที่สามารถรวมตัวเป็นสหภาพแรงงานได้ รวมถึงกว่าครึ่งของสหภาพแรงงานไม่ได้ทำงานจริง
 - ระบอบการเมืองแบบอุปถัมภ์ทำให้คนที่มีฐานะสูงมีอำนาจตัดสินใจแทน และทำให้การกำหนดนโยบายเป็นแบบบนลงล่าง
 - ค่าจ้างแรงงานของไทยไม่ได้ขึ้นกับความสามารถของแรงงานหรือความสามารถในการจ่ายของนายจ้าง แต่ขึ้นอยู่กับความจำเป็นของนายจ้าง
 - หลักประกันทางสังคมยังไม่ทั่วถึง-เท่าเทียม แรงงานในประเทศไทยราว 39-40 ล้านคนยังไม่มีหลักประกัน อาทิ กลุ่มไรเดอร์

วรรณกรรม ช่องว่างทางการวิจัย และโจทย์วิจัยสำคัญ

- **การศึกษาที่ตอบโจทย์อนาคตแรงงาน**
 - การศึกษาไม่ควรนำอาชีพมาเป็นตัวตั้ง แต่ควรสนับสนุนระบบการศึกษาที่ดีและทำให้เด็กสามารถเลือกอาชีพที่จะประกอบในอนาคตได้ แต่การออกแบบการเรียนการสอนให้เป็นเช่นนั้น ยังไม่เกิดขึ้นในประเทศไทย
 - แนวโน้มของโลกในการจ้างงานปัจจุบันเน้นไปที่การจ้างงานตามทักษะ โจทย์ที่ควรวิจัยมี 3 กรณี คือ
 - การมุ่งเป้าไปที่อาชีพ (career focused) เน้นการเรียนสายอาชีพหรือการต่อยอดในแต่ละอาชีพให้ได้มากขึ้นได้อย่างไร
 - ทำอย่างไรให้ความเป็นสหวิทยาการ (interdisciplinary) ส่งเสริมการเก็บหน่วยกิตให้ครบมากกว่าการเรียนตามที่แต่ละคณะกำหนด
 - ทำอย่างไรให้เกิดการรับรองการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น (flexible credentials) การเรียนเพื่อใบปริญญาอาจเปลี่ยนไป โดยดูจากการเก็บหน่วยกิตขณะเรียนเพื่อออกใบรับรองมากกว่าการจำกัดคณะตั้งแต่ตอนแรกเข้า
 - โจทย์วิจัยสำหรับการศึกษา คือ การผลักดันให้เด็กในประเทศได้รับการศึกษาที่เท่าเทียม รวมถึงการพัฒนาทักษะที่ไม่ใช่เพื่อการประกอบอาชีพเท่านั้น แต่ยังเป็นทักษะในเรื่องของการดำรงชีวิตด้วย เช่น การควบคุมอารมณ์ หรือความเป็นผู้นำ

- นอกจากนี้ยังมีโจทย์ที่สำคัญในเรื่องของระบบโรงเรียน ที่จะทำอย่างไรให้สามารถหล่อหลอมเด็กที่มีทักษะทั้งทักษะการทำงานและทักษะการดำรงชีวิตได้
- **การส่งเสริมแรงงานที่เป็นธรรม-ลดความเหลื่อมล้ำด้านค่าจ้าง**
 - มุมมองของกฎหมายคุ้มครองแรงงานในทัศนะของนักธุรกิจและแรงงานมีความแตกต่างกัน การปรับมุมมองให้ตรงกันมากขึ้นย่อมส่งผลดีต่อแรงงานในภาพใหญ่
 - การกำหนดนโยบายของแรงงานไม่ควรถูกกำหนดโดยผู้มีอำนาจเพียงไม่กี่กลุ่ม จึงควรมีการศึกษาในเรื่องของการกำหนดนโยบายโดยแรงงานเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมในตลาดแรงงานมากขึ้น
 - อ่านเพิ่มเติม: JUST TRANSITION CENTRE, INTERNATIONAL TRADE UNION CONFEDERATION, <https://www.ituc-csi.org/just-transition-centre>.
 - ปัญหาของแรงงานยังไม่ถูกชี้ชัดโดยงานวิจัย การปล่อยให้ตลาดมีอิทธิพลมากเกินไปโดยไม่มี การกำกับจากรัฐส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำสูง
 - ไทยยังขาดงานวิจัยเกี่ยวกับกรอบคิดเรื่องตลาดเสรีที่ปราศจากการกำกับโดยรัฐ ซึ่งส่งผลต่อแรงงานโดยตรง
 - การมีสวัสดิการที่ดีเพื่อสนับสนุนพ่อแม่ในระบบแรงงานเป็นสิ่งหนึ่งที่จะลดช่องว่างของค่าจ้างแรงงานระหว่างกลุ่มที่มีลูกและไม่มีลูก งานศึกษาเกี่ยวกับการสนับสนุนพ่อแม่แรงงานจะ ช่วยลดความเหลื่อมล้ำในส่วนนี้ได้
 - อ่านเพิ่มเติม; Paweenawat, S. W., & Liao, L. (2022). Parenthood Penalty and Gender Wage Gap: Recent Evidence from Thailand. Journal of Asian Economics, 78, 101435

การจัดการและประยุกต์ใช้งานวิจัย

- **ความเป็นไปได้ภายใต้ระบอบทุนนิยม-ตลาดแรงงานที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว**
 - การแก้ปัญหาทุนนิยม โดยใช้ระบบทุนนิยมสามารถทำได้ แต่การนำไปประยุกต์ใช้ต้อง คำนึงถึงผู้ที่อยู่ในกระบวนการการศึกษาเป็นอย่างมาก และต้องคิดให้รอบคอบ
 - การยกระดับความเป็นธรรมของแรงงานต้องคำนึงถึงแรงงานเป็นศูนย์กลาง และมองแรงงาน ในฐานะมนุษย์ซึ่งควรมีคุณภาพชีวิตที่ดีและเหมาะสมกับบริบทของสังคม
 - การผลิตแรงงานตามความต้องการของตลาด ต้องสามารถรับรองได้ว่าเมื่อสายพานการศึกษา สร้างแรงงานเหล่านี้มาได้แล้ว รัฐจะมีตำแหน่งงานรองรับ
 - Guideline ในด้านแรงงานควรที่จะศึกษาและพัฒนาเป็นรายปี แทนที่จะเป็นราย 5 หรือ 10 ปี เพื่อให้ทันต่อความต้องการของตลาด

- การปรับตัวของระบบการศึกษา

- การจะผลักดันให้เกิดระบบการศึกษาที่เท่าเทียมและพร้อมที่จะส่งนักเรียนออกสู่ตลาดแรงงานอาจต้องให้อำนาจกับการศึกษาในแต่ละท้องถิ่นที่มากขึ้น และลดอำนาจการกำหนดระบบการศึกษาจากส่วนกลาง
- การใช้ครูเป็นคำตอบทุกอย่างของการพัฒนาอาจไม่ใช่วิถีทางที่ถูกต้องนัก แต่ต้องเข้าใจในทุกบริบทของการพัฒนาบุคลากรหนึ่งคน

- การลดความเหลื่อมล้ำในแรงงาน

สวัสดิการของพ่อแม่แรงงานที่ควรได้รับเพื่อให้ลดช่องว่างระหว่างค่าจ้างลง อาทิ ห้องเลี้ยงเด็กก่อนในที่ทำงาน ความยืดหยุ่นของเวลาในการทำงาน หรือการสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูเด็กจากรัฐ

สรุปประเด็น Research and Policy Dialogue ครั้งที่ 9: โอกาสและชีวิตในเศรษฐกิจแพลตฟอร์ม

วันอังคารที่ 9 เมษายน 2024 เวลา 13:00-16:30 น.

ณ ห้องประชุม HAPPY & HEALTHY

สถาบันการเรียนรู้การส่งเสริมสุขภาพ (ThaiHealth Academy) ชั้น 34

โดยความร่วมมือระหว่าง สกสว. และ 101 Public Policy Think Tank (101 PUB)

วิทยากร

1. นพ. ประวิทย์	ลีสถาพรวงศา	คณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ
2. ดร. ณรัตน์	โพธิ์พัฒนชัย	สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา
3. ดร. สันติธาร	เสถียรไทย	สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย
4. นาย อรรถกณัฐ	วันทนะสมบัติ	สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
5. นาย อิศริยะ	ไพรีพ่ายฤทธิ์	Line Man Wongnai

ดำเนินรายการ

1. นาย สมคิด	พุทธศรี	101 PUB
2. นาย ฉัตร	คำแสง	101 PUB

สถานการณ์ปัญหาและนโยบาย

- ความแตกต่างระหว่างธุรกิจทั่วไปกับธุรกิจแพลตฟอร์ม
 - ธุรกิจทั่วไปจำเป็นต้องผลิตสินค้าหรือบริการขึ้นมาเอง (Build) ผ่านปัจจัยทุน (Asset) เช่น เครื่องจักร โรงงาน ทั้งนี้ธุรกิจไม่ใช่แค่ต้องดูแลกระบวนการผลิตเฉพาะส่วนใดส่วนหนึ่งเท่านั้น แต่จำเป็นต้องคำนึงคุณภาพสินค้าและต้นทุนผ่านการควบคุมธุรกิจอื่นที่อยู่บนห่วงโซ่อุปทานเดียวกัน (Control) นอกจากนี้ยังต้องคำนึงถึงการ ‘กระจายสินค้า’ ด้วย (Distribution)
 - ธุรกิจแพลตฟอร์มไม่จำเป็นต้องเป็นผู้ผลิตสินค้าหรือบริการ แต่ต้องตัวกลางจับคู่ความต้องการซื้อของผู้บริโภค ความต้องการขายของผู้ผลิต รวมถึงเป็นตัวกลางความร่วมมือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่น เช่น บริษัทขนส่ง บริษัทประกันภัย ธนาคารเจ้าของแพลตฟอร์มชำระเงิน

ดิจิทัลเข้าด้วยกัน (Bridge) กำไรของแพลตฟอร์มจึงขึ้นกับเครือข่าย (Network) ภายในแพลตฟอร์ม และต้องสร้างหรือพัฒนาบริการแก่ผู้ใช้แพลตฟอร์มผ่านการประเมินข้อมูล

- แพลตฟอร์มปัจจุบันแตกต่างจากช่วงแพร่ระบาดโควิด-19 เพราะแพลตฟอร์มปรับการดำเนินงานธุรกิจให้คล้ายกับธุรกิจทั่วไปมากขึ้น เช่น การลงทุนสร้างคลังเก็บสินค้า เพื่อปรับเพิ่มความเป็นไปได้ในการทำกำไร และปรับตัวให้สอดคล้องกับการกำกับดูแลของภาครัฐ

- **ความหลากหลายในรูปแบบการให้บริการของแพลตฟอร์ม**

- แพลตฟอร์มดิจิทัลสามารถแบ่งได้ 5 ประเภทหลักดังนี้
 - Media Platform คือแพลตฟอร์มที่แลกเปลี่ยนข้อมูลดิจิทัลเป็นหลัก เช่น Facebook Google หรือ YouTube โดยผู้ใช้แพลตฟอร์ม (User) จะเป็นทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคข้อมูลดิจิทัลในแพลตฟอร์ม
 - Digital Store คือแพลตฟอร์มแลกเปลี่ยนข้อมูล แต่สามารถวางเงื่อนไขห้ามผู้ใช้งานซื้อสินค้าจากแพลตฟอร์มอื่นได้ เช่น App Store, Steam
 - Voucher Store คือแพลตฟอร์มแลกเปลี่ยน ‘สิทธิ์ในการใช้บริการ’ เช่น Agoda ซึ่งแพลตฟอร์มในกลุ่มนี้ผู้ซื้อจำเป็นต้องเดินทางเพื่อรับบริการ
 - E – Commerce คือแพลตฟอร์มแลกเปลี่ยนสินค้าที่จับต้องได้เป็นหลัก ทำให้การส่งมอบสินค้าจำเป็นต้องส่งมอบสินค้าด้วยตัวเองด้วยแรงงานแพลตฟอร์ม เช่น Amazon Lazada
 - On – Demand คือแพลตฟอร์มแลกเปลี่ยนสินค้านำรูปแบบเดียวกับ E – Commerce แต่แรงงานแพลตฟอร์มจะมีสิทธิ์เลือกว่าจะให้หรือไม่ให้บริการ เช่น Grab

- **แพลตฟอร์มแต่ละประเภทมีปัญหาแตกต่างกัน**

- ปัญหาของ Media Platform คือการเลือกปฏิบัติ (Discrimination) ของแพลตฟอร์มระหว่างสินค้าและบริการอื่นของตนเองกับคู่แข่ง ความโปร่งใส (Transparency) ของแพลตฟอร์มถึงมาตรฐานในการเลือกแสดงเนื้อหาในรูปแบบต่างๆ และการจัดการข้อมูลที่ถูกบิดเบือน (Disinformation) ที่ถูกเผยแพร่
- ปัญหาของ Digital Store คือการผูกขาดตลาดแนวตั้ง (Vertical Integration) เช่น แอปพลิเคชันในผลิตภัณฑ์ของ Apple ต้องซื้อและดาวน์โหลดจาก App Store เท่านั้น
- ปัญหาของ Voucher Store คือ Price Parity กล่าวคือหากผู้ให้บริการในแพลตฟอร์มเสนอบริการให้กับผู้ซื้ออื่นนอกแพลตฟอร์มในราคาที่ถูกลงกว่า แพลตฟอร์มอาจใช้อำนาจบังคับให้ผู้บริการรายนั้นออกจากแพลตฟอร์ม
- ปัญหาของ E – Commerce และ On – Demand มีร่วมกันคือการเก็บค่าธรรมเนียมจากรูทกรรมที่สูง และการจ่ายค่าตอบแทนกับแรงงานแพลตฟอร์มที่น้อย (Worker Fee) ทั้งนี้

แพลตฟอร์ม E – Commerce มีปัญหาเรื่องการเลือกปฏิบัติ (Discrimination) และการคุ้มครองผู้บริโภค (Customer Protection) ด้วย

	 Media Platform	 Digital Store	 Voucher Store	 E-commerce	 On-Demand
Who is selling	Brands, Publishers	App Developers	Hotels, Restaurants, Salons	Merchants	Restaurants
Type of Goods	Information	Information (App)	Information (Digital Voucher)	Physical	Physical
How to Deliver	Digital By Users (Browser & App)	Digital By Store	Physical By Users	Physical By Workers (Controlled by Platform)	Physical By Workers (Worker Marketplace)
Key Issues	Discrimination Transparency Disinformation	Discrimination Merchant Fee Vertical Integration	Price Parity Merchant Fee Consumer Protection	Merchant Fee Worker Fee? Discrimination Consumer Protection	Merchant Fee Worker Fee

ภาพที่ 1: ประเภทแพลตฟอร์มดิจิทัล ชนิดสินค้า วิธีการส่งมอบสินค้า และปัญหาของแพลตฟอร์ม โดย อิศริยะ ไพรีพ่ายฤทธิ์

- **การกำกับดูแลแพลตฟอร์มในต่างประเทศ** แบ่งออกได้เป็น 3 รูปแบบดังนี้
 - สหรัฐอเมริกา กำกับดูแลด้วยการกำหนดนิยามของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในตลาดแพลตฟอร์ม และปล่อยให้ตลาดเติบโตได้อย่างเสรีไม่แทรกแซงกลไกตลาด เพื่อตอบโจทยการสร้างนวัตกรรมเทคโนโลยีระดับโลก
 - จีน ส่งเสริมแพลตฟอร์มในช่วงแรกแต่หากมีขนาดใหญ่เพียงพอ จะใช้มาตรการกำกับดูแลที่รุนแรงไม่ให้มีอำนาจเหนือรัฐส่วนกลาง
 - ยุโรป เน้นคุ้มครองสิทธิของแรงงานแพลตฟอร์มและผู้บริโภคเป็นหลัก โดยมีหลักการคือ ประชาชนในประเทศบริษัทเทคโนโลยีละเมิดสิทธิบางอย่างหรือสร้างต้นทุนแก่ประชาชน
- **การกำกับดูแลแพลตฟอร์มของไทยเผชิญกับข้อจำกัดทั้งเชิงกฎหมายและการปฏิบัติจริง**
 - ข้อจำกัดเชิงกฎหมายแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ
 - การนิยามผู้มีส่วนได้ส่วนเสียยังไม่สามารถนิยามธุรกรรมที่เกิดขึ้นภายในแพลตฟอร์มดิจิทัลได้ เนื่องจากธุรกรรมในแพลตฟอร์มคือธุรกรรมที่มี 3 ฝ่าย (ผู้ซื้อ - ผู้ขาย - แพลตฟอร์ม) แต่ธุรกรรมทั่วไปที่กฎหมายแพ่งนิยามครอบคลุมเพียงกรณีที่การทำธุรกรรมมี 2 ฝ่าย (ผู้ซื้อ - ผู้ขาย)

- แม้กฎหมายจะสามารถนิยามธุรกรรมภายในแพลตฟอร์มได้ แต่การเข้าใจถึงปัญหาของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่างๆ ทั้ง 3 ฝ่าย เป็นสิ่งจำเป็น เพื่อช่วยให้การกำกับดูแลมีประสิทธิภาพ
 - แนวคิดการกำกับดูแลตลาดทั่วไปอาจไม่สามารถประยุกต์ใช้ได้กับตลาดแพลตฟอร์ม
 - ทั้งนี้การร่างกฎหมายเพื่อกำกับดูแลแพลตฟอร์มจะเกิดขึ้นไม่ได้เลยหากไม่สามารถนิยามความสัมพันธ์ของธุรกรรมในแพลตฟอร์มได้ ดังนั้นในปัจจุบันประเทศไทยกำลังดำเนินการร่างกฎหมายเพื่อ **สร้างความชัดเจน** เพื่อนิยามผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) ในตลาดแพลตฟอร์มเสียก่อน และอาจจะมีกฎหมายลูกอื่นๆ ที่เน้นกำกับดูแลแพลตฟอร์มแต่ละประเภทโดยเฉพาะ
- ประสิทธิภาพของหน่วยงานรัฐคือสิ่งที่ขาดไม่ได้ในการกำกับดูแล เพราะแม้ว่ากฎหมายจะวางกรอบการกำกับดูแลแพลตฟอร์ม แต่หากหน่วยงานรัฐขาดประสิทธิภาพในการปฏิบัติจริง เช่น ขาดความเข้าใจในแพลตฟอร์ม ขาดการประสานงานเชิงนโยบาย หรือระเบียบราชการที่แข็งตัว อันเป็นปัญหาของหน่วยงานรัฐในประเทศไทย ทำให้การกำกับดูแลจริงของหน่วยงานรัฐขาดประสิทธิภาพ
- **ข้อคำนึงในการกำกับดูแลแพลตฟอร์ม**
 - ประเมินความแตกต่างของแพลตฟอร์มทั้งในเชิงของวิธีการให้บริการและขนาดแพลตฟอร์ม
 - แพลตฟอร์มแต่ละประเภทมีปัญหาที่แตกต่างกัน การกำกับดูแลจึงไม่ควรใช้กำกับดูแลแบบเหมารวม
 - แพลตฟอร์มในประเภทเดียวกันอาจมีขนาดที่แตกต่างกัน ทำให้แพลตฟอร์มแต่ละรายมีความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับมาตรการต่างกัน แพลตฟอร์มขนาดเล็กซึ่งจะรับภาระต้นทุนมากกว่า การกำกับดูแลที่รุนแรงเกินไปจึงเป็นอุปสรรคในการเข้าตลาดของแพลตฟอร์มขนาดเล็ก แต่ทั้งนี้แพลตฟอร์มบางรูปแบบควรเริ่มกำกับดูแลแบบเข้มข้นตั้งแต่ยังเป็นขนาดเล็ก เนื่องจากลักษณะการดำเนินธุรกิจจะส่งผลกระทบต่อสังคมในวงกว้าง เช่น แพลตฟอร์มบริการรถโดยสารสาธารณะทางเลือก เช่น Grab, Uber ทำให้แรงงานในตลาดผู้ให้บริการขนส่ง เช่น แท็กซี่ เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว แต่แรงงานที่เข้ามาใหม่กลับไม่มีใบอนุญาตให้ประกอบอาชีพ ลงโทษแรงงานในตลาดเดิมที่มีใบอนุญาตตามกฎหมาย
 - กำกับดูแลแต่ละแพลตฟอร์มที่ทำธุรกิจในประเทศให้เท่าเทียม และระมัดระวังเรื่องแพลตฟอร์มที่จดทะเบียนบริษัทที่ต่างประเทศ อาจมีความเสี่ยงที่ผู้กำกับดูแลในไทยไม่สามารถใช้มาตรการกับแพลตฟอร์มกลุ่มนี้ได้เพราะอยู่นอกเขตอำนาจศาล
 - ระบบการจับคู่ในแพลตฟอร์มควรมีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ เนื่องจากระบบจับคู่ในแพลตฟอร์มจะมีซับซ้อนอย่างมากทั้งมิติของจำนวนข้อมูลและอัลกอริทึมในการสร้างโมเดล

ดังนั้นในทางปฏิบัติหน่วยงานรัฐอาจกำหนดมาตรฐานการกำกับดูแลและจ้างบริษัทเอกชนรายอื่นที่เชี่ยวชาญเป็นผู้ตรวจสอบแทน

- หน่วยงานกำกับดูแลควรมีความยืดหยุ่นในวิธปฏิบัติมากกว่ายึดตามตัวนิยาม เพราะเศรษฐกิจดิจิทัลมีการเปลี่ยนแปลงเสมอจากการพัฒนาของเทคโนโลยี หรืออาจออกเป็นกฎหมายที่วางกรอบระยะเวลาเป็นการเฉพาะก็ได้
- **‘แรงงาน’ ผู้เสียเปรียบที่สุดในเศรษฐกิจแพลตฟอร์ม**
 - การรายงานคะแนนการให้บริการของแรงงานแพลตฟอร์มแต่ละคนจะช่วยส่งเสริมให้แรงงานพยายามแข่งขันกันให้บริการมากขึ้น แม้ระบบดังกล่าวจะช่วยให้ผู้บริโภคมีอำนาจต่อรองต่อแรงงานมากขึ้น แต่ก็ลดอำนาจต่อรองของแรงงานต่อผู้บริโภคลงไปด้วย ผลคือแรงงานมีความเสี่ยงที่จะต้องให้บริการนอกเหนือจากบริการเดิมที่สัญญาไว้ เช่น การบังคับให้แรงงานต้องซื้อสินค้าในร้านสะดวกซื้อ โดยแลกกับการประเมินให้บริการของแรงงานแพลตฟอร์ม
 - ปัจจัยที่ทำให้ปัญหาของแรงงานแพลตฟอร์มรุนแรงกว่าแรงงานทั่วไป คือธรรมชาติของธุรกิจแพลตฟอร์มที่เติบโตในช่วงแรกอย่างรวดเร็ว อัตราการเพิ่มขึ้นของแรงงานแพลตฟอร์มจึงเพิ่มอย่างรวดเร็วตามไปด้วย การกำกับดูแลจึงมีความล่าช้าโดยเปรียบเทียบ
 - การคุ้มครองแรงงานแพลตฟอร์มในปัจจุบันยังไม่เท่าแรงงานทั่วไป เนื่องจากกฎหมายกำกับดูแลแรงงานทั่วไปกับแรงงานแพลตฟอร์มเป็นกฎหมายคนละฉบับ กรณีแรงงานทั่วไปจะได้รับการคุ้มครองจาก ‘พ.ร.บ. คุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2541’ ส่วนแรงงานแพลตฟอร์มจะได้รับการคุ้มครองจาก ‘ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์’ ในลักษณะของการ ‘จ้างทำของ’ ความแตกต่างดังกล่าวส่งผลให้อำนาจต่อรองของแรงงานแพลตฟอร์มน้อยกว่าแรงงานทั่วไป
- **การแก้ปัญหาการขาดอำนาจต่อรองของแรงงานแพลตฟอร์ม แบ่งออกเป็น 3 แนวทาง คือ**
 - ให้หน่วยงานรัฐการกำกับดูแล แต่ข้อจำกัดคือใช้เวลานานในการออกกฎหมายที่เกี่ยวข้องและอาจไล่ตามการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีไม่ทัน
 - ต่อรองกับแพลตฟอร์ม ข้อจำกัดคือผลประโยชน์ระหว่างแรงงานกับแพลตฟอร์มขัดแย้งกัน ทำให้ปัญหาสำคัญ เช่น ค่าตอบแทน ไม่ได้รับการแก้ไขจากแพลตฟอร์ม
 - แรงงานรวมตัวสร้างแพลตฟอร์มใหม่และเป็นเจ้าของร่วมกัน หรือ สหกรณ์แพลตฟอร์ม (Platform Cooperative) กรณีศึกษาของแนวทางนี้คือการรวมตัวของคนขับรถแท็กซี่ในนิวยอร์ก จ้างบริษัทสร้างแพลตฟอร์ม และแข่งขันให้บริการกับแพลตฟอร์มอื่นในตลาด

วรรณกรรม ช่องว่างทางการวิจัย และโจทย์วิจัยสำคัญ

- งานวิจัยที่วางแนวทางการกำกับดูแลภายใต้สมดุล ตลาดเสรี - การกำกับดูแล และ รัฐ - เอกชน - ผู้ใช้งานแพลตฟอร์ม (ผู้บริโภคและแรงงาน) ให้เหมาะกับบริบทของประเทศ
- งานวิจัยที่ศึกษาช่วงเวลาที่เหมาะสมในการกำกับดูแลแพลตฟอร์มแต่ละกลุ่ม กลุ่มไหนควรกำกับดูแลทันที กลุ่มไหนควรปล่อยให้มีการแข่งขันอย่างเสรีก่อนค่อยกับกำกับดูแลในอนาคต
- งานวิจัยที่ศึกษาการวางกรอบปฏิบัติแก่หน่วยงานกำกับดูแลของต่างประเทศ ทั้งประเทศที่วางกรอบด้วยกฎหมายแบบตายตัว หรือประเทศที่วางระเบียบปฏิบัติที่ไม่ได้ระบุตายตัว (Principle Base) เช่น สิงคโปร์ และประเมินว่าประเทศไทยควรวางกรอบแบบใดให้เหมาะสมกับบริบทของประเทศ
- งานวิจัยที่ศึกษาสิทธิของเจ้าของข้อมูลส่วนบุคคล (Data Portability) ของแพลตฟอร์มที่เป็นเจ้าของข้อมูลหรือธุรกิจอื่นที่ไม่ใช่แพลตฟอร์ม เช่น ธนาคาร ว่าจะกำกับดูแลความเป็นเจ้าของข้อมูลอย่างไร เพื่อส่งเสริมการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างแพลตฟอร์มหรือธุรกิจอื่นที่ไม่ใช่แพลตฟอร์มดิจิทัล ไม่ให้เกิดการผูกขาดข้อมูลเกินไปจนทำลายการแข่งขันในตลาด
- งานศึกษาที่ประเมินผลกระทบของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจดิจิทัล เช่น พ.ร.บ.ว่าด้วยธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ. 2544 ว่าส่งผลอะไรบ้าง สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของกฎหมายมากแค่ไหน ต้องมีกลไกอื่นเพิ่มเพื่อยกระดับประสิทธิภาพในการกำกับดูแลหรือไม่
- งานศึกษาที่สำรวจอำนาจผูกขาดของแพลตฟอร์มจากมุมมองของผู้ใช้แพลตฟอร์ม (User) ที่ประกอบด้วยผู้บริโภค ผู้ขายสินค้าและบริการ และแรงงานในแพลตฟอร์ม ว่ามีทางเลือกอื่นหรือไม่ทั้งออฟไลน์หรือออนไลน์ในการทำธุรกรรม และศึกษาแนวทางในการเพิ่มทางเลือกให้กับผู้ใช้แพลตฟอร์มเหล่านี้ให้มีทางเลือกอื่นนอกจากการใช้แพลตฟอร์มดิจิทัลที่มีอำนาจผูกขาดในตลาด
- งานวิจัยที่ประเมินภาพรวมในปัจจุบัน ขอบเขตของตลาด และการแข่งขัน (Competition) ของแพลตฟอร์ม ทั้งวิธีการแบ่งประเภทแพลตฟอร์มในตลาด การนิยามขอบเขตตลาดควรเป็นอย่างไร ควรรวมธุรกิจอื่นที่ไม่ใช่ E - Commerce ด้วยหรือไม่ ประเมินส่วนแบ่งตลาดของแพลตฟอร์มแต่ละเจ้า และออกแบบมาตรการที่ช่วยส่งเสริมการแข่งขันที่เป็นธรรม
- งานวิจัยเกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำในเศรษฐกิจแพลตฟอร์ม ทั้งการเข้าถึง/ไม่เข้าถึงแพลตฟอร์มของประชาชนในประเทศ ความแตกต่างในความเข้าใจในดิจิทัล (Digital Literacy) ของภาคธุรกิจ รุ่งเกียรติและคณะ (2565) พบว่าธุรกิจขนาดเล็ก (SME) ที่มีความเข้าใจในดิจิทัลและสามารถประยุกต์ใช้ในการดำเนินธุรกิจได้ (Digital Transformation) จะช่วยให้ธุรกิจนั้นทำกำไรได้มากขึ้น
 - วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง
 - รุ่งเกียรติ รัตนบานชื่น, กฤษณ์เลิศ สัมพันธ์รักษ์, สันติธาร เสถียรไทย. (2565). *ทำความเข้าใจศักยภาพในการแข่งขันของ SMEs ในระบบเศรษฐกิจดิจิทัล ผ่านการชี้*

วัดทักษะด้านดิจิทัล และการพัฒนา SME digitization index (ระยะที่ 1). แผนงานยุทธศาสตร์เป้าหมาย (Spearhead) ด้านสังคม แผนงานคนไทย 4.0 สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ.

- งานวิจัยเกี่ยวกับปัญหาการค้าข้ามพรมแดน (Cross Border Trade) เช่น ปัญหาสินค้าจากประเทศจีนทะลักเข้ามาในประเทศไทยจนทำลายอุตสาหกรรมการผลิตในประเทศ
- งานศึกษาที่ประเมินศักยภาพของโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัลเดิมของไทย เช่น Digital ID ว่าสามารถพัฒนาได้อย่างไรบ้าง และจะประยุกต์ใช้กับการให้บริการสาธารณะอย่างไร

จัดการและประยุกต์ใช้งานวิจัย

- หน่วยงานผู้ให้ทุนวิจัยควรส่งเสริมหัวข้อวิจัยที่ศึกษาภาพรวมเศรษฐกิจแพลตฟอร์มให้มากขึ้น เพราะปัจจุบันงานศึกษาเกี่ยวกับเศรษฐกิจแพลตฟอร์มมักจะเป็นการศึกษาเฉพาะแพลตฟอร์มบางประเภทหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียบางกลุ่ม เช่น แรงงานในแพลตฟอร์มสั่งอาหาร
- หน่วยงานผู้ให้ทุนวิจัยและสถาบันวิจัยควรร่วมมือกันนำข้อมูลดิบที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจแพลตฟอร์ม ทั้งข้อมูลผู้ประกอบการ การบริการ ผู้ใช้บริการ หรือเรื่องอื่นที่ต้องรายงานกับหน่วยงานรัฐตาม พ.ร.ฎ.การประกอบธุรกิจบริการแพลตฟอร์มดิจิทัลที่ต้องแจ้งให้ทราบ พ.ศ. 2565 มาตรา 12 เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์และประเมินปัญหาของเศรษฐกิจดิจิทัลในปัจจุบัน

สรุปประเด็น Research and Policy Dialogue ครั้งที่ 10:

คน ชุมชน ท้องถิ่นในกระแสเปลี่ยนแปลง

วันพุธที่ 29 เมษายน 2024 เวลา 13:00-16:30 น.

ณ ห้องประชุม 3 ชั้น 15 สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.)

โดยความร่วมมือระหว่าง สกสว. และ 101 Public Policy Think Tank (101 PUB)

วิทยากร

1. รศ. ดร.	กนกวรรณ	มะโนรมย์	คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
2. คุณ	เดชรัตน์	สุขกำเนิด	Think Forward Center
3. รศ. ดร.	ประภาส	ปิ่นตบแต่ง	สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
4. คุณ	พชร	คำชำนาญ	มูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ
5. นายแพทย์	สุภัทร	ฮาสุวรรณกิจ	โรงพยาบาลสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา

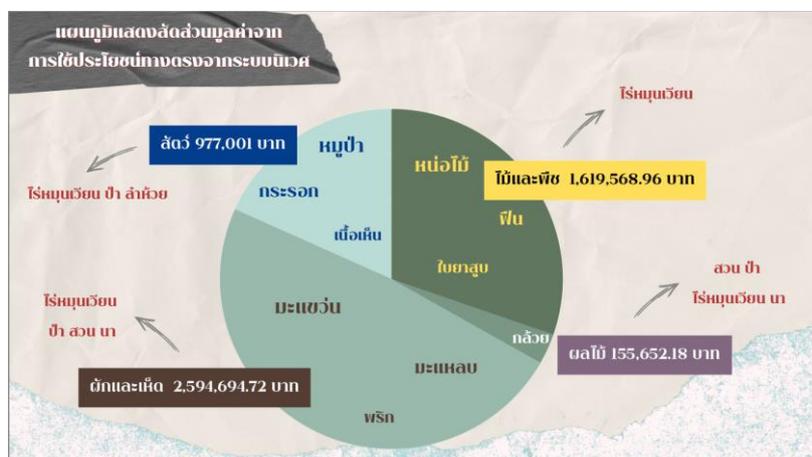
ผู้ดำเนินรายการ

1. นาย	สมคิด	พุทธศรี	101 PUB
2. นาย	ฉัตร	คำแสง	101 PUB

สถานการณ์ปัญหาและนโยบาย

- แนวทางการพัฒนาของรัฐมองคนและพื้นที่แบบหยุดนิ่ง
 - การพัฒนาของรัฐกลายเป็นคอนกรีตนิยม หน่วยงานยึดถือความชอบด้วยกฎหมายเป็นหลัก แต่ไม่มองแนวทางการพัฒนาที่สามารถทำร่วมกับชุมชนได้ การออกนโยบายของรัฐจึงกลายเป็นแบบ top-down policy
 - ในภาคอีสานที่รัฐพัฒนาเฉพาะโครงการขนาดใหญ่ แต่ไม่ได้พัฒนาในด้านเศรษฐกิจหมุนเวียน
 - นโยบายของรัฐโดยเฉพาะเขตเศรษฐกิจพิเศษเป็นการแยกคนจากธรรมชาติโดยลืมนองธรรมชาติของท้องถิ่นนั้น ทั้งเรื่องการใช้ประโยชน์ และเรื่องของคุณค่าทางจิตใจ
 - รัฐมองประชาชนในมุมเดียว เช่น มองเกษตรกรเป็นเพียงเกษตรกร ไม่ประกอบอาชีพอื่น ทำให้การทำโครงการของรัฐไม่ตอบโจทย์ประชาชนอย่างรอบด้าน

- **ความต้องการของภาคประชาชนและภาคการเมืองไม่สอดคล้องกัน**
 - ประชาชนในท้องถิ่นมีความคุ้นเคยกับนโยบายบางอย่างของรัฐและมีความรู้สึกต่อนโยบายภาคการเมืองแบบมุมเดียว คือภาคการเมืองควรต้องออกนโยบายบางอย่างเป็นหลัก เช่น นโยบายพักหนี้ แต่ไม่มีข้อเสนอเชิงแก้ไขปัญหาให้กับภาคการเมือง
 - นโยบายเรื่องการเงินของเกษตรกร หรือคนในชนบทไม่เกิดขึ้น เนื่องจากขาดข้อมูลจากคนในวงวิชาการที่จะนำมาเป็นฐานเพื่อการออกนโยบายที่เหมาะสม นักวิจัย/นักวิชาการต้องลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลเอง
 - เกษตรกรไม่สามารถออกจากอาชีพเกษตรกรได้เนื่องจากปัญหาหนี้สิน และไม่มีสวัสดิการรับรองเพียงพอในการเปลี่ยนอาชีพ
- **รัฐราชการรวมศูนย์พัฒนาประเทศโดยไม่มองกลุ่มชาติพันธุ์**
 - กลุ่มชาติพันธุ์ต้องเผชิญกับปัญหาทั้งหนี้สิน ที่ดินเกษตร และแนวนโยบายของรัฐที่ทำให้ถูกริบสิทธิที่เคยมี โดยเฉพาะในยุค คสช. ที่รัฐมองว่าที่ดินและทรัพยากรควรเป็นของรัฐ ไม่ควรให้ชุมชนเข้ามาจัดการอย่างเต็มรูปแบบ
 - การกำหนดนโยบายแบบมือคตทางชาติพันธุ์ของรัฐ ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ที่เปราะบางอยู่แล้วเป็นกลุ่มแรกที่ได้รับผลกระทบและต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงและกลายเป็นกลุ่มเปราะบางซ้ำซ้อน
 - การออกมาตรการบางอย่างของรัฐทำให้กลุ่มชาติพันธุ์กลายเป็นผู้ร้าย เช่น การออกนโยบายห้ามเผาป่าเพื่อลดปัญหาฝุ่น ซึ่งไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและภูมิปัญญาของคนในพื้นที่
 - การใช้ที่ดินของกลุ่มชาติพันธุ์มีมากกว่า 5 ล้านบาท/ปี แต่ภาครัฐมองไม่เห็นศักยภาพนี้

ที่มาภาพ: พชร คำชำนาญ

- กฎหมายบางอย่างเหมือนจะเป็นการช่วยเหลือกลุ่มชาติพันธุ์ แต่รัฐราชการไทยซึ่งเป็นราชการรวมศูนย์ก็มักใช้การพิสูจน์สิทธิ หรือกำหนดระยะเวลาการอยู่อาศัยในพื้นที่ ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ทำตามได้ยากเนื่องจากไม่มีเอกสารราชการ
- รัฐราชการรวมศูนย์ยังเป็นหนึ่งในสาเหตุของปัญหาสิ่งแวดล้อมในไทย อาทิ การกำหนดนโยบายลอกคลอง การยกเลิกผังเมืองเดิมทำให้ไม่ต้องการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมในบางพื้นที่
- **การส่งเสริมงานวิจัยในชุมชนหายไป**
 - นักวิจัยหรือนักวิชาการที่ทำงานร่วมกับชุมชนมีปัญหาเรื่องงบประมาณที่ลดลง และการจัดระเบียบวิธีวิจัยที่ต้องทำงานล่วงหน้าเป็นเวลานาน ซึ่งไม่สอดคล้องกับธรรมชาติของงานวิจัย
 - การบริหารจัดการเพื่อการพัฒนาที่ทำร่วมกับท้องถิ่นตั้งแต่ขั้นกำหนดโจทย์วิจัยหายไป
 - กลุ่มคนที่ได้ประโยชน์จากงานวิจัยในระยะหลังมักเป็นผู้ที่มีความพร้อมอยู่แล้ว เช่น เจ้าของโครงการขนาดใหญ่
 - การทำวิจัยในมุมของความขัดแย้งทางทรัพยากรมันไม่ได้รับงบประมาณจากรัฐ โดยเฉพาะในกรณีที่มีความขัดแย้งรุนแรง นอกจากนี้ ชาวบ้านในพื้นที่ที่ไม่ได้รับเงินสนับสนุน ทำให้ต้องหาทุนมาเพื่อทำวิจัยกันเอง

วรรณกรรม ช่องว่างทางการวิจัย และโจทย์วิจัยสำคัญ

- **ขาดข้อมูลการติดตามประเมินผล เกษตรกรขาดความช่วยเหลือที่เหมาะสมจากรัฐ**
 - งานวิจัยที่ยังขาดมากเป็นเรื่องของการเงินของเกษตรกรหรือคนในชนบท ทำให้ไม่สามารถกำหนดแนวนโยบายที่เหมาะสมได้
 - การสืบทอดอาชีพเกษตรกรปัจจุบันใช้นโยบายแบบเหมาเข่ง ทำให้กลุ่มคนบางกลุ่มที่มีความต้องการที่แตกต่างออกไปกลายเป็นผู้ตกสำรวจและไม่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐที่เพียงพอ
 - งานวิจัยที่มีอยู่ในปัจจุบันยังไม่ตอบคำถามของชาวบ้าน ทำให้เกิดข้อจำกัดในการรับรู้ของชาวบ้านและฝ่ายนโยบายก็ไม่สามารถทำงานได้
- **เพิ่มการมีส่วนร่วมจากชาวบ้านและชุมชน**
 - งานวิจัยที่ยังขาดไม่ใช่เรื่องการประเมินนโยบายรัฐ แต่เป็นการช่วยเหลือให้ชาวบ้านสามารถประเมินผลสัมฤทธิ์ของนโยบายที่ส่งผลกระทบกับตัวเองได้
 - ในปัจจุบัน หน่วยงานของรัฐมุ่งเข้าไปที่องค์ความรู้ของตัวเองเป็นหลัก แต่ไม่มีการรับฟังข้อเรียกร้องของชาวบ้านในพื้นที่
 - การแก้ไขปัญหาของหน่วยงานรัฐมักเป็นการประเมินความพึงพอใจ ที่ไม่สะท้อนผลสัมฤทธิ์และผลกระทบของโครงการได้เลย

- โจทย์ที่น่าสนใจคือการทำให้ชุมชนมีอำนาจต่อรองและต่อสู้กับรัฐ เช่น การชุมนุมระยะยาว เพื่อกดดันโครงการของรัฐในบางโครงการ
- **งานวิจัยควรเห็นมิติของมนุษย์มากขึ้น**
 - งานวิจัยที่เน้นเรื่องความหลากหลายทางชาติพันธุ์หรือชนชั้นทางสังคมเป็นสิ่งที่ยังขาด
 - ปัจจุบันงานวิจัยมองสังคมเป็นแบบองค์รวมมากเกินไป ทำให้กลุ่มผู้ที่ได้รับประโยชน์จากการพัฒนามักเป็นกลุ่มทุนรายใหญ่
 - ประเด็นสำคัญคือการทำ “งานวิจัยข้ามศาสตร์” เพื่อโอบรับประชาชนในพื้นที่เข้ามาเป็นส่วนสำคัญในการทำวิจัย

การจัดการและประยุกต์ใช้งานวิจัย

- **จัดสรรงานวิจัยที่หลายข้อจำกัดของชาวบ้าน**
 - ควรเริ่มตั้งคำถามเกี่ยวกับงานวิจัยในปัจจุบัน และเริ่มทำงานวิจัยที่ทำให้ชาวบ้านสามารถเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการออกแบบนโยบายตั้งแต่แรก เพื่อให้ชาวบ้านมองเห็นข้อต่อตรงกับฝ่ายการเมืองมากขึ้น และหลากหลายกว่าในปัจจุบัน
 - ส่งเสริมให้นักวิชาการทำงานในพื้นที่ให้มากขึ้น และส่งเสริมให้มหาวิทยาลัยทำงานที่ไม่อยู่ในกรอบ เพื่อเป็นการเติมคนเข้าไปในนิเวศน์วิจัยให้มากขึ้น
- **หน่วยงานรัฐควรมีความเชื่อมั่นในงานวิชาการมากขึ้น**
 - ส่งเสริมให้นักวิชาการทำงานในพื้นที่ให้มากขึ้น และส่งเสริมให้มหาวิทยาลัยทำงานที่ไม่อยู่ในกรอบ เพื่อเป็นการเติมคนเข้าไปในนิเวศน์วิจัยให้มากขึ้น